

II

VOCABULARUL

BUCUREȘTI. — STAB. GRAFIC I. V. SOCECŪ, STRADA BERZIŪ, NO. 59.

INFLUENȚA ORIENTALA

ASUPRA

LIMBEI ȘI CULTUREI ROMÂNE

DE

LAZĂR ȘAINEANU

II

VOCABULARUL

1. VORBE POPULARE

BUCURESCI

Editura Librăriei SOCECŪ & Comp., Calea Victoriei 21

1900

2B.847

ACADEMIC INSTITUTE
FELIX A. CASE
JULY 23 847

1943

PREFAȚA

Influența orientală, și în special cea osmanlie, s'a manifestat, în liniamentele ei generale, în două direcțiuni paralele.

Una, de ordine culturală, a format un factor important în viața politico-socială a națiunii noastre din ultimele două secole; ea se oglindesc în vechea literatură documentală și, în parte, în cântecele noastre istorice.

Cea d'a doua, de valoare curat lingvistică, a înavuțit fondul limbei populare cu un contingent de noțiuni indispensabile.

O diferențiere a elementului oriental sub raportul cronologic se impunea dar de la sine și justifică astfel divisiunea materialului lexical în: Vorbe populare și Vorbe istorice.

Neapărat, o demarcațiune riguroasă într'aceste două categorii nu este totdeauna ușoară. Multe vorbe istorice au supraviețuit în domeniul poeziei populare și în alte documente de natură tradițională. Ele nu pot fi separate de stocul vorbelor populare proprii-dise, dar o steluță le distinge de elementele ađi încă în circulațiune. Același e cazul când e vorba de dignități pămîntene sau de forme derivate originale.

Prima parte a Vocabularului e consacrată dar vorbelor populare în sens mai larg și constituie porțiunea cea mai însemnată a întregii

opere. Aci s'aũ pus la contribuþiune izvórele istorico-literare într'o mǎsurǎ întinsǎ, tinðend la utilizarea cât se póte de completǎ a materialelor existente. Pe când numǎrul vorbelor istorice de originǎ turcǎescǎ póte fi augmentat prin publicaþiunii documentale ulterioare, fondul vorbelor populare de proveninþǎ osmano-tatarǎ se presintǎ aci într'o stare quasi-definitivǎ.

Aduotaþiunile fǎcute de rǎposaþii Ispirescu ŝi Polysu la exemplarele lor din „Elemente turcesci în limba romǎnǎ“ (1885) ne-aũ procurat câteva preþioase indicaþiunii suplimentare, de cari am þinut sémǎ ŝi am fǎcut menþiune la locul cuvenit.

Vorbele isolate saũ locale, a cǎror circulaþiune se mǎrginesce la o anumitǎ localitate ŝi cari din acéstǎ causǎ n'aũ pǎtruns încǎ în literaturǎ, aũ fost grupate într'o secþiune specialǎ la urma Vorbelor populare. În majoritatea lor, acești terminii provinciali ŝi de naturǎ mai ales profesionalǎ, aparþin judeþelor din Dobrogea saũ orașelor muntene limitrofe cu acéstǎ provincie.

În privinþa metodei, ne referim la cele spuse în Introducerea.

Sub raportul elementului comparativ, mai ales al idiomelor balcanice, nu ne-am mǎrginit la informaþiunile aflátore la Miklosich, ci am cǎutat a spori materialele cât privesce mai cu sémǎ limbile bulgarǎ ŝi neo-grǎcǎ.

Un indice general al întregǎi opere se va pune la sfírșitul Vorbelor istorice, cari vor constitui ultima parte a acesteii publicaþiunii.

Bucuresci, Octombrie, 1900.

Lazǎr Șaineanu

ABREVIĂTIUNI

1. Aci s'a omis numele intregi și operele cari figurază in Bibliografia.
2. Indicarea speciala a volumului la cronicari se află asemenea in Bibliografia.
3. Prescurtări familiare (ca alb. = albanez, ar. = arab, fr. = francez, it. = italian, mcr. = macedo-român, ngr. = neo-grec, pers. = persan, pol. = polon, ung. = ungar; apoi prov. = proverb, locuț. = locuțiune, sin(on.) = sinonim, Sn. = Snöve, V. = vești, Var. = variantă, f. de z. = fôie de zestre etc.) nu se mai înșiră în ordinea alfabetică.
4. Paragrafele citate se rapörtă la Introducerea.
5. In privința transcripțiunii vorbelor orientale: cf. § 20.

ADNOT.	Note manuscrite	STĂNC.	Stăncescu (Basmе)
AL.	Alexandri, Poes. p.	DION.	Dionisie (Elesiarch)
AL. T.	" Teatru	DOC.	Documente
AL. Pr.	" Prosă	DRĂGH.	Drăghici
AMIR.	Amiras	DUM.	Dumitrache
ANON.	Anonimă (Cronica)	EMIN.	Eminescu
AR.	Aricescu	ETYM.	Etymologicum
ARCH.	Archiva (Kogălnic.)	FIL.	Filimon
ARCH. IST.	Archiva (Hasdeu)	FOT.	Fotino
AX.	Axinte	GHEORG.	Gheorgache
BĂLC.	Bălcescu	GLOS.	Glosar
Barb.	Barbier de Maynard	GORJ.	Gorjan (Halima)
BASME	Popescu (N. D.)	GREC.	Grecenu
BELD.	Beldiman	HAM.	Hammer
BOGD.	Bogdan (N. A.)	HRIȘT.	Hristache
BUR.	Burada (Dobrogea)	IONESCU	Mehedinți (Agric.)
CAL.	Calendarul basmelor	IPȘIL.	Ipsilanti (Comnen)
CAN.	Canianu	ISP.	Ispirescu (Basmе)
CANT. Chron.	Cantomir Chronicul	IST.	Istoria (1715)
CANT. Mold.	" Moldova	JIP.	Jipescu (Opincarul)
CANT. Ier.	" Ist. Ieroglif.	KIK.	Kikirezu
CANT. Ist. ot.	" Ist. otomană	KOG.	Kogălnicenu (En.)
CĂP(IT.)	Căpitanul	LEX. BUD.	Lexicon Budan
ÇARAG.	Çarageale	MAG.	Magazin istoric
ÇARANF.	Çaranfl	MARIAN	Poesii populare
COND.	Condica	MELCHIS.	Melchisedec
CONV.	Convorbiri Literare	NĂD.	Nădejde (Sofia)
COST.	Costin	NEC.	Neculce
COST. ²	Glosar (Șaineanu)	NEGR.	Negruzzi (Const.)
CR.	Créngă	OD.	Odobescu
CRĂȘ.	Crășescu	ORĂȘ.	Orășanu (N. T.)
CRON.	Cronice (ed. Kogăln.)	PANN	Povestea Vorbei
CUV.	Cuvente den Bătr.	PAPAZ.	Papazoglu
DAP.	Daponte	Partea I	Vorbe populare
DASC.	Dascălul (Simeon)	Partea II	Vorbe istorice
DELAVR.	Sultănica	TEOD.	Teodorescu (G. Dem.)
POP.	Popescu (Radu)	TES.	Tesaur (Papiu-Ilar.)
POP-RET.	Pop-Reteganul	UR.	Uricariu (Codrescu)
R.-COD.	Rădulescu-Codin	ȚARA N.	Țara Nouă (Neniț.)
REV.	Revista (Tocilescu)	VĂC.	Văcărescu
REV. N.	Revista (Hasdeu)	VULP.	Vulpian
ȘED.	Ședătorea (Gorovei)	XEN.	Xenopol (N.)
ȘEV.	Șevastos (Căntece)	WEIG.	Weigand
STAM.	Stamati (Cavalerni)	ZIL.	Zilot

PARTEA ÎNTĂIA

VORBE POPULARE

A

Abă f. 1. postav de lână grosă, obicînit de colóre albă, mai rar roșie sau neagră: din aba neagră se făceau dulame călugăresci (ca ađi din șaiac), iar din aba albă haine ordinare (ca și din șucman).

ЕТѢМ. 61 (d. 1738): s'aŭ dat pe o bucată de *aba* neagră, de s'aŭ făcut dulamă lui Climent călugăr. ТАРІФ 1761: *aba* albă de 14 bucăți 1 leŭ vechiŭ. *aba* roșie de 7 bucăți 1 leŭ vechiŭ. ТАРІФ 1792: *abaua* ce vine din țara turcescă de bucată 5 bani, *abaua* ce merge de aici la țara turcescă 300 bani.

2. marfă sau bucată de aba, lucrată de abagiŭ.

ГРЕС. 136: Dómna lui Șerban Vodă, Sěrbcă de feliŭ de la Nicolé, fata Ghenii, neșuțatoriul de *abale*. Doc. II, 195 (d. 1775): oricine va lua *abale*, să aibă a popri de la vîndător de la 30 de bucăți câte parale 20. ТАРІФ 1792: *abale* de Rusia topul 10 bani. Јр. 69: pânzărie grosă, *abale*, pâslă, pături, țoluri.

3. în special, haină ordinară de aba (cf. *sucman*, postav și haină; mer. *șăac*, haină din aba).

БЕЛД. 342 (despre Grecii eteriști din Moldova): Veniți goli în stare próstă, în *abale* îmbrăcați.

4. haină țărănescă făcută din aba și anume: ipângele, mintene, nădragi, șube, tuzluci (cf. abăluță).

Doc. III, 511 (d. 1787): o ipângea de *aba* albă; IV, 106 (d. 1792): o manta de *aba* cevrică. HRISTACHE (1818): o gheba de *aba* roșie. AL. T. 45: surugiul îmbrăcat cu poturi de *aba*. FIL. 150: *aba* de tuzluci; p. 269: libadea de *aba* albă. GANE I, 236: mintenele de *aba* albă împeștritate cu găitane negre.

5. pătură de aba (cf. abăióră).

ТАРИФ 1792: șelile turcesci cu *abaua* lor.

— ABA (ar. 'aba), étoffe de laine grossière, manteau de bure ou de feutre noir porté par certains ordres de derviches, par les moines grecs Barb. et par les dernières classes du peuple (d'Ohsson IV, 185); bulg. serb. ung. aba, ngr. ἀμπός; rus. gaba, rut. haba, pol. chaba.

O formă românescă aspirată „habă,” ca în ruténa și polona, n'am întilnit în literatura scrisă (cf. totuși habaciŭ). Glosariul afirmă existența-i în Ardél, unde vorba circulă cu accentul pe prima silabă, **ábă** și **hábă**, ceea

ce denotă un intermediu maghiar sau rutén. Sinonimul moldovenesc și ardelenesc al vorbei e *pănură* (adică postav = bulg. sukno), care pôte fi însă de ori-ce colóre (Lex. Bud.: habă „pannus albus“ și Cr. II, 47: gigurî de sumanî și lăi de noaten care se vînd și pănure și cusute).

Dintre numeroșele numiri de stofe, de fabricațiune orientală, cari ne-au venit de-a-dreptul de la Turci (§ 86), nici una n'a ajuns la o răspândire mai mare ca abaua, ce constituie și astăzi un obiect important de industrie casnică a țarancelor noastre (§ 100). De aci și numeroșa familie lexicală la care a dat naștere, cele mai multe din aceste derivațiuni fiind de formațiune curat românească (cf. abager, abageresc, abagerie, abăioră, abăluță). În unele localități, bunăoară în Oltenia, circulațiunea vorbei a început să se restrîngă în timpul din urmă prin influența dimiei, stofă identică cu abaua și care îi s'a și substituit în Mehedinți (Ionescu, 696).

abăciū (habăciū) m. haină lungă de aba, femească sau bărbătească.

REV. I, 341 (f. de z. 1669): un *habăciū* de șahmara cu spinări de sobol, un *habăciū* de aclaz neblănit. NEGR. III, 58: ai vrea pôte să îmblu în *habăciū* ca d-ta?

Var. : *habagiū*.

MARIAN : 244 [Mândra] îmbrăcată în *habagiū*, Mărtă bată de rachiū.

Vorba, proprie Moldovei și Bucovinei, presupune o formă tătărească ABAK, amplificată din aba sub influența analogică a numelor de stofe ca baibarac, șaiac, etc. (analogă ruténului abiak „caftan de aba“): *habăciū* e dedus din plural, iar *habagiū* e o reducere fonetică obicinuită (§ 21). Neexistența vorbei în Ardél vorbesce contra unei etimologii intermediare de la un diminutiv maghiar.

abagiū m. 1. cel ce face sau vinde aba ori dimie.

ETYM. 93 (d. 1681): în casa lui Petco *abagiūl*. Doc. IV, 283 (d. 1793): rufetul *abagiilor* cari au a lucra numai marfă de aba.

2. cel ce lucrăză haine țărănesci din aba ori sucman.

IONESCU, 696: stratele ce fac *abagiū* sînt tuzluci, nădragi, mintene scurte până la brîu, epângele, șube... FIL. 88: a treia uliță era locuită numai de *abagiū* și găitănari.

— ABAĞI, fabricant ou marchand d'aba; bulg. serb. abağiŭa. Despre sufixul -giū și propagațiunea-î analogică (§ 23).

Abagiūi formaū înainte un isnaŭ sau corporațiune (§ 96) ca șalvaragiū și zăbunariū: câteși trele aceste rufeturi lucraū haine din postav de țară ori din bumbac,

pe când rufetul croitorilor cosea materiile cu fir de mătase sau postav de cel bun.

abager m. sinonimul moldovenesc al lui abagiū.

COND. 1776, p. 15: 10 lei poelcon Agiei de la starostele de *abageri*. UR. II, 41 (d. 1788): *abagerii*, băibărăcarii, rachierii, bacalii și alte esnafuri. ȘEP. II, 125: *abagerii*, negustor de sumani și de alte stoffe de natura abalei.

Forma *abager* e o derivațiune ulterioară din abagerie sub acțiunea analogică a numelor de agenți în -er (§ 23).

abageresc a. se aplică acului mare întrebuițat în Oltenia de abagiū (Etym. 77, 110).

abagerie f. 1. prăvălie de aba sau de abale.

MUSTE, 9: Duca-Vodă de copil mic fiind aici în țară, în dilaile lui Vasilie-Vodă, a fost la dughiană la *abagerie*. Doc. II, 197 (d. 1775): străini din alte țări ce vor vrea ca să deschidă prăvălie, *abagerie*... REV. N. II, 116: ușile deschise ale dughenelor de *abagerie* și cizmărie.

2. meseria de abagiū.

Doc. II, 198 (d. 1775): toți lucrătorii cari metahirisesc meseria *abageriei* și a pânzării de aici din politia Bucureștilor.

Vorbă formată din abagiū după analogia numelor în -ar (§ 23), abstrăgându-se un sufix colectiv -ărie (abagi-ărie, redus abagerie).

abai(e) f. pătură mai mare de cal, sinonim arhaic cu „arșă“ și „cioltar“, câteșii trele de origine turcescă.

ETYM. 65 (d. 1579): un *abai* cadife roș cu sîrma cosut.

— ABAYI, grande housse ou housse de cérémonie Ham.; serb. abaiia, mcr. abaie.

abăiōră f. pătură de cal mai fină.

D. Hasdeu (Etym. 77) citează 3 texte din 1621, 1689 și 1714. Diminutivul derivă direct din *abai* (§ 23).

abăluță f. hăinuță de aba (Polysu). Diminutiv format pe cale analogică (§ 23).

abanos m. 1. arbore originar din India.

ȘEP. II, 80: Foiulână de *abanos*... CAN. 109: Frunză verde de *abanos*.

2. lemnul seil, negru și tare.

REV. I, 340 (f. de z. 1669): un sicreiaș de *abanos*. TARIF 1792: *abanosul* cântar 43 bani. AL. Pr. 370: o vargă de *abanos*. GHICA, XIV: boierii cei mari țineaș dinaintea lui Vodă, la ceremonii, bastoane de *abanos* cu mânerul de fildes.

3. fig. (ca adv.) sub raportul durității sau durabilității: sdravên, tare ca abanosul.

PANN II, 98 (despre o fată trecută): Gândiaș, că chipu-ș frumos o să stea tot *abanos*... p. 159 (despre cei ce nu îmbătrânesc): Șade tot *abanos*, Țapên și virtos.

4. fig. (ca adj.) sub raportul colorii: negru ca abanosul, vorbind de pîr (accepțiune exclusiv literară).

BOL. I, 274: două lacrimi udă gena-i de *abanos*.

Sensul figurat popular există și turcesce, aplicându-se la bătrâni teferi și la copii voinici: abanoz gibi yaşadükçe daha sag olur „il est comme l'ébène, plus il vieillit et plus il est solide“ (se dit d'un vieillard bien portant); abanoz parçasidir „c'est un morceau d'ébène“ (se dit d'un enfant sain et vigoureux) Barb.

— ABANOS, ABANOZ (ar. ebenüs), ébène d. gr. ἔβενος, lat. ebenus, de origină feniciană; bulg. abanoz, serb. abanos, ngr. ἀμπανός și ἀμπανόζι. Formele occidentale (sp. ebano, alătura de abenuz, fr. ébène, de unde rus. ebenü, pol. heben) derivă din forma latino-grécă a vorbeii; de aci, din franceza, și forma neologică întrebuințată în poezie (Bol. 213: un pěr bogat și negru de *eben* strălucitor: Emin. 8: fața 'și ascunde 'n pěr *ebenin*).

Despre celelalte specii de lemn (§ 102).

abitir adv. 1. splendid, strălucit (cu specială aplicațiune la reflexul pietrelor scumpe).

CAL. 1876, p. 55: pietre de berlant care lumină năuntru casei mai *abitir* ca sute de luminări; p. 5: o corónă care lumină mai *abitir* ca cele mai scumpe pietre. IBID. 1881, p. 20: ochii lor se izbıră de o lumină ce strălucia mai *abitir* ca un sóre.

2. cu sensul generalizat: mai de sémă, mai cu vađă.

CARAG. 18: are ambiț băiatul, ca să fie compania noastră ceva mai *abitir* din tóte. ORĂȘ. 20: Și chiar de cât boierul era mai *abitir*.

3. cu sensul de tot lărgit: mai bine, mai mult.

CAL. 1883, p. 13: Copilul plângea și mai *abitir*; p. 45: sîntem nisce fricoși mai *abitir* ca muierile. DELAVR. Trubad. 135: mîná caii mai *abitir* ca bietul rēposat. CARAG. II, 69: vorbește *abitir*... ăsta e bun de deputat. MARION, 111: trēba merge strună și ar merge și mai *abitir*, dacā n'ar fi juratul de Sandu; p. 132: Malăū era bisericos mai *abitir* ca un popă! ID. 1895, No. 1: vorbia mai *abitir* ca un popă...

Var.: **habitir**.

JIP. R. Sat. 151: fantele e mai *habitir* ca napu...

Sinonimul moldovenesc e „dihai“ (Al. T. 648: 's tóte [fetele] una mai *dihai* de cât alta... p. 1453: a să vorbescă mai *dihai* de cât el).

— ABETER (pers.), comparativ d. *abe*, clair, transparent (*ab*, splendeur). Vorba e proprie basmelor muntene (cf. dam, tărîm) și stă totdeauna într'o comparațiune: aplicată mai întăi la strălucirea briliantului și a luminei intensive, vorba s'a generalizat din ce în ce, cu cât a pătruns mai mult în domeniul limbei comune.

Evoluțiunea semantică presintă óre-care analogie cu fr. *brillant*, care se aplică diamantului și unor accepțiuni metaforice ca „brillant orateur“ (cf. vorbește *abitir*).

abrăș a. 1. se țice de un cal cu o pată albă sub coddă: un asemenea cal, în credințele poporului, e pri-vit ca o piază rea (veđi mai jos).

2. deochiat (vorbind de cai).

KIK. III, 235: iese iapa *abrașă* și d'o hi s'o vînd, fi scade prețu.

3. fig. nenorocos, rêu și afurisit (de ómeni).

CRĂS. II, 16: popa scia, că de omul *abraș* să-ți tai póla, să fugi.

ȘEP. II, 165: *abraș*, ciudat; om *abraș*, căruia nu-î suflă mulți în bors, om *anapoda*. BOGD. Com. 214: visam pe biata Mărgărita și în visul meú, *abraș* lucru! parcă eram bărbatul ei...

4. (mai ales ca adv.) nereușit, fără rezultat.

AL. T. 791: planurile cele mai bine întemeiete rămân ades *abrașe*; p. 1250: așa e c'ai ieșit *abraș*?

Forma „*abraș*“ s'aude în Moldova, pe când în Mun-tenia vorba se rostesc *iabraș*, provenit prin diftongarea formei primitive „*eabraș*“.

GLOS. 298: amîndouă iepete 's *iabrașe*.

În locuțiunea munténă „*ăsta e un iabraș*“ vorba are sensul figurat de „om al dracului“ și un haiduc vestit din Muntenia a purtat ca nume acest epitet ominos (Rev. II, 413).

Sensul figurat „deochiat“ (de cai), „afurisit“ (de ómeni) și „nenorocos“ (de lucruri) e propriu limbei române și s'a născut din credința superstițioasă relativă la caii *iabrași* sau pătați sub coddă (cf. Zanne I, 322: a fi *bălfat*, adică însemnat de D-deu, om rêu).

— **ABRAȘ** (ar. ebreș), cheval tâcheté de blanc et de noir, gris pommelé; bulg. alb. *abraș* „balan“. La Româniî din Macedonia se chiamă *abraș* un om cu pielea, părul și genele alb-gălbui: un asemenea om se consideră ca născut dintr'un strigoiu și are la rîndul seú putere asupra duhurilor rele (Weigand II, 122).

acadea f. cofetură, de formă rectangulară sau cilindrică, din zahăr ars cu puțină boia roșie sau albă.

AL. T. 511: Chirița (bucurósă)... o *acade*, o zarnacade, ah! GHICA Rev. N. II, 175: tot felul de zaharicale și cofeturi... praline, *acadele* și caramele cu plesnitori. DELAVR. 145: aruncă câte o vorbă viclénă, pe care o suge ca p'o *acadea*. JIP. R. Sat. 114: 'și împart gologăneii ca copiii *acadelele*...

— **'AKYDÈ** (ar.), sorte de sucrerie, caramel.

Vorbă recentă și întrodusă de rahagiîi turci odată cu celelalte producțiuni ale cofetăriei orientale (§ 99).

acarèt n. 1. avere nemișcătore (sens astăzi aproape șit din us).

KOG. 205: Lupul-**Agă** aú scăpat cu viața, dar aú ieșit din 60 pungi de hanț și-î aú rămas și tóte *acareturile*. BELD. 444: sudiiîi să

nu aibă moșii, binale și alte *acareturi* întru aceste două țări. UR. III, 192 (d. 1803): *acareturile*, adică moșiile; IX, 51: casa, dughiana, hanul, feredeul bisericei și alte *acareturi* a mănăstirii. AR. 14 (d. 1821): *tôte acareturile* câte am aici în Mehedinți, adică case, mori, vii, locuri de prăvălii și de case...

2. clădire cu dependențele ei (sens în genere obicinuit), sinonim cu „bina“.

AL. T. 796: pămîntul moșiei e roditor, ... *acareturile* în bună stare. FIL. 165: arendașii dărăpănă pădurile și *acaretele* moșiilor. STÂNC. 48: nu mi se mai vede din case și din *acareturi* nici cenușa.

Se mai aude și **ecaret**, care pare a fi o formă analogică după „emanet“. Sinonimul moldovenese *heiuři* însemnează „acareturi în jurul casei“ (Șecl. III, 15).

— 'AKARET (ar. pl. d. akar), bien-fonds, immeuble.

Vorba lipsese în idiomele balcanice, nu însă și „bina“, ambele aparținînd categoriei împrumuturilor orientale relative la casa și la construcțiunea ei (§ 95).

adêt n. 1. apucătură, deprindere (sinonim arhaic cu „obiceiū“).

CANT. Div. 186: agonisitele sale obiceiie și *adetiuri* pre amănuntul cercetând, fete-cine a cunoșce trebuie, căci unul este dat spre veselie, altul spre întristare.

2. datină veche, tradițiune.

Doc. VIII, 99 (d. 1801): acum sînt a scôte vr'o câteva calfe, pentru ca să nu li se strice obiceiul, cer voie de slobođenii de la Măria Ta a-și urma *adetul* breslei lor, adecă să se adune la un loc. să facă chef cu mîncări și bături după *adetul* lor. Conv. XIV. 296 (colocărie): D-șeū să vă mai dăruiască... că așa este *adetul*.

3. taxă vamală.

PRAVILA 1646 (index): vameșul ce va lua mai mult de cum i *adetul* [în text: ori-care vameș va lua vamă mai multă de cât este obiceiul să ia...]

4. dare anumită. normă fiscală.

URECHE, 238: Turcii trimiseră de cereaū banii să le dea mai mult de cât era *adetiul* țării... UR. X, 213 (d. 1806): să dea dejmuri din grădini și alte *adetiuri*; p. 214: *adetiū* de case și de dugheni să nu iee; XIX, 69: *adetiul* scaunelor căsăpiilor; p. 70: *adetiurile* pităriilor. NEGR. II, 248: țaranul mîind plugul saū numērând *adetul*...

Vorba, în trecut și în present, este proprie Moldovei: ca termin fiscală însă figuréză și în documente din Muntenia.

MAG. I, 124 (doc. 1631): popii încă să dea bir într'un an de două ori... cum aū fost *adetul* și obiceiul și mai de nainte vreme. Doc. II, 212 (d. 1792): luând de la toți ceilalți dijma, claca, *adetul* prăvăliilor; IV, 394 (d. 1795): *adetul* podului de vită mare 1 para...

— 'ADET (ar.), habitude, coutume, pratique; taxes et redevances d'usage, impôt prelevé sur le bétail et principalement sur les moutons Barb.; alb. bulg. serb. adet (hadet), ngr. ἀντέτι, mcr. adète „obiceiū“.

Trecerea înțelesului de la „obiceiū“ la „dare“ (atât turcesce cât și românește) e frecventă la cronicari (N. Costin II, 40: în ȃilele lui Duca-Vodă s'aū scornit un *obiceiū* pe vite, căruia obiceiū ȃie muntenește vȃcăriful).

ăferim! 1. (în sens bun) bravo! prea bine!

N. Cosr. 54: Pașa, vȃdȃnd pe Antioh-Vodă sȃpȃnd [la șanțul cetăȃii Tighinea], l'aū lȃudat din gurȃ, ȃicȃndu-i: *ăferim*, Beitū! NEC. 404: ieșind generalul [Nemȃilor] din cetate, l'aū îmbrȃcat Vizirul cu caftan, ȃicȃndu-i: *ăferim*, slugȃ bunȃ și creȃutȃ! AL. T. 342: (privind ghergheful) *ăferim!* frumos de tot! FIL. 54: *ăferim*, Dinicule, *ăferim!* sȃ trȃiesci, copilul meu! AL. 131: *Ăferim*, frate Ghemiș! Bine făcuși cȃ veniși!

2. (luat ca subst.) bravo în semn de aprobare.

NEGR. I, 6: [dascȃlul] doborȃt sub grindina laudelor și a *ăferimilor*... FIL. 191: lua un bun bȃcșis însoțit de cȃțiva *ăferim* și bravo.

3. ironic, pentru fapte sȃu vorbe cari meritȃ des-
aprobare.

Ax. 150: aū dat nȃvalȃ ienicerii și l'aū prins [pe Carol XII], numai hainele Ńi erau crunte și l'aū mai sgȃriat un Turc lȃngȃ nas cu o sulitȃ; așu cum aū fost, l'aū adus acei ieniceri la Pașa, carele, cum aū vȃȃut pe Pașa, rȃȃȃnd, aū început a-i ȃice: *ăferim!* *ăferim!* adicȃ bine m'aȃi chivernisit! NEGR. I, 305: *ăferim*, bunȃ judecȃtori am! AL. T. 831: ei, *ăferim*, fȃtu meu!.. primesce blagoslovenia mea! p. 1658: ei, frumos prefaceȃi lucrurile! *ăferim!* GLOS. 6: *ăferim*, popa Marin! ZANNE I, 423: *ăferim*, cocoș, cum te bat gȃinile! (proverb ironic despre bȃrbaȃii cari sȃnt sub papucul femeilor). TEOD. 544: *Ăferim*, cumnata mea, Grea mai e și palma ta!..

Var. (literarȃ): *ăferin*.

VȃC. 294: am vȃȃut cȃ-i vine rȃspuns cu *ăferin!* și cu slugȃ credincioșȃ!

— **ĂFERIM** (pers. *ăferin*), bravo! parfait! c'est bien!
alb. bulg. sȃrb. mcr. *ăferim!*

Prima din numeroșele interjecȃiuni de originȃ orientȃlȃ (§ 25), cari, primitiv cu aplicaȃiune specialȃ la Turci, aū pȃtruns apoi în domeniul limbei comune, dobȃndind în cele din urmȃ o nuanȃ ușorȃ de ironie optimistȃ.

afif a. ușurel la punga, fȃrȃ un ban (luat totdeauna în sens ironic), sinonim cu „tuȃ“.

AL. T. 146: ian privesce bȃnȃrit de unde eram *afif* de parale! și pe tabla nimic, tuȃ! 530: tuȃ'n punga, tuȃ'n buzunar, *afif!* BOGD. Com. 11: în trei anișori ș'o fiert totȃ comȃndarea, rȃmȃnȃnd *afif*.

Forma „*afif*“ e proprie Moldovei și corespunde muntȃnului *ifliū*.

ISP. Rev. III, 319: este *ifliū*, lefter de parale! ORAȘ. II, 40: E de greutate și el *ifliū*.

— **HAFIF** (ar. *hafif*), leger de poid, agile; **HAFIFLI**, id. Vorba lipsesce în idiomele balcanice.

afiōn m. 1. suc de mac alb, opiū.

TARIF 1792: *aŃionul* oca 7¹/₂ bani. ISP. 374: HoŃ-Ńmpĕrat dete pĕzitorilor de bĕut cĕt poftirĕ... nu trecu mult Ńi toŃi pĕzitorii furĕ coprinŃi de un somn sor cu mĕrtea... pasĕ-mi-te rachiul din butoiŃ era cu *aŃion*. SEV. 196: Frunzĕ verde *aŃion*. La portiŃa lui Scridon, Tĕte paserile dorm...

2. bĕuturĕ din aŃion ce aneŃesece creeriŃ Ńi dĕ trupuŃu o amortĕlĕ trĕndavĕ.

VAC. 265: Sultanul Murat IV poprise cu iasac tutunul Ńi *aŃionul*... CANTA, 186: Cehan RacoviŃĕ atĕta era straŃnic, cĕ mĕnca *aŃion* diminĕŃa Ńi la vreme de chindii bea pelin cu urciorul Ńi preste tĕtĕ dĭna se afla tot vesel.

3. fig. amortĭre adĭncĕ (efectul aŃionuluŃ).

AL. T. 617: GhiftuŃ (viindu-Ńi ĭn simŃire)... s'a spart *aŃionu* la glasul teŃu.

— AFION (ar. aŃion), opium d. gr. ὀπιον (ὀπός, suc); alb. bulg. aŃion, serb. aŃion, ung. aŃion, ngr. ἄπιόν, mer. aŃioni; sp. aŃion, fr. aŃion „ĕlectuare ĕ base d'opium“.

Arabii aŃu propagat aŃionul prin India Ńi Persia (unde se mĕnĕncĕ acest narcotic) pĕnĕ ĭn China (unde el se fumĕzĕ). Morfinomania, comunĕ ĭntreguluŃu Orient, e rĕspĕnditĕ ĭn Turĕia prin tĕte clasele societĕŃii: ea nu era ĭgnoratĕ la noi (§ 89).

***agĕ** m. 1. la Turĕi, titlu militar identic cu *agĕ*.

N. Cost. 115: aice ĭn IaŃi aŃu venit Ńi un *agĕ* de la Pĕrtĕ de la nordia VeziruluŃu. M. Cost. 347: aŃu venit Ńi un *agĕ* mare cu caftan de Domnie... NEC. 244: un *agĕ* a VeziruluŃu, turc, ce era venit cu trebĭ ĭmpĕrĕtescĕ la IaŃi.

2. ĭn vechime, generalul dĕrĕbanilor Ńi al ĭntregeŃi infanterii (ĭn opoŃiune cu Spĕtar sau comandantul cĕlĕraŃilor), dregĕtorie ĭnfiinŃatĕ ĭn Moldova de Alexandru cel Bun; ĭn Muntenia, Ńerban Cantacuzino dete acest titlu comandantuluŃu unuŃ corp de 4000 talpaŃi Ńi cazaci, ĭntocmit din rĕmĕŃiŃele dorobanŃilor. ĭn acest sens, Agĕ corespunde lui ĭenicier-agasi la Turĕi.

URĕCHE, 139: tocmit-aŃu Alexandru cel Bun Ńi boieriiŃe mari ĭn sfat... *Agĕ*, ispravnic pre dĕrĕbani Ńi pre tĭrg pre IaŃi giudeŃ. MAG. IV, 285: Mihai-Vodĕ alĕse oŃti care era mai de folos Ńi le puse cap pre FĕrcaŃ-Aga...

3. mai tĕrăiu, funcŃiunea militarĕ ajunse o boierie pĕmĭntĕnĕ cu sarcina unuŃ Ńef de poliŃie ĭn IaŃi Ńi ĭn BucureŃci, atuncĭ numit **Vel-Agĕ**, corespundĕnd lui Istambol-agasi la Turĕi. InsigniuŃu seŃu era la ĭnceput baltagul, de la Grigorie-Vodĕ ĭnsĕ fu ĭnlocuit cu topuzul sau buzduganul. El priveghea incendiile Ńi avea la ordinele sale cetele dĕrĕbanilor, cazacilor Ńi lefegiilor. Agĕ visitĕ tĭrgul cu cĕntarul Ńi cu falanga spre a controla pĕinea Ńi carnea Ńi a pedepsi pe cei ce le vindeau lipsĕ

(„cu ocaua mică“), bătându-î la tălpi sau ținându-î de urechi în mijlocul pieței. Sub raportul ierarhic, Agă venia imediat după marele Spătar, comandantul general al armatei și în special al cavaleriei (ca în Moldova marele Hatman), ambiî făcând parte din prima clasă boierescă; mai înainte însă, Agă nu era superior în rang Serdarului, a cărui însemnătate scădu treptat cu ridicarea rivalului său (Cant. Mold. 81; Sulzer III, 284 și Fot. III, 293).

COND. 1776, p. 78: o sută cinci-deci lei pe lună *Vel-Agă*.

4. în cele din urmă, rang de boierie de prima clasă.

AL. Pr. 576: clasa întâia, numită grecesce Protipenda, fiindcă era compusă de cinci ranguri înalte: Logofeți mari, Vornici, Hatmani, Postelnici și *Agă*, cari singuri aveau dreptul de a purta barbe. AL. T. 429: pofțim d-ta întâi, arhon *Agă*...

5. prefect de poliție (în prima jumătate a secolului).

AL. T. 1842: au năvălit în curte *aga* cu o cătă de slujitori; p. 1418: scrie tu ordinul de arestuire și dă hârția în mâna *agăi*.

Vel-Agă avea un locțiitor numit *viț-agă*, ôrecum director de prefectură.

AL. T. 1381: carêta'î la scară cu șése slujitori călări și cu *viț-agă*; p. 1897: ascultați raportul lui *viț-agă*...

6. și astăzi încă (popular sau ironic) polițaiț.

JIP. R. Sat. 206: șede în poliție pitit după spatele *aghi*.

Sub raportul morfologic, *agă* face la genitiv *aghi* și la pl. *agi*, iar femininul sună *agôie*.

GHICA, 10: calescile cu masalale a spătarului, a *aghi* și a ispravnicului de Curte. AL. T. 1371: ușa boierului e deschisă pentru toți, fie *agi* ca d-ta, fie giupâni ca mine; p. 1436: de mâne n'ei mai fi *agôie*...

Agă, ca și Serdar, au fost înalte grade în oștirea pămîntenă și fac parte dintr'o bogată terminologie militară împrumutată de la Turci (§ 68).

Românizarea vorbei prin strămutarea accentului s'explică dintr'un motiv de diferențiere semantică, forma originală *agá* (în compozițiune *agusi*) fiind anume rezervată spre a desemna pe un comandant sau ofițer turc (V. Partea II: *agă*).

Agachi m. 1. nume ironic de țigan (litt. coconaș).

CRĂS. I, 232: *Agachi* țiganul va cânta și încă 3 lăutari.

2. numele unui bon-vivant și bun bėutor într'o piesă de Alexandri „*Agachi* Flutur“; de aci locuțiunea „înghite, *Agachi!*“ o invitațiune comică la bėut ce se aplică celui ce trage vîrtos la măsea.

AL. T. 199: înghite, *Agachi!* gâl... gâl... gâl... p. 237: ține [garafa] moș Corbule! și înghite, *Agachi!* de acum! p. 552: înghite, *Agachi!*... dușcă, băiete! p. 1006: ian veđi-î cum chilesc... înghite, *Agachi!*

Sufixul diminutival e neo-grec (αγάκι) corespunđend

turc. agağyk „petit seigneur“) și revine în câteva forme ibride (§ 23).

agesc a. ce ține de Agă sau de agie (de aci și **agiesc**).

N. Cost. 80: toți siimenii hătmanesci și cei *agesci*... AMIR. 164: Grigorie-Vodă având multă și frumăsoasă ște... cu slujitorii de Curte și cu dărăbanții *agesci* și cu vînătorii și cu paștirii... COND. 1776, p. 78: polcovnicul *agesc*, baș-ciaș *agesc*, baș-bulucbaș *agesc*, bulucbaș *agesci*... Doc. I; 584 (alaiu 1784): cazacii *agesci* pedestri cu stégurile lor... căpitanii *agesci* pedestri înarmați cu tacâm curat.

Brésla *agescă* coprindea cazacii *agesci*, vînătorii *agesci*, căpitanii *agesci*, ciaușul *agesc* cu logofétul *agesc*, în frunte cu Vel-Agă care pășia înaintea alaiului domnesc (§ 51).

agie f. 1. rangul de Agă (ca funcțiune militară).

Koa. 211: un boier Costache Purice ce fusese și Agă aici în Iași... îl miluise Domnul seü [Ión-Vodă] cu stărosția Focșenilor, după ce-l scöse din *agie*. CÄPR. 360: pre Ivașco, fecior Banului Gheorghe, l'aü mazilit din *agie*... și aü făcut pre Mateiu Cantacuzino Agă mare.

2. dignitatea de Agă (ca titlu de nobleță).

M. Cost. 650: pre feciorul lui Ghica Vornicul boierindu-l cu *agia*. ГНЕОКС. 290: Grigorie-Vodă aü suit *agia* după Vel-Comis.

3. se dicea de partea centrală a orașului Bucuresci de sub dependența lui Vel-Agă, în opozițiune cu mahalalele ce țineau de marele Spătar.

Doc. IV, 349 (d. 1793): 6 baii apa sacaua în tirg în ocolul *agiei*, iar în ocolul spătăresc la mahalale 9 bani.

4. prefectura poliției, poliția însăși. Ea se compunea dintr'un logofét de *agie*, un ciauș și un stegar, un polcovnic de vînătorii și un căpitan de Nemiți, un buciucaș și un trîmbițaș, doi bulubași, doi bairactarii și doi odabași cu 45 de neferi (Fot. III, 306).

Doc. I, 549 (alaiu 1784): stégul *agiei* purtând stegariul *agesc* i călăreții cu praporele. НБЕР. I, 29: paștirii isprăvniciei, darabanii *agiei*, aproșii vorniciei. AL. T. 410: arhon Sërdar!.. ridică tötă *agia* în picidore; p. 460: aü adus de la *agie* vr'o doi epistași, ca să sađă la ușă; p. 1013: mă îngrozesce pe tot césul de a da jalbă la *agie*.

Var.: **hagie**.

Doc. VIII, 106 (d. 1799): cu hotărîrea d-tale, vechile al *hagiei*, să fie oprit; p. 119 (d. 1801): poruncim d-tale, biv-vel Bane Caragea, epistatule al *hagiei*...

Aguş m. numele unui vitéz turc „Aguș al lui Topală“ în baladele oltene și bănățene (Etym. 540).

agiamiü a. (în Mold. *agemiu*) 1 novice, fără experiență.

CAL. 1875, p. 10: împăratul a fost dovedit în istețime de către un tînăr *agiamiü*. OD. III, 9: eü mă pricep cam tot atăta (la vînătore) pre cât se pricepea vestitul *agiamiü*. ЖР. R. Sat. 24: să arăt *agiamiilor* că pe un om nu-l cunosc de loc după vorbe

2. începător, în graiul jucătorilor.

ISP. Juc. 79: cei mai giolari fac arménul cât róta morii, cei mai *agiamii* îl fac mai mic. IANOV Conv. VII, 818: la cărți sint blând cu tótă lumea, mai cu sémă cu *agemii*. GHICA Rev. N. II, 178: slugile scoteau din brîu câte o pereche de cărți soióse... și spélaú pe *agiamii* de parale.

3. se díce de un tînér cam naiv cu femeile.

KIK. III, 163: Dorache era un agramatos, un *agiamii* în chestie de femei.

— AĞAMI, apprenti, novice, ignorant (mazette, inhabile au jeu) d. ar. 'agemi, étranger, non-arabe, grossier, stupide; bulg. serb. ağamiña „Persan și novice“; ngr. ἀτζαμής. La adică vorbind, *agiamii* înseamnă cel ce vorbesce o limbă alta de cât araba, decí ignorant, barbar. Arabii din Spania numiau limba spaniolă „al-'ağamiya“, litt. străină, iar Spaniolii dedeau acest nume (aljamia) castilianeí corupte și amestecate cu vorbe de ale Moriscilor: deasemenea, sp. algaravia, litt. araba, înseamnă „baragouin, galimatias“ din caúsă că limba Maurilor, nefiind înțeleasă de Spaniolii, le făcea impresiunea unui șirtemărgărite saú vuet nedeslușit de glasuri (Dozy, 119 și 145). Analogia cu βάρβαρος nu este mai puțin instructivă.

aiar n. 1. controlarea și regularea oficială a măsurilor și a greutateilor.

COND. 1776, p. 39: pe tot anul să fie dator acel ce va avea miluire acest venit al cantariului, să facă *aiar* cantarilor, adică să le îndrepteze. KIK. III, 198: gradația limbei cântarului a făcut'o servindu-se de cântarul de la stână cu *aiar*.

2. pendulă ce lucréză mersul unui orologiú (Glos. 11).

3. expertisă prin care se fixéză prețul obiectelor de consumațiune, sinonim cu „cișniú“.

Doc. II, 296 (d. 1791): pentru carne să faceți *aiarul* cel cuviincios... să socotiți câte cât se cuvine a se vinde ocaua de carne de către măcelari

4. fig. regulă, model.

JIP. Sufer. țăr. 11: *aiar* de patriotism, cărmă și stea călăuzitoare.

— 'AYAR (ar. 'iyar), exactitude d'une mesure ou d'un poids contrôlé et conforme au patron; bulg. aiar (mërka), ngr. ἀράρι.

Verba, răspândită odiniórá în Muntenia și în Moldova, începe a dispáre sub influența nouéi sisteme de măsurii și greutateii, sórtă ce a lovit și pe „cișniú“, nu însă și pe „cântar“ (§ 93).

aláciú a. 1. pestriț, bălțat (de vite).

MARIAN I, 124: Nouă cirede de vaci, Tóte cu viței *alací*.

2. fig. felurit, amestecat.

MARJAN, Descânțece, 30: Asta-i lumea cea *alace*, Face omu cum fi place...

—ALĂÇA, bigarré. Vorba, fiind specială Bucovinei, se trage de la Tătari; etimologicesce identică cu cea următoare, diferențierea accentului indică deosebita lor provenință (§ 22).

alagea f. 1. stofă de mătase vărgată.

TARIF 1761: *alăgea* de Misir, *alăgeu* de Halep, *alăgea* Șam. TARIF 1792: *alagele* de bumbac, *alagea* rusescă lată, *alagea* ghermesit de Tarigrad, *alagea* de maniță. DION. 182: *alagele* și șamalagele și alte mărfuri. MELCHIS. Roman. II, 129: o citare i un șal *alăgê*... s'a dat lui Tôder cântărețul. VULP. 54: Voine, drăguța ta, Pôrtă rochea *d'alagea*.

Var.: **halagea**.

ETYM. 669 (d. 1789): orariu de *halagea* vechiu. TARIF 1792: taclit *halagea* de Halep.

2. ceva în șir: rost, înlănțuire (cf. pânză, șiritenie).

DELAVER. Sult. 216: dar tu? când ne-i întinde *halagéua* nunții?

3. fig. înșelăciune, în locuțiunile „a păți o *alagea*, a căpêta *alagéua*“, a fi amăgit sau păcălit.

ISP. 12: nimeni nu s'a putut atinge de împărăția mea fără să-și capete *alagéua* și fără să se ducă rușinat. ID. SN. 77: să pață vr'o *alagea*...

Sensul figurat e propriu limbei române și pare a se raporta la daraverile nu tocmai oneste cu stofele de mătase (cf. totuși Etym. 670).

— ALAĞA, nom d'une étoffe de soie rayée qui se fabriquait principalement à Magnésie Barb. (litt. bigarré, dimin. d. *ala*, moucheté de plusieurs couleurs); bulg. serb. rus. *alağa*, pol. *halağia*, ngr. *ἀλαγγίαις*, vestimenti muliebris pars superior (Passow). V. șamalagea.

Prima din numeroasele stofe de mătase fabricate în Orient (§ 86) și cari serviau la confecționarea vestimentelor luxoase ale boierimii noastre din trecut.

alaiü n. I. (sensuri arhaice) termin tehnice militar.

1. ordine de bătaie, trupe în linie. Intocmirea oștirii turcesci era cea următoare: avangarda sau ciarcagii, în frunte, serdenghesdii cari dedeau mai întâi foc, apoi ienicerii, artileria cu topcii și gebegii, după cari venia marele Vizir cu segbanii și cu cavaleria, cortegiul Sultanului înconjurat de bostangii și de spahii, apoi carele cu haznale și cu zaherele (Cant. Ist. ot. 309).

CANT Ierogl. 7: *alaiü*, petrecania, tocmală de ôste, șicuire. M. Cost. 488: oștile în tocméla, cum dîc la Turci *alaiü*.

2. trupă, regiment, escadron.

CANT. Ierogl. 72: cu dobe și cu surle, *alaiürile* șicuind... N. Cost. 25: Vezirul aü început a scôte urdiile, apoi și ôstea, cineși după orînduiala sa, cu *alaiüri*.

3. paradă militară turcăscă (mai ales cu ocaziunea pornirii la războiul său la retragerea după luptă).

DASC. 410: den ieniceri se aleg mai de frunte spahi-oglanî, până la 8000, cariî merg denadirépta Impératului, denastânga 3000 de silihtari...; după aceştia 5000 de olafani, aşijderea denadirépta Impératului şi alte 5000 denastânga...; după aceştia cei de apoi merg, cari se chiamă cărăpişi; 200 saî mai mulî merg. ce se chiamă mutafaracale; după aceştia merg 30 de cauzilari, cariî, deschidénd calea Impératului, şi opresc návala de la Impératul... După aceştia merg mai aprópe selaşii cari pórta arcele pre umér, cu cămeşi albe până jos, de se véd de subt haine, şi în scufi, până câte 200 de óste; şi denainte şi denapoî sînt şi paici, până la 100. N. Cost. 452: Purcesul Turcilor de la Astrahan într' acest chip s'au tímplat: Septemvrie 12 (1566) de diminéţá, pre obiceiul lor, au trîmbiţat şi îndatá s'au pornit agárlicul lor cu cămile şi cu catîri; şi a doua órá trîmbiţând, îndatá se porniră cu rînduială ca acesta: întâi spahii, în câteva stoluri; apoi după dînşii mergeau tunurile şi gebhanaua; şi în ambe părţile mergeau şiraguri de cămile şi de catîri, şi caii în povod ce duceau zahara; apoi ienicerii, unii cǎlári, alţii pedestri, cu sineşe; după ienicerii mergeau solacii cu arce, ce pórta cauce în cap, cu sîrmă cusute, de páslá, albe; după solaci duceau câţiva cai în povod a Sarascherului oştii, cu podóbe frumoşe fórté; după povodnici veniau sangiagaşii; iară pre urma lor venia Sarascherul şi după dînsul un prapor mare de códe albe de cai iscusit tocmit; şi pe urmă veniau trei stéguri mari roşii de taflá, învélite, care numai la bátaie le desvêlesc de tot şi le pórta ciauşii Sarascherului... de pe oşti. După acele stéguri venia tabulhanaua: după tabulhana veniau opt stéguri flesce-care într'alt fel de flóre; după stéguri, un buluc mare de spahii; iară pe de laturi mergeau ciauşi, de nu lésau să se apropie de acel beglerbeii, ce era mai mare pre oştile turcesci. BELD. 442: Vineri au trecut Impératul la giamie cu *alaii*.

4. în special, pompa militară cu care se primia Domnul nou numit (Dómna saü alt personaj important) la intrare în capitala ţării. Un *alaiu* domnesc se alcătua astfel: după stégul catanelor de ţară veniau diferitele corpuri militare indigene, pedestrime, cǎlárime şi artilerie (representate prin brésla agéscă, hǎtmánéscă, spǎtǎréscă şi armáşéscă), cea din urmă însoţită de insigniile domnesei şi constituită din oşteni numiţi mataragi, saragi, delii, tufecii, ciohodari, fustaşi şi satiri; apoi veniau boierinaşii Curţii şi iedeclii, cortegiul încheiându-se cu mehter-başa şi trupa-î de muzicanţi străini (§ 51).

N. Cost. 74: intrat-au Nicolai-Vodă în Iaşi cu mare pohfalá, cu *alaiu* împérátesc şi cu iscusite podóbe: 89: au sosit Dumitraşcu-Vodă la Iaşi în scaun... i-au ieşit boierii ţării şi cu slujitorii şi cu tabulhanaua ţării de-i au făcut *alaiu*, după obiceiü; Koc. 231: la Iaşi i-au ieşit lui Scarlat-Vodă toţi boierii înainte la Şanta cu mare *alaiu*, aşijderea şi giupânesele înaintea Dómnei, intrând în Iaşi cu mare pompă. Ax. 139: sosit'au acel sol leşesc în Iaşi... şi-i au făcut Nicolai-Vodă *alaiu* frumos precum se cade, trimiţénd înainte boieri şi

slujitorii... NEC. 209: când Hatmanul Buhuș a venit de la ôste la Iași, Dimitrașco-Vodă făcându-i-a venit mare cinste și *alaii*, cu toți slujitorii Curții, cu dobe, cu surle, ca unui Hatman ce era vestit. AMIB. 170: într'acest an i-a venit lui Grigorie-Vodă și caftan de înnoirea Domniei de la Impărăție și a trimis pre fiul său Scarlat Beizade cu toți boierii și cu *alaii* înaintea caftanului sub Galata... GHEORG. 315: Mitropolitul cu Domnul, cu Beizadelele și cu totă boierimea ies la Iordan cu tot *alaii*. AL. T. 47: câți Domni cu *alaii* am purtat când se suia pe scaun. OD. I, 71: Mihnea se coboră cu *alaii* din Curțile domnesci. GANE I, 11: toate ușile și ferestrele se deschidea înaintea *alaiului* domnesc. GHICA, 501: la *alaiuri* boierii cei mari mergeau călări pe cai arăpesci. ISP. 36: ostașii se gătiră ca de *alaii*. TEOD. 45: Deci marele Crai, Viind cu *alaii*...

II. (sensuri moderne) în afară din sfera militară.

1. cortegiul, suită numerosă.

AL. T. 503: când ieși la primblare, ai *alaii* pe lângă trăsură. FIL. 96: îl petrecea până la locuința sa cu *alaii* domnesc. PANN, 173 (prov.): umblă pe drum cu *alaii* și în casă n'are mălai. ISP. 116: petrecu pe cerb cu mare *alaii* până afară din oraș.

2. în poezia sa în prosa populară, când e vorba de un cortegiul nupțial.

TEOD. 654: Dacă nunta se gătia, Tot *alaiul* se 'nșira... ȘEP. I, 11: Ea-i mirăsa unui Crai, Ce se plimbă cu *alaii*... STANC. 277: după aia a făcut nuntă cu *alaii* mare.

3. convoiul mortuar, procesiune solemnă.

ISP. 352: întâmplându-se împăratului să-i moră ficiorul, îl îngropă cu mare cinste și *alaii*. OD. I, 108: după tânguioasa familie *alaiul* se prelungia cu toți ômenii casei. GHICA, 386: îl aședă în sicrii și pornesc cu popi și cu tot *alaiul* prin țirg. DELAVR. Parasiții, 194: Léna l'a îngropat cu *alaii* mare: de ce popi, archiereii, oranisi, colivă... TEOD. 581: Și cu *alaiul* ce 'și avea, Până la grôpă 'l petrecea.

4. se dice ironic de o glôtă ce face gălăgie.

ISP. 179: zăvoii, cum vâdură *alaiul* cu care venia fata săracului, se repeziră la dînsa. PANN, Moș-Alb I, 8: Făcându-i *alaii* toți câinii cu lătratul dinapoii...

Var. : halaii.

CĂPIT. 307: Constantin-Vodă s'a gătii cu *halaii* mare de a venit înainte Turcului; 357: Antonie-Vodă a venit în țară cu toți boierii și i-a făcut *halaii*, după cum se cuvine Domnilor. DION. 167: Nicolae Caragea intrând în Bucuresci cu pompă mare și cu *halaii* și ședând în scaunul domnesc, venit-au totă boierimea de-i s'a închinat și i-a sărutat mâna; 169: cu ce țeremonie, și cu ce *halaiuri*, și cu ce cinste și dragoste i-a întâmpinat împăratésa... R.-Cod. 254: Când 'i mai ceream mălai, Mă lua cu câinii în *halaii*...

— ALAY, troupe, régiment, escadron, ordre de bataille, parade (d'un régiment); procession, cortège, pompe solennelle, cérémonie; foule, réunion; bulg. alai „serbător“, serb. alai „trupe de soldați la paradă“, ngr. *álai*, cortegiul, mcr. alaii „glôtă“.

O formă scurtată *laie* „cătă, în special de țigani“,

de unde *lăieș* sau *lăieț*, țigan de laie (Carag. II, 5: se ia vagabonți *laie* după d-ta; Stănc. Gl. și Pov. 73: țiganul când se muta cu *laia*; Bogd. Pov. 59: când ajunsese *laia* în fața ispravnicului) există și în mcr. laie „cătă în genere“, derivată din *aluiū*, a cărui formă aferesată revine la Dionisie (88: aducând pe capigiū cu *laiū* la divan-saraiū).

Termin primitiv din sfera militară, *aluiū* și-a lărgit sensul în limba comună, încălcând, ca o serie de expresiuni analoge (§ 28), în domeniul metaforic. Accepțiunea militară a rămas singură dominantă în compozițiunii (V. Partea II: alaiū-beiū, alaiū-ciauş, alaiū-top), cari n'au ajuns niciodată populare. Aceiași evoluțiune semantică aū încercat'o sinonimele neologice: *parudă* (primitiv termin de manej, apoi revistă militară, iar în urmă fală, lux) și *pompă* (primitiv procesiune, apoi mândrețe sau splendóre). V. dandana și saltanat.

alișveriş n. 1. neguțatorie (sens eșit din us).

COND. IPSIL. (1796): ispravnicii să nu facă nici de cum *alișverişuri* și tovărășie cu locuitorii. COND. 1813, p. 386: locuitorii 'și pot face negoțul și *alișverişul* cu cel mai bun preț.

2. daravere, vinđare, țirguială (sens în genere obicnuit): „a avea (face) alișveriş“, a vinde mult; „a face cuiva alișveriş“, a cumpăra de la dînsul.

AL. T. 26: vrei să-mi faciți ceva *alișveriş*? 143: nu-*alișveriş* nici de o lețcae în piață. JIP. R. Sat. 142: să facă *alișveriş* la cărciumarii de peste drum de cazarmă. MARION, 41: untura se vinde ca pâinea caldă, așa *alișveriş* face. ORĂȘ. II, 69: aide, fă-mi *alișveriş*.

Var.: **alijveriş**.

COND. 1776, p. 15: cu acele cantare să-și facă *alijverişul* bacalii. AL. 59: (d. 1821): să-și caute fiecare meseria, negoțul și *alijverişul*.

— ALYȘ-VERIȘ, commerce (litt. luare-dare, d. almak „prendre“ și vermek „donner“); bulg. alyžveriş, serb. alișveriş, ngr. ἀλιζβερίσι mcr. alizverisi. V. iliș.

După „alișveriş“ s'a modelat equivalentul **daravere** „afacere“ (Al. T. 1393: *daraverile* lor nasc o sumă de proțesuri; Pann, 93: *daraveră*; Jip. 68: *daravelă*). Terminul nu-*de* cât o simplă adaptare lexicală după elementele constitutive ale vorbei turcesci cu conservarea particularității sintactice originale (lipsa raportului copulativ: cf. doit *et* avoir, Soll *und* Haben), întocmai ca albanezul dănămarăia „negoț, afacere“, litt. dare-luare. Mai adăogăm că vorba „daravere“ trecu de la noi la Turci (§ 16).

Vorba face parte dintr'o serie numerosă de terminii orientali relativi la comerț (§ 104).

altingic n. numele moldovenese și dobrogen al flórei „conduru-Dómnéi“: se mai aud și var. **altingea** (Birlad) și **altanc** (Constanța). V. Etym. 929.

— **ALTYŃŃYK**, chrysanthème (litt. „aurel“ d. altyn „aur“). Variantele presupun formele secundare: ***ALTYŃŃA** și ***ALTYŃLYK** (altynnyk), cari lipsesc în dicționare.

Vorba face parte din bogata nomenclatură botanică de origină turcăscă (§ 102).

amà! int. de mirare, unită cu ironie sau dispreț.

AL. T. 128: vă închipuiți pe mine îmbrăcat husăresce... *amà!* frumos m'a prinde! 462: iar o leșinat... *ama!* ha! frumos fi ma șede! 950: ian privesce socru pentru Adela... *ama!* cap de cuc! 1276: și-a intrat în cap gârgăuni... vrei s'agiungi senator!.. *ama!* 1376: *ama!* ai vorbit de te-ai pripit! FIL. 186: *ama* cap și la Banul!

— **AMMA** (ar. emma), mais; bulg. serb. ama, mcr. ama, ngr. *μ.ά.*

amàn! int. 1. îndurare! strigătul Turcilor învinși în război și implorând cruțarea vieții.

Isr. 171b, p. 122: dragomanul, vedând nevoia, și-a pus mahrama în grumaz și a început a striga *aman!* NEC. 342: spui Impăratului cum a încungiurat pe Moscali, cât nu mai avea nici o putere, numai ce strigau *aman!* DION. 172: se sparge ordia Turcilor, cari se duc în lume sberând și Turcii căduți tipând *aman! aman!* AL. 79: *Aman!* ei [Tătarii] cu toți răcnea! Și din fața-i toți peria. TEOD. 300: Turcul dice *aman! aman!* Eū îi trag cu al tufan. CARANF. 43: Paloșu odată 'nvirtia, Turcu bolan dis'a *aman!*

2. de aci locuțiunea „a cădea cu aman la cineva“, a implora grație, a cerși îndurare.

DRĂGH. I, 179: Aron Vodă a cădut la Vezirul cu *aman*, să nu-l scôtă din scaun...

3. (ca subst.) nevoie extremă, ananghe:, a ajunge (a fi) la aman“, a fi redus la extremitate.

SEV. Pov. 34: boul de vedu că-i la *aman*, dădu băiatului o basma. EMIN. 39: Filosof de aș fi. simțirea-mi ar fi vecinic la *aman!*

4. exclamațiune de spaimă mortală.

AL. T. 646: Vai ș'*aman!* Vai ș'*aman!* L'am vedut pe lipovan!

5. exclamațiune sentimentală în doine (§ 41).

SEV. 287: Frunză verde și un lipan, Ah, *aman! aman! aman!*

6. (ironic) spre a cere iertare.

DUM. 21: cam despre ziua ne pomenim în Bucuresci cu un ramăt de stupai! amestecat cu vai! și un chiloman împărtășit cu *aman!* AL. T. 384: umflați-l pe sus și-l puneți în scînciobul ăsta, de-l învîrțiți pân'ce a dice *aman!* CR. II, 57: ia acuș te scarpin... de-î dice *aman*, puile! când ei scăpa din mâna mea.

— **AMAN** (ar. eman), grăce! pardon! ah! oh! alb. bulg. serb. mcr. aman, ngr. *ἀμ.άν.*

Particulă caracteristică ca și altele de acéstă categorie (§ 25).

amandea! int. gata la năvală, busta!

AL. T. 204: *amandea* la scară! 723: cum om zări Rusaliile, *amandea* pe ele! 1006: dos la față și *amandea* la moș Miron? CR. II, 113: eă *amandea* pe ușă afară plângend. SEV. POV. 114: îndată *amandea* la sabie.

— AMADÈ (pers.), prêt, préparé. Vorba se aude numai în Moldova și lipsește în celelalte idiome balcanice.

amanet n. 1. obiect depus ca garanție, zălog.

BELED. 348: săracii ce avea prin casă mergea, punea *amanet*... COND. CALIMAH (1812). § 527: dritul *amanetului* se întinde asupra tuturor părților lucrului amanetat. COND. 1813, p. 394: puindu-se drept *amanet* pentru siguranța împrumutătorului adaosul acestui vinărici... AL. T. 556: am pus *amanet* tot ce aveam; 1539: ađi îți ie o vacă *amanet*, mâne bou... FIL. 249: ia Condica de *amaneturi* și trece banii boierului... GHICA, 409: lățile gemeau de scule, șaluri și argintării, tot *amaneturi* de pe la boieri. JIP. 108: vė împrumutăm, da puneți-ne *amanet*, zălog, orı moșiile, orı sarea, orı venitu nației.

2. persoană lăsată drept garanție, ostatic.

ISR. 1715, p. 70: pe dñsul l'am oprit acolo *amanet*. KOG. 225: Hatmanul aș chemat un mîrzac, dîcendui: am un *amanet*, ca să-ți dai [e vorba de Spătarul Stavarachi], dar voiți să-ți puî capul și *amanetul* din mână să nu-ți dai. GHICA. 263: Kiciu Bozzari și Ali-Pașa fusese siliți să-și dea copiii *amanet* unul altuia.

3. garanția însăși, depositul făcut.

DOC. III, 419 (d. 1790): să puî d-ta la Divan ca un *amanet* tal. 2000, să stea în păstrare, ca când se va face vr'un cursur..., să răspunđi cu acest *amanet*.

4. fig. ceea ce s'a dat cuiva în păstrare și pază.

UR. VI, 443 (d. 1774): îndurare către *amanetul* ce mi s'a uî incredințat de la Țiitorul-a-tote mai virtos asupra raielii... COND. 1802, p. 318: raiaua ce-mi este dată *amanet* de la Domnul Dumneđeu.

Var. (literară): emanet.

ZIL. Rev. III, 69: alți puseră *emaneturi* case, vii, moși.

— AMANET (ar. emanet), dépôt, objet confié en dépôt, charge de confiance ou d'honneur, ôtage; alb. bulg. serb. amanet, ngr. ἀμνετί (și ἐμμνετί), mcr. amanete „dar și gaj de iubire“.

Ca și alți termini juridici (§ 71), *amanet* a căutat să suplinescă pe „zălog“, care figurază în vechea legislație (Pravila Matei Basarab: unelte sau *zăloge*) și, la rîndul seü, tinde în parte a fi înlocuit, mai ales în orașe, de neologismul „îpotecă“.

amanetez v. a pune amanet, a ipoteca.

AL. T. 1271: dece miî de galbeni *amanetați* în moșioră.

Formație verbală directă (§ 26), ca și ngr. ἀμνετέω.

Forme juridice eșite din us: **amanetar**, cel ce primește amanet (Cond. Calimah, § 604: creditorul *amanet*-

tar) și **amanetator**, cel ce pune amanet (Cond. Calimah, § 600: învoirea *amanetatorului*).

* **ambribôiu** m. numele moldovenesc al coraba-țiichii (*Centaurea*) și colórea mohorîta a acestei flori. D. Hasdeu (Etym.) citéază 2 texte de la sfîrșitul sec. XVIII, adăogând că vorba pare a fi dispărut din graiü.

— AMBER-BUI (ar.), centaurée, litt. qui répand l'odeur de l'ambre (dicționarele dau numai sensul literal); ngr. ἀμπερμπόι.

anason m. 1. plantă aromatică (*Anisum*).

TARIF 1792: *anasonul* de oca 1 ban, *anasonul* cântar 15 bani.

2. rachiü făcut cu anason.

DION. 224: rachiü prost 70 parale ocaua, iar *anason* 3 lei și 4 ocaua. OD. I, 84: rachiurile de sacâz și de *anason*, de Chipru și din Anadol. FIL. 80: o sticlă cu *anason* de Chio. JIP. 44: *anasonu*, simiotica și vutca sînt scumpe.

Forma „anason“ circulă în Muntenia, în Moldova se aude **anison** (alătura de [h]ános).

TARIF 1761: *anison* cantarul 110 bani. UR. XXII, 301 (d. 1826): *anisonu* ce se face aici în țară.

— ANASON (ar. anisun), anis d. gr. ἄνισον; anason-rakisy „eau-de-vie anisettée“; bulg. sêrb. anason și anison, ung. ánis.

Accentul pe ultima indică o provenință orientală directă a vorbeii: formele cu accentul pe prima silabă (mold. hános și ónos, ardelen. ániș) derivă de la un intermediü maghiar.

antep n. varietate de vișina din al cărui lemn plăcut mirositor se faceau ciubuce.

FIL. 17: ciubuce de *antep* și de iasomie.

— ANTEP, Prunus mahaleb; rut. antypka „lemn de lulele“. Sinonimul occidental mahaleb „bois de Sainte-Lucie“ e tot de provenință orientală: ar. mahlab, id.

anteriü n. 1. haină boierescă lungă ce se punea de-a dreptul peste cămașă și d'asupra, încingându-se cu brîul sau taclitul, îmbrăca giubéua.

N. Cosr. 92: au grijit Dómna banii toți, tot galbeni de aur prin *anteree* cusuți. CĂPIT. 358: l'au pus pe Stroe Vornic într'un car cu doi boi, numai cu *antiriul* și cu nădragii... NEGR. I, 16: coconașul purta un *antereü* de suvaia alb. FIL. 26: bătrânul boier îmbrăcat cu *antereü* de atlas vișiniü; 263: el intră în biserică numai în *antereü* și în fermenea, căci giubéua și-o scosese din cauza marelui călduri. GHICA, 501: *antereüle* erau de ghermesit, de citarie, calemcheriü, cutnie, selimie sau sevaiü.

2. haină analogă la femeii, un fel de ilic.

Doc. III, 613 (d. 1789): rochea de materie cu *antereü* ei, rochea de bogasiü fără de *antereü*; II, 403 (d. 1790): o roche de atlas verde

cu *anteriul* ei și cu gure de hir. UR. IV, 134 (d. 1792): un *antereț* femeesc de alăgea subțire cu adaos de astariu.

3. haină de casă sau halat.

UR. XVI, 275 (f. de z. 1797): două *anteree* de maltin pentru nópte. FIL. 233: pe la 12 césuri se desbracă de hainele sale și se îmbracă cu *anteriul* de nópte al coconului.

4. haină lungă până jos, de la cefă până la glezne, purtată sub giubea până în timpul din urmă (și în parte încă obișnuită) de preoții bătrâni, de țiganii lăutari și de lăieși, precum odinioară de haiduci.

AL. T. 910: ți-ar ședè de o mie de ori mai bine cu mondir în spinare de cât cu *antereu* ăst de lăutar. CR. II, 24: Popa Buligă... 'și pune pótele *antereului* în brîu... TEOD. 563: *Anteriul* haiducesc, Arme de sânge turcesc.

5. haină țărănească lungă până la brîu, cu mâneci strîmte la margine, încheiată de sus până jos cu un rînd de nasturi și înflorată la piept, guler și mâneci cu găitane de diferite colorii.

JIP. 32: ghebile, ȋtarii, zechile, zăbunu, *antiriă*... 80: are hinu pè el zechie, *antiriă*, zechioiù, cojoc cu bumbi și sarică de-î trebuie. DR. MANOL. 85: toți țaranii pórtă, mai ales pe timpuri frigurose, o haină ce acoperă pe toate cele-lalte, numită diferit în deosebite părți ale țării: ghebă, haină, șubă, dulamă, suman, *antiriă*, zeghe, vinhercă, cojoc și ipingea.

6. zăbun lung până peste genuchii ce pórtă țarancele din județele Vîșca, Teleorman, Ialomița, Brăila (Dr. Manolescu, 232).

7. (ironic) caftanul purtat de unii ovrei bigoți.

STĂNC. B. și Sn. 24: avea ovreiul pe el un *anteriă* lung și soios. ID. Gl. și Pov. 85: doi ovrei cu *anteriile* eșite de sóre și murdare.

Vorba mai figurază în două proverbe, cari ambele circulă în Moldova: cămașa e mai aprópe de cât antereul (Negr. I, 249) și „antereul lui Arvinte“ (AL. T. 824); primul e luat de la Turci (§ 37), iar al doilea e de origină literară (cf. Etym. s. v.).

În privința morfologică, observăm că forma veche, și ađi încă populară în Muntenia, e *antiriă*, că în Moldova se aude *antereu* și că a treia formă (munténă) *anteriū* e cea mai literară.

— ANTERI, petite tunique qui dans l'ancien costume se portait entre le vêtement de dessous et le kaftan Barb.; bulg. sèrb. *anteriia*, ngr. *ἀντιρίτι*.

La Românii din Macedonia *anteriū* sau *andriū* (numit și *săie*) e o cămașă lungă și vèrgată de bumbac, înfășurată la mijloc cu șerparul în care negustorul armân

pune o călimară cu cotorul lung: peste anterior el îmbracă apoi o manta de postav saŭ o blană (Weig. I, 264).

Anteriu a fost purtat succesiv de toate clasele vechii noastre societăți, de la boier până la țigan, și-a găsit în cele din urmă un refugiū la țaran, a cărui îmbrăcăminte (§ 100) reflectează câteva din bogatele splendori ale costumului boieresc din trecut.

***anteric** n. bucată de stofă pentru un anterior.

TARIF 1761: *anterlicuri* bune de unul 90 bani.

— ANTERILYK, id.: sĕrb. anteriluk.

Arăp m. 1. în vechime, la cronicari, Arab, sinonim cu arhaicul „Agarén“.

N. Cost. 72: curînd s'aŭ rupt din mâna lui Traian *Arapii* și Agărenii. M. Cosr. 284: Sultan Osman 'și aședase gîndul să stingă pre ieniceri și să facă slujitori *Arapii*, cari stătuse la Hotin mai tare la război. VAc. 260: Sultan Selim I bătut și pe *Arapii* și le supuse țările arăpesci și Meca.

2. ațî în graiul popular, Negru saŭ Negritén, sinonim cu neologismul „Maur“.

CANT. Ier. 89: la pĕr crĕtă ca *Arapul*; 222: pelița *Arapului* a se înălbi nici cum nu scie. Isp. 107: se pomeni cu doi *Arapii* negri ca fundul ciauului AL. 106: Cel cu chipul de *Arap*, Buzat negru, ras pe cap.

3. gialat saŭ gâde: calăi, trimiși de Pörtă să stranguleze pe Domniū căduți în disgrație, erau *Arapii* cu înfățișarea fiorosă.

DION. 196: capegiul iscusit și măiestru a tăia pe cei mari cu cumpĕtare [trimis să omóre pe Hangerliū].. aŭ plecat luând cu el un *harap* gróznic la chip și mare, cu îndrăznĕlă la ucidere, buzat la gură...

4. tot prin influența orientală, se explică rolul ce *Arapul* jócă în basme, ca uriaș și ca doftor vestit: ca uriaș, el înghite oștiri întregi; ca doftor, el aduce împĕrătesei buruienii de facere.

Isp. 107: inelul acesta are darul ca, uitându-te la el și dorind, îndată se va înfățișa înaintea d-tale doi *arapi*, cari vor face ori-ce le vei porunci; 112: într'o di veni la împĕratul un *arap* buzat și-i dĭse: ... am adus buruienii pe care, cum le o bea împĕrătĕsa, rămăne grea; 193: *arapul* meŭ avea darul de a înghiți o oștire cât de mare, când sorbia odată și apoi o da afară ca și mistuită; 238: la masă le slujia doi *arapi* îmbrăcați în nisece haine fôrte scump împodobite.

5. nume dat la țară căinilor negri și, în orașe, epitetul omului smĕd la față și în special al țiganului.

ȘED. III, 36: când cineva vrea să batjocorĕscă vr'un țigan, îi dĭce vorbe de acestea: faraone! cióră! cioroiele! *harapule!*..

Var.: **harap**.

DION. 196: *harapu* aŭ sărit repede în spinarea lui Vodă [Hangerliū] puindu-i lațul în găt. Sev. Pov. 134: aprinde luminărelele și când cole iesĕ un *harap* înainte dĭcĕndu-i: ce poruncesci, stăpăne? BUR. 107: *Harapul* ciudatul, Căinele spurcatul...

— ARAB, arabe; en ture vulg. nègre, noir; bulg. serb. mer. alb. rus. rut. arap (și harap), ngr. ἀραπής.

Vorba a produs o bogată familie de forme derivate cu ajutorul sufixelor -esc, -ilă, -ime, -ină, -oică și -ușcă, în privința cărora cf. § 23.

arăpesc a. 1. în vechime, ce ține de Arabia, arab.

M. Cost 288: mormîntul lui Mahmet ce este în țara *arăpescă* aprópe de Marea Roșie. NEC. 419: Constantin-Vodă aŭ mai făcut școle de învățatură, lătinesci și *arăpesci*... CANT. Ier. 131: fiete-care candilă 5 ocă de aur *arăpesc* trăgea. Pop. 136: Patriarhul Silvestru făcut'aŭ și cărți bisericesci pravoslavnice cu slove *arăpesci*, tipărindu-le aicea în țară. TEOD. 541: Cu mahmudele turcesci, Cu rubiele *arăpesci*...

2. originar din Arabia, când e vorba în special despre caii de rasă arabă.

GANE I, 10: o caretă trasă de 4 cai negri *arăpesci*. GHICA, 320: avea un armăsar *arăpesc*, cum n'am vădut mai frumos. AL. 48: Cu cinci-șeci de armăsari, Giumătate *arăpesci* și ceilalți moldovenesci...

3. (și **harăpesc**) negritén, african, oriental.

CĂPIT. 186: învățatura elinescă și *harăpescă*.

arăpescă f. horă jucată în satele romănesci din Dobroea (Etym. 1471).

arăpilă m. om cu fața de arap.

AL. 117: Alei, *Arăpilă*, Alei, măi Buzilă...

arăpime f. némul arăpesc, oștire arăpescă.

BOL. 10: Face de se miră totă *arăpimea*...

arapină m. poreclă dată țiganului și țigăncei.

Isp. 362: o *arapină* negră ca fundul căldării.

arăpóică f. (și **hărăpóică**) 1. negriténcă, femeia Arapului.

AL. T. 1117: asta-i cu obraz negru... trebuie să fie vr'o *arăpóică*. Isp. 368: acolo ședea o *arăpóică* bogată. STÂNC. 131: *arăpóică* negră și buzată, urfă de te lua gróza. BUR. 108: *Hărăpóicele* ca corbóicele.

2. se dice de găina cu ósele, carnea și crésta vînetă.

Șey. IV, 30: léc de tuse *măgărăscă*... bea amestecat cu lapte dulce sânge din créstă de la găini *arăpóice*.

Arăpușcă f. (într'un basm muntén) fată-pasere, îmbrăcată bărbătesce, care împietresce și învieză pe soldați, totă puterea-i stând într'o sabie: numele ei se rapórtă la însușirile minunate ale Arapului, privit ca uriaș înzestrat cu puteri supraomenești (cf. Arap 4).

STÂNC. 58: *Arăpușca* amenință ostașii cu paloșul ce ținea în mâna dréptă și toți rémaseră inlemniiți în loc.

arbiu n. 1. vârguța cu care se încarcă o pușcă.

2. în special, béțul ce se pune în țeva pușcociului (un joc de copii).

Isp. Juc. 11: se pune în țevă un glonț și se împinge cu *arbiul* până ajunge în capét.

Cihac mai citează forma **arghiu**, Polysu (probabil greșit) **alibiü**.

— **HARBI**, baguette de fer propre à charger les fusils; bulg. serb. arbiña, alb. harbi. Despre nomenclatura relativă la armele de foc (§ 68).

arcàn n. 1. funie (răsucită din păr de cal) de prins cai, întrebuințată în vechime și ca armă ofensivă: lucru și practică împrumutate de la Tătarii din Bugiac.

AMIR. 18: Tătarii i-au scos cu *arcanele* de gât mai pre toți. CR. II, 8: pe bădița Vasile îl prinsese la ôste cu *arcanul*. AL. 207: Cu săgeți și buzdugane, și la brîe cu *arcane*... 150: Mînz ce fuge ca șolcanul, De nu-l prinde nici *arcanul*... VULP. 73: Moș Stan din Baragan Impletia la un *arcan*.

2. un fel de horă țărănească în Moldova, numită și **arcana** (Etym.), jocul țuțuienilor din Vrancea, și care se asemănă în sălături cu hora de brîu.

JIP. 52: călușarii, șu-șu-șu, *arcanu*, țigănesca...

Var.: **harcan**.

ȚARA N. I, 750: Numai la *harcan* pletia...

— **ARKAN**, corde, lacet; pol. rus. arkan; la Ruteni, arkan înseamnă și „o horă a Huțianilor“.

Vorba e proprie Moldovei, ca și alte câteva elemente analoge (§ 6), și vine direct de la Tătarii Nogai, de unde aș mai luat'o Poloniei, Rușii și Rutenii.

arcănesc v. a prinde caii cu arcanul.

AL. P. II, 287: Fulga svirle lațul, De gât îl *arcănesce*...

armàn n. 1. arie mare unde se strîng bucate și se treeră (se rostesc și aspirat: **harman**).

КІК. III, 23: în *armanul* de la spatele casei boieresci unde erau câteva șire cu grâu.

2. ogradă cu fîn unde se închid vitele (Glos. 27).

3. (sub forma **armén**) cerc, în jocul de arșice.

Isp. Juc. 79: *armén* se numesc un semn ce se face pe fața pămîntului ca un cerc.

Două varietăți de jocuri copilăresci pòrtă acest nume: „jocul în armén“, o varietate a jocului în arșice, și „jocul în 3 armene“, joc cu parale ce se urmăzește astfel: pe un loc neted în casă sau în curte se trage o dungă cam de un cot și la marginea ei se fac (cu tibișirul sau cu bēțul) 3 semi-cercuri concentrice la distanță cam de 4 degete unul de altul; trei sau patru băieți se prind în joc și aruncă paraua spre cele 3 armene: a cui para cade în mijlocul arménului al treilea, acela câștigă tóte paralele (Isp. 78).

4. fig. rotocol produs de o picătură de apă.

ISP. 84: fie-care strop de apă, când pică înapoi la matcă, face câte un *armén* împrejurul lui.

— HARMAN (pers. *harmen* „recolte“), blés battus et mis en grange, aire où l'on bat le blé; bulg. serb. arman și liarman.

Vorba, cu sensul de arie saŭ bătătură, se aude mai ales în județele Buzău și Ialomița.

armangiu m. argat care păzesc armanul (circulă în județele de lângă Dunăre).

— HARMANGY, batteur en grange.

Arnăut m. 1. Albanez, sinonim cu arch. „Arbănaș“.

DION. 209: într'aceste oști [ale lui Ipsilant] erau fel de fel de limbi, *Arnăuți*, Greci, Sârbi, Rumâni de țară, Nemți, Unguri. ZIL. 93: volintirimea adică ôstea lui Constantin-Vodă Ipsilant ce era din Harvați. Greci, Sârbi, *Arnăuți* și alte nômuri.

2. pl. la Turci, corp de soldați recrutați din Albanezii trecuți la mahometanism (Cant. Ist. ot. 709).

POP. 98: să-l dea ôste de ajuns, călărime, spahii, *arnăuți* și tătari și pedestrima ienicerii să-l ducă să-l așeze în scaun pre Ión-Vodă. DION. 188: Turcii și *Arnăuți* Pazvandului...

3. pl. corp de voluntari albanezi (saŭ de alt nôm), recrutați cu lăfă de Domnii fanarioți: *Arnăuții* călăreți saŭ pedestri, numiți și „neferi“ saŭ soldați prin excelență, formaŭ garda Curții și erau îmbrăcați în dulame cu fir, cu fesuri pe cap și acoperiți cu hangere, pistole și pusei, căpitanii lor purtând dulămi aurite și căciuli înalte; corpul *arnăuților* se numia „ogiac“ ca și al ienicerilor (Sulzer III, 254).

GHEORG. 328: la Domnia a doua a lui Constantin-Vodă Mavrocordat s'au făcut și stégul *arnăuților*... DION. 208: altă ôste [a lui Ipsilant] era pedestrima de le dăcea *arnăuți* Koa. 261: *arnăuții* Domnului purtau fel de fel de arme și flori în tot chipul la straie. GANE I, 138: o cătă de *arnăuți* cu simbrie, aduși de peste Dunăre, cari slujiau pentru paza lui Vodă... BUR. 155: Un *arnăut* [Vodă] că'mi chema și pe cal încăleca.

4. cete de rebeli sub Tudor, în epoca Zaveriei.

AR. 37: plecarăm cu Tudor din Țințăreni cu vr'o 7—8 mii de panduri și *arnăuți*. FIL. 304: *arnăuți* lui bulucbașa Prodan.

5. în poesia populară, poteraș în góna haiducilor.

AL. 88: *Arnăuți* de izbia, Armele de foc scotea și'n Codrén le slobođia; 180: *Arnăuți* cu șușanele, Cu argint pe la oțele.

6. slugă boierescă de paradă, servind mai ales ca fecior de capră (cei mai mulți servitori dela curțile boieresci fiind Albanezi), apoi ori-cine îmbrăcat turcesce și purtând arme.

NEGR. I, 18: un *arnăut* mustăcios intră și întinse stăpânului seŭ un lung ciubuc. AL. T. 50: el pune pe *arnăutu* lui de-mi dă câte-va bice; 141: trece un boier țațoș cu un *arnăut* după el. FIL. 14:

un *arnăut* îmbrăcat numai în fir, cu pistole și iatagan la brâu..
GHICA, 98: *arnăut* se înțelegea ori-ce Sârb, Arvat, Arnăut, Bosniac, Muntenegrean, Bulgar sau Grec, dacă se lega cu un brâu roșu sau cu un tarabulus, cialma la cap, fustanelă sau poturi, mîntén și iminei roșii.

7. varietate de grâu cu bobe mari și spicul negricios, din care se face bogaciū și colivă. Specia acesta era foarte căutată de Turci și constituia una din furniturile obligatorii către Pórtă.

UR. IV, 346 (d. 1812): se da din pămîntul acesta [Moldova] una sută de mił stambol-chile grâu *arnăut*. IONESCU, Putna, 240: grăul *arnăut* se sémănă primăvara ori în ce timp, are pana albă și bobul mare învelit în plévă. AL. 117: Tot de grâu mărunt și de *arnăut*.

— ARNAUT, Albanais; arnaut bogday „blé d'Albanie“; d. ngr. Ἀρναβίτης, Ἀρβανίτης sau Ἀλβανίτης, de unde forma arhaică „Arbanaș“ (Nec. 188: Ghica-Vodă de némul lui fiind *Arbanaș*) ca mcr. arbines, bulg. sârb. arbanas, alături de arna[v]ut. În Bucovina, arnăut a ajuns să însemneze „aprod“.

arnăuțesc a. 1. albanez, din Albania.

ZIL. 99: apucară cu óste *arnăuțescă* spre Șiștov și de acolo spre patria lor Ianina.

2. ce ține de portul arnăuților (ca mercenarii domnesci sau boieresci).

AMIR. 158: Grigorie-Vodă mai făcuse și alt stég de roșii cu port *arnăuțesc* și cu barate roșii de postav. GHEORG. 322: Roșii... se purta în haine roșii și în bărăți *arnăuțesci*. AL. T. 181: o pereche de poturi *arnăuțesci*. FIL. 105: ciocoiful îmbrăcat în haine *arnăuțesci* muiate în fir; 154: o pușcă *arnăuțescă* ghintuită; 329: un cuțit mare *arnăuțesc*. AL. 88: Potiră *arnăuțescă* Cu iarbă vînătoréscă.

arnăuțescă f. horă întrodusă în epoca fanariotă de Arnăuții domnesci și rémasă ađi în popor (Bur. 1877, p. 64).

arnăuțesce adv. ca un arnăut.

AL. T. 741: Moisescu, factorul meū, îmbrăcat *arnăuțesce*.

arnăuțime f. némul albanez, cétă de arnăuți.

ZIL. Rev. III, 66: *arnăuțimea* și alte sémînții de ómeni străini.

GHICA, 116: Iordache și Farnache instalați cu *arnăuțimea* lor...

arpagic n. cépă măruntă, cepșoră (litt. cépă cât un grăuncior de orz).

FIL. 164: *arpagic* și usturoiū pentru stufat.

Var.: **arbagic** și **arpacică**.

— ARPAĜYK, échalotte, litt. orgelet (vorba lipsesce în dicționare); alb. bulg. sârb. arpaĝyk. Sinonimul sēū „hagimă“ (= ung. hagyma) se aude în Moldova și în Ardél.

arșic n. și m. 1. oscior la încheietura tarsului la vite și mai ales la miei.

2. un joc de copii, foarte răspândit cu aceste oscioare, cu mai multe varietăți descrise de Ispirescu (73—81).

AL. T. 490: fmi plac *arșicîi* și zmeu 'mî place. FIL. 139: băieții asvîrliat cu mingea și cu *arșicele*... BOGD. Pov. 136: mă jucam afară în *arșicel*. GHICA, 70: rivalul meu în jocul de *arșice*...

Pluralul sună în Muntenia *arșice* și *arșicuri* (Crăsescu), iar în Moldova *arșici*: tot acolo există și forma primitivă **așic** (Etym. 1742), ca în bulgara și în albaneza.

— АШК, osselet; ашык оууну „jeu d'osselets“; alb. bulg. ашк.

Despre jocul în arșice și despre alte jocuri copi lăresci de origină turcască: § 43.

arșicar m. cui place jocul arșicelor, pe când băiatul meșter în acest joc poartă numele de „giolar“.

arșin m. și n. 1. od. în Moldova (și aspirat **harșin**), un fel de cot sinon. cu „halep“ (cu pl. arșini și arșinuri).

CANT. Ier. 98: lumina capîștii în lung de 30 coți era... iară de înalt până supt pôlele cele mai de gios ôș de *arșini* sê măsură. COND. 1776, p. 14: Vel Cămăraș să fie dator să facă coturi cu boure domnesci, halepuri și *harșinuri*.

2. аш, în Dobrogea, cot (equivalent cu 0^m,68).

CRĂS. III, 120: drum bun! să-mi aduci un *arșin* de cordea.

3. аш, în Muntenia, un număr ore-care de jurubițe de tort (Glos. 30).

— ARȘIN, aune, dévidoir, coudée de deux pieds ou vingt quatre doigts; alb. bulg. rus. serb. arșin, rut. pol. arșyn.

Sub-divisiunile cotului—rup și grif—sînt asemenea de origină turcască, ca o serie de alte măsuri, аш în parte dispărute sub influența noiei sisteme metrice (§ 93).

asmaciuc m. plantă de grădină (*Anthriscus*).

Var.: **asmațuchiū**, **asmațuiū**, **hațmațuchiū** (Dr. Brândză) și **hașmaciucă** (Dr. Crăinăcenu).

— АСМАЧЫК, cerfeuil Barb. (litt. petite vigne).

astar n. pânză grosă de căptușit haine (sau de cernut și de străcurat).

GEORG. 327: un cal domnesc îmbrăcat peste tot cu *astar* alb. TARIF 1761: *astariū* de 14 bani 1 leū vechiū. TARIF 1792: *asturul* de bucata... 4 bani. DION. 224: *astaru*, ibrișimu și găitanurile s'au suit la preț în-treit și înșeptit.

— АСТАР (pers. aster), toile grossière qui sert de doublure; alb. bulg. serb. astar, ngr. ἀστάρη, mcr. astare.

***astaragiū** m. meșter care căptușește cu astar: *astaragiū* din Bucuresci formaū o brésă deosebită, compusă din Români și din Armeni.

Doc. I, 449 (d. 1784): cartea stărostiei de *astaragiū* din Bucuresci... atât creștinii *astaragiū* cât și armenii...

Formațiune analogică după abagiū (§ 23).

astăresc v. a căptuși cu astar (Costinescu).

Vorba corespunde turc. **ASTARLAMAK**, mettre une doublure, și ngr. **ἀστυρίζω**, doubler.

at m. armăsar, cal frumos: 1. la cronicari.

Koc. 212: vrënd Domnul să se sărute cu Agasi de pe cai, s'ați tulburat *ații* lor și sculându-se *ații* în două picioare, au lunecat calul Domnului...; 220: el așijderea trăgënd și un *at* Domnului pescheș...

2. în poesia pop (sub forma aspirată *hat*, fem. *hată*).

TEOD. 311: Cu trei *hate* la coșare, Puși de la Vinerea mare, Pe grăunțe și pe sare; 613: Nu ți-e *hatul* de vinđare, Să-ți dăm galbeni și parale?..CR. II, 178: Se primbla pe *hat* călare Cu cođile pre spinare... BUR. 161: Imprejur steeau legați Șapte puișori de *hași*. MARIAN II, 115: Imi promise tot prin țară Cu doi *hași* la o coșară.

— **AT**, cheval entier; bulg. *at* (hat) „cal bun ne-rab“, serb. *at* (hat) „armăsar“ (în Bosnia, cal arăpesc), alb. *at*, ngr. *ἄτι*, mcr. *at*.

***atōică** f. iapă (vorba revine sub forma *hatōică*).

AR. 43 (d. 1821): Turcii împușcară *hatōica* serdarului Iordache.

atirdisesc v. a adjudica (vorbă învechită).

Doc. I, 450 (d. 1734): cei ce va eși mușterii, se va *atirdisi* la mezat. I. NEGR. Căpiti de pe Nat. 252: abia ajuns în localul unde se ținea mezatul, se puse să *atirdisescă*...

Var.: **artorosesc** și **arturisesc** (Polyzu).

Doc. II, 105 (d. 1775): nimeni să nu fie slobod de a *artorosi* chiria prăvăliei unul altuia spre pagubă.

— **ARTURMAK** (aorist: *artyrdy*), encherir d. *artyk* „maș mult“; bulg. *atardisam*, serb. *arterisati*, ngr. *ἀρτηρῶνίζω* și *ἀρτηρίζω*. Verbul românesc nu derivă de-a dreptul din turcesce, ci prin mijlocirea formei bulgare și neo-grece, *atardisam* și *ἀρτήρῶσα*, ambele aoriste (§ 26).

Vorba însăși face parte din o serie numerosă de termiți juridici, relativi la adjudicațiune, cari, cei mai mulți, au început să dispară sub influența noiei legislațiunii (§ 71).

***atirdisitor** m. adjudicator.

UR. IX, 253: *atirdisitorii* nu vor putea cere nici o prefacere.

atlaz n. stofă de mētase fină și lucie, de diferite calități și colori (Etym. 2066 citéză inventare mănăstiresci din 1598 și 1631, în cari se menționéză varietăți de atlas pentru odăjdi, ca: atlas cemeni, durenghi, ghiulghiuli, mușchi, taratli; V. aceste vorbe în Partea II).

Cuv. I, 214 (d. 1588): procoveșe de *atlas* albastru. GHEORG. 322: de ziua Pascilor toți boierii aveađ dar de la Domn câte un postav mahut și câte un *atlas* florentin... Ax. 131: au dăruit Nicolai-Vodă tuturor boierilor câte un postav și câte un *atlas*. TARIF 1761: *atlas* de 14 coși 1 leu vechiu. UR. XI, 249 (f. de z. 1780): o perdea de *atlas*,

un obial de *atlaz*, o saltea de *atlaz*. TARIF 1792: *atlaz* de Florintia, *atlaz* de Veneția, *atlaz* cu fir, *atlaz* i tabinițe fără de fir de la Hio. REV. II, 334 (f. de z. 1821): roche de *atlaz* alb, alta de *atlaz* galben. NEGR. I, 17: fustă de *atlaz* albastru deschis. FIL. 26: venerabilul bătrân îmbrăcat cu anterior de *atlaz* vișiniū

Var. (mold.): **aclaz**.

REV. I, 339 (f. de z. 1669): o sucnă roșie de *aclazu* cu flori de fir. UR. XIV, 234 (f. de z. 1813): una salte de *aclaz*, una plapomă de *aclaz*. SEV. 151: Cu oghialul de *aclaz*, Mor dușmanii de necaz...

— ATLAZ (ar. atlas), satin; serb. bulg. atlas, mcr. atlaze, ngr. ἀτλάζι.

Despre stofele de mătase și varietatea lor (§ 86).

atlăjel n. materie de atlas și de bumbac.

Doc. II, 406 (d. 1792): *atlăjel* în șatrang.

avaet n. (sau *havaet*) I (sensuri arhaice) 1. taxă de plată pentru o slujbă ôre-care.

KOG. 257: luându-și gelatul *avaetul* lui după obiceiū... COND. IPSIL.: hotărnicii să nu aibă a lua *havaet* pentru ostenéla ce vor face la hotărnicii. FIL. 289: mi-a oprit și *havaetul* judecătii.

2. dare anumită, constituind un venit special al Domnilor sau al boierilor: *avaetul* provenia din numirea într'o funcțiune, din taxe impuse pe sare, vamă, vite, moșii etc.

COND. 1776, p. 12: *avaetul* caftanelor ce îmbracă Domnul pe boieri: de la Vel-Logofet până la Vel-Postelnic 100 lei, de la Vel-Spătar până la Vel-Stolnic câte 80 lei, de la Vel-Medelnicer până la Vel-Sătrar câte 50 lei... UR. III, 140 (d. 1792): Domniū trăgând numai *avaeturile* lor, precum sare, vamă și alte asemenea; XXII, 309: *avaeturile* d-sale veliților boieri câte 6 lei la pungă. Doc. IV, 118 (d. 1794): ni se cere de vită un nesuferit *havaet*... UR. II, 205 (d. 1827): moșile și acareturile ce vor trece prin moștenire nu sînt supuse a plăti nimic ocărmuirii sau *havaet* sau deciuială. FIL. 206: șeful de masă plătia la primirea ordinului de orînduire lei 5 sub numire de *havaet*; 240: două mi de lei am dat *havaetul* mezatului; 289: mi-a oprit și *havaetul* judecătii.

II. (sensuri moderne) 1. taxă la o pădure, la un pod (Costinescu).

2. (ironic) impozit arbitrar.

ORĂȘ. 20: trântesce havalele și mi de *havaeturii*...

— 'AVAIID (pl. d. ar. 'aid „coutume, rentrée d'argent“), revenus, rentrées provenant des droits de douane; alb. havaet „bezmën“.

avan a. 1. perfid, sinonim cu „hain“.

MAG. IV, 358: Constantin Postelnicul, sciind că sînt Grecii *avanii* și încărcați de datorii, nici unuia nu-l a făgăduit Domnia. KOG. 238: iscălită de mâna lui Bogdan și a Cuzei celui *avan*.

2. cumplit, grozav, strașnic.

STAM. 117: *avanul* de Han pörtă baier fermecat. AL. T. 49: Leiba

cel *avan*... 464: mai stăi... să'mi ieși măcar ziua bună de la prietenii...
măi! că *avan* mai ești! CR I, 315: mărtea tare-i neastîmpărată și *avană*.

— HAVAN (ar. havvan), trăitore, perfide; serb. *avan*, id.; ngr. ἀβάνης, calomniator. Vorba e cunoscută numai în Moldova; în Ardél (pe Someș) circulă cu același sens, sub forma *avam* (Reteg. Povești, 138: în strălucia înainte mai *avam* de cât sorele; 207: vai, că *avam* mai e în beție). Faptul că vorba figurază în literatura religioasă (Ety. 2148) ne face să bănuim, că ea există și la Ruși, cari o vor fi împrumutat de la Tătari; formele balcanice, cea sârbă și cea neo-grecă, ar fi singure dar de proveniență osmanlie.

B

Babacă m. tată (ca termen de resfățare și ironic).

AL. T. 396: te 'nvelesce cu contesu *băbacăi*; 399: las' că te oiți spune eu și *băbacăi* și *nenecăi*; 422: iacă un răvaș de la *babaca*; 1002: un prieten vechiul a *băbacă-teu*. NEGR. II, 24: ce a dîce *babaca* d-tale și dascălu? FIL. 56 [un țigan vorbesce]: am venit să-ți dau o carte de la *babaca* d-tale. CARAG. 24: traiu, neneco, cu banii *băbachii!* (locuțiune ajunsă proverbială). ORĂȘ. II, 139: *babaca* avut-a și el prăvălie.

Var.: *babac*.

STAM. 461: o sută galbeni de la *babacul* seș.

— BABA, père, grand-père; alb. bulg. serb. *baba* „tată“, mcr. *babá* „tată“ (în graiul copiilor).

Vorba *babá* „moș“ (ca titlu onorific pentru persóne în vîrstă) s'a păstrat în **Baba-Novac**, numele unui haiduc vestit (eroul poeziei noastre populare și al celei balcanice) și al unui general al lui Mihai-Vitezul; apoi în **Babadam** „Moș-Adam“ care corespunde turc. BABADAM „vieillard expérimenté“, bulg. *babadan* „moștenit“; locuțiunea „de la Adam-Babadam“, ad. de când cu Moș-Adam, corespunde serb. ot *baba zemana* „din vremea străveche“.

CR. II, 65: așa ni-era obiceiul să facem la scăldat de pe când *Adam-Babadam*. MARION 1892, No. 21: se dă de-a binele vechiū boier din tată în fiū, de la *Adam-Babadam*.

Ca vorbă familiară și copilărescă, ea circulă în Moldova sub diferite forme diminutive: *babacă*, *băbăcuță*, *babaia*, *băbăiță* ca bulg. serb. *babaiko* și ngr. μπαμπάκας.

băbăcuță m. diminutiv identic cu „*babaia*“.

AL. T. 461: *babaca!* *babaca!* o venit *băbăcuța!*

babaia f. tătucă (formă de desmierdare).

XEN. 149: să pot ajuta pe *babaia*.

Diminutiv analog cu bulg. serb. babaia, rus. bobaĭ.
băbăiță f. tățiță.

AL. T. 953: am să te aștept cu brișca *băbăiții*.

Formă diminutivală derivată din cea precedentă.

babalic n. 1. (la Turci) titlu de respect dat unui
bătrân, pe care îl poți privi ca tată.

DON. 186: Pazvandoğlu aŭ dis către Pașa: Măria ta *babalic*, aŭ eșit în primblare; Pașa aŭ răspuns: așa, fiule!... 190: Căpitan-Pașa aŭ răspuns lui Leŭ-Pașa: bine te-am găsit, *babalic*!... 195: aŭ scris Căpitan-Pașa lui Leŭ-Pașa pitac: multă sănătate și dragoste Măriei tale, *babalic*!

2. (la Români) bătrân, mai ales nevoiaș.

TELEOR, 334: acești *babalici*, cari mai erau și hagi... cerură cafele turcesci. KIK. III, 346: și-a mâncat tinerețele cu un *babalic*.

3. (ironic) tîner cu apucături de bătrân.

CR. II, 123: tot umblând noi din școlă în școlă, mai mult ia așa de frunza frâsinelului. mâne poimâne avem să ne poņemim nisce *babalici* gubavi și ostigoși numai buni de făcut popi...

4. fig. lemn gros ce ține greutatea morii: cu acest din urmă sens, vorba se aude și sub forma *babaluc* prin jud. Covurluiŭ (Etym. 1097 și 2254).

— BABALYK, homme âgé, titre d'honneur qu'on donne aux vieillards; serb. babaluk „socru, strămoș“, mer. babalie „voinic“. Sensul metaforic există și turcesce: *baba*, a post of shout timber set upright (Redhouse).

bacal m. cel ce vinde comestibile.

COND. 1776, p. 15: starostele de *bacali*; 39: *bacali* și alții pentru trebuințele vinđării mărfii lor să fie volnici a ține și a ave cantar de 40 oca trăsură. AL. T. 948: am cunoscut un *bacal* pe chir Sfetcu; 1234: fiior de *bacal*. NEGR. I, 297: am să-l dau calfa la vr'un lipscan sau la vr'un *bacal*.

Forma „*bacal*“ e proprie Moldovei, în Muntenia se aude *băcan* (finalul sub acțiunea analogică a numelor de profesioni ca: lipscan, marchitan).

Doc. I, 507 (d. 1783): silitra, pucioșa, iarba de pușcă... aŭ fost opriți prăvăliașii și *băcanii* de a ținea prin prăvălii și prin *băcanii*; II, 336 (d. 1792): vei da poruncă *băcanilor*... a avea la prăvăliile lor unt cu îndestulare. COND. 1813, p. 342: veri-ce *băcan* sau neguțător să fie slobod a vinde sare în politie... PANN II, 8: mergi colea la *băcan* să-ți dea mezelicuri... CARAG. 108: totă noptea a fost masă mare la *băcanii* din colț.

— BAKAL (ar. bakkal), marchand de légumes et d'autres comestibles; alb. bulg. serb. bakal (și bakalin), mer. băcală, ngr. μπακαλάς.

***bacalbașa** m. starostele bacalilor cari formaŭ o brésală deosebită (V. *bacal* și *bașa*).

Doc. I, 280 (d. 1783): dat'am cartea Domniei mele lui Hagi Daniil, pre carele l'am făcut Domnia mea *bacalbașa* peste toți băca-

niî din București, ca să aibă a fi purtător de grijă și ocârmuitor breslei acesteia. UR. XXII, 162 (d. 1818): Niculache sin George Muraitul, *bacalbașa* din Ieși.

***bacalică** f. articol de băcănie.

Doc. II, 311 (d. 1792): lucrurile de *bacalica*... de peste Dunăre. Formațiune ibridă după ngr. *μπακαλικόν* „épicerie“.

băcălie f. (în Muntenia **băcănie**) 1. prăvălia bacalului.

DION. 168: făcea cercări... și pe la *băcăni*; 204: focul aș so-sit... la *băcăni* în puterea Țigului. REV. I, 56 (d. 1802): cele ce s'au luat de la *băcăli* din Țigul Ieși... AL. T. 694: mastic am găsit la *băcălie*... PANN I, 64: un mare urciur luând... se duse la *băcănie*. MARIAN II, 153: S'a stîrnit o *băcălie* De negrélă și hârtie.

2. marfă de bacal (arome sau comestibile).

NEC. 311: iară *băcăliile* stañ vîrsate pre ulițe de erañ sătui și copiii: strafide, smochine, alune... DION. 190: Pazvantoglu aș trimis tot felul de *băcăni* din destul lui Leu-Pașa și orez mult... UR. XXII, 304 (d. 1826): *băcăliile*, adică undelemn, cracatiță și altele... GHICA, 67: vin amestecat cu usturoiș pisat și cu *băcăni*. AL. 116: Descarc *băcăli* și 'ncarc dimerlii...

3. profesiunea de bacal.

KOC. 273: Apuce-se de *băcălie*, Că-i mai mare boierie.

Formațiune proprie ca și bulg. bakališa.

băcăn n. 1. lemnul unui arbore din Brasilia care dă o frumoasă tinctură pentru roșitul ouelur de Pasce.

TARIF 1761: *băcan* de 14 ocă 1 leu vechi.

2. roșul cu care femeile 'și dreg fața.

TARIF 1792: *băcanul* (lemnul de boiele) cântar 76 bani, *băcanul* vînet și de alte felurimi 22 1/2 bani. CR. I, 112: negustor de *băcan*, iruri, ghilă, sulimină. DELAVR. Parasiti, 152: vardiști naționali cu còde de cocoș muiate în *băcan*.

— BAKAM (ar. bakkam), bois de Brésil, teinture rouge; cum. bachan „lignum Bresillum etiam color ejus tincturam referens“; bulg. serb. bakam, rus. bakamü „lac florentin“; ngr. *μπακάμι*, mer. bācame.

băcănesc v. 1. a roși cu băcan ouele de Pasce; 2. a-și dreg fața cu băcan.

Formațiune verbală românescă ca și serb. baka-miti „a roși ouele“ și bulg. nabakamiti „a-și dreg fața“.

băciu m. 1. cioban însărcinat cu facerea brânzei.

CR. II, 15: ciobani și *baciul* habar n'aveau de asta. ISP. 209: *baciul* de la stână a adunat laptele de la oia finului, l'a făcut brânză și l'a adus acasă. STÂNC. 349: viața ce duse în Țirla *baciului*... AL. 58: Pe ciobani legatu-mi-aș... Iar pe *baciul* cel mai mare îl fereca și mai tare...

2. jucătorul în arșice care trebuie să dea întâiu.

ISP. Juc. 87: al cui iehiu cade mai întâiu beiu, este *baciul*...

— (CÖBAN) BAȘ, premier pătre, maître-berger; serb. și mer. cioban-baș „baciü“. Sub raportul fonetic, finalul

ș = ĉ (§ 21), iar despre nomenclatura pastorală împrumutată de la Turci (§ 105). La Românii din Macedonia, *baciă* e diferit de „cioban-baș” și are sensul special „acela care îngrijesce și strânge seul la zalhana” (Dr. Obedenaru), ceea ce corespunde foarte bine înțelesului primitiv: baș „mai-marele, capul”. În privința obiectivelor istorice ce s’ar putea face unui împrumut de la Osmanlii (Etym. 2298), cf. vorba „cioban”.

Prin ciobanii români, acest termen pastoral trecu în albaneza (baș „frate mai mare, tovarăș”), în neogreacă (în Epir *μπάσσιος*, *γέρων σεβαστός*), în bulgara (bačilo „stână”), în sërba (bač „care face brânză”), în polona (bacza), în ceha (bača „vătăl”) și în ungara (bácsa „întâiul cioban” și báci „nenc”).

băcie f. coliba ciobanului unde se face brânza (Etym.).

Vorba trecu și la Sërbi: baciia „stână”.

baclavă f. plăcintă turcescă cu zahăr și nucii.

DION. 221 : nisce agale din Diiă aū trimis generar Isaii poclon o *baclava* foarte frumôsă și cu gust bun și mirositoare... AL. T. 138 : s’a trecut timpul *baclavalelor* pentru voi... FIL. 94 : *baclavale* și dulcețe de Țarigrad. ORĂȘ. 19 : cafele. *baclavale*, dulcețuri, cozonace...

Var. : **paclava**.

AL. T. 505 : vr’o capama, vr’o *paclava*, vr’o ciulama...

— BAKLAVA (paklava), gâteau d’amandes, pâtisserie assaisonnée de sirop ou de miel et divisée en tranches de forme rhomboïdale Barb.; bulg. sër. baklava, mer. băclăvă, ngr. *μπακλαβάς*.

bacșiș n. I (la Turci) 1. dar în bani făcut soldaților la urcarea pe tron a unui nou Sultan.

CANT. Ist. ot. 323 : Selim a distribuit ienicerilor și spahiilor *bacșișul* său darul usitat (cf. 582).

2. răsplată dată pentru vr’o ispravă militară sau pentru un serviciu făcut.

M. Cost. 281 : făgăduita era plata Tătarilor la Hotin de la Sultanul Osman, care va aduce cap de Cazac să iee 50 galbeni de aur *bacșiș*. Ist. 1753, p. 21 : inicerimea răpștia cerându-și *bacșișul* lor ce aū obiceiū de se dă, când se face ōste câte o mie pungi. DION. 174 : Turcii arăta capetele la sarascher, dicēnd că sînt Nemți, ca să le dea *bacșiș*; 186 : iaū *bacșișuri* mari de bani. MUSTE, 70 : aū purces și Aga Veziriului dându-i *bacșiș* 7500 lei fără de cai și fără de alte daruri ce aū mai luat.

II (la Români) 1. dar făcut unui subaltern (din grație sau din recunoștință).

Nec. 197 : Iliăș Vodă era și darnic, *bacșișuri* da mari, că era om bun. AL. T. 46 : noi surugii judecăm omu după *bacșiș* și nu dăm greș niciodată cu chitela; 396 : vē făgăduesc *bacșiș* bun. MARION, 89 :

o casă mare unde sînt și *bacșișuri* grase. BASME I, 152: na o leiță *bacșiș* și intră în sat.

2. în special, dar făcut cu ocaziunea Anului-noi.

FIL. 210: două sute lei *bacșișul* slugilor de St. Vasile.

— BAKŞYS (pers. baḥşys), don, cadou, pourboire (d. baḥşiden „donner“); alb. bulg. serb. bakşiş, ngr. μπαξις. V. peșceș.

badană f. 1. perie de spoit casa.

CR. II, 129: cu nisce tîrsóge de barbe cât *badanalele* de mari.

S. NÂD. 13: ađi dai varul cu *badanaua* și mâne îl răđăluiesci cu cuđitul.

2. (ironic) periuță de căniț sprîncenele.

AL. T. 412: pămătuferi și *badanale* de sprîncene.

Sub această formă, vorba e proprie Moldovei, în Muntenia se rostesc *bidinea* (reducere fonetică prin forma intermediară „bădăna“: cf. măhăla).

DELAVER. 221: *bidinele* muiale în roș, galben și albastru. ORĂȘ.

13: Unde 's murdării mai dese, trage mătură. *bidinele*.

De aci *bidinar*, fabricant saú vîndător de bidinele și spoitor cu ăia; cu acest din urmă sens mai ales sub forma feminină *bidinărăsă* saú „chivuță“, femei care spoiesc cu ăia.

— BADANA, badigeon; bulg. badana.

badie f. (probabil) cutie: vorba figurază în acest pasaj unic (într'o baladă din Modova).

AL. 121: Papuci în *badii*, Aduși din Indii ..

— BADIA (pers.), grand vase, cruche; rus. badiia „vas de pămînt“, pol. badja „sorte de mesure dans l'administration des mines“.

Vorba, circulând numai în Moldova și în idiomele slave de la Nord, se trage din tătaresce.

bagă f. materie din unghiile și solzii bróscelor țestoșe pentru piepteni, tabachere, nasturi etc.

MELCHIS. Roman II, 129: o tabachere *bagă* s'aú dat peșceș d-sale portarului Nicodim. Ur. II, 406 (doc. 1790): un pieptene de *bagă*. OD. I, 451: unelte în fildes, în sedef, în *bagă*.

— BAGA, écaille de tortue; ngr. μπαγάς. Despre celelalte minerale provenite din Orient (§ 103).

bagdadie f. 1. tavan (Mold.), mai ales cu stucuri.

VLAHUȚĂ, Novele, 204: *bagdadia* se sparse.

2. tavan ornamentat de biserică (în Ardél).

— BAGDADI (ar.), plafond crépit de plâtre à la façon de Bagdad Barb.; it. Baldacco, numele Bagdatului în evul-mediu, de unde: baldacchino, fr. baldaquin, după numele orașului unde se fabricau stofele scumpe de uraniseuri (Văc. 290: un taht cu *baldachin* tot de aur lucrat).

Ca și tavan, corespunđătorul muntén al vorbei,

și alte lucrări de dulgherie, bagdadia era o execuțiune a meșterilor orientali.

bagiacă f. gura de jos a coșului.

AL. T. 895: în dreapta o *bagiacă* cu șură... Bogd. Com. 250: voiți intra în odaia ta prin *bagiacă*.

Var.: **bagea**, **bageac**, **bageag** și **bagiagă**.

Șep. V, 37 (d. Sucéva): *băgeag*, *băgeuu*, *băgea*, hogeag, coș...

— **BAĞA** (pers.), cheminée, lucarne; bulg. serb. *bağa* „gura coșului,” alb. *bağa* „ferestruie în pod”, mcr. *băgë*, ngr. *μπαντζίζε*.

Vorba se aude numai în Moldova, iar guturala finală se datorește unei influențe analogice cu „ogiac”.

bahmêt m. nume dat odinióră cailor mici, dar foarte iuși și tari, ai Tătarilor din Crimeia și din Bugiac.

AL. 79: Un *bahmet* ce tot săria... Od. I, 161: erau tot călușei rotunși de Dobrogea și *bahmești* sburliți de Bugiac.

Var.: **bahamet**.

AL. 149: *Bahamești* cu perii crești...

— BACHM-AT (din pers. *pehn* „large” și turc. at „cheval”, litt. cal mare), de unde și rus. rut. pol. *bachmat* „cal mare tătăresc”.

Vorba circula odinióră numai în Moldova, împrumutată fiind direct de la Tătari, de aceea lipsește în graiul muntén și în idiomele balcanice (§ 6).

baibarác n. 1. stofă orientală din care se făceau haine boieresci.

M. Cost. 144: *baibărace* sau haine roșii. TARIF 1761: *baibarace* noue de 7 un leu vechiu.

2. haină scurtă la țărance și la copii de țărani.

TEOD. 659: Frumos *baibarac*, Nunta să-mi îmbrac...

— BAIBARAK, stofă prețioasă adusă din Crimeia. Vorba e proprie Moldovei și e luată de la Tătari, de unde trecu și la Poloni (Etyim.).

băibărăcar m. fabricant sau negustor de baibarace.

UR. II, 41 (d. 1783): abagerii, *băibărăcarii*, rachierii...

băibărăcârie f. fabrică sau prăvălie de baibarace.

COND. 1776: două fanare (1a) *băibărăcârie*. NEGR. I, 301: casă în ulița *băibărăcâriei*...

bairác n. I (sensuri arhaice) 1. stég turcesc foarte lat, de mătase, ce se purta înaintea sangiacului.

ZIL. 99: scumpeturi din ordia Vizirului: aur, argint, scule împărătesei, arme măruntă, tunuri, *bairace*, corturi.

2. (în oștirea noastră din epoca fanariotă) stég mare, deosebit de alemul și de sangiacul (cu pl. *bairace* și *bairacuri*).

Doc. I, 549 (d. 1784): neferii toți înarmați călări cu *bairacul* lor.

AR. 41 (d. 1821): am sărit de pe cal și am luat *bairacul* în mână de jos. FOR. III, 298: sub Armașul cel mare sînt *bairacurile* țării și tniurile domnesci.

3. stég saū companie de voluntari (și *baerac*).

Doc. III, 182 (d. 1788): câtevași *baerace* de ôste cu a noastră... HRIST. (1817): Și le făcu *baerac*, făcându-i tot cete cete... FOR. III, 278: opt *bairacuri* de scutelnicî. TEOD. 585: *Bairacul* cum făcea? Cinci-deci voinici că strîngea...

4. fig. stégul revoltei.

AR. 156 (d. 1821): un Teodor hain, adunând cu el o mulțime de ômeni, a ardicat *bairacul*.

II (sensuri moderne) 1. (ironic) stîndard de luptă.

AL. T. 89: și eu am purtat *bairacul*, și eu am gîncat hora unirii...

2. (la bîlciuri) cort cu prăjină înaltă unde se strînge lumea să petrecă [Isp.]

— BAIKAK (pers.), grand drapeau, pavillon, étandard dont le pied, terminé par une pique, se fiche en terre Barb.; corps d'armée irrégulier Youssouf; alb. bulg. serb. bairak (serb. și barlak), ngr. μπαϊράκι. V. Partea II: iuruc-bairac și bairactar.

balabân m. 1. un fel de șoim mic (cu acest sens aprópe dispărut din limbă).

CANT. Ier. 26: șoimul, uleul, cucunozul, corniul, hărețul, *balabanul*, blendăul.

2. ađi, mai ales nume de cîne, mai rar de persoană.

— BALABAN, faucon blanc à tête épaisse; cum. balaban „falco“; bulg. rus. balaban „șoim de vîntătoare“.

Despre fauna noastră de origina turcescă: § 101.

bălăbănesc v. a se lupta cu ceva mare și greu, cu ceva mai presus de puterile sale (Glos. 46), litt. a se lupta șoimesce, a se împotrivi din răsputeri.

ISP. 121: câteva ăile se *bălăbăni* el așa cu valurile mării. JIP. 15: să se mai *bălăbănescă* țáranu în umbletele dreptății, ale adevărului și ale muncii sterpe.

bălăbănos a. cu ochi mari și încruntați (ca ai șoimului când se repede la pradă).

ISP. 134: ochi *bălăbănoși*, gogonați și roșiți de neodihnă.

balamă f. 1. țîțînă la ușa saū la oblóne (litt. bantă).

CR. I. 321: două lăunóie gróse, patru *balamale*, câteva piróne...

2. pl. fig. încheieturile trupului (în special ale piciorilor): „a slăbi cuiva *balamalele*“, a-și pierde puterile, a fi gata să se prăbușescă; „a strînge în *balamale*“, a sili saū constrînge cu vorba.

AL. T. 1188: Ce ai? — Nimica... mi-o slăbit *balamalele*. CARAG. II, 134: sfîrșindu-se de la inimă, se móie din *balamale* și cade pe un scaun. ORĂȘ. II, 55: mersul îi se împleticesce, c'a slăbit din *balamale*. GANE III, 208: zărînd ochii feroși și mustățile țapoșe ale haiducului, 'și simți *balamalele* slăbind și pistolul îi cădu din mână.

3. (prin analogie) despre falci și despre cap, de unde locuțiunea „a scóte din balamale“, a face să-și iasă din minți; „a eși din balamale“, a fi țienit.

TELEOR. 15: din ce pricină ți-au sărit falcile din *balamale*?
GHICA, 220: e om bătrân șapoi îi s'au cam slăbit *balamalele* capului.

— BALAMA (baglama), lien, bande; bulg. sərb. baglama. Sensul figurat e propriu limbei române și s'a format sub acțiunea analogică a vorbei „țifțini“ (Jip. 66: d'eî li slab de țifțini, te culcă dē gliu).

balamiș n. mâncare ciobănescă din făină cu lapte și unt.

Vorbă pretutindenea cunoscută sub variantele **balmeș**, **balmoș**, **balmuș**, pe care d. Hasdeu (Etym. 2389) o pune în legătură cu BULAMAČ, bouillie de farine et de fromage; bulg. sərb. bulumač „un fel de mâncare“ (bulg. și balmuș), ung. bálmos „brânzoiică“, pol. balmosz.

balcâz a. 1. corpulent, vorbind mai ales despre fete sau femei grase.

CR. II, 26: o fată *balcâză* și lălâie. KIK. III, 354: o țigancă *balcâză* și ciupită de versat.

2. cu sensul generalizat, aplicându-se și la bărbați.

CR. II, 7: Nica al lui Costache cel răgușit, *balcâz* și reuțacios.
GROS. 50: *balcâz*, mare și gras, vorbind de oameni.

— BALKYZ, litt. fille de miel (lipsește în dicționare).

Vorba e proprie Moldovei și lipsește aiurea.

baltag n. 1. un fel de secure cu două tăisuri, od. în Moldova atributul Agăi, ca mai târziu topuzul.

NEC. 301: aú lovit lacata cu *baltagul* de aú stricat'o... GHEORG. 302: până la Grigorie Vodă, în domnia a doua, Aga purta *baltag*... iar atunci Grigorie Vodă aú suit Aga după vel-Comis, dându-i Domnul cu mâna lui semn să porțe topuz adică buzdugan. COND. 1776, p. 15: căpitanii de *baltag*. STAM. 64: Unde 's trabanții de gróză cu *baltage* și măciuci? OD. I, 173: o ghiógă nestrujită cu dinți de fier, adevărat *baltag* de uriaș.

2. lovitură (mai ales pe talpă) dată cu baltagul, bătaie obișnuită în epoca fanariotă (cf. buzdugan).

NEGR. I, 24: veți lua fiecare câte o sută de *baltage* cărjaliesci pe talpe. GANE I, 226: *baltagul* meu strămoșesc îi va juca pe spete.

3. arma haiducilor din trecut și a ciobanilor de astăzi (și sub forma **baltac**).

AL. 80: *Baltagul* și-l ridică, în Leonte 'l repeșia și capul îi reteza. VULP. 43: Cu *baltage* ferecate Tot cu pietre nestimate. TEOD. 589: Pe butuc că 'l aședă, Cu *baltac* patru 'l făcea...

— BALTAK, hache, hallebarde: în idiomele balcanice revine numai forma primitivă BALTA, cu același sens. Reducerea fonetică a lui *baltac* în *baltag* s'a făcut sub influența analogică a lui „ciomag“. V. Partea II: baltagiū.

băltăgel n. baltag mic (și **băltăcel**).

R.-Cod. 65 : Din ciocan un *băltăgel*, Să intru 'n codrii cu el...
D. 52 : Căpitani cu *băltăcele*...

bămie f. legumă egiptenă cu pulpa verduie (*Hibiscus*), care se mănâncă ca tocană; rōdele ei tinere t una din legumele cele mai delicate în țările tropicale.

Doc. II, 315 (d. 1792) : *bame* mari 25, trei bani. PANN I, 125 : *ăile* încă, loboda și știrul... TELEOR, 210 : am mâncat cu mare *ă bamă* cu puț...

— BĂMIA (ar.), légume originaire du Soudan et très imée en Orient Barb.; alb. bulg. mer. serb. bamia, *μπάμια*.

Despre plante alimentare de aceeași origină (§ 102).

bardac n. 1. urcior, ólă (și sub forma **bărdacă**).

JIP. 12 : mai ciocniră *bărdacu*, mai ulcica, mai arama, mai boru...; 38 : iați *bărdacu* cu apă prospătă. ISP. 268 : o *bărdacă* de apă izvor să béu; 341 : o fată frumósă de s'o sorbi într'o *bărdacă*.

2. varietate de prune cu gât (în Mold. și Oltenia).

DRĂGH. I, 26 : din perje 3 feluri sînt însemnate și de gust : amele, verzi-amare și *bărdacele*. ȘEP. V, 69 : sînt pōme goldane, *ă*, avrame, *bărdace*, stăniģele, curcudușe, unģuresci, popesci, tomice și porumbele.

— BARDAK, cruche; bardak eriyi „la prune diaprée“ rb.; cum. bardac „urceus“; alb. bulg. serb. bardak, r. *μπαρδάκι* (serb. bardaklija „varietate de prune“).

Despre cele-lalte vase din bucătăria țăranului (§ 99).

bărdăcuță f. bărdacă mică.

ISP. 27 : o *bărdăcuță* de must să bea.

bărim adv. (și **barem**) măcar, cel puțin.

ISP. 123 : va fi *barim* o slugă în curte; 164 : *barim* nucile cu *ă* să le dea; 393 : s'aibă și o fată *barim* la atăția feciori. STĂNC. : să-i dau *barim* să mănānce. R.-Cod. 218 : Că nu-ți cer de chelălă Nică *barim* o lăscăiōră. JARNIK, 143 : *Barem*, numai până în casă...

— BARIM (pers. bari), du moins; bulg. serb. barem barim; ngr. *μπαρεμ*.

Particulă răspăndită în Moldova și mai ales în antenia, de unde trecu în orașele limitrofe ale Ardélului.

baș n. agio (adî rar întrebuintat).

COND. 1693, p. 681 : s'aũ trimis 300 tal. la capicheaiale de i-aũ ovreului pentru *bașul* banilor, *ă* aũ dat împrumut de s'aũ dat rebile țării. UR. XVII, 55 (d. 1767) : 112 lei mai sînt dator la Stolil Gheorghe Beldiman... cu 12 lei *bașul* lor. JIP. Suf. țărān. 153 : țî cassierî se folosesc de aur prefăcēndu-l în argint și nația plășe pentru datorî mai mult *baș*.

— BAȘ (akçe bașy, litt. capete de bani), agio; bulg. b. baș, ngr. *μπασι*.

Ca termin comercial, *baș* e și adî încă popular, : tînde a dispăre sub acțiunea neologicului „agio“,

pe când „zaraf“ se menține (deși cu o scădere a înțeleșului) față de sinonimul său modern „bancher“.

baș m. 1. cap, staroste (în acest sens eșit din us).

Doc. IV, 238 (d. 1795): am dat acéstă domnescă a nóstră carte Nicolii, *bașul* gelepilor...

2. cel dîntăiū (în bine sau în rău), corespundênd prefixului „archi“: se alătură în vechime la diferite grade ierarchice otomane (V. Partea II), apoi prin analogie la unele titulaturî indigene (cf. sêrb. *baș-knez*).

baș-boier, primul boier al țării, obicinuit cel mai bêtrân, care presida Divanul după Domn: întăia óră, în 1763, Pórtă a rînduit pe unul din boierii țării guvernator provisoriu cu titlul de *baș-boier* (Fot. III, 265).

AR. 212: să se așede un sfat de un număr de boieri și din aceia unul să fie *baș-boier* prin alegere de cel mai aleși. GHICA, 501: *baș-boierul* purta hanger la brău. MARION 1890, No. 24: vorbește taman ca un *baș-boier* de mână întăl.

baș-căpitan, căpitan de frunte.

KOG. 294: mă rog, *baș-căpitane*, dór nu m'ei necăji făr'de cale...

baș-rêzeș, fruntaș între rêzeși.

AL. T. 258: sînt Hără, *baș-rêzeș*, Cunoscut tocmă prin Ieși...

În credințele poporului din Muntenia (Etyrn.) se numește **cocoș-baș** acel cocoș din sat, care cîntă mai întăiū la mieđul nopții și după care se iaū cei-lalți cocoși.

3. același prefix, alăturat la nume de țesături și de bături, indică calitatea cea mai bună.

baș-fir, fir de aur curat.

BUR. 70: Cu guler de fir, De fir chiar *baș-fir*.

bașbafir, **baibafir** (prima formă scurtată din *baș-baș-fir*).

TEOD. 686: D'un cioltar de fir, Fir și *bașbafir*... 80: Cămașă de in, Guler *baibafir*...

baș-buza, bragă de prima calitate (și **baș-buzuc**).

TEOD. 121: Bragă bună, *baș-buza*, Cine bea, rămăne grea. DELAVR. Parasitiū, 156: intră într'o bragagerie; ei, să gust, ce *baș buzuc* aveți?

baș-rachiū, rachiū de prima calitate.

TEOD. 540: A bêt vin hirmiziū, Cu răvac și *baș-rachiū*...

4. în fine, prefixul se alătură la însușiri mai ales nefavorabile (cf. bulg. *baș-haramiia*, *baș-deliia*).

baș-bătăuș, bătăuș de frunte.

XEN. 63: *baș-bătăuș* la alegeri.

baș-bêtrân, fórte, de tot bêtrân.

TEOD. 498: *Baș-bêtrânul* Ianoș Ungurul.

baș-ciocoiū, ciocoiū de frunte.

ORĂȘ. II, 139: Slugă aleși de poruncelă, Tot ciocoi și *baș-ciocoi*.

baș-hengher, cap de hengheri.

ORĂȘ. II, 87: Calfe próste de dulgheri, de hengheri și *baș-hengheri*.

baș-marghiol, ștregar de frunte.

R.-Cod. 275: *Baş-marghiolu* Lotrului, Păunaşu Codrului... BUR.
131: Fecioraş de Sêrb, *Baş-marghiol* de tîrg...

baş-neghiob, prost între proşti etc.

başcă adv. (şi *bâşca*) 1. despărţit, îndepărtat (sens eşit din us).

AR. 220 (d. 1816): am fost *başca* de fraţii mei peste 20 ani trecuţi.
2. adî, afară de, osebit de.

AR. II, 221: au preţuit casa de *başca* de paguba din bucate.
CR. I, 266: asta-i deosebit, de *başca*... MARION, 143: o vie de vr'o 8 pogone, *başca* crama de nuiele.

3. fie-care în parte, în deosebî.

CARAG. 84: asta-i una vorbim şi *başca* ne înţelegem (locuţiune ajunsă proverbială).

— BAŞKA, autre, différent; (adv.) séparément, outre, excepté; cum. bascha „praeter, sine“; bulg. serb. başka.

***başcaliû** a. şi m. (litt. despărţit) se dicea de jocarul care nu lucra marfa subţire ca işlicarul şi n'avea voie să cumpere pelcele, stîrpituri şi piei albaste, ci numai piei gróse de la mocani ori de la măcelari.

Doc. I, 439 (d. 1785): a face corcelare prin prăvăliile jocarilor *başcali*... IV, 283 (d. 1793): călfle *başcali* cari vor lucra haine cu plată în prăvălii...

— BAŞKALI, séparé; serb. başkali „osebit“.

băşcăluesc v. a pune de o parte, a separa (§ 26).

AR. 215 (d. 1821): toţi străinii fără privilegiuri să se aşede cu ţara şi să nu fie *băşcăluifi*.

băşcăluire f. separaţiune.

JIP. R. sat. 28: acostă *băşcăluire* şi despărţenie...

başibuzuc m. 1. soldat neregulat, voluntar turc în opoziţiune cu „nizam“ (litt. cap sucit).

OD. III, 603: ostaşul turc, fie nizam ori *başibuzuc*... GHICA, 24: *başibuzucii* omoraţi pe agalele cari voiau să-i reţie... 119: ţările jăfuite şi sărăcite de bandele de zaverşii, de *başibuzuci*, de zaporojenii..

2. fig. om turburător şi violent.

CRĂS, II, 87: să mă facă sarsail şi turc, *başibuzuc*, păcat!

— BAŞI-BOZUK, milice irrégulière; alb. bulg. başi-bozuk „voluntar, soldat neregulat“.

başibuzucie f. purtare de başibuzuc: selbătăcie.

basma f. 1. materie colorată de bumbac, de in, de lână; cele mai bune se fabricau la Tocat şi Costambol.

TARIF 1792: *basma* de Ţarigrad bună... *basma* haras. FRL. 215: *basmale* de Trieste, de Franţa şi de Englitera.

2. brobódă pătrată cu care fetele de ţarani 'şi acopere capul, înnodând colţurile sub bărbie (marama şi testemelul fiind rezervate nevestelor; „basma curată“, cu totul nevinovat: „a eşi (a scóte) *basma curată*“, a desvinovaţi pe cineva (Zanne III, 17).

JIP. 70: *basmale*, barișuri, rețele, borangic...

3. batistă de șters nasul saū sudorea.

AL. T. 889: iaca *basmalele* boierului, iaca ștergarele boierului. STĂNC. 85: ale trei fete coseau de nouă ani la o flóre p'o *basma*; 89: băiatul se șterse la gură cu *basmaua*. ISP. 96: baba puse pe fundul desăguței *basmaua* bărbatului ei. DELAYR. 20: își ștergea fruntea cu o *basma* cărămizie. MARIAN II, 179: Cu mantaua umbra'și face, Cu *basmaua* vînt 'și trage. BUR. 143: *Basma* el i-o așternea, De galbeni el i-o umplea.

4. expresiunea proverbială „oprea la *basma*!” este luată de la jocul dulapului: în sunetul viórelor, tinerele perechi se învîrtesc strigând oprea la *basma*! cu care se indică o oprire saū sosire la locul dorit.

CAL. 1982, p. 18: taică-sei mereu le răspundea; mai o taică, mai e un petec, până într'o di, când, în sfîrșit, scii coea cam pe sub sêră, fi dișe *oprea l' basma!* și poposiră la umbra unei sălcii. DELAYR. 268: ho! ho! *oprea la basma*, tată Dorofei.

5. legătură de înfășurat gâtul.

6. legătură pentru lucruri mărunte, în opos. cu boccea.

BASME IV, 31: aruncă într'o *basma* câteva primenele ale băiatului.

7. „jocul în *basmale*”, horă în Moldova după masa de cununie (Sev. Nunta, 282).

8. rolul *basmalei* în *basme* (cf. *năframă*).

ISP. 194: fata aruncă în urma ei *basmaua*, odată se făcu o apă mare; 220: când *basmalele* vor fi rupte în mijloc, să se scie că unul din noi este perit. STĂNC. 234: de o vedea că curge trei picături de sânge din *basma*, să scie că ori mort e, ori în primejdie de mórte.

— **BASMA** (litt. impression, empreinte: cf. stambă „tipar și stofă”), indienne (toile); bulg. rut. serb. *basma*, mer. *basma* „materie de rochi saū de anterie”.

Basmaua, ca și cele-lalte numiri de brobóde (§ 100), sînt o împorțaiune a negoțului oriental.

basmagiū m. 1. fabricant saū vîndător de *basmale*;

2. cel ce le coloréză, sinonim cu „boiangiū”.

Doc. III, 62 (d. 1788): ori *basmagiū*, ori rufet de altă brésłă.

— **BASMAĢY**, imprimeur sur indiennes, marchand d'indiennes; serb. *basmangiia*, ngr. *μπασματζής*.

***basmalitic** a. înflorat (vorbind de stofe).

TARIF 1792: pânză albă i *basmalitică* ot Tocat.

Formațiune ibridă neo-grécă (§ 23).

băsmăluță f. *basma* mică, de îmbrobodit capul saū de înfășurat gâtul.

Sev. 62: *Băsmăluța* ta cea nouă Am visat'o ruptă 'n două...

batalamá f. 1. înscris de plata unei datorii.

ISP. P. și Gh. 115: n'ai *batalama* la mână.

2. fig. în locuțiunea „a face capul *batalama*”, a ză-păci pe cine-va (cf. a face capul calendar).

3. se dice ironic de o diplomă sau de un certificat.

Var: **patalama** (Rudow s. v.).

— **BATALAMA** (ar.), annulation d'un acte; bulg. *batalama* „adeverință de plată“. V. Partea II: batalisesc.

Termin comercial, adă cu aplicațiune mai mult ironică, ca și alții de această categorie.

bazea f. un fel de tulpan (Costinescu).

REV. II, 340 (f. de z. 1669): un capot de *bazea* cu vapeluri; 334 (f. de z. 1821): două anterio *bazea*.

— **BAZÈ**, basin (d. fr.). Vorba lipsesce aiurea.

bechër m. 1. neînsurat, flăcău, sinonim cu „holteiū“.

ÇARAG. 215: scrisorică de amor către *becherul* meu. ТРОД. 651: Cinci-deci de *becheri*, Feciori de boieri...

2. fig. cal de poștă stricat (Costinescu), cal ce cade de oboselă (Polysu).

— **BEKIAR** (pers. *bikiar* „oisif“), célibataire, vagabond, vaurien (litt. sans occupation, d. bi „sans“ și *kiar* „travai“: cf. rus. *burlak* „muncitor cu ziua, bădăran, om rău“); alb. serb. *beçar* „flăcău“: bulg. *bekiar* și *bekiarin*: ung. *betyár* „slugă fără stăpân“, mcr. *bicher* (*bicheréță* „celibat“), ngr. *μπεκάρης*, célibataire.

Vorba e specială Munteniei și corespunde în primul sens moldovenescului „burlac“. Ea a pătruns (sub forma *bicher*) și în părțile limitrofe ale Ardélului (Hodoș I, 176: Tu ești mîndră, prefăcută, Toți *bicheri* te sărută).

beciū n. 1. suterană, în special încăpere boltită sub palatul domnesc ce slujia de închisóre.

N. Cosr. 19: prei Lupul Sulgerul l'au închis în *beciul* de sub casa cea mică... 34: *beciurile* și Divanul cel mare erau pline tot de ómeni, pe cari îi pedepsia în tóte chipurile... NEC. 280: de desubtul bisericeii și a vistieriei era un *beciū* de închidea tálhari. Koa. 209: au închis pre toți boierii, pe alții la pãrcane, pe alții la vartă, pe alții prin *beciuri*. OD. I, 81: Domnul cu Stoica se coborîră în *beciurile* boltite ale palatului.

2. cămară sau pivniță boltită; la casele țărănesci, gârliciul beciului se deschide în fața casei.

GHICA, 494: cămară, *beciuri* și pimniță pe dedesubt. GANE III, 32: averea lui o are mistuită în *beciul* casei. STĂNC. 338: o asvîlîră ntr'un *beciū* umed și plin de mucigaiū. AL. 91: Grecu'n *beciuri* s'ascunde... 145: Turcii iute l' cuprindea și ntr'un *beciū* îl închidea.

Proverbul: „nici tu beciū nici eū pe casă“, nici tu prea jos nici eū prea sus (Zanne III, 22).

Vorba pare a fi veche (§ 9). Turcesce **BEÇ** însemnéză numai „Viena“ și acest nume figurézá nu numai la cronicarii (N. Cost. II, 25: Turcii au ocolit cetatea *Beciul*, căreia îi dice Viena), ci și în baladele dobrogeno

(Bur. 146: Tocma 'n tîrg la *Beciî*). Români ardeleni au împrumutat numele de la Unguri.

***becer** m. slujbaşul Curţii care purta grija beciului domnesc şi a cărui funcţiune aparţinea în vechime Stolnicului celui mare (Fot. III, 288, 308).

GHEORG. 302: *becerul*, pivnicerul... COND. 1776, p. 6: una mie lei ce sînt rînduiţi să se dea *becerului* pentru cuhnia gospod. NEGR. I, 287: a trimite la ocnă pe 6 *beceri*...

***becerie** f. încăpere boltită suterană, servind de bucătărie (la Curtea domnescă).

Ob. I, 126: mai în laturile caselor domnesci erau *beceriile* sau cuinile şi cuptorele pităriei.

beiî m. I (sensuri arhaice) 1. titlu dat de Turci guvernatorului unei provincii sau al unui oraş (avînd rolul unui Paşă cu un singur tuiî).

M. COST. 28: *Beiu* de Tighinea cu ôste turcescă şi tătarescă... AMIR. 139: aveaî Tătarii un *beiî* pus de Impăratul . . . CĂPR. 228: mulţi *bei* şi mai marii oştilor turcesci. BALC. 76: au risipit oştirea *beiu* din Cetatea-Albă; 119: şi alţi mai mulţi paşi şi *bei*.

2. în special, titlu dat de Turci Domnilor din Muntenia şi din Moldova.

Diox. 196: mergi la Valachia de taie capul *beiu* de acolo [Hangerliu] şi-l adu spre a-l vedea prea puternicul nostru Impărat, că este nevrednic a fi *beiî*... UR. III, 141 (d. 1792): când va fi trebuinţă a se cere chereşte, se va da de scire *beilor*, cîtă sumă trebuiesce.

3. titlu onorific inferior lui Paşă (care nu putea fi purtat de cît de Turci): Osman-Bey; de aci formula turco-grcă *bei-mu*, obicînuită în epoca fanariotă.

AL. T. 100: mă întreb, *bei-mu*, dacă am drepturi la pensie? 1228: mă simt foarte cinstit, *bei-mu*... FIL. 122: ferescă Dumneşu, *bei-mu*!... gata la poruncă, *bei-mu*!

II (sensuri moderne) 1. Domn român sau Vodă, în cântecele populare.

TEOD. 480: Turcesce-te, Iancule! Turcesce-te, *beiu*le, *Beiu*le, Creştinule! Lasă-ţi legea românescă şi dă-te 'n legea turcescă!

2. Domn, în genere (luat mai mult ironic).

CR. I. 225: dormia cît un *beiî* până ce sfinţia sôrele.

3. partea arşicului când stă ridicat pe muche cu partea scobită în sus (litt. Domn, parte numită în Moldova „Impărat“), în opoziţiune cu siciu: „jocul în *beiî* bun“ este o varietate a jocului în arşice.

Isp. Juc. 78: la cine cade arşicul *beiî*, ia domnia...

4. (şi *beg*) nuca cea mare, în jocul de nucî.

GLOS. 64: la jocul de nucî se chêmă *beg* nuca alésă ca cea mai grea spre a arunca cu ea în celelalte nucî puse în joc.

— BEY (*beg*), prince, seigneur, monsieur; chef d'un district; titre des capitaines de vaisseaux, des ambassadeurs européens, des princes de Moldavie, de Valachie

et de l'île de Samos; la partie supérieure de l'aşyk ou osselet Barb. Cf. prov. turc. „arşicul lui a cădut beii (aşygy bey oturdu)“, adică a avut noroc; alb. bulg. serb. beg (bei), ngr. *μπαης*. V. Partea II: beglerbeii.

**beicache* m. coconaş (titlu onorific în epoca fanariotă).

AL. T. 99: scit, *beicache*, cu ce l'am doftorit?

Formațiune analogă lui „agache“.

beilic n. I. (sensuri arhaice) 1. palat pentru găzduirea înalților dignitari ai Porții, veniți cu ordine către Domnie: Beilicul din Bucuresci și cel din Iași.

KOG. 209: casele cele de *beilic* undă era ciaușul în gazdă. BELD. 340: Alții a lovi *beilicul* în cât pot se sirguesc. DION. 196: sosind capigiul la Bucuresci, au mers la hanul *beilicului* după obicei. REV. I, 58 (d. 1796): 1600 lei cheltuiala *beilicului*. DRĂGH. I, 91: ușerii saii portăreii care purta grija *beilicului*, conacu turcesc, și străjuia porțile Curții gospod; II, 48: acest capegiu au tras la *beilic*, undă se făcea obiceiuit tôte conacele Turcilor... GHICA, IV: *beilicul* după malul stâng al Dimboviței de la Jicnița și *beilicul* de lângă St. Vineri.

2. stradă în Bucuresci și Iași, undă se afla *beilicul*: cea din Bucuresci se numia înainte „Podul-beilicului“, iar ađi Calea Șerban-Vodă.

AL. (Negr. I, XX): *beilicul* din Iași formă un soi de ghetto...

3. ridicare obligatōre a unui număr de oi pentru Constantinopole, prin strîngerea oieritului (Sulzer III, 382, 408) V. Partea II: beilicciū.

UR. IX, 122: luatul oilor de *beilic* nu este mai puțină greutate și sarcină peste cele-lalte greutăți...; XIV, 246: oile numite de *beilic*, pe care măcelarii turci le luau din țară pentru Constantinopole.

4. până ađi, mai ales în Dobrogea, dijmă pe oi.

BUR. 125: *Beilicul* (de oi) să le cei, Din țecă oi una să ieși... TEOD. 678: Zaherele că strîngea, *Beilicuri* că punea.

II (sensuri moderne) 1. rechisițiune vexatōre, corvadă (în folosul Turcilor).

Nec. 418: au cuprins aceste havalele câteva sute de pungi de bani și nimică *beilicuri* în țară nu s'au făcut, ce tot cu bani au plătit... BELD. 489: birul a fost adaogit, *beilicurile* înmulțite... DRĂGH. II, 18: în 1742 s'au aruncat însemnatōre *beilicuri* pe țară din partea Turcilor, cerându-se câte 800 salahori sau muncitori fără plată și 150 care. AL. Pr. 578: poporul supus la *beilicuri*, supus la biruri...

2. în special, corvadă în folosul Domnului.

JIP. 140: tot în clacă, în podvedă, în *beilicuri*, în tôte belelele, în boierescuri! DELAVR. 191: scăpați de *beilic*, de armăuți și de muscali.

3. muncă gratuită a sătenilor.

DELAVR. 227: vite de *beilic*.

4. fig. lucru gratuit și fără folos: „a lucra de *beilic*“, a face un lucru fără tragere de inimă.

— BEYLIK (beglik), dignité de bey, principauté, gouvernement, fisc ou trésor public; dîme sur les animaux;

serb. begluk „corvée“ și beiluk „fisc“ (și „salon“), bulg. beglik „dijmă de oi“ și beiluk „adunarea consiliului“.

Vorbă caracteristică, va rămânea în limbă ca o reminiscență a unei epoci de tristă memorie. Ea e sinonimă cu „angara“ (= mgr. ἀγγαρική), o altă expresiune a despotismului din trecut ce a lăsat un eco în poesia populară și în graiul săténului.

beizadea m. 1. la Turci, fiul Sultanului.

BELD. 446: la 24 Iulie s'a născut o *beizade* anume Sultan Mehmet.

2. la Români, fiu de Domn, prinț.

Ax. 163: ai tăiat pe toate *beizadelele* înaintea ochilor lui Bășarab-Vodă. NEC. 230: Constantin Cantemir avea doi feciori *beizadele*, pre Antiohie și pre Dimitrașco; 413: trimis'a ū Grigorie-Vodă atuncea la Țarigrad, de și-a ū adus Dómna și *beizadelele*. GHICA, 294: Domniii greci 'și recrutau în casele lor ginerii și nurorile pentru domnițe și *beizadele*. VULP. 28: Nu-i în țépă Corbea, Ce e coconul *beizadea*.

3. ađi, vorba se ia mai mult în sens ironic.

AL. T. 1228: ce se potrivește, *beizade*? 1229: un *beizade* să se hotărască la plugărie... FIL. 93: nu este așa că sémónă coconășu cu o *beizadea*? GANE III, 177 [despre un pui de urs]: mai am un mușteriu în birlog... cinstita față a unei *beizadele*. DELAVR. 39: câtă-i curtea hanului de mare, ca pe o *beizadea*, n'o să-l măi încapă locul.

Var.: **beizdadaea**, **bezdadaea**, **bezedeia** și **bizdadaea**.

GREC. 25: acésta înțelegēnd Ștefan *beizdadaea*. REV. II, 330 (despre mórtea lui Hangerliu): Cum cu foc te jelesc ele Cu bietele *bēzadadele*... KOC. 199: Dómna și *bezedelele* nu sciat că erai duși la Țarigrad. MARIAN I, 19: Moșule, dar cine s'o ia? Feciorul lui *bezedeia*. JIP. 101: trăiască domnițele și *bizdadetile!*

— BEYZADÉ, fils de bey; serb. begzada, ngr. *μεισιτάδες*.

beizadesc (**bezedesc**) a. domnesc, în baladele bucovinene.

MARIAN I, 30: la Curți mari, Curți românesci, La Curțile *bezedesci*.

belea f. 1. nenorocire, nevoie mare.

NEC. 307: să nu faci [Turcii balgii] vr'o *belea* țării și țirgului. BELD. 395: Cea mai mică împotrivire de arătaí, dai în *belea*. AL. T. 233: apoi de, nu-s pécate aiste? nu-s *belele* pe capul omului? 407: l'o lovi un giungliu și mi-o fi mai mare *beléua*; 693: ce nu te lepeđi de *beléua* cea de vornicie? CARANF. 4: Cá norocul când a vrè, Scóte om de la *belè*... MARIAN I, 187: Incepe a te ruga, C'o să dai peste *belea*... BUR. 239: Pentru tine trag *belele*, Trag *belele* și necaz...

Vorba figurează într'o sumă de proverbe.

PANN, 134: capul să trăiască, că *belelele* curg; I, 146: curg *belelele*, rabdă în piele; II, 27: cine face tot la rele, el nu scapă de *belele*. CR. I, 37: tot un boú și o *belea* (despre o căsătorie în care unul din soți e mai harnic de cât celălalt). GLOS. 65: *belelele* nu cad pe pietre (omul e făcut să suferè).

2. „popă-belea“, nenorocire împelițată (cf. satara-belea).

AL. T. 834: bre!.. aista-i Néga... *popa-belea!*

3. năpaste, încurcătură neășteptată (cf. urdu-belea).

PANN, 115: eú fac, eú trag, p'altu în *belea* nu bag. AL. T. 1154:

na! c'acu mi-am găsit *beléua*! CR. I, 9: numai să nu ne bagî și pe noi în *belea*. CARAG. 65: mi-am găsit *beléua* cu Chiriac. SEV. 274. Vinde-ți, maică, ce-i avea. Și mă scóte din *belea*!

4. sarcină, mare supărare.

TEOD. 815: Și de biruri te plătesc, De *belele* te scutesc.

5. greutate anevoie de suferit (vorbind de ființe).

GLOS. 65: nu mă pot scăpa de *beléua* asta de om. Prov.: fată mare, *belea* mare. R.-COD. 152: Nici cumnata nu prea vrea, Să-I duc în casă *belea*. BOGD. POV. 162: biata Sevasta 'și încurcase viața cu *beléua* asta. ISP. 298: era bun bucuros că-i ia *beléua* (oița) din bătătura.

— BELA (ar.), malheur, calamité, misère, peine, difficulté, embarras; alb. bulg. *belia*, serb. *belai*, mor. *bilëe*, ngr. $\mu\pi\epsilon\lambda\acute{\alpha}\varsigma$. Forma „*belea*“, în loc de *belă*, e o inducțiune de la pl. „*belele*“.

Vorba denotă o nenorocire de ordine mai mult materială, o nenorocire ce cauzază nu atât suferință cât mai ales greutate și încurcături (§ 107).

belaliū a. 1. care aduce nenorocire, funest.

CAL. 1885, p. 45: paserile sînt *belalii*, nevoie mare. KIK. III, 106: să nu primesci rățoi, că sînt *belalii*.

2. nenorocit, primejdios.

TELEOR, 334: n'am pomenit așa iarnă grea și *belalie*...

— BELALY, dangereux, malheureux; bulg. *belialia*.

belëg m. cremenă de pușcă (§ 68).

Doc. IV, 196 (d. 1793): o pușcă cu *belëgi* curat de argint.

— BILEG, pierre à aiguiser; bulg. serb. *bilegiia*.

belezic n. capac de piele pe tocul pistolelor.

REV. II, 398 (d. 1821): o pușcă arnăuțescă cu *belezicurile* de argint. AL. 81: o șifană lucrată în argint și cu *belezicurile* tot de argint.

— BELEZYK, bracelet, gros anneau, plaque ronde; bulg. *bilezik*, serb. *belezuk*.

Vorba face parte dintr'o categorie numerosă de termeni turcești relativî la armele de foc (§ 68).

belghir m. cal buestraș (litt. cal de samar), într'un cântec din Prahova.

VULP. 235: Din pistole slobodînd și *belghiru* tot jucând.

— BELGIR, BEGIR (pers. *bargir* „porte-fardeaux“), rosse, cheval hongre; ngr. $\mu\pi\epsilon\gamma\acute{\iota}\rho\iota$ (cf. Bol. I, 291: Ea combate pe *beghir*...).

bênghiū n. (și *sbênghiū*) 1. bucățică de taftă neagră ce femeile 'și puneau pe față, ca s'arate mai albe (sinonim cu „*mursă*“).

NEGR. II, 252: ian să-i gătesc *bênghiurile* și să-i pun oglinda la sóre... AL. T. 422: am pus păpuși *bênghiuri* ca la mătușica; 938: obrazul dres cu roș și împestrițat cu *bênghiuri*. FIL. 64: plasurele cele negre cu care femeile 'și făceau murse sau *bênghiuri* false. GHICA, 66: își punea murse și *sbênghiuri*.

2. fig. pată saŭ semn negru.

AL. P. II, 88: Și gurița-i cu *benghiu* negru ca un gândăcel pe o flóre. ID. T. 898: glodu-și lipesc *benghiuri* pe nas. BOGD. POV. 166: săriaŭ stropii prin pod și pe pereși, de se făcu totă casa numai *benghiuri*.

3. (și sub forma *benchiu*) pată neagră făcută în fruntea copiilor mici cu cernelă ori cu funingine, ca să nu fie deochiați de cei ce i-ar vedea.

CR. II, 85: o lécă ce nu-i venia mamei la socotelă căutătura mea, pregătia cu degetul îmbălat puțină tină din colbul adunat pe opsasul încălțării ori mai în grabă lua funingina de la gura sobei. . . și 'mi făcea apoi câte un *benchiu* boghet, în frunte, ca să nu-și prăpădescă odorul. ȘEP. I, 15: se dióche copiii frumoși, căroră mamele le fac *benchiu* în frunte; III, 121: spre a nu se deochia un copil, se ia pămînt de sub talpa măsei și-i se face *sbenghiu* în frunte cu acéstă tină saŭ cu scrobélă albastră.

4. o varietate a jocului în arșice (cf. însă, „sbeguesc“).

ISP. JUC. 84: jocul în *sbenghiu*.

— BENK (litt. tăche), mouches de diverses couleurs; bulg. benka „neg negru“; mcr. benchiu și benghiu.

Despre datina femeilor de a-și dregé fața (§ 83).

berechet n. 1. noroc, prosperitate.

CR. II, 161: se miraŭ țaranii ce *berechet* i-a găsit.

2. belșug, spor, număr mare.

DON. 166: era îndestulare rodurilor pămîntului... era și pecele *berechet*. CRĂS. IV, 181: înainte era *berechet* la tóte, dar acum ce e? ORĂȘ. 20: casa boierescă gema de *berecheturi*... MARION, 24: intrase în pivniță, dase de *berechet* și nu mai vrea să iasă; 143: are bani *berechet* și pe d'asupra o vie.

3. (fig. și ironic) om nu glumă, pómă saŭ sculă.

CR. I, 162: scitŭ că ești *berechet* bun.

4. (ca adj.) spornic, numeros.

S. NĂD. 47: așteptaŭ mușterii mai *berecheți*.

— BEREKET (ar. bénédiction de Dieu), prospérité, bonheur, abondance, richesse; fertilité; bulg. bereket, serb. beričet, alb. berekiet „seceriș îmbelșugat, bucate“, mcr. birikiete „belșugul câmpului“, ngr. μπερεκέτι, abundanță. Berechetul e o fericire de ordine materială, constând mai ales în abundanța productelor solului. Sensul figurat e propriu limbei române (cf. „grădină“ de om).

besactea f. (și besecte) lădiță frumos lucrată.

AL. T. 411: omăsuță cu o *besacte* deschisă; 1144: scóte un fes de catife din *besecte*... 1394: ad'aici *besactéua* cea nouă. XEN. 10: a uitat o broșă într'o *besectea*.

Var. (archaică): **bestahtea**.

REV. II, 334 (f. de z. 1821): *bestahtea* femeiască nouă morico.

— BEȘTAHTA (pers. piș-tahta „table de devant“), table à écrire, secrétaire, meuble à serrer de l'argent (d. piș „înainte“ și tahte „tablă“); ngr. μπισταχτάς, bancă. Din

forma primitivă „bestahta“ derivă formele reduse: besactè și besectè.

***beșlic** m. monetă turcescă de 5 parale (circulă mai ales în Muntenia); Grecii și Moldovenii numiau această monetă „pendar“ (Wolff, 135).

GHICA, 506: să-î bată la tarapana cu tură de mahmudele și *beșlici*. TEOD. 180: Și nisce *beșlici*, Tot cu câte cinci...

— BEȘLIK, monnaie turque de 5 piastres, le quart d'un meğidiye (d. beș „cinq“); bulg. beșlik, sêrb. beșluk.

***beșlii** pl. I (în literatura istorică) 1. cavalerie ușoră la Turci (Cant. Ist. ot. 497).

COND. 1698, p. 88: 2026 tal. s'au dat la *beșlii* ot Giurgov. CĂP. 181: Mircea Vodă învățase *beșlii* și Turcii care avea cu dinsul să fie gata a face năvală să taie pre boiari și pre călugări; p. 320: eși Mihnea-Vodă și dișe *beșliilor* turcesce... AX. 142: dacă au pornit la Impărăție Hanul și Pașa, au trimis și aici în țară Agi și *beșlii* și siimeni hănesci; p. 151: atunci s'au apropiat și Capigilar-chilhaie a Pașei și Mehmet Aga a Hanului cu *beșlii* și cu seimenii. DION. 185: Pasvandoglu au strâns câți-va *beșlii* pentru pază, dându-le lefi bune.

2. corp de călărași moldoveni (compus din Turci sau din Tătari) cari făceau serviciul de curieri la Constantinopole și la Crimeia, și steteau sub priveghierea marelui Postelnic.

CANT. Mold. 78: Postelnicus magnus praeest etiam cursoribus Constantinopolitanis et Crimensibus militibus, vulgo *Beszli* dictis; SULZER III, 169: trimișii călări se numiau în Muntenia călărași și în Moldova *beșlii*.

3. cota de călărime alêsă, înființată de Mihai-Vitezul, care a constituit un corp de Delii și altul de *Beșlii* constând din câte 200 călăreți fruntași (Balc. 622).

4. acei Tătari sau Turci pe cari îi țineau Domnii spre a opri oștile turcesci de la jafuri și asupra ne-drepte și spre a pedepsi pe Turci când comiteau vr'o faptă necuviincioasă (Cant. Mold. 89).

KOG. 287: Stăvărachi au pus de au încuiat porțile, orânduind și toți simenii și arnăuții, aducând și toți *beșlii*, puindu-i pe toți la poartă ca să o ție. ARCH. ROM. I, 167 (d. 1753): să trimitem *beșlii* să ridice pe acei Turci ieniceri ce se vor afla în județul acela. Doc. IV, 241 (d. 1793): ael zabit [din Oltenița] este orînduit să păzescă acea margine de *beșlii* și de faptele lor netrebnice.

5. slujitori în genere, fie turci sau creștini.

POP. 165: Grigorie Ghica Vodă trimișend omeni de ai lui *beșlii* lipcani, cu fermanul l'au luat din Turcia [pe Dumitrașcu Hatmanu]. COND. 1776, p. 11: de la 11 *beșlii* câte 1 pol leu unul. Doc. IV, 268 (d. 1794): la fie-care menzilhanaea să fie orînduit de la Domnie câte un *beșlii*, ca să nu pôtă lua cai drumeții.

6. după Zaveră, ostași turci lăsați în Valachia și în Moldova pentru menținerea ordinei și anume: de fie-

care plasă câte un bešliu cu 10 neferi, în orașele principale câte un bešli-aga cu 50 de neferi, iar în Bucuresci și în Iași câte un baș-bešliaga.

For. III, 313: 4500 lei léfa *bešlii* ce sînt în fie-care județ câte unul priveghînd asupra Turcilor ce vin în țară pentru comerț.

II (în poesia populară) 1. în baladele muntene, cu sensul primitiv.

TEOD. 606: Trei *bešlii* și trei delii, Ce țin raiana în Dii.

2. (ca sing. **bešliu**) jăfuitor, hoțoman (în cântecele dobrogene), după purtarea prădătoare a bešliilor din țară sași din cetățile de pe lângă Dunăre.

BUR. 128: Sturze, sturzule, Haramgiule, Tu *bešliule*...

Var. (grecizată): **vesli**.

BĂLC. 676: două căpităni de *veslii*, ce erau Turci sași Tatarii sub Vesli-Agasi.

— BEȘLI, garde de corps à cheval du grand vizir Ham.; cf. Ricaut, 470: Les *Besti* sont les serviteurs ou valets des beglerbeys et des bachas... Les *Bestis* sont des valets de pieds qui, parce qu'ils sont dispos et qu'ils courent bien, deviennent souvent janissaires; serb. bešliia „un fel de soldat turc“, ung. beslia. Forma primitivă a vorbei e *bašli* (cum figurază la Bauer, 342: gages des *baschlis* ou gens destinés à pourvoir à la sûreté des marchés et des frontières vers la Turquie), avînd sensul de soldați de frunte (d. başly „notable, distingué“): cf. Kog. Hist. de la Dacie, 42: *Bešli*... cavaliers d'élite; și Bălc. 594: *Bešlii* erau 200 călăreți fruntași. Altminterea, forma turcescă vulgară sași dialectală a lui *baș* e *beș* (Vámbéry, *Türkenvolk*, p. 616), de unde bešli „principal, important“, sensul primitiv al acestui corp de ostași.

De la călărași de frunte, *bešlii* ajunseră în cele din urmă simpli agenți polițienesci, cari comiteau abusuri de tot felul.

beșlegă m. 1. odinióră, căpitan de bešlii.

N. Ostr. 111: un Turc ce a fost *beșlegă* la Dumitrașcu-Vodă. ZIL. 297: Cara-Mustafa care mai înainte vreme a fost și *beșlegă* pe la județe aici în țară. Kog. 217: scriind și la *beșlegă* să mîergă prin toate tîrgurile. Doc. IV, 520 (d. 1795): 500 lei *beșlega* de Iași léfa sa și a neferilor sei. BELD. 413: *beșlegă* pe la ținuturi, vai mie, ce nu lucrău! AL. T. 1076: opt oca de tutun! ce dracu! un *beșlegă* nu trage ciubuc așa de mult. TEOD. 606: Să facă cum o putea, Să mîergă la *beșlega*... 686: Șaș-deci de Turci gălățeni, Adunați de *beșlega*, Beșlega din Orava.

2. se dice ironic de un om bătrîn și nevoieș (singura accepțiune populară astăzi), sinonim cu „babalic“ și cu „baccea“, cest din urmă de origină obscură.

Var. (literară): **beşli-aga.**

CANT. Mold. 89: *beszliagasi* qui duos capitaneos bezliorum sub se habet. DION. 173: Domnul Mavroghene aŭ pus óste străji pe marginea ȕării, Turci beşlii cu căpetenii *beşli-agale* şi odabaşi. GHICA, 118: Kehaia-bey orînduise în oraşele principale câte un *beşli-aga* cu cinci-şeci de neferi.

— **BESLI AGASY**, chef de besli (lipseşte în dicţionar). Vorba *Beşlégă* e forma românişată din „beşli-aga“ cu strămutarea accentului (cf. agă) şi cu sensul generalizat: aceştii căpitani de beşlii fiind obicinuít ómenii în vîrstă înaintată (cf. lat. *veteranus* în raport cu „bêtrân“).

***beşlegărit** n. dare impusă pentru întreţinerea beşlegilor în ţară.

BEŁD. 413: la îndoite preţuri *beşlegăritul* urca... DRĂGH. II, 181: să lipsescă beşlegii şi *beşlegăritul* cu tótă înfrurirea tŭrcescă din amîndouă ţările.

Formaţiune ca şi alte numiri de impozite (§ 23).

beşlegesce adv. ca un beşlégă.

TEOD. 612: Alţii 'mi cântă tŭrcesce şi beşlii *beşlegesce*...

***beşlegie** f. starea de beşlégă (cf. agie).

UR. III, 233 (d. 1822): baş-beşlégă să se afle un an în slujba *beşlegiei* şi la împlinirea anului, schimbându-se, să se alégă altul.

bèzmen n. 1. darea saŭ venitul locului ce plătiaŭ la domnie cărcimele aşedate pe moşile domnesci, boieresci saŭ mănăstiresci.

N. COST. 51: camăna şi *bezmènul* cu cepărie ce aŭ fost dând cărşmele din tótă ţara. COND. 1761, p. 69: *bezmènul* de dughiană de frunte ce s'a afla la iarmaroc ot Tîrguşor ot finutul Iaşi.

2. birul de cêră şi de săpun ce se strîngea de către cămăraşul de luminii pentru luminatul Curţii.

CANT. Mold. 86: tributum cêrae et sebi quod *bezmen* vocatur.

3. astăđi, vorba are (în Moldova) înfelesul de „embatic“, plată anuală pentru locul casei către proprietarii: bezmenul se da în bani saŭ (pentru că proprietarii locurilor erau mai adesea mănăstirile), el se da şi în luminării saŭ în tot atâtea ocale de cêră ori de untdelemn.

COND. CALIMAH, § 514: căştiul pe an saŭ *bezmènul* trebuie să se plătescă la terminul tocmelii.

— **BESMEN, BASMAN** (batman), sorte de mesure, de poids; rus. rut. bezmenŭ „cântar“, pol. bezmian.

Vorba se trage de la Tătari, cari o împrumutară Ruşilor şi de la aceştia se întroduse în Mold. în sec. XVII.

bezmènar m. cel ce strîngea bezmenul.

COND. CALIMAH, § 514: *bezmènarul* nu are drept să cêră, ca să-i se ierte o parte din bezmèn.

bidiviŭ m. 1. cal arăpesc, mic şi sprinten la fugă.

MOXA, p. 388: aduseră lui Mihail un *bidiviŭ* prea bun, dar de

la Misir, și nu se afla nime să-l pôtă încăleca. OD. I, 146: încălecă pe mărunțelu-i *bidiviū*. FL. 330: cât de bine îi șede călare pe *bidiviū* seū cel roib și pint-nog. DELAVR. 36: i-ar da calesci cu telegari, poștaliōne cu opt cai *bidivi*.

2. în graiul țaranului, cal frumos și sprinten.

ISP. 164: încălecă și sburâ cu *bidiviū* seū. STANC. 143: alese un *bidiviū* dintr'af hoșilor și plecâ. AL. 106: El că 'și are un *bidiviū* Cu sînge de argint viu... TEOD. 53: Merge tînerul călare P'un cal vînēt *bidiviū*.

Var.: *bidibiū*, *bididiū* și *ghidigiū*.

ISP. 152: el nu se putea veseli de cât cu *bidibiū* seū. BUR. 151: Pentru un puiū de *bididiū*, Ce a fost prins de prin pustiū. LUPAȘCU, Medic. babelor, 26: Că eū ție ți-oitū dărui doi *ghidigiū* negri.

— BEDEVI (ar. nomade), cheval de race arabe (d. bedu „désert“); bulg. bedoviia, serb. bedeviia „iapă arăpescă“; pol. bedewia „cal de cursă“. Din aceeași vorbă arabă fr. bédouin, it. beduino: de aci și neologismul rom. *beduin*, formă exclusiv literară (Emin. 89: Prin deșert străbat sēlbatic marii familii beduine).

Deși Moldova era odiniōră vestită pentru caii ei, limba română posedă o bogată nomenclatură hipică de origină orientală (cf. § 93).

bididel a. sprinten ca un *bidiviū*.

SEP. I, 183: Vine Ghiță tinerel, P'un cal murg și *bididel*.

bimbașă m. 1. colonel turc, căpetenie peste o mie.

ZIL. 63: doi *bimbași* ce erau acolo [la Rînic] pentru pază... HRIST. (1818): Vedea! gogeamite Pași Și atâția mari *bimbași*... BELD. 404: *Bimbașa* Mehmet Bosniacul, el la toți poruncitor.

2. în special, titlul Căminarului Sava, *bimbașa* al Curții domnești, cunoscut sub numele de „*Bimbașa Sava*“, căpitanul Arnăuților în vremea Zaverel, care se făcuse faimos prin luxul, vitejia și dărnicia lui; el muri tăiat de Turci în Bucuresci (Ar. 65 urm.).

AL. T. 181: am să-mi durez o pereche de poturi arnăuțesci, să par că's *Bimbașa Sava*.

3. proverbial, pentru un personaj falnic și avut.

ORAȘ. II, 88: Opt pietrari cu cēfa rasă Stați ca *bimbași* la masă.

Var. (literare): *biimbașă* și *binbașă*.

DION. 180: un arnăut anume Mavrodin *binbașă* pe care îl făcuse Nemții maior. ZIL. 40: un *binbașă* cu o mie de ostași împărătesci se alla cu ordia sa aprōpe de Calafat.

Vorba a pētruns în prosa și în poesia populară cu accentul original și cu cel analogic: *bimbașă* și *bimbașă*.

STANC. 235: îmbogățindu-se băiatul pescarului și piticui taman ca *bimbașalele*, se duse vestea de averea lor: 286: își durară nisce case să trăiască ca *bimbașalele*. TEOD. 486: Căpitani, biulucbași, *bimbași* sumă.

— BÎMBAȘY (biimbașy), colonel d. biin „mille“ (litt.

chef de mille (soldats); bulg. bimbașiia, serb. binbașa, ngr. *μπιμπασις*. Despre gradele militare (§ 68).

bină f. 1. lemnăria unei clădiri, sin. cu „cherestea“.

DION. 175: pe această apă merge la cetate lemne de foc și cherestea saū *binale*. BELD. 399: unde nefiind *binale* era mai de suferit.

2. clădire în genere, casă luată în întreprindere.

AR. 15 (d. 1821): două sute lei *binaua* morii. UR. IX, 451 (d. 1825): acareturile, *binalele* și alte lucruri ce se vor afla pe aceste moșii mănăstirești. AL. T. 288: o *bina* cu patru odăi. CARAG. 62: schelele merg până în capătul *binalei*. STĂNC. B. și Sn. 21: o țigancă lucra la o *bina*, căra var cu găléta.

3. fig. temeiu: „a pune bina pe cineva“, a-i se încrede, a se bizui pe dînsul.

— BINA (ar.), bâtisse, construction, édifice; alb. bulg. serb. bina, mcr. bina „clădire mare“. V. acaret.

binagiū m. constructor de binale.

CARAG. 77: meșterul Dinică *binagiul* mi-a făcut'o...

Formațiune analogică (§ 23).

bindisesc v. a-î pësa cuiua, sinonim cu „sinchisesc“. Vorba circulă numai în Moldova.

CR. II, 40: lua mama nănașa din cōrdă și iar ne juăpăia, dar noi parcă *bindisiam* de asta?

— BENDE, soin, souci. Verbul românesc presupune o formă intermediară bulgărească saū neo-grécă.

binîș n. (în Moldova **benîș**) 1. manta boierescă cu saū fără mâneci, purtată de bărbați și de femei.

GHEORG. 301: apoi Vel-Vist. îmbracă pe toți ómenii acei împërătesci, pe unii cu blane... și pe alții cu *benîșuri* cu postav. UR. XVI, 275 (f. de z. 1791): un *benîș* de groditură cu cacomi. Rev. II, 333 (f. de z. 1821): un *binîș* postav neștiū. BELD. 429: galben la față, pe gînduri, cu *benîșul* strîns la piept. NĖGR. I, 130: largile mânici a *benîșului*... FIL. 26: îmbrăcat cu *binîș* de postav albastru închis. OD. I, 77: auritul vël de betelă rësșirat pe un *binîș* de suvaiū alb. GHICA, 501: boierii purtau d'asupra scurteicei giubea de postav saū, la sër-bători, *binîș*. ZANNE II, 24 (prov.): cinci inși p'un *binîș*.

2. haină purtată de haiduci (și de nevestele lor) iar până în timpul din urmă de lăutari.

AL. T. 80: acum mi se muceșese cobza sub *benîș*. AL. 130: iară sora lui Ghemiș, Punea salbă și *benîș*.

— BINÎȘ (benîș, litt. promenade à cheval), grand manteau que portaient autrefois les cavaliers (aux cérémonies officielles); alb. bulg. binîș (și benîș); serb. binîș „mantie de purpură“; ngr. *μπινίσι* (și *μπενίσι*), habit de dessus.

Binîșul era o haină de paradă ce se purta mai ales pe la alaiuri și cavalcade, vorba avënd primitiv sensul de „călărie“. V. Partea II: binîș și binîș-alaiū.

benișel n. (mai des **benișel**) biniș femeesc mai scurt.

CONV. IX, 2:7 (f. de z. 1801): un *benișel* cu atlas de samur.
NEGR. I, 145: un *benișel* de felendreș albastru. DRĂGH. 155: untabar ce se chema *benișel* roș aprins fără mâneci cu bucheturi de aur.

binișliu m. cel ce purta biniș: boier, curtén.

FL. 346: Dómna cu boierii cei mari și cu *binișlii* sei. ORĂȘ. 22: Sirmána vreme veche, când dragă o să mai vii . . . la bieții *binișlii*?

— BINIȘLY (benișly), qui porte un *biniș*.

binigiu m. giambaș care încalecă cai neînvęțați și cu nărav (Costinescu).

— BINIGY, écuyer, bon chevalier; sęrb. binegiia, ngr. *μπινιτζής*.

birlic n. 1. as (la cãrțile de joc).

FL. 146: dă-mi un *birlic*. dă-mi un țece o-hi, dă-mi un popă. MARION, 146: o singurã dăitaturã de cãrți și un singur *birlic* care nu eșice.

2. spetězã mijlocie la zmei.

ISP. Juc. 64: mai trebuie zmeului un cap și un *birlic*.

— BIRLIK, unité, union (d. bir „unu“). Turcii ție asului „bey“ ori „yek“, terminã carã figurězã și în jocul cu arșice.

birlicel m. birlic mic (la zmeii copiilor).

ISP. Juc. 9: între așe se bagã un *birlicel*, pe care îl învîrtesce.

boc n. gunoiu, excremente: locuțiunea „a mânca boc“, ad. a spune minciuni, corespunde turc. bok yemek (litt. manger des excréments), dire des grossièretés, des bêtises. V. bocluc.

— BOK, excréments. V. bocciu.

bocciu m. 1. curățitor de latrine sau de gropi.

BEI.D. 386: Undeți sînt boierii, de *bocciu* m'at socotit?

2. poreclã popularã datã Arménului.

KIK. III, 176: ți-i Armén . . . ți-i *bocciu* . . . și lasã-l!

3. (sub forma **bucciù**) cel care taie vitele la zallana.

MARION, 66: *bucciù*, parlagiù, pastramagiù, cazauciù forfotesc de colo pînã colo strigându-se pe nume și cerënd unul de la altul ce le trebuie la tręba lor.

4. (ca adj.) cu sensuri variate ca: strîmb, rěu făcut: *nas bucciù*, *ghete bucciù*; urit sau grosoman: *bucciù la cap*; 3. cãpiț: *șic buccie*.

JIP. 82: plngurile grele și nãtãvãloșe, încãlțãmintea *boccie*.

— BOKÛ, vidangeur (sobriquet que les Turcs donnent aux Arméniens).

bocluc n. (în Moldova **bucluc**) 1. balegã, gunoiu.

GIOS. 80: *bocluc*, excrement, mai vîrtos omenesc: „a mânca bocluc“, a spune minciuni (cf. boc).

2. cãrpe, bagaje męrunte, catrafuse.

CR. I, 134: am gãsit și seure și frînghie și sfredel sub *buclu-*

curile d-tale. GANE I, 94: să începem a strînge *buclocurile*; 102: am întîlnit pe Osman cu tóte *buclocurile* în spate.

3. fig. (și arhaic) faptă necuviincioasă.

ANON. 143: mai multe *buclocuri* de acestea eșia la meidan... pentru care aș poruncit Caimacanilor să-l cheme pe Cluciarinul Știr-beiū, să-î ȓică să dea banii, să-î întórcă săracilor.

4. fig. încurcătură mare, nevoie, sinonim cu „belea“.

MARTON 44: în ȓiua în care se întîmplase *buclocul*. XEN. 92: ce o să iasă din istoria asta, nu știū... dar *buclocul* e ȓata; 65: de n'rei da afară, 'ȓi fac *bucloc*; 110: mă scapī și pe mine de o mulȓime de *buclocuri*.

Cu acest din urmă sens și în regiunea limitrofă a Ardélului (Reteg. 44: slugile se bucurară că mai pot face *bucloc* sluguȓei. Proverbul „a dat de *bucloc*“ corespunde variantelor „a dat de pocinog“ și „a dat de șugubină“ (Isp. Rev. I, 227).

ȓ. cėrtă, gălcėvă.

GLOS. 80: a face *bucloc*, a face cėrtă, a băga într'o nevoie, a comite o prostie. ȘEP. II, 151 (d. Sucėva): *bucloc*, stadă, vorbă rea.

— BOKLUK, fumier, ordure; fig. sottise, chose laide, ignoble (Redhouse: fig. a state of disorder or misery); bulg. sėrb. bokluk „ȓunoit“. Sensul primitiv al vorbeii, cel citat sub 1, s'afli numai la Romānii bānăȓeni (§ 34); întelesul metaforic predomină romānesce.

buclocuș a. și m. (în Moldova **buclocuș**) care face *buclocuri*, care caută cėrtă pentru lucruri de nimic.

STĀNC. GI. și Pov. ȓ3: nefind om *buclocuș* începu să-l mustre. CR. II, 94: popa Buliga cel *buclocuș*.

bocceă f. 1. șal pătrat ce femeile pun pe spate.

2. basma mare de lână cu flori colorate, ce pórtă țarancele carī n'aū trecut de 30 anī (Dr. Manol. 197).

3. bucată de materie de pus diferite lucruri.

OD. I, 94: ridicānd avuȓiile domnesci în lăȓi și în *boccele*. BASME IV, 63: 'și făcu o *boccea* ȓrósă din cele mai frumoșe haine.

4. legătură de înfășurat marfă ce se pórtă în spinare.

AL. T. 19: pune *boccea* jos; 1223: într'o *boccea* de marfă. GHICA, 298: alerga după jupānul cu *boccea* la spinare.

ȓ. pachet de tutun coprinȓend mai multe pāpuși.

TARIF 1761: tutiun de *boccea* de 7 ocă un leū vechiū. TARIF 1792: tutun de *boccea* de oca una ȓ bani.

Var. (arhaice): **bohcea**, **bohgea** și **botcea**.

UR. XVI, 276 (f. de z. 1797): *bohcele* de pus straiie, basmale, testemeluri REV. II, 240 (f. de z. 1817): cinci *bohcele* de cit. ЕТЪМ. 65 (d. 1579): o *bohgea*. REV. I, 337 (f. de z. 1669): o *botcea* cu flori de fir.

— BOGĀA (pers. litt. piėce d'ėtoffe que l'on noue par les quatre coins), chāle carrė, drap ou morceau d'ėtoffe pour envelopper, enveloppe, paquet (TŪTŪN BOĖĀA,

paquet de tabac); bulg. bohča, sêrb. boščea „înveliș“; mcr. bolhee „șal de înfășurat“.

bocceagiū m. 1. cel ce fabrică sau vinde boccele; 2. cel ce și pòrtă marfa într'o boccea, sin. cu „tolbaș“.

GHICA, XII: s'aunčia câte un *bocceagiū* strigând: marfă, marfă!

Var.: **boccegiū** și **buccengiū**.

AL. T. 19: Herșcu *boccegiū*, cunoscut prin tóte casele boieresci.

REV. N. III, 202: lupte aprige împotriva *buccengiūlor* evrei.

— BOĞÇAGY, qui vend des mouchoirs, des fichus etc.; porte-balle.

boccealic n. 1. învelitoare, velință.

OD. I, 134: *boccealicuri* de stofă

2. darul în primeneli, oferit într'o boccea mirelui din partea miresei.

AL. T. 432: *boccealic* două șaluri, două blane de jder, două de vulpe. CAL. 1895, p. 34: a treia și de nuntă o să-I trimiță un *boccealic* de haine.

Var. (archaice): **bohcealic** și **buccealic**.

UR. XX, 378 (f. de z. 1783): șese *bohcealicuri*, 4 de melez, 1 cusut și 1 de borangine; XIV, 234 (f. de z. 1813): trei *buccealicuri* de mêtasă, două *buccealicuri* de pânză de casă. TEOD. 164 (orație): Și a mai cumpêrat un *buccealic* de mêtasă.

— BOĞÇALYK, étoffes destinées à confectionner un vêtement complet: elles se donnent en cadeau enveloppées dans un bogča de taffetas ou de satin Barb.; bulg. bohčalyk „dar în haine“, sêrb. bogčaluk „dar în cămăși, pantaloni, ciorapi“.

bogasiū f. materie colorată și lustruită.

ETYM. 77 (d. 1621): o dulamă de zarba cuptoșită cu *bogasiū*. FII. 13: fermenea de pambriū căptușită cu *bogasiū* roș; 213: rochi de maniță și de *bogasiū*.

Var. (archaice): **bogasi** și **bogasie**.

Cuv. I, 220 (d. 1588): patru felóne de *bogasi*. TARIF 1761: *bogasie* de ialvichir albe. . . UR. XVII, 61 (d. 1767): babei să-i se facă o ghiordea de *bogasie* cu blană de óie. Doc. II, 366 (d. 1792): carul de *bogasie* însă musului său marfă de Rumeli 60 bani.

— BOGASY, toile d'un tissu peu serré qui sert à faire des doublures Barb.; bulg. bogasiia, sêrb. bugasiie „un fel de nădragi“, ngr. μπογασί; forme occidentale: pol. bogazija, ung. bogazia, fr. boucassin, sp. bocacin. Despre cele-lalte stoffe de mêtase: § 86.

bogasier m. 1. cel ce vinde bumbac, mărgele, basmale; 2. neguțator de bogasiuri, manufacturist.

AL. T. 1223: m'am însurat cu fata fostului *bogasier* Haji-Petcu.

FII. 88: cea dintâi uliță era locuită de *bogasieri*; 138: căciula cu rôtă a *bogasierului*.

bogasieresc a. 1. ce ține de bogasier; 2. fig. ordinar.

AL. T. 1254: jalusia e un sentiment *bogasieresc*; 1264: aste's vorbe *bogasieresci*.

bogasieresc v. (ironic) a se degrada, a deveni banal.

AL. T. 1226: nu m'am *bogasierit* de tot.

De aci și o formă compusă, **desbogasieresc**, a se lepăda de bogasierie și fig. a se rafina.

AL. T. 1272: mă duc la D-na Rosescu, ca să mă *desbogasieresc*, căci am început a mirosi a tarabă aici.

bogasierie f. 1. meseria de bogasier.

AL. T. 1267: în timp de 30 ani de *bogasierie*.

2. prăvălia bogasierului.

UR. II, 45 (d. 1786): dughenele vor da la slujba ajutorinței câte 15 lei *bogasierile*. CARAG. 271: am parte în *bogasierie* la Ploiesci.

AL. T. 1228: vechiul seî asociat de *bogasierie*.

3. marfă de bogasier și anume stofele de bumbac.

TARIF 1792: marfa de Rumeli ce vine în țară, adică *bogasierie* și altele ce sînt de bumbac.

boiă f. 1. vopsea, mai ales pentru lână și postavuri.

AMIR. 198: un foișor foarte frumos, făptură de Târigrad, cu tot felul de *boiele*. SRAM. 109: trupul cu brósca semăna la piele și la *boia*.

2. dres roșu (pentru obraz și pîr).

AL. T. 431: baba 'și pune *boia* în pîr.

3. ardeiî roșu pisat mîrunt (numit și „paprica“).

4. sos la bucate făcut cu oțet și legume.

— BOYA, couleur, teinture; cum. *boya* „tinctura“;

bulg. serb. *boia*, alb. *boia*, mcr. *boie* „colóre“, ngr. *μπογιά*.

Despre colorile întrebunțate de boiangii: § 97.

boială f. colóre de vopsit și în special sulemenéla.

NEGR. II, 65: fost de giaba tótă *boiala*.

boiesc v. 1. a vopsi sau a colora stofe, lână, ață etc.

CR. II, 96: lánuri *boite* fel de fel pentru scórje și lăicero.

BASME IV, 116: tronuri *boite* cu tóte vopselele cele mai arătóse.

2. fig. și pop. a înșela, a păcăli (cf. renghiú).

CR. I, 64: bine *l'am boit*!

3. a se drege la față (cf. *boia* 2).

AL. T. 422: am gătit păpușa de bal, i-am făcut sprîncene, am cu roș. STÂNC. 51: se *boi* la obraz cu dres și se duse la palat.

Un compus **neboit** revine în cântecele dobrogene (Bur. 115: Pana Corbului, Pană *neboită*, Nesulemenită).

Formă verbală românescă, corespundînd lui BOYAMAK „teindre“, bulg. *boiadisam*, serb. *boiadisati*, mcr. *boisescu*, ngr. *μποιατιζω*.

boiamă f. (și *buiama*) 1. brobódă pătrată de mătase cu dungî largî de fir.

Doc. II, 403 (d. 1790): o *buiama* cu usiinuri și o jumătate testemel. Rev. II, 240 (f. de z. 1817): *boiama* cu bibiluri de sîrmă, de fir... *boiama* cu betéla.

2. basma, testemel (în Rîmnicu-Sărat).

— BOYAMA (litt. teinture), mouchoir en soie de forme carrée à larges raies d'or qu'il est d'usage de donner en présent à son hôte Ham.; bulg. boiama.

boiangiū m. (și buingiu) cel ce face boiele și le pune pe laine, pânzeturi, bumbac, lână.

Doc. III, 61 (d. 1788): hrisovul ce s'a dat rufetului *boiangiilor*. MARION, 71: bărbatu cumetrei era *boiangiū*. IONESCU, 686: pentru vâpsitul lănei sint înadins meseriași *buingii*.

— BOYAĞY, teinturier: bulg. serb. boiağiia (și boiğiia); alb. boiaçi, ngr. *μπογιατζής*.

Despre corporațiunea boiangiilor și importanța dispărută a industriei lor: § 97.

boiangerie f. 1. meseria de boiangiū; 2. prăvălia sa.

Doc. III, 68 (d. 1788): prăvălii de *boiangerii* în Bucuresci.

boiangilie n. materie de colorat, vopsea.

Doc. III, 68 (d. 1788): să nu fie volnic a ține prăvălie de *boiangilie*.

— BOYAĞILYK, l'art de teindre, métier du teinturier.

boiū n. 1. figură, înfățișare (sens eșit din us).

DUM. 49: veniră o sémă de Turci... ci dór numai cât 'și arătară *boiurile*. BELD. 435: [Töder Bals] vedându-se pe sine cu frumos *boiū*, lung și gras, cu o barbă foarte lungă, s'aū socotit pe sine vrednic a chibzui ori-ce lucru și a ocărui pe alții.

2. statură, talie (accepțiune foarte populară).

SRAM. 35: cōme negre îi învelesc pieptul, spatele și *boiul*. OD. I, 108: betég și mērunțel la *boiū*... FIL. 40: *boiul* și frumusețea ei. ISP. 46: *boiul* lui arăta a fi ceva deosebit; 185: fiul împăratului se deosebia prin istețimea, *boiul* și înțelepciunea lui; 298: tânăr și cu *boiul* de voinic; 352: fiul veduvei întrecuse pe toți boierii și împărății la *boiū* și la stat. JIP. 66: cine se hărănesce bine... are putere și *boiū* falnic.

3. iță saū fir (vorbind de stofe).

TARIF 1870: mânecare de șamalagea cu cinci *boiuri*.

— BOY, stature, taille; brin de fil ou de soie; cum. boy „corpus“; alb. bulg. mcr. serb. boi, ngr. *μυή*

* **bolozà** f. un fel de luntre mare.

AL. 117: Șapte *bolozale* și șapte sandale. TEOD. 644: Sus pe sandale și pe *bolozale*...

Var. (istorice): **bolozan**, **borozan** și **burazan**.

DUM. 24: o sémă ce intrase în două *bolozane*, cei mai mulți s'aū înecat. Doc. IV, 97 (d. 1793): să pótă Valahia a face și a avea *bolozane*, șaiçi, caice și de tōte vasele pe apa Dunării. COND. 1693, p. 125: navlonul *burazanelor* ce aū dus posmagii la Belgrad; p. 180: 1440 tal. pentru dresul *burazanelor*.

— BOLAZAN, grand bateau (lipsesce în dicționare); serb. bolozan. Vorba aparține seriei numeroase de nume turcesci pentru vase de mare (§ 95).

bondoc a. și m. scund, scurt și gros.

GOLESCU (prov.): *bondocul* ori-unde se va urca, tot *bondoc* ră-

mâne. GHICA, 504: un spân, sbîrcit și *bondoc*, mititel ca un copil... JIP. 83: orbu, *bondocu*. șchiopu... nu s'nt rumfni deplin.

Var. (mold.): **bunduc** și (Baronzi, 19) **ghindoc**.

I. NEGR. Căpii de pe nat. 61: ia un *bunduc*! ȘEP. V, 40 (d. Suceva): *bunduc*, om scurt și gros, îndesat, rotofeiu.

— **BUNDUK** (ar.), court de jambes, petit de taille, nabot Barb. Vorba lipsesce în idiomele balcanice.

bondocel a. cam *boudoc*.

TEOD. 567: Turculețul mărunțel, Mărunțel și *bondocel*...

borangic n. 1. mătase tîrsă din firele gogôșelor, lucrată în țară ori adusă gata din Țarigrad: torsul *borangicului* era înainte o industrie înfloritoare și se practica de femeile de prin mahalale.

TARIF 1792: *lorangic* de Țarigrad, *borangic* lat frâncesc. TEOD. 80: Fir și ibrișim, *Borangic* d'âl bun. VCLP. 118: Vine Léna pe colnic, Răsucind la *borangic*.

2. mătase transparentă foarte ușoră pentru cămăși și brobode.

REV. II, 334 (f. de z. 1821): șapte cămăși bune bărbătesci *borangic*. OD. I, 95: trîmbele de *borangic* nețesute; 134: priminelî de *borangic* și de filaliî. FIL. 283: pânză albă cu marginile de *borangic* galben. ISP. 251: perina de cap era îmbrăcată cu pânză de *borangic* de cea mai alasă.

Var. (mold.): **burangic**, **burangiuc** și **burungiuc**.

TARIF 1761: *burungiuc* bucata de 50 coți 88 bani. UR. XI, 249 (f. de z. 1780): izmene de *burangic*, prostire, obial de *burangic*; X, 254 (f. de z. 1809): perini mari de *burangiuc*, ciarșafuri de *burangiuc*. CR. II, 4: ștergare de *burangic* alese. GANE III, 192: o purta în *burangic* și cu salbă de aur. MARIAN I. 170: La tîrg, măicuță, mă duc, Ca să cumpăr *burungiuc*.

3. plantă parazită ce se lipesc de cotorul trifoiului, numită și „întorțel“ (*Cuscuta*).

— **BURUNĠUK**, soie brute telle qu'elle sort du cocon, étoffe faite de cette soie: gaze, crêpe, voile de femmes Barb.; bulg. serb. *burunġuk*, pol. *burunczuk*, mer. *birungică* „soie crue“, ngr. *μπουρουνδζούκι*.

bostan m. 1. numele moldovenesc al dovlécului.

STAM. 98: tîind hâbuc pe Tătari ca pe curechi său *bostani*. CR. II, 96: alături nisce *bostani* turcesci... BOGD. POV. 118: ținea mare negoț de plăcinte cu *bostan* copt. CARANF. 10: [Cănepa] Înfundată într'un *bostan*, S'o lucreze un ciorcîrlan. ZANNE I, 122 (prov): a prins *bostanul* cîdă (adică cel slab a căpătat putere, despre cei parveniți).

2. fig. și fam. cap (cf. tivgă).

AL. T. 837: na! cap séc... *bostan* fără simburî... na, na! ȘEP. II, 74: a făcut după cum i-a trîsnit prin *bostanul* lui cel séc.

— **BOSTAN** (pers. *bustan*), jardin où l'on cultive principalement le melon, la pastèque et les légumes

Barb.; bulg. serb. bostan „grădină de pepeni, pepene“, mer. bustane și ngr. *μποστόν*, grădină.

Vorba e proprie Moldovei ca și derivatele ei: bostană, bostănărie, bostănel, bostănică.

bostană f. grădină de bostani și de legume.

STĂNC. B. și Sn. 31: îl întrebă ce caută acolo în *bostana* lui. ZANNE I, 122 (prov.): *bostană* fără pândar (adică popor fără stăpân și avere fără îngrijitor).

bostănărie f. locul unde se păstrează bostani.

ȘEȘ I, 71: Hai noroc și bucurie, în del la *bostănărie*. ORĂȘ. II, 181: is bunî de pus mătăhalî la *bostănrî*, dar nu pescari. STĂNC. B. și Sn. 30: un Român avea o *bostănărie* de pepeni.

Prov. mold. „frica păzesce *bostănăria*“ (Al. T. 1288; Cr. I, 230) corespunde celui munt. „frica păzesce *pepeni*“.

bostănel m. dovlecel (în Moldova).

bostănică (de-a) f. în Moldova, joc de copii în care revine formula „mătușo, m'a minat mama să-mî dai un bostănel“ (Șeș. II, 61).

bòstur a. (și **boșter**) gol, sec (la propriu și la fig.).

STAM. 404: capetele *boșture* ale unor coconăși. BOGD. Pov. 142: spicu era sec, *boștură*! NAUM Conv. XXII, 224: Iar pe *boșteru* lui tivă vînătă de costor, Abia stă 'n echilibru coiful său triumfător.

— BÒSTUR (boștyr), vide ici (cf. serb. yoktur „nimic aci“=yoktyr „il n'y a pas“) d. boș „vide, creux.“ Vorba e proprie Moldovei.

bozà f. (și **buzà**) băutură acricioasă ca braga, obținută prin fermentarea în timpul iernei a merelor pădurețe în apă, băutura femeilor și a copiilor și a copiilor: cea mai bună calitate pòrtă numele de *baș-buza* (V. această vorbă).

— BOZA (buza), boisson faite de millet; cum. boza, bulg. boza și buza, alb. sèrb. rus. buza, ung. boza, ngr. *μποζάς*; fr. bosan „boisson en usage en Orient.“

bozagiù m. vîndător de boza, bragagiù.

Nec. 389: pre un Grec, *Bozagiul*, îl pusese Postelnic mare. Istr. 1715, p. 43: trei *bozagi* brăharî ce făceau brahă în tabără. BELD. 343: haidăi de pe la vite, *bozagi*, plăcintari mulți . . .

— BOZAĞY, id.; bulg. serb. bozağîia și buzağîia.

bozagierie f. bragagerie.

Doc. VII, 112 (d. 1796): prăvălie de *bozagierie*.

bozagilic n. gătirea bozalei și meseria de bozagiù.

Doc. VII, 112 (d. 1796): Iane, bozagiul din București, cere să lucreze *bozagilic*, care s'a oprit fiind lipsă de bucate.

— BOZAĞILYK, métier de buzağy.

bozmă f. faptă caraghiósă dar vătămătoare: boro-bòță, pozna. Vorba circulă în Muntenia.

Dum. 46: pè urmă tot le-au făcut o *bozma*, că o sémă au lăiat

drumul Turcilor. Isp. 372: fiul împăratului cel ce făcuse *bozmaua* (spărsese vistieria împărătească). ID. B. Sn. 110: Românul are să-i facă *bozmaua*. ORĂȘ. II, 157: Și a întors turaua, A înghițit *bozmaua*.

Proverbul „*luași bozmaua!*” (și nu *buzmaua* ca la Zanne III, 17) înseamnă: ai pățit-o!

— BOZMA (ar.), crime; vorba lipsese aiurea.

În privința scaderii sensului (Costinescu, 122: *boz-male*, expresiune familiară pentru comedii, năsdărăvănii) cf. *buzaconie*, care presintă o evoluțiune semantică analogă: primitiv „nelegiuire”, apoi „necuviință, vorbă sau faptă extravagantă.”

bre! int. ce exprimă o mirare, supărare sau familiaritate. I. despre Turci.

DION. 186: *bre!* ce este această vorba ce o faci tu? 191: *bre!* domuz, tu să-mi poruncesci mie? TEOD. 545: Turcii de te-or întreba: Ce e, *bre!* cine e ăla?

II. în genere, exprimând: 1. o mirare (în care cas se duplică și se triplică vorba însuși sau și numai vocala ei finală, spre a arăta gradul de uimire).

AL. T. 40: *bre! bre!* adică multe am vădit în viața mea! 351: *bre! bre! bre!* multe pozne am mai vădit!... 955: *breee!* ce iute ai mai fost! 1117: mai iată o dihanie... *bre! bre! bre!* a dracului țîrg! 1449: *breee!* ce pustiu în casa asta! 1719: *breee!* cum s'a stricat lumea! FIL. 236: *bre!* dar asta semnă a basm! Isp. 100: dară de unde veniți, *bre*, omeni buni?

2. o supărare sau indignare.

NEGR. II, 35: cum să nu mă necăjesc, *bre?* AL. T. 198: da deschide ușa, *bre* omule! 397: m'o lăsat în mijlocul drumului, *bre!* c'o să mă lovăscă ceva! Isp. 173: spune-mi, *bre* omule! cine te-a învătăat?

3. o atențiune prietenosă.

FIL. 157: închină cu noi, *bre!* XEN. 39: ascultă-mă pe mine, *bre!* că eu am îmbătrânit în zile rele. GHICA. VII: *bre!* Nicolaie, bine ai venit!

4. un ordin sau o provocare.

FIL. 156: aduceți ciorba, *bre!* TEOD. 606: Ți ciauș îi tot striga: Haide, *bre*, rupe frînghia, Să-ți cunoscem vitejia!

— BRE, hé! holah! bulg. serb. mcr. *bre!* ngr. *μπρέ*.

bucmeá f. 1. găitanaș ce se cöse ca chenar.

IONESCU, 697: abagiul face haine simple sau cu cheltuieli, adică cu cusături de găitane și cu *bucmea* de mătase și de lână.

2. șnur, cordeluță.

KIK. III, 3: o pereche de mătani de chihlibar cu bóbele cât migdala și cu *bucmea* de mătase galbenă.

— BÖKME, cordonnet de fil. ou de soie fortement tressé Barb. Vorba lipsese aiurea.

budulác a. și m. 1. simplu, naiv.

Isp. B. Sn. 69: fratele era cam *budulac*. JIP. 14: *budulaca* mea vorbire; 100: omeni apropiati, *budulaci*, ospetariți și miloși.

2. rătăcitor, haimana (în munții Sucevei).

Șep. II, 153: *budulac*, om ce umblă luciți marginea, de a frunza frâsinelului; V, 39: umblă *budulac*, fugar, umblă pe ascuns de frica unei pozne ce a făcut-o (se țice mai ales despre cei zăpșiți cu ticăloșii ce umblă lăturile de rușine și de frică).

— BUDALA, niais, imbecile (pl. d. ar. abdal „mendiant“); formațiune secundară ca serb. bulg. mcr. budalaș, alb. budalek.

bûga m. bivol, taur (în Bucovina).

MARIAN I, 59: Răge *buga* între prilóge...

De aceeași origină: **puhace**, boiu de nópte saũ bufniță.

CANT. Div. 65: palaturile lui sălașele bóghelor și *puhacelor* le-au premenit.

— BUGA, taureau, bufle; BUHAČ, hibou (cf. lat. bos „boiu“ și bubo „bufniță“ ca gr. βους și βοΰς); cum. buga „taurus“; bulg. buga, rus. bugaj, pol. rut. buhaj, ngr. μπουγάζ. Din rutenesce se trage forma secundară *buhaii* „taur“ și numele unui instrument cu o córdă a cărui vibrațiune imită mugetul boilor la arat (cu care se uréză de St. Vasile plugușorul).

bulgûr n. grătû măcinat mare din care se fac bucate cu unt ori cu carne saũ și cu urez, ca așa numitul „pilaf“, ori cu lapte ca așa numitul „păsat“ (Glos. 103).

AL. T. 187: puñintel *bulgur*. verișoră, cu învîrtită la sfîrșit.

— BULGUR (pers. burgul), blé bouilli, séché et mondé, avec lequel on fait du pilaf; bulg. serb. bulgur, mcr. bulgure, ngr. μπουλγούρι.

bûlgăre m. cocoloș de pămînt saũ de altă materie (sare, zăpadă etc.).

CR. II, 49: svîr! de vr'o două-trei ori cu *bulgări* în mine, dar nu mă chitesc.

Vorba, pretutindenea populară, e identică cu cea precedentă și strămutarea accentului e motivată de o diferențiere semantică, care în parte o posedă și vorba turcescă (între altele „neige, poussière de neige, verglas“; Redhouse: anything more or less broken in grains like cracked wheat; snow in small hard grains).

bulûc n. I. (sensuri arhaice) termin tehnic militar: companie de soldați, sinonim cu „stol“ și cu „drîmbă“.

1. aplicat anume oștirii turcesci.

CANT. Ier. 186: fite-carele cetelor și *bulucurilor* sale de rězboiți și de bătaie să se gătescă cu urgie porunciră. M. Cost. 17: tocméla oștilor... tóte *bulucurile* și printre *bulucuri* și loc deșert s'aibă loc deschis alte *bulucuri* slobode, când ar trebui a da ajutor *bulucurilor* celor ostenite; 283: eșise tótă óstea leșescă în tocmală la câmp și trecënd *bulucurile* turcesci își luaũ diua bună cu clătirea capului de la Leși. Id. 620: óstea... îndată să se tocmescă stoluri să-și serie cineși bu-

lucul, rîndul, care după care va merge. BELD. 379: Din dél un *buluc* s'arată din mulți Turci alcătuit. BALC. 90: agii ienicerilor și ai *bulucilor*.

2. în genere, despre óstea leșescă sau unгурescă.

M. COST. 491: se deprinsese Lésii de sta gata *bulucurii* călări: II, 24: *bulucul* Ungurilor.

3. anume despre seimenii din Moldova (cf. bulucesc).

II. (sens modern) afară din sfera militară: număr mare de ființe și mai ales de lucruri, mulțime mare, cantitate.

Doc. IV, 246 (d. 1793): să fie totdeauna *buluc* de luminări. BASME I, 150: îl vîri cu nasul în *bulucul* de fărimituri.

III. (ca adv.) 1. în massă compactă, ca un regiment.

M. COST. 272: au mers tot *buluc* Leșii. apărându se de Tătari până sub șanțuri; 348: Nemții au purces *bulucurii* prin tîrg... Rev. II, 394 (d. 1821): vr'o 600 de zaporojeni sta *bulug* în marginea bălții.

2. grămadă, unul peste altul, mai ales în Moldova.

AL. T. 999: vin prietenii... iată-i *buluc*! Id. Pr. 37: cai, mânji, vaci, câni, toți *buluc* la un loc. CR. I, 248: cum ajung, odată intră *buluc* în ogradă. AL. 131: Turcii casa încungiura și 'n casă *buluc* intra. ȘEP. III, 156: Măndrele se dau *buluc*, Mă 'ntrebau unde măduc.

— BULUK (bölük), troupe, corps de troupes, détachement, régiment; bulg. serb. buliuk, alb. bülük, mer. buluche „cătă“, ngr. *μπουλούκι*.

Interesantă generalizare a sensului (companie de soldați, cătă în genere, massă compactă): părăsindu-și sfera primitiv militară, vorba a intrat în limba comună ca și alți termeni analogi (cf. alaiu).

**bulucesc* v. a se strînge la un loc, a se îngloți (cu aplicațiune specială la cetele sau bulucurile de ostași).

URECHE, 191: Leșii s'au *bulucit* și au eșit înaintea Moldovenilor la apa Siretului; 226: îndată au trimis Ión-Vodă, cum mai de sîrg să se *bulucescă* óstea de pre unde au fost răschirată. M. COST. 349: siimenii se *buluciau* toți la un loc în préjma Curții... N. COST. 41: până în ziua s'au *bulucit* voinicii și au eșit din lași. MUSTE, 61: Tătarii deteră toți de vale, *bulucindu*-se la capul iazului sub délul cetățuii.

Formațiune verbală curat românescă și cu sensul exclusiv militar (de aceea dispărut din limbă).

bulubășă m. 1. (sens arhaic) căpitanul unui regiment de arnăuți sau de seimeni.

M. COST. 349: un noroc a fost că *bulubășii* și căpitanul siimenilor celor muntenesci s'au înșelat și au venit la Ștefan-Vod. GHEORG. 306: Vornicii de pôrtă, *bulubășii* Curții, *bulubășii* hătmanesci și agiesci stau pe rînduiala lor a mână. BALC. 674: hotnogii, sutașii și *bulubășii*, cum s'au numit mai târziu, comanda o sută de ostași. FOR. III, 306: doi *bulubășii* ai spălăriei câte 20 lei pe lună, doi *bulubășii* ai agiei câte 60 lei pe lună; 312: *bulubășa* cămării cu 3 neferi...

Var.: **buliubașă** și (românizată) **bulubașă**.

N. COST. 38: au trimis și pe *buliubaș* al seii cu siimenii și cu lefecii... NEC. 215: Duca-Vodă au trimis nisce *bulubașii* cu siimenii de i-au luat de pre la gazdele lor și i-au închis. DIOX. 186: un *bu-*

liucbaşa al Pazvandului pentru paza cea de aprópe; 188: aú poruncit la odabaşi, *buliucbaşi* cu ortalele lor să iasă cu halaiú. COND. 1776, p. 8: *bulubasha* a Curţii gospod... *bulubashi* a hătmăniei.

2. (sens modern: şi **bulibaşá**) vătafuluneî şetre de ȕiganí.

UR. I, 126 (d. 1793): fiind faţa şi vornicul de ȕiganí şi *bulubashi* şi giudíi de ȕiganí gospod. STÂNC. B. şi Sn. 64: *bulibaşa* ál bêtrán să între întâi cu putinica de lapte. SEV. POV. 66: să se puie la cale cu *bulibaşa* ȕiganilor. BOGO. POV. 60: *bulibaşa* şi ceilaţi denci o şterse la sănătósa. CONTEMPOR. II, 768: şedí mai dihai de cât Vodă şi de cât *bulubasha*.

— BÖLÜK BAŞY, capitaine qui commandait à cent hommes Barb.; bulg. bulfuk-başa, serb. buliu-başa, ngr. *μπουλουκμπάσης*.

***bulucbăşei** m. pl. slujitorí sub comanda lui bulucbăşá.

DAŁGH. II, 68: hătmănia se compune iarăşi din arnăuţi, din seimeni şi din *bulucbăşei*.

***bulucbăşesc** a. care depindea de bulucbăşá.

DOC. I, 303 (d. 1783): seimenii *bulucbăşesci* înarmaţi. toţi cu haine roşil şi cu moţuri galbene.

***bulucbăşie** f. regiment comandat de un bulucbăşá.

BALC. 676: seimenii hătmăneseci, împărţiţi în dece *bulucbăşii*, peste care era baş-bulucbăş de seimeni.

bumbăc n. 1. plantă din ţările calde cu grăunţe înfăşurate în nisce fulgi lungi, mătăsoşi şi fórte subţiri; 2. ţesătură făcută din acei fulgi: pânză, tort.

R.-COD. 293: Cu cămaşa de *bumbac*, Cu guleru porumbac.

— PAMBUK (pamuk), coton d. βόμβος, vierme de mătase; mcr. bumbac, bulg. pambuk, sêrb. bombak (bumbak); alb. pambuk (pumbak), ngr. *μπαμπάκι*, ung. pamuk; medio-lat. bambacium; it. bambagio „bumbac”. V. pembe.

Accentul vorbeî şi existenţa-í în macedo-româna (istro-rom. bumbac vine din serbo-croata) reclamă o derivaţiune imediat orientală: *PUMBAK (alăturaea de pambuk), de unde formele română, sêrbă şi albaneză.

Bumbacul, originar din India, fu propagat de Arabi în jurul Mediteranei (cf. ar. kutun, de unde it. cotone, fr. coton; V. cutnie).

bumbăcar m. 1. cel ce scarmână şi tórcce bumbacul.

PANN, 64: *bumbăcarul* nu se uită cu ochi buni la câinele alb.

2. negustor de bumbace.

bumbăcárie f. 1. măestria şi prăvălia bumbăcarului; 2. materii de bumbac.

bumbăcel n. aţă de bumbac.

SEV. POV. 68: V'ro dece coţi de pânză de in ori de *bumbăcel*.

bumbarâ f. bombă mare, obuz. Sub acéstă formă, vorba revine în cronice şi în cântecele populare.

GREC. 15: aú început a bate cetatea cu tunuri, cu *bumbarale*.

BALC. 688: mortierele se numiaŭ pioe și obuzurile *bumbarale*. TEOD. 482: Săriși, Turci, săriși, agale, Cu tunuri, cu *bumbarale!* 489: Săriși, frași, cu *bumbarale*, Și mai trageși din pistole. . .

Vorba e identică cu *cumbara* (V. Partea II), sub influența sinonimului „bombă” sau „bumbă” (cf. Pop. 97: din *bumbele* ce aruncaŭ Nemții s'au aprins ierbăria).

burghiū n. uneltă de găurit, mai mică ca sfredelul.

JIP. 69: *burghie*, pretcare, spițelnice, sfredele. . .

— BURGŪ, tarière, vilebrequin; alb. burgi, bulg. sêrb. burgiŭa.

huriū n. butoiaș mai ales de oțet sau de rachiu.

TARIF 1792: sardelele, scumpiile, lacherda de un *huriū* 60 ban. JIP. 67: *huriū* cu ghin ar strica să-ți hie la adăpost, în beciū teŭ? GOROVEI, 263 [oțet]: Am un *huriū* și'n el fiū vin și rachiu. BASME II, 73: zmeul legat cobză și băgat într'un *huriū*. VCLP. 72: Fôie verde măr sălciiū, De aș fi gros cât un *huriū*. . .

— BURY, tube; bulg. sêrb. huriŭa.

burnūs n. 1. manta mare cu glugă, în Dobrogea.

CRĂS. III, 115: *burnusul* vechiū cu care era învelit băiatul.

2. scurteica țirancelor din Basarabia (Dr. Crăinicénu).

— BURNUZ (ar.), burnous, manteau de laine blanche que portent les Arabes; sêrb. burnus, ngr. *μπουρνοβύζι*; sp. albornoz, fr. burnous „manteau d'homme à capuchon.”

bursuc m. 1. mic animal carnivor (*Ursus meles*) din al cărui păr se fac peri, iar din pielea-î haine țărănești de serbătore.

CANT. Ier. 26: mișele de casă, *bursucul*, nevêstuica. . . Od. III, 185: *bursucii* somnoroși cari es numai nôptea din vizuină.

2. copil scurt și gros (asemenea bursucului).

3. trîntor, somnoros ca bursucii.

CRĂS. I, 158: nu ești bărbat, ești un *bursuc*, un aluat môle.

4. fig. bosumflat, sbîrlit (ca peri bursucului).

— BORSUK, blaureau; bulg. pol. rut. borsuk, rus. borsukŭ; ung. borz „bursuc” (de unde: burzuluesc „a se revolta” și sborșesc „a se sbîrli de mânie”).

bursuc v. a se umfla ca bursucul, a se sbîrli de mânie.

DAMÉ, Dicționar, 170 (cântec): Pentru o mândră cât o nucă, Toți feciorii se *bursucă*.

bursucă (*bursócă*) f. nume de plantă (*Setaria glauca*), cu firele dese ce aduc cu peri bursucului.

bursucel m. puiū sau cățeluș de bursuc.

Od. III, 42: erau 11 *bursucel*, cari se svîrcoliaū. . .

but n. cōpsă de berbece.

Doc. I, 430 (d. 1783): *butul* de pastramă de capră.

— BUT, cuisse, jambe; cum. but „coxa”; alb. bulg. sêrb. but, ngr. *μυόβου*, cuisse de bœuf. Termin de căsăpie (§ 105).

butuc m. 1. trunchiul de arbore tăiat, cep de viță.

AL. 291: (Oltule) Aduci plăghii și *butuci* și chiar trupuri de haiduci. REȚEG. 60: Și mi-ți coși prin *butuci*...

2. (prin analogie) mijlocul roții în care se îmbucă spițele și prin care trece osia.

AL. T. 958: o rotă ese din *butuc* și surugiul stă năuc.

3. pl. bucăți grose de lemn în cari se prindeau picioarele vinovatului.

ORĂȘ. 21: îi trântiaș îndată la gros și la *butuc*. AL. 17: Cu picioarele 'n *butuci* și cu mâinile 'n cătuși. TEOD. 527: În temniță mi-e legat, Cu mâini în *butuc* băgat...

4. fig. (ca adv.) nemișcat, țepên.

AL. T. 895: ce stai ca un *butuc*? 115: dorobanții îi legase *butuc*.

— BUTAK (t. or.), branche; cum. butak „ramus“ (d. buta „buturugă“). Forma osmanlie sună BUDAK, branche d'arbre, cep de vigne, nœud dans le bois (de unde sêrb. budak). Vorba pare a fi un împrumut vechi, pôte cuman: ea pôte fi însă și o formațiune proprie de la un primitiv but „trunchiul“ cu suf. -uc (cf. butur-ug din buture, cu același sens); turcesce există un but „idol“, primitiv probabil „bloc“, care în raport cu *butuc* presintă aceiași analogie semantică ca al nostru *bolovan* d. vsl. balvanŭ „idol“.

butucesc v. a prinde picioarele în butuci.

ISP. 85: picioarele nu se mai mișcă, parc'ar fi fost *butucite*.

buzdugân n. 1. ghiogă de fier țintuită, mare și grea, od. atributul marelui Armaș, sinon. cu „măciucă“.

NEGR. I, 125: Arbur Hatmanul ce'n mână pörtă un gróznic *buzdugan*; 133: *buzduganul* armășiei de argint și poleit... AL. T. 412: parcă's *buzdugane* de Vel-Armaș din vremea Domnilor greci. OD. I, 66: *buzduganul* însușit slujbei de Armaș-mare... STAM. 63: unde's Hatmanii aceia de *buzdugani* purtători?

2. arma de căpetenie a haiducilor (în cântecele pop.).

AL. 44: *Buzdugan* de voinicel, Ghiogă mare nestrujită, Cu pi-róne țintuită. TEOD. 535: Mă 'mbrăcam clip domnesc, Cu *buzdugan* haiducesc...

3. sceptor cu glob în vîrf, sinonim cu „topuz“, unul din insigniile Domniei trecute.

a. în literatura istorică:

COND. 1698, p. 416: tal. 50 pentru *buzduganul* ce aŭ adus Măriei sale lui Vodă. MUSTE, 78: datu-i-aŭ lui Duca-Vodă un tuiŭ și *buzdugan* și șlic de sobol, precum purtaŭ hatmanii căzăcesci. GHEORG. 806: Vel Spătar încinge sabia cea împărătescă peste umăr și ia *buzduganul* în mâna dreptă, țindu-l rēzemat pe umărul său, și cel ce este Vistier mare, ținnd în mâna sa cuca, o pune în capul lui Vel Spătar. OD. I, 72: Mitropolitul îi puse pe cap coróna voievođilor și-i dete în mână spata și *buzduganul* domnesc, ce le ducea pe o perină

roșie marele Spătar. NEGR. I, 137: Iacob Eraclid perise ucis de *buzduganul* lui Ștefan Tomșa.

b. în cântecele populare:

TEOD. 503: Na *buzdugan* domnesc, Suflat cu aur turcesc. ȚARA N. II, 496: Cu caftan că mi-l gătia, Cu caftan și gugiuman, C'un năprasnic *buzdugan*. GOROVEI, 85 [clopotul]: Șede Domnul *buzdugan*, Șede sus într'un divan.

4. bătaia la tălpi cu *buzduganul*, cu însăși mâna Domnului: acest fel de pedepsă, împrumutată de la Turci, se obicnuia mult de fanarioți și pricinuia adesea mórtea celui ce o suferia (cf. topuz).

NEC. 216: Duca-Vodă bătea pe zlotași cu *buzduganul*, de aũ omorît vr'o doi-trei; 228: aũ prins Turcii pe fratele Milescului, de l'aũ bătut prea rău cu *buzduganul* Husein-beiũ; 241: Cantemir-Vodă în mânie l'aũ bătut [pe Velicico Vornicul] cu *buzduganul* și l'aũ închis în beciũ; 284: cât era Antioh-Vodă de strașnic la mânie, că de multe ori la Divan cu *buzduganul* asvirlia în ómenii cei vinovați; 308: Dimitrașco-Vodă se spãriese [de zorbaua seimenilor] și aũ prins pre bulucbașii lor înlăuntru și i-aũ ucis cu *buzduganul*, și încă pre unul l'aũ lovit cu sabia, dară n'aũ murit.

5. în basme, arma favorită a zmeilor și a feți-frumoșilor: cale de mai multe conace, după puterea zmeului, asvirlă el grozava măciucă, care izbesce cu vuet pórta și ușa deschidându-le, sare apoi pe masă, unde, după ce se învîrtesce de trei ori în semn ca bucatele să fie gata, se aședă în cuiũ; adesea-ori însă Fêt-frumos, care s'află de față, îl asvirlă înapoi mult mai departe și zmeul se întórce turburat acasă, unde se ia la luptă cu îndrăznețul seũ protivnic.

ISP. 12: un vítéz care să scie să rësucescă *buzduganul*; 95: acum e timpul când are să vină zmeul la prânz și are obiceiũ de aruncă *buzduganul* cale de un conac și lovesce în ușa, în masă și se pune în cuiũ; 86: cum vrei să ne batem, îi dișe zmeul: în săbiũ să ne tăiem, în *buzdugane* să ne lovim ori în luptă să ne luptăm?

6. în poesia populară, *buzduganul* sfărămat prevestese mórtea eroului (ca sabia ruptă, ca pușca ruginită).

MARIAN I, 47: Astă nópte mi-am visat *Buzduganul* sfirticat...

7. plantă numită și „capu-arielui” (*Sparganium*).

— BOZDOGAN (litt. faucon gris d. boz „gris” și dogan „faucon”), massue, masse d'armes qui se termine en tête de faucon Barb.; bulg. *buzdogan*, serb. *bozdogan* și *buzdovan*; rus. *buzdychanũ*, rut. *buzdyhan*, pol. *buzdygan*, ung. *buzogány*, mcr. *buzdugan* (în basme), ngr. *μπουσδογάνων*, clava ferrea militaris qua in proeliis Turci utuntur (Du Cange).

Din ruténul *buzdyhan* derivă forma paralelă moldovenescă *bustihan* (Cr. I, 48: găsesce un *bustihan* putre-

găios), contras muntenesce în **bustén** (Isp. 55: păduri cu *busteni* ca butiu), care, de la sensul de bucată de lemn gros (asemenea unui buzdugan), a ajuns sinonim cu „butuc“, la propriu și la figurat (a adormi bustén).

Buzduganul, după ce a servit ca armă și ca insignă Domnilor noștri și marilor boieri, a trecut apoi la haïduci și și-a găsit un ultim refugiu în cântecele și în basmele poporului: buzduganul se poate considera ca simbolul despotismului din trecut.

buzduganagiū m. cel ce purta buzduganul Domnului (termin necunoscut cronicarilor).

ORAȘ. II. 6: *Buzduganagiul* cu al său buzdugan.

— BOZDOGANĀY, qui porte une massue (vorba lipsește în dicționare); sērb. buzdovangi.

buzdugānaș n. buzdugan mic.

BASME III, 59: o fetișoră frumoasă în mână cu un *buzdugānaș* de aur și la cōpse cu o sabie cu două tăișuri.

buzdugānesc v. a bate cu buzduganul.

ȘEP. IV, 18: Domnitoru chiamă pe Hălturariū și-l *buzdugānesce*, dându-i două buzdugane în piept și unu în spate.

buzdugea f. săculeț sau pungă (de bani).

AL. 146: Cu *desagi*, cu *buzdugele*, Pline tot de mahmudele.

Vorba, care revine în acest pasaj unic, presupune o formă BUZU „sac“ de unde un diminutiv BUZUĞA „petiț sac“ (lipsește în dicționare); de aci ngr. *μπουζοῦ* și *μπουζουάρια* (de unde rom. buzunar).

C

***Cabaniță** f. I. (La Turci) 1. mantia Sultanului cusută în fir de aur și de argint, împodobită cu copce în briliante și blăniță cu samur sau vulpe neagră, cu pōla dindărăt lungă ca de 3 palme din aceeași blană, cu mâinile scōse prin găuri despre umere ca la caftan, dar mânicele aruncate îndărăt până la pămînt și cu marginile iarăși blănite (Fot. III, 246).

2. mantie analogă dată de Sultan în semn de suveranitate unor înalți dignitari ai Porții, Marelui Vizir (de colōre roșie), Caimacamului (verde) și lui Ienicer-aga (stacojie), precum și Hanilor din Crimeia și Domnilor români, considerați ca vasali ai Porții.

3. manta mare purtată de Turci și de Arnăuți în timp de plōie (V. măi jos).

II (la Români) 1. mantie analogă cu a Sultanului dată de dînsul Domnilor Români la urcarea lor pe

scaun, odată cu sangiacul, topuzul și sabia. Investitura cu *cabanîța* și cuca a durat până la 1832, când primul insigniu a fost înlocuit cu „hervanéua“, cu care a fost îmbrăcat mai întâi Mihail Sturza (Drăgh. I, 103, 148).

NEC. 300: Impăratul a îmbrăcat pe Dumitrașco Beizadé cu *cabanîța* cu spinări de sobol în loc de caftan și l'a pus Domn în Moldova. GHEORG. 300: Domnul după altă podobă de îmbrăcăminte ce pune asupra sa, se îmbracă și cu haina cea împăratéscă ce se chiamă *cabanîța* și pune cuca în cap... 305: Spahilar-agasi îndată a îmbrăcat pe Domnul Grigorie-Vodă cu *cabanîța* cu samur și peste *cabanîța* cu caftanul, și puindu-i și cuca în cap, i-a făcut sangiacul și tuiurile teslim. GREC. 213: s'a îmbrăcat de *cabanîța* sa [Constantin-Vodă]... și a îmbrăcat pe Mihail Cantacuzino Vel-Spătar. VĂC. 285: a hotărît și sfat de obște, la lét 1418, Domnul cu boierii a închinat Țara Românească fără război la Impăratul Mehmet cel Dintăiu, și s'a făcut tributari, și primiți fiind cu bucurie la Impăratul, le a făcut multă cinste, atât Domnului, dându-i *cabanîța* sau hlamidă împăratéscă, și cucă, și sangiac, și două tuiuri, paia de trei, căci are voie a face toate ale pompei, câte fac cei cu trei tuiuri, adică nouă calcanuri, nouă dauluri, șese satiri, ciauși-gavazi și altele încă mai multe, de vreme ce i-a dat și peici împăratésci, cum dă numai Hanului, și divan-ciauși, capigi și mecterhané împăratéscă, și cal cu divan-tacim, și has-ahirlui... NEGR. I, 148: Lăpușnéul purta coróna Paleologilor și peste dulama poloneză de catifea stacojie avea *cabanîța* turcésă. GHICA, XV: în vârful piramidei de clasă era Domnul cu *cabanîța* și cuca, cu sabie, topuz și tuiu; 501: la țile mari, Domnul îmbrăca *cabanîța*, care era un fel de contoș cu ciaprazuri de fir și cu profiruri de samur.

2. mantie scumpă boieréscă.

ARCH. IST. I, 139 (d. 1620): eu Mușat Postelnic am dat lui Négoe o dulamă *cabanîța* cu guler cu vulpi de atmişcele roșii. M. COST. 285: solul acela leșesc, dacă l-a dus la Impărație..., vădend că nu-l dau scaun, *cabanîța* ce era pe dînsul învélind'o, o a pus gios și așeșut pe dînsa în loc de scaun; 287: Aproșii de Divan [în țilele Radului-Vodă] cât mai de cinste nice la o Domnie n'a fost, cu urșinice mulți și cu *cabanîța* cu jder și cu hulpi îmbrăcași. NEC. 181: aproșii atunce [în vremea lui Ștefan-Vodă] nu erau din ómeni proști, cum sînt acum, ce erau tot feciori de boieri și portul lor era: îmbrăcași cu șarvanale, cu *cabanîțe*...

— KABANITZA (kapaniça), robe de gala fourrée, pour l'ordinaire, de renard noir, dont le Sultan se revêt dans les grandes solennités... le Sultan n'accorde la kapanitza qu'à trois dignitaires: le Grand-Vézir, le Kaïm-mékam et l'Aga de Janissaires, qui en sont revêtus en certaines occasions. Les Khans de Crimée recevaient l'investiture par une robe (*capanitza*) de velours vert, fourrée de zibeline, et ornée de neuf rangs d'agrafes en pierreries. Les Hospodars de Valachie et de Moldavie reçoivent un bonnet ou couca, surmonté d'un panache et une robe de drap rouge ou *capanitza*,

fouillée de zibeline. V. d'Ohsson VII, 106, 200, 443, 500; cf. Boué II, 184: pour la pluie les habitants de la Turquie ont encore de vrais capotes ou manteaux de berger sans manches appelés *kabanitza*; 229: les Albanais sortent, été comme hiver, en grands manteaux turcs ou *kabanitza* gris verdâtres.

Vorba revine mai des la Sërbî atât sub forma primitivă *kaban* (de unde istro-rom. cabanu „manta“) cât și sub cea diminutivală *kabanița*, cea din urmă cu sens de mantie boierescă (divan-kabanițe) și de zeghe țărănescă sau zăbun (de unde trecu la Români din Banat). Miklosich și G. Meyer o cred de proveniență europenă și anume de la it. gabbano (sp. gaban, fr. caban „manta de plouie“), venită la Turci prin mijlocirea Sërbilor.

cabaz m. 1. scamator, litt. cel ce jocă cu cupe.

GORJ. I, 78: își deschise casa la toți *cabazii* și măscăricii.

2. caraghioz, poznaș.

AL. T. 651: ia să vedem ce-mi mai scrie *cabazul* cel de Tache, 1733: e *cabaz* cetățenul Martin!

— HOKKABAZ (ar.-pers. joueur de gobelets), escamoteur, fripon; lipsesce în idiomele balcanice.

Vorba e respândită mai ales în Moldova: silaba inițială, ca neînțonată, a cădut în rostire (§ 21).

cabazlic n. glumă proustă, comedie. poznă.

AL. T. 188: ian spuneți-mi și mie, că mă nebunesc după *cabazlicuri*; 647: ce *cabazlic* i aista?... lor le vine a giuca mazurca, când eu m'aflu în césul morții; 768: ia lasă glumele de o parte, moșule, că nu-i aci locul de spus *cabazlicuri*; 791: un *cabazlic* de carnaval; 1094: nu-mi întorce vorbele în *cabazlic*.

Var. (literară): **ocabazlic**.

GORJ. IV, 148: socotea că Arapul spune *ocabazlicuri*.

— HOKKABAZLYK, tour de passe-passe, tromperie.

cabazlicar a. comic, bufon.

GANE III, 202: pântecos, mâncău, cu aerul lui *cabazlicar*...

cabul n. condescendență, în locuțiunea: „a face cabul“, a consimți să primescă (cf. turc. kabul etmek „daigner, exaucer“). Vorba e specială Munteniei.

MARION, 64: bine 'mnéta, om care scii să trăiesci tacticos, să pôte să faci *cabul* la așa ceva?

— KABUL (ar.), acceptation, consentement; alb. bulg. sërb. kabul, ngr. *καμπούλι*.

cabulipsesc v. a face cabul, a primi din condescendență (în graiul mahalagiilor).

CARAG. 78: dacă d-lui *cabulipsesce* să ne onoreze...

Formă verbală de la un ngr. *καμπούλωσω* (aorist *καμπούλωσα*), analog cu „siguripsesc“.

cacòm m. (și arch. **cacum**) 1. animal asemenea diho-
rului, cu blana albă scumpă și cu vârful còdeii negru.

CANT. Ier. 262: mijlocul pardosului, statul chiparosului, pelița
cacumului, unghiile inorogului...

2. mai ales, blana de cacom.

TARIF 1761: elan *cacom* blana 40 bani... *cacom* sorocul 50 bani,
cacom blana 230 bani. UR. XI, 249 (f. de z. 1780): trei rînduri straițe,
unul cu samur, altul cu nureă, altul cu sîngiap saŭ cu *cacom* după
vremi; X, 254 (f. de z. 1809): un rînd straițe cu *cacom*. FIL. 209:
blane de samur, *cacom* și de belhișă; 211: scurteică blănită cu *cacom*
alb. NEGR. I, 70: giubéua blănită cu *cacom*.

— KAKUM, hermine (l'animal et la peau); ngr. *κακούρι*.

Despre varietatea blănurilor orientale: § 84.

***cadalic** n. tîrg, județ (culegătorul traduce greșit
vorba cu „cireșile de vite“).

TEOD. 474 (din Brăila): Ciobănașii toți venia, Oisórele înșira,
Cadalicul tot strîngea.

— KADYLYK (juridiction), districte; bulg. *kadylyk*
„județ“, serb. *kadiluk*, ngr. *καδικία*, vicus iudicis. V. Par-
tea II: *cadiu* și *cadiascher*.

cadină f. turcòică, femei de harem.

a. la cronicari:

N. Cost. 41: spun precum după ce s'au mazilit Constantin
Duca-Vodă, să-l fi pîrit la Pòrtă la Tarigrad *cadina*, muierea acelu
Turc Aga, pentru mórtea bărbatului sòu. ANON. 30: Nemții au tăiat
pre Turcii toți și *cadinele* lor... DION. 185: *cadina* lui Căpitan-Pașa
era posadnica împèratului...

b. în poezia populară:

AL. 150: Unde staŭ *cadinele*, De se 'ngân cu florile. TEOD.
482: Nici *cadină* cu bărbat, Nici picior de Turc burlac. VULP. 53:
Dară Turcu o întreba: De ce plîngi, *cadina* mea?

— KADYN (ar. *ḥatun*), dame, matrone; bulg. *ka-*
dyna, serb. *kaduna*.

cadinésă f. horă turcésă jucată în satele româ-
nesci din Dobrogea (Bur. Călătorie, 23).

cadnime f. tóte cadinele unui harem.

TEOD. 607: *Cadnimea* leșina și turcimea alerga...

cadîșcă f. formă desmierdătore din *cadină*.

TEOD. 612: Agus, märe, încăleca și *cadîșca* căi grăia...

Diminutiv d. *cadînișcă*, corespundênd bulg. *kadynče*,
serb. *kadunžika* și turc. *kadyngyk* „petite dame“.

cafàs n. 1. jaluzele de lemn colorat saŭ aurit la
ferestrele unui harem: prin *cafàs*, din casă, se vedea
afară, dar de afară nu se putea vedea înăuntru; și la
noi, înainte, casele Domnului și ale boierilor erau provê-
dute cu *cafasuri*.

GREG. 154: casa cea domnésă este pe stîlpî de piatră cu trei
cafasuri și cu tóte ce se vèd într'insa. FIL. 40: casa are două fe-

restre cu *cafás* în fața uliței. Op. I, 135: acel chioșc de lemnărie lucrat numai în *cafásuri* și în săpăturii de chiparos și de iasomie.

Vorba revine și în poezia artistică.

Bol. I, 266: Dup'un *cafás*, în umbră, ascultă o hanimă.

2. în Mold. locul bisericei închis cu grilaj de lemn unde steteau femeile, ca să nu fie vedute de bărbați.

3. (sens arhaic literar) partea saraiului unde locuia frații mai tineri ai Sultanului domnitor.

VAC. 268: să cheme pe Sultan Suleiman de la *cafás* în taht; 278: Sult. Mahmut rămase în *cafásuri*, unde după puțină vreme muri.

— KAFAS (ar. kafes), cage, grillage, partie du Sérail où, autrefois, étaient renfermés les héritiers du trône: appartent des femmes dont les fenêtres sont grillées Ham.; bulg. kafez, alb. serb. kafaz, ngr. *καφάσι* „colivie“, mcr. cãfase.

cafeă f. (și Mold. *cafè*) 1. bóbele unui arboraș din familia rubiaceelor. Originară din Africa tropicală (Abisinia și Guinea), caféua se respândi din Orient, din Persia și Arabia, în Occident.

TARIF 1792: *caféua* franțezico... *caféua* Iemen oca 50 bani.

2. băutura făcută din aceste bóbe, uscate, prăjite și pisate (cu saut fără zahăr). Caféua și ciubucul făceau parte integrantă din obiceiurile vechii noastre societăți (prima usitată până astăzi, ciubucul înlocuit fiind cu dulcêța): ele constituiau, la Turci și la noi, aparatul tradițional al ospitalității trecute (§ 91).

a. la cronicari:

Nec. 376: în toate diminețile avea obiceiul [Grigorie-Vodă] de chema boierii de le da *cafè*, și nu numai celor cu boierii mari, ce și la o sémă de boieri mazili cari au fost boieri mari, fi chema de la da *cafè* și le arăta politică și cinste mare. AMIR. 171: după *cafè* au poftit Domnul pre Spătarul... KCG. 263: Vezirul îndată au îmbrăcat pre boieri pre toți cu caftane, dându-le și *cafè*. GHEORG. 299: după ce intră Domnul în casă, merg boierii toți înlăuntru și le dăce Domnul de șed dându-le și *cafè*. DION. 195: intrând amindoi Pașii în iatac, i-au dat dulcêță, *cafea*. cebuc și alte zaharicale; 209: generarii și cu ofșerii și boierii cei mari... mers-au cu Mitropolitul în sala cea mare și i-au ospetat cu dulcêță, *cafea*, pocincă, vutcă și pezmet.

b. în literatura modernă:

AL. T. 882: cum vă place *caféua*, domnule director? turcescă saut nemțescă? 951: s'o trezit boieru? duceți de grabă dulcêți și *cafè*. Gane III, 247: o *cafea* négră turcescă și cu caimac.

c. în poezia populară:

Șep. V, 62 (d. Suceva): Alérgă fuga acasă, Gată-le *cafelile*, Le-aprinde ciubucele... -EV. 151: Și înc'o cêșcă de *cafe*, Să-i pară gurița mē... MARIAN, 224: Ba, am vēdūt-o ici-colea, Mōrtă bată de *cafea*... VULP. 17: Da de grêța ce-l era, Nici *caféua* nu poftia, Nici ciubucul n'aprindea.

3. pop. „cafea rusescă“, rachiū (Zanne III, 500).

Var. (archaică): **cahvè**.

TARIF 1761: *cahvè* de 14 ocă 1 leū vechiū. Doc. II, 266 (d. 1791): prāvālī în cari se vinde bătura de *cahvè*.

— KAVÈ (ar. kahve); bulg. kalva și kafe, sèrb. kava și kafa, pol. kawa, alb. kafè, mer. cafè, ngr. *καφέ*.

cafegiū m. (și **cafigiū**) I (sens arhaic) 1. obicinuit **Vel-cafegiū**, titlu identic cu „cafege-başa“ (Sulzer III, 187). În vechime, bătutul cafelei și ținerea unei cafenele era venitul privilegiat al lui Vel-cafegiū sau *Vel-cahvegiū* și numai dînsul putea autoriza pe alt cineva, cu prețul unei compensări bănești, să deschidă un stabiliment analog.

Ax. 148: orînduise Nicolai-Vodă de-l păziaū pe Vel-căminar, pe cupariul, pe vătavul de copii, pe cămărașul de dulceși și pe *cafegiul* și pe un căpitan de catane., ca să fie pururea lângă dînsul. GHEORG. 302: după vătavul de aprozi, *Vel-cafegiul*, credincèrul... Koa. 278: Pe copii cu tufecii, l-aū chemat la *cafegiū*. CRON. III, 441: boierii aū dat bacșiș 39 lei cu toții *cafegiului*. STAM. 471: nu te-ai ciocoit pe lângă vr'un boier mare făcèndu-te ciubucciū sau *cafigiū*. FIL. 30: *cafegiū*, ciubucciū și alți slujbași ai palatului...

Var. (arhaice): **cahfegiū** și **cahvegiū**.

COND. 1776, p. 77: 20 lei pe lună *Vel-cahfegiū*. Doc. II, 266 (d. 1791): dăm volnicie omului pe care îl va orîndui *Vel-cahvegiul* Domniei mele Iane, ca după obiceiū numai el să aibă a ținea în București trei cahvenele cu tahmisul lor.

Soția lui Vel-cafegiū, care prepara Dómnei cafèua, se numia **cahvegidină**.

COND. 1776, p. 80: *cahvegidina* Gospojdei 20 lei pe lună.

2. (la o casă boierescă) cel însărcinat cu spèlarea feligenelor și cu aducerea cafelei stăpânului și musafirilor seî.

II (sensuri moderne) 1. cel ce piséză sau vinde cafea; 2. cel ce ține o cafenea.

— KA(H)VEĜI, cafetier; sèrb. kahveĝiia, kaveĝiia și kafeĝiia, mer. cafegiū, ngr. *καφετζής*. Forma fem. arhaică *cahvegidină* e neo-grécă și corespunde moderului „cafegeică“.

***cafege-bașă** m. (și **cafige-bașă**) 1. la Turci, primul cafegiū al Sultanului sau al Vizirului.

COND. 1693, p. 449: lui *cafege-bașă* al Silihatarului împèrătesc care aū venit cu Osman-Aga... MELCHIS. Rom. II, 130: un ghermesut cu flori s'aū dat lui *cafige-bașă*.

2. la Români, slujbaș al Curții care prepara și aducea Domnului cafèua: el avea monopolul cafelei în capitală și în provincie (Fot. III, 330).

AL. T. 101: bărbatu-meu a fost *cafegi-başa* la Caragea. GHICA, 56: Când Grigorie Ghica s'a făcut Domn, Nicolaiu Alexandrescu a ajuns *cafegi-başa*. STAM. 396: el a intrat cu fudulia unui *cafegi-başa*.

cafenea f. (şi Mold. **cafinea**) l. local public unde se bea cafea.

FiL. 162: vă adunaţi în toate ăilele la *cafeneu* de la Dorobăncie. CARAG. II, 117: am aflat că umbli prin *cafenele* şi pe la baluri. AL. Pr. 113: o *cafinea* grecăscă plină de figuri seriose cu barbe lungi. AL. 151: La cadiu la *cafenea*, Unde béu Turcii cafea.

Var. (archaice): **cahfenea** şi **cahvenea**.

COND. 1776, p. 28: de totă *cahfenea* şi de tot tahmisul să ia Vel-cahvégiu avaeetul seú. Doc. II, 266 (d. 1791): nu este nimeni volnic altul a deschide *cahvenea* saú a şinea tahmis în Bucuresci fără de cartea Domniei mele.

— KAVEHANÈ (kahve hane), café; bulg. kalivenè şi kafenè, sèrb. kavana şi kafana, alb. cafelhanè, ngr. *кафе́с*, mcr. *cafinè*.

cafeniu a. de colórea cafelei.

Doc. II, 403 (d. 1790): un biniş de postav *cafeniu*. FiL. 13: *ca-ravan* vopsişi *cafeniu*. GHICA, 388: ciorapi lungi *cafeniu*...

Formă analogică după celelalte nume de colorí (§ 23).

caftan n. (şi arch. Mold. **căftan**) mantie orientală lungă, cusută pe margini cu fire de aur şi de argint, cu mânicele până la pământ, ce se da de Sultan, în semn de onóre, Vizirilor, Paşilor şi Domnilor români, când intrau în funcţiuni saú ca răsplată pentru un serviciu însemnat, ori chiar pentru o scire bună. Caftanul oficial coprindea 3 clase: cel de clasa I (*hilat*) se da numai Vizirilor şi Paşilor cu trei tuiuri, iar dintre Domniii noştri numai Dimitrie Cantemir l'a primit de la Sultan Ahmed cu ocasiunea investiturei sale; cel de clasa II (*ala*) se da Paşilor, Domnilor şi ambasadurilor; iar cel de clasa III, caftanul propriu-ziş, se da persónelor de rang inferior (Cant. Ist. ot. 229).

La rîndul seú, Domnul răsplătia în acelaşi mod pe subalternii seú. Numirea la o boierie se făcea prin îmbrăcare cu caftan, Domnul investind însuşi pe Postelnic şi pe Vistier, apoi acest din urmă îmbrăca pe ceilalţi boieri, pe fie-care după rangul seú (§ 56).

1. (la Turci) 1. haină de onóre dată de Sultan Domnilor vasali, Hanului Crimeii şi Principilor Ardélului.

Kog. 235: Pórta i-aú trâmisi [lui Crim-Gherei] căciula, *caftan*, făcându-l deplin Han. CAPIT. 325: tot nemesugul Ardélului s'aú dus la Ali-Paşa cu Apaşi Mihaiu de l'aú pus Craiu Ardélului, îmbrăcându-l cu *caftan*, dându-i şi stég de Domnie după obicei.

2. în special, haină de onóre ce Domniii noştri o primiau de la Sultan, la urcarea lor pe tron, prin

mijlocirea Vizirului său a unui înadins trimis pentru acesta (Cant. Mold. 54).

N. Costr. 3: Vezirul a dat Domnia țării Dabijej Vornicului, îmbrăcându-l după obiceiul cu *caftan*; 8: Vezirul a îmbrăcat cu *caftan* pe Ștefan Petriceicu, dându-i stég de Domnia țării Moldovei; 18: tot într'acest an i-a sosit *caftan* de Domnie Ducăi-Vodă de l'a mutat la Moldova. Nec. 188: Impăratul l'a îmbrăcat [pe Petru-Vodă] cu *caftan* să fie iarăși Domn în Moldova. Kog. 241: iară când a fost despre toamnă, a sosit și *căftanul* Domnului cu Enaki Suțul, eșind Domnul înainte cu mare alaiul înaintea *căftanului*. CAPR. 291: a trimis Impăratul capigi-bașă de a dat Domnia țării lui Matei-Vodă, aducându-i *caftan* și buzdugan după obiceiul. DION. 164: Impăratul turcesc a trimis ferman și *caftan* de Domnie lui Manuil Roset. OD. I, 72: Mihnea eși din biserică, îmbracă în tindă *caftanul* alb cu guler de samur.

Vorba figurază și în cântecele istorice, ca și celelalte insignii domnesci (cf. buzdugan, cucă, gugiuman).

TEOD. 532: Zace-mi Corbea vinovat, C'a poftit și c'a purtat Cuca împăratului și *caftanul* Domnului. VULP. 28: Alei, Dómne, Măria-ta! Dă-mi *caftanu* de pe tine, *Caftanu* și buzduganu! BUR. 142: Lépédă, Dómne, cujbanul, Ma! lépédă și *caftanul*!

II. (la Români) 1. haină de onóre dată de Vodă boierilor la intrare într'o funcțiune saă la acordarea unui titlu de nobleță. Cei boieriși cu caftane erau datorși să plătescă o taxă specială saă avaeț, ce slujia la întreținerea podurilor din Bucuresci (cf. Doc. III, 70 d. 1789): „de la vel-Ban până la vel-Postelnic să dea la cutie câte taleri 20, de la vel-Clucer până la vel-Comis câte taleri 10, iar de la vel-Serdar în jos, când vor îmbrăca domnescile *caftane*, ori halia ori pajalic, până la cel mic, cum și ispravnicii, să dea câte taleri 5”. Despre ceremonialul conferirii caftanelor: § 56.

a. la cronicari:

Kog. 244: Ión-Vodă chiemând pe toți boierii la Curte, și pe Divan-Efendi, și pe toți Vlădicii, și pe Mitropolitul, strângându-i pe toți în Spătărie, a adus Domnul pe Beizadéua Măriei sale Grigorarache, și după cum sta bătrânul în scaun, a pus pe Divan-Efendi de l'a îmbrăcat cu *căftan*. GHEORG. 305: Spahilar-Agasi îndată a îmbrăcat pe Domnul Grigorie-Vodă cu cabaniță cu samur și peste cabaniță cu *caftanul*, și puindu-i și cuca în cap, i-a făcut sangiacul și tuiurile teslim. DION. 174: Mavrogheni boieria cu sila pe cei ce afla că a ceva bani, le trimitea *caftane* și cărți domnesci cu ciohodari... AL. 215 (d. 1821): Domnul să nu aibă voie să îmbrace *caftan* pe nici un străin.

b. în literatura modernă:

AL. T. 41: boier cu *caftan* din vremea fericitului întru pomenire Ioniță Sturza Voevod! NEGR. I, 287: să te înfățosezi la Curte în Spătărie, spre a îmbrăca *caftan* de Vornic mare. FIL. 291: *caftanul* de mare Comis și darurile domnesci... 347: te cinșesc cu *caftanul* de mare Spătar și te fac Caimacam al Craiovei. GHICA, XV: în ziua

când cineva îmbrăca *caftan* de boier mare, era trimis acasă cu alaiul călare pe cal domnesc.

c. în poesia populară:

BUR. 184: Ciobanii lui Dobrișan, Ei sînt boieri de Divan, Șed în cață rezemați, Cu *caftan* toți îmbrăcați.

2. fig. funcțiune, rang, boierie.

ZIL. 1: tată-meu a intrat și în slujbe politicesci îmbrăcînd patru *caftane*. GHICA, 36: în Domnia lui Caragea toate slujbele și *caftanele* se dau pe parale; 295: *caftanele* la cari le era iertat să se urce cu gîndul era mult, mult, acele de șătrar său de sluger. ORĂȘ. III, 27: Slujbe, ranguri și *caftanuri* pe bani gata se vindea... GOLESCU (Zanne III, 51): ori *caftan* pînă în pămînt, ori ștrîng de gât (se dice de cel ce dorește ori mórtea ori boieria cea mai înaltă).

3. halatul purtat de ovreii bătrîni săi cucernici (numit și „anteriū“).

CRĂS. II, 112: cei doi jidani contrabandiști învîlindu-se în nise *caftane* rupte de lustrin; 129: mă țineam de pólele *caftanului* lui Avram.

4. (fam. și ironic) trîntelă.

AL. T. 1045: își trag o bătaie de cele sfinte... Ar avea haz să ia un *caftan*.

— KAFTAN, (pers. kaftan), vîtement de dessus, vîtement d'honneur; bulg. sîrb. rus. rut. pol. kaftan, mcr. căftane, ngr. καζάνι.

Vorba datéază din sec. XVI; mențiunea cea mai veche e din 1588 (Cuv. I, 215: un *caftan* cu 16 nasture). Ea a produs o serie de forme derivate, parte originale și parte împrumutate.

căftănesc v. a îmbrăca cu caftanul, a da rang de boierie, mai adesea un simplu titlu ori sinecură.

AL. T. 141: boierul era *căftănit* și meterhanéua turcescă îi țirfia sub cerdac.

căftănie f. rang de boierie.

DELAVR 47: Și rēzeși cu rēzeșie, Și ciocoi cu *căftănie*.

căftănit a. și m. boierit.

AL. (Negr. I, XVI): caliciaū miū de familii pentru ca să îngrășe un vecin *căftănit*.

***caftangiū** m. (numit și **Vel-caftangiū**) slujbaș al Curții, mai marele peste garderoba domnescă, presenta Domnului caftanul și-l punea pe spatele noilor boieriți (Sulzer III, 167; Fot. III, 310).

COND. 1776, p. 23: pentru caftanele ce îmbracă Domnul pe boierii să ia *Vel-caftangiū* deciuială... (V. avăet). D.Ń. IV. 515 (d. 1795): taifaua lui vel-Postelnic: jci-ciohodar, muhurdar, *caftangiū*...

— KAFTANŢI, valet de chambre.

***caftangi-bașă** m. 1. (la Turci) ofițer însărcinat să îmbrace cu blanē și cu caftane pe cei ce-au dobîndit vr'o funcțiune (d'Ohsson VII, 173).

FOR. III, 245: atunci se înfățișează și *caftangi-başa* Impăratului.
2. (la Români) titlu identic cu „Vel-caftangiū“.

Doc. I 305 (d. 1783): cafeği-başa cu *caftangi-başa*...

— KAFTANĞI başy, le chef des gardiens des kaftans chargé d'en revêtir les dignitaires Ham.

***caftanliū** m. 1. cel îmbrăcat cu caftan, boier.

AR. 180 (d. 1821): privilegħiaŧiŧ, începēnd de la *caftanliū* și până la cea din urmă trēptă, s'aū călcat sub picioare, s'aū necinsit.

2. se dicea mai ales în rīs de boierii înfumuraŧi de privilegiile lor și pretenŧioși (Glos. 112).

— KAFTANLY, celui qui porte un kaftan.

caia f. cuiū de fier care se bate în potcova de la piciorul calului (Laurian-Max. I, 550).

Doc. II, 330 (d. 1791): [nalbantului] de bătut *caielele* cu cuiile lor vine de un picior po bani 10.

— KAYAR, fer à cheval à crochets (pour marcher sur la glace); sub raportul fonetic, cf. pangea cu panğar și patlagea cu patlyngan.

Vorba face parte din nomenclatura relativă la potcovărie, în mare parte de origină turcescă (§ 105).

cai(a)fetn. I (sensuri arhaice) 1. înfăŧișare, costum.

VAC. 290: un Nēmŧ, un Ungur și un Lēh cu *căiafeturile* lor fleșteși-care... DUM. 45: un Grec după stat, după chip, după *căiafet*; 98: amīndoi în *căiafet* tătarec rezemară în Ŧarigrad. BELD. 331: La cea dintăi vedere, vedēnd *caifet* turcesc... FIL. 76: am oū *caifet* de hoŧ?

2. fig. stare exterioară, rang de nobleŧă.

AL. T 861: de unde ne hrănim?... cu ce ne ŧinem *caifetul*?

II (sens modern) în Moldova: echipaj.

GANE III, 252: ce cai, ce trăsuri, ce *caifet!* BOGD. Com. 7: De voiesci birji, *caiafeturi*, tōte or să se pregătēscă.

— KYIAFET (ar.), physionomie, extērieur, aspect; habit, costume, vētement; bulg. kăefet „exterior“, serb. kiăafet „haină, aparenŧă“.

caic n. luntre ușoră turcescă, ŧuguiată la amīndouē căpētăiele, cu 4—7 perechi de lopeŧi, adesea daurite.

a. la cronicari.

M. COŞT. 298: Impăratul aū trimis Vizirul cu *caicul* la boierii. GREC. 322: Impăratul, puīndu-se în *caic*, aū trecut Dunărea de cea parte la Nicopole. DION. 178: orice vas saū *caic* vedea că merge la cetate... ZIL. 40: la Calafat, avēnd și *caice* gătite din vreme, aū trecut peste Dunăre.

b. în poesia populară.

AL. 124: un *caic* mare bogat Cu postav roș îmbrăcat, Pe'n afară zugrăvit Și pe margini poleit. VULP. 13: De *caic* mi-l priponia, Tot cu ștrēngu mi-l bătea... ŦARA N. II, 366: Vine un *caic* șicuit Și de mulŧi Turci grămădit.

Var. (dobrogénă): **caiuç**.

CRĂS. III, 110: intră în gura *caiuçului* nostru.

— KAYIK (kayuk), bateau, barque; bulg. serb. kaik, rus. rut. kaïuk, ngr. *καϊκ*, mer. caiche.

caicaş n. caie mic.

TEOD. 559: *Căicaşul* mi-l opriău, Căci să mERGă nu îndrăzniaū.

caicel n. sens identic cu „caicaş“.

TEOD. 565: *Căicelul* lui oprit, De salcie priponit...

caicciū m. cel ce mină caicul, luntraş.

AX. 155: ăst Mola Ibraim aū fost un *caicciū* la Ţarigrad... Istr. 1715, p. 12: de abia spărgea *caicciul* marea cu caicele. NEGR. I, 277: judeţele se ocărmuiaū de *caicciū* şi seişi. GHICA, 308: *caicciul* l'ar fi omorît, ca să-l jefuiască.

— KAYIKĀJ, batelier; bulg. kaičiča, serb. kaikčiča, ngr. *καϊκίης*.

caimac n. 1. cōjă grōsă şi unsurōsă ce laptele prinde pe d'asupra: flōrea laptelui saū smîntānă.

AL. T. 965: marinaturî şi cataifurî şi *caimac*. NEGR. I, 286: *caimac*, gogōşe, alivenci...

Forma scurtată, *caima*, însemnēză „fermentul ce acresce laptele“ (Dr. Manolescu, 264).

2. cōjă ce se face d'asupra la cafea saū la ciubuc şi care e partea cea mai bună.

FL. 233: aprinse un ciubuc cu *caimac* şi trase dintr'nsul. GANE III, 168: dulceţile, cafelele negre cu *caimac*.

— KAIMAK, crēme, la fine fleur; alb. bulg. serb. kaimak, ngr. *καϊμάκι*.

căimăcel n. diminutiv de desmierdare.

TEOD. 120: Iaurt *căimăcel*, Pus pe tălerel...

***Caimacam** m. (şi **Căimăcam**, **Caimacan**) I. (la Turci) locţiitorul marelui Vizir, însărcinat cu paza oraşului şi cu conducerea trebilor Impărăţiei (Cant. Ist. ot. 246).

N. COST. 284: solilor şi ómenilor celor străini ieşise poruncă de la *Caimacamul* ce era subţ acea vreme, nime dinafară de casa lui să nu iasă; 17: acest Vezir Cara Mustafa Paşa fiind *Caimacam* lângă Impăratul... NEC. 196: fiind Paşa neprieten Ducăi-Vodă, i-aū şi trimis cărţile la Ţarigrad la *Caimacamul*. COND. 1693, p. 61: tal. 2000 s'aū trimis poclonul *Caimacamului* de la Odriiū, când l'aū făcut *Căimăcam*. VĂC. 270: Chiuprulu Mustafa Paşa se făcu Vezir din *Caimacan* şi adună sfat mare în Ţarigrad.

În cântecelele nōstre istorice, acest înalt dignitar turc pōrtă numele de **Caimacam-Aga**.

TEOD. 536: [Impăratul] poruncia lui Beşliaga şi lui *Caimacam-Aga*, De acolo din Orava...

II. (la Romāni) 1. împuternicitul noului Domn, numit saū trimis din Constantinople, ca să administreze

veniturile țării până la sosirea și instalarea Domnului pe tron (Cant. Mold. 68).

N. Cost. 27: boierii care erau *caimacamii* în Iași...; 86: a doua zi strângându-se boierii la Curte, au aflat *caimacamii* puși de la Domnul nou, Dumitrașcu Cantemir-Vodă. AMIR. 148: pe Banul Gherghe, fiind boier bătrân, n'au vrut să-l puie *Caimacan*, nici l'au socotit întru ceva. KOG. 255: Calimah îndată au ales om de trebă și au re-peșit la Moldova de au făcut *caimacamii* pe o sémă de boieri de loc. BELD. 387: Domnul [Scarlat Calimah] rînduesce îndată *caimacamii* la București. ZIL. 24: au trimis cărți boierii *caimacamii* coprinđetóre de vestirea Domniei.

2. locțiitor de Domn în casul când tronul rămânea vacant prin lipsa saú îndepărtarea Domnului din țară.

MUSTE, 24: văđeđ Cantemir-Vodă că vine Craiul [Sobieski], pus' au la Iași pe Iamandi Vornicul și pe alți boieri cu dînsul împreună, să fie *caimacamii*, ca să păzescă tirgul. CĂP. 314: Bercea Ianos, credinciosul care 'l lăsase Racoși *caimacam* în locul lui, purtătorii de grijă tuturor lucrărilor țării... DION. 177: scrisa Mavrogheni și boierilor țării, cari îi lăsase *caimacamii* la scaunul Domniei... ZIL. 19: Ticălosul Domn Hangeriú, cum au sosit Căpitan-Pașa la ordie, s'au dus la Craiova cu din boierii sei, lăsând la București *caimacamii* alți boieri.

3. de la 1761, Banul Craiovei fu înlocuit cu un boier cu titlul de „Caimacam“, care se bucura de prerogativele, folósele și veniturile băniei (Fot. III, 266).

DION. 164: au trimis caftan de Domnie lui Manuil Ruset a fi Domn, fiindcă s'afla într'acea vreme *Caimacam* în Craiova. ZIL. 82: Postelnicul Nicolache ce se află *Caimacam* Craiovei. AL. T. 168: eu get-beget să nu am prilej de a fi în țară nici măcar un *Caimacam*! PRL. 123: moșul meu a fost *Caimacam* în Craiova. GHICA, 288: *Caimacamul* a și poruncit ispravnicului să-l închidă la Strehaia.

4. locotenenți domnesci până la alegerea și instalarea Domnului titular.

GHICA, 425: fiindcă la 1 Maiú 1856 expirau puterile Domnilor Știrbeiú și Grigorie Ghica, numiți la 1849 pe termen de 7 ani, ei erau să fie înlocuiți prin *Caimacamii* numiți de Pórtă, până la alegerea Domnilor de către Camerele colective.

Vorba revine adesea, ca titlu străin saú indigen, și în poesia noastră populară.

TEOD. 378: Baniú Severinului, *Caimacamii* Oltului; 539: Mulțumim, Agalelor, cinstiți *Caimacamilor*; 583: *Caimacani* tirgului, sfetnicii Divanului CARANF. 57: Să câștigi un *Caimacan*, Să mi-l subție de bani.

-- КАЙМАКАМ (ar. kaim-mekam), lieutenant du grand-vizir, sous-gouverneur d'un district, ministre par interim (d. kaim „qui tient“ și mekam „place“); bulg. sərb. kaimakam, alb. kaimakan, mcr. caimacame „sub-prefect“, ngr. καϊμακάμης; sp. caimacan. V. Partea II: caimacam-pașa.

căimăcămie f. 1. locotenență domnescă și timpul cât ținea.

N. Cost. 48: Constantin-Vodă, după ce vădu la *căimăcămie* pe Iordache Vornicul, nu-i păru bine, Nec. 301: aŭ scos pre Vornicul Iordachi afară și-i aŭ dat cărți de *căimăcămie* de la Dumitrașcu-Vodă. AMIR. 156: aŭ adus cărți de *căimăcămie*, făcând caimacamii pe Constantin Costachi Spatarul și pe Sandul Sturza Banul. FIL. 255: după aceea să alcătuiți *căimăcămia* și să căutați trebile țării cu osfrdie și dreptate. GHICA, 101: *căimăcămia* trimite în contra lui Tudor pe Prodan...

2. guverninea Olteniei (cf. caimacam 3).

AR. 76 (d. 1821): prindându-i i-aŭ trimis la *căimăcămia* Craiovei în bună pază.

3. formă de guvern provisoriu, instituit sub regulamentul organic (1832-1857) și compus din Vornicul, Logofétul și Presidentul înaltului Divan, de unde numele „Căimăcămia de trei“.

căimăcănesc a. ce ținea de Caimacamul din Craiova.

DION. 192: slujbașii lua banii și-i făcea cirada *căimăcănescă* sau boierescă, sau îi mistuia ei.

căimăcănit n. venit propriu Caimacamului din Craiova, care primia câte 4 lei de fiecare vită ce trecea în Turcia: acest venit se urca adesea la 100.000 lei pe an (Fot. III, 267).

***caimacamlic** n. sens identic cu „căimăcămie“.

AR. 156 (d. 1821): numitul Negri se confirmă în *caimacamlicul* Bucureștilor...; 161: prin deosebită poruncă împăratescă eŭ m'am întărit iarăși în *caimacamlicul* Valahiei.

— КАИМАКАМЛЫК, lieutenantance, charge du kaimakam, district gouverné par un kaimakam; sêrb. kaimakamluk.

cais m. pom originar din Armenia (Prunus armeniaca), ale cărui fructe se numesc **caise**.

— КАИС, gros abricot à noyau doux; bulg. sêrb. kaisiŭa, mcr. cais, ngr. καίσι; ung. kajszy.

Vorba românescă, sub raportul accentului, presu-pune un intermediar neo grec (cais d. καίσι), ca și sinonimul seŭ „zărzăr“ d. ζαρζαλον, de aceeași origină: pers. ZERDALU, petit abricot jaune à noyau amer, litt. prune jaune (d. zerd „jaune“ și alu „prune“); bulg. zarzala, sêrb. zerdeliŭa, alb. zerdelti.

caisiu a. galben-deschis la colóre.

calabalic n. 1. (sensul primitiv) glótă, lume multă.

Kog. 231: aŭ purces Domnia cu mare alaiu și *calabalic*. COND. IPSIL.: să nu lase *calabalicul* cel prost a intra unde se face judecata. FIL. 164: varză pentru *calabalic* (slugi). Isp. 363: una din róbele fetei de împărat se strecură prin *calabalicul* [de dogari] și le dete pe sub ascuns o copaie de mere, două azime și un fedeleș cu apă. GLOS. 118: pâne de *calabalic*, pâne próstă pentru lucrători și servitori.

2. fig. sgomot, turburare.

Nec. 228: la purcesul lui Dimitrașcu-Vodă din Iași, s'aŭ făcut

mare gălcevi și *calabalic*; 254: era atunci mare *calabalic* de slujitori în curte, deși cereau lefite de la Duca-Vodă; 801: precum este obiceiul Moldovenilor celor necăjiți de strîmbătăți, să facă *calabalicuri* Domnilor mazili; 869: așa s'au potolit acele *calabalicuri*. Doc. IV, 409 (d. 1794): carele ce vin cu cherestele fac mult *calabalic* pe pod cu vitele lor. STAM. 464: astă noapte am auzit mare *calabalic* pe la porța noastră.

3. c^oertă, zarvă (în munții Sucevei).

ȘEP. II, 151: *calabalic*, sfadă; m'am încărcat de *calabalic*, mi-am aprins paie în cap.

4. (sens mai ales modern) bagaj de casă, catrafuse.

DION. 206: Vodă Ipsilant poruncit-au vâtașilor de Curte în grabă să aducă care mocănesci, să încarce *calabalicurile*. KOG. 222: au văcut fără de veste mare *calabalic*, rădvane cu muieri, oameni mulți. STAM. 225: în car^otă să puie al meu tot *calabalic*. FIL. 259: butca ce era încărcată cu *calabalicurile* sale. ISP. B. Sn. 131: te au încărcat cu tot *calabalicul* în spinare. GHICA, 323: din toate curțile eșiau care, căruțe și caleși încărcate cu lume și cu *calabalicuri*.

Vorba figurează în proverbe și într'o cimilitură.

GOROVEI, 35 [butie]: Cu smicele pe spinare, la buric *calabalic*. ZANNE II, 22: *calabalic* la buric (cînd se c^oertă mai mulți oameni înghe-suindu-se); III, 51: unde e *calabalic* e și bucluc (unde e avere sînt și griji multe). GLOS. 113: a nu face cuiva *calabalic*, a nu da des pe la dînsul, a nu sta îndelung.

— KALABALYK, multitudine, grande foule; confusion, embarras, suite nombreuse; bagages, effets d. kalaba (ar. galebe) „foule, affluence“; bulg. kalabalyk, „echipaj“; serb. kalabaluk, rut. kalabalyk, „gălc^ovă“; alb. kalabalek „gl^otă în mișcare, turburare, bagaj“; mer. cäläbäliche „bagaj“, ngr. καλαμπάλικ, desordine, confusiune.

cälăuz m. (și cälăuză) l. (sens archaic) comandant, căpetenie.

GREC. 26: slujitorii căpitanii... avînd cälăuz pre Armaș Burnas Alexandru. BELD. 404: Gheorghe cälăuzul și căpitan Niculi...

2. fig. îndrumare.

VĂC. 251: întristarea morții lui Suleiman se făcu cälăuză tă-tăne-seu lui Orchan spre mormînt.

II. (sens modern) cel ce arată drumul, conducător.

ANON. 141: o cälăuză să îndrepteze calea înc^otro ar vrea să m^orgă. AL. T. 233: nu m'afi luat din mijlocul drumului, ca să v^o fiu cälăuz prin codrii? ISP. 43: n'are cälăuză să facă o călătorie așa de lungă. GANE I, 18: noi rătăciam ca turma fără cälăuz. JIP. 83: stăpânirea e cälăuză nației.

Vorba figurează în câteva proverbe.

GOLESCU cel cu ochi cälăuză la cel fără de ochi pururea să se arate; cel fără de ochi, cälăuză la cel cu ochi. PANN, 25: la satul ce se vede, cälăuză nu trebue.

— KALAUZ (kulaguz), guide, conducteur, chef, commandant; alb. bulg. serb. ung. kalauz, mer. cälăuz „con-

ducător și catir care merge în frunte“, ngr. *καλαούζης*.
V. Partea II: călăuz-bașă și călăuz-ciauş.

Forma românizată „călăuză“ (cf. caraulă), atât în trecut cât și în prezent, aparține Munteniei.

călăuzesc v. a servi de călăuză, a conduce.

ISP. 292: cotoșmanul duse vizitiilor să se ție pe urma lui, că el îi va *călăuzi*. STÂNC. Gl. și Pov. 33: paznicul închisorii îi *călăuzi* până la odaia, unde era să se facă osînda. TEOD. 104 [cândă]: D'o stea ne *călăuzim*. Pe Hristos să dovedim.

Formațiune românească corespunzând serb. *kalauziti*.

calcan m. pesce de mare cu corpul lat în formă de romb (litt. pesce cu pavăză).

CRON. III, 437: le-au trimis câte un *calcan-balic* (greșit în text: calman-balic) pesce de mare prea bun. FAMILIA XXIII, 63: menajul delicat de pesce mare: barbun, guriz, chefal, scrumbii, *calcani*.

— KALKAN (balygy), turbot; bulg. *kalkan-balyk* „caracudă.“ V. Partea II; calcan.

caldarim n. 1. loc saū drum pavat.

ISR. 1713, p. 61: o culme de dól pe care este *caldarim* de intră în cetate. GHICA, 241: la barieră se isprăvise *caldarimul*.

2. fig. în locuțiunea „a bate caldarimul“, sinonimă cu „a bate podurile“ (ulițele înainte fiind așternute cu grindii), adică a umbla fără căpătăiu.

MARION, 16: Tudose a bătut multe dîle *caldarimul* de la pórta Ioanei.

— KALDYRYM, pavé, chaussée; bulg. *kaldarym*, serb. *kaldrm*, alb. *kaldram*, ngr. *καλδρύμι*.

caldărimgiū m. pietrar.

AL. T. 1397: astă nópte doi *caldărimgiū* au spart peretele casel.

— KALDYRYMGY, paveur; serb. *kaldrmgiūa*.

călép n. meliță de cânepă: tortul, depenat pe rëshitor, se preface în călep.

STAM. 453: *călepele* câte au tors. CR. II, 96: *călepe* de tort și lănur.

— KELEP (kullab), dévidoir propre à entourer un cordon de fil d'or ou d'argent; bulg. *kilep* (ibrișim) „tortis“.

Vorba, cunoscută numai în Moldova, face parte din nomenclatura relativă la țesut (§ 105).

călfă m. lucrător care a învățat un meșteșug și începe să-l practice, în opozițiune cu „ucenic“.

KOG. 229: să cheme și *călfă* să facă izvod. UR. XIV, 8 (d.1814): *calfele* ce vor eși de capul lor să dea câte 5 lei la bréslă. AL. T. 1159: *călfă* de spițer; 1272: *călfă* de dughiană. NEGR. I, 297: am să-l dau *călfă* la vr'un lipscan saū vr'un bacal, să învețe negustoria. ISP. 137: el într'o jumătate an lucra ca o *călfă* veche; 220: faurul pămîntului porunci *călfilor* să facă lui Greucénu o căruță cu trei cai cu totul și cu totul de fier; 369: meștere, când ai de gând să mă scoți *călfă*? 370: acum ești *călfă*, ai scăpat de ucenicie. MARION, 61: *calfele*

și stăpânul bărbieriei nu mai staț din mâini. TEOD. 463: Nouă meșteri mari, *Calfe* de zidarî. . .

Proverbul „a pățit'o calfa noastră!” se dice de cel păcălit care 'și închipue că a păcălit pe altul.

— KALFA (ar. ḥalifa „qui remplace”), sous-chef, sous-maitre, commis, garçon de métier, ouvrier, apprenti avancé; bulg. serb. kalfa, alb. kalfă, mcr. călfă „slugă”, ngr. *καλφᾶς* și *κάλφας*, garçon de boutique. V. Partea II: calfă și calif.

călfie f. starea de calfă, în opozițiune cu „ucenicie”. PANN II, 18: trei luni am până la *călfie*.

călif n. toc de imamea.

AL. T. 433: două *călifuri* de imamele, cu mușunachi, cusute cu fluturi; 559: i-am făcut un *călif* de ciubuc cu mărgele.

De aci forma compusă **incălfat**, provădut cu un călif.

NEGR. I, 237: ciubuc *incălfat* și lulea ferecată cu argint.

— KYLYF (ar. gylaf), étui, enveloppe; bulg. kalyf, serb. kaluf, alb. kylyf, mcr. călufe „ghiozdan”.

calp a. 1. fals, vorbind în special de monete.

Doc. I, 449 (d. 1784): un astaragiū care a lucrat *calp* saū ar face preocupie. FIL. 250: el luă banii și-i schimbă pe bani tăiați saū *calpi*.

2. fig. degenerat, netrebnic.

AL. T. 1449: de când am dat de bani *calpi*, ca banul Vulpe, m'am lepădat de boierie și m'am lipit de rzeșie. EMIN. 48: Noi în noi n'avem nimica, Totu-i *calp*, totu-i străin.

— KALP (ar. kalb), faux (monnaie): formă vulgară d. kalyp (V. calup); bulg. serb. kalp, mcr. calp (para), ngr. *κάλπιος*, faux, falsifié.

calpuzân m. 1. cel ce taie bani calpi.

PRAVILA Vasile Lupu, 20: pentru *calpuzani*, ceia ce fac bani rēi., dintâi să-i se taie capul, dup'aceia să-i se ardă trupul în foc și câte bucate va avea, toate să fie domnesci. . . Doc. I, 484 (d. 1783): pungașii, *calpuzani*, borfașii și furii de cai. OD. I, 147: te pune la rînd cu pungașii, controbonții, cu *calpuzani*.

2. fig. înșelător, nemernic.

FIL. 191: cel mai mîrșav și mai *calpuzan* dintre toți Grecii din Țara românească.

— KALPAZAN (kalb zen d. ar. kalb „fausse monnaie” și pers. zen „qui frappe”), faux-monnaieur, fourbe; bulg. kalpazan, serb. kalpozan, ngr. *καλπουζάνης*.

calpuzănie f. formă sinonimă cu „calpuzanlic”.

PRAVILA Vasile Lupu, 20: de să va afla că s'a făcut acea *calpuzănie* la vr'un sat saū și tîrg micșor, să-i se facă mörte, iară bucatele să nu-i le ia nime, nici să le ardă.

calpuzanlic n. 1. faptă saū meserie de calpuzan; 2. fig. înșelătorie (Glos. 116).

— KALPAZANLYK, fabrication de fausse-monnaie; bulg. kalpazanlyk, ngr. *καλπουζανλίκι*.

***calpàc** n. 1. căciulă de catifea verde, îmblănită cu samur și decorată cu două egrete de diamante, ce Sultanul da la învestitura Hanilor Crimeii (d'Ohsson VII 443).

2. căciulă cilindrică din piele neagră de berbece, îmblănită pe margini, înaltă și dreptă, purtată înainte de Domn și de boierii cei mari.

BALC. 401: Mihaiu purta pe cap un *calpac* unguresc împodobit cu o flurie neagră de pene de cocor, legată cu o copcă de aur. OD. I. 132: ginerele grec... în cap purta înaltul *calpac* de hirsie fumurie cu fund de serasir.

3. căciulă purtată apoi de neguțătorii străini.

FL. 138: *calpacul* de blană al arménului ibrișingiu.

Vorba figurază și în cântecele dobrogene.

BUR. 177: Peste pošul cel din cap, Tu 'ți pune un *calpac*.

— KALPAK, bonnet garni de fourrure; bulg. serb. kalpak (igumenski), ngr. *καλπάκι*; rus. kolpakü (și klo-bukü „comănao“), pol. kolpak, ung. kalpak (și kalap); tr. colback „sorte de bonnet à poil en usage dans quelques corps de notre cavalerie“ (Devic).

***calpacciü** m. cel ce face sau vinde calpăce.

COND. 1813, p. 385: cojocarî, *calpacciü* și alți asemenea ómenî cu neguțătorii...

— KALPAKÇY, marchand ou fabricant de bonnets; bulg. serb. kalpaköia.

calüp n. (și *calip*) 1. calapod de oizmar.

BOGD. Pov. 121: ciocanul și *calupul* cu care se îndeletnicia a cârpi imineiî sătenilor.

2. formă de lemn pentru căciulî, pălării.

Doc. II, 405 (d. 1792): un *calip* de işlic. . .

3. tipar de plăcinte.

XEN. 245: nici tu tingire cum se cade, nici tu *calupuri*.

4. bucată lunguiață de săpun sau de brânză (cf. turc. kalyb. sabun „brique de savon“).

UR. XIV, 239: povětuind pe cășeri ca să-i facă cașcavalul în *calupuri* mari. ORĂȘ. II, 163: Și un *calip* bun, *Calip* de săpun.

5. bucată de olan ori de ciob de strachină în patru colțuri, în „jocul cu puiul“.

6. formă în genere, tipar, model.

Doc. II, 332 (d. 1792): cărămida să se dea *calip* de la Domnie... AL. T. 1231: ne semönâm în tóte, parc'am fi făcuți tot pe un *calup*. ID. Pr. 257: figurî de tótă făptura, de tot *calupul*.

7. fig. mijloc dibaciü, șiretenie: „a pune cui va calupul“, a-l înșela, a-l păcăli: „a mânca calupul“, a fi înșelat (cf. turc. kalyb etmek „duper, jouer un tour“).

CAL. 1882, p. 46: cotoiul, căruia 'i da prin cap toate drăcoveniile, puse și aci *calîpul*. AL. T. 1067: l'am pus în *calup* pe ciubotar (cf. 1069: l'am pus la *formă* și pe cofetar). ORĂȘ. 20: *calîpuri* puse bine cu prea multă istețime.

— KALUP, KALYP (ar. kalib), forme de cordonnier, modèle, corps moulé d'après une certaine forme; fig. ruse, duperie (d. gr. *καλόπους*, calapod, litt. picior de lemn); cum. calip „forma“; bulg. kalyp și kalup, serb. kalup, mcr. călupe „modiolus“, ngr. *καλόπι*. Din aceeași vorbă arabă derivă: it. calibro (vechiu-sp. calibo), fr. sp. calibre Dozy, 377.

Forma munténă sună „calîp“, cea moldovenescă „calup“; vorba însăși face parte din categoria terminilor orientali relativi la meșteșugul cizmăriei (§ 105).

calupciū m. (și **calipciū**) înșelător, șarlatan (Polysu).

— KALYPÉY (kalybgy), mouleur; fig. trompeur, fourbe.

canară f. 1. stână de piatră.

Ist. 1715, p. 67: de la dél în luncă este *canara* de piatră; 60: nu loc tîns, ci *canarale* de piatră. TEOD. 558 (d. Romanați): Subt o *canara* de piatră, Unde un câine mare latră.

2. stâncă de mare (în Dobrogea).

ZAMFIRESCU, Novele, 19: stâncile mării numite *canarale*.

— KANARA (ar. kynare), étalage de boucher, abat-toir (alt sens lipsesce); serb. kanare id., bulg. kanara „stâncă“.

canat n. oblon, de ușă sau de feréstră, ce se deschide în două.

KOZ. 241: deschidînd *canaturile* ferestrelor, au început a răzni cu toții... OD. I, 127: ușa cu *canaturi* de stejar, căptușite cu tînchele și legate cu druguri de fier. FIL. 283: o pörtă cu două *canaturi*, învelită cu stréșină de uluci mărunțele. STÂNC. 57: *canaturile* de la uși numai de stejar săpat în chip de flori.

— KANAT, battant de porte, de fenêtre; bulg. serb. kanat, ngr. *κανάτι* (§ 98).

cănelă f. praf de boit përul.

TARIF 1761: *cănelă* oca 5 bani. MARION 1892, No. 43: dăi cu petiță pe sprîncene, dăi cu *cănelă* pe për. ȘEP. V, 55: *cănelă*, boială de cănit, de ordinar roșie, violetă sau albastră.

— KYNA (ar. hynna), argile rouge qui sert à teindre les ongles; bulg. kăna, serb. kna, ngr. *κνός*; sp. alheña, port. alfena. Forma „cănelă“ e formată din *cănă* prin analogia numelor de colorî în -élă (§ 23).

cănesc v. 1. a înnegri barba, përul, sprîncenele.

PANN, 76: Barba 'mi este albă var... eū o *cănesc* și o 'negresc. GHICA, 5: barba potrivită în apërătore și *cănită* mai mult roșie de cât galbenă. TEOD. 174: Cu cörne *cănite*, Cu frîne zugrăvite... 175: Să nu fie cu barba *cănită*, Să rămăie cartea necitită.

2. în munții Sucevi, a boi miei și alte vite în frunte spre a fi cunoscute din cele străine (Șeș. V, 55).

Formațiune verbală ca bulg. *kānosam* și serb. *kniti*.

cânge f. 1. prăjină lungă cu cârlig de fier spre a apuca și primi ceva de departe.

Ist. 1715, p. 90: inicerii au început a se porni cine cu scări, cine cu *cange*, cine cu saci de lână către șanț. AL. Poesii II, 224: Și răsturnat cu *cangea* și străpungea cu lancea...

2. pl. bețe cu un ac îndoit la un căpătâiu cu care croitorul ține lucrul nemișcat pe genuchi [Isp.].

3. cange de minat o luntre.

CRĂS. II, 36: cei-lalți îl ajutau cu nisce *cângi* și cu lopețile.

4. pl. ghiarele păsărilor răpitoare (în Moldova): „*cangea-paserii*“, o plantă (*Arthrolobium scorpioides*), citat de Dr. Crăinăcenu în Conv. XXII, 504.

5. fig. ghiară, mână.

STAM. 241: Și cu a lor *cângi* cornute [demonii] să-l apuce vor.. AL. T. 1441: dar când să puie *cangea* pe hoți, ufa!..

Var.: **cance** și **gance**.

Șeș. V, 54 (d. Suceva): *cânci*, cârligele cântarului și ghiarele păsărilor: caia o lua mnielu în *cânci*. COSTINESCU, 234: *gance* sau *ganță*, uneltă de fier cu unul sau mai multe cârlige.

— KANĜA (ganța), croc, crampon, perche des bateliers (d. it. gancio „cârlig“); serb. *kanĝa* (ganța) „cârlig, ghiară“; mcr. cange (pentru foc), ngr. *κάρτζα* și *γάρτζος* (de unde rom. „ganță“), ung. *gáncesa*.

cângiuit a. provădut cu o cange, cu un cârlig.

AL. Poesii II, 224: Cu lancea *cângiuită* 'n glotă pătrundeau...

cântăr n. (și **cântariu**) 1. balanță oficială, cumpănă controlată de autoritate. O dare specială sub Ipsilante se numia „cântarul domnesc“: marfa ce se vindea cu ridicata n'o putea cântări nimeni de cât cel ce cumpăra acest venit, plătiind câte 10 bani la 100 de ocale (Tunusli, 58).

CANT. Ier. 318: iscoda și nepriétinul de casă cu glavatina *cântariului* se asemănă, carele cu mica micșorimea lui marî mamini de la pământ în sus aruncă... COND. 1767, p. 39: nime să nu fie volnic a ține și a ave *cantar* mai mare de 40 oca. TARIF 1792: puținile de miere ce merg la țara turcescă să se tragă cu *cântarul* gospod. ORĂS. II, 222: pâinea era și crudă, ca să tragă mai mult la *cântar*. JIP. 57: negustoru încurcă lumea la *cântar*... PANN, 66: alege alt nēm de pesce și-l pune în *cântar*. STÂNC. 135: nici nu se aședase bine și se cumpăni *cântarul*. TEOD. 599: În *cântar* că mi-o puneă, Dece oca că-mi venia...

2. greutate de 100 oca sau 50 kgr.

Koc. 215: Dómna le trimitea [muierilor închise la mitropolie] și câte un *cântar* două de in... DION. 216: să-i dea și haraciū pe tot anul

sumă de *cântare* de aur și de argint. UR. XXII, 300 (d. 1826): unti.. *cantariul* 44 bani, iar mierea pe un poloboc de 10 *cantare* 1 leu 12 bani. BĂLC. 78: imbarcară pe corăbii apröpe o mie *cântare* de mobile.

— KANTAR (ar.); quintal, poids de 44 oka (d. centenarius prin mgr. *κεντηράρι*); bulg. serb. kantar, mcr. *cântare*, ngr. *καντάρι*; sp. quintal, it. *cántaro*.

Despre celelalte măsuri și greutateți: § 93.

cântăresc v. a constata greutatea cu cântarul, a trage greți în cumpănă.

COND. 1767, p. 39: de va vrea să *cântărescă* marfa, ca să scie câte oca trage marfa sa. AL. T. 1338: rangurile se *cântăresc* cu bani. MARION, 44: când s'a *cântărit* la St. Gheorghe, s'a rupt cântaru cu d.-lui. AL. 314: lepele de soiü moldovenesc. Cu galbeni se *cântăresc*.

**cantariatica* f. taxa *cântării* vamale.

DOC. 1776, p. 39: 6 bani să se ia la 44 oca *cantariatica* ori-ce fel de marfă ar fi și se va trage la cântar... iar her de se va *cântări*, să se ia *cantariatica* la 59 oca 6 bani.

Formațiune ibridă turco-grecă (§ 23).

cantaragiü m. cel ce *cântăresce* la vamă.

COND. 1776, p. 40: 20 bani de tot carul cu marfă ce lua *cantaragiü* vamei, când intra în vamă, să lipsescă. UR. XXII, 308 (d. 1826): *cantaragiü* să nu fie superați de bir.

— KANTARĜY, employé de la douane, chargé à peser les ballots; serb. kantarĝiia.

capac n. 1. ceea ce servă a acoperi, a astupa saü a închide (o ladă, o ölä, o sobă).

ISP. 10: ridică *capacul* chichiței; 364: făcu surcëua *capac* la ölä. Proverbe: „și-a găsit tingirea *capacul*“, a dat de unul care îi sémënë; „*capac* după ölä“ (Golöscu), cu același înțeles.

2. îndoitură ce acoperă o blană.

COND. 1698, p. 96: blană cu zagarale cu *capace*.

3. petec de încheiat în dosul șalvarilor (ct. bulg. kapakly kunduri).

GHICA, 502: Băltărețul purta pantalonî de nanchin cu *capac*.

4. în Muntenia, pleöpă de sicriü (Bur. Datini, 17).

5. se dice de învîrtitura zmeului de hârtie.

ISP. Juc. 68: zmeul face *capac*.

6. fig. pretext: „a pune cuiwa *capac*“, a ascunde greșelile; „a-i găsi *capacul*“, a da un răspuns convenit.

CANT. Ier. 225: *capacul* minciunii de asupra tingirii viclesugului adăugând, chip de mare rugămintे către șoim arată. REV. I, 389 (d. 1821): și la această omoröre a Patriarhului punea unii *capac*. KIK. III, 141: își pune atunci *capac*.

— KAPAK, couvercle, couverture, enveloppe; alb. bulg. serb. mcr. kapak, pol. kapak „clopot de sticlă pentru plante“, ngr. *καπάκι*.

capamă f. 1. carne de miel saü de puiü gătită cu stafide.

AL. T. 74: bucate de cele sănătoase ca la noi, precum musaca, *capama*; 505: să-mi facă la masă vr'o *capama*.

2. haină de bumbac sau de mătase.

TARIF 1870: *capama* de șamalagea sau cutnie.

— KAPAMA, étuvée de viande; robe de dessous piquée, de toile ou de soie (kapamak „couverir, boucher“); serb. kapama, ngr. *καπυμάς*, ragoût.

capângă f. cursă, mai ales pentru păsări (în Muntenia). V. capcană.

GORJ. IV, 164: îl prinse și pe acesta în *capange*.

— KAPĂNGĂ, tiébuchet pour prendre des oiseaux (dim. d. kapan „trappe, embuche“); bulg. kapanče, ngr. *καπάντζα*, sourricière. Forma românească e o inducțiune analogică d. plural (cf. copcă).

căpcână f. cursă pentru fiare, păsări sau șoreci.

AL. T. 203: te-ai prins singur în *căpcână*; 242: el cadă în *căpcână*; 1142: m'au prins în *căpcână*, diabolica. GANE I, 95: n'o să ne lăsăm dór prinși ca șorecul în *căpcână*; 159: ne făcea *căpcâni* de prins vrăbii și sticleși.

— KAPKAN, piège, trappe (d. kapmak „saisir“); rus. rut. kapkanŭ, ung. kaptány.

Vorba, proprie Moldovei, derivă din tătăresce, de aceea lipsese în idiomele balcanice.

***capot** n. 1. manta boierăscă (pl. capote și capoturi).

GHEORG. 301: Vel-Vistiernic îmbracă pe toți ómenii cei împărătesci, pe unii cu blane, pe alții cu caftane, pe alții cu *capoturi*. . . GHICA 320: tată-meu, se légă în grabă cu șalul la cap, își pune *capotul* cel roșu și încalecă calul.

2. (și **capod**) în special, manta militară.

DION. 173: Domnul Mavroghene făcuse căpităni cu stéguri frumoase, zugrăvit cu sfinți, îmbrăcând căpităni cu *capoduri* domnesci. Doc. I, 550 (d. 1784): postelniceii toți cu *capoduri* cărămizii. For. III, 254: căpităni de agie înarmați, îmbrăcați cu *capoturi* și călări. Od. I, 133: călăreții turci purtând pe dinșii nisce *capote* de filendreaș, de ghermesuturi și de diferite stofe.

3. un fel de scurteică (cf. capoțel).

— KAPOT (kapod), manteau d. it. capotto „manta de plóie“ (de unde istro-rom. căput „manta“).

Sensul modern de „haină femeiască de casă“ derivă din fr. capote, identic cu it. capotto.

capoțel n. mintén femeesc numit și „ciupag“: capoțelul e scurteicuța țărancelor.

caragăce f. coțofană (*Corvus pica*).

COSTINESCU, 158: poporul crede, că la casa unde cântă *caragacea*, vor veni óspeți.

— KARGAČA (dimin. d. karga), corneille (coțofana fiind

d. genul „Corvus“); bulg. garagaška, ngr. *καρκαία* (de unde și forma secundară *caragață*).

Vorba circulă în Muntenia, mai ales în județele de pe lângă Dunăre.

caragea f. pasere negricioasă (într'o cimitură despre „gheonóie“).

TEOD. 229: surliță. pestriță, *caragea* de os.

Cu sensul primitiv de „negru închis“, vorba figurază în vechile tarife vamale (și sub forma turcească a plur.).

FIL. 215: briuri *caragealar* cusute.

— KARAGA, noirâtre, chevreuil; bulg. karağa „un fel de prună“.

caraghioz m. și a. (și *caraghios*) l. (ca subst.). 1. numele bufonului (litt. „Ochiu-negru“) în farsele ce se jucau la Curțile Domnilor români: Vodă și boierii se desfătau cu glumele hazlii ale Caraghiozului (§ 63).

CANT. Ier. 407: Mascara cu ochi negri, *Caraghioz*, păpușă de mascara vestită. GLOS. 117: Domnii înainte, cum și boierii cei mari, aveau la Curțile lor câte un *caraghioz*, ale cărui caraghiozlicuri, la masă și după masă, provocau un ris cât se poate de favorabil digestiunii.

2. în genere, bufon, sinonim cu „măscăriciu“.

STAM. 474: să riță toți de dinsul ca de un *caraghioz*. GANE II, 125: Anton Aghiujă, un pitic ghebos, care era *caraghiozul* satului. MARION, 69: ese la maidan *caraghiosul* și face la pozne să te strîmbi de ris.

II. (ca adj.) comic, ridicul.

GANE III, 215: porecle și născociri de cuvinte *caraghioze*. . . MARION, 17: acéstă dragoste al cărui început fusese atât de *caraghios*; 41: nutra *caraghiosă* ce o face piticul.

— KARAGÖZ (Karagioz), (Eil noir: c'est ainsi qu'on appelle le principal bouffon dans les ombres chinoises et les farces qu'on représentent devant le bas peuple Bianchi; polichinelle, guignol, marionette Barb.; bulg. karaghios, serb. karaghiozciia, mer. caraghioz. Despre bogata sinonimică orientală a „bufonului“: § 28.

caraghiozlic n. 1. farsă de caraghioz, joc cu vorbe sau cu gesturi comice.

AL. T. 115: un *caraghiozlic* ca toate revoluțiile de la noi. FIL. 241: aerul răsuna de glasul cel tare și țipător al telalilor, cari făceau din *caraghiozlic* și datoria funcțiunii lor un ce identic.

2. glumă grosolană și josnică, bufonerie ordinară.

AL. T. 128: care vra să dică și *caraghiozlic* pe lângă cele-lalte? 1665: cum îți pare *caraghiozlicul* ăsta, vere Sandule? GHICA 322: soi-tarii îmbrăcați în haine pestrițe, cu code de vulpi la căciuli, jucând chiocecurile, strîmbându-se la lume pe uliță și făcând fel de fel de *caraghiozlicuri*.

— KARAGÖZLÜK, l'acte du Karagöz, bouffonnerie; serb. karaghiozluk, mer. caraghiozlichi.

***caragroș** m. monedă turcească în valoare de 2 lei vechi sau 80 parale (Wolf, 135).

Diox. 166: *caragroși* de 2 zloți și alții de 2 lei; 224: banii s'au suit cu prețul mare, acum la acest lët 1815, *caragroș* ce a fost 2 lei, acum 2 lei și 25 parale, *caragroș* ce a fost 2 lei și jumătate, acum 3 lei și 15 parale.

Vorba figurază și în cântecele populare.

R.-Cod. 66: cu chimira plin de bani, Numai *caragroși* turcesci...

VULP. 13: Vro 3 pui de cazalnicu Cu solzu cât *caragroșu*...

— KARA GURUŞ, écu noir (c'est-à-dire pur d'alliage, qui ne rougit pas) d'Allemagne Barb. (d. germ. Groschen); bulg. karagroş, ngr. *καρχρόσι*, mcr. caragros.

caramfil m. numele popular al plantei (*Balsamita*), numită și „calonfir“ (Dr. Brândză, 278).

— KARANFYL (ar.), œillet, girofle d. *καρόφυλλον* vulg. *γαρόφυλλον* (de unde „garófă“); bulg. karamfil și kalanfir (de unde „calonfir“); mcr. carafle. Ambele aceste forme sînt muntenesci, în Moldova planta se chëmă „calapër“.

caraul m. 1. corp de gardă, sentinelă, străjă.

NEC. 202: generalii cari îi pusesè în țara leșescă, pre marginea Nistrului, pentru *caraul*. adecă pentru pază; 334: comendantul, vëdënd așa, i-aü dat pre toți pre mâna lui Dimitrașco-Vodă și i-aü dus cu vartă (cu *caraul*) până la Harecov; 410: aü pus pe Postelnicu la *caraul*. DUM. 72: *caraulul* Turcilor care strejuia în vad.

2. fig. în Moldova: stare în colțul camerei (pe-dépsa copiilor neascultători).

AL. T. 417: să te duci de grabă la *caraul* și să nu crăcnesci.

Var. (românizată): **caraulă** (cf. călăuză).

STĂNC 86: soldații erau de *caraulă*.

— KARAVUL, garde, sentinelle (d. karamak „voir, chercher“); bulg. kara(v)ul, serb. karaula, rus. karaulü, ngr. *καρχούλι*, mcr. cărăule „păzitor“.

cârcăiăc m. insectă miriapodă (*Scolopendra*): litt. cu patru-deci de picioare (Glos. 118).

— KYRKAYAK, scolopendre, mille-pieds (insecte) d. kyrk „quarante“ și ayak „pied“.

***cârc-sërdâr** m. căpitan de jandarmerie căruia era încredințată paza ordinei.

BEI.D. 389: beşlegi, *cârc-sërdar* pe afară, el singur aü rînduit; Rev. II, 418 (d. 1821 : fusese orînduit *cârc-serdar* peste acele 5 județe ale Olteniei. For. III, 312: *cârc-serdarul* are 650 lei lëfă pe an. GHICA, 289: Caragea pierduse doi *cârc-serdari* și un tufeciü, loviți de glonțele Jianului drept în piept.

— KYRSERDARY (litt. garde-champêtre), chef de la gendarmerie irrégulière (d. kyr „champ“); bulg. kyrserdarin „un fel de slujbaş“.

cărdășesc v. a se asocia, litt. a se înfrăți.

JIP. R. Sat. 51: atunci rămâne **fie**cărui episcop politic a-și **căr-**
dăși un cerc de omeni mlădioși.

Și sub forma compusă: **incărdășesc**.

ĂR. 116: Tudor, *incărdășindu-se* și cu alții, aș eșit din București.

— KARDAS, frere (de unde derivă verbul românesc).

cărdășie f. (mai mult ironic) tovărășie, gașcă.

DELAVER. 25: *cărdășia* lui erau flacăi de muncă... JIP. R. Sat. 88: permite *cărdășiei* lor să hoțescă.

Formă originală corespunzătoare turec. KARDASLYK, fraternité (Ghica, 94: Eteria era formată după tipul vecilor frații, turcesce *cardaşlic*).

Cârjalii m. (și **Cârgialii**) I. (sens arhaic) la pl.: numele unor cete de tâlhari turci disciplinați de rebelul Pazvantoglu, cari, în a doua jumătate a vechiului trecut, năvăliră în Serbia, Bulgaria și Oltenia, arzând orașele și jăfuind pe locuitori.

ZIL. 16: au pățimit țara de la o vreme încôce despre partea tâlharilor *Cârgialii*, a căror tată este mai întâi diavolul, iar al doilea părinte și cărmăciul Osman Pașa Pazvantoglu. Id. Rev. III, 65: când s'au fost mai călcat țara de peste Olt, adică cele cinci județe, de *Cârgialii*, căpetenia mai mare având pe vestitul tâlhar Manah Ibrahim. DION. 198: Pazvand s'au unit cu *Cârjalii* și face mari turburări împărăției, căci *Cârjalii* pradă orașe și sate prin țara turcescă, și le ardea cu foc, de rămânea pământul gol, și haznalele împărătesci le răpia de pe drumurile Țarigradului și totă avuția o ducea în cetatea Diului la Pazvant, că le era cetatea conac și Pazvant gazdă, și-l avea mai marele lor și povățuitor. GHICA, 18: la 1807, ne-a orînduit la Targic, o bătaie de tun de Vidin, ca să ținem pe *Cârjalii* lui Mola-Aga să nu iasă din cetate. BOLIAC, 16: Tica ce nu scia frica, Căintra în *Cârjalii* și da gróză în Pazvantlii...

II. (sens modern) la sing.: tâlhar, hoțoman.

AL. T. 285: Bursuflescu (furios)... țeece sute cinci mi! *cârjaliule!* p. 636: așteptă, *cârjaliule*, că ești 'ți sînt popă de acum; p. 832: afară... să mă amenințe el c'a vini în casa mă, cumpărată cu bani buni și peșin?... hoțu, ienicerii, *cârjaliu!*... p. 1171: ba 'i prinde tu pe cine ai mai prins, *cârjaliule!* p. 1178: de mă găsia în odaia, lui mă hăcuia, *cârjaliul* dracului! p. 1186: a fi *cârjaliul*... ne-am topit! p. 1561: pune-ți pofta în cuiu despre bătaie, *cârjaliule*, că s'a ridicat bătaia.

— KYRGALI, localitate în Rumelia locuită de un trib turec de tâlhari faimoși, ale căror bande s'au revoltat sub Pazvantoglu, s'au disciplinat milităresc. au cucerit orașe în țările învecinate, purtându-se neomenesce cu locuitorii, atât turci cât și creștini, și dispărură abia la începutul secolului (Zilot; Fot. II, 185 și 196; Jireček, 482 și 504). Și în turcesce *kyrgali* a ajuns sinonim cu „haiduc, tâlhar”; bulg. sərb. *kyrgaliia* „haiduc turec”, mer. *cârjiliu* „calău”, ngr. *καραλιδες*. V. Partea II: Carafefiz, Manaf, Pazvantlii.

cârjaliesc a. 1. ce ține de Cârjalii; 2. fig. strașnic, cumplit.

NEGR. 24: veți lua fie-care câte o sută baltage *cârjaliesci* pe talpe.

cârmiz n. 1. coșenila și semînța din care se face o colóre roșie fôrte vie.

TARIF 1792: *cârmizul* oca 54 bani. IONESCU, 694: *cârmiz* cu 2 galbeni oca cel negru și 20 șfanți cel alb.

Var.: **cârmuz** (Vlahuța, Novele, 147).

2. (mai rar) colórea însăși.

ЕТМ. 2066 (d. 1681): atlas *cârmiz*.

3. planta „*Phytolacca decandra*“ (Dr. Brândză).

— KYRMYZ, cochenille (ar. kermez „écarlate“ corespunde kanser. krimi-ğa „produs de viermi“); bulg. kârmâz și hrimiz, alb. kârmâz, ngr. *κρυμίζι*, mer. cârmezi. Din vorba arabă derivă: sp. alquerque „graine d'écarlate“ și fr. kermès „cochenille“.

cârmiziü a. și n. I. (ca adj.) de colórea cârmizului, roș închis (cu var. **cârmuziü**, **hirmiziü** și **irmiziü**).

REV. N. III, 311: *cârmuziü* la față. TEOD. 540: A bcut vin *hirmiziü* Cu râvac și baș-rachiü; 575: Tot de vin d'âl *irmiziü* Și tot d'âl mai bun rachiü.

II. (ca subst. și **irmiziü**) piele roșie de încălțăminte.

TEOD. 474: Cu caflane de pambriü, Cu cizme de *irmiziü*.

De aci diminutivul **irmizea** cu sensul de „cizme roșii“.

TEOD. 642: *Irmizele* cumpăra și de nuntă se gătia ...

Forma „**irmiziü**“ e redusă din *cârmiziü* prin varianta intermediară „**hirmiziü**“.

— KYRMYZY, écarlate; bulg. karmazin, hrimiz și rimizen „roș“, serb. krzi (mergan); ung. karmazin „cârmiziü“, de unde *carmajin*, lemn roș din care se fac mâner de biciü (Slavici I, 299: biciü de *carmajin* cu codăriștea de os). Forme occidentale: sp. carmesi, it. chermesino și carminio, fr. cramoisi și carmin.

carnaxi! int. 1. exclamare de ciudă la contrarietăți de tot felul: plesnire-ar!

ZIL. 54: Pzvangii de loc nu gândia la scrisesele lui Vodă și făgăduielile Nazirului, ci după ce au săvârșit scoposul lor, ne mai având la ce ședea în Craiova... într'o nópte s'au sculat și au ieșit, făr' a le dice cineva măcar un *carnaxi!*

2. strigăt de indignare la o surprindere neplăcută: la naiba!

AL. T. 392: (Chirița scoțând capul și primind omătul în obraz) ce este? ce ați pățit?... *carnaxi!* că era să mă chioréscă!.. 395: (lunecând) *carnaxi!* că era să-mi rup șelele! 398: *carnaxi!* că lunecuşu-i!

— KARNAKSY, crevez! (insulte), contras d. karn ag-

rysy „colique“, litt. mal au ventre (agry „douleur“ și karn „ventre“).

casap m. măcelar (cu var. **căsap** și **hasap**).

NEC. 365: nu le trebuie Mendliheri Hanul, că le strică obiceiurile, de la taie șerimii și mîrzacii ca un *casap*. ISTR. 1715, p. 15: ceta *casapilor* era toți cu hangere cu zale de argint. UR. IV, 132 (d. 1792): cu ce preț să vîndă *casapii* pieile de tîlpării; X, 215 (d. 1806): *căsapii* să fie datori a ține carne îndestulă și bună; XXII, 298 (d. 1826): *căsapii* unui tîrg, când vor merge să cumpere vite, datori să fie a-și lua rîvaș de la vameșii tîrgurilor. TEOD. 651: *Casapi* de la Diu, Haiducii de la Jiă...

Vorba circulă în Moldova, Bucovina și în părțile limitrofe ale Ardélului (Reteg. 25: Bagă mîna pe turriac, Scôte cuțit de *casap*...)

— KASAP (ar. kassab), boucher; cum. casap și hasap; bulg. serb. kasap alb. kasap(in), mcr. hasap, ngr. *κασάπις* și *χασάπις*. V. Partea II: casap-bașa.

căsăpesc v. a măcelări.

BELO. 383: privesc cu ochiana în ce chip ne *căsăpesc*. DRAGH. I, 159: pre care boierii au pus mîna Ștefan-Vodă, i-au *căsăpiti* fără nici o milostivire. AL. 138: Și din Turci el *căsăpia*, Căți pe mîna-i în căpea; 173: Pe Tătari îi *căsăpesc*, Pe Unguri îi pîrjolesce.

Formațiune verbală directă analogă bulg. kasapiti.

căsăpie f. măcelărie (în Moldova și în Ardél).

UR. X, 213 (d. 1806): plătiau carnea cu prețul precum voiă țititorii *căsăpiei*; VI, 476 (d. 1823): *căsăpia* tîrgului să dea pe tot anul câte 50 lei venit la cutia tîrgului; XXII, 298 (d. 1826): boii și vacile ce se vor cumpăra pentru trebuința *căsăpiilor* țării. AL. T. 1515: ne ține aici ca pe o turmă de oi de *căsăpie*.

cașcaval n. 1. brînză pusă în tipar și tescuită.

COND. 1693, p. 225: 30 oca de *cașcaval* telerî 3... TARIF 1761: *cașcavalii* de car 5 lei. TARIF 1792: *cașcavalul* ce merge la țara turcescă, de unde se va ridica, 533 bani. UR. XXII, 300 (d. 1826): *cașcavalu* de un car 5 lei 60 bani. AL. T. 107: care sînt slujbele, ce i-au bagat în budgetu țării ca într'un *cașcaval*? GANE III, 262: porunci o felie de *cașcaval* de Penteleu. CARAG. II, 8J: prea se întinde abonamentul lui că *cașcavalul* prăjit... JIP. 48: brînză, laptele, *cașcavalul*, janțul, colastra, jintița (cocârța), urda.

2. fig. grăsimi, belșug: „a se întinde la cașcaval“, a-și permite prea mult, a se obrăznicii; „a se da cașcaval“, a se lăsa môle, prost.

AL. T. 113: pofta de a gusta din *cașcavalul* bugetului. MARION 1890, No. 18: nu te întinde la *cașcaval*, finule, că...

— KAŠKAVAL, sorte de fromage sec en forme de tête (d. it. caccio cavallo, litt. caș de cal); bulg. kaškaval, ngr. *κασκαβάλι*, mcr. cășcăval, ung. kaskavál.

Vorba e răspîndită în Muntenia, în Moldova și în părțile limitrofe ale Ardélului: ea face parte din bogata nomenclatură pastorală împrumutată de la Turci.

câșlă f. (și *câșlă*) I (sensuri arch.) 1. cartier de iarnă.

AMIR. 161: pe El-ăgasi l'au trimis să năzuiască la *câșla* hănescă.

2. cazarmă turcăescă.

COND. 1802, p. 309: să surpe *câșlalele*, care se făcea la Țara românească mai înainte. GHICA, 322: dincolo de apa Dimboviței era *câșlana* sau cazarma belicului.

3. loc pentru iernatul vitelor.

M. Cost. 251: Hanului să-i dea Ieremia-Vodă din an în an daruri și miere și șapte sate să hie de *câșlele* Hanului în Bugiag. NEC. 377: Constantin-Vodă au pîrît pre Grigorie-Vodă la Pórtă pentru *câșle*, adecă odăile Turcilor ce le strica Grigorie-Vodă de pre hotarul Țării muntenesci. KOG. 218: Lajii nu țineaū case mari, ci numai *câșlele*, și veniaū și se duceaū la Bender, la Hotin...

II (sens modern) locul unde se țin să pășuneze vitele: cu acest sens se mai ȳice în Moldova și **câșlărie**.

— KYŞLA, caserne, quartier d'hiver pour l'armée, lieu ou l'on fait paître les troupeaux pendant l'hiver (d. kyş „hiver“); bulg. kyşla și kaşla. V. chişléc.

câștiū n. 1. termen de plată la o arendă.

Doc. IV, 290 (d. 1795): să dea taleri 1500 pe an în 2 *câștiuri*... în să la Ianuarie 1 taleri 750 și la 6 luni adică la Iulie 1 alți taleri 750. UR. IX, 449 (d. 1828): banii *câștiurilor* pe tot anul se vor plăti pe jumătate la Sf. Gheorghe și pe jumătate la Sf. Dumitru; XXII, 310 (d. 18 6): banii împărțindu-se pe *câștiuri* în 12 luni.

2. sumă datorită la termen.

AL. T. 605: tocmai când sosisem cu *câștiul*... ce să găsec la Curte? tufă! 612: pas de-ți mai dă moșia în posesie, ca să primesci batgiocuri în loc de *câștiuri*; 1354: am primit tóte *câștiurile* înainte pe 5 ani; 1566: te-oitū scădea la *câștiū*...

— KYST (ar. justice), portion d'une dette dont le payement échoit, trimestre („l'année administrative était divisée en 4 *kyst* ou termes“).

Vorba lipsesce în idiomele balcanice: ea face parte din nomenclatura orientală relativă la locațiune (§ 71).

cat n. 1. rînd de case, etaj.

OD. I, 127: ferestrele *catului* de sus, mititele, lunguiețe și întărite cu vergele de fier. DELAVR. 117: făcu semn să opréscă în dreptul unor case cu 2 *caturi*. BASME IV, 152: frumusețea palatelor mele care sînt cu 3 *caturi*. TEOD. 132: Ai nisce palaturi cu căle patru *caturi*.

2. se ȳicea de slovele încălecate unele asupra altora cu cari se redactaū vechile anaforale.

FL. 177: scrisóre complicată care, prin trăsuri fine și rotunjite, superpunea în 2 și 3 *caturi* diferitele litere ale unui cuvînt.

— KAT, étage, compartiment; alb. bulg. serb. kat.

cataif n. (și *cadafif*) un fel de prăjitură turcăescă din tăieței forte fin împisliți (ca găitanele de catifea), cu miere și nucī sau cu migdale pisate cu puțină aromă.

AL. T. 965: Și alnaturi și marinaturî, Și *cataifurî* și caimac. XEN. 226: numai în *cataifurî* și baclavale am s'o duc. NEGR. I, 286: *cataifurile* treceau pe dinaintea lui fără măcar să le atingă. GANE III, 168: păstrăvii afumați, *cataifurile*, vinurile.

— KATAIF vulg. KADAIF, pâte fine en forme de vermicelles (ar. pl. d. katifè „velours“); serb. kadaif, ngr. *κκαταίφι*, V. catifea.

catifea f. 1. stofă de mătase sau de bumbac cu părul scurt și des, sinonim cu arhaicul „urșinic“.

TARIF 1761: *catifè* bucata 220 bani. TARIF 1762: *catifea* cu fir i hamuha cotul 16 bani... fețe de perină de *catifea* sadea... REV. II, 339 (f. de z. 1817): o roche de *catifea* morico. FIL. 215: *catifea* de aur și sadea de Veneția; 219: o sofa îmbrăcată cu *catifea* roșie; 223: o rochie de *catifea* pătlăginie. GHICA, 150: jiletca de *catifea* vișinie cu găitan de fir de jur împrejur. R.-Cod. 295: Cu papuci cu *catifele* Și d'asupra lor cu stele.

2. flórea numită obicînit „catifelute“.

R.-Cod. 242: Fóie verde *catifea*, Drept la Greci că-mi apuca...

Var. (arhaică): **cadifè**.

ETYM. 65 (d. 1579): un abai sirma i *cadifè*.

— KADIFÈ (ar. katife), velours; kadife (çibeyi) „amarante“; cum. catifa „holosericum“; alb. bulg. kadife, serb. kadifa, mcr. cādifée, ngr. *κατῆφες*; sp. alcatifa „tapis“.

catifeluță f. 1. panglică sau fir de catifea. 2. pl. a) un fel de viorea cu trei colorî (*Viola tricolor*); b) o varietate de porumbei (Bar. 95).

Formă diminutivală analogă bulg. kadifenka și serb. kadifița „amarant“.

catifeliu a. neted și môle ca mătasea.

AL. Pr. 381: ochi mari negri *catifeliu*.

— KADIFELI, garni de velours; bulg. serb. kadifeli.

catir m. 1. animal domestic de provenință ibridă: Țiganii ursari se ocupă înainte cu înmulțirea catirilor.

N. Cost. 452: îndată s'au pornit agârlicul cu cămile și cu *catiri*. DUM. 28: o samă de cămile și *catiri* împovărați cu zaherele. TARIF 1792: *catiri* cari se vînd la obor, *catiri* cari es din țară. TEOD. 518: Plécă Costea la Galați, Cu *catiri* însămărați... PANN III, 70 (prov.): a ajunge din cal măgar și *catir* din armăsar (despre cei ce dau înapoi ca stare socială).

2. pl. un fel de încălțăminte prostă (Costinescu), asemenea colórei animalului: cf. lat. mullus „brodequin“ și fr. mule „chaussure sans quartier“.

3. fig. ibrid, eterogen.

ORAȘ. III, 9: boierii dau adesea națiunii un guvern curat *catir*.

— KATYR, mullet, mule (d. kat „a amesteca“: cf. ung. öszvér „catir“, litt. sânge amestecat, adică animal ibrid); cum. chater „mulus“; bulg. katyr. Români din

Macedonia îi dăc *mulare* (fem. *mulă*). În Muntenia animalul se mai numește „mușcoiū“ (Glos. 396) d. alb. mușk (=vsl. mīskū „mulus“), iar în Moldova „iamin“ (Dr. Crăinăcenu (Conv. XXII, 330 și 336).

catiraș m. catir mic (sau desmierdător).

TEOD. 513: *Catirașii* însămară și pleca Gélip Costea...

catirel m. identic cu „catiraș“.

BUR. 195: Cu 12 *catirei*, încărcăți cu gălbinei...

catrân n. 1. păcură neagră îngroșată, dohot.

CANT. IER. 52: în fântănele *catramului* să lucreze și cu *catran* să nu se pice. TARIF 1792: *catramul* ce merge la țara turcăscă sau aici de două berbenițe 120 bani... *catramul* i smólă cântar 4 $\frac{1}{2}$ bani. DELAVR. 103: o prăpastie plină cu *catran* și smólă. GHICA, 41: l'a uns cu *catran* din creștet până în tălpi. BASME I, 74: trei nori negri ca *catramul* se năpustiră și le răpiră într'o clipă. CARANF. 37: Cu rachiū îl împlinia, Cu *catran* îl cătrănia.

2. (în părțile limitrofe ale Ardélului), vârful de puciosă al chibritului (cf. cătrăniță).

3. fig. aprinderea inimei, furie (cf. cătrănesc).

Isp. B. Sn. 6: se supără de se făcu foc și *catran*

4. fig. în locuțiunea „catran de acru“ adică forțe acru (Etyrn. 215).

— KATRAN (ar.), goudron, poix liquide (d. katra „goutte“); bulg. rus. serb. katran, mer. cătrane, ngr. *κατράν*; ung. katrány. Vorba arabă a pătruns în evulmediū și în limbile europene: medio-lat. catarannus, it. catrame, sp. (al)quitran, fr. goudron Dozy, 186.

cătrănesc v. 1. sens propriū: a unge cu catran.

Isp. 27: cantă 9 piei de bivoli, să le *cătrănesci*. CRĂS. II, 175: Iuntrea era nouă și bine *cătrăniță*. AL. 118: Trupu-i *cătrănia*, După ce-l golia...

2. fig. a se aprinde de mânie.

Isp. 143: George se *cătrăni* de mânie, când vădu necuviincioasă purtare a haiducului; 150: ținele se *cătrăniră* de necaz; 225: zmeoica avea de ce să fie *cătrăniță* și amărită, căci nu mai avea nici soț, nici fete, nici gineri. STĂNC. 59: se *cătrănia* bietu băiat de milă... MARION, 80: se întorcea *cătrăniță* acasă și ocăra de mama focului. TEOD. 523: Fierea într'însul *cătrănia*. Mort pe jos îl așternea. VULP. 11: Inima mi-a *cătrănit* și mintea mi-a nebunit...

cătrăniță f. chibrit (în regiunea limitrofă a Ardélului).

cătun n. sat mic (subdivisiunea unei comune rurale).

DUM. 103: cetăți, orașe, sate și *cătune*. COND. 1813, p. 378: *cătune* legate la alte sate nici cum să nu mai fie. AL. 258: Până ce a da frunza 'n *cătun* ș'a cânta cucu 'n alun.

Var. (mold.): *cotună*.

BOGD. Com. 60: săteni din aceiași *cotună*.

— KUTUN (ar.), habitatiōn; serb. katun „regio pasto-

ria"; alb. katun „sat“; țig. katuna „șatră“, mer. cătun „sat“, ngr. *κατοβια*, cort, locuință.

Sensul primitiv al vorbeii pare a fi fost „locuință ciobănească, stână“ ca și a sinonimului său *sat*, d. alb. fșat (cf. G. Meyer, 112).

cauc n. 1. căciulă înaltă cu partea de sus lată, purtată înainte de nobilii, turcii sau românii.

KOG. 237: Stavarachi îmbrăcându-se turcesce și *cauc* în cap. DUM. 91: în fuga lui, Deli-Ahmet 'și aruncă *caucul* jos. AR. 81 (d. 1821): un *cauc* cusut cu fir. REV. II, 33 $\frac{1}{2}$ (d. 1821): două *cauce*, un șal negru cu flori, altul cu plisă. FIL. 22: venerabilul bătrân îndesându-și *caucul* peste perii capului său cei albi.

2. căciulă analogă purtată în urmă de boierinași și de slugile boieresci.

FIL. 13: un june . . . în cap cu *cauc* de șal; 134: Banul îmbrăcat cu *cauc* cu cêrșaf alb; 15 $\frac{1}{2}$: un *cauc* oltenesc de hîrșie neagră de miel; 269: un boierinaș . . . cu un *cauc* ascuțit îndesat pe cap. GHICA, 498: vizitiul cu cojoc peste cămașa lungă și cu doi feciori dindărăt cu *cauce* pe cap.

3. pălărie călugărească, asemenea comănacului.

DELAVR. 258: să-mi luați rasa cu *caucul*. TEOD. 301 (Călugaria): Unde vede voinicul, Îi tremură *caucul*. Că i-a secăt sufletul.

— KAVUK, bonnet de haute dimension entouré d'un turban assez épais (adj. ce qui est vide et léger); bulg. serb. *kauk* „turban“; alb. *kauk* „beretă“, ngr. *καβούκι*.

cavaf m. cel ce vinde încălțăminte (ordinare).

GHICA, XIV: croitori, *cavafi*, ișlicari . . .

— KAVAF (ar. *ħaffaf*), marchand de chaussures (le fabricant est nommé *pupușgu*).

Verba lipsesc în idiomele balcanice.

***cavaf-bașă** m. starostele cavafilor.

Doc. I, 445 (d. 1785): carte de stărostie de *cavaf-bașă*.

— KAVAF BAŞY, chef de kavafs (lipsesc în dicționare).

căvăfie f. 1. meșteșugul, prăvălia sau marfa cavafului;

2. dajdia calfelor de cavafi.

UR. XIV, 8 (d. 1814): calfele să dea sub nume de *căvăfie* pol oacă cêră la praznic.

caval n. fluer mare ciobănesc cu 5 găuri.

ISP. 340: băiatul plecă cu cățelușii sei cântând din *caval*. JIP. 51: să învețe pe băieții și fetele satului la cântări cu ghióra, ori cu cobza, cu naiu, tilinca, cu fluieru, cu flautu, *cavalu*, cimpoi și buciumu; 90: Rumănu cântă din gură, din ghióră, din fôie, din buciom și din fluer, din *caval*, din buhaiu, din cimpoi, din drîng, din tilincă. TEOD. 437: Vîntul când bătea, În *caval* sufla, De jale 'mi cânta . . . VULP. 17: Noptea pe lună, *Cavale* rêsună . . . ȚARA N. II, 619: Hăulesce d'un cioban, Din fluer și din *caval*; 89: Cântă cu *cavalu*, Deștêptă pe ciobanu . . .

— KAVAL, flûte des bergers; alb. bulg. serb. *kaval*.

Despre instrumentele de muzică orientală: § 41.

cavalaș n. caval mic (saft desmierdător).

TEOD. 436: *Căvălaș* de os Mult țice duios . . .

Cazăci m. (și **Căzaci**) I. (sensuri arhaice) la pl.: 1. nēm tătăresc rusificat, așezat la început dincolo de prăgurile Niprului și de aceia numiți *Zaporojeni*. Supunându-se imperiului otoman, sub Mahomet IV, acesta i-a anexat Moldova și a numit pe Duca-Vodă Domn al țării lor Ucraina: ei s'au războit în diferite rinduri cu Leșii, Tătarii, Moscoviții și Moldovenii; une-ori tocmiți de Leși și de Moldoveni, Cazăcii formați cete de apărare a granițelor țării.

Nec. 314: cinci-spredece mii de *Căzaci* din olatul Harcovului și cinci mii de *Căzaci* ce le zic Eiți ce trăesc peste Don; 357: pe Tătari îi rătuiați nisce *Căzaci* zaporojeni, că erau cu Sultanul de Bugiac vre-o cinci-sute. MUSTE, 59: adus'au Mihai-Vodă lângă oștea sa și oști străine . . . 2000 de Tătari și 7000 de *Cazaci* zaporojeni de la Hanul, aice în Iași. AMIR. 161: *Cazaci* botcalii adică zaporojeni dând răspuns că ei au stăpânit pe Hanul și de porunca Hanului ascultă.

2. corp de cavalerie ușoară, în Moldova, recrutat din Cazăcii zaporojeni, la început în număr de vr'o 4000 sub 4 căpitani, apoi scăzut numai la 200 (Cant. Mold. 89).

3. corp de pedestrimă și călărime pămîntenă (întocmit după Cazăcii străini) în număr de 2000 sub comanda Agaî: Mavrocordat, prin Reforma din 1738, i-a redus la 240 de ostași sub polcovnicul de oraș și polcovnicul de Tirgoviște (Fot. III, 208).

Doc. I, 302 (d. 1788): Vel-căpitan de *cazaci* cu sîrmaciul și toboșul său . . . *cazaci* așeză pedestri cu cimpoiul i tobele lor. DION. 206: Vodă Ipsilant cu oște arnăuți, cîohodari, *cazaci*, rumâni horvați și *cazaci* rumâni și pandurii; 209: Măria Sa Domnu Ipsilant aș po-runcit să se adune oște cu lefi, *cazaci* îmbrăcați în albastru călărime, cu numele lui Ipsilant pe pantelire cu slove de aramă, cu pecetea lui Vodă pe piept; 216: aș orînduit comandir pe Isăia generaru cu corposul lui, și cu tunuri și căți-va husari și *cazaci* și dragoni pedestri de Moldova și *cazaci* rumâni de ai lui Ipsilant.

4. în Muntenia, cătane saft slujitori de scutelă în număr de 18000 sub 18 căpitani, răspândiți prin județe, neprimind lăfă, scutiți de dări și împărțiți în 2 divisiuni sub numele de *Cazaci* cataragi și *Cazaci* martalogi (Fot. III, 209). Partea II: cataragi și martalogi.

II. (sensuri moderne) la sing.: 1. (ironic) sbir, agent de poliție.

AL. T. 1139: ce te apucase dinioare s'amuți *cazaci* asupra noastră ?

2. călăreț ușor înarmat (la granițele Rusiei).

CARANF. 12: Prutu-I mare, Prutu-I lat, și *cazaci* deșteptat.

3. (în Ardél) vîntul de răsărit, adică cel care bate din spre țara Cazacilor.

4. nume de câine (Jip. 51).

— KAZAK, cosaque (nation et soldat): bulg. kazak, rus. kazakü „salahor, mistreț castrat, un fel de horă etc.“ Numele e tătăresc și înseamnă primitiv „tălhar“. **căzăcesc** a. de cazaci.

CARANF. 50: Nu știu, óstea-i *căzăcescă*, Orî urdie-i tătărescă?

căzăcescă f. un fel de horă ce se jôcă în Moldova și care a fost introdusă de Cazaci (Burada, 23).

căzăcime f. némul Cazacilor, óste de Cazaci.

AMIR. 116: Mazepa s'aú închinat cu tótă *căzăcimea* la Craiul șvedesc.

***cazaciü** m. 1. nume dat negustorilor ruși cari importaü vinurî în țară (Cant. Mold. 28).

UR. I, 86 (d. 1797): de tótă butea cu vin ce fac *cazaciü* și alți neguțătorî și trec peste hotar, să se ia câte 2 lei. AL. 121: Și [vinul] fi béu *cazaciü*, Negustorî de vii. TEOD. 552: Colo 'n schelă la Galați, Lipovenii sînt bogați, *Cazaciü* îngrășați.

2. numele negustorilor români cari aduceau în țară și în Turcia blănuri scumpe din Rusia.

ARCH. ROM. II, 257 (d. 1761): *cazaciü* cu blane de Mosc s'aú aședat să dee câte 16 lei vechi de car. OD. I, 131: d'atunci începuse *cazaciü* s'aducă în Țarigrad scumpele blăni de Mosc. FIL. 133: căciula de *cazaciü* a cojocarului subțire... TEOD. 654: Pelcelușe brumării Le vindea la *cazaciü*.

— KAZAKLI, originaire du pays des cosaques (vorba lipsesce în dicționare).

cazacie f. căciulă de hîrșie négră cu fundul de postav alb, litt. căciulă de cazaciü, numită și „gilepescă“.

REV. II, 128 (d. 1821): în cap purta Tudor căciulă dréptă și înaltă numită *cazacie*.

cazaciesc a. cum pórtă cazaciü.

Doc. I, 439 (d. 1785): a cumpărat pelcele, stîrpituri, ca să facă căciuli *cazaciesci* sau boznegesci. ȘEP. II, 223: Hai Ilénă 'n București, Să-ți fac straiе muschicesci și papuci *cazaciesci*.

cazàn n. I (sens modern) căldare mare (pl. cazane și cazanurî).

UR. III, 5 (d. 1799): *cazanurile* și căldările cu care fac rachiü de tescovine și de póme. FIL. 236: puse *cazanul* pe foc și-l îmbiă. ISP. 186: s'aibă pregătit câteva *cazane* cu smólă.

Vorba figuréză în mai multe proverbe: ai dat un *cazan* mare și ai luat o căldare (Pann III, 109); cu picătura din *cazan* butia se umple până în vrană de rachiü (Golescu); mic și mare într'un *cazan* fierbem (id.).

În basme revine *cazanul* cu lapte clocotitor ori cu

smólă fierbinte, în care se aruncă țiganul perfid (trecut și în poesia populară):

TEOD. 32: În *cazan* băgatu-m'a Și trei țile fiertu-m'a.

Vorba e cunoscută și în părțile limitrofe ale Ardélului (Reteg. Trand. 18: C'are baba un *căzan* cu taleri și gălbine).

II (sensuri arhaice) 1. la Tătari, familie constând din vre-o dece inși (în Crimeia și Bugiac): mîrzacii își numărau supușii după cazane.

CANT. Ist. ot. 421: Selim Ghirai, Hanul Tatarilor, s'aducă cu sine la câmpul de bătaie câte doi omeni din fie-care *cazan*.

2. *cazanul* care servia la împărțirea hranei ienicerilor, era foarte venerat de dinșii: ei îi dedeau epitetul de „nobil (șerif)“ și la procesiuni solemne era purtat în fruntea alaiului; în jurul *cazanului* se adunau la sfat căpeteniile corpului și pierderea *cazanului* era privită ca o mare nenorocire și ca o rușine din cele mai umilitoare (Vambéry, Cultur, 80; d'Ohsson VII, 347; Fot. II, 235). Insuși Domni români, înainte de a se presenta Sultanului, spre a lua investitura, se duceau cu boierii lor să guste din *cazanul* de ciorbă al ienicerilor: ceea ce însemna că se înscria în corpul lor, din care făcea parte Sultanul însuși (Fot. II, 93, 233).

3. regiment de ieniceri.

KOG. 267: le-au rămas pe loc totă urdica, tunurile, corturile, *cazanurile*, carele și alte calabăciuri. BELD. 427: În două țile de astă-țîi, *cazanuri* și toți porniți.

— KAZAN, chaudron, marmite, spéc. la chaudière commune d'un régiment des janissaires, régiment des janissaires; cum. chazan „caldarium“; alb. bulg. rus. rut. serb. kazan, ung. kazán, ngr. καζάνι, mer. căzane.

căzănărie f. o parte a zalhanalei unde se prepară cirivișul sau seul din oșele vitelor.

MARION, 66: în fundul zaanalei, *căzănăria*, unde se topește seul și se face cirivișul.

Vorba derivă dintr'o formă dispărută *căzănăr*, înlocuită cu „cazangiū“.

cazangiū m. (și *cazanciū*) 1. cel ce face cazane, căldărar; 2. cel ce topește ciosvîrtele la zalhanale.

MARION, 66: la zaana *cazanciū* forfotesc de colo până colo.

— KAZANĜY, chaudronnier; alb. bulg. serb. kazanĝija.

cazmă f. 1. uneltă de fier cu coda de lemn cu care zidarul sparge zidul.

Ist. 1715, p. 115: să-și ia armele și *cazmalale*. CR. II, 8: cari

săpaă cu *cazmalale*, cari tirău cu tărăbóuțele. JIP. 69 : tîrnăcópe, sape, tuciă, *cazmale*.

2. lovitură cu *cazmaua*.

Isp. 372 : numai din două *cazmale* scóse câteva cărămiđi.

— KAZMA, pioche, houé; cum. *chasma* „ligo“; bulg. serb. *kazma*, alb. *kazmă*, ngr. *καζμάς*, mer. *căzma*.

cecmegea f. lădiță sau cutie în care se aruncă baniî vîndării dîlnice într'o prăvălie.

Var.: *cicmigea*, *cigmigea* și *cișmegea* (Glos. 144).

GHICA. 407 : căutaă a sparge *cicmigéua* cu bani. ORĂȘ. II, 139 : nisce haimanale care îi dă iama pe la *cigmigea*.

— ÇEKMEGE, tiroir, boîte, commode, secrétaire (d. *çekmek* „a trage“); serb. *čekmeđe* „cutie de tras afară.“

Vorba e populară în Muntenia și face parte din bogata terminologie orientală relativă la comerț (§ 104).

celebiū a. și m. (și *cilibiū*) I (sensuri arhaice) 1. nobil, de bun nēm, titlu dat de Turci mai ales Euro-penilor și echivalent cu „efendi“, rezervat Turcilor.

M. Cost. 10 : Rîmleniî erău ómeni iscusiți preste tóte nēmurile, subțiri, pentru aceia le dîc gentilomi, cum dîc Greciî *celebiū*. NEC. 336 : Grigorașcu Vel-postelnic, Grec țarigrădén, din toți Greciî acestiî a două domniî, cel mai bun și mai înțelept și *celebiū*.

2. titlu de politețā analog lui „chir“ (în epoca fa-nariotā), cu forma (grecizatā) **țelebi** și dimiñ. **cilibidache**.

Fl. 66 : *cilibi* Andronache îmi scrie, că de astă-đi înainte ai să fiî unul dintre slugile casei mele. AL. T. 137 (ironic despre Greci) n'auđi, *țelebi*?... care moșii, *cilibidache*?

II (sensuri moderne) 1. boier, nobil.

JIP. 182 : cine sînt ca *cilibiū* de umblă câte un an numai în calesci.

2. instruit și bine crescut, amabil.

STAM. 460 : să fie desăvîrșit procopsit ca un coconăș *cilibiū*.

3. grațios, elegant (sens mai ales popular).

JIP. 54 : dăscălescii copiilor de la țară împăndără vorbe, că limba rumănescă curată nu e *cilibie*, că e mai bine să vorbim ca la oraș... ORĂȘ. 9 : Să vė 'nvėț o meserie, delicată, *cilibie*... MARIAN, 176 : Iară cel mai mijlociū, Om frumos și *cilibiū*... ȘEP. II, 198 : Lelița trup *cilibiū*, Ce porți otravă sub brîū, De omorî om de viū, V, 56 (d. Sucéva) : *cilibghiū*, trup bine făcut, svelt și frumos gătit. R.-Cod. 188 : Mierliță, mierliță, Pasere pestrîță, La cap *cilibie*, Cum 'mi place mie.

— ÇELEBI, seigneur (spéc. grec ou européen), poli, ayant de bonnes manières, noble, aimable, gracieux; bulg. *celebiia* „june,“ ngr. *τσελεμπής*, galant, un élégant, Monsieur; sp. *chilibi* (=caballero). Titlul de „celebi“, dat odinioră filor Sultanului domnitor, a ajuns la Turci fórte comun, atribuindu-se ori-căruri neguțător sau

ceatăten. Forma arhaică sună *celebiu*, cea modernă *cilibiu*: vorba e deopotrivă răspândită în Muntenia și Moldova.

***celebilitate** n. nobleță, politeță

DION. 2:6: Mitrison cu Miloradovici generar au poftit de la prințul Ipsilant prin vel-Vistier să și arate lăria sa *celebilitate* de a-i mulțumi cu 70 sau 80 pungi de bani pentru ostentia lor.

— **CELEBILYK**, civilité, urbanité, courtoisie.

ceplegea f. un fel de grâu cu grăunte mic și închis, numit și „alac sau secară albă“.

— **KAPLYGA**, ivraie, folle avoine, chiendent (d. kaply „grăunte“); bulg. kaplağa „grăunte ce servă de nutreț“.

cercevea f. 1. ramă de tablou (litt. patru bucăți de lemn), sinonim cu „pervaz“, de aceeași origină.

CARAG. 125: o să fie pusă în *cercevea*.

2. încadrarea unei ferestre.

BASME III, 141: sparsă giamurile și eșind afară cu *cercevele* cu tot..., o rupse d'a fugă.

Var. (muntene): **ciorciovea și giurgiuvea**.

STĂNC. 57: *ciorciovelele* de la giamuri și canaturile de la uși numai de stejar săpat în chip de flori. TELEON, 4: un portret de fată mare pus în nise *giurgiuvele* de lemn.

— **ÇERÇEVÈ** (pers. çarçive „quatre bois“), cadre, châsis, chambranle de porte; bulg. çerçeve, serb. çerçev și çerğev, alb. çerçivă, ngr. τερτσέβες, ramă de hârtie.

Cerchez m. Circasian.

Nec. 45: acel capegi-başa... de némul lui era *Cerchez*; 388: Hanul aù zăbovit tóla iarna acolo pe la *Cerchez*.

— **ÇERKEZ**, circasien; bulg. (sabîa) çerkeska; ung. cserkesz „pădurar“.

cerchezesc a. circasian.

M. Co-st. 309: aù trimis Vasile Vodă pre Catargiul în țara *cerchezescă* și de acolo i-aù adus Dómnă... Ax. 130: i-aù adus lui Nicolai-Vodă și un cal *cerchezesc*, dar de la Hanul.

cerchezescă f. numele unei hore jucată în Mold. și Dobrogea după masa de cununie (Sev. 280; Bur. 24).

çergă f. 1. pătură țărănescă de pat: scórță, țol.

Cuv. I. 213 (d. 1588): o *çergă* vinetă de la Dragomir BELD. 933: Unii goli, alții în țoluri, alții în *çergi* înveliși. AL. T. 391: o țigancă învelită într'o *çergă* strențerósă; 836: se gătesce de culcat, se întinde pe pat, se acopere cu giubéua, și trage o *çergă* pe de asupra. Prov.: cât ție *çerga*, atât te întinde (Var.: cât ție plapoma...)

2. pătură de cal sau de căruță.

REV. I, 340 (d. 1669): o *çergă* albastră turcescă. TARIF 1761: *çergă* bună de 7 un leu, *çergi* de cal de 14 un leu. AL. T. 49: apuc o prăjină și jachi peste *çergă*. ZANNE III, 98 (prov.): pentr'un purice nu pui *çerga* în foc. AL. 202: Pintenóge la picióre, Cu *çergi* albe pe spinare.

— **ÇERGA**, petite tente; bulg. çerga „covor prost“, serb. çerga „șatră“, alb. çergă „pătură pestriță de lână“,

ung. cserga „șatră“ și cserge „pătură“, țig. cerga „cort“, mer. cergă „învelitoare“, ngr. τζέργα, covor.

Vorba aparține primitiv terminologiei ienicerilor: cort parat cu două porți boltite, ridicat la țile mari înaintea cortului împărațesc și păzit de a 17 orța de ieniceri; astăzi cort țigănesc, șatră. Cerga, ca și chilimul, face parte din mobilierul casei țărănești: § 98.

cerviș n. grăsime topită de boiu, vacă, bivoli (scosă din oșe la zalhana), ce se întrebuintează la bucătărie. În sec. XVIII. Țările române erau datore a trimite la Țarigrad pentru trebuința capanului împărațesc o sumă anumită de cerviș (§ 77).

UR. XIX, 284 (d. 1826): *cervișul* boilor...

Var.: **cerviciu**, **cirviș** și **cirviș**.

UR. IV, 344 (d. 1812): seii și *cerviciu* din vitele ce se tăia pe la salhanale și se trimitea la caban din Moldova până la patru și cinci sute mil oca și se da după fiat. UR. XXII, 299 (d. 1826): seii, *cerviciul*, pastrama... STAM. 330: Că acel car era plin de bårdane și bescici. În care la căsăpie se pune seii și *cerviciu*. Isp. 150: își puse o bescică de *cirviș* în cap. JIP. 70: unt și untură, *cirighis*... DELAVR. 125: soldurii ca două burdufe de *cirviș*. MARION, 66: în fund căzânăria unde se topește seii și se face *cirvișul*.

— **červiš** (pers. „gras“), graisse de certains animaux, suif fondu; bulg. červiš.

chebap n. (și **chiabap**), friptură turcescă cu care se improvizează un prânz pe drum: felii largi de berbece înfirate pe o frigare și fripte pe cărbuni, apoi stropite cu sos de cėpă și de pătlăgele roșii.

OD. III, 89: debe de mistreț și *chebapuri* de căprioară. FIL. 111: își făgăduesc o friptură care să întrecă *chiabapurile* de la masa lui Vodă — **KEBAB** (ar.), viande rôtie; bulg. kebab, serb. čebap, rut. kebab, ngr. κεμπάπι.

chėbe f. (și **chėbă**) manta de pãslă (nėgră, albăstruie sau cãrãmiđie), înflorată cu gãitane, purtată de țaranii, mai ales de surugii și odiniorã de haiduci. Chebea sau ghebea acopere trupul de la gât și până peste genuchi: pe guler, spate, pôle, piepți și mâneci e cusută cu gãitane de altă colóre de cât a pãslei.

CR. II, 161: i-a îmbrăcat la fel cu *cheburii* albe și cușme noue. AL. 86: Nu ți-e roibul de vîndare, Să-ți dai *chebea* din spinare? 209: O cėtã de voiniceii, Lotri, pușorii de zmeii, Cu cãciule stogoșate, Cu *chebe* roșii pe spate...

Var. (muntėnă): **ghebă**.

AR. 81 (d. 1821): o *ghebă* de postav cu gãitan de mėtase. FIL. 844 *ghebe* scurte împodobite cu gãitane tricolore. JIP. 32: *ghebele*, țarii, zechile, zăbunu, antiriu... TARIF 1870: *ghebe* de aba bune de Ploiesci. STANC.

344: ciobani înfășurați în *ghebe* și cu căciulile pe urechi. AL. 159: Cu doi-spre-zece panduri, Cu *ghebe* și cu poturi.

— *KEBE*, feutre grossier, manteau de villageois en feutre grossier; bulg. kebe, serb. kebe „covor de lână”. Despre îmbrăcămintea țaranului: § 100.

chef n. (și *chief*) 1. un fel de confort oriental, conștând din gustarea liniștită a cafelei și a ciubucului (în acest sens sinonim cu „tabiet”).

AL. T. 432: ce *chefuri!* ce tabieturi! GHICA, 349: Hiotoglu 'și făcea *cheful* cu ciubuc și cafea, după obiceiul oriental, pe când fruntașii satului stați în picioare dinaintea lui smeriți și respectuoși.

2. dispozițiune veselă, voie bună: „a fi cu *chef*”, bine dispus; „fără *chef*”, a nu fi în toate apele lui (cf. ture. kefsiz „indisposé”).

Koa. 218: ați nemerit trimisul tocma în ziua care s'au cununat Beizadê și erau toți la masă, un le și-au cam stricat *chieful* și nunta auzind de mazilie. CR. I, 136: Moș Nichifor era foarte vesel, în cât nu scia baba lui ce l'a găsit, de-l așa de cu *chef*, cum nu mai fusese de multă vreme; II, 31: *chef* și voie bună! duse celalt scoțând o hriacă înghețată din desagă. GANE I, 171: începură să rîdă cu un *chef* nespus. AL. T. 568: de mult n'am ris așa cu *chef*; 691: bărbatu-meu era cu *chief* și se lănda că mi-o cumpăra o malote. NEGR. II, 8: cineva n'are totdeauna *chef* să spuie toate cele. FIL. 159: acest dascălecii ne-a stricat tot *cheful* cu iticaua lui. ISP. 103: nu voiă să-l vadă nici o clipă de ochi măcar fără *chef*; 192: ce ai la sufletul tei, de ești tot fără *chef* și măhnit? STĂNC. 110: ajunsese, biata fata, să nu mai aibă *chef*, să nu mai vorbescă.

3. petrecere cu masă mare și băutură din belșug, veselie după băutură: „a face (a se pune pe) *chef*”, a se da petrecerii. a mânca și a bea sdravên (cf. ture. kef etmek „se divertir”).

AL. T. 80: nici un *chief* nu se făcea fără asta cobza mea; 656: na un bacșiș, să faceți *chef* și veselie... GHICA, 36: acest *chef* de nuntă, la cel de jos, ținea trei zile, iar la boier ținea șapte zile și șapte nopți, după legea Domnilor și a Împăraților. CARAG. 103: scii, a făcut omenii *chef*, c'aseră a fost lăsată secului. ISP. B. Sn. 23: mese-nii se dete *chefului*; 50: s'au logodit și acum s'au pus pe *chef*. TEOD. 541: Masa mare că 'ntindea și la *chefuri* se punea. MARIAN II, 167: De la St. Gheorghe în jos S'a pornit un *chef* frumos.

4. stare de beție mare: „a fi cu *chef*”, a prinde *chef*“, a se ameți de băutură, a se îmbăta cum se cade (cf. ture. kef olmak „se griser”).

ISP. 23: s'ar fi lădat la un *chef* ce ați făcut cu toții. AL. T. 840: să-l îmbêt, să-l fur mințile... omul la *chef* multe face... ȘEP. I, 37: Și c'o butică de vin, Să vă fie *cheful* deplin.

5. plăcere, poftă, pornire sufletescă: „a (nu) avea *chef*”, a (nu) simți plăcere sau tragere de inimă.

Nec. 223: ați mai ședut vr'o săptămână cu dinsa până și-ați făcut *cheful*; 269: le părea rău și Muntenilor, că i-au scăpat acei doi

boierii și nu și-au putut face *cheful* pizmei cei vechi ce aveau. BELD. 413: aceea ce-i era *cheful*, cât îi plăcea, cum voiă. AL. T. 647: n'am *chief* de joc. GANE I, 35: negrule, fă pe *cheful* tei și du-mă unde voiesci. PANN, 149 (prov.): până vine *cheful* bogatului, ese sufletul săracului. TEOD. 587: Iu! Stan *cheful* să-i-l fac, Să mi fiu și mie pe plac.

— KEF (ar. keif „santé”), bien-être (de corps et d'esprit), bonne humeur, gaîté, ivresse légère; bulg. kef, alb. serb. čef, ngr. κέφι (κείφι), humeur, mer. chefe „poftă”.

chefuesc v. 1. a face chef, a petrece.

ISP. 105: poftiră pe Făt-frumos la masă, ca să se *chefuescă* și să petrecă împreună. TEOD. 89: Apoi nunta se gătia, Pe fata mi-o cununa Și trei zile *chefuia*.

2. a petrece cu băutura, a se îmbăta.

TEOD. 298: Șapte buți de vin scotea, Mare chef că *chefuia* Și trei zile că-mi tot bea. VULP. 60: Haideți, haideți d'un pelin, Haideți să ne *chefuim*.

Var. (mold.): **chefăluesc**.

NEGR. I, 222: vreă să ne întrecem la masă, măcar să știu că m'oiu *chefălu*; H, 10: iaca vinul! cătași de nu vë *chefălu* cum vë-i obicei. AL. T. 884: mi ți l'am *chefăluit* frumos, de am prifăcut zapisu cu cuiu... CR. I, 11: le am făcut de mâncare și le am scos un cofăel de vin, de aceea ne am *chefăluit* și noi o lăcă. GANE II, 207 la nunta d-sale m'am *chefăluit*.

chefliu a. 1. cu chef, vesel, care ține la petreceri.

MARION, 3: om *chefliu* și bun la suflet.

2. cui îi place cheful, care s'afliă în stare de beție.

BASME IV, 144: bună diuă, frate, strigă *chefliul* intrând în casă. TEOD. 544: Io, cumnată, o să vii, Cum mă veți așa *chefliu*...

— KEFLI (keifli), gai, de bonne humeur, qui a une pointe d'ivresse; ngr. κεφλής.

chel a. și m. 1. care e fără păr pe tot capul sau numai într-o parte, sinonim cu „pleșuv”.

TEOD. 337: Să nu-i cață cosița, Să rămâie *chela*.

Vorba figurează în numeroase proverbe și joca un rol însemnat în basme (§ 39).

GOLESCU: *chelul* a mâncat mielul; *chelul* lesne se tunde; ce ai cu el, dacă-i *chel*? PANN, 120: *chelului* ce-i lipsesce? numai tichie de mărgăritar. ISP. Rev. III, 147: *chelului* numai *chel* să nu-i diei.

2. fig. în locuț. „ascăpa chel”, a fi bătut (Zanne II, 517).

— KEL, teigne, rogne; teigneux, chauve; bulg. kel „rîie” și kelev „pleșuv”, serb. čela „chelic” și čelav „chel”, alb. čelă.

chelic f. 1. starea celui chel.

PANN I, 5 (prov.): chelului despre *chelic* să nu-i spuî vr'o istorie

2. (ironic) cap chel.

MARION, 82: scôse din buzunar tichia ș'o puse în cap pentru că era frică să nu răcescă la *chelic*.

Vorba revine în două locuțiuni caracteristice: „a

freca *cheliu* cuiva“, a-l bate rău (Glos. 120) și „l'a lovit *chelia*“, l'a găsit norocul (Zanne II, 521).

chelbăș a. rîios.

MILLO, Potpouri, 10: dór nu-s *chelbaș*.

— KEL BAŞLŪ, teigneux (baș „tête“).

chelbășesc v. 1. a ajunge chelbăș; 2. fig. a despuia.

KIK. II, 141: la preț el te *chelbășia*...

chêlbe f. rîie la cap (în Moldoiva).

SEP. II, 66: să nu pui sita pe cap, că faci *chêlbe*; III, 174: ómenii se ung la cap cu gaiță (gaz), ca să le trecă *chêlbea*. ZANNE II, 520 (prov.): fi plin de *chêlbe* (e sărac).

Vorba e o derivațiune ulterioară din chelbăș (cf. slujbă: slujbăș) ca abager din abagerie.

chelbos a. sinonim cu „chelbăș“.

NEGR. I, 249: *chelbosului* tichie de mărgăritar nu-i trebuie.

chelboșesc v. a căpêta chelbea.

AL. T. 1541: dór n'am *chelboșit*...

chelêș a. și m. cel ce are chelie (personaj favorit în basmele muntene).

ISP. 153: chemă pe argatul cel *cheleș*; 164: *cheleșul* se duse de culese flori.

— KELEȘ, teigneux; bulg. mcr. keleş.

chelemet n. vorbă, numai în locuț. „a face chelemet“, a sta de vorbă (se aude mai ales în Moldova).

GORJ. IV, 140: nu-l trêbă să fac *chelemet* cu dînsa. S. NAD. 104: ca vecinî se cunoscea după nume, *chelemet* nu făcea unil cu alții.

— KELIMET(ar.), parole, discours. Verbalipsesce aiurea.

chenâr n. 1. marginea unei stofe și broderia cusută pe margine.

REV. II, 334 (d. 1821): roche de pambriū cu 3 rînduri *chenaruri*. ISP. 194: o basma cu *chenar* pe margine.

2. fig. margine, cadru.

DELAVER. 70: sôrele, la zori, șerpuesce munții cu *chenare* de rubin.

3. pl. brîne trase pe marginile unei zidării.

— KENAR (pers.), bord, rive, marge; bulg. kenar, serb. čenar „hotar, sfîrșit“, alb. kienar, mcr. chenare, ngr. χενάρυ, bordure.

chenăruiesc v. a broda marginea unei haine.

DELAVER. 46: 'și suslecară mănicele *chenăruite* în stacojiū.

chepceă f. lingură de umblat în metale topite [isp.]

— KEPCĖ (pers.), grand cuiller pour ôter l'écume; bulg. kebče, ngr. κεπέ.

chepenég n. 1. în vechime, haină boierescă de paradă strînsă pe trup.

Op. I, 71: ați Mihnea a îmbrăcat *chepenég* de catifea roșie cu ciaprazuri și cu bumbi de aur.

2. manta de plóie.

PANN, 100 (prov.): după plóie *chepénég*.

3. manta de pânză gróasă cu glugă, asemenea ghebei, purtată mai ales de țărani din Ardél (unde se aude sub forma *căpenég*, luată de la Unguri).

MARIAN, I, 181: Ori dórá ție ție greú De sub *căpenégul* meú.

VULP. 54: Plóia să mé plóie, *căpenégu* 'mí móie.

— KEPENEK, vêtement pour la pluie, capote de bure que portaient les janissairs pendant l'hiver; curd. kiapanek „tanteau de laine non tissuo“; bulg. kepeneg, rut kepeniak, pol. kopieniak, ung. köpenyeg.

Vorba figurézà în diferite dialecte turco-tatare, așa că originea-î orientală e incontestabilă: *chepénégul* a fost ađi înlocuit în Turcia cu „iamurlucul.“

chepèng n. 1. ușă de pivniță așezată orizontal la nivelul podeliî, sinonim cu „tarabă.“

MARION, 62: nea Costache ridicase *chepengul* pivniței și-l legase, ca să nu-l ridice mereú la fle-care scóltre de apă. CARAG. I, 5: la drépta, *chepengul* beciului și o ușe ce dá în celar.

2. locuțiunea „în chepeng,“ drept în jos.

DN. I, 157: ferestrele catului de sus... se trăgeaú în *chepeng*.

— KEPENK, trappe, piçge, volet; bulg. kepenk, serb. čepenak, alb. kiepengi, ngr. κεπέγγι (= καταρρακτή).

cherém n. 1. favóre, bună-voință.

GORJ. II, 86: câte lucruri mari săvîrșesce la ori-cine năzuiesce la *cheremul* seú.

2. fig. discrețiune, bunul plac, în locuțiunea „a fi (a veni, a avea) la cheremul cuiva,“ a dispune de dînsul.

AL. T. 513: de acum îi la *cheremul* meú; 840: să rup zapisu? nu-mí vine la socotélă!... să-î daú pe Mândica? nu-mí vine la *cherem*. GHICA, 350: te avea la *cheremu* lui..., căci avea la îndemână un arsenal întreg.

— KEREM (ar.), générosité, faveur, grăce, clémence.

Vorba lipsesce în idiomele balcanice.

cheresteà f. 1. lemn lucrat, lemne de construcțiune. Aprópe un secol, țărlele române, în special Moldova, eraú datóre să dea Porții pe un preț fix acest product al codrilor seí (mai ales din jud. Bacău, Némțu și Sucéva) pentru ridicarea căruia se orînduia un anu-mit dregător (V. direcci-basă), care, odată cu boierii înadins trimiși din partea Domnului, priveghea și grăbia tăierea cherestelei trebuito-re Porții (Drăghici I, 29).

Koc. 198: pod în Dunărea la Obluciă, *cherestele* și alte multe nesfîrșite angării; 229: aú poroncít ca să serie pe la finuturi să taie *cherestea*; 260: să trimiți *cherestea*, ca să facem pod la Isaccea. UR. III, 138 (d. 1792): *cherestelele* care din vechime s'aú obicinuit a se tăia din munții Moldovii și a Valahiei pentru cetățile de la Rumile.

2. lemnărie: birne, scânduri, lați.

TARIF 1792: *che-estéua*, adică lemnele cele lucrute ce merg la țara turcăscă... scórțele, scândurile, lații săii alte *cherestele*. AL. Pr. 512: făcea de câți-va ani negoț de *chereste*.

3. podéla saũ lemnăria unei zidiri.

4. fig. complexiune fizică (cf. fr. bien bâti).

CARAG. Nov. 50: e un om cu o *cherestea* uriașă. ZANNE III, 103: ce mai *cherestea* ești!

5. mecanism interior: ex. *cherestéua* césornicului.

6. fig. ceva gros și ordinar.

ZANNE III, 103: nu-i e *cherestea* obrazul (se ȋice de omul cu obraz subțire).

Var. (archaică): **herestea**.

DION. 204: Vodă în urma focului aũ făcut și el ajutor orașului cu *herestea*, măcar că o plătia orașanii ómenilor din țară ce o aducea după domnescă poruncă, dar numai mai ușor în nart și făcea întes-nire ómenilor la facerea caselor. UR. XIX, 284 (d. 1826): *herestea* de tot felul prea bună.

— KERESTE, bois de construction, planches, poutres; bulg. kereste „grilaj și lemnărie,” serb. cerasa, alb. kiristee, ngr. *κερστέε*, mcr. cherestee „lemn de pădure.”

Despre importanța istorică a vorbeii: § 76.

cherestegiũ m. cel ce vinde cherestea, negus-
tor de lemnărie.

GHICA, 285: *cherestegiũ*, dulgher, úmplar.

Var. (munt.): **chiristigiũ** (Ionescu, Putna 267).

— KERESTEGY, marchand ou fournisseur des maté-
riaux de construction.

cherestegeria f. curte mare unde se ține cherestea.

CARAG. 42: să-mi arđă *cherestegeria*?

cherpedin(e) n. clește de scos caielele potcovelor.

— KERPEDIN (ar. kelbetein), tenailles à l'usage de
forgerons du maréchal-ferrant.

Ca și iabașa, vorba aparține uneltelor de potcovărie
(§ 105) și rămâne mărginită în acésta sferă specială.

chertic n. răboj la ocne (ca mijloc de contabi-
litate la vîndarea sării).

SUTZO, Statistica, 149: un *chertic* domnesc de 2000 ocă sare.

— KERTIK, entaille en coche sur le bâton qui sert
de marque au boulanger, au boucher etc.

Vorbă specială cunoscută în Moldova.

chervan n. 1. caravană în mișcare (rar între-
buințat cu acest sens primitiv).

GHICA, 323: când am ajuns la pod la Bănésă, *chervanul* se ținea
lanț; sute de trăsuri mergeau lin pe șleaũ, una după alta.

2. car mare de transport (unicul sens popular).

Od. I, 95: în urmă-le venia un *chervan* mare mocănesc plin

până în coviltir de sipeturi. PANN, Nastratin Hogeia, 38: cu clopote la gătuți ca și la ori-ce *chervan*. STĂNC. Alte B. 32: se depărtară *chervanele* și se risipiră valurile de praf...

Var. (archaică): **chiaruvan**.

Ist. 1715. p. 5: toți cei ce ar face călătorii, aș în oștire mare aflându-s-, aș în chip de *chiaruvan* călătorind...

— **KERVAN** (pers. *kiarvan*), caravane; bulg. *kervan* și *karvan* „fil d'animaux de băt“, serb. *karvan*, alb. *kar(a)van*, ngr. *καρβάνι* și *καρβάνι*, mcr. *cărvane*. V. Par-tea II: *carvasara*. Din aceeași vorbă orientală derivă formele europene: sp. it. *caravana*, fr. *caravane* Dozy, 249; de aci neologismul „caravană“, în poesia noastră literară (Al. Poesii II, 118: rătăcitoré *caravane* ostenite).

chervangiū m. cărauș (Costinescu).

— **KERVANĀI**, voyageur par caravane, chef de caravane; bulg. *kervanġia* și *karavangiġa*; mcr. *cărvănar*.

***ches** 1. (imper.) taie! (ađi ironic).

GHICA, 117: când Olténul dicea *ches!* capul și sbura...

2. locuț. „a face *ches*“, identică cu „*chesăgesc*“.

AL. T. 1242: gios o mulțime de căpășani tăiete... pricep că *leană făcut ches* pe tóle în vremea răzmeriței.

— **KES**, coupe! (imper. d. *kesmek* „couper“).

chesăgiū m. 1. pungaș, hoț (litt. tăietor de pungi).

Nec. 231: venise trei Sėrbi la Duca-Vodă aice în țară, să slujescă, cariți acei Sėrbi mai înainte vreme fusese *chesăgiū*. TEOD. 164 (orație): Ți-a cumpărat un fes de la întâiul *chesăgiū* [în text: casegin].

2. măcelar, într'un cântec d. Prahova (cu var. **chisăgiū**).

VULP. 21: Dina e cărciumar la buți, Noptea *chisăgiū* de Turci.

— **KESĀI**, qui coupe, coupeur de bourses, voleur adroit (d. *kesmek* „couper, retrancher“); bulg. serb. *kesġia* și *kisġia*, ngr. *κεσιτζής*, pungaș.

chesăgesc (și **chisăgesc**) v. a tăia în bucăți (vorba se află numai în poesia populară).

TEOD. 483 (cântecul zavergiilor): Vai, săracii Arnăuții, Cum îi *chesăgesce* Turcii! 487: Dar și pe ei apoi I-a *chesăgit* ca pe boi. 566: [Voinici] Tot de dinsul *chisăgiū*, Tot de dinsul omoriți; 587: Turci bogăți că sărăciă, Greci haini că *chisăgia*, Leși păgăni că pistosia.

chesat n. lipsă de vîndare, în opos. cu „*dėver*“.

— **KESAT** (ar. *kesad*), manque de débit, chōmage, stagnation du commerce; bulg. *kesat*, ngr. *κεσάτι*, difficulté de vendre.

Vorbă populară în Muntenia, ca termen special negustoresc, ca și antonimul seū „*dėver*“.

cheschėt n. grău fiert cu bucățele de carne.

AL. T. 74: ciulama, baclava, *cheschet*; 505: să-mi facă la masă vr'un *cheschet*, vr'o plachie.

— KEŞKEK (pers.), soupe de gruau et de viande; bulg. keşkek, serb. češket, ngr. κεσκέκι.

chezap n. (și **chizap**) vitriol întrebuințat de boiangii (numit înainte și „caraboia“).

IONESCU, 694: *chizap* cu 5 galbeni maja de 40 grame.

— KEZAB (pers.), eau forte (d. tez „tare“ și ab „apă“) bulg. kezap, serb. čezap.

chiabur a. foarte bogat, putred de bani.

AL. T. 434: m'am făcut *chiabur*. CR. I, 37: fratele mai mare era harnic și *chiabur*. PANN I, 64: e *chiabur*, se scaldă în averile sale. CAL. 1895, p. 74: îl schimbă din pălmaș ca vai de om în frunțaș *chiabur*. Isp. 207: el cunoscă de mult pe un cioban *chiabur*; 267: iacă un neșător *chiabur* că vine și la dînsul.

— KIABIR (ar. kebir „grand, noble“), puissant, riche. Vorba, la noi foarte răspândită, lipsesce în idiomele balcanice. În stîlul familiar, adesea ironic.

chiaburesc v. a se face chiabur, a se îmbogăți foarte.

TEOD. 552: Noi cu el am haiducit, Noi cu el am *chiaburit*; 670: Tudorel se îmbogăția, Tudorel se *chiaburia*.

De aci și forma compusă, **inchiaburesc**, cu același sens.

SFERANȚIA Rev. N. I, 279: Ceilalți ômeni, vedînd că Șotiea Babei s'a *inchiaburit*, aũ început a lua pildă de la dînsul.

chibrit n. 1. bețișor uns cu puciosă pe o margine și care se aprinde prin frecare (pl. chibrite și chibrituri).

STAM. 99: un *chibrit* aprins la tigăiță fiind, pulberea se aprindea. CR. II, 111: dă-i o pîrlolă bună cu nisce *chibrituri*. CARAG. 18: dar tutun și cîrticică ți-ai luat? *chibrituri* ai? ȘEP. IV, 131: Din țesilă scöse iute trei surcele de *chibrite*.

Două credințe băbesci se rapórtă la chibrit: când se varsă chibriturile, aũ să vie mosafiri (Șeđ. I, 191) și când a trosnit chibritul, are să ia parale.

3. om lung și slab (ca un chibrit), înalt și subțire (vorbînd de tocurile ghetelor mitocănesci).

MARION, 53: Niță cu vr'o cincî inși gătiți ca de Pasce aveaũ nisce ghetă cu tocuri *chibrit*, ce făceaũ să crape de necaz pe ceilalți flăcăi.

4. fig. (și arhaic) aprindere, îmboldire.

DUM. 25: D-lui și cu alți boierinași urmă cu mergerea mai pe urmă, ci cum luară scire (de sosirea Turcilor) dobîndiră deosebit *chibrit*.

5. fig. om iute, mînios, de unde locuțiunea: „i-a dat cu chibritul la nas“, l'a supărat (Zanne, III, 103).

— KIBRIT (ar. „souffre“), allumette; cum. chibrit „sulphur“; bulg. kibrit, serb. čibrit „fir de puciosă“, mcr. chibrit, ngr. κικρίτι. Ca termin de alchimie pentru „puciosă“, vorba arabă a suferit în spaniola și franceza o serie de curioase deformațiuni (cf. Devic, 4).

Vorba se aude și în partea Ardélului învecinată

cu Muntenia; altminterea, se dice cătrăniță (în Tîrnava) și șvebel saŭ ghiușă (în Năsăud). În România vorba e pretutîndeni populară și n'are alt echivalent. Sensurile figurate sînt proprii limbei române.

chibritelniță f. cutiôră de ținut chibriturî.

chifteà f. cocoloș de carne tocată.

Bogd. Com. 28: *chiftele* cu sos.

Var.: *cheftea*, *chiottea*, *chiuftea* și (arch.) *cuftea*.

TARIF 1761: *cuftete* cantarul 50 bani vechi.

— *KÛFTE*, *KÖFTE* (pers. „pilé, hachi“), boulettes de hachis cuites au beurre; bulg. *kïufte*, serb. *čufte*, ngr. *κρυφές* și *κιοφτές*, mcr. *chioftè*.

chihlibar n. (și *chilimbar*) ambră galbenă, litt. „care atrage paie“, proprietatea cunoscută a chihlibarului.

TARIF 1792: *chihlibar* nelucrat, oca 180 bani. DELAVR. 175: șaluri de Tarigrad și *chihlibare* cât oul de găină. JIP. 70: icône de sticlă, *chihlibar*, matostat, tumbac... TEOD. 512: Dinți mărunți mărgăritar, Ochișori-ți de *chihlibar*...

Aceste două forme sînt proprii Munteniei, pe cînd în Moldova se aud numeroase variante: **chehleambar**, **chehimbar**, **ohihlimbar** și **ohihrimbar**.

TARIF 1761: *chihrimbar* de cel bun oca 3 lei 7 potronici vechi, *chihrimbar* prost oca 230 bani. NEGR. I, 240: ușile de cristal și mobilele de *chihrimbar*. AL. Pr. 114: mătani de mărgean saŭ de *chihrimbar*. TARIF 1792: *chehleambar* pe unde va intra saŭ eși 180 bani. DRĂGH. I, 156: *chehleambar* negru mirositor din munții Carpaților.

— *KEHRIBAR*, *KEHLIBAR*, *KELIBER* (pers. *kiah-rîba* „tire-paille“), succin: bulg. *kehlibar*, serb. *čelibar* și *čehlibar*, alb. *čehribar*, mcr. *chihlibare*, ngr. *κρυλιπάρυ*. Din aceeași vorbă orientală derivă: sp. it. *carabe*, fr. *carabé* „ambre jaune“.

chihlibariu adj. (și **chihlimbarlû**) galben ca chihlibarul (vorbînd de vin).

FIL. 231: o arămésă de vin *chihlibariu*. OD. I, 84: un pahar de vin *chihlibariu*. GANE III, 215: butelei pline cu vinul cel mai *chihlimbariu*. Formațiune analogică (§ 23).

chilă f. veche măsură de capacitate pentru cereale în valôre de 400 oca saŭ 20 banițe.

NEC. 250: aŭ apucat [Brăncovenu-Vodă] numai de aŭ luat în nisce cubni cu cai ai lui vr'o sută de *chile* de orz. GREC. 325: să gătescă Antioh-Vodă den țară 100 de *chile* de zaherea, o sémă să se strîngă la Bucuresci și o sémă la Tirgoviște, să fie de trôba oștilor. DION. 184: Domnul Moruzi aŭ găsit prilej, cum să câștige bani, că nu-i era destul venitul Domniei, și strîngënd mult grâu de zaherea de pe unde găsia, plătînd 7 lei *chila*, apoi îl vindea în Bucuresci la pitari cu 40 lei *chila*. TARIF 1792: orzul de un sac de *chile* șese, 40 bani. AL. T. 953: dacă vrei să-mi dai grâu cu 50 de lei *chila* și popușoiul cu 16

lei merța, 'ți cumpăr totă pâinea de pe moșie. Isp. B. Sn. 73: lua 21 de banițe în *chilă* în loc de 20. STÂNC. 21: a vărsat stăpânul paserilor din lumea asta 5 *chile* de mei. TEOD. 57: In țîrg la Buzău, Pe *chile* de grâu,

Vorba figurază în locuțiunea proverbială „a bate ca p' o *chilă* de popușoi”, a snopi în bățăi.

— KILE (ar.), mesure de blé ou de liquide (d. gr. *κοίλον*): bulg. kile, serb. kila, ngr. *κίλες*; ung. kila, pol. kila.

Ca măsură de grâne, chila (ca și dimerlia) e turcoescă, pe când banița și merța sînt slavone.

chilermeneă f. un fel de ciupercă (*Bolus armeniaca*).

TARIF 1761: *chilermene* de 14 ocă 1 leu.

Vorba e cunoscută și în Muntenia (Polysu); prin etimologie populară: **chilie armenescă** (Conv. XXVI, 452).

— KIL ERMENI, bold' Arménie (d. kil „argile” și ermeni „Arménie”); ngr. *κίλερμενί*.

chilim n. covor țărănesc cu două fețe.

TARIF 1761: *chilimurile* turcesci de unul 14 bani buni, *chilimuri* brovslavscoi de unul 10 bani. FIL. 63: un pat de scânduri acoperit cu un *chilim* de Țarigrad. IONESCU, 686: femeile fac scórțe și *chilimuri* pentru așternut în case. ȚARA N. II, 194: Numai *chilimuri* turcesci, Covóre persienesci...

— KILIM (pers.), tapis grossier à poils ras, natte; cum. chilim „tapetes”; bulg. kilim, serb. čilim, rus. kilim, alb. kilim, mor. chilime, ngr. *κίλιμ*, rut. rus. pol. ung. kilim.

chilipir n. 1. marfă de ocaziune cu preț de nimic, lucru cumpărat ieftin.

AL. T. 258: s'o îndulcit cu *chilipiruri*, de când o pus mîna pe moșie; 465: nu perdeți *chilipiru* de la mîna; 828: nu scăpa *chilipiru* din mîna; 1357: până acum nu s'au înfătoșat nici un *chilipir*. STÂNC. B. și Sn. 33: să se ducă la țîrg să cerce a apuca niscai *chilipiruri*.

2. folos neașteptat, căștig întîmplător.

BELO. 411: Căci într'asa *chilipiruri* sciați că nu vor mai da. CLĂS. I, 218 [un cartofor vorbesce]: într'o cafenea grecescă dau de *chilipir*; IV, 243: să mă ferescă D-zeu de așa *chilipir*! ORĂȘ. 19: Sîrmana vreme veche, vestită 'n *chilipiruri*... BASME III, 112: bravo! peste bun *chilipir* am dat! diseimpăratul, uitându-se la frumusețea vitelor.

3. (ironic) bucățică bună.

Isp. B. Sn. 125: o vulpe mirosise a carne... socotia că a dat de vr'un *chilipir* și venia să-și cerce măselele în el. POLYSU [Adnotat.]: Fata asta, ce mai *chilipir*!

Var. (mold.): **chelepir** și **chelipir**.

DRĂGH. I, 186: asemenea mansupuri sau *chelepiruri* bănoșe... AL. Pr. 25: când iubitul se bărbat se folosise de vr'un *chelipir*...

În Ardél se aude forma **chiripir** cu sensul de „trébă, folos” (Reteg. 97: țiganul scie tot *chiripirul* lor).

— KELEPIR, butin, tout ce qui s'achète à très bon marché ou s'acquiert pour rien, par occasion, trou-

vaile; alb. bulg. kelepir, serb. čelepir „pradă“ (celepiriti „a jăfui“), mer. chilipuri, ngr. *κελεπίρι*, trouvaille.

Terminul aparține la început sferei militare (ca sinonim cu „duium“ sau „iamă“) și sensul primitiv de „jaf“ îl posedă încă în parte derivatele sale.

chilipirgiu m. 1. cel ce umblă după chilipiruri.

KIK III, 141: negustori înseamnă *chilipirgi*...

2. (ironic) cel ce caută aventuri amoróse.

— KELEPIRGI, celui qui achète ou qui veut toujours acheter pour rien, a très bon marché; bulg. kelepirgiia.

chilipirgesc v. a trage pe sfóra, a înșela.

KIK III, 141: a apucat nărav de *chilipirgit*...

chimion m plantă cu bóbe aromatice, asemenea anasonului (*Carum carvi*), cu mai multe varietăți: chimion de câmp sau „secărea“, chimion de apă sau „mărăraș“ (*Oenanthe*), chimionu-capului (*Lacsrpitium*) și chimionu-porcului (*Percedanum*).

— KIMION, cumin (d. gr. *κίμνον*, de unde și forma paralela *chimen*). Vorba grécă însăși a venit din Orient (ebr. kámmón).

chimioniu adj. de colórea negricióasă a chimionului.

— KIMIONI, de couleur cumin, vert olivâtre.

chimir n. (în Moldova **chimer**) 1. sensul primitiv: boltă arcuită, arcadă.

Ist. 1715, p. 27: apa de la un loc este adusă pe *chimiruri* de piatră înalte, până ce intră în cetate de se împarte la fântini. STAM. 39: un Arnan bėtrán ce șede în nisce *chimeruri*.

2. astăți, briu lat și îndoit de piele, ce servă ca pungă de purtat parale, cremene, cuțit etc., sinonim cu „șerpar“: împodobit cu nasturi și cusături, chimirul e purtat de țaranul de la munte.

CR. II, 62: o curėlușă de cele cu *chimeruri*. CONTEMP. II, 816: scuturând *chimerul* scóte cele două parale. AL. T. 1607: mai scóte, giupáne, din cel *chimir*, mai scóte. GANE I, 94: ia de colo *chimirul* cu bani. OD. I, 65: un cojoc scurt de óie nėgră, cu glugă la spate, și *chimir* cu ótele. JIP. 50: *chimiru* teú ar gáfui înțesat de sute și de mił de galbeni. MARIAN I, 13: Mái panțiri cu straiе dalbe și cu *chimiruri* albe. ȘEP. IV, 131: Apoi mâna în briu punea, De *chimer* se desfăcea. BUR. 190: Un *chimir* cu galbeni mulți și un testemel cu cărți.

3. pungă cu bani, bani.

AL. T. 40: când mă vėd supus la bir, atins tocmai la *chimir*... CARANF. 63: Lui Gheorghe *chimir* cerea și 'n stână 'mi intra... AL. 228: N'am lețcae la *chimir*, Să mă pot plăti de bir...

— KEMER, voúte, arcade, cintre, ceinture, le milieu du corps d. gr. *καμάρα*, boltă (lat. camera); bulg. kemer „boltă și chingă“, serb. kemer și čemer „boltă și șer-

par“, alb. kiemer și çemer, mcr. chimer (pentru bani), ngr. κερéρι, voûte, ceinture.

Forma secundară **ghimerlie** sau **ghimirlie** se trage de la primul sens al vorbeii, cu înțelesul de „cocióbbă“ (§ 23).

CAL. 1883, p. 22: un bătrân sta ghemuit înaintea unei *ghimerlii* de bordei; 28: luă de subțiori pe unchiaș și intră cu el în *ghimirlie*.

chimiraș n. chimir mic (sau desmierdător).

PANN, 46: celălalt umpluse de sfaști *chimirașul*. R.-Cod. 234: Mâna 'n *chimiraș* băga, Câte o rilă le dedia. Teod. 442: ghiozdănașul mi-aș găsit, *Chimirașul* mi-aș brodit...

chindie f. I. (sensuri moderne) 1. timpul zilei între amiazi și apusul soarelui (între 2 și 4 după amiazi), numit „chindia mare“ sau „chindia mică“ după cum soarele s'afliă mai aproape de amiazi sau de asfințit.

a. la cronicari și în poesia populară vorba figurază la sing.: „la vremea de chindie, când fu soarele în chindie“...

CANT. Ier. 404: caii soarelui cu fruntea spre apus și Carul spre Ursul cel mic a întorce, adică după 9 césuri de zi, prin *chindie*. M. Cost. 274: Leșii au dat războiți foarte tare până la vreme de *chindie*. N. Cost. 5: Acest Dabija-Vodă de două ori făcea divan în zi: deci la divanul cel de dimineță d'voră toți la divan, iară la cel de *chindie* umblau fustașii prin țîrg, chemând ómenii la divan. NEC. 276: descălecând Turcii la gazde, dimineța n'au dis nimică; iară când au fost pe la *chindie*, numai ce au umplut Turcii ograda domnescă. GHEORG. 328: unui din Domnii cei vechi făcea divan și la vreme de *chindie*. ȚARA N. II, 274: Când fu soarele 'n *chindie*, Fuse lupta cu mânie... CARANF. 87: Până soarele la *chindie*, Badiul trece peste mie. BUR. 210: Până era soare 'n *chindie*, Rémase Tătari o mie.

b. în graiul obișnuit de astăzi prevalază forma plur.: „pe la chindii“, pe la toca (ad. la 4 césuri după amiazi).

XEN. 186: se înturna acasă pe la *chindii*. DELAVR. 82: într'o Sf. Vinei cam pe la *chindii*. FIL. 117: când vino îndărăt? pe la *chindii*, cocóne! STRANC. 97: se suciră și se învîrtiră până a fost venind soarele în *chindii*. ISP. 300: pe la *chindii* am ajuns în palatul zmeilor.

2. un fel de horă țărănescă foarte vioie și aria ei (cu acest sens cunoscut și în Ardél).

JIP. 51: dac'ar pleca toți țigani baragladini, cioringlavi, odată din sate, cine ț-ar mai cânta de joc: bătuta, horele, fedeleșu, chiperu, mocăncuța, *chindia*... FIL. 172: țiseră lăutarilor să cânte pristo-lénca, *chindia*. DELAVR. 6: țărani trageau *chindia* de curgea țarina din pod. MARION, 5: începură țigani să-i tragă o *chindie* d'ale năbădăioșe.

În Moldova vorba se mai aude sub formele **achindie** sau **achindei** și **tinghie** (Etyim. 170), primele două cu un *a* protetic, sub influența analogică a lui *a-miazi*, *a-séră* etc., iar ultima o rostire dialectală.

II. (sensuri arhaice) 1. musica domnescă de séră, sinonimul românesc al lui „tabulhana“ (Sulzer II, 431).

CANT. Mold. 58: musicorum collegium apud principem manet et quotidie tribus ante solis occasum horis (quod tempus Turcis *ikindii*

vocatur) neubet i. e. excubiarum signum solenni sibi strepitu facit. N. Cost. 112: Curt Mehmet Paşa strîns-ău mehterî şi tabulhanagî a ţării şi punea de bătea *chindie* în toate ăilele în curte... AMIR. 180: meterhanéua Domnului bătea în toate ăilele *chindia* cea obicinuită.

2. tobă mare îmbrăcată cu postav roşiu, făcând parte din instrumentele meterhanelii (Papazoglu, 53, 56).

3. la curţile domnesci şi boieresci, turn de stréjă de unde se vestia cu tobe şi cu surle césul înserat al chindiei, când toţi ómenii casei se adunau la cină şi porţile curţii se închideau.

Op. I, 157: totă nóptea arse *chindia* lui Socol.

4. numele unui turn observator, înalt de 20 de stînjeni, în Tîrgovişte (de pe care se vestia chindia).

— İKINDI, le temps entre le midi et le coucher du soleil, la prière que la loi prescrit de faire vers la moitié de ce temps (ikind „deuxième“); İKINDİN (adv.), pendant l'heure de la prière de l'après-midi, dans l'après-midi; cum. echindü (chindü) „tempus post meridiem“; bulg. ikindîia (kindîia), serb. icindîia, alb. icindi „séră“.

Vorba lipsese la Grecii moderni şi la Românii din Macedonia, cari dic „mirinde“ pentru timpul dintre 2 şi 4, pe când în Banat ea pare a fi transportată de ciobanii din Muntenia (sau a fost luată de la Sêrbi).

Ca termen ciobănesc, *chindia* face parte dintr'o bogată nomenclatură orientală relativă la păstorit (cf. cioban).

chior a. şi m. 1. care n'are de cât un ochi, în opoziţiune cu „orb“.

STÂNC. 172: un zmeu şchiop şi *chior*.

În acest sens vorba figuréază în diferite proverbe.

GOLESCU: cine trăiesce cu *chiorul* se învaţă a se uita cruciş. ISP. Rev. II, 149: *chiorul* între orbi este împérat.

2. se dice de monetele găurite: „a nu avea para *chióră*“, a fi cu totul lipsit de bani (cf. *chióră*).

JIP. R. Sat. 142: fără să le plătéscă nici lescaie *chióră*. PANN, 158: n'ai o para *chióră* şi lenea te dobórá. STÂNC. 247: n'aveau *chióră* para în buzunar. ŞEP. IV, 142: Că te ajunge o vreme rea, Făr' de *chióră* de para...

3. despre gîmurile astupate cu hârtie.

CRĂS. I, 148: casa cu ferestruie *chióre*...

— KIOR (kör), aveugle; cum. cor „caecus“; bulg. kior, serb. éor, alb. kior (éor), mer. chior.

chióră f. 1. para *chióră*.

CARAG. 4: n'are *chióră* în pungă.

chióra (de a) adv. orbesce.

CR. II, 80: de acum s'o luăm de-a *chióra*.

chioresc v. 1. a (se) face chior.

AL. T. 392: era să mă *chioréscă*. GANE I, 70: l'am *chiorit* de ochiul drept.

2. a trage la țintă, a ochi.

GOLESCU (prov.): cine nu *chioresce*, la semn nu nimeresce.

3. a înșela (Zanne II, 523).

chiorilă m. (în basme) uriaș cu un singur ochiș pe care, ținându-l închis, putea să vadă și în măruntăile pământului.

CR. I, 267: când ajunge păsărica pe la străjerul *Chiorilă*, el mi îi-o vede...

chiorț adv. 1. ca chiorii, orbesce.

CR. II, 98: dam *chioris* prin fasole, prin mazere...

2. cruciș, ponciș.

CRĂS. II, 28: a răspuns el, uitându-se *chioris*.

O formă ibridă **chiondorț** „chioris” (Stănc. 121: uitându-se la el cam *chiondoris*) rezultă din amalgamarea sinonimelor *chiomb* + [chi]orîș.

chioșc n. 1. pavilion oriental cu care se decorază grădinile, parcurile.

IST. 1715, p. 14: trec pe sub *chioșcul* Impăratului. KOG. 274: un mare foc s'au făcut sărind câte de o milă de loc și s'au aprins două *chioșcuri* împărătesci de aș ars. AL. T. 1229: vărul meu va ocupa *chioșcu* din grădină. FIL. 183: ea dete ordin să aducă caféua și dulcêța în *chioșc*. ISP. 152: împăratul ridică un *chioșc* în pădurea aceea. TZOD. 672: Sultanul ce făcea? În *chioșc* se urca...

2. gheretă în care se vînd gazete.

— *köşk* (pers.), pavillon, belvédér, petite maison; bulg. *kiošk*, serb. *čoška* „balcon”, alb. *kiošk*, ngr. *κίοσκι*, mer. *chioșcu*. Din aceeași vorbă orientală derivă: fr. *kiosque*, de unde rus. *kioskü*, pol. *kiosk*, rom. *chioșc*, cest din urmă întrebuințat în poezia artistică:

AL. P. I, 148: N'aș vrea comori, n'aș vrea s'am Nicî *chioscuri*, nicî saraiü; II, 76: Un *chioșc* în filigrană de marmură aurie... BOL. I, 243: Sub maluri eununate De *chioscuri* de porfir...

chioșcar m. cel ce vinde gazete într'un chioșc.

chiostèc n. 1. butucî la picioarele cailor, spre a le domoli mersul (cu pl. *chiostece* și *chiostecuri*).

PANN I, 102: Când te uiți la el și trece, Parcă este 'n *chiostece*.

2. brîu, cordon (sens eșit din us).

GHEORG. 312: boierii merg înaintea Domnului pe rînduală și cu contêșile pe umăr numai în *chiostece*. GHICA, 150: vengherca de postav negru cu brandebururi și cu *chiostecuri*.

— *köstek*, entraves; lien, cordon, chaîne de montre; bulg. *kiustek* „ceinturon (pl. liens)”, serb. *čustek* „obeđi”, alb. *kiostek* „lanț (de cêsornic), butucî de caî.”

chirie f. 1. preț de transport.

NEC. 370: aü căutat câteva care cu *chirie*, de aü încărcat pâne.

AMIR. 173: nici lăcuitoilor acestor țări n'au lăsat să le fie cu pagubă trecerea acestor Pași, că și *chiria* lor și toate conacele au plătit el cu bani. GHEORG. 301: Domni de la Tarigrad, după ce lua Domnia, prindeau căruțe cu *chirie* de-și aduceau agârlicul lor. GREC. 220: nu era greul cel mare zaheréua, cât era caréle și *chiria* care era s'o ducă. COND. 1776, p. 38: nime să nu fie volnic a merge cu *chirie* fără scirea vâtafului de cărăuși și de chiragii. UR. IV, 205 (d. 1819): din suma banilor ce va lua fiesce-care cărăuș *chirie*... AL. T. 954: unde pui *chiria* de aici până la Dunăre? ȘEP. IV, 140: Șapte care cu *chirie* Ale lui neica Ilie...

2. sumă cu care se capătă provisoriu usul unui lucru: se dice mai ales de trăsură, casă, cai (pentru moșie, móră sau cârciumă, se dice „arendă“).

PRĂVILA Vasile-Lupu, 21: de se va afla că acea casă a fost prinsă cu *chirie*. ZIL. 78: cu cereri de *chirii* grele, nesuferite... AL. T. 113: mi-am luat o casă cu *chirie*; 1013: să plătesc *chiria* odăilor comisului Agamemnon. PANN, 131 (prov.): prăvălie cu *chirie*, marfă în datorie. CARAG. I, 36: hanul poți să-l dai cu *chirie*. GHICA, XII: clăcașii plătiau proprietarului în muncă *chiria* pământului pe care locuia.

3. fig. bani de chirie.

ISP. 293: sciind că gura nu-i ține *chirie*, spuse...

— KIRA (ar.), louage, loyer, prix; bulg. kiria, serb. ćirića, alb. kira (ćira), mcr. chirie, ngr. κερὰς. Forma primitivă *chiră* s'a păstrat numai în albaneză și neogrecă, în celelalte revine forma secundară *chirie* (§ 23).

De la „chirie“ s'a format două nume de agenți: unul românesc, *chiriaș*, cu sensul de „locatar“; și altul împrumutat, *chirigiū*, cu sensul de „cărăuș“.

chiriaș m. 1. cel ce ține o casă cu chirie.

HINȚESCU (prov.): De cât să bag *chiriaș* rău în casă, mai bine un mărăcine, și s'o ții închisă.

2. cel ce ia cu chirie o trăsură.

CR. I, 107: la dél moș Nichifor se da pe jos și trăgea de valma cu iepela... *chirieșii*, vrând nevrând, trebuiră să se deie și ei. PANN, 106 (prov.): și pentru calul șchiop se găsește *chiriaș* (adică nici fetele cu defecte nu rămân nemăritate).

Vorba trecu și în bulgăresce: kiriaș.

De aci și un verb **închiriez**, a da sau a lua cu chirie.

AL. T. 116: *închiriând* mereu la case; p. 1259: sint gata să-î *închiriez* rindul ăst de sus. ISP. 116: cerbul nu-mi este de vîndare ci de *închiriere*.

chirigiū m. cărăuș, cel ce duce cu carul.

NEC. 370: numai *chiria* [carelor de pâne] și plătia, ci și *chiria* cu păsuală, dând întâi Domnia acei 60 bani *chirigiilor*, apoi cu vremea scotea de la acei ómeni. NEGR. I, 301: e nemulțumit cu *chirigiū*, căci îi plătesce foarte rău *chiria*. PANN, 132 (prov.): *chiria* deșteptă pe *chirigiū* și omul pe călător. GHICA, 324: un foc mare ocolit de feciori, de vizitii, de rindași și de *chirigiū*. TEOD. 458: Și eū că m'oiū face ca un *chirigiū*, Cu tine să fiū...

Var. (archaică): **chiragiū**.

COND. 1776, p. 15 : 20 lei poclon de la starostele de *chiragi*; 38 : cărăuși cu care și *chiragi* cu căruța.

— KIRAGY, locataire, celui qui tient des chevaux à louer; bulg. kirağıia, serb. kirağıia „chiriaș“ (și kirigiia „cărăuș“), alb. kiraçi, ngr. *κίρατζής*, mer. *chiragi*.

**chiragi-bașă* m. vâtaf de chirigi.

REV. I, 55 (d. 1796): o sută cai ce s'aũ tocmit de la *chiragi-bașă*.

chisea f. vas de cristal, pentru dulceta.

AL. T. 1088: mai sint încă două *chisele* de dulceta de chitru.

FIL. 18: mai sus se vedeau câteva *chisele* de dulceta.

— KLASĖ (pers.), grande tasse à boire, coupe, vase; serb. časa „castron adânc,“ alb. kiasa măsură de grâne, ngr. *κασέζ*.

chisea f. (și *chesea*) 1. pungă de tutun, înlocuită ađi cu tabacherea (§ 89).

AL. T. 433: *chisele* de tutun cusute cu fluturi. FIL. 69: ținea într'o mână o *chisea* de șal plină de tutun. PANN, 166: pescarul 'și ia o *chisea* bună ș'un ciubuc mare... DELAVR. 121: pe nisce mēșufe ovale se rînduiau *chesele* de tutun și de dulceta. STANC. Gl. și Pov. 89: un turc ar fi pierdut o *chesea* cu tutun. TEOD. 572: Ciubucelo că-și arunca, *chiselele* că-și perdea...

2. (ironic) pungă de bani.

ORĂȘ. 47: Să vă umpleți *chiseua* și să aveți renume; II, 77: Ș'adună, adună mereu la *chisea*.

— KISE (kese), bourse, somme de 500 piastres (ou 110 fr.); TÛTÛN KESESI, bourse à tabac; cum. chisa; bulg. kesa (kesiia), serb. kesa (česa), alb. kiese (čese); rus. kisa, pol. kiesa. V. Partea II: chesadar.

Despre echivalentul românesc al vorbei turcesci, adică „pungă“, ca termen financiar (§ 38).

chișléc n. pivniță (Stamati s. v. Keller), litt. cămară pentru iarnă (cf. zemnic).

— KAŞLAK, quartier d'hiver (alt sens lipsesce). V. cășlă.

Vorba se aude numai în Moldova.

chiub n. (și *chiup*) borecan mare.

PANN, 68: decē *chiuburi* tot cu galbeni puși în rînd. NEGR. II, 56: tôte *chiupurile* cu marinate și licorini. Isp. U. sfatos, 40: se ascunse într'un *chiup* de aramă.

— KIUP (ar. kiub), grande cruche vernissée à large orifice, vase de terre; bulg. kïup, serb. čup, mer. chiupă „vas cu tórtă.“

chiul n. festă, numai în locuțiunea „a trage chiulul cuiva,“ a-i juca un renghiú.

MARION 1895, No. 52: veđi să nu-mi tragi *chiulul*? — Dómne feresce!... Sev. Pov. 175: 'și face socotéla să-i tragă *chiulu*.

Vorba e abstrasă din *chiulangiu* „cel ce trage chiuluri.“ V. chiulhanagiú.

chiulăf n. 1. un fel de căciulă turcăscă, asemenea „işlicului.”

BĂLC. 130: bătrânul Sinan însuși izbindu-se de pod, 'și pierdu *chiulaful* și feregéua. AL. T. 125: Să ne puie un *chiulaf*, Să facă țara pilaf.

2. căciulă în genere.

PANN II, 52 (prov.): la așa cap, așa *chiulaf* (Șed. I, 219: la așa cap, așa *căciulă*).

3. fig. și fam. căpățână, sinonim cu „bostan”.

ZANNE II, 50 (prov. d. Vâlcea): a avea cap, tivgă (*chiulaf*).

— KŪLAH (pers.), bonnet de forme conique en poils de chevreau, bonnet de derviche, de muletier; bulg. kiulaf, serb. ćulaf, alb. kŭlaf „căciula conică a dervișilor”.

chiulhàn n. (și *chiolhan*) petrecere cu ospete, masă mare cu beție, sinonim cu „ziafet” (se aude în Muntenia).

ISP. Sn. 102: îi trimise o baclava și vorbă, că are să vie să se puie de *chiulhan*. THEOD. 558: Apoi nuntă că făcea, Iar *chiulhanul* cât ținea? Câte zile 's într'un an. MARION, 3: da cu praștia pe acasă și bătea mahalaua fiindu-se de *chiolhanuri*. ORĂȘ. II, 77: Adunați cu toții la *chiolhan* de séta.

— KŪL-HAN (pers.), four pour chauffer le bain, chambre de chauffe, étuve, cendrier (d. kil „cenușă” și han „casă”; fig. la poezi despre lumea pămîntescă).

Sensul românesc al vorbeii (care există pe semne și în turcesce) provine de la datina Turcilor de a petrece la băi, aceste localuri jucând un rol însemnat în viața lor socială: acolo se reprezintă farse („hammam oyunu”), se benchetuesce și se petrece în tot felul.

chiulhanagiü m. 1. (sens archaic: și *chilhanagiü*) cel ce încălzește baia.

COND. 1776, p. 30: poclon lui Vel-ispravnic de la un *chilhanagiü*; p. 80: un *chilhanagiü* 2 lei pe lună.

2. (sens modern: și scurtat *chiulangiü*) fig. cel ce trage chiuluri, cel ce jocă feste.

KIK. III, 71: un om isteț, *chiulangiü*; IV, 18: un tip de *chiulhanagiü*.

— KŪLHANAGY, qui chauffe le bain (pentru sensul figurat, cf. *chiulhaniü*).

chiulhaniü a. și m. (și *chiolhaniü*) ciapcân, viclén.

GORJ. III, 55: asta e un șiret și jumătate și un *chiolhaniü*.

Aci se rapórtă probabil și *ghiolhană*, femeie cochetă (Stam. 527: *ghiolhană*, muiere frumoasă ce cam trage cu códa ochiului) sau femeie corpulentă (Costinescu, 484: *ghiolhană* se dice în deridare unei femei mari gróasă și grasă).

— KŪLHANI, qui se tient la nuit dans la chambre

de chauffe des bains publics, petit polisson, fripon, vagabond, coquin; serb. ćulaniia, mer. cliurlhan „mojie“.

chiulug n. un fel de măciucă.

For. II, 302: ciaușul Agăi cu *chiulug* de argint. TUNUSLI, 25: Agă înaintea Domnului ține în mână *chi/uflug* de argint.

Vorba s'a păstrat până ađi în județul Ialomița sub forma *chiulichiu* sau *culichiu*.

Șep. I, 4: Cucii pórta în mână o măciucă sau un instrument de lemn de forma unui unghiū obtus, a cărui códă, tot de lemn, este ceea ce numesc ei *culichiu*.

— KŪLUG (killung), masse d'armes: serb. ćulum, pol. kilof „măciucă“; ngr. κισλούγκι, darde à pointe aiguisée au fer. V. Partea II: cioian și hazran.

ciacal m. (și **cecal**) numele românesc al șacalului.

CANT. Ier. 26: Iupul, hulpea, *ciacalul*, mița sėlbatecă. TARIF 1761: blane de *cecal* de 7 perechi un leū vechiū. STAN. 94: *cecale* și urși cumpliți.

— ĆAKAL, chacal; curd. ćekal; bulg. serb. alb. ćakal, ngr. τζακάλης. Forma literară modernă *șacul* (ca ung. sakál și pol. szakal) derivă din sp. fr. chacal, de aceeași origină orientală.

ciacăr a. 1. cu un ochiū de colóre cenușie sau diferit de a celui-lalt (Costinescu).

KIK. III, 12: bivol *ciacăr* cu urechi blegi; 235: păzcesce ochiū, că ese iapa *ciacără*..

2. (ironic) și despre om.

AL. T. 5: Măriuca cea cu ochii *ciacări*; 9: unu cam *ciacăr*, cu barba în furculiți.

3. fig. posac, candriū, cherchelit.

MARION 1896, No. 45: când se întorcea păsėrarul, era în totdeauna *ciacăr*, n'avea chef de vorbă. ORĂȘ. II, 91: Aga ca un chior Bea dintr'un urciór, iar nenea Murat E *ciacăr* turbat.

4. se ȑice de un soiū de grăū de tómnă.

— ĆAKYR, bleu strié de gris, qui a les yeux bleux (adj. gris, qui a une petite pointe de vin): serb. ćakar „cu ochii albaștri, cu privirea crucișă“ (despre cał și despre ómeni), mer. ciacăr.

ciacșiri pl. 1. nădragi largi roșii, cum pórta Turciū și cum purtaū odinióră boierii noștri: erau nisce șalvarī prelungiți prin tuzluci până sub îndoitura genuchiului.

GHICA, 501: boierii cei mari se îmbracău cu *ciacșiri* roșii cu meși. FIL. 285: nisce *ciacșiri* de șal roșu. VULP. 43: Ciobanii lui Dobrișan.. Cu *ciacșiri* de ciocărlat, Cotul 5 galbeni luat.

2. nădragi de aceeași formă purtați la urmă de slugile boieresci și de haiduci.

FIL. 169: ciociū cu *ciacșiri* roșii. GHICA, 287: Jianul bătrānul purta *ciacșiri* roșii cu meși galbeni.

3. nădragii femeiesci.

TEOD. 641: Pune *ciacșiri* streiori Peste șalvarii roșiori...Vorba revine rar la singular (Pam. 45: privind că *ciacșirul* vîntul îl umflă).— ÇAKŞYR, pantalon en drap léger moins ample que le *chalvar* Barb.; serb. çakșire, rus. çakșiry, ngr. τçακσίρα, culottes très larges des orientaux.**ciadirii** a. de colóre verde ca paiul grăului (litt. de colórea cortului).DELAVR. 165: coliba haiducului cu poturi *ciadirii* și cu șerparul verde. TEOD. 337: Cu panglice *ciadirii*, Atîrnate de chelii...

— ÇADYRY (yeșil), couleur de vert gris. V. Partea II: ciadir. Despre nomenclatura colorilor (§ 105).

cair n. câmp de pășunat caii.GHEORG. 323: la diua de Sf. Gheorghe este obiceiul, ca să scótă caii domnesci la *cair*... ajungînd la *cair*, aședă Comisul caii Domnului după rînduială. AL. Poesii II, 33: Caili sburdă prin *cairuri*, turma sbéră la pășune...Var. (archaică): **ceir**.M. COST. 349: siimenii aũ luat spre Socola, în șes, la *ceir*; 365: peste nópte aũ eșit din tîrg Tătarii la mas, peste *ceir*... 665: în ceea parte de Bahluiũ, în *ceir*, fugia cele două stéguri de cãtane... NEC. 232: caii lui Cantemir-Vodă din *ceir* i-a luat Crupinschi cu un podghiaz leșesc.

— ÇAIR, prairie, champ; alb. bulg. serb. çair, pol. czair, mer. ceire, ngr. τçάρα, pãturage.

Vorba, în trecut ca și în present, aparține Moldovei.

cialmã f. (și *celma*) f. turban ordinar. Vorba revine la cronicarii, în poesia populară și în literara propriu-zișă, pretutindenea cu specială aplicațiune la Turci.a. NEC. 212: aũ venit cu mazilia Constantin Brãncovênul Postelnicul în Bucuresci cu *cialma* în cap, fără de veste și nimica nu scia Duca-Vodă; 325: Dimitrașco-Vodă 'și gãsise și *cialmale* și haine turcesci să se îmbrace, să iasă nóptea din obuz să intre în óstea turcescă, că dór ar putea strãbate la Iași la Dómna, s'o iee și să fugă. AMIR. 156: Ianachi-Aga și-aũ lepëdat *cialmaua* și aũ intrat în Divan cu Capegi-bașa. AX. 158: *cialmaua* ce pórtă Vezirii...b. AL. 151: Cadiul se 'ngãlbenia, *celmaua* pe ochi punea... TEODOR. 481: Descingeți săbiile, Deslegați *cialmalele*... CARANF. 42: Iară Turcu înmãrmuria, *cialmaua* din cap pica, Paloșul îl scãpëta... ȚARA N. II, 746: *celmaua* cât rotula, Mustața ca vrabia... ȘEP. V, 11 (d. Sucéva): Și ies diua la primblare Numa'n fesuri și 'n *cialmale*.c. AL. T. 737: îmbrăcat în costum de Pașă și purtând pe cap o *cialma* mare cu o semi-lună în vírf. GANE I, 200: ne jucam cu barba lui [Osman] albă saũ cu *cialmaua* lui cea mare, care îi ședea ca o plãcintă pe cap. FIL. 30: binișele de postav roșu și *cialmalele* cele rotunde și pline de semeție ale artiștilor musulmani. GHICA, 19: sburaã capetele ca mingele, unele cu *cialmale* turcesci, altele cu chivere

rusesci; 323: fiecare turc având pe umeri sau pe *cialma* câte o picică, o maimuță sau un coroiu...

— *ĀALMA*, turban d'êtoffe écrue et sans apprêt; cum. Āalma „mantile”; bulg. serb. rus. rut. Āalma, ung. csálma, ngr. τζαλμας. Pentru celelalte varietăți de turbane (cf. durban. poș, saric): § 80.

ciam n. (și **giam**) luntre mare de brad sau de stejar pentru transport de mărfuri, un fel de șlep.

Conv. IX, 328 (d. 1769): Iar șeici și *giamuri* din Beci, ca când n'aũ mai fost de veci... ZAMPIRESCU, *Novela*, 19: staũ ancorate câte-va *ciamuri* turcesci.

— *ĀAM* (litt. sápin), cáique de grande dimension; alb. bulg. serb. Āam, gr. τζάμι, bois de sápin.

Despre categoria vaselor marine (§ 95).

ciambur n. (și **ciambul**) I. (sensuri arhaice) 1. năvălirea hordelor tătare, din Crimeia și din Bugiac, pe pământul țărilor învecinate: Rusia, Polonia, Austria...

M. Cost. 17: Tătarii Crimului făcând [prădă] Moscului și Crăiei leșeci și de la amîdouê aceste țări lua daruri, ca să nu le facă cu *ciambururile* lor stricăciunea țărilor lor. N. Cost. 8: pre Tătari și o sémă de Turci i-aũ trâmîs în *ciambur* prin țara leșescă, de aũ prădat'o și aũ robit... 26: aũ répețit Vezirul Turci și Tătari în pradă prin țara nemțescă, cari aũ făcut mare robie și pradă și vêrsare de sânge, până unde și-aũ putut ajunge cu *ciamburul* lor. Ax. 121: lovînd fără de veste Tătarii cu *ciambul* în Ucraina, aũ robit multe suflete peste sémă. Nec. 252: când mergeaũ *ciambururi* tătarești în țara leșescă să prade, Duca-Vodă da scire la Leși să se păzescă...; 257: când se întîmpla să mERGă *ciambururi* tătarești în sus în țara leșescă, om face și noi scire Leșilor să se păzescă; 344: Tătarii aũ slobođit un *ciambur* din Bugiac, de aũ lovit fără de veste numai în 5 zile și aũ agiuns, până subț Kiev, și aũ tăiat, și aũ robit, și aũ luat 20.000 de robi.

2. în special, năvălirea Tatarilor pe pământul Moldovei (și prada făcută cu acea ocaziune).

M. Cost. 344: să purcedă în *ciambururi* Tătarii... o sémă să lovESCă drept la Roman, iar altă drîmbă să lovESCă drept subț cetate. Nec. 354: aũ purces Tătarii pre Bahluiț în sus, pre la Tîrgul-Frumos și de la Siret încolo aũ slobođit *ciambururi* a prada, cât aũ putut cuprinde ținutul Nemțului până la Hang și până la Ciahlău aũ agiuns de aũ prădat și aũ robit, și s'aũ întors plini de robi din Bugiac. AMIR. 162: Tătarii aũ așeđat sfatul și aũ hotărît să dea *ciambururi* în tôte părțile și îndată aũ dat poroncă să încalece tot Tătarul, de la mare până la mic, și în trei părți să se împartă: unii să prade Chilia, Smilu și peste Dunărea olatele turcesci până în Udrîu; alții să prade Brăila, Țara Românescă; alții Moldova, fiindule și mai îndemână.

3. în genere, incursiune, năvălire, neașteptată (cu var. **ciabul**, **ciabun**, **ciabur** și **giabul**).

M. Cost. 62: până și Italia nu hălăduia de *ciambururile* ce slobođia [Dacii] cu călărima lor. Dum. 45: Turcii se întinseră câmpului după *giabul*; 70: peste câte-va zile se invitără volintirii... să

facă *ciabul* satelor. Doc. III, 208 (d. 1758): vom întorce asupra vóstră oștile nóstre, de vé va face *ciabun*, de vé va sfărâma și vé va sdrobi. Hrist. (1818): Și de la vamă prin giur, De făcea [Turcii] câte un *ciabur*.

II. (sens modern) până astăzi vorba s'a păstrat, în munții Sucevei, în locuțiunea „a bate ciamburu“, a trăi din munca altuia, a fi un pierde-vară (cf. a bate podurile).

ȘED. V, 56: bate *ciamburu*, numai șede de giaba și se jacă, numai 'și trece vremea.

— **ÇAPUL**, incursion, course des hordes tatares sur le territoire étranger (Bianchi) d. çapmak „courrir“; pol. czambul „incursion“, rut. çambul „patrulă de călăreți tătari sau de cazaci zaporoeni“. Sinonimul occidental *ruzzia* (port. *gazia*) vine asemenea din Orient: ar. *gazia* „incursion militaire“. Vorba, fiind de origine tătărăscă, figurează numai la cronicarii moldoveni și e necunoscută idiomelor balcanice.

Năvălirile dese, aprópe anuale, ale Tătarilor pe pământul Moldovei și jafurile cari le însoțiau (§ 4) au lăsat până astăzi un ecú în graiul moldovenesc de la munte, în sensul metaforic ce a căpétat acest termin tehnic (întocmai ca „duium“): *a bate ciamburu* (corespundênd în letopisețe locuțiunilor „a da, a slobodi, a lovi ciamburu“) de la sensul special „a năvăli după pradă, a porni la jaf“ a ajuns să însemneze „a duce o viață de trântor, jucând și petrecând pe spinarea altora“.

ciamfistic n. nucă de fistic, termin de medicină populară (Conv. XXVI, 452).

— **ÇAM FYSTYGY**, pomme de pin, pignon. V. fistic.

ciamsacâz n. (și **giamsacâz**) pécură albă (Conv. XXVI, 452).

TARIF 1761: *ciamsacâz* cântarul 100 bani. TARIF 1792: *giamsacâz* de oca una 142 bani.

— **ÇAM SAKYZY**, résine de lentisque (d. çam „sapin“); mer. *ciamsacâz* „aluat roșu cleios cu care se unge fața miresei după scăldat“ (Sev. Nunta, 79). V. sacâz.

ciamùr n. tencuială de humă.

Conv. XVII, 284: casele sînt făcute cea mai mare parte de *ciamur*.

Çihac mai aduce forma **çimur** și verbul **çimuruesc** „a tencui.“ Vorba e specială Moldovei.

— **ÇAMUR**, argile, limon; serb. çamurliã „noroiu.“

cianàc n. (și **cenac**) vas mare de pământ smălțuit pe dinăuntru și în parte pe din afară.

ORĂȘ. II, 99: când nu pôte s'aibă *cianacul* tot plin... BASME III, 153: adu-mi un *cenac*: să pui în el mierea.

— ÇANAK, plat de terre, écuelle; eum. çanac „scutella; alb. sêrb. çanak, ung. esanak, mer. cianac, ngr. τσανάκι. Despre celelalte vase din casa țărănească (§ 99).

ciapcân n. 1. (sens arhaic) cal ce umblă în sărite.

KOG. 247: căutați cum mai în grabă să ne repeziți 2 *ciapcâni* (2 cai umblători buni) și mai pe urmă 4 telegari suri.

2. (sens modern) fig. șiret, rafinat, craidon.

CR. II, 42: măi! al dracului venetic și *ciapcân* de popă. ORĂȘ. II, 23: ce *ciapcân* ești neică! CAI. 1881. p. 79: Dedu-Ivan care era mai *ciapcân* ca ei... STĂNC. I: 9: frunzele sburau val-virtej, când le scormonia vr'un *ciapcân* de puin de crivêț. TEOD. 514: Fulga hoțul, fur bêtrân, Fur bêtrân și om *ciapcân*.

— ÇAPKYN, qui va vite, qui court bien (homme, cheval); malin, gamin, vagabond, vaurien, débauché (d. çapmak „courrir“): bulg. çapkyna (konja), sêrb. çapkun (konj), mer. ciapcân „care alérgă după femeie“, ngr. τσαχπίνης.

ciapcânlic n. faptă de ciapcân: rafinare, șiretlic subțire.

TELEOR, 182: a arătat mult *ciapcânlic*, multă diplomație.

— ÇAPKYNLYK (amble du cheval), vagabondage, gaminerie, coquinerie, débauche.

ciapraz n. ciucure de mătase, bumbac sau lână.

OD. I, 71: Mihnea a îmbrăcat chepenég de catifea roșie cu *ciaprazuri* și cu bumbi de aur. FIL. 30: vestminte de postav verde cu *ciaprazuri* albe. GHICA, 501: cabanița era un fel de contoș cu *ciaprazuri* de fir.

Var. (mold.): **ceprag**.

M. COST. 284: la haiduci *ceprage* tot de argint.

— ÇAPRAZ, bouton avec houppe, boutonnière à brandebourgs d'or (d. pers. çep-rast „qui va de gauche à droite“); bulg. sêrb. çaprazi, alb. çapraze, rut. çepralia, ngr. τσαπράζι, espèce de haubert.

Forma moldovenescă vine din pluralul analogic: *cepraje*, de unde un sing. *ceprag*.

ciaprazar m. (și **ceprăgar**) cel ce face și vinde *ciaprazuri*.

GHICA, XIV: curelari *ciaprazari*, tabaci. COND. 1776, p. 15: 10 lei poclon de la starostele de *ceprăgari*.

ciaprazăresc a. (și **ceprăzăresc**) ce ține de *ciaprazar*.

STAM. 81: mosor *ceprăzăresc*.

ciaprazărie (și **ceprăzărie**) meșteșugul ori comerțul și prăvălia *ciaprazarului*.

JIP. 69: pălării felurite, *ceprăzării*, pălării femeiesci...

ciardâc n. (în Mold. **cerdac**) I. (sensuri arhaice) 1. balcon la casele domnesci și boieresci.

M. COST. 510: case, *cerdace* anume de acea trébă făcute; 633:

aŭ apucat *cerdacul* în curte cel de piatră și s'aŭ orînduit de apărare acolo. N. COST. 14: Antonie Ruset-Vodă aŭ făcut și *cerdacurile* cele înalte despre casa domnescă cea mică cu multă cheltuială ca la Țari-grad. NEC. 265: aŭ răspuns [solul leșesc] lui Antioh-Vodă, de-1 va eși înainte, să-l ținșine la giușetate de scări a *cerdaculă*, va veni la cinste. CANT. Ier. 127: patru ulișe carile în capete *cerdace* ghizdave și frumoșe, afară din zid, asupra apei scōșe avea. OD. I, 126: casele domnesci purtând d'asupra lor un coviltir cu *ciardac* înalt și întins, un adevărat munte de șindri.ă. ISR. 180: țăraniș, vōđend pe cuconișă într'un *ciardac*, începură să se jelușcă la dînsa. AL. T. 895: o căsușă veche cu *cerdac*; 1158: șeđi totă ziua în *cerdac* de tragî ciubuc. XEN. 5: în fașă era un *cerdac* cu mai multe scări de piatră.

2. podelă în genere.

NEC. 353: aŭ făcut o movilă și o cruce mare de piatră și *cerdae* iarășî de piatră d'asupra cruciș, ca să fie de pomenire.

II. (sensuri moderne) 1. pridvor la casele țărănesci unde se dōrme vara.

DELAVER. 34: un gășcan închis din nescire într'un *ciardac*. AL. 410: La fântăna cu *cerdac*, Este un trandafir cu lēc. TEOD. 511: Pân' colo la *ciardac*, Unde-1 Fulga la conac; 556: Fōie verde de pe lac, La cărciuma cu *ciardac*. R.-COD. 288: La *ciardacul* Stanciului, Locașul voinicului... MARIAN I, 33: Tudor în *cerdac* eșia, Surugiului grăia...

2. foioșor saŭ pod de scânduri, pe 4 furci înalte, spre a putea vedea la o mare depărtare (ca post de observașune la țară).

— **ĀARDAK** (pers. Āartag, litt. quatre colonnes), bel-véder d'une maison, balcon, pavillon où se place le gardien d'une vigne (d. Āar „patru“ și tag „ștîlp“); bulg. Āardak „mansardă“, serb. Āardak (Āerdak) „cârciumă pe câmp“, alb. Āardak „gang acoperit, podelă“, rus. rut. Āerdak „pod, mansardă“, mcr. cerdache „podelă pe 4 prăjini pentru păzitorii de viș“, ngr. τσαρδάκι, balcon, grenier.

Despre rolul seŭ în gospodăria țărănescă (§ 99). **cerdăcuș** n. cerdac mic.

I. NEGR. Cōpiș de pe natură, 9: casa părintelui cu *cerdăcușul* de scânduri boite galben.

ciarșaf n. 1. pânză albă de așternut patul pentru culcare, saŭ de șters corpul (de apă ori de sudōre).

ETYM. 65 (d. 1579): un *ciarșaf* cosut matasă. DOC. II, 408 (d. 1790): un *ciarșaf* de pânză cusut cu tiriplic... o plapomă de belacōșă verde și cu *ciarșaful* ei. REV. II, 210 (d. 1817): *ciarșafuri* de batistă. TEOD. 78 (colindă): Cu un *ciarșaf* în picășel, D'a lui Dōmnă lucrășel.

2. pânză albă în genere.

FIL. 184: cauc cu *ciarșaf* alb. GHICA, 495: câteva perdele de la ferestre cu *ciarșafuri* innădite unele de altele.

Var.: **ciarciaf**.

UR. XIV, 234 (d. 1813): douș *ciarciafuri*, douș prostire de mē-tase. BASME I, 61: ũ scotociră *ciarciafurile*; IV, 10: înfășură perna într'un *ciarciaf* mare.

— **ĀARŞAF, ĀARĀAF** (pers. *Āar-şeb* „drap de nuit“), drap de lit (d. *Āar* „pânză“ și *şeb* „nôpte“); bulg. *Āarşaf* (*Āerşaf* (*ĀerĀaf*), sĕrb. *Āarşaf*, alb. *Āarşaf* (*Āerşaf*), mcr. *Āiarşih*, ngr. *τσαρτσάφι*.

Vorba circulă în Muntenia și în Moldova (alătura de „prostire“), în Ardél se Āice „lepedeți“.

Āiat-păt adv. (și **Āiac-pac**) din când în când, printre picături, niĀi mult, niĀi puĀin.

Isp. U. sfăt. 2: din cĀte am citit *Āiat-pat* ... ID. [comunic. orală]: nojesci (stringi) ceva? — Ei, *Āiac-pac*.. PANN, 145: *Āiat-pat* l'am vĀndut pe el ...

— **ĀATPAT**, de temps à autre, par ci par là, rarement. Despre particule de proveninĀă turcĕscă (§ 25).

Āiaun n. cĀldare de tuciĀ pentru facerea mĀmĀligei.

CR. I, 147: Stan luase *Āiaumul* de pe foc sĀ mestece mĀmĀliga; II, 15: prĀjiaĀ pe foc Āntr'un *Āiaun* mare nisce hoştine cu seĀ. GANE I, 173: ĀnvĀrtia cu melesteul fĀina Ān *Āiaun*. CRĀS. I, 16: *Āiaumul*, atĀrnat de un cĀrlig de fier, sĀrĀia... GHICA, 366: bea un *Āiaun* douĕ de apĀ rece... ŒEP. I, 152: cĀnd ieĀ *Āiaumul* de pe foc și ard scĀnteĀ pe fundul iui, are sĀ ploue.

Proverbul: a cĀdea din *Āiaun* (cĀldare) Ān foc, ad. din rĕtĀ Ān mai rĕtĀ.

— **ĀUYEN**, fer de fonte; bulg. *Āugun*, rut. *Āa(v)un* „olĀ de tuciĀ“. Vorbă pretutindenea populară aparĀinĕnd gospodĀrieĀ țĀranescĀ (§ 99).

Āiauș m. I. (sensurĀi arĀaice) 1. la TurĀi: corp de curieri Ān numĕr de vr'o 300, aleși dintre ceĀi mai bĕtrĀni sub-ofiĀeri ai ienicerilor, carĀi duceau scrisorile și transmĀteau ordinele guvernului Ān tĕte pĀrĀile Imperiului; ei fĀceau și serviciul de aproĀi, aducĕnd pe vinovați Ānaintea justiĀiei; armele lor erau sabia, arcul, sĀgețile și topuzul (d'Ohsson VII, 33 și 324).

M. Cost. 265: ĀndatĀ aĀ trimis Vezirul *Āiaușii* de aĀ tĀmpinat pre boierii și i-aĀ pus Ān obedĀi și i-aĀ dus la Ștefan-VodĀ. N. Cost. 8: ImpĕrĀia, cĀt aĀ sosit la Hotin, aĀ chemat pre boierii țĀrii Moldovei cu *Āiauș* impĕrĀtesc la pĕrta Vezirului, dĀndu-le poruncĀ pre care vor pofti ei dintru dĀnșii sĀ-l arate, ca sĀ-l punĀ sĀ le fie Domn; 50: dupĀ ce aĀ sosit Constantin-VodĀ la UdriĀ, ĀndatĀ aĀ și trimis un *Āiauș*, ca sĀ-i ridice de la conacul lor sĀ-i ducĀ la oprĕlĀ. NEC. 205: *Āiaușii* impĕrĀtesci l'aĀ gĀsit pe Șerban Logofĕtul ascuns Ān casa lui Duca-VodĀ, Ān pod, și de acolo l'aĀ luat și l'aĀ fĀcut surgun la Crit. BĀLC. 213: sosirea unui *Āiauș* turc cu scrisorĀ din partea Sultanului cĀtre rege. Teod. 608: Impĕratul de vedea, NiĀi p'atĀt nu se lĀsa, Semn *Āiaușului* cĀ fĀcea...

2. la RomĀni: corp de ușieri ai CurĀii sub comanda lui Vel-Āiauș: ei precedau pe Domn, purtĀnd nisce bastĕne

cu clopoțeii de argint, și servia în același timp ca măscărici (pentru farsa „Caraghioz”) și ca povestitori de anecdote. Vel-ciauş avea sub dînsul 40 de lefeşii și o temniță la mahala, în care închidea pe vinovații de pricină mică (Sulzer III, 92; Reicevich, 123; Fot. III, 276).

3. grad militar, corespunzînd modernului „căprar“.

M. COST. 616: Cantemir pre atuncia *ciauş* la Munteni. CANT. Mold. 92: *czauczii*, quos europaeo more corporales vocares, curae est... CĂPIT. 308: *ciauşii* dorobanților și alți căpitani. COND. 1776, p. 8: trei zapcii la un stég, adică stegar, odobaşa și *ciauş*. Doc. I, 549 (d. 1784): *ciauşul* spătăresc..., semnul Domniei purtând, *ciauşul* de Divan. Fot. III, 306: *ciauşul* de spătărie câte 20 lei pe lună, *ciauşul* stegarului câte 4 lei, *ciauşul* agiei 15 lei. BĂLC. 618: capul a 500 ómeni se numia vataf, în vremile noi *ciauş*. GHICA, 9: în urma noastră *ciauşul* de slujitori înşirua ómeni de jur împrejur. TEOD. 291: Iar *ciauşul* poterii, Slujitorul Domniei, De-l vedea, II tot dicea...

II (sensuri moderne) 1. aproad care aduce pe vinovați înaintea justiției.

COND. 1776, p. 21: deciuiala ce va lua vataval și *ciauşul* de aproadi. GHICA, XVI: un *ciauş* îi aduce înaintea doii împincinați să-l judece.

2. numele unei varietăți de struguri albi de un gust delicios: *ciauş* mare, *ciauş* negru (Baronzi, 94).

3. numele unei hore în Moldova (Sev. Nunta, 280).

— *ÇAÜŞ*, huissier, appariteur; corps de 630 huissiers du palais qui marchaient en tête du cortège dans les solennités publiques: sous-officiers des janissaires de 330 hommes employés comme aides de camp ou comme estafettes; sous-officier qui commande à plus de 10 hommes; *ÇAÜŞ* (ÜZÜMÜ), excellente qualité de raisin aux grains dorés et fins, originaire de Taïf en Arabie Barb.; bulg. serb. *čajuş* „garde à cheval du Sultan“, rut. *čajuş* „curier“, pol. *czausz* „uşier“, ung. *csăusz* „herold, curier“, ngr. *τσαούσις* (Ducange: *τσαούσιος*, officialis). V. Partea II: *ciauş*-başa etc.

ciauşel m. diminutiv de desmierdare.

TEOD. 564: Ei la mal dac' ajungea, *Ciauşelul* ce'mi făcea?...

***ciauşesc** a. sub dependența *ciauşului*.

Doc. I, 304 (d. 1783): aproadii vătăşesci cu aproadii *ciauşesci*...

***ciauşie** f. starea și rangul *ciauşului*.

FOT. III, 277: lei 6000 de la vel-*ciauşie*.

cicic n. 1. roşu deschis (de colorat chilimurile).

IONESCU, 693: *cicic*, verde, galben; 694: chizapul se întrebuinteză la *cicicul*, stîmpărându-l cu apă și sare.

2. un fel de haină țărănescă înflorată.

CAL. 1875, p. 68: I-aş da iea și pristelca și *cicicul* și zavelca...

— *čićek*, fleur; serb. *čićek*, ngr. *τσιτσέκ*. V. Partea II: *cicicliu* și *ciciclic*.

cicric n. (și **cicarie**) depănătoare.

SEV. Călătorii, 62: tragi burungiucul la mosor cu fus de letcă, cocónele din vechime îl trăgeau pe *cicarie*.

— ÇYKRYK, tour à tourner, rouet à filet, dévidoir; bulg. çykryk, serb. čekrk „virtelniță“, alb. çikrik, mer. cicriche, ngr. τζικρίκι, rouet.

Vorba face parte din seria terminilor orientali relativă la țesut (§ 106). V. cicriciniū.

cighir n. 1. partea încrețită a măruntaielor la mieī (și cu forma grecizată **țighir**).

TARIF 1792: *țighir* cu praporele lor.

2. pl. în munții Suceviī, un fel de mâncare făcută din ficat, plăminī și din mațele mielului (Șed. V. 56).

— ÇEGER (pers.), fressure, poumon, foie; bulg. serb. ġiger, ngr. τσηġέρι, poumon et foie.

cilic n. 1. oțel prefăcut în bobițe găurite; 2. mărgelile lucioase de metal.

— ÇELIK, acier; alb. bulg. serb. çelik, mcr. ciliche, ngr. τσελίκι. Termin special de ciaprazărie.

cimbër n. brobódă, sinonim cu „testemel“ și cu „tulpan“ (var.: **cimbel**, **cimbir**, **ciumber** și **ġimbir**).

BABEȘ, Din plaiul Peleşului, 29: astăġi conciu femeilor este înlocuit prin *ġimbir*, un fel de maramă de bumbac cu puncte mari roșiatece... TEOD. 87: Lua-voiū iie dintr'o mie... și *ciumberi* de la Berberi; 613: Cadișco, nu ġice așa, Că mă duc la Bucuresci, Să-ți cumpăr *cimbir* și fes. BUR. 215: Tot un fel că le gătia Cu rochiī și *cimbelele*...

— ÇEMBER (pers. çember) „chose enroulée“, mouchoir de tête, fichu rayé qu'on roule autour du cou Barb.; bulg. çumber „tulpan“, serb. çember „vélul turcócicelor“, ngr. τζιμπέρι(=ψακίόλι).

cimbistă f. clește de smuls pěrul saū de dres mustățile. Vorba circulă mai ales în Moldova.

AL. T. 14: să-l smulġi cu *cimbistă* fir cu fir. GANE II, 266: un tñer care 'și petrecea viața la oglindă între pomeđi, piepteni și *cimbistre*.

— ÇIMBISTRA (scurtat: çimbiz), pincettes pour épiler (d. çimdimek „pincer“); ngr. τζιμπήστρα. Face parte din seria numerosă de vorbe relative la bărbierie (§ 106).

çimșir m. 1. arbore numit și „merișor“ (*Buxus*). 2. lemnul seū, gâlbuiū și vîrtos, din care se fac mai ales linguri ordinare (cu var. **çimșir** și **simcir**).

TARIF 1761: linguri de *simcir* de 2 testele una. TARIF 1792: *çimșirul* cântar 2½ bani. OD. I, 451: castan, tisă, *çimșir*, chiparos...

— ÇIȘIR, SIMȘIR (pers. semșir), buis (bois); bulg. çimșir (șimșir), serb. šimșir (șimișir), alb. çimșir, ngr. τζιμισίρι.

cingheli n. cârlig la cântar.

— ÇENGEL (pers.), crochet; alb. bulg. serb. çengel, ngr. τζιγγέλι. Vorbă populară în Muntenia.

cinghinea f. (și **cenghenè**) nume ironic dat în Muntenia țiganului.

— ÇINGIANÈ, bohémien (par mépris); fig. impudent, effronté (și porecla ce dau Turcii Muntenilor: Cant. Ist. ot. 340) d. τσιγγανος, mgr. αθίγγανος, numiți ast-fel după secta eretică bizantină a Atlinganilor.

cinie f. porțelan (vorbă eșită din us).

UR. XVI, 277 (f. de z. 1797): talgere de *cinie*...

— ÇINI, chinoix, porcelaine; ngr. τζινί. V. sinie.

ciob n. 1. bucată spartă de sticlă sau de ólă, sinonim cu „hîrb“.

2. vas învechit și stricat în parte.

PANN II, 107: (prov.) amîndoi mâncați dintr'un *ciob*. ISP. P. și GL. 1: din *ciob* apă bînd...

— ÇOB (pers.), pièce de bois, éclat, copeau. Vorba lipsesce în idiomele balcanice.

cioban m. păzitor de oi, sinonim cu „păstor“ și (în Ardél) cu „pëcurar“. Mircea III, fiul lui Mihnea-Vodă, care umblase mult timp fugar în munții Ardélului, trăind necunoscut între păstori, fu supranumit „Ciobanul“ (Fot. II, 41).

CANT. Ier. 129: *ciobanii* unii ca de somn adormitând în cârlige răzimași, alții ca de plóie și de vînt rece cu glugile peste cap lăsate și pre un cot la pămînt lăsași era. OD. I, 154: nisce *ciobanii* ce páscau turmele noastre de oi. PANN, 84: (prov.) scie *ciobanul* ce este șofranul. STANC. 344: aci era o tîrlă și omul era *cioban*. AL. 159: El (Jianu) ia miei de la *ciobanii*, Armăsari de la mocani... VULP. 31: Loc de stîină că 'mi găsesce, Cu *ciobanii* se opresce... ȘEP. V. 43 (d. Sucéva): Lasă junciî la juncani și te dá cu noi, *ciobanii*...

— ÇOBAN (pers. çuban, şüban), berger, pătre; bulg. rut. serb. çoban, pol. czoban, alb. çoban „păstor român“, mcr. cioban (alătura de „picuraru“) și ciobanbaș „baciū“ (Weig. II, 334), ngr. τζομπάνης.

D. Hasdeu (Etym. 2298) crede, că vorba „cioban“ nu ne-a venit de la Turcii osmanlii, ci de la nomađii tătari din evul-mediu cari l'ar fi împrumutat Ruteniilor și Polonilor, pe când din românesce vorba ar fi trecut în sërba, bulgara și turca. Ipotesa din urmă e greu de admis, de óre-ce fondul osmanliei coincide cu al idiomelor tătare și în cazul cel mai favorabil s'ar putea presupune, că Sërbo-Bulgariî l'aũ căpëtat de la Turci pe cale independentă de Români, cari l'ar fi luat de la Tătari, la cari până astăzi ciobanii forméză o clasă spe-

cială a populațiunii. Dar așa fiind, oe-i de făcut cu ceilalți termini turci cari stau în legătură intimă cu viața ciobanului: baciū, caimac, cășlă, caval, chindie, iaurt, odie și perdea (de vite), ortoman, otac, vataf? Acești termini nu s'au luat negreșit de la Tătari, ei sînt de origină turcescă și datéza de la primul contact serios între Români și Osmanlii. Pe de altă parte, cele câteva elemente lexicale cari au fost împrumutate de la Tătari (§ 6) și cari sînt comune Polonilor, Rutenilor și Moldovenilor, nu circulă de cât în Moldova și sînt cu totul necunoscute în graiul muntén și în idiomele balcanice; pe când din contra, menționata terminologie pastorală îmbrățișeză un vast teritoriū în Orientul Europei. În fine, nu cunoscem existența documentală a vorbeii „cioban“ și deci epoca aproximativă când a intrat în limbă; dar veche nu pôte fi, de ôre-ce ea lipsese Românilor din Ardél, cari posed sinonimul „pécurar“ (ca și Româniî din Dobrogea, Istria și Macedonia) alătura de terminul comun „păstor“, care însă lipsește în macedo-româna; pe de altă parte, acésta din urmă cunósce asemenea terminul de cioban (cf. „ciobanbaș“, alătura de sinonimul seū „baciū“).

ciobănaș m. diminutiv de gingășie.

STĂNC. 352: ia spune, măi *ciobănaș*, și tu o poveste. AL. 186: Măndre *ciobănaș*, Din fluer doinaș...

ciobănel m. sinonim cu „ciobănaș“.

AL. 3: Măndru *ciobănel*, Tras printr'un inel... ȘEP. V, 92: bună calea, *ciobănel*...

ciobănesc v. a fi, a deveni cioban.

AL. T. 613: să giuri c'am *ciobănit* de când is pe lume, când m'ai vidé mănând oile... TEOD. 502: Fóie verde ș'o lălea, Miul mi se *ciobănia*...

ciobănesc a. ce ține de cioban.

AL. 506: Să-mi dai glugă *ciobănescă*, Io ție haină domnescă...

ciobănesce adv. ca ciobaniî, după obiceiul ciobanilor.

CR. I, 153: băetul se pune *ciobănesce* într'un genunchiū.

ciobănie f. starea de cioban.

VULP. 31: El s'a dus în haiducie, Eū m'am luat de *ciobănie*...

ciochină f. 1 curelușa dinapoia șelei de care drumetuî își légă traista de merinde.

Doc. II, 319 (d. 1791): *ciochine* 15 bani una. STAM. 124: pe calul cel tătăresc la *ciochine* legănd... CR. I, 202: ai să-ți rupi *ciochinele* umblând și tot n'ai să găsești slugă cum cauți. FIL. 294: puse două pistóle la briū și alte două la *ciochina* șelei. AL. 88: El cărlanul și-l lua, La *ciochine* și-l lega.

2. fig. în locuțiunile „a pune la ciochină“ (Isp.

Rev. I, 232) și „a spînzura la ciochină“ (Golescu), adică a părăsi ceva, a-l da uitării.

3. cârlig ce țăraniî de la munte pörtă la brîu.

4. os rotund la glesna piciorului.

Var. (dobrogénă): **cinchină**.

BUR. 55: La *cinchina* calului, Sub póla caftanului...

— **ЧЫКЫН**, havresac (lipsește în idiomele balcanice).

***ciohodar** m. I. (la Turci) slugă, la un Vizir sau Pașă.

COND. 1693, p. 97: un *ciohodar* al Vizirului ce aî venit pentru cai. AX. 126: n'aî trecut multe zile și aî trimis Caimacamul un *ciohodar* la Nicolai-Vodă, ca să-l chieме să mERGă la Pörtă; 149: rămas-aî Hanul cu Tătariî și Pașa numai cu *ciohodariî* și cu puțină călărime. MUSTE, 65: aî venit un *ciohodar* a Vezirului cu fer-man, să mERGă să risipESCă acele două celăî adecă mănăstiri. KOG. 289: orînduise și un *ciohodar*... bumbașir asupra lucrătorilor.

II. (la Români) 1. slujbaș care îngrijia de încălțămintele Domnului și ale Curții.

CANT. Mold. 85: *czohodar* curat ut ocrea et calceamenta pro principis et totius aulae necessitatibus parentur, ipsi autem principii ocreas praebet, subsunt ei cuncti Jassiorum sutores. COND. 1693, p. 29: tal. 400 s'aî dat *ciohodarului* pentru încălțămintele ce aî dat la Curte de Crăciun și de Pasce.

2. slujitor domnesc, lacheî al palatului.

KOG. 242: l'aî pus în caretă domnescă cu șese cai și cu *ciohodari* și boierinași. DION. 174: Vodă-Mavrogheni boieră cu sila pe cei ce afla că aî ceva bani, le trimitea caftane și cărți domnesci cu *ciohodari*. Doc. I, 304 (d. 1783): deli-bașa cu chehaiua cu toți *ciohodari*. Fot. III, 311: *ciohodari*, în număr de 20, primesc fie-care câte 10 lei pe lună. FIL. 19: făcuse meseria de *ciohodar* în curtea aceluî princip; 25: un ticălos *ciohodar* ce tremura de frig dinaintea scării caselor; 345: carăta domnescă trasă de 6 armăsari vineți cu 2 *ciohodari* pe capră. GHICA, 11: trimite-mi sus 4 *ciohodari*.

Vorba figuréză cu acest sens și în cantecele pop.

TEOD. 51: Voi, noué portari, Noué *ciohodari*. ȚARA N. II, 495: Un *ciohodar* a chemat și pe Roșu l'a înșelat.

Var. (archaică): **ciuhodar**.

KOG. 218: Mavrocordat dedese poruncă de stringea toți preoții, diaconii orașului, la biserica Curții și după ce îi băgaî dimineața în biserică, punea *ciuhodari* la ușă și nu lăsa nici pre unul să iasă afară; 219: Iordache până și *ciuhodari* cu bărăți își făcuse, care acest lucru altă dată n'a mai fost ca să facă alt boier.

— **ЧОДАРА** (čokadar), domestique du Palais, laquai (d. coha „drap“); bulg. serb. cohadar, ung. csuhadár, ngr. *τσοκαρατάς*. V. Partea II: baș-ciohodar.

ciohodariî n. dare pusă pe cavafii, cizmarii și papugii din totă țara, cari plătiaî câte 1 leu și 12 bani de prăvălie ca venit lui baș-ciohodar (Tunusli, 57).

Doc. I, 108 (d. 1775): care din orășeni se va hrăni cu meșteșugul cizmăriei să nu dea *ciohodariî*; II, 264 (d. 1792): vechiî obi-

ceiū este de plătesc pe tot anul *ciohodărit*... adecă de totă prăvălia po taleri 1 vechiū.

ciolac a. și m. ciung.

DELAVER. 48: pieptenele îi scăpă din mână ca la o *ciolacă*.

— ĆULAK, manchot, estropié; alb. serb. ĉolak, mcr. ciulac. Vorba circulă în Muntenia.

cioltar n. pătură împodobită de cal, sinonim cu „harșă”: cioltarul, țesut și ales de mâna miresei, se da de zestre odată cu calul de ginere (Glos. 163).

NEG. 190: Milesco Spătar era mândru și bogat și îmbla cu povodnicul înainte domnesei, cu buzdugane și cu paloșe, cu *cioltare* tot sîrmă la cai. FIL. 29: vizitii lui Vodă preumblau armăsari îmbrăcați cu *cioltare* cusute cu sîrmă de aur. TKOD. 45: Cu *cioltar* de fir, Ciucurii de ibrișim. VULP. 30: *Cioltar* verde mohorft, Numai aur și argint.

— ĆOLTAR, housse (d. ĉul, de unde τζόλι, rom. țol); serb. ĉoltar, ung. ĉsoltár, pol. ĉzoldar.

ciomag n. 1. beț lung și gros, sinonim cu „bîță”.

ZIL. 61: alții în loc de pușcă *ciomegele* apucă. BASME III, 5: se căpătuiră cu câte trei perechi de opinci gróse și *ciomege* nodoróse.

Vorba figurează într'un șir de proverbe.

GOLECU: ascunde-ți *ciomagul* de câini, că mai rău te mușcă. PANN, 19: găsește sat fără câini, umblă fără *ciomag*; 95: cine de cívinte nu înțelege, nici de *ciomege*; 160: câinele nu fuge de codru, ci de *ciomag* (Zanne III, 111: omul nu fuge de colac ci de *ciomag*); 166: ajunge un *ciomag* la un car de óle. ISP. Rev. II, 156: *ciomagul* are două căpătăie.

2. lovitură sau bătaie dată cu ciomagul.

CRĂS. II, 61: din nou două-trei *ciomege* pe spetele calului. AL. T. 1045: de vreme ce-i tréba pe *ciomag*, apoi încep îndată. ȘEP. V, 46: Câte păhăruțe beū, Alátea *ciomege* ieu.

Var. (archaică munténă): **giumag**

DION. 164: stupaii sînt nise gâinari cu arme. chilóme, lănci, *giumege* și cu câte o pușcă ruginită...; 230: nu avea nici unul arme ci cu topóre și cu *giumage* le sta împotrivă.

— ĆOMAK (ĉumak), gros bâton, massue (de bois ou de fer); alb. ĉomaie, pol. ĉzumak și rus. ĉumakū „chirigiū” (cf. haidău cu haidamac); mcr. ciomag.

Din turcesce derivă o varietate bogată de măciuci: buzdugan, chiulug, cioian, ciomag, hazran, sopa, topuz...

ciomăgaș m. bătăuș (Glos. 163).

ciomăgaș n. ciomag mic (și desmierdător).

BASME III, 129: acesta cu *ciomăgașul* său de cioban îl lovi în cap.

ciomăgel n. diminutiv identic cu „ciomăgaș”.

BASME II, 84: îi trebuia un *ciomăgel* bun de pălit la mir; III, 129: smulse sabia cu *ciomăgelul* său.

ciomăgélă f. bătaie cu ciomagul.

ciomăgesc v. a bate cu ciomagul.

AL. T. 270: ce l'aș *ciomăgi!*

ciorap m. încălțăminte de ață ori lână, de bum-bac sau mătase, ce acoperă piciorul și gamba.

TARIF 1761: *ciorapi* de 3 testele 10 bani. TARIF 1792: *ciorapii* cei mari de lână împlețiți la o testea 3 bani. Rev. II, 240 (f. de z. 1817): 10 perechi *ciorapi* de mătase, Isp. 285: stăpâna casei făcea la *ciorap*. FIL. 23: împletia la un *ciorap*; 171: *ciorapi* de Lipsca foarte albi. CRĂS. III, 106: se puse să împletască la *ciorap*. MARION, 77: nu putea băiatul să se cunune în *ciorapi*. Teod. 81 (colindă): *Ciorapi* albișori, Pantofi gălbiori, Pe la toc cu flori.

— **ÇORAB**, bas, chaussette; bulg. serb. çorap, alb. çurap, mcr. ciorape, ngr. τσορπάκι.

Vorba e răspândită în Muntenia, în Moldova și în părțile limitrofe ale Ardélului: în prima nu există alt echivalent, în a doua și în a treia mai circulă sinonimele „colțun“ și „ștrimf“, împrumutate din greca modernă și din nemțește.

ciorapel m. ciorap scurt (sau desmierdător).

Bcr. 249: *Ciorapel* de cei de lână, De lână de cea seină

ciorbă f. 1. zémă gătită cu bucațele de carne.

BELO. 342: franzelă, puî de găină, *ciorbă* să-1 dea de mâncat... FIL. 157: *ciorbă* de știucă, fêrtă în zómă de varză cu hrén. STĂNC. GR. și P. 91: le-a adus un castron cu *ciorbă*. CRĂS. I, 47: *ciorbă* de crap; II, 48: *ciorbă* de raci cu castraveți verzi.

Vorba figurază în mai multe proverbe.

PANN II, 29: tôte străchinile nu sînt pentru *ciorbă*; 41: numai cu vorba nu se face *ciorba*. Isp. Rev. II, 155: cine s'a fript la *ciorbă*, suflă și în iaurt (pentru alte dicționari: Zanne III, 525—527).

Var.: **ciorbă** (mai mult ironic).

PANN, 132: cine păzesce sofraua, mănâncă *ciorbaua* (proverbul se află și la Goleșcu).

2. fig. vorbire ce nu se mai sfîrșește.

GOLESCU (prov.): *ciorbă* lungă să ne ajungă.

— **ÇORBA**, soupe, bouillon, potage (identic cu ar. șorba „potage“ d. șariba „boire“); alb. bulg. serb. mcr. çorba, pol. ciorba, uug. esorba. Din araba derivă: it. sorbetto, fr. sorbet; iar din forma secundară șarab „boisson“: it. sciropo, fr. syrop. V. șerbet.

Vorba e răspândită în Muntenia și în Moldova, în cea din urmă și în Ardél se mai dice „zamă“.

ciorbatic n. castron de ciorbă.

— **ÇORBALYK**, souprière; serb. çorbaluk.

Vorba e cunoscută în Muntenia.

cioreci m. pl. nădragi țărănesci foarte strîmți din aba albă, sin. cu „berneveci“ (cum li se dice în Mold.).

Op. I, 71: *cioreci* albi tiviți cu găitane de fir. JIP. 143: mi-ar trebui și opinci și *cioreci*... Teod. 501: Să-mi mai dai *cioreci* tîi, Ca să-ți dau șalvariî mei...

Vorba se aude și în părțile limitrofe ale Ardélului.

RETEG. 76: Pentru *cióreci* românesci, Pantaloni mândri domnesci.

— ČARYK, grosses chaussures en cuir à l'usage des pâtres et des paysans Barb.; serb. čakarak „opincă“, rus. čarykŭ (čarakŭ) „încălțăminte“, ngr. τσαρόβυζα „chaussure de cuir“ (de unde și mer. țăruihi „sandale“ alătura de cióreți „ghetre lungi“). În privința sensului, cf. *calevrii*, pantofi groși (Isp. 266: omul sărac 'și lepădă calevrii și se agățâ de copaciŭ) d. bulg. kalevra „pantof“ (t. kalura „pantoufles raccomodées“) cu serb. kalavre „nădragi scurți și largi“. Același raport semantic între încălțăminte și îmbrăcăminte îl prezintă și „sucman“.

ciorecar m. (și **cioricar**) cel ce pórta cióreci: țaran.

JIP. 20: țărani înzechiați, tîrsinarî, *cioricari*, sinteți talpa casei.

ciortan m. soiŭ de pesce asemenea țiparului, crap de mărimea mijlocie (Glos. 164).

— ČORTAN, espèce d'anguille. Vorba circulă în Muntenia, mai ales în jud. Argeș.

ciortanaș m. ciortan mic (Baronzi, 94).

cirac m. I. (sensuri arhaice) 1. om de încredere (litt. făclie), confident intim.

M. Cosr. 300: Mateiŭ-Vodă fiindu-i *cirac* [lui Abaza-Pașa], prea lesne și-aŭ tocmit lucrurile. AMIR. 171: tu ești *ciracul* nostru cel ales, și așa să scii că noi la toate trebile tale îți vom învoi. KOG. 202: dăruindu-l și Măria Sa ca pe un *cirac* a Măriei Sale; 246: aŭ trâmisi pe un *cirac* a lor, ca să le ia banii cu scrisóre. UR. III, 115 (d. 1816): te ai făcut ales *cirac*, adecă făclie ce aŭ aprins'o însăși Impărăția mea cu mâna sa.

2. favoritul, protejatul saŭ omul casei cuiva (litt. care e îngrijit ca o lampă).

DION. 184: acest Domn Hangerliŭ aŭ fost *cirac* a unui Căpitan-Pașa... și cerënd Căpitan-Pașa la Impăratul să facă Domn acestei țări pe Hangerliŭ, *ciracul* adecă sluga lui, și l'aŭ făcut... ZIL. 18: Căpitan-Pașa vrënd să-l facă [pe Hangerliŭ] *cirac* desăvîrșit, aŭ mers îndată la Impăratul... și aŭ orînduit Domn pe Hangerliŭ la lét 1798. VĂC. 275.: zorbalele dicea că Impăratul este *ciracul* lor, însăși patrona lovindu-l pe spate cu mâna îi dicea: tu ești *ciracul* meu! GHICA, VIII: elcii scot la maidan fie-care câte un *cirac*.

II. (sensuri moderne) 1. slugă veche, domnescă saŭ boierescă (= lat. cliens).

STAM. 475: toți se tem de acești *ciraci* domnesci... NEGR. I, 297: l'oiŭ da pre lângă vr'un boier să slujescă, să se facă om, să-l scótă *cirac*. AL. T. 1435: cât de puternic e Vornicul, dacă *ciraci* lui ajung boierii mari! GANE I, 217: el prânzia împreună cu 12 *ciraci* ai săi... ORĂȘ. 20: scoteaŭ *ciraci* mulțime, pe toți îi procopsia...

2. ucenic, elev.

Isp. 272: sint dascăl... mă silesc cu copiii tăi să-l învêț câte'n

lună și'n sôre, fiindcă am voit să-i scot *ciracl* ai mei. ORĂȘ. II, 165 : vor maisteri, iar dinșii ai noștri *ciracl* . .

Var. (archaică): **cerac**.

M. COST.² II, 93: un craiū, *cerac* al sêu. . .

— **ÇYRAK** (pers. çyrag), flambeau, lumière, domestique de confiance (adj. protégé, favori); client, apprenti, élève; cum. çirak „candela“; bulg. çirak „fecior, lucrător“, serb. çirak „sfetnic, slugă“, alb. tsirak „calfă“, ung. csirak „protejat“, mcr. cirac „ucenic“, ngr. τσοράκης, client și τσεράκι, elev.

***ciracladisesc** v. a. scôte cirac pe cineva (Glos. 165).

Verbul presupune o formă **ÇYRAKLAMAK** (aorist çiraklady), care lipsește în dicționare.

ciracladiselă f. scôterea de ciraci saii de ucenici.

ORĂȘ. 19: [vremea veche] bogată 'n evghenie și *ciracladiselă*; III, 29: Când o slugă, în vechime, ce slujia pe pricopselă, Fără lăfă saū simbria, ci pe *ciracladiselă* . .

Vorbă usitată în epoca fanariotă, ađi numaī ironic.

ciraclie n. 1. protecțiune, favoritism.

VAC. 293: Căpitan-Pașa aū venit să mai facă un *ciraclie*, deci făcu cerere, ca pe dragomanul armadei să-l facă Domn Țării-Romănesci. GHICA REV. III, 217: la boier Buzoianu nu prea avea trecere *ciraclieurile* și de multe ori postulanții recomandați 'și găsiaū beléna cu dînsul. ORĂȘ. 20: boierul plătia tôte acestea [slujbe] prin *ciraclie*.

— 2. clientelă (Costinescu).

— **ÇYRAKLYK** (candélabre), apprentissage.

Vorba ađi cu aplicațiune exclusiv ironică.

ciripie f. 1. sfôra roșie a dulgherilor: „pe ciripie“, în linie dréptă, întins.

Isp. 288: cotoșmanul se duse drept ca pe *ciripie* la palaturile unui boier mare. Isp. B. Sn. 83: drumul de la satul lor ar fi bine să fie tras ca pe *ciripie* drept în satul unde trăia.

— **ÇIRPI**, cordeau ou fil à plomb de charpentier, ligne droite; serb. çirpiia, ngr. τζαπί, instrument de menuisier.

Vorba e proprie Munteniei: termin tehnic de dulgherie generalizat în limbă.

ciriș n. cocă de făină cu care cizmarii lipesc încălțămintele și copiii spetezele de zmei.

TARIF 1792: *ciriș* praf cântar 50 bani.

— **ÇIRIȘ** (pers.), poix de cordonnier, colle forte; serb. çiriș, rut. çyryz, ung. csiriz (§ 105).

cișit n. 1. asortiment de mărfuri.

ORĂȘ. II, 138: Unde mușterii în veci aū găsit Avuție multă și destul *cișit*; III, 24: Tot *cișitul* e într'însa și tot marfă ce se cată . .

2. vîndare, desfacere.

MARION 44: și *cișitul* merge, în fie-care an lui nea Rică îi cresce proprietatea . . TEOD. 595: Eū de copil l'am slujit Cu credință cu *cișit*.

— **čišir** (čeșit), genre, espèce, échantillon (d. pers. češide „qui a goûté“). V. **cișniū**.

Termin comercial rămas în limbă (§ 104).

cișmea f. 1. în vechime, fântână mai ales monumentală: cișmelele, ca construcțiuni de caritate publică, erau nisce clădiri semi-circulare sau poligonale, acoperite cu o cupolă și une-ori decorate cu marmură fin sculptată, cu arabescuri, cu inscripțiuni pictate sau daurite și cu ornamente în bronz (§ 39).

N. Cost. 14: Antonie Ruset-Vodă au făcut și o *cișmea*, adică fântână, în zidul bisericii despre pörta cea mare a Curții domnesci, aducënd apă pe oluri de departe... NEC. 367: așjidere și două *cișmele*, fântâni, aduse pre öle cu multă cheltuială, una dinaintea porții Curții domnesci și una dinaintea feredeului. Koc. 207: mai făcut-au Mavrocordat și un foșor förte frumos de ceea parte de eleșteul Frumösei, sub Celățuie, făcënd și *cișmea* lângă cerdac cu apă curgătoare de mergeau în primblare. CANTA, 192: Grigorie Alexandru Ghica au împodobit orașul Iașului cu multe *cișmele* cu apă bună și îndestulată.

2. astădî, fântână artificială, în opozițiune cu „izvor“.

COND. 1802, p. 333: *cișmelele* cele trebuincioșe norodului politiei. PANN, 165: se duce în sat la *cișmea*... TEOD. 470: Și d'alături *cișmea* izvora Cu apă curată trecută prin piatră.

Var. (mold.): **ceșmea** și **ciușmea**.

AL. 105: Pe'n mijloc de Tavigrad, La *ceșmea* lui Murad... ȘED. I, 237: Frunzuliță trei smicele, Hal, Anica, la *ceșmele*; II, 9: Apă rece din *ciușmea*, Să bee și draga mea.

— **čeșme** (pers.), fontaine munie d'un robinet (d. čeșm „oel“: cf. t. bunar başy și ar. 'ayn „oel et source“) bulg. sərb. češma (čușma), alb. čeșme.

cișmegiū m. 1. fântănar, sinonim arhaic cu „suiulgū“ (Doc. II, 503).

2. ađi numele unui lac și al unei grădinii mări din Bucuresci, înființată pe locul unui fântănar bogat.

AL. T. 135: să te vöd de-i fi mai cu noroc astădî la pörta *Cișmegiului*. GHICA, 45: ei petreceau diua în *Cișmegiū* cu lăntari pe iarbă verde. GR. ALEX. 403: o lișiță și o rață s'a strins de diminöta pe lac la *Cișmegiū*.

— **češmėgy**, fontainier.

***cișniū** n. (și **ceșniū**) 1. expertisă pentru fixarea prețului obiectelor de consumațiune (carne, pâine etc.). Cișniul său proba brutarilor se făcea așa: se cumpăra grâu din județele învecinate cu prețuri diferite și se măcina la un loc, iar după scötorea pâinii din cuptore, se scădeau cheltuielile și din rest se hotăra prețul ocalei, lăsându-se căștig brutarului câte 2 parale de jimblă (măcelarilor 4 parale la ocaua de carne). Acöstă expertisă se făcea brutarilor său măcelarilor, când scumpiau

pâinea sau carnea, ca să vadă stăpânirea cu ce preț se putea vinde poporului (Papazoglu, 183 și 195).

UR. I, 106 (d. 1803): cele ce se numesc *ceşniuri*, adică cercări, pâne și carne să aibă a face nart împreună boierul Vornic de obștie cu al nostru Agă. GHICA Rev. N. III, 219: cât a fost asupra *cişniului*, și-a făcut casă boierescă și și-a cumpărat și moșie; lua bani cu lopata de la brutari și grânari, ca să suie prețul pâinii săracilor. ORĂȘ. 24: La *cişniul* cel de carne, la sfatul orășenesc.

2. aceiași expertisă făcută pentru prețul lumînărilor.

Doc. IV, 279 (d. 1794): să urmeze piețul lumînărilor după *ceşniă* ce se va face atunci pe tot anul; IV, 248 (d. 1795); să facem *cişniă* pentru naitul lumînărilor; cu care se cuvine a se vinde estimp.

— *ĊEŞNI* (pers.), avant-gôt. (§ 93) V. cișit.

cit n. un fel de stambă, lustuită și înflorată, cu care se îmbracă ađi scaunele și saltelele.

TARIF 1761: *cit* prost 14 bucăți 1 leu, *cit* de bumbac cu flori bucata 50 bani. TARIF 1702: *citul* de Tocat i ot Diarbechir topul 11 bani, *cit* de Rusia cot 30 bani. Rev. II, 240 (f. de z. 1817): o plapomă de *cit*. AL. Pr. 402: rochi de *cit*. FIL. 152: perne îmbrăcate cu *cit* tocat; 285: saltele, perne și macaturi de *cit*.

— *ĊIT*, sorte d'indienne, étoffe rayée; ngr. *ταϊτα*, dentelle; ung. csit.

citarea f. (și *citarie*) un fel de alagea din care se făceau arterie (§ 86).

REV. I, 57 (d. 1786): două *citarele* lui Ismail bina-emini; II, 333 (d. 1821): două arterie de *citarea*... AL. T. 81: Cu arteriū de *citarea* și cu fes de Indernea. FIL. 215: *citari* și gazii de Brusa. CAN. 52: Cu rochi de *citare* [în text: citane], Acea fi ibovnica mē!

— *ĊETARE* (*ċetari*), étoffe légère dont la trame est composée d'un fil de soie et de trois fils de coton Barb.

ciubuc n. 1. vargă de făcut lulele.

TARIF 1761: vergi sau *ciubuce* carul 1 leu vechiū. UR. I, 189 (d. 1792): *ciubucele* ce taie din pădure ciubucciū să dea ċeciuală la stăpânul moșiei.

2. lulea orientală cu țevă lungă și cu imamea de fildeș (făcută din cireș, dirmoxin sau iasomie): după moda orientală, ciubucul se oferia mosafirului odată cu caféu. Cu acest sens în literatură și în poesia populară.

a. KOG. 225: ședând într'un scaun cioliodarul, i-aū dat *ciubuc* și cafea... BELD. 345: trăgea din *ciubuc* cu sete numai cu un ochiū deschis. AL. T. 39: Cu *ciubuce*, cu cafele, cu tot ighemoniconul boieresc; 81: Parcă-i Pașa din Rusciuc, Când bea cafea și *ciubuc*; 83: boierii trăgea *ciubuc* în vremea asta; 1327: *ciubucele* de iasomie. FIL. 148: fumă de câteva ori din *ciubuc*; 268: *ciubucele* și narghilelele umplute cu parfumatul tutun al Siriei. GHICA, 282: sorbiră din cafea, traseră de două-trei ori din *ciubuc*.

b. T'ЕОД. 485: Ca să bea, să bea *Ciubuc* și cafea; 677: Impăratul se uita, Din *ciubuc* tutun trăgea. BUR. 178: Din amnar că scăpăra, *Ciubucul* și-l aprindea.

Vorba figurază în două proverbe : dragostea se ia din ciubuc și din lulea (Golescu) ; a fi ciubuc, ad. amoretzat (Zanné III, 114 : cf. amoretzat lulea).

3. vargă trasă pe pereți sau tavanuri.

ISP. 37 : aurul cu care erau poleiți stâlpii și *ciubucele* de pe lângă strășină ; 300 : pereții erau împodobiți cu chipuri și flori săpate, iară *ciubucele* erau poleite. OD. I, 42 : din astragalele stâlpilor se pornia, pe rotunjéla culelor, număró e *ciubuce* sau nervure.

4. vargă în genere, dungă pe stofe.

DELAVER. Paras. 189 : i se pare că a dat de un *ciubuc* de ghiață. GANE II, 238 : era gătit cu un antereu de cutnie în *ciubuce*. SEV. Nunta, 46 : o prostire în *ciubuce* de burangic.

5. cofetură în formă de bastonaș, făcută din zahăr cu boia roșie.

Var. : (arch. Munt.) **cebuc** și (Mold.) **ciubuc**.

DION. 164 : slujbașii domnesci și boieresci ce trăgea ! vai de maica lor ! că de-i găsia Turcii prin satele lor, frângea *cebucele* de ei.

— **čUBUK** (čebuk și čibuk), verge, tige de métal, pipe faite de mérisier, de jasmin, de bois de rose ; raie (sur une étoffe) d. čub „bâton, baguette“ ; cum. čibuch „baculus, fustis“ ; bulg. serb. rus. čubuk (čibuk), pol. čybuk, alb. čibuk (čubuk), mer. cibuche, ngr. τσίπουβυζι și τζου-μποςβυζι ; sp. chibuque.

ciubeică f. lulea proastă.

AL. T. 1067 : alérgă pân' t'eî preface 'n fum și tidva-ți în *ciubeică* și ósele-ți în scrum.

ciubucar m. (sens modern) fabricant sau negustor de ciubuce (V. ciubucciü).

ciubucărie f. 1. totalitatea ciubucelor de pe zidăria unei case (cf. ciubuc, 3).

DELAVER. 108 : giamurile, cercevelele, *ciubucăria* ... dovedia că acolo era locuința unor ómeni mai de sémă.

2. feluri de vergi sau ciubuce.

JIP. 70 : plocărie, iască, *ciubucărie*, cofe...

***ciubucciü** m. 1. numit și **Vel-ciubucciü** (cu var. **cebucciü** și **ciubucciü**), slugă la Curtea domnescă însărcinat să curețe, să umple și să aprindă ciubucul lui Vodă (Sulzer III, 168).

DION. 197 : harapu ședea pe el și-i frângea grumajii, iar *cebucciul* și peșchergiuł aü ceput a țipa. COND. 1776, p. 77 : *Vel-ciubucciü* 20 lei pe lună. GHEORG. 302 : *ciubucciul*, becerul, pivnicerul... TEOD. 677 : *Ciubucciü* 'și trimetea, La seraiü că mi-l chema...

2. servitor boieresc cu aceeași destinațiune.

FL. 17 : pe ștregarul acesta de băiat să-l opresci în curtea mea și să mi-l faci de o cam dată *ciubucciü* ; 143 : după dînsul intră *ciubucciul* cu ciubucele de antep și de iasomie.

3. cel ce tăia ciubucele din pădure (cf. ciubuc, 1).

— **çUBUKÇU**, fabricant de pipes; domestique chargé de l'entretien et de la préparation des pipes Barb.; serb. **çibukçia**.

***ciubuccerie** f. funcțiunea ciubucciului.

REV. I, 54 (d. 1786): pilăria, *ciubucceria*, caftanele. . .

***ciubucci-başă** m. titlu identic cu „Vel-ciubucciū“.

FOT. III, 810: *ciubucci-başă* are 20 lei lăfă pe lună. AL. T. 101: bărbatu-meu cel dintăiu era *ciubucci-başă* la Caragea.

ciucurluc n. 1. nădragi asemenea ciacșirilor (Glos. 167); 2. brîneț de pantalon.

KIK. III, 138: până a-1 înoda *ciucurlucu*. . .

— **çEKURLUK**, ceinture d'un pantalon (synonyme du *chalvar*); bulg. **uçkurluk**, serb. **çukur** (**uçkurluk**).

ciuen m. (și **ciuin**) plantă analogă „săpunelului“, întrebuințată la facerea halvalei și la parfumatul rufelor.

KIK. I, 118: să nu pui la spălat nici *ciuen*, nici livant. Conv. XXVI, 457: rădăcină de *ciuin*, de săpun.

— **çÜYEN** (**çogan**), saponnaire (plante et racine); serb. **çogan**.

ciuinag (**ciuinag**) m. varietate de struguri tămăoși (Jip. 54), numiți așa după mirosul lor cel plăcut.

ciufut a. și m. (și **cifut**) 1. porecla ovreului (Polysu); 2. sgârçit, cumplit (Costinescu).

LAURIAN, Dicț. I. 709: ce mai cerșiți de la un *ciufut* ca acesta? KIK. III, 3: negustor cu dare de mână, dar *cifut* și ischiuzar.

— **çUFUT**, surnom grossier et méprisant donné aux juifs: fig. avare, cupide, entêté (corrupt d. ar. *yehud* „evreu“); cum. *ğuhud* „judaeus“; bulg. **çifut**, serb. **çivut** „tolbaș și evreu“ (ca poreclă): *Civut* e și numele unui monstru antropofag în poveștile sârbesci; ngr. **τçιφοβου**.

ciulamă f. mâncare din făină fêrtă cu lapte și cu unt, la care se adaugă bucățele de pui de găină (§ 87).

AL. T. 74: bucată de cele sănătose . . . musaca, capama, *ciulama*. JIP. 42: mi-a turnat colășă (*ciulama*) în urechi. THEOD. 124: Din carne să fac o *ciulama* și să-i pui ardeiu o ciuștea.

— **çALAMA**, aliments qui cuisent dans une marmite, principalement viande et bouillon Barb.

ciumlac n. un fel de ghiveci pus în olă și copt înădușit [Isp.]. Vorba circulă în Muntenia.

— **çÖMLEK**, marmite, pot de terre; alb. **çümlek**.

ciurac m. și n. plăcintă cu brânză (pl. **ciurechi** și **ciurecuri**).

FIL. 139: copiii îndopându-se cu *ciurechi*. GHICA, 73: să învețe a plămădi pâini, *ciurecuri*, colaci. . .

— **çÖREK**, gâteau fait avec du beurre, du sucre et

des œufs (dont la population chrétienne fait usage aux fêtes des Pâques): bulg. çorek, rut. çurek „cozonac din ovéz“, ung. csörög, ngr. τζουπέκι, gâteau enduit de beurre.

ciurecar m. plăcintar de ciurecuri.

GHICA, 76: Porojan ajunsese un pitar de frunte și fu ridicat la rangul de *ciurecar* al casei.

ciuruc n. 1. rămășiță próstă, stricată.

ISP. Conv. XII, 180: cu ce *ciurucuri* de oștire venia.

2. fig. lepădătură, drojdie.

ISP. U. sfăt. 107: acest Pan era un *ciuruc* de deș ce trăia prin păduri. JIP. R. Sat. 286: la țară ne trimiteți numai plévă, *ciurucuri*, lepădătură. . .

— ÇÜRÜK, pourri, usé, sans valeur; bulg. serb. çuruk „șubred“.

ciutac a. și m. 1. odinioară, porecla Turcilor, mai ales a celor din Dobrogea.

URECHE, 236: au mai lovit Căzaci nisce sate din sus de Tighinea, pe decindea de Nistru, care sate erau descălecate pe hotarul leșesc, Turcii *ciutaci* și Moldoveni foarte mulți. . . ISP. Conv. XII, 179: gróza intră în inimile spurcașilor de *ciutaci*. ID. Mih. Vit. 5: ianiceri, spahii, tot felul de *ciutaci* năpădesc satele.

Var. (archaice): **cetac** și **citac**.

DUM. 415: *cetac* deliormănen. . .; 96: în toate ȕilele prindea și aducea robi Turci *ciutaci*.

2. aȕi, nătăfléță, nerod (sens popular).

ORĂȘ II, 165: Că voi sînteți hoșii și Nemșii *ciutaci*. . .

— ÇITAK, numele turcesc al locuitorilor din Dobrogea: ei populau mai ales pădurea numită Deliorman, aproape de hotarul Silistrei, și erau renumiți pentru spiritul lor de ospitalitate (Cant. Ist. ot. 309, 340); ÇITAK, numele unui trib de Bulgari turciți în Balcanii nordici (Diefenbach, Völkerkunde II, 112, 116, 155).

civit a. și n. I. (adj.) albastru închis, indigo.

REV. II, 333 (d. 1821): șal cu o vargă *civit* și alta stacojie. DELAVR. 18: șerparu-i *civit*. . .; 205: cu mintene *civite*.

II. (subst.) 1. colórea indigo (cu var. grecizată **țevit**).

TARIF 1792: *civit* oca 11 bani. TARIF 1761: *țevit* lahor oca 44 bani, *țevit* mai prost oca 22 bani

2. haină de aceeași colóre.

MELCHIS. Roman II, 129: un *civit* s'aú dat diaconului Anton de l'aú dus tătăne-seú.

— ÇIVIT, indigo; serb. çivit.

cobur n. (și **cubur**) toc de pistóle la șéua calului.

AR. 36 (d. 1821): calul cu tacămul lui, ipîngea roșie nouă, *cobure* la cal. REV. II, 398: o pereche de pistóle la *cuburul* calului.

— KUBUR, etui, fourreau, carquois; bulg. kubur

(kobur) „pistolet“, serb. alb. kubure „un fel de pușcă“, rus. kuburŭ; ngr. κουμπούρι, mer. cubure „tolbă“ (§ 68).

cobuz n. un fel de gitară scurtă în gât cu 3 corde (în formă de pară) ce scôte nise sunete melancolice.

Od. I, 137: se veseliau cu cântările cimpóielor și *cobuzelor* muntenesci și cu dibelele lăutăresci. AL. 62: Merge el cântând, Din *cobuz* sunând... Din *cobuz* de os, Ce sună frumos...

— KOPUZ (tatar. kobuz), sorte de guitare en forme de courge, à une seule corde (o descriere la Vambéry, Tŭrkenvolk, 192); croat. kopuz „lăută“, ung. koboz „vióră de bas“, ngr. κουμπούτσι, théorbe; rus. kobuzŭ și kobiza (= balalaika), rut. ceh. pol. kobza „espèce de luth, de lyre“, de unde și **cobzá**, sinonimul moldovenesc al lui *cobuz*.

AL. T. 80: acum mi se muceșese *cobza*...; 83: îi curgea (lui Barbu) galbenii în *cobzá*. XEN. 183: scripcele și *cobzele* scârțiau într'una. TEOD. 136: Cobzarŭ cu *cobzele*, Lăutarŭ cu dibelele...

Vorba mai figuréză în locuțiunea metaforică „a lega cobzá“, ad. tēpēn, și a produs o serie de derivațiuni secundare: **cobzar**, lăutar care cântă din cobzá (Ghica, 170: *cobzarul* dicea din gură pe Alimos); **cobzărie**, meseria cobzarului (Ūr. I, 163 [d. 1785]: meșteșugul lăutăriei, *cobzăriei* sau a altor ȃicături); și **cobzișóră**, cobzá mică (AL. T. 85: dragă *cobzișóră*).

Despre instrumentele venite din Orient (§ 42).

codoș m. mijlocitor neonest, sin. cu „pezevenghiŭ“.

PRAVILA Mat. Bas. 168: de va fi dat nescine voie muierŭ sale să facă preacurvie... acesta lucru se chiamă *codoš* și votru muierŭ sale. Od. I, 276 (d. 1781): acum mi se poruncesco să fiŭ *codoš* și pezevenghiŭ, adică votru, după cum scrie sfinta Pravilă bisericescă.

— kodoș, entremetteur, mari qui prostitue lui-même sa femme; serb. kodoș.

codošcă f. mijlocitoare neonestă, sinonim cu „po-hóță“ (Cr. I, 98) și „verigașă“ (Jip. 56).

Cr. I, 172: îi spune *codošca* cite și mai multe.

Formă fem. corespundēnd bulg. kodoška.

cofterie f. I. (sensuri archaice) 1. materie scumpă

din care se făceau caftane și dulămi boieresci.

Cuv. I, 238 (glosă 1536): trei dulămi... *cofterie*. ARCH. IST. I 40 (d. 1557): caftan de *cofterie*.

2. un fel de postav.

COND. 1693, p. 91: s'aŭ trimis 500 tal. la Țarigrad pentru *cofteriile* căpitanilor za slujitorŭ. CAP. 308: i-aŭ dăruit cu postaje (*coftirŭ*) flesce-căruia după obrazul lui.

II. adŭ, în cântecele dobrogene, un fel de mătase.

BUR. 60: Imbrăca-voiŭ ie ș'o roche de *coftarie*.

— KUFTERI (pers. kufter „tissu“), espèce d'étoffe ; pol. kofter (koftyr) „un fel de mătase“.

coinac n. 1. noda ședutului, osul glesnei.

2. (după analogie) os de table, zar de trictrac.

INDREPT. LEGII 1052: taviile se chiamă și *coinacele* și harjițele cele ce jacă.

3. bulgăre de cărămidă de care se lęgă o sfără de apucat o cracă ori un zmeu.

Isp. Juc. 71: se mai prinde zmeul și cu *coinacul*.

4. fig. flăcăiaș ce începe a curta (Costinescu).

— KAINAK, fesse, articulation, jointure, soudure ; griffe des oiseaux de proie.

Astăzi vorba se aude mai ales în gura copiilor, în jocul de-a zmeul (§ 42).

colan n. 1. chingă, curea (sens eșit din us).

TARIF 1761: *colanuri* rătă 10 bani.

2. cingătoare elegantă femeiască.

STAM. 108: cóssele i-au încins cu un *colan* foarte scump. NEGR. I, 145: Ruxanda era încinsă cu un *colan* de aur. OD. I, 33: cu *colane* și cu sponciuri de mărgean și de mărghăitare. FIL. 171: era încinsă cu un *colan* de aur de canavăț cu pafale mică de aur.

— KOLAN, sangle, ruban large et gros ; cum. colan „cingulum“ ; alb. bulg. sərb. kolan, ngr. *κολών*.

colciac n. 1. manșon.

OD. I, 132: *colciaci* și cepchen de flendreș stacojiu numa în fir și în mărghăitare.

2. tuzluci ce se încheie cu copci (Costinescu).

— KOLČAK, manchon, gantelet ; bulg. sərb. kolčak (čakšire), rus. kolčakü (§ 101).

coltuc n. (și *cultuc*) 1. perniță de cap, căpătăiu, litt. pernă de subțiori (cu acest sens mai ales în Mold.).

S. NAD. 34: băiatul culcat pe un suman cu un *cultuc* sub cap ; 37: ian să-i luăm *cultucul* de sub cap.

2. cerc umplut cu paie, fîn, păr, lână ce se pune în gâtul unui cal sau alt animal ce se înjugă (Laurian, Dicțion. I, 986).

3. cója grósă și virtósă de la marginea pâinii, colțișor de pâine tare copt.

REV. II, 405 (d. 1821): a treia și se duse de diminătă în tîrg și veni cu două pâini mari, ocana dréptă, albă ca zăpada ; îl întrebai: ce pâine este aia ? și-mi răspunse că este *coltuc* de la Babic. STÂNC. 75: mult mi-e fóme, mă ! bietu *coltuc* . . .

Locuțiunea proverbială „coltuc de la Babic“ (Isp. Rev. II, 156), după numele Arménului, starostele brutarilor din Bucuresci, care ajunsese vestit prin cuptorul seü din care scotea jimbla numai în coltuce.

4. gest de refuz, lovind cotul cu mâna.

ISP. 164: dînele se rugară, ca barem nucile cu hainele să le dea; băiatul le arată *coltucul*.

— KOLTUK, aisselle, bras ou dossier, bord, coin d'une chose; cum. coltuc „ascella”; rus. kultukŭ „sub-țioră”.

De la sensul primitiv de „subțioră”, adică de ceva rotunjit, derivă toate celelalte însemnări: perniță sau *sac* de rezemat, bucățică din *colțul* proeminent al pâinii și *cotul* arătat în semn de refuz.

coltucel n. (și **cultucel**) perniță (în Moldova).

CAN. 87: Culca-s'ar neica pé ele [brațe] Ca pe două *cultucele*.

***colun** m. asin sălbatic (eșit din us).

CANT. Ier. 262: unghiile inorogului... și virtutea *columului*.

— KULUN (kulan), onagre; rus. kulanŭ, vsl. kolunŭ.

Despre fauna venită din Orient (§ 101).

conac n. I. (sensuri arhaice) 1. loc de popas și de mas: stație. Lipsind în vechime înlesnirile de comunicațiune, Domnul orînduia înadins boieri cari aveau sarcina să îngrijescă pentru grăbirea călătoriei și găzduirea oșpetilor de sémă, cari treceau prin țară; Domnul însuși, când pornia din Constantinopole către noua-i capitală, era preces de ciauși și de boieri cari îngrijiau de ale drumului (Cant. Mold. 63).

M. Cost. 284: Ștefan-Vodă aŭ trimis și înaintea solului pe țară pre la toate *conacele*, de i-aŭ tăiat obrócele...; 294: la Tecucl aŭ eșit Costin Postelnicul de la Putna înainte și l'aŭ petrecut pe Alexandru-Vodă cu cinste și cu *conace* până în Galați... N. Cost. 50: Constantin Duca-Vodă aŭ mers până la Udriŭ tot domnesce, din *conac* în *conac*, tot cu surle și cu dóbe, încă și cu trîmbicerŭ leșescŭ... NEC. 198: Duca-Vodă. gătind *conace* și poduri preste toate píraele, cu multă grijă, să nu-i aŭle Impărăția vr'o pricină să-și puie capul. MUSTE, 7: Duca-Vodă au gătít *conace* pentru Impărăție... GHEORG. 330: din Galați vrënd Pașa ca să-i fie trecerea prin Iași, îndată din poronca Domnului s'aŭ rînduit toate *conacele* și la fie-care *conac* s'aŭ rînduit câte unul din veliții boieri. Pop. 111: într'acéstă vreme aŭ trecut prin țară Ipsir-Pașa și fiind scire Domnului că vine, aŭ trimis la căpitănul de la Focșani, de i-aŭ eșit înainte cu slujitorŭ și i-aŭ făcut *conace*. GHICA, 161: îndată ordine strașnice în toate părțile pentru caléscă, caŭ de poștă și *conace*.

2. locuință provisorie, cartier oficial, residența unui Vizir sau Pașă.

DION. 186: i-aŭ făcut închidere în saraiul împărătesc unde Pașii aŭ *conac*; 190: strîns'aŭ toți Pașii la cortul sau *conacul* lui; 225: eu voiŭ să es să vé găsesec cvartiruri, adecă *conace*, case cu ómeni, să fie cu foc și cu zaherea. CRON. III, 447 (d. 1822): Domnul Țării romănescŭ împreună cu amîndoi boierii Moldovei aŭ agiuns până la Silistra, aŭ tras la *conacul* Domnului Moldovei, până li s'aŭ rînduit *conac* deosebit. ZIL. 100: Rușii aduseră pe Ciapanoglu cu cinste în Bucuresci și-i

orînduiră *conac* desfătat cu toată căduta țeremonie. GHICA, VII: capu-giîi carî fî opriau intrarea *conacului* vizirial; 158: prins și adus la *conac*, Coletti se credea pierdut; 388: Ismail Pașa îl avea de mare fală și-l ținea liber în *conacul* seû. TEOD. 481: La *conac* că-l aducea, La *conac* lângă gîamie...

3. în special, numele *conacului* domnesc pentru găzduirea înalților dignitari ai Porții, sinonim cu „beilic“.

4. fig. „conacul cel de apoi“, mórtea.

M. COST. 274: aprópe de Nistru, ca o milă de loc de Movilău, în ținutul Sorocii, aû descălecat acolo óstea leșéscă *conacul* cel de apoi.

II. (sensuri moderne) 1. residența unui ispravnic saû prefect (spre deosebire de „taht“).

AR. 48: mergi la *conacul* isprăvnicatului de-ți cată trebuințele d-tale. DELAVR. 175: luând din cătare în cătare *conacul* isprăvniciei.

2. han, gazdă (de mas nóptea).

OD. I, 89: ar fi mas de *conac* nóptea pe ascuns la schit la Cotmêna. DELAVR. 218: Liliac, liliac, Trage nóptea la *conac*! TEOD. 53 (colindă): Siliți, stol de mari boieri, Bun *conac* că v'am aflat; 504: În codrul Cobiului, La *conacul* Miului.

3. loc de oprire în genere (spre a mânca și a se odihni): „a face *conac*“, a sta locului, a poposi (cf. *konak* etmek „demeurer, séjourner“).

FIL. 110: ia să descălecăm și să ne facem frumos *conacul* de amiaçi aci pe verdéță la umbră. OD. III, 17: vînătorul, prin mánca-rea și glumele de la *conac*, se aprinde din nou de ispita norocului. BASME I, 29: va pleca înainte, ca să vadă de *conacul* de séră; III, 119: nunta mergea agale-agale, făcënd *conace* pe la soróce. BUR. 127: Iarba că ne-a place, *Conac* că ne-am face... ȘEP. III, 42 (orație): Aveți D-v. a vă găti de *conac*, buți de vin, Balerci de rachiú...

4. distanță saû interval între două popasuri, sinonim cu „poștă“ și echivalent cu o jumătate de di: locuțiunea: „am lucrat numai un *conac*“, adică de dimineță până la prânz (Isp.).

M. COST.* I, 540: câteva *conace* aû mers cu oștile spre Camenița; II, 238: la al patrulea *conac* aû ajuns tabêra la codrul Cosminului. GREC. 227: Domnul de grab s'aû dus 3 *conace* până la Brâncoveni făcënd... ETYM. 1069: poporul împarte diua în 2 *conace* saû popasuri: unul e la amiaçi, celălalt la asfințitul sórelui. ISP. 324: apoi ca gândul porni, sârind câte cece *conace* deodată. ID. U. sfát. 40: unde începu să mi-ți guițe ál mistreț, de se auđia cale de nu sciú câte *conace*. TEOD. 565: Ia siliți de vé porniți, Și pe Dunăre visliți Cale de vr'o 3 *conace*... VULP. 111: Fóie verde 3 spanace, D'ar fi nóptea 3 *conace*, M'aș duce și m'aș întóree...

5. în basme, zmeul aruncă buzduganul cale de mai multe *conace*, după care se cunoóce și puterea lui.

ISP. 85: acum e timpul când are să vină la prânz și are obicei de aruncă buzduganul cale de un *conac* și lovesce în usă.

6. fig. interval scurt.

JIP. 58: într'un *conac* străinul se îndoldoră cu hanțe, cu zapisu moșiei și tóte rébójele și când cu gându nu gândesci, te gonesce și afară din coșmoliea.

— KONAК, lieu où l'on descend, hôtel, auberge, logis, station, relais, étape, résidence d'un seigneur, hôtel de ville, mairie, journée de chemin (d. konmak „loger“); bulg. serb. alb. konak, mcr. eunachie, ngr. *κονάκι*, logis, auberge, journée de voyage.

Vorbă interesantă sub raportul cultural: odinioară de un caracter oficial și ôre cum tehnic, ea s'a generalizat în graiul popular, conservându-se mai ales în basme și cântece, precum și în câteva derivațiuni cu sensuri speciale.

conăcar m. (și **conocar**) înainte-mergătorul mirelui care se duce să heretisescă pe mirésă, precum în vechime „conacciul“ mergea înainte Domnului spre a dispune de ale popasului (§ 50).

Vorba se aude în Moldova și corespunde muntelui „colăcer“ și ardelénului. „pocânzeu“.

conăcârie f. (și **conocârie**) cuvîntarea conăcarului: orație de nuntă (în Moldova).

conăcesc v. 1. a face conac, a mânea, a poposi.

AMR. 145: Kemei Ianoș aŭ *conăcit* acolo cu ôstea lui. GEORG. 303: după ce vine cu căftanul unul din boierii cei mai aleși ai Țarigradului, *conăcesce* la mănăstire la Galata. IST. 1715, p. 10: s'aŭ dus la corturile lor de aŭ *conăcit*. OD. I, 138: casele unde ei *conăcise*. BĂLC. 121: Turcii *conăcira* într'un sat ruinat. IEP. 248: *séra* sosi la locul unde se așeșase să *conăcescă*; 299: pe câmpia frumoasă am voit să *conăcesc*. BASME I, 48: pe sub sôre se opri într'o dumbravă, ca să *conăcescă* și să petrecă noștea acolo.

2. (activ) a oferi conac, a adăposti.

R.-COD. 218: Bucuros te-aș găzdui, Bucuros te-aș *conăci*.

Formațiune analogă serb. *konačiti* și ngr. *κονάω*.

***conacciū** m. cel însărcinat cu prepararea provisorie a locuințelor pentru Domnii cari veniaŭ saŭ eșiaŭ din țară, pentru boierii cari mergeaŭ în interesul Domniei pe la ținuturi, pentru Turcii trimiși în serviciul Porții saŭ pentru vr'un personaj însemnat (sol, Pașă saŭ Vizir) în trecerea-î prin țările române.

N. COST. 65: evartir-maistru saŭ *vel-conacciū*. AMR. 140: nime din boierii nu i-aŭ eșit înainte solului de frica ciumei, numai *conacciū* ce-i purtaŭ conacul. VĂC. 271: însuși Domnul Țării românesce i-aŭ fost împăratului *conacciū* după cuviință. KOG. 207: păru rău celor-lalți boierii, căindu-se că n'aŭ vrut să mērgă unul dintr'înșii *conacciū*

— KONAКЪ, maréchal de logis, officier qui prend les devants pour préparer dans chaque station le logement nécessaire d'Ohsson IV, 243; serb. *konakčii* a, ngr. *κονακτζής*.

***conacci-bașă** m. titlu identic cu „conacciū“.

GEORG. 330: *conacci-bașă* a fost rînduit din partea Domnului până la Iași.

— KONAKÇY-BAŞY, quartier-maître général.

condâc n. strat de pușcă.

— KONDAK (kundak), crosse du fusil; bulg. kundak, serb. alb. kondak.

Vorba e proprie Moldovei (Cihac) și aparține terminologiei militare (§ 68).

condûr m. 1. pantof cu toc și turiaș înalt.

TARIF 1792: *conduri* cu terlici și cu topi liochii. UR. XVI, 275 (f. de z. 1797): 5 perechi *conduri* franțuzesci. STAM. 108: în picior i-aș pus *condur* cu călcâiul înalt. PANN, Moș Alb II, 62: într'un *condur* și într'un papuc...

2. în special, în basme, pantof de mare preț care servă ca mijloc de recunoșcere a fetei frumoase.

ISP. 24: luară din corabie o pereche de *conduri* cusuți numai cu fir și împodobiți cu pietre nestimate... 187: Măiastra, dacă se nomoli în smolă, mai bine lăasă *condurul* acolo, de cât să înfirăie. BASME IV, 131: îi cade din picior un *condur* cu totul de aur.

3. fig. femeia care poartă conduri.

GOLESCU (prov.): *condurii* sarea veseliei.

4. *conduru-Domnei* plantă de ornament numită în Moldova „alfingio“ și „călțunași“ (*Tropaeolum majus*).

— KONDURA (kundura), soulier européen d. *κοντούρα*, cu cōda scurtă (ngr. *κοντός* și *οὐρά*); bulg. kundura, serb. kondur, rut. kondury „cizme cu tocuri“, ngr. *κοντούρα*.

De aci **incondur**, a încălța condurii (și fig.).

DELAVER. 63: șalupele cu două pânze alunecă, se întrec, sboră pe luciă ca lebedele când își *incondură* aripile...

***conduragiū** m. (și grecizat **condurat**) pantofar.

HRIST. (1818): Toți *condorași*, cizmarii, cărciumarii

— KUNDURAĞY, cordonnier.

copcă f. cârlig de încheiat.

LAUR. Diction. I, 922: a prinde mantelul cu o *copcă* la gât FONBRIAN, 153: *copcă* bărbălescă... *copcă* femeiască.

— KOPČA, agraffe; bulg. kopče, serb. kopča, alb. kopsă, ngr. *κόπτρα*; ung. kapocs.

Forma românescă e o inducțiune d. pl.: copce-copcă.

corabiă f. prăjitură rotundă cu migdale și miere.

AL. T. 578: o ocă de castane zaharisite, două ocă de *corabiile* și trei ocă de migdale amare; 1223: crești poți că soția mē face bibiluri și *corabiile*?

— KORABIYE, petit gâteau rond et plat aux amandes; bulg. korabiia, serb. gurabiia (§ 99).

corasàn n. 1. ciment din cărămidă pisată cu var (numit ast-fel după provincia persiană unde se fabrica).

2. „semînță de corasan“, florile uscate ale pelinței (aduse din Corasan).

— HORASAN, chaux de Khorasan, c'est-à-dire ciment de chaux mêlé avec de la brique broyée; bulg. hórasan „stucatură“, ngr. *χορασάκι*, poudre vermifuge.

Vorba se aude numai în Moldova.

cortorosesc v. a se scăpa de cineva sau de ceva.

Isp. 208: se *cortorosise* de sărăcie; 212: acum se *cortorosise* de saxanaua din spinare. Id. B. Sn. 74: îi da numai să se *cortorosescă* de atâta cerșetorie. Id. U. Sfăt. 7: nici el nu se putea *cortorosi* de balele vrajbei. BASME II, 81: ca să scape odată, hotără să se *cortorosescă* de dinșii cu orice chip.

Var. (mold.): **cotorosesc**.

AL. T. 328: am să mă scap de o grijă!.. am să mă *cotorosesc* de fată; 436: slavă ție Dómnne, că m'am *cotorosit*! BUR. 122: Ca să se vadă plătit, De haraciú *cotorosit*.

— KURTULMAK, être délivré, se sauver, s'évader; bulg. kurtulisam, serb. kurtarisati (kutarisati).

Verbul românesc a pornit de la forma bulgărescă (§ 26); mai există și o formă analogică **descotorosesc**, (cf. deslac), asemenea proprie Moldovei.

CR. I, 8: să-l poți *descotorosi* odată de frate-său; II, 46: nu se poate *descotorosi* de mine. XEN. 22: ne trimitt aice toți ómenii de care voiesc să se *descotorosescă*.

coșcogeá adv. (Mold. **coșcogè**) fòrte mare (ironic): se aplică la ființe și la lucruri.

a. AL. T. 395: pune uméru de împinge, că ești *coșcogè*; 420: fete mari *coșcogea!* cât nisce dragoni; 426: aúdi *coșcogè* calindroiú! 910: ești *coșcogè* rumân cât un butoiú...

b. AL. T. 1057: 'mí trântesce peste ochi *coșcogè* buchet; 1242: cu *coșcogea* sabie în mână.

KOS KOĀA, énorme, colossal (d. particula augmentativă kos și koġa „homme âgé, vieillard“): KOĀAMAN, graud, enorme; serb. koġamiti „adult, bătrân“ și kos koġamiti „mare, enorm“, de unde formele noastre ibride: **cogeamite** (Mold. **cogemite**) și **coșcogeamite**, cu același sens.

GANE I, 169: era un *cogemite* Martin blănit de iarnă. Isp. 45: din *coșcogeamite* omul te ai făcut cosac. STANC. 113: noi *coșcogeamite* cruci de voinici; 126: încă *coșcogeamite* împératul; 194: *coșcogeamite* namile... 347: *coșcogeamite* mătăhala négră de șérpe...

Var.: (mold.) **coșcogeme** și (munt.) **gojgogeamite**

CR. II, 69: *coșcogeme* coblizan, să umble lela pe drumuri. CAL. 1882, p. 57: *gojgogeamite* fată de împérat.

Particula fòrte respândită sub diferite forme, dar cu aplicațiunea mai mult ironică, ca mai tóte de acéstă categorie (§ 25)

covată f. căpistere mare în care țáranca 'și cerne mălaiul sau făina (§ 98).

TEOD. 155: Dete 'n sită și 'n *covată* și cernu făina tótă...

— KUVÀTA, écuelle très creuse, terrine; alb. gavată „jatte“ (d. it. cavata). Vorba lipsesce în sërba și bulgara. **covățea** f. (la pl.) blid cu capac în care drumețul 'și pune d'ale mâncării.

covățică f. căpistere.

Ca. I, 173: 'și fură copilul din *covățică*.

COZ n. 1 cartea care bate pe cele-lalte (Glos.).

2. fig. în locuțiunea „frumósă coz!“ exprimând gradul cel mai înalt (ad. care întrece pe cele-lalte femei).

AL. T. 656: le prinde cămașa cu altițe de minune și's frumușele *coz!* 665: 's mândrulițe *coz!* 740: Sêrdarul e însurat cu o nevê-stuică... *coz!* 1157: da frumósă... *coz!* Xen. 17: s'a făcut frumósă *coz!*

— koz, atout; ngr. *κόζι*.

În ambele ei sensuri, vorba e proprie Moldovei: ea face parte din terminologia jocului de cărți (§ 91).

***cûca** f. I. (la Turci), căciulă mare din pene de struț, specială lui ienicer-agasi și alta mai mică specială solacilor (Cant. Ist. ot. 275, 611).

CANT. Mold. 59: *cucca*... *crista est e struthiorum pennis artificiose dispositis... est autem is proprie janiczariorum ornatus...* OD. I, 183: ianiceri cu înalta *cucă* din vârful căria atirna pe șalele calului o lată pană verde.

II. (la Români) 1. căciulă înaltă și piramidală, împodobită cu pene de struț și îmbrăcată pe din afară cu catifele aurie, ce Sultanul (prin mijlocirea lui Muhzur-aga) o da Domnului la urcarea-i pe tron: acordarea acestei podóbe proprie ienicerilor arăta, că Domnul era privit ca membru al acestui corp (Cant. Mold. 59).

CANT. Ier. 398: *cuca* carea pun Domniî în cap... AX. 127: Împêratul aș socotit să dea Domnia iarășî lui Nicolai-Vodă; și aș trimis de aș întrebat pe Muhtiul, de este obiceiul să se dea *cuca* la Domni de Împêratul. nefind Vezirul acolo. MUSTE, 30: atuncea mergênd Împêrăția în Tarigrad, aș mers și boierii împreună cu Domnul lor Mihaî Racoviță în Tarigrad, și i-aș dat și *cuca* după obiceiul. ГНЕБОР. 310: vel-Visternic fiind în mâna sa *cuca*, o pune în capul lui vel-Spătar. DION. 166: la létul 1775 venit-aș Domn țării de la Pórtă Alexandru Ipsilant, cu mare pompă, cu *cucă* și cu tuiul împêrătesc, după obiceiul turcesc... BALC. 408: Mihaîul primi de la solul Sultanului sabia și *cuca*, pe care o puse pe cap.

2. cu acest sens, vorba figuréză într'un proverb și în cântecele populare.

GOLESCU: *cuca* la ori-cine nu se cuvine, ci numai la unsul lui D-șeú. AL. 146: Scotea *cuca* de Novac și punea un comănac. TEOD. 502: Dă-mi căciula țurcănescă, Ca să'î dau *cuca* domnescă; 532: *Cuca* Împêratului și caftanul Domnului.

— KUKA (pers.), bonnet orné de plumes et enrichi de pierreries que portaient autrefois les princes de

Valachie et de Moldavie, ainsi que le commandant des janissaires (Zenker).

Cuca, ca insigniū domnesc, a durat până la 1832, când fu înlocuită cu fesul (cf. cabaniță).

cujbàn n. haină domnescă (în cântecele dobrogene).

BUR. 142: Și el [Domnul] dacă s'o speria, De *cujban* l'om desbrăca, De *cujban* și de caftan, Ce-I dat de Impărăție Cu el să stea în Domnie.

Vorba pare a fi o amplificare d. КАБА, vâtement d'honneur, sub acțiunea sinonimului seū caftan: intercalarea sibilantei (*cășban) a provocat modificarea vocalei precedente.

culă f. l. boltă, turn circular.

M. Cost. 674: Edicule adică din șapte *cule*. Istr. 1715, p. 34: cetate mare, frumoasă, cu *cule* mari. Dion. 210: Pasvand aū început a strînge zaherea din țară... băgând în cetate de aū umplut *culele*.

2. turn la palatul domnesc în care se păstra haznaua.

Od. I, 128: deosebitele băsci saū cămări boltite, purtând o *culă* rotunjită pe d'asupra...

3. vistieria însăși.

THEOD. 50: Din *cula* domnescă Lefuri să 'mpărțescă...

4. loc întărit pe la moșii de demult (locuință strategică de patrulă).

REV. II, 386 (d. 1921): boierinașii oțeni căți mai rămăseseră, văcînd primejdia ce-I aștepta, se închiseseră în *culele* ce avea pe la moșiile lor.

5. suterană boltită, apărătoare de hoți.

ISP. 45: se ascundeau prin pivniți, pre după case, pre după câte o șiră de paie saū prin vr'o *culă* părăsită.

Var.: **hulă** (Costinescu).

— **κύλα** (ar. kulle), bourg, tour; maison de campagne hors d'une ville ou d'un village; alb. bulg. serb. kula „casă fortificată“, ngr. κούλα.

***culucciū** m. paznic de noapte, gardian (în Moldova).

AR. T. 1115: *culucciul* strigă: raita! DRĂGH. II, 68: aū regulat Moruz și luminatul uliților, aședându-se fanari la tóte 25 case și *culucciū* prin rēspintini pentru ținerea bunei rînduiei.

— KULLUKČY, serviteur; serb. kulukčija, alb. kulukči „gardian.“ V. Partea II: culuc.

cumaș n. (și **comaș**) l. (sensuri archaice) 1. materie de mătase pentru haine boieresci (pl. *cumașe* și *cumașuri*).

KOG. 193: ori-care din boieri lua halcaua, Grigorie-Vodă fi dăruia cu grele *cumașuri*; 207: Ión-Vodă Mavrocordat făcînd și 10 pērechî de veșminturi nouē, *cumașuri* frumoșe cu fir și 3 rînduri pōle de icōne... Doc. IV, 233 (d. 1793): materii cu fir i alte *cumașuri* ori-câte sint de mătase i de bogasie i de alagele.

2. stofă, mai ales de mătase, pentru rochi.

FL. 209: *cumaşuri* de rochi cucónei Duduchii de St. Vasile; 214: *cumaşe* de métăsării; 217: giuvaericalele și *cumaşele* de rochi costisesc 120 pungii de bani. GOROVEI, 275 [pălăria]: în vîrf *cumaş*, La póla guleraş.

II. (sensuri moderne) 1. rest de stofă pentru o rochie.

2. fig. și fam. om de valóre (mai adesea ironic).

— KUMAŞ (ar. komaş), étoffe de soie, brocart d'or; fig. sorte, genre d'hommes; bulg. kumaş (komaş), serb. kumaş „satin“, ngr. κομμάσι, étoffe.

**cumăşea* f. (și *comişea*) haină boieréscă din cumaş.

N. Costr. 45: îmbrăcându-l în haine próste în loc de *comişea*...

cunabiú a. (Munt. **conabiú**) roşiu închis, vişiniú (litt. de colórea cănepei).

REV. II, 290 (f. de z. 1817): un zabranic *cunabiú* cu bibiluri de mătase. IONESCU, 695: colorile ce se cer mai mult sînt: cicic, albastru, *conabiú*, verde și jăratie. DELAVR. 6: un țaran cu fața *conabie* ca sfecla. MARION, 71: biata rochie! nu era nici roşie, nici galbenă, nici *conabie*.

— KUNEBI, fait de chanvre (d. ar. kuneb „chanvre“).

curamă f. contribuțiune egală la plata unei consumațiunii, cotisațiune, sinonim cu „refenea“.

GHICA, 38: Vodă era sigur, că isnaful avea să alerge de la unul la altul, să facă *curama*.

— GURAMA (ar.), concours de créanciers (pl. d. garim „débiteur“); serb. gurema, ngr. κουραμάς.

Termin comercial ađi aprópe dispărut (§ 104).

curcút n. supă cu bucățele de pâine.

GOLESCU Isp. Rev. II, 150 (prov.): s'a ars baba la curcut, suflă și în iaurt; 154: cine are piper mult, pune și în *curcut*.

— KURKUT, bouillie, panade; bulg. rus. kurkut, ngr. κουρκούτι, panade. V. pápară.

curmál m. un fel de palmier ale cărui róde, numite **curmale**, servesc ca aliment nutritiv și la facerea unui soiú de rachiú.

TARIF 1792: *curmalele* de oca 1 leú, *curmalele* de Misir cantar 12 bani. SEV. 199: Frunză verde trei *curmale*, De la crăşmă mai la vale, Merge Iléna călare.

Var. (munténă): **hurmal**.

GORJ. II, 87: o mulțime de finici, adică *hurmale* și cucunare.

— HURMA (pers.), datte; bulg. hurma (furma), serb. urma, alb. hurma, mcr. hurmae, ngr. κουρμάς (χορμάς); rus. kurma. Despre flora orientală (§ 102).

Forma „curmal“ e o inducțiune analogică d.pl.: curmale-curmală (cf. portocală).

cúrsă f. pastă care, arđînd, parfuméză aerul.

GORJ. III, 38: casa era cam cu cétă de fumegarea miresemelor,

precum de odagaciū, de aloiū, de *curse*. AL. T. 530: bun rachiū... e pē *cursă* ca la Ieși; 1378: un păhăruț de vutcă pē *cursă*...

— KURS (ar.), pastille; ngr. *κορςς*, pastille (§ 90).

cușac m. stinghie (termin de cherestegerie).

Doc. II, 319 (1791): *cușacul* adică stinghiū de uluci...

— KUŞAK, ceinture (alt sens lipsesce); bulg. kuşak „brâu“, serb. kuşak „stinghie“. V. Partea II: orta-cușac.

***cușalic** n. stinghie de corabie (§ 95).

COND. 1693, p. 79: scânduri, crivaci, *cușalicuri*, care cherestea aū venit poruncă de la Impărăție să se dea la Ali-Pașa pentru șeici și pentru ustuacuri.

— KUŞAKLYK, kaftan à ceinturē (alt sens lipsesce).

cușcūș n. 1. mâncare turcescă din griș cu grăsimi de berbece și cu sos de găină.

2. la noi, un fel de trahana formată din cilindre de cocă pline servind mai ales ca paste de supă.

— KUSKUS (ar.), sorte de bouillie faite avec du blé, du bouillon et de la viande; fr. couscous.

cusur n. 1. lipsă în genere, fig. abatere.

KOG. 207: să ducă pe Pașă până l'a trece în hotarul Hotinului, ca să nu se facă vr'un *cusur* la nimică. DION. 137: toate veniturile împărătesci din sarhat le voiți împlini fără *cusur*... BELD. 429: [Divanul] și celor puse la cale fără *cusur* următor.

2. imperfecțiune fizică, metéhnă (despre om).

AL. T. 1279: găsesce-i un *cusur* măcar cât de mic... N'are ochi frumoși? n'are nuri?

3. lipsă, greșală (despre lucruri).

ISP. B. Sn. 48: atâta *cusur* are casa, dar încolo e bună. CRĂS. III, 106: asta-i învîrtită..., n'ai ce-i găsi nici un *cusur*... PANN I, 5 (prov.): nu este răsūr să n'albă *cusur*.

4. imperfecțiune morală, defect.

ZIL. 94: Filipescu și de avea alte *cusururi* dărăpănătoare, dar forte ajuta și miluia pre săraci. GANE II, 239: cocóna era bună gospodină..., însă avea un *cusur*: își cam temea bărbatul. FIL. 278: astea sînt darurile ce pôte avea, eū voiți să aflu *cusururile* lui. PANN, 3 (prov.): nu e om fără *cusur*; 102: cine caută prieten fără *cusur*, fără prietenî rămâne. MARION, 84: fata are un *cusur*..., e sbanghie. BASME II, 65: cercetară dór vor găsi vr'un *cusur* fratelui lor.

5. lipsă de bani, rest datorit.

COND. 1813, p. 388: pentru *cusuru* datoriilor ce va mai rămânea neplătit...

6. rēmășiță în genere.

AL. T. 351: auđi! să mă dee la mănăstire pentru un *cusur* de două sălase de țigani.

7. fig. rezervă, alusiune fină.

ISP. 289: îl lua cu vorba pe departe și cu un *cusur* subțire îl făcea să pricépă, că are să fie fericit.

— KUSUR (ar.), manque, imperfection, défaut, faute,

vice; reste, surplus; alb. bulg. serb. kusur „rest“, mer. cusuru, ngr. *zovcoubi*, reste, résidu.

cutie f. 1. lădiță cu capac. Cutia jăcă un rol însemnat în basme: cutia cu gândaci în care sta puterea lui Jumătate-de-om, cutia în care zmeoica ascunse vinele lui Tugulea etc.

Kog. 280: Iar capul într'o *cutie* L'au trimes la 'mpărăție. TARIF 1870: *cutii* de bronz, carton, hârtie, lemn; *cutii* de piele fină pentru pălării; *cutii* de tinichea pentru cafea, ciaiū, zahăr; *cutii* de tutun, țigări; *cutii* de musică montate pe lemn sau aședate în tablouri.

2. sertar (de dulap, masă, pat) care se trage afară cu un buton, cu o verigă sau cheie.

GHICA, 283: Polcovnicul Ioniță în mijlocul lor, cu o ladă plină de *cutii* dinainte, le împărția iarbă și alice.

3. fig. în locuțiunea „scos din cutie“, curățel, elegant. NEGR. II, 51: Parcă-I scosă din *cutie*, Dău așa-I de pupuică. CR. II, 81: te scote poponeț ca din *cutie*. GANE III, 226: era și băiat frumos, scos din *cutie* cum s'ar dice. FIL. 66: te văd îmbrăcat bine, cu giubea, cu anteriū, cu fermene, cu papuci galbeni și cu fes de Tarigrad, par'că ești scos din *cutie*.

4. în vechime, cutia în care se păstraū veniturile rînduite pentru mile, pentru fete sărace, copii lepădați etc. Vornicia de cutie, funcțiune creată de Al. Moruz, avea privegherea orfanilor și împărțirea de milostenii (Fot. III, 273); de aci locuțiunea „a umbla cu cutia“, a cerși mai ales pentru biserică.

UR. III, 1 (d. 1799): venitul *cutiei* de milostenie ce s'au aședat mai de nainte de către alți luminați Domni.

5. ladă în care se prind căinii de hengeri.

MARION 1892, No. 6: hingerii pîndind să-I bage pe moxul în *cutie*...

— KUTY (pers.), boîte, étui; alb. kuti, bulg. serb. kutița, mer. cutie, ngr. *zovri*.

cutióră f. cutie mică.

TEOD. 451: *Cutióra* deschidea și tabac dacă lua, Murgului la nas îi da.

cutiuță f. sinonim cu „cutióră“.

TARIF 1870: *cutiuțe* de bronz, de piele. BASME III, 86: scóse din sîn o *cutiuță*...

cutnie f. materie cu mătase țesută cu bumbac, fabricată mai ales la Brusa.

TARIF 1761: *cutnii* alăgele. TARIF 1792: *cutnie* de Tarigrad. REV. II, 238 (d. 1821): anterie *cutnie* de Brusa roșii. AL. T. 432: oghialuri de *cutnie*; 1235: o boccea de *cutnie*. FIL. 15: Postelnicul îmbrăcat cu anteriū de *cutnie* ca giușa porumbului... TEOD. 81: Iie nisipie, Rochie de *cutnie*... VULP. 80: Lua iie dintr'o mie și rochia de *cutnie*.

Var. (archaică): **cutni**.

Cuv. I, 210 (d. 1588): Patru felóne de *cutni* mohoritá... , un stihar de *cutni* albu...

— KUTNI, sorte de satin mélé de coton (d. ar. kuttun „coton“, de unde: it. cotone, fr. coton, germ. Kattun, sp. algodón); bulg. serb. kutniia „un fel de mătase“, rus. kutniã. Despre celelalte mătăsării (§ 86).

D

Dahiü a. și m. rafinat, viclén.

JIP. 16: Fășnețu avu dreptate parc'a fost prioroc ori năsdrașan ori *dahiü*; 60: cine 'și schimbă limba și vorba e sec, *dahiü*, păduret, căpiét, lud.

— DAHI (ar.), habile, fin, rusé (Bianchi); serb. dahiã, alb. dahi „tálliar“ (ca adj. vítéz).

Vorba e proprie Munteniei și mai ales graiului din Prahova.

dăinuesc v. a dura (în Muntenia).

ISP. P. 70: de n'or avea cu ce să *dăinuescă*...

— DAYANMAK, durer, subsister; serb. dañani(sa)ti, ngr. *παραπρωτό*, résister.

dairéa f. (Mold. *dairà*) 1. tobă cu clopoșei și cu fund de piele ce bat țiganii (când jocă ursul).

AL. Pr. 40: privia cum giuca ursul după sunetul *dairéii*. SEV. Pov. 66: cu tótã țigánimea cântând din *dairale* și jucând. BOGD. Pov. 217: *dairaua* cea cu care am juat ursul la St. Vasile. ISP. U. sfât. 44: fi dădu un fel de tobă de aramă cam ca *dairéua*.

2. (sens arhaic) suită militară.

BELD. 406: *dairéua* lui mai tótã, și delii și tulumeni...

— DAIRÈ (ar. „cerce“), entourage, suite; tambour de basque; serb. दौरa (=skupčina), bulg. daarè „tobă“, alb. dairè, ngr. *παραπέσς*.

dalac n. (și *dălac*) 1. umflarea splinei la cai.

AL. T. 391: lua-v'ar *dalacu!* prohodi-v'ar ciorile! DELAVR. 266: Cătana și-a descântat *dălucul*. ȘEP. IV, 122: calul mort de *dalac* se umflă cât o bute.

Var. (munténă): **talán**.

JIP. 74: spînz, bun de *talán* la dobitoce.

2. bubă rea, numită și „cârbune“, prin inocularea virusului la manipularea lânei nespelate a oilor.

GHICA, 278: un fel de *dalac* amestecat cu bubă, cu ferbințelă și cu mórte. TEOD. 351 (descântec): Bubă veninată, Bubă *dalac*.

3. planta numită și „póma-vulpii“ (*Paris quadrifolia*).

— DALAK (TALAK), rate; bulg. serb. dalak, mcr. dälacã.

Despre alternarea consónei inițiale la *dalac* și *talán*

(§ 21); finalul *n* se datorează influenței analogice a formelor peiorative în *-an*.

dalcauc m. (și *dalhauc*) lingău, litt. căciulă lungă (cum o purtau parasiții).

ORĂȘ. 85: *Dalcauci*, veniți la mine, C'am ajuns ce n'am visat! ID. II, 8: boierii nu se 'mbată cu pungași și *dalcauci*. JIP. R. Sat. 208: vestita ceta de *dalhauci* politici.

— DAL KA(V)UK, qui porte un long bonnet, parasite, baladin; bulg. serb. *dalkauk*, ngr. *δαλκαβούκης* (= *παράσιτος*). Vorba circulă mai ales în Muntenia.

dam n. clădire măreță, palat.

CAL. 1877, p. 38: se minună foarte negăsind nici pui de om într'atâtea *damuri* de case; 1881, p. 77: trînti pe locul moștenesc nisce *damuri* de case, de'î era dragă lumea să te uși la ele; 1885, p. 50: împăratul zărind *damurile* de case... JIP. 112: hie în bordei, hie în *damuri* de case...

— DAM, toit, terasse, maison; étable; bulg. *dam* „grajd“.

Vorba e specială mai ales basmelor muntene (cf. abitur). Scăderea sensului în turcesce și bulgăresce 'și află o analogie în rus. sarai „grajd.“

dambă f. 1. apoplexie, litt. picătură (causa bólei creștându-se că ar fi nisce picături cădute din creeri).

DION. 206: Pavel tată-seu (al lui Al. Pavlovici) a fost răposat de *dambă*. CRĂȘ. I, 108: pe Grec îl apuca *dambăua*, când aușia numele lui Spirca. STĂNC. 285: moșul așternu zăblătele și mai mai să-i vie *dambă*, când vedu atâtea bogății. FIL. 265: el era lovit de *dambă* și-și pierduse mințile.

Var. (mold.): *damla*.

NEC. 223: Duca-Vodă, oblicind că aș poprit Ungurii bani, l'a lovit cataroiu ce se dice *damla*, de voie rea, și aș murit în loc; 386: eșind afară [Gavriliță Logofétul], l'a lovit o ameteșă ce se dice *damla*, de aș cădut în mijlocul mănăstirii. AL. T. 247: l'a lovit *damla*; 569: m'o lovit *damla* și-mi pun lipitori; 1086: ie sama să nu te trezești într'o diminetă mort de *damla*.

2. pl. (după analogia lui „alte-ale“) năbădăi.

AL. T. 1086: am visat grozăviile lumii, încă mă și spariu cu *dambale*! MARION, 118: așa e în totdeauna, când îl apuca *dambălele*.

— DAMLA, goutte (d'un liquide), apoplexie; alb. *dambă*, bulg. *damla* (picătură și apoplexie), mer. *dambă* (alătura de „chicută“ ad. picătură), ngr. *νταμουλάς*.

Raportul semantic între „picătură saș curgere“ și „apoplexie“ se constată și la med.-lat. *gutta*, sl. *kaplia*, alb. *pikă*, mer. *chicută*, germ. *Tropffluss*, și la sinonimul arhaic *cataroiu* d. *καθαρόιυ* (cf. exemplul mai sus citat d. Neculce), care și astă-đi are în Moldova sensul de „guturaiu“.

dambăgiu a. și m. apoplectic.

SEP. III, 121: când un om calcă pe urmele pe cari au umblat ursitorile, rămâne *damblagiu*. AL. T. 948: somn lung de *damblagiu*. MARION, 102: nu e casă în mahala în care Răducanu să nu fi făcut, până și pe cel mai *damblagiu*, să jöce o nunescă saü un piper ca la ușa cortului.

Formațiune analogică românească (turcesce apoplectic se dice SEKTI).

dandană f. 1. sgomot mare, tûmult.

AL. T. 904: Dacă möre un boier mare, Pun clopotele 'n mișcare și fac mare *dandana*...

2. de aci „clopotul de *dandana*“, care dă alarma la vreme de turburare publică.

STAM. 97: Deodat'a răsunit clopotul de *dandana* și răsunete până la cer din orașul ce ardea. NEGR. I, 284: uneori când poporul se simția asuprit și jignit în drepturile sale, se aușia sunetul clopotului de *dandana*; atunci mahalalele 'și vërșau glöta peste oraș... AL. T. 1483: se aude clopotul de *dandana* și se vöd viind prin munți mulțime de Români înarmați.

3. fig. tâmbălăi, tevatură.

STANC. 155: pornivă nuntă împărătescă, care ținu 7 zile și 7 nopți, iar după ce se sfirși *dandanaua*, 'și luă ginerile mirësa și se întörse. GHICA, 33: pe atunci nunta era *dandana* mare.

4. întîmplare, faptă rea ce face sgomot: boroböță.

JIP. 143: mai pune banii islazului, mai dijmia, mai acsizu și câte *dandanale* töte! MARION, 72: dumnölui aușind de *dandanaua* rochiil și a porcului... 93: când e vorba să dai de *dandana*, p'ai dai, măcar d'al face ce ai face! Așa și cu bietu Chiriac care din vädudh se pomeni c'o belea pe spinare. ORAȘ. II, 86: S'adun la haimanale, Caril fac tot *dandanale*...

5. faptă saü lucru de mirare: comëdie, istorie (cf. dändănaie și dänănaie).

6. (pricină de) cërtă, zarvă.

PANN. Nastratin Hogeä, 64: de cât să stea să mai umble în *dandanale*, judecäți.

— TANTANA, bourdonnement, son des instruments, bruit, fracas; fig. pompe, parade, magnificence; mer. dändänä. Vorba a conservat romănesce numai sensul nefavorabil (§ 28).

dändănaie f. minunație mare, năsdravănie.

CR. I, 97: când mai vede și astă *dändănaie*, cröpă de ciudă.

Var. munténä (redușä): **dänănaie**.

FIL. 145: ce *dänănaie* o mai fi și acësta? CAL. 1883, p. 18: nu câmpie ca töte câmpiile, ci alta *dänănaie*. BASME III, 152: mirat de astă *dänănaie*.

Formă amplificată din „*dandana*“ cu suf. -aie (§ 23).

dangă f. semn tipărit cu fier roș pe vite.

SEP. III, 212: Tot cincî-deci de iepe breze Cu *dangale* pe spinare... ȚARA N. II, 749: Trei jugăori gälbeori, Cu *dangale* pe spinare, Rotogöle pe sub föle.

-- DANGA, marque empreinte (faite avec un fer chaud); bulg. damga „marque de bétail,” serb. danga „semn, neg.”

Vorba e proprie Moldovei, ca și verbul **dângare**, a întipări cu fier roș.

NEGR. II, 205: Răbdă să-i ciunte nasul și pieptul își *dângă*.

dară f. 1. greutate scădută din marfa cântărită.

ORĂȘ. 6: Și degetul le lucrăză făcând să bată *daraua*. . . PROV. : mai mare *daraua* de cât ocana.

2. fig. diferență, lipsă.

ORĂȘ. II, 89: Dar scôte *daraua* relilor ce are. Și veți ce rămâne, cât mai e de greū?

— DARA (ar. tara), tare, déchet; bulg. serb. dara, alb. tară. ngr. *τάρα*. De aceeași origină: it. sp. tara, fr. tare. Termin comercial (§ 104)

darac m. (și **dărac**) 1. pieptene mare de fier cu dinți de scărmanat lâna saū cânepa.

JIP. 69: chieptini, *darace*, cheptinei. . . DELAVR. 8: plapome umplute cu lâna albă trecută prin *dărac*. TEOD. 333: Nu-î ar mai ajuta dracul, Alui de face *daracul*.

2 (sub forma **tarac**) par ascuțit, cu pl. „taraci” și analogic „tarași”.

UR. I, 2 2: când *tărașii* de móră nu se găsesc. OD. I, 386: câți-va *taraci*, rupți și pîrliți. . .

3. piept de boū (asemenea daracului): Cihac, 619.

— DARAK (tarak), peigne de tisserand, râteau, herse; carpe, tarse (anat.); bulg. darak, serb. tarak, ngr. *ταράκι*, fourchette. Termin de țesetorie (§ 105).

dărăcesc v. a curăța și a alege lâna cu daracul.

FIL. 23: patru femei dintre cari două torceau, una *dărăcia* in.

deliū a. și m. I. (sensuri arhaice) la pl. : 1. corp de călărire ușoră, la Turci, care da navală orbesce asupra dușmanilor (Cant. Ist. ot. 171).

BĂLC. 131: acest soldat ajunsse căpitan al *deliilor* lui Cogiamurat-Pașa. . . TEOL. 485: Oștea de la Diî A perit întâi, O sută cincî miî De voinici *deliî*.

2. cétă de călăreți viteji înființată de Mihaî-Vitezul odată cu „beșlii” (Bălc. 622).

3. în epoca fanariotă, garda domnescă compusă din Arnăuți și comandată de un „delibașă”.

DOC. I, 549 (d. 1784): *deliî* călări toți înarmați cu sulite în mâini.

II. (sensuri moderne) la sing. : 1. voinic, vitez (mai ales în poesia populară).

BELD. 374: Cinci de ianiceri ortale, cei mai aprigi și *deliî*. STAM. 117: de ești *deliū*, stăi cu mine să te lupți. XEN. 200: dar și rumâniî noștri *deliî*. DELAVR. 201: caii *deliilor* era în spume. AL. 114: Dar mănâncă om de viuî Și taie cap de *deliū*. VCLP. 41: *Deliū* vestit

ce-mi era, Pe un leu 'mi cãlãria. BUR. 192: Fratele cel mijlociũ, Ce era mult mai *deliũ*...

2. nalt de stat, svelt, în Muntenia (Glos. 221).

DAMÉ s. v.: trupul ei e *deliũ* ca un brad.

— DELI, fou, brave, courageux; pl. DELILIER, les fous, les braves, [autrefois] corps de cavalerie légère dont le chef portait le titre de *deli-başı* (Zenker); le grand Vézir avait autrefois pour garde particulière une compagnie de 50 Albanois ou Bosniaques qui l'escortaient dans toutes ses sorties et auxquels on donnait le sobriquet de *deli Barb.*; bulg. serb. deli „rãzboinic“, ngr. $\nu\tau\epsilon\lambda\eta\varsigma$, curagios (vorbind de turci).

Evoluțiunea semanticã a vorbeii: oștén, vitéz, voinic, înalt de stat — acéstã lãrgire a sensului a unei vorbe curat soldãtescã revine și la „levant“ (§ 28).

***deli-başı** m. cãpitan de delii (la Turci și la Romãni): el era de obiceiũ bosniac saũ arnãut.

a. N. COȘT. 13: aũ chemat pe Dumitrașcu-Vodã la Tușora și dupã trei zile Paũ și mazilit, dãndu-l la închisóre la *deli-başı*. KOG. 216: trãmiteũd Domnului și 40 de *delibaşı* tot aleși bosniaci, care mare dragoste era a-l privi cine-va cu tot tacãmul lor. BELD. 397: Pe un *delibaşı* cu óste îndatã aũ rãnduit. FIL. 38: un *delibaşı* trimis de Sultan cã sã omóre pe Rami Pașa... TEOD. 555: *Delibaşa* se 'ncerca... Ienicerii cãși chema...

b. FOR. III, 312: *delibaşa* cu 30 neferi 1000 lei. TEOD. 485: Bimbaşa Sava bine se-îmbrãca Și cu el lua pe *delibaşa*, Cãpitan Ghencea.

— DELI BAŞY, chef de la garde du corps à cheval du grand Vézir Ham.; bulg. serb. delibaşıia.

derbedeũ m. 1. om fãrã cãpõtãiũ, vagabond (litt. care umblã din pörtã în pörtã), sinonim cu „haimana“.

MARION, 26: a ajuns de rãsul curcilor și a *derbedeilor* din mahalã. FIL. 56: umbli haimana pe poduri ca *derbedei*. ORĂȘ. II, 95: *Derbedeũ* de uliși și om de nimic.

Var. (mold.): **derbeder**.

A. T. 136: toți *derbederii* și cu gogoșerii carã umple lumea. XEN. 236: un sturluibat, un *derbeder*, un vinturã-țarã, în sfirșit un om de nimica. GANE I, 54: un *derbeder*, un om fãrã cãpõtãiũ...

2. adv. într'o dórã.

AL. T. 1717: umblã prin odaie *derbedeũ* Tãnase ca un strigoiu.

— DERBEDER (pers.), mendiant, vagabond; serb. derbeder „cerșetor“. Despre alte porecle (§ 106).

O formã **derdemeũ**, cu același sens (Beld. 839: cei-lalți p'o cãliturã, *derdemei* și nevoiași) e probabil o corupțiune din „derbedeũ“.

dèver n. daravere, vîndare (în comerț), debit.

MARION Un. lit. 1900, No. 12: mi-aũ făcut *dèver*... da paguba a întrecut *dèveru*...

— **DEV** (ar. rotation, circulation) tournée, roulement dans les affaires (ultimul sens lipsesce în dicționare): devr etmek „negocier un effet de commerce“, serb. devr „rēstimp“ și devar „socotire“.

Vorba circulă în Muntenia ca termen comercial.

dezghin n. 1. lovitură dată cu hățul său cu pintenele.

AL. 80: Trei *dezghinuri* că mi-i da, Scântei verđi din ochi îi da...

2. săritura calului cu două picioare.

STAM. 94: să se întracă ei la harță și la *dezghin*. OD. I, 132: *dezghinurile* unui armăsăraș arăbesc; 168: bahmeții se resfrat în *dezghinuri*, săriau în două picioare nechezând speriați. GHICA, 117: pe strade Turcii dădeau *dezghinuri* cu caii.

— **DIZGIN**, rēne; bulg. serb. dizgin, alb. tisgin, ngr. *deçizgin*. Despre terminologia calului (§ 94).

dimerlie f. baniță, litt. vas garnisit cu fier.

COND. 1776, p. 40: *dimerlia* să fie de 11 oca. KOG. 214: în puțină vreme s'au făcut o mare scumpete cât agiunsesse *dimerlia* de orz un leu... REV. I, 56 (d. 1802): 1037 merțe, 7 *dimerlii* orz... CR. I, 5: vreo două *dimerlii* de păsat; II, 99: o *dimerlie* de fasole... AL. T. 181: să mi-i durezi un sноп de flori cât o *dimerlie*; 1541: douăsprezece *dimerlii* la mierță, scuturate, și una cu vîrf. GANE II, 61: un cap sburlit și mare cât o *dimerlie*. AL. 389: Și grăul se triera, *Dimerlia* scutura... TEOD. 676: Lăscăi cu *dimirlia*, Parale cu banița...

— **DEMIRLI**, ancoré, de fer (lipsesce în dicționare); serb. demirli, id. Vorba circulă în Moldova (§ 93).

dimie f. 1. postav aprópe identic cu abaua, obicínuit alb, dar putēnd fi negru, verde sau roșu.

COND. 1693, p. 91: pentru *dimii* și alte tirguieli de Pasci. TARIF 1761: brîie de *dimie*, *dimie* de bumbac... OD. I, 65: poturi de *dimie* albă. FIL. 269: anterior de *dimie* verde. IONESCU, 691: într'o șubă de Mehedinți se pun 12 coși de *dimie*.

2. pl. nădragi țărănesci de dimie.

— **DIMI**, futaine; serb. dimiie „șalvarii“, alb. dimi „nădragii“, pol. rus. dimiia „canavață“.

Dimia 'și lărgesce din ce în ce sfera-i de circulație în paguba abalei, care a și dispărut în unele localități. V. aba.

dirmea f. 1. boccea de îmbrobodit cu totul albă (Brăila, Buzău, Ialomița) sau colorată (Fălciu).

Var. (mold.): **digrimea**, **grimea** și **durmea**.

REV. II, 340 (f. de z. 1817): o *digrimea* de bazaa. SEV. Călăt. 89: batistei de îmbrobodit ce-i spun la noi *grimea*, pe aici [în Preceștanii] îi dic *durmea*.

2. pachet, sul de postav (sub forma **deirmea**).

TARIF 1792: basma de Țarigrad, topul de 10 *deirmele* 15 bani; pânză topul cu 10 *deirmele*.

— **DÜRME**, **DEVÜRME**, pli, enveloppe, rouleau (d. devirmek „tourner“ și *dürmek* „plier“). Despre brobóde (§ 100).

divan u. I. (la Turci) Consiliu de Stat care era în același timp un tribunal suprem și sediul central al administrațiunii unde se expediău afacerile mai însemnate (d'Ohsson VII, 211 și Cant. Ist. ot. 383).

NEC. 286: Antioh-Vodă îndată alese de trimise câți-va boieri pe cari îi scia că sînt cu împotivire lui Mihai-Vodă, Vaslueni tot de ceî bunî de gură și de pîrit. și s'au pîrit de față înaintea *Divanului* împărătesc. BĂLC. 37: luptele din Persia se sfîrșiseră cu noroc și *Divanul* stătu mult de se chibzui, dacă trebuie a porni războiul. BASME II, 80: Impăratul chemă *Divanul* și împărtăși sfetnicilor sei fericita veste. AL. 146: În Țarigrad ajungea, La *Divan* că se ducea și din gură așa dîcea . . .

II. (la Români) sensuri arhaice: 1. Sfatul domnesc constituit din așa-numiții boieri de *Divan* și formând vechea adunare legislativă a țării (cf. 5).

2. sala palatului domnesc unde se ținea acea adunare, numită și „*Divanul cel mare*“, spre deosebire de „*Divanul cel mic*“ destinat în genere unor ceremonii de ordine secundară.

KOC. 255: au intrat în Curtea domnăscă, în *Divanul cel mare*, și au cetit fermanul cel de Domnie. GHEORG. 306: staî fuștași cu dardele amănă, pe amîndouă părțile, de la ușa *Divanului* celui mare până la ușa bisericăi; 300: în *Divanul cel mic* unde sînt găsite de vîtaful de aprodi donă scaune: a Domnului din stînga și a lui Schemni-agasi din drepta; 311: masa cea domnăscă se făcea în *Divanul cel mic* cu cheltuiala Vistieriei. . . GREC. 133: în casele domnesci, în *Divanul cel mare*, suindu-se în scaunul domnesc au ședut.

3. tribunalul suprem ce se convoca de două ori pe săptămîna, Lunia și Mercuria, une-ori și Vineria; ședințele erau publice și presidate de Domn, Mitropolitul, episcopii și veliții boieri erau membrii acesteî înalte Curți, Domnul însă putea cassă decisiunile ca ilegale sau contrare voinței sale. *Divanul cel mare*, la care asista Domnul, spre deosebire de *Divanul veliților boieri* (ambele acestea mai ales pentru cause criminale) și al celorlalte divanuri mai mici sau tribunale inferioare cumpuse de la 8--2 boieri de rangul al doilea (Fot. III, 314). Cu acest sens, vorba revine la cronicari, în literatura propriu-disă și în cîntecele populare.

a. M. Cosr. 286: la multe *divanuri* Radu-Vodă dîcea către Vornici de glotă. Vornice, di celui om, mîne să mai ia-ă la *Divan*, ferind să nu hie greșit cum-va giudecata; 287: i-au dat vătăjia de *Divan*, care era de cînste în dîlele Radului-Vodă. M. Cosr. 402: pretorienii adică pedestrime de *Divan*; 465: tôte *divanurile* erau prin Nistor Ureche; 509: au și venit jalobă la *Divan* din tîrg de la nisce femeî. N. Cosr. 5: Dabija-Vodă de două ori făcea *Divan* în di: deci la *Divanul cel de dimînă* dvoria toți la *Divan*, iar la cel de chindie umblău fuștașî prin tîrg chemând omeniî la *Divan*. NEC. 192: Dabija-Vodă făcea

divanuri dese, ca să nu zăbovescă ómenii mult, dacă ar veni la Iași pentru nevoile lor. GHEORG. 327: obiceiul și orînduiala *Divanului* în ce chip se urmîeză. COND. 1776, p. 23: hrisovul de moșie ce se va hotărî cu judecată *Divanului* gospod. . anafora de moșie trecută la condica *Divanului*. DION. 166: sirguitu-s'au Măria sa Al. Ipsilant de au pus la bună orînduială judecătorii țării, să judece pricinele lăcui-torilor ce vor avea la trei stări, adică la trei *divanuri*, pe cei cu pricinele de hoție, la judecata de cremenalion, iar celelalte pricinî la judecata departamentului și a treilea la *Divanul* veliților boieri.

b. COND. Ipsil. : *Divanul* domnesc să se facă de 3 ori pe sêptemână: Lunia, Mercuria și Sâmbăta. AL. T. 1452: alergați îndată la *Divan*... judecătorii s'au adunat... 1467: pricina dumitale s'au căutat chiar acum la *Divan*... GANE I, 215: boierii mergeau la *Divan* cu călămărilor la brîu. FIL. 253: Caragea aduna *Divanul* în tóte dîilele și desbătea proiecte de reformă. GHICA, 260: s'au sculat Tîrgoviște-nii, cu mic cu mare, ș'au venit la *Divan* la Bucuresci cu rogojinî aprinse în cap și cu jalba în proșap; 226: anaforele de ale *Divanurilor* de cinci, *divanurilor* de șapte și de ale veliților boieri.

c. AL. 157: Pe Bujor mi-l judecară, La *Divan* îl întrebără... TEOD. 475: Mihnea Curtea-și aduna, Toți boierii că-și chema, La *Divan* că mi-l strîngea; 506: Cu boierii Sfatului, Veliții *Divanului*... VULP. 29: Fost'a un Fălcoian De ai Domnului din *Divan*; 43: Că ce are logofetul Dobrișan, Are și un Domn în *Divan*... BUR. 130: A domni ori a pofțit, La *Divan* de n'a venit?...

4. boier de *Divan*, asesor al Curții supreme; Hatmanul de *Divan* era cea mai înaltă dignitate în Moldova și corespundea marelui Spătar din Țara românească (Fot. III, 279).

CANT. Mold. 79: barones de *Divan* tribus distribuuntur ordinibus. BELD. 384: De le vor cădea în mână țaran, boierii de *Divan*... BUR. 184: Ciobanii lui Dobrișan, Ei sînt boieri de *Divan*.

5. adunare deliberantă, sub numele de „*Divanurile* ad-hoc“, între 1850-1857, la Bucuresci și Iași, compus din miniștrii și din membrii *Divanului* (Drăgh. II, 228).

GHICA 379: Pórta să consimtă la cele 4 puncturi cerute de *Divanul ad-hoc*.

6. fig. tribunal, în genere.

VĂC. 248: a veni ca să judece la *divanul* cel după urmă faptele tuturor. CANT.: *Divanul* său gălcéva Înțeleptului cu Lumea său Giudețul Sufletului cu Trupul (titlul operei etice a lui Cantemir).

7. curte în genere, domnescă sau boierescă.

M. COST. 288: *divanuri*, case, cerdace, făcute anume de aceea trébă... MARIAN I, 60: La Curți mari și curți domnesci, La *divanuri* boieresci.

III. sensuri moderne: 1. (ironic) judecată, proces.

AL. 260: Să-ți fac *divan* pe spinare și să te calc în picioare.

2. (adv.) solemn: „a sta *divan*“, a se ținea într'o atitudine respectuoasă și solemnă ca înaintea *Divanului*.

PANN, Șeq. II, 40: când începe să cânte, tot satul îi stă *divan*.

— *DIVAN* (pers.), assemblée de dignitaires de la loi,

salle du conseil, conseil du prince, tribunal supérieur: divan durmak „se tenir debout, les mains sur la poitrine dans l'attitude respectueuse des domestiques“ Barb. (serb. divan stolose, cu același sens); alb. bulg. serb. divan „consiliu, adunare, convorbire“, ung. divány „sfat“, ngr. *νιβάν* (= *ἀγορά, συνέδριον*). Din aceeași vorbă persiană: sp. aduana, it. dogana, fr. douane „vamă“. V. Partea II: divan-efendi, divan-chiatip, izbașa, zapciū.

divanist a. și m. boier care făcea parte din Divanul domnesc din Bucuresci (sau din Divanul Craiovei); *divaniștii* erau în număr de 7 și se numiau și *veliți* boieri.

BELO. 894: Se tînguia *divaniștii* și mâinile 'și frîngeau. DRON. 165: ridicându-se stăpînirea Muscalilor, au rămas boierii țării, cei mari *divaniștii*, în Bucuresci. AL. T. 1434: are trecere la boierii *divaniștii*; 1450: boierul nădăjduese în sfînta dreptate a *divaniștilor* AL. Pr. 225: toți ne punem în rînd ca nisce boieri *divaniștii*.

divanit m. titlu identic cu „divanist“.

ZIL. 86: pre ceilalți boieri și *divaniștii*. AR. 70 (d. 1821): Caima-camul și boierii *divaniști* ai Craiovei.

Formațiuni secundare neo-grecesci (§ 23).

divan n. un fel de sofa orientală sau pat așternut cu covore, numit în occident „otomană“.

CR. I, 302: pe un *divan* môle ca bumbacul; 328 (prov.): dacă dai nas lui Ivan, el se suie pe *divan*. FIL. 28: balcon mobilat cu *divanuri* și lavițe tapetate cu catifea roșie; 39: ședînd răsturnată pe un *divan* de mătăse. AL. Pr. 103: *divanurile* late s'au cioplit în formă de canapele elegante; 229: ne poftesc să ne aședăm grecesc pe *divan*. SEV. 66: Că de-î zăbovi un an, M'eî găsi mórta 'n *divan*. ȘEP. I, 148: Să măture curțile, S'asternă *divanurile* . . . CAN. 18: La casa cu nouă uși, Nouă uși, nouă *divanuri* . . .

— DIVAN (pers.), canapé orientală; rus. divani „sofa“, rut. pol. dywan „covor“. Vorba e identică cu cea precedentă. De la Turci s'au răspândit în Europa vastele mobile numite: divanuri, otomane (după numele națiunii), sofale etc.

divănaș n. divan mic.

SEV. 148: Tu n'ai tindă nici cămară, Fă-ți un *divănaș* afară.

dizmân a. corpulent, opus lui „pirpiriū“.

KIK. III, 371: cum ești tu pirpirie, așa și ăla *dizman!*

— DIZMAN, grand, gros, corpulent; bulg. dismanli „enorm“. Vorbă cunoscută în Muntenia.

döldura adv. (și *döldora*) plin până în vîrf, îndopat.

STĂNC. 282: cocoșului nici nu i-a păsat, că cum era *döldora* de apă... CAL. 1882, p. 126: 'și făcură burțile *döldora*... 1885, p. 18: cămara era *döldura* de plină cu mîncări... vacile cu ugerile *döldora*. ORĂȘ. 19: cămara și chiar casa staū *döldora* de zahăr, cafele...

— DOLDUR, rempli, comblé, bourré, farci.

Vorba e specială Munteniei, ca și verbul **indoldo-resc**, a face doldora (Jip. 29, 58); corespunzătorul mold. e „toșcă“ (Conv. XI, 31: o pungă *toșcă* cu bani).

dovléc m. 1. cucurbetă al cărei fruct servă ca aliment și din ale cărei semințe țaranul face un uleișu ce-l întrebuințează ca pe cel de nucă (*Cucurbita pepo*).

DELAVER. 10: până să cöce *dovléc*ul în sobă; 40: să scöță *dovléc*-cul roș din căldare; 46: sosi cu *dovléc*ul într'o tavă, spart în bucăți mari și galbene. PANN III, 128 (prov.): ți-ai întins vrejul ca *dovléc*ul și ai umplut lumea de castraveți (trebi multe și ispravă pușină). BASME III, 152: tăiă drept la mijloc un *dovléc* d'ăi mari turcesci. R. COD. 211: Frunză verde ă *dovleci*, Radu lu Anghel din Greci... VULP. 68: La cap să-i puî un *dovléc*, Să nu-și mai dea peste léc.

Var. (oltână): **dovlete**.

DR. BRÂNDZĂ: bostan, *dovlete* turcesc, *dovlete* alb, lubă, cucurbetă.

2. fig. și fâm. cap gros și sec (cf. bostan).

KIK. III, 141: scia förte bine, fiindcă avea cap, nu *dovléc*.

— DEVLEK (DULEK), espèce de melon verdâtre; serb. dumlek. Forma „*dovléc*“ se aude în Muntenia, „*dovlete*“ e special Olteniei, iar „bostan“ aparține Moldovei.

dovlecel m. rod de mărimea castraveților, numit în Moldova „bostănel“, servind la un fel de bucate.

GOROVEI, 47 (casa): într'un *dovlecel* vorbesc mațele în el.

dovlecei (de-a) pl. numele unui joc de copii în jud. Dimbovița (Ety. 30).

dud m. arbore cu ale cărui frunze se creșe gândaci de mătase și al cărui rod, negru sau alb, e bun de mâncare (*Morus*). Dudul, originar probabil din Mongolia, se întroduse de timpuriu în Persia, de unde trecu la Arabi și la Turci.

GHICA, 55: printre livezile de meri, de peri și de *duși*...

— DUD (ar. „ver“), mûrier, mûre; alb. serb. dud.

Vorba e specială Munteniei; în Moldova pomul se numește „agud“ sau „iagod“ (de origină slavă), iar în Ardél „mur“, de provenință latină.

duducă f. domnișoră. Vorba e specială Moldovei.

AL. T. 226: dör *duducele* și domnișorii nu rêsar ca bozul prin satul nostru; 418: nu s'o înfășoșat nici un holteișu, ca să cee *duducile*?... GANE II, 54: cine ar putea să descrie nenorocirea *duducăi*? XEN. 10: slugile veniașu pe rînd să sărute mâna boierului și a *duducăi*.

— DUDU (pers. tuți „perroquet“), fig. élégant, mignon: belle personne, coquette, dame arménienne ou grecque; bulg. dudum „draga mea“, mcr. dudue „mirésă“, ngr. vrobytov, găină. Despre amplificarea finală (§ 23).

duducuță f. formă desmierdătore pentru duducă.

GANE II, 55: n'aibi grijă, *duducuță!*

duduiе f. diminutiv de gingășie (cf. babaie).

XEN. 144: mi-e dragă *duduia*; 148: o *dudue* pupuică ca mata; 200: nu mai vorbi așa, *duduiе*.

duduița f. sinonim cu „duduiе“ (cf. babaia).

S. NÂD. 7: cum de lași *duduița* singură?

dughiană f. 1. boltă, prăvălie (în Moldova).

N. COST. 78: neguțitorii turei, neindestulați cu miera, cu cера, cu alte negoțe ce precupiau cu *dughene* prin țirguri. МУСК, 7: Hăncul și cu alții de ai săi au intrat... prin *dughenile* neguțitoresci, jăcuind și stricând tot ce au găsit. TARIF 1761: lipscaniț ce țin *dughene* aice în Iași. COND. 1776, p. 14: fiesce-care *dughiană* ce va vinde marfă cu cotul... UR. II, 41 (d. 1783): fără scirea starostelui nime să nu fie volnic a deschide *dughiană*, ca să neguțătorescă cu marfă subțire. BELD. 343: și băieți de prin *dughene*, acei ce marfă purta. AL. T. 61: *dughenile* 's închise, orașu e pustiū; 557: o lăsat *dughiana* și s'a apucat de moșie. GANE II, 17: măregele de la *dughiana* jupănului. AL. Pr. 112: *dughiana* bacalului împodobită cu hârtie poleită. ȘEP. II, 194: Când mătură *dughiana*, să nu mătură din fund spre ușă, că dai mușterii afară. TEOD. 571: În *dughiană* de intra, Tot de palușe 'ntreba... MARIAN I, 170: Jidănceuța, draga mea, Ian închideți *dughiana*... VULP. 53: Iar Turcu Belicénă, Intra pe urmă 'n *dughiană*.

2. în special, cărciumă (în Moldova).

AL. T. 1562: sînteți datorî să beți numai de la *dughiana* mea; 1583: chiamă locuitorii la *dughiană* și desfundă un poloboc în sănătatea noastră. CR. II, 58: trebuie să fie în vr'o *dughiană* la bcut.

3. „pe sub pole de dughiană“, horă mold.: un bărbat și o femeie țin de căpătăiele unei basmale sub care jocă.

— DUKIAN (ar. dikkian), magazin, boutique; alb. dukian, bulg. dŭgen, serb. dučan și duganja, mer. duchiane, ung. dogány „măcelărie“.

Dughiana e obicnuit o prăvălie în care se vinde cu mărunțișul; una mare și elegantă se ȳice astădî în Moldova magazine, care corespunde munténului boltă sau lipscănie.

dughenița f. dughiană mică.

M. COST. 320: au ars atunci Tătarii tot orașul... unde și unde au rămas câte o *dughenița*. AL. T. 1538: mi-am durat și eu o *dughenița* pe rězășia mea, ca să-mi vind de la pogónele din dél.

dughengiū m. cel ce ține dughiană, prăvăliaș.

COND. 1776, p. 17: fiesce-care *dughengiū*, când i-a fi rîndul, să dea 8 parale de fânar fanaragiului. UR. II, 41 (d. 1783): marfă subțire care vind neguțitorii *dughengiū*.

— DUKIANGŶ, boutique; bulg. digingia, serb. dučangija (dogangia).

duiūm n. I. (sens archaic) termin tehnic militar: mulțime de captivi ȳrîți în robie, jaf, pradă (§ 28).

M. Cost. 268: s'au întors înapoi la țară așa cu mult plén și robi, ci neputând Leșii a duce atâta *duium* pre cale. N. Cost. 109: Tătarii care ducea robii și *duiumul* ce apucase din Iași. Ax. 121: s'au întors înapoi Tătarii cu pace făcând multă pradă și stricăciune, și încărcăți de *duiumuri*. NEC. 200: prădând cât au putut ajunge oștile turcești în sus prin țara leșescă, au purces Impărăția... cu mult plén de robi și de *duium*. MUSTE, 44: s'au întors Tătarii cu *duium* și cu robi mulți.

II. (sens modern) 1. mulțime mare de ómenî saũ de lucruri (și afară din sfera militară).

NEGR. I, 167: în sfârșit venia *duiumul* óslei: trăsuri, bagaje, pedestrași... BASME IV, 5: începură să vie la palat cu *duiumul* o leotă întrégă.

2. (adv.) dróie, grămadă, leotă.

DELAVER. 16: aveam și noi rod și vite cu *duiumul*; 200: faceți copiii și nevestele grămada... și să pornim *duium* cu ce om apuca. MARION, 24: Atunci noi cu ciomege și bâte, am intrat cu *duiumul* în pivniță. CAL. 1881, p. 23: merse până la pórta acelor palate cu lumea *duium* după ei.

— DOYUM, butin, grande quantité de choses, abondance. Vorba e tătărăscă și de aceea lipsesce în idiomele balcanice; în privința usului modern, cf. sin. „buluc“.

dulamă f. I. (sensuri arhaice) 1. mantie domnescă.

ANON. 308: Alexandru-Vodă scăpând numai cu *dulama* pre trup, sosi la Brăila. NEGR. I, 184: Lăpușnénu purta *dulamă* poloneză de catifea stacojie.

2. tunică lungă de postav roșu, purtată odinióră de boierî (ca de magnații polonî și ungurî).

Cuv. I, 238 (glosă 1536): *dulamă*. ARCH. IST. I, 129 (d. 1620): eũ Mușat Postelnic am dat Fătului o *dulamă* de grana cu vulpi. ETYM. 77 (d. 1621): *dulamă* de zarba căptușită cu bogasiũ. GHEORG. 315: curteni îmbrăcați în *dulamă* de taftă merg înaintea Don.nului. NEGR. I, 23: Iliescu se îmbracă cu *dulama* lui stacojie cusută numai cu fir. OD. I, 421: *dulamă* de lastră roșie cu rîși, cu nasturii de mǎrgăritar și cu sfrmă.

II. (sensuri moderne) 1. haină de aceeași formă purtată de haiduci, de preoți și de lăutarii țigani.

REV. II, 398 (d. 1821): eũ aveam un costum arnăuțesc... o *dulamă* cusută de jur împrejur cu fir. CR. II, 121: cuviosul Ilarie cu ceva gustare în buzunările *dulamei*. GHICA, 281: îmbrăcămîntea lui Jianu: *dulamă*, pantaloni și scurteică, pe cap șapcă peste fes, la brău pistóle. KUK. III, 310: bietu țigan cu muscalu pē sub *dulamă*.

2. haine de dimie albă (numită și „subă“ în Oltenia), une-orî lungă până la călcăie, purtată de țaranî.

AL. 1580: Vintură-țeră, de 50 ani, îmbrăcat cu *dulamă* veche și căciulă brumărie. Sev. 319: Și se șterge de *dulamă*, Ca să dee puica samă, Că mi-au cusut năframă.

3. haină lungă până peste genuchi purtată de țarance din Vlașca, Ialomița, Brăila (Dr. Manolescu, p. 232).

— DOLAMĂ, habit de dessous que les janissaires

portaient en grande tenue (d. dolamak „a se încinge“); bulg. serb. dolama, mer. dulumá, ngr. *ντολαμας*, ung. dolmány și dolomán, pol. rus. dolman; sp. duliman.

La țăranul din Bosnia, la bulgarul din Macedonia și la ciobanul armân din aceeași provincie, dulama e un fel de ilic cu mâneci înguste ce se termină cu o fustă încrêțită, lungă până la glesne și deschisă pe dinainte: ea se face din postav roș, albastru sau negricios, iar panglicele contrastază cu colorea hainei (Boué).

dulandragiū m. haimana, om fără căpătăiū.

GAŢE III, 206: mergea regulat la cafenea, locul de întâlnire a tuturor *dulandragiūlor*.

— DOLANDRYGY, coquin, fripon, fourbe (d. dolandrymak, „tromper“); ngr. *ντολαντριζω*, tromper.

dulap 1. rôtă pentru trasul borangicului.

Doc. XII, 398 (d. 1819): femeile care lucrează cu *dulapuri* tragerea de borangic aici în poliția Bucureștilor.

2. lăgăn învîrtitor de Pasce, sinonim în Moldova cu „scrînciob“. O descriere amănunțită a obiectului și a obiceiului la Sulzer (III, 399) și la Wolf (p. 235).

Doc. III, 375 (d. 1790): s'aibă a face la Radu-Vodă *dulapul* cel obicinuit la serbătorile sîntelor Pașci... pentru mîngăierea și privela norodului de obște și pentru ôreși-care agonisela și chivernisela lor. XEN. 150: scripcele începură să rêsune, *dulapurile* să se învîrtescă. MARION, 51: aici veniau fetele și băieții din mahalalele mîrginașe, ca să se dea în *dulap* sau călușei. Id. 1892, No. 14: *dulapul* se învîrtia mereu la bătaia tobei și la sunetul așeuțit al piculinei.

3. fig. înșelăciune, în locuțiunile: „a juca cui va un dulap“, a-l amăgi cu mare dibăcie (Glos. 236); „a învîrti dulapuri“, a umbla să înșele (cf. dolab çevirmek „tourner la roue, intriguer“).

ORĂȘ. 20: Aici apoi întorce chichițe și *dulapuri*; 21: Eram tare și mare și meșter de *dulap*... JIP. R. Sat. 31: aste *dulapuri* învîrtite la așa serbări politice, aste vîrtejuri, furtuni meșteșugite...

4. în Moldova (cu pl. *dulapi*), scândură lungă, lată și grosă, din care se fac plute.

COND. 1776, p. 68: un ban de tot *dulapul* ce vine pe Siret. IONESCU, Putna, 70: cherestea de brad adică grinți, *dulapi*, scânduri.

5. în Muntenia și în Moldova (cu pl. *dulapuri*), mobilă de încuiat haine, rufe, vase.

AL. T. 323: un *dulap* mare în fund cu două uși; 335: să mă ascund? în *dulapul* ăst cu rochi. GAŢE I, 94: iată colo în *dulap* un picior de miel și 2 garafe de vin; II, 14: deschise lățile și *dulapurile*. FIL. 154: un *dulap* mic săpat în zid în care se afla depusă mica bibliotecă a ciocoiului. GHICA, 519: nu mai rămănea nimica nici în tingiri nici prin *dulapuri*. STĂNC. Alte B. 87: lua dintr'un *dulap* pumnî de sare și arunca în bucate. BASME II, 14: scotoci cămări, desgoli tronuri, câtă prin tôte *dulapurile*.

— **DOLAB** (pers.), roue hydraulique, tout ce qui tourne, armoire, commode, tournante; fig. embuche, trait de ruse, tromperie (litt. vadră de apă: d. dul „seau“ și ab „eau“); cum. dulab; alb. bulg. serb. dolap, mer. dulape, ngr. *ντολαπι*. Despre datina scrînciobului și răspîndirea-i în Turcia (§ 43a).

dulăpărie f. înșelătorie (cf. dulap, 2).

ORĂȘ. II, 40: prin *dulăpărie* s'aveți evghenia...

dulăpior n. dulap mic.

BASME IV, 98: un *dulăpior* în care erau felinare și mălăuze.

dulgher m. meșter care aședă lemnăria unei zidiri.

DION. 201: ceru'tău *dulgheri*, lemnari și meșteri de fier țigani... Doc. II, 315 (d. 1791): *dulgherul* pe ăi pentru lucru 75 bani. PANN, 176 (prov.): a greșit croitorul și s'a spînzurat *dulgherul*. MARION, 93: nea Chiriac, *dulgher*, harnic, om în putere... BUR. 181: 'Trei-deci de *dulgheri*, Faciori de boieri...

— **DÜLGER**, charpentier (d. pers. duru-kiar „care lucrează lemnul“); bulg. dülgeri. Despre meșterii dulgheri, uneltele și fabricațiunile lor (§ 105).

dulgheresc v. a dura, a clădi.

TEOD. 62: Corbule, cu ôsele Mi-or *dulgheri* casele...

dulgherie f. 1. meșteșugul dulgherului.

Doc. II, 330 (d. 1792): nartul felurimilor de cherestea i a zidăriei i a *dulgheriei*.

2. lucrul dulgherului.

AL. T. 1545: să mă însărcinez eu cu *dulgheria* temniței de la noi. STĂNC. 67: făcea zidarul zidăria, făcea dulgherul *dulgheria*.

dulmă f. un fel de dovléc ce se mănâncă umplut cu carne tocată (Sulzer I, 121; Polysu).

Var. (munténă): **durma** (Costinescu).

— **DOLMA**, citrouille remplie de viande Ham.; bulg. serb. dolma, mer. dulmă, ngr. *ντομας*.

durbac n. cadă de lemn de 40 vedre.

IONESCU, Putna, 267: lângă cotlon s'aședă 2 *durbace*.

— **DIBEK**, grande cuve, auge pour le foulage des étoffes de laine Barb.; alb. dōbek „cadă de unt“. Sub raportul fonetic, cf. arșic.

dușmân m. vrăjmaș: 1. cel ce urasce pe altul, protivnic, adversar.

Nec. 212: boierii muntenesci care era *dușmani* lui Șerban-Vodă; 258: *dușmani* nu-i mai da rēsbun nici odată lui Antioh-Vodă. NGR. I, 141: Veverița 'mi este vechiū *dușman*.

2. străin cu care ne aflăm în războiū.

URECHIA, 165: la acel războiū ce au fost la Valea-Albă au fost și Băsărab-Vodă cu Muntenii într'agiutor Turcilor, pre carele toți Domni de pin pregiur îl cuvîntău de rău, dîcînd că n'au fost într'agiutor Crucii și creștinilor, ci pāgānilor și *dușmanilor*. NEGR. I, 130: unii

să dai prinși la *dușman*, la mila lui năzuiesc. ISP. 37: împărația ne-a fost răpit'o *dușmanii*. MARIAN I, 82: Că-i voinic de iartagan și bagă frica 'n *dușman*.

3. perfid, viclén.

GOROVER, 69 (césornicul): Am o pasere *dușmană* și forte tirană... TEOD. 295: Codre, codre, *dușman* ești, Tu voinicii îi amăgești... Tu-i predați, iar nu-i ferești. CAN. 26: Că ni-i amoru tiran și la inimi-i *dușman*.

4. invidios, pizmaș.

DELAVER. 19: n'ar mai răbda mila Domnului pe *dușmanii* săi! PANN, 59 (prov.): când ai bani, trebuie s'ai și *dușmanii*, dar și omul fără *dușman* nu-i plătesce pielea nici-un ban.

— DUȘMAN (pers. dūshmen = دشمن), ennemi, adversaire; bulg. serb. dușman, mer. dușman.

Vorbă pretutindenea cunoscută și destul de veche, face parte din primele împrumuturi luate de la Turci, dacă nu-e chiar anterioară contactului cu Osmanliii (§ 9).

dușmancă f. vrăjmașă: viclénă, pizmașă.

SEV. 55: Dușmanii, *dușmancele*, Vrea să'mi puie țilele.

Formațiune analogă bulg. dușmanka.

dușmănesc adj. de dușman: protivnic, ostil.

BELO. 396: nu cu vrăjmașie nici cu vr'un chip *dușmănesc*. NEGR. I, 126: panțirii să lovescă aripile *dușmănesci*. AL. 100: Și cu glas dulce frățesc, Țis'ai cuvînt *dușmănesc*.

dușmănesc v. a fi dușman cuiva, a se învrăjbi.

AL. T. 1489: ne-am *dușmănit* fără nici-o pricină cu vecinii noștri. EMIN. 116: *Dușmănit* vei fi de toate fără a prinde chiar de veste.

O formă compusă *indușmănit*, învrăjbit.

XEN. 181: frații se despărțiră *indușmăniți* pentru întâiași dată în viața lor.

dușmănesce adv. ca dușmanii.

AL. 410: Și'mi vorbesc *dușmănesce*, De pe mal când mă privește. PANN, 133 (prov.): te tocmesc *dușmănesce* și plătesc omenesc.

dușmănie f. dispozițiune ostilă.

BELO. 396: Grecii intra nu cu *dușmănie* ce cu chipul cel mai blând. OD. I, 570: *dușmănia* Turcilor cu Români.

dușmănos a. plin de dușmănie: perfid.

BASMEIV, 439: aceste povețe nu fură ascultate de *dușmănosul* frate.

dușumea f. 1. pardoselă cu scânduri.

ISP. 236: bātu cu piciorul în pământ și deodată se deschise în două *dușumea* casei. STĂNC. 58: se puse și spălă *dușumelele* de sânge. ȘEP. V, 89 (d. Sucéva): Pluguleț, averea mea, cu corne de *dușumea*.

Var. (mold.): *dușamē*.

AL. T. 1534: ușile, ferestrelile, *dușamelile*, acoperemîntu...

2. (învechit) covor gros de dușumea.

TARIF 1792: prosôpe și *dușumele* de Tesalonic.

— DŪȘEMĚ (action de tapisser), plancher, parquet, sorte de tapis en poils de chèvre, à laine courte; alb. dūșeme, bulg. diușeme.

E

eglendisesc v. 1. a se distraje, a petrece.

Kog. 198: mai fă. ut-a Grigorie-Vodă Ghica un foisor în delul Copoului și mergea adese la dînsul de se *eglendisia*, făcînd în toți anii halca acolo. NEGR. I, 240: s'a *eglindisit* la bal la Curte.

Var.: **eglindisesc, englendisesc și inglindisesc.**

Kog. 271: Ei vor să se *eglendisescă*, Ca să nu 'nebunescă... Rev. II, 329: Dór temburi nu *eglindeseci*? AL. T. 154: m'am *inglendisit* de minune! 1138: ast-fel m'au *eglendisit* nenecă-ta, când au avut pofta s'o duc la teatru? FIL. 144: treceți în odaia coalaltă și vă *eglendisiți* după plăcere. MARION 1892, No. 2: se *inglindisesc* cu asemenea bazaconii (fermece).

2. fam. a se îmbêta (în graiul mahalagiilor).

MARION, 11: nu scii că sperie maalaua cu mine când vine *inglindisit*?...; 119: Piele-albă în cărciuma căruia se *inglindisise*, îl luase cu binele; 158: în ziua de sf. Petru, și tot la Tei, *inglindisit* cum stă bine rumânului...

— EGLENMEK (aor. *eglendi*), se divertir: bulg. *eglendisam*, serb. *eglendisati*, ngr. *ἐγλεντίζω*, amuser (§ 26).

engleagă f. (și **engleaga**) petrecere, distracțiune.

Kog. 198: au făcut case domnesci în ograda Galatei de eșia Grigorie-Vodă Ghica câte odată la primblare, și făcea și mese mari cu toți boierii cu dîcșturi și cu multe *engleage*, cari nu pot a se serie; 215: Dómna trâmitea [muierilor închise în St. Gheorghe] câte un cantar două de in, ca să nu șodă fără trébă, găsind *engleaga* furca. FIL. 145: facem un otuz-bir de *engleaga* până se va găti masa?

2. ađi (ironic) amuzare.

— EGLENĖ, *passé temps*; bulg. *engleaga* „petrecere“, serb. *ieglenge* „conversațiune“, ngr. *ἐγλεντζές*, *divertissement*.

F

Fănar n. felinar (formă specială Moldovei).

M. Cost.² II, 242: imblat'au tóte nóptea cu *fănav*. COND. 1776, p. 17: rînduiala *fănavelor* și a străjilor... Vel-Aga să aibă datoria a rîndui ómenii de credință, ca să păzescă *fănaverele* pe rînduială neadormit de cu sară până în ziua. AL. T. 1114: și ce cauți nóptea fără *fănar* pe ulițele capitalei noastre. AL. Pr. 238: ducea în mână un *fănar* aprins.

— FANAR, FENAR (ar.), lanterne, fanal; cum. fanar „lampas“; bulg. serb. fener, alb. făner, rus. fonari; mcr. fenera, ngr. *φανάρι* (d. *φανός*), de unde și fr. sp. fanal. Forma munténă **felinar** e de aceeași origină: felnar=fenar.

BASME IV, 88: felurite *felinare* și mătăuze de luminat.

fanaragiă m. aprindător de felinare, lampagiă.

COND. 1776, p. 17: să dea 8 parale de fănar *fanaragiului*. NEGR.

I, 15: nici un pedestru nu era pe uliți alară de *fanaragiți* cari strigau regulat raita.

— FANARȚY, qui porte la lanterne, qui éclairer.

Vorba e specială Moldovei.

fărăș n. lopățică de tinichea de strâns gunoiu.

TARIF 1870: *fărășe* de tinichea.

— FARAȘ, pelle aux ordures; serb. *faraș*, ngr. *φαρᾶσι*, boite aux ordures. Vorba e răspândită în Muntenia.

farfară a. și m. flecar, sburdalnic.

REV. N. I, 32: gura cea mai *farfara*. TEOD. 454: Ba, sturzule, ba, Nu te-oiți săruta, Că ești *farfara*...

— FARFARA (ar. *ferfere* „léger, loquace“), *fanfaron*, *hâbleur*, *charlatan*; ngr. *φαρφαρᾶς*; de aceeași origină: sp. fr. *fanfaron*.

farfurie f. 1. porțelan.

NEC. 179: lăsat-au Ștefan-Vodă cel Bun la mănăstirea Putna, după mărtea lui, arcul lui și un păhar ce vorbiau călugării la mănăstire că este de iaspis, ce era în chipul marmurei albe și a *farfuriel*. GORJ. II, 87: bucatele erau puse tot în sahane și în castrone tot de aur venetic și de *farfurie* de China. AL. Pr. 369: mosaicuri de *farfurie*. BASME IV, 142: dar ce bădacă? *farfurie* albă ca laptele numai flori și zugrăveli pe ea.

2. taler de porțelan; „a călea în farfuri“ (sau strachini), a pași cu atențiune (Zanne).

FIL. 143: câte-va *farfuri* cu migdale curățite; 157: două *farfuri* lunguiețe cu mihalți și păstrăvi. STÂNC. B. și SN. 96: 'și puse muștar pe *farfurie* să mănânce cu rasol. BUR. 208: Și inelul îl lăsa în *farfurie* a cădea.

— FARFURI (pers. *fagfuri* „chinois“), porcelaine de Chine; bulg. *farforiia* „porțelan“, pol. *farfury*, mcr. *färfärie*, ngr. *φαρφορί*. V. cinie și sinie.

farfurióră f. 1. diminutiv identic cu „farfuriuță“.

FIL. 155: *farfurióre* mai mică cu icre prospete.

2. tăloraș pe care se servă dulcetta sau cafea.

farfuriuță f. farfurie mică.

DELAVER. 121: lingurițe de argint, *farfuriuțe* și cesci de porțelan.

farsi adv. 1. bine de tot, vorbind în special despre cunoșcerea unei limbi: scie franțuzesce *farsi-farsi*!

2. în genere, perfect, foarte bine.

KIK. III, 158: într'un sfert de cés pantalonii fură îndoiți... *farsi-farsi*, mai bine pôte de cât ar fi făcut muierea.

— FARSI, persan, langue persane (*farsi bilir* „il sait le persan“, est synonyme de *comme il parle bien!*); bulg. „na znam turki farsia“, nu știu turca literară (ad. cea amestecată cu vorbe persane); ngr. *μιλεῖ τὰ τούρκικα φαρσί φαρσί*, vorbește prea bine turcesce.

felegén n. (și **feligén**) césșcă mică fără tórtă și pusă pe un suport numit „zarf”. V. cafea.

Doc. II, 404 (d. 1792): trei *feligene* bune, patru zarfuri tumbac. AL. T. 100: opărindu-și gátu c'un *feligén* de cafea. ID. Pr. 118: *felegenele* de cafea, ciubucele și narghilele giocă roluri însemnate în acea vreme. Od. I, 134: *felegene* de smaltț cu zarfuri de sîrmă.

Var. (muntene): **filigén** și **filigea**.

TARIF 1792: *filigenele* la 100 bani 3 bani. FIL. 18: o mulțime de *filigene* pentru cafea cu farfuriile lor de argint. TEOD. 618: Din *filigea* cafea bea, Din ciubuc tutun trăgea.

— **FILĜAN**, petite tasse à café; alb. serb. filĝan, pol. filizanka; mcr. filidzan (filgiane), ngr. φιλιτζάνι.

***feregea** f. I. (la Turci) manta largă și deschisă.

Ist. 1715, p. 18: îmbracă Vizirul pe Căpitan-Pașa cu *fergeea* de postav cu blană de samur. BALC. 130: bătrânul Sinan și pierdu chiu-laful și *feregeua*...

II. (la Români) 1. haină largă, domnescă saŭ boierească, din saiu de Angora, ce se purta mai ales vara.

Cuv. 258 (glosă 1588): *ferege* și dulamă. KOG. 257: Domnul îmbrăcând cu blană, cu caftane și cu *feregele* pre boieri. GHEORG. 310: Vornicul Dómnai, îmbrăcat cu *fergeea* de postav; 331: Pașa îmbrăca pe Domn cu *fergeea* cu cacom și pe 12 boieri mari cu caftane. GHICA, 501: vara boierii purtau *fergeea* și iarna contoșe.

2. mantilă de vară, de diferite stofe și colorii.

Od. I, 134: cu *feregele* și binișuri de buhur, de canavăț și de sevaiu. FIL. 140: șalurile și *feregelele* Domniței...

Vorba figuréză și într'un proverb.

GOLESCU: toate le are cuconița numai *feregeua* îi lipsesce (se dice de cei săraci cari vor să porțe haine domnesce).

— **FEREĜA**, robe large de camelot moiré d'Angora qu'on porte pendant l'été (d'Ohsson); long manteau que les femmes turques portaient pardessus le costume; bulg. serb. fereĝa, mcr. firigè, rus. fereža „rochie țărănescă de sərbătóre“, pol. rut. ferezyja.

Vorba a dispărut fără să lase vr'o urmă în costumul celorlalte clase sociale și nici în al țărănimii. În poesia artistică, vorba figuréză ca neologism cu sensul de „vel de cadîină“ (Al. P. I, 390: Pe frunte acoperită cu o *fergeea* subțire).

fermeneà f. (și **fermenà**) 1. scurteică cusută cu fir, cu saŭ fără blană, ce se purta în timpul verii.

AR. 81: *fermenea* de postav cusută cu fir galben. NEGR. I, 16: pe sub giubea... tînerul purta una din acele scurte cațavocii, numite *fermenele*. FIL. 13: purtând ca veșmînt de căpetenie o *fermena* de pambriu ca paiul grîului căptușită cu bogasiu roșu; 169: cu *fermenele* de postav de diferite fețe, lăsate pe spate; 171: o *fermenà* de catifea négră, scurtă până la talie și cusută cu fir de mangă. GHICA,

34: flăcăii ridicau florile și le aninau de *fermenele*; 501: boierii cei mari purtau vara *fermenéua* scurtă. TARIF 1870: *fermenea* de dimicaton.

2. *scurteică* ce acoperă numai pieptul și brațele, purtată de țărani, de preoți și mai ales de țărance.

JIP. 80: Hina Stanca poartă fotă, ondroc, rochie, *fermine*, *scurteică* și zechiuță. TARIF 1870: *fermenea* voinicéscă de postav cu lup, *fermenea* femeiască de anghină. TEOD. 313: Nu mi-e de giubea, ca de *fermenea*...

— FERMENE (fermely), jaquette courte ornée de ganses et de boutons; bulg. *fermene* (fermele); serb. *firmile*, ngr. *φερμελή*. Despre îmbrăcămintea de astăzi a țărancei (§ 100).

fermenaș n. *fermenea* scurtă țărănescă.

TEOD. 140: *Fermenaș* cu găitanaș, Chimiraș cu gălbinași.

fes n. 1. căciulă de lână roșie cu moț, cu care Turcii și acoperă capul ras și peste care pun turbanul.

GANE II, 238: pe cap Ali avea un *fes* roșu cu canaf care bătea în albastru închis. DELAVR. 165: Șuer aține potica arnăuților cu *fes* roșu și cu iatagan adus.

2. căciuliță analogă purtată sub ișlic de boieri, pe când cucónele purtau sarice sau turbane (Sulzer II, 376).

DION. 164: Manuil-Vodă s'au spăimintat și s'au apucat de sănătoșa numai cu *fesu* în cap. TARIF 1792: *fesuri* de la Tocat testéua 27 bani. AL. T. 82: boierii béu vutce cu *fesurile* și cu papucii cucónelor... FIL. 90: *fesuri* albe de Țarigrad, șaluri de Iran; 143: *fesul* cel roșu cu funda de ibrișim negru; 169: rași la cap și cu *fesurile* puse cam pe cefă; 215: *fesuri* tunesiî. AL. 260: Pe din dosul *fesului*, Unde-i cald ciocoiului.

3. scufă roșie purtată la urmă de lăutari.

AL. T. 81: Boierul 'mi umplea *fesu* de galbini și îi cântam...

GANE I, 220: lăutarii cu *fesurile* lor se cinstiră cu vin.

4. scufie albă purtată înainte de cucónele bătrâne, peste care puneau testemul subțire cu bibiluri.

AL. T. 99: Kera Nastasia poartă *fes* alb, testemul cu fiong, paf-tale. FIL. 171: Arghira avea capul acoperit cu un *fes* alb cu funda de mătase neagră și legat cu o sangulie albă cusută cu fir; 223: juna femeie avea pe cap un *fes* alb de Tripoli. GHICA Rev. N. II, 175: cucónele mai în vîrstă mai purtau încă *fesul* alb, legate cu testemul cu bibiluri.

5. scufie de dimie roșie cu un moț în creștet, purtată de țărancele bătrâne din județele d'alungul Dunării, dar și în Buzeu și în Rîmniceu-Sărat (Dr. Manol. 198).

CR. I, 134: am să-i duc babeî uu *fes* roș și un tulpan unde-lemniū, ca să-și mai aducă aminte de tinerete. TEOD. 164: Pentru d-ta, jupănesă mirésă, Ți-a cumpărat un *fes*... ȘEP. I, 175: Frumóse sînt unele, Cum își fac *fesurile*...

6. scufia ce o poartă sub pălărie Evreii bigoți.

AL. T. 1609: Gavril scoțînd *fesul* lui Moise și aruncându-l jos. Vorba figuréză în câteva proverbe: Interesul

pórtă *fesul*, A înțeles cine pórtă fes, ad. cine se crede mai mare și tare; și în locuțiunea „i-a turtit fesul“ ad. l'a rușinat (Zanne III, 149, 150).

— FES, bonnet rouge que les Turcs portent sous le turban (după orașul african Fez unde s'a fabricat mai întâi); bulg. alb. serb. pol. mcr. fes, ngr. φέσι.

Fesul, purtat odinioară de boierii și de cocóne, a trecut apoi la lăutari și la țărance (cf. fescior și fesuresc) și a dobândit în cele din urmă o aplicațiune ironică.

fescior n. fes mic de țărancă.

AL. 269: Albo, Albo de la munte! Ce-ai pus *fesciorul* pe frunte.

fesuresc v. a purta fes (vorbind de țărance).

Șep. I, 175: Da eă nu mai *fesuresc* Și ce mi-e drag tot iubesc.

fesfeseă f. (obiceiuit la pl.) dichisuri femeesci, zorzóne. Vorba e specială Moldovei.

AL. T. 920: să mă fac pupică, cu *fesfesele* boieresci, ca să ne-bunescă flăcăii după mine; 1942: Pentru inimă avem nodă, nuri, taci-turi, *fesfesele*. NEGR. III, 51: O fetiță de la țară N'are atâte *fesfesele*.

— FESFESE (ar. vesvese „soupçon“), sensation, sug-gestion (alt sens lipsesce în dicționare).

fetnegeă a. intrigant.

STAM. 124: o țigancă *fetnegea* ..

FITNEȚI, malin, intrigant (d. ar. fitne „discorde“).

Vorba circulă în Moldova.

filaliū n. țesătură foarte fină.

NEGR. I, 151: pânza mesei și șervetele erau de *filaliū* țesute în casă. OD. I, 77: cu aburosul zovon de *filaliū*, cu auritul vël de betelă; 132: cămașa de *filaliū* largă în mâneci și cusută cu bibiluri. CAL. 1895, p. 34: haine numai *filaliū*, catifea, fir..

— FILELI (ar.), étoffe d'un tissu très fin (numită astfel după orașul marocan Tafilalet unde se fabrică); sp. fileli „étoffe légère de laine“. Despre stofe (§ 86).

***fil** m. elefant (odinioară numele pop. al animalului).

CANT. Ier. 130: vînătorii măestri spre vînarea *fililor* puneau; 167: *filul*, după mărirea și mamiva trupului, la suflet nepotrivit este. ID. Div. 110: pre fier rugina îl topesce, pre elefant, saū cum se dice pre *filu*, șoricelul îl omórá. TARIF 1761: dinte de *fil* oca 44 bani.

— FIL (ar.), éléphant; bulg. serb. fil, alb. filí, mcr. filu, ngr. φίλ.: sp. alfil. Despre fauna orientală (§ 101).

fildeș m. 1. dinte saū os de elefant.

TARIF 1761: *fildeș* oca 50 bani. TARIF 1792: piepteni de *fildeș* legătura 18 bani. AL. 81 (d. 1821): un iatagan cu mânerul de *fildeș*. REV. II, 334 (d. 1821): o tabachere *fildeș* bună cu flori d'asupra. FIL. 44: dinții albi ca *fildeșul*.

Var.: **fildiș** și **hildeș**.

AL. Pr. 3: o cutiórá de *fildiș* săpată. JIP. 69: lucrurile dă *hildeș*.

2. elefant (sens propriu graiului popular).

ISP. 17: leul cu nisce colți ca cei de *fildeș*... CAL. 1883, p. 19: lei gróznici, pardoși, inorogți cu câte trei córne, *fildeși*, sêlbatici.

— FIL DIȘI, ivoire (d. fil „elefant“ și diș „dinte“); bulg. sêrb. alb. *fildis*, ngr. *φιλδισι*.

filêr m. (și **lier**: obicînuît la pl.) pantofi țărănesci, un fel de iminei roșii.

Glos. 247: *filerii* sînt mai groși de cât pantofi. J.P. 68: cizme, pantofi, iminei, ciupici, *ilert*, papuci.

— **filer**, bottine à lacer, pantoufle sur talon; bulg. *firalî*, sêrb. *filar* (*firala*) „pantofi femeesci“.

firmàn n. ordin (oral sau scris) din partea Sultanului, decret al Porții în numele Impêratului, împodobit cu turaua și scris cu caractere împleticite: firmanul era destinat provinciilor Imperiului.

Vorba revine des în poesia populară și la cronicari (la cei din urmă și sub forma literară **ferman**).

a. AL. 180: Căci am scris la 'mpărăție, Pentru un *firman* de Domnie. TEOD. 174 [orație]: Dacă Dv. socri mari, Ne credeți necari țâlhari, Avem și *firman* cu peceție De la Impărăție... ID. 474: La Dobrișenu c'ajungea Și *firman* în mână îi da. VULP. 14: Ian încinge-mi paloșul, Pune-mi pe cap gugimanul Și'mi aședă 'n sîn *firmanul*. BUR. 187: Că tu aștepți chiar să'ți vie, *Firman* de la 'mpărăție.

b. N. Cost. 86: *fermanul* cel de maziile aú dat Aga lui Nicolai-Vodă, de l'aú vêdút și l'aú cetit singur; 89: de acolo mergênd la curțile domnesci, s'aú cetit *fermanul* împêrâtesc. NEC. 184: aú trimis Scarlat *ferman* împêrâtesc de și-aú luat fata de după Alexandru-Vodă, de aú dus-o la Țarigrad. KOG. 197: apoi în Curte, cetind *fermanul* de Domnie nouă, ce l'aú miluit Impêrâția. DRON. 165: la Moldova Muscalii aú aședat Domn pe Grigore-Vodă, însă cu *ferman* de la Sultanul Țarigradului; 231: aú trimis Impêratul Alexandru decret (*ferman* pe turcîe) de stăpânirea principatului Serbiei și cavalerie. ZIL. 84: trimise *fermanul* de Domnie tocmai la Rosia. BELD. 359: Dă poruncî, dă *fermanuri*, nici cum a nu supêra.

— **FIRMAN** (pers. *ferman*), ordine ou diplôme émané du Sultan; alb. bulg. pol. sêrb. *ferman*, rus. *firman*ŭ, ung. *firmány*, ngr. *φερμαννι* (*φερμαννι*); sp. *firman*. V. Partea II: *fermanliu*, *ferman-inam*, *hiucm-ferman*, *zapt-ferman*; apoi *buiurdit* și *hat*.

fișic n. 1. cartușă (sens eșit din us).

ISP. 1715, p. 20: pun feștilă aprinsă și *fișicuri*. Doc. I, 518 (d. 1783): prăvăliașii cari țin iarbă de pușcă i *fișicuri* i silitră și plumb. REV. II, 391 (d. 1821): cei rêmăși cât aú avut *fișicuri*, s'aú apêrat; 406: carele sînt încárcate cu *fișicuri*.

2. rachetă, foc de artificii.

AMIR. 172: făcênd un zafet fôrte frumos cu fel de fel de musică și dacă aú inserat cu *fișicuri* și cu lumini. STAM. 230: casa cea veche, dintr'un *fișic* s'aú aprins.

3. sul de bani (unicul sens popular).

AL. T. 1359: numai un *fşic*? glumesci? mai adă unul; 1379: să pun într'unul din talgere vr'o 4 *fşicuri*. XEN. 125: se întorcea acasă cu vre-un *fşic* de galbeni. JIP. 118: şapte *hişicuri* de gologani de un ban.

— FIŞEK, cartouche, fusée, arme à feu, feu d'artifice; alb. fişek, bulg. serb. fişek, mer. fuşech, ngr. φουέκι.

fistic m. și n. (și *fistic*) nucșoră lunguiață cu un sîmbure verde plăcut la gust (plantă originară din Siria): pluralul sună *fistică* și *fisticuri*.

TARIF 1792: *fisticurile* de oca una 4 bani. AL. T. 449: iacă cofeturi! de cele cu *fistică* sînt? ORĂȘ. II, 161: curcanii cu *fisticuri* îngrășați acasă. GOLESCU (Zanne I, 574): oule cu *fistică* nu se roșesc.

Var.: *festec* și *festic*.

REV. I, 339 (f. de z. 1669): o sucnă de tabin *festec*. ORĂȘ. II, 178: rahat cu *festic*.

— FYSTYK (pers.), pistache (fruit) d. *πιστάκιον*; bulg. *fistaška*, alb. *fystyk*, ngr. φιστικα; sp. *alfóxico*, port. *fístico*.

fisticesc v. a se ului, a-și pierde cumpătul.

ISP. 136: se *fistici* și se ameți, când se vedu înconjurat de o mulțime de lume. BASME I, 102: umblau d'ancătele și se *fisticiau* nesciind care mai de care întrebare să-i facă. MARION, 46: Rică eșind din cărciumă, îl izbi aerul rece și se *fistici* de tot; 104: și unul și altul se cam *fisticiseră* de vinul dres a lui nea Ciurcă. CAL. 1882, p. 49: o sfecliră și se *fisticiră*, de nu sciau ce mai face; 1895, p. 27: nu-și perdu cumpătul, nici se *fisticise*.

Sub raportul semantic, *fisticesc* („a se face verde ca fisticul“) corespunde perfect sinonimului său *sfelesc* („a se face roșu ca sfecla“).

fisticelă f. zăpăcelă.

MARION 1896, No. 4: într'o *fisticelă* nespusei au luat'o la sănătosa.

fistică a. 1. de colorea fisticului, verde bătend în galben.

DOC. I, 549 (d. 1784): poterașii toți călări înarmați cu haine *fistică*. REV. II, 333 (f. de z. 1817): o malotea pambrii *fistică*. AL. T. 118: *fistică*, pătlăginiu, de toate culorile ca mahalalele Bucurescilor. GANE II, 10: am întilnit în lume ochi de totă mâna și mai mari și mai mici, și mai albaștri și mai *fistică*...

2. fig. ciudat, baroc, bizar.

XEN. 144: să nu te fi apucat așa vr'un gust *fistică*.

Sensul figurat e propriu limbei române.

— FYSTYKY, couleur de pistache, vert, olivâtre.

fitil n. 1. muc, feștilă: fitil de lampă, de candelă.

DOC. IV, 248 (d. 1795): bumbacul de a treia mână este pentru tréba *fitilului*. PROV: e *fitilul* mai lung de cât céra (se țice de cineva mai pretențios de cât puternic).

2. scamă de bumbac.

JIP. 70: șireturi, *hitiluri*, basmale, barișuri, rețele...

3. funie de călți sulfurate spre a da foc tunurilor.

ДУМ. 58: аў pus *fitilul* la gophanea. АН. 80 (d. 1921): преџн-тџпџнаў арунцџтурџле се ле фџцеаў cu *fitiluri* aprinџџtџre. БАЛС. 138: Un ianџcer авџнд *fitilul* aprџns la пуџca sa.

4. fig. prџcinџ de cџrtџ, provocare: „a da fitil“, a аџџta, a irџta; „a lua fitil“, a se aprџnde de мџnie (cf. fitil vermek „exciter, troubler“, litt. donner la mџche; fitil almak „s'enflammer“, litt. prendre la mџche).

— FITIL (ar. fetil), mџche (d'une chandelle, d'une bombe), charpie: alb. bulg. serb. fitil, mcr. fitile, ngr. *φџτџλ*. Despre ceџlалџi terminџ pirotehnicџi (§ 68).

fotџ f. I. (sensuri arhaice) 1. stofџ vџrgatџ de маџ multe varietџџi din care se фџцеаў fote.

TARIF 1761: *fote* chiurcbeџ, chiurchi-calem, celbiџ, eli-calem, carabura, *fote* cu marginџ roџii, *fote* zargele, *fote* otuz-beџ calem. TARIF 1792: *fote* de Brussa i de Tarigrad, *fote* de Misir.

2. peџchir saў џervet de џters.

GHEORG. 300: dupџ confeturџ Vel-cafeџiў pune pe dinaintea Domnului peџchirul cel rџnduit, ce se chiamџ џi *fotџ*; 319: cџnd se face spџlare, este obiceiў a se da de la vistierie Mitropolitului o *fotџ* de cele bune cu care se џmpregiurџ џi un burete џi un prosop de cele bune cu care џterge picџrele ucenicelor. СТАМ. 108: апол l'аў preџiurat cu o *fotџ* peste mijloc.

II. (sens modern) џorџ de лџnџ cu cusџturџ џn formџ de quadrilater purtat pe dinainte de țarance.

FOT. III, 137: țarancele pџrtџ џi iarna џi vara o cџmaџџ, un peџtџman numit de ele *fotџ*. . . АЛ. Т. 215: salbe de мџrgele? *fote* џi inele? 656: le-a абџтut sџ se џmbrace țarџnesce. . . аџџi, fete de boier cu *fote*. ЖП. 32: cretџнџџ, мџrimile, betele. *fota* (stricџtџreџ) rџu craitе џi cusute; 69: rochie, cretџнџџ, *fote*, zech. . .

— FOTџ (ar. futa), џtoffe rayџe џmportџe de l'Inde; tablier ou serviette dont on se sert dans les bains; alb. bulg. serb. futa (џi „peџchir“), mcr. futa (џi fotџ „brobџda“), pol. fota „astar“, rus, fota „vџl“; ngr. *φουτџс*, fotџ, ung. futa „pџnzџ“; sp. fota „mantilla“.

Vorba, pretutџndenea popularџ, posedџ un џir de sinonime: fota dinainte se маџ numesce џn Muntenia „zavelcџ“ џi „pestelcџ“; cea dinapoџ, маџ latџ, џn Oltenia „vџlnic“ џi „oprџg“, џn Moldova џi Banat „catrinџџ“ saў „cretџнџџ“, џn Arџdel „pџsturџ“ џi „zadie“, џn Basarabia „peџtџman“. Despre varietџџile foteџ (§ 100).

***fotџz** n. pџturџ de fotџ.

M. Cosr. 287: postelniceџi, copџii din casџ cu marџ podџbe џi cu *fotџze* la cai.

E forma neo-grџcџ *φουτџс*, bucatџ de fotџ.

fotџџџ f. fotџ маџ scurtџ.

ТРОД. 304: Unde vџd Sџbџrenca, Prejuratџ cu fota, Uu *fotџџџ* de mџtasџ, Suflețelul stџ sџ'mџ iasџ.

frenghie f. (și frînghie) 1. stofă scumpă, brocart (litt. stofă frâncescă sau italiană).

Cuv. I, 250 (glosă 1564): stîhar din *frenghî* negră. COND. 1693, p. 531: două atlaze și o *frînghie* și o lastră; o dulamă de *frînghie*. ANON. 352: îi dăruia cu *frînghii* și cu haine scumpe. VAC. 290: dintr'acastă sală au trecut în alta iar cu taht mai mic de *frînghie*. OD. I, 421: rochie de belaeoasă roșie cu gurile de *frînghie* cusute cu sîrmă; 422: perne de *frînghie*. TEOD. 192 („d'ascunsele“): Talion fecior de Domn, Cu tichie de *frînghie*, Cu pană de ciocărlie...

2. (în Bucovina) brîu îngust ca de două degete și lung ca de un stînjén (Marian, Nunta, 143).

— FRENGI (seraser), brocart (d. frenk „franc, european“); bulg. frengiia (sabîa) „sabie frâncescă“.

fudul a. și m. 1. foarte mândru, trufaș.

AL. T. 58: Una 'i próstă și *fudulă*; 613: a dracului jiganie! și *fudulă*! 1844: *fudul* său umilit după ómenii cu cari se găsesc; 1371: boierul nu 'i *fudul* ca alpii. GANE I, 126: *fudulă* ca toate tîrgovețele. ISP. Rev. II, 158 (prov.): Crăciunul sătul, Pascele *fudul* (adică la Crăciun omul se satură și la Pasce se împodobesc).

Var. (munténă): **fodul**.

ORĂȘ. II, 70: iată marfă de *fodul* și firmane de Stambul.

2. fulău, fanfaron.

ISP. 257: eă am omorit pe zmei, țise țiganul *fudul*.

— FUDUL (fodul), arrogant, orgueilleux (d. ar. fudhul „qui excède, qui surpasse“); bulg. fudul, serb. fodul „fulău“, alb. fodul, mer. fudul (§ 100). Vorba a produs o serie interesantă de forme secundare.

fudulache m. (ironic) tîner înfumurat.

fudulaș a. și adv. mândru (în sens bun).

ȘED. II, 218: Oi, sêracu fecioraș, Cum jócă de *fudulaș*!

fudulesc v. a face paradă cu ceva.

AL. T. 392: Ian veđi móchea că s'o *fudulit*; 484: nu că adică m'am *fudulit* dintr'acesta... 665: pôte vê veđi *fuduli* c'un fruntaș ca mine. TEOD. 507: Aici nu e în Bucuresci, Cu cai să te *fudulesci*...

fudulie f. mândrie deșertă și bătătoare la ochi.

AL. T. 351: *fudulie* țigănescă! 613: i-am găsit eă lóc de *fudulie*; 923: l'oiu vindeca eă de bóla *fuduliei*. GANE II, 227: cu ce *fudulie* am să mă întorc încercat de vînat. PANN I, 160 (prov.): după ce are chelie mai are și *fudulie*. STANC. 58: mîncarea e *fudulie*, bêtura e unde e. MARION, 35: mîncarea ca mîncarea, o *fudulie* curată! Bêtura e ce e! (locuțiune ajunsă proverbială). GOROVEI, 259 (opinca): *Fudulie* n'are, Dar căldură are.

fulie f. 1. flórea de narcis (Damé).

2. podóbă de pietre scumpe (în forma flórei).

BALC. 401: Mihaiu purta pe cap un calpac unguresc împodobit cu o *fulie* negră de pene de cocor legată cu o copcă de aur; 439: pene de erodiú din cele mai frumoșe spre a face *fulii*... FIL. 222: diamantele... pe cercei, *fuliile* și ghiordanele cocónelor.

— **FULIA**, œillet de Chine. Planta, un fel de crin, a fost adusă în 1480 din Apulia (Barb.).

furdă f. 1. lână próstă cu care se umple așternuturile de scaune; 2. rămășițe próste mai cu sémă la abagiü; 3. ceea ce se lepădă.

PANN, Șeđ. II, 31: *furdă* de plăcintă.

4. de calitate próstă.

TARIF 1761: tiutun de *furda*. TARIF 1792: aramă *furda* . . . *furda* de samur, *furda* de jder, *furda* de vulpi și dihorî.

— **HURDA** (pers. hurde „parcelle, objet menu“), fragment, miette; pl. choses menues, mercerie; serb. furda.

G

Găitan n. 1. panglică împletită de fir, de aba, ață, bumbac, lână, mătase (pl. găitane și găitanuri).

TARIF 1761: *găitan* saü ibrișim. TARIF 1792: *găitanul* de lână de aici de țară ce merge la țara turcescă saü Moldova. AL. T. 45: ilic de postav cusut cu *găitanuri*. GANE I, 207: haiduci călări împestrițați cu *găitane*. OD. I, 71: cióreci albi tiviiți cu *găitane* de fir. JIP. 79: pălăria e cu panglicii ori cu *găitanuri*. MARION 23: purta țignalul atîrnat de gât c'un *găitan* negru totdeauna nou. TEOD. 313: C'am slujit un an Pentru *găitan* Ș'am slujit o lună Pe blana-i a bună.

2. fig. cercăn (sens literar).

DELAVER. 136: cu *găitane* vinete în jurul ochilor.

3. (adv.) ca un găitan, drept înainte (cf. strună).

ISP. 284: trebile împărăției mergeau *găitan*. DELAVER. 39: d'aci încolo merge *găitan*. ORĂS. II, 3: În țară lucrul merge *găitan*.

— **GAITAN**, cordon, lacet, cordonnet de coton ou de soie; bulg. serb. gaïtan, mcr. găitan, ngr. γαϊτόν.

găitânar m. sinonim cu „ciaprazar“.

FIL. 88: a treia uliță era locuită numai de abagiü și *găitânari*.

găitânaș n. găitan scurt (saü desmierdător).

TEOD. 441: Fermeaș cu *găitânaș*...

găitânat a. provăduț cu găitane.

DELAVER. 205: șalvari *găitânași* și strinși pe fluorul piciorului.

găitânesc v. a împleți găitane, a se împleți în genere.

AL. 98: Unde iarba se împletește și 'n virf se *găitânesce*.

gârbaciü n. biciü gros și adesea plumbuit.

M. Cost. 237: aü și đis Armașului: ie! *gârbaciul*! și aü pus de i-aü dat 300 de toiege. OD. I, 73: dorobanții cu *gârbace* și vînătorii de plaiü și de Olt cu lungi sinețe. JIP. 86: căpi nu pun legea în cuiü și biciu, *gârbaciü* la căpătăiü... FIL. 109: *gârbaciul* cu douăspre-dece sfîrcuri de plumb. GHICA, 277: pazarnicul purta spangă și un *gârbaciü*, cu care necontenit bătea.

— **KYRBAČ**, cravache; bulg. girbač, alb. gherbač, serb. rus. kerbač, pol. korbacz, ung. korbacs. Din aceeași vorbă orientală: sp. corbacho și fr. cravache.

gârbăcel n. gârbaciū mic (saū desmierdător).
R-COD. 197: *Gârbăcelu* lui (Iorgovan). Năpîrcă 'mpletită...

gavanòs n. borean de dulcěță.

GANE II, 181: câte-va *gavanòse* cu dulcěță.

— KAVANOS, pot de terre emailé ordinairement en vert. Vorba e specială Moldovei.

gavanoșel n. gavanoș mic.

AL. T. 43: ce de *gavanoșele* de dresuri!

***gazie** f. (și **ghizie**) un fel de taftă.

REV. I, 57 (d. 1786): 31 lei o *ghizie*; III, 333 (f. de z. 1821): o scurteică de *ghizie* cu selizia de cacom. FIL. 115: citarii și *gazii* de Brusa.

— GEZI (pers.), sorte de toile; bulg. *geziia* „taftă“.

gebreă f. otrăpă de șters caii.

TEOD. 53: Cu țesala 'l țesăla, Cu *gebrăua* mi-l ștergea.

— ĞEBRE, torchon de poils de chèvre pour frotter les chevaux; bulg. serb. *gebra* (§ 105).

gebrăresc v. a freca calul cu *gebrăua*.

TEOD. 579: Cu țesala 'l țesăla, Cu *gebrăua* îl *gebrăria*.

gelat m. 1. calău, găde (arap saū țigan).

COND. 1776, p. 79: *gelatul* 5 lei pe lună. AX. 156: aū trimis pe acei doi *gelați* (adică ucigași de ómeni), ca să-l ia. KOG. 291: Ia îndată și *gelatul*, și acum le taie capul! DION. 167: mergënd la casele domnesci, Mavroghene avea după dñsul doi *gelați* îmbrăcați în cămăși de zale. AL. 211: Doi *gelați* venia curînd, Săbiile fluturând... VULP. 44: Îndată *gelat* chema, Capul jos de-i lua.

Var. (munt.): **gialat**.

FOT. III, 307: *gialatul* armășiei primescă câte 4 lei pe lună. PANN, 129: și ceilalți [lei] las la *gialatul* ce m'o acăța de furci. CAL. 1895, p. 47: cădeaū în mâinile *gialatului* care fără nici-o milă le rețeza capetele. GHICA, 17: Ipsilant, mai norocit de căt bietul Hangerliū, a scăpat de *gialat* ca prin urechile acului. TEOD. 485: *Gialat* că venia, Sabia scotea, capul că tăia Bimbașii Sava.

2. vrăbie care se hrănescă cu musce (*Muscicapa*).

— ĞELLAT (pers. *ğellad*), bourreau; alb. bulg. serb. *ğelat*, mcr. *geliatu*, ngr. *τζελάτης*.

***gelep** m. nume dat în vechime neguțătorilor străini, turci și armeni, mai ales neguțătorilor de oi ce le cumpăra în țară și le vindea apoi la Constantinopole (Cant. Mold. 120).

MUSTE, 45: turme multe de oi a *gelepilor*. DION. 193: boierii unii și *gelepii* cumpăra vite de pe la ómeni pe fie-ce, de făcea ciređi să cășuge bani sângerăți. DUM. 113: iconomia de oi pentru Țarigrad pôte să se facă și prin neguțătorii *gelepi* și prin pămîntenii. OB. I, 109: șetrele precupeților, scaunele măcelarilor și tarabele *gelepilor*.

Var.: **celibiū** și **gelebiū**.

UR. III, 137 (d. 1792): dând oile neguțătorilor și *celibiilor* înadins orînduiți numai pentru aducerea oilor; 152: oi prin *gelebi* n'ai conținut a trimite la Țarigrad.

Vorba revine și în cântecele pop. (sub forma **gialip**).

TEOD. 513: *Gialip* Costea cuvînta și la schelă se pornia...

— **ĜELEP** (ar. ĝeleb), marchand de bestiaux; bulg. serb. ĝelep „negustor de vite“, ngr. τζελέπης (§ 75).

gelep-bașă m. starostele gelepilor.

COND. 1902, p 331: să se îndatoreze *gelep-bașa*, ca și această sumă [de oi] s'o cumpere iarăși cu riza-pazar...

gelepesc a. de gelep.

PAPAZ. 55: fustașii purtau căciuli înalte de postav negru ce se numiau *gelepesci*.

gelepescă f. căciulă în formă de stup, numită și „cazacie“ (Ar. 41).

geremeă f. 1. (sens arhaic) glôbă, amendă.

KOC. 210: întrebându-l când l'au închis și au plătit atâtea *geremele*. DION. 184: i-au dat sumă de pungi de bani *geremea*. Doc. I, 458 (d. 1785): *geremea* la cutia de milostenie... în loc de pedepsă. BELD. 413: Săracii, amar de dinșii, toți cădeau în *geremea*.

2. astădî, lucru prost sau de clacă (în Muntenia).

— **ĜEREME** (ar. ĝerime „châtiment“), amende; bulg. ĝereme, serb. ĝerima, mcr. geremè, ngr. ντζερεμής. Termin juridic dispărut ca atare din limba modernă (§ 71).

***gerid** n. 1. bêt în formă de sulită scurtăși ușoră cu care Turcii trag la țintă cu mare precisiune (cu var. **geret**, **giret** și **girit**).

VĂC. 256: în furia războiului lovi cu *giritul* Sultan Murat calul lui Ladislav. Doc. VIII, 617 (d. 1803): l'au lovit cu *giret* ce-l avea în mână. BALC. 182: săgeți, lănci, sulite, *gereturî*, pe cari le aruncau cu mâna.

2. joc gimnastic de-a călarele în care se arunca *geridul* adversarului, care îl prindea și-l arunca înapoi, fără a-și cprî calul: la serbătorile Bairamului pajii și agalele Curții se dedau acestui joc militar în prezența Sultanului (Cant. Ist. ot. 123).

Op. I, 135: Turcii 'și arătau măestria lor în jocul *geridului*, nimerind țelul cu sulita asvîrlită din fuga cailor. GHICA 117: pe strade Turcii dădeau dezghinuri cu caii, aruncând *giritul* în capete înfpte pe la porțile curților. AL. 108: De halca s'apropia și din fuga asvîrlia *Geridul* său chiar prin ea.

3. joc analog introdus în țară ca o petrecere a tinerilor boieri; *giretul* se făcea în câmpia Colentinei: doi cavaleri asvîrliau unul într'altul câte un bêt de alun lung de un metru și se apărau printr'o pavěză de pislă, care era petrecută pe brațul stâng, căci cu mâna dreaptă asvîrliau *giretul*, la brîu aveau și câte un baston cu cârlig. Cu multă măestrie ridicau din fuga calului *giretul* asvîrlit; adesea se întîmpla, că luptătorii se răniau la picior și la piept (Papazoglu, 48).

REV. I, 413 (d. 1821): eșiră să jöce *givet* în curtea cămărășiei.
— ĞIRID (ar. ğerid „branche sans feuilles“), bâton dont on se sert comme de javelot dans un certain jeu gymnastique à cheval; bulg. serb. ğirit (ğilit), pol. dziryt, mcr. dzilit, ngr. *τζιρίτι*, javeline, course. V. halca.

get-beget adv. 1. din moși-strămoși, neaoș.

AL. T. 143: eü *get-beget* să nu am prilej de a fi în țară nici măcar un Caimacan! 095: vö e rușine să fiți Moldoveni curați, Români *get-beget*. ORĂȘ. 21: boierul mare, boierul *get-beget*.

2. locuțiunea „get-beget, cöda vacei“, de nöm vecliü.

XEN. 35: Dimitrachi înfățișa tipul de vecliü boier moldovan, *get-beget* cöda vacei, cum îi plăcea lui să spună. GHICA, 171: noi äștia *get-beget* cöda vacei, născuți, crescuți și îmbetrăniți în țara asta; 222: fiü al poporului eșit din opincă, nepot, strănepot de plugar, *get-beget* cöda vacei.

— ĞEDD BI ĞEDD, d'așeul en așeul, *hérité* (d. ar. ğedd „grand-père, ancêtre“). Vorba, populară în Moldova și Muntenia, lipsesce în celelalte idiome balcanice.

gevreä f: batistă de borangic fin cusută cu mătăsurî, cu fir și fluturași: se împărția pe la nunți și se purta la dîle marî.

OD. I, 134: cu *gevrele* și cu brnișöre de betelä. FIL. 211: vclöna femeescöse o *gevreä* albă din buzunar și-și șterse ohiü. GHICA, 35: mirésa, împreună cu mirele, se punea în trăsura cu cai, cari purtau *gevrele*; 295: cusături de vapeluri, de *gevrele* și sangulii, impletituri de bibiluri. CAL. 1875, p. 57: *gevreä* cu fir cusută, de in subțire țesută.

Var.: **giuvrea** (Polysu) și (arch.): **cevrea**.

UR. XI, 249 (d. 1780): douë *cevrele*...

— ĞEVRE („contour“), mouchoir brodé de mousseline; cum. çuvre „latus vestis posticum“; bulg. ğevre „basma brodată“, serb. čevre; ngr. *τσεβρέ*, mouchoir.

ghelir n. 1. (în sens bun) venit în genere.

AR. 213 (d. 1821): Grecii îi vindea împreună cu căpeteniile ca un *ghelir* al lor de moștenire.

2. (ironic) venit neașteptat, câștig din întâmplare, fără muncă saü experiență, sinonim cu „chilipir“.

FIL. 165: töte aceste *gheliruri* le scim, sint bune, dar vin cu țrăita. ORĂȘ. 21: Atunci îmi mergea bine, atunci, atunci *gheliruri*...

— GELIR, revenu, rente (d. *gelmek* „venir“).

Numai sensul ironic a supraviețuit în limba de astăzi.

gherdän n. salbă de mărgăritare, colan de pietre scumpe (cum purtau înainte cocönele și ađi țarancele).

REV. I, 337 (f. de z. 1669): un *gherdan* de curele marî cu 12 ughi. AL. 237: Eü călare, ea pe gios Cu *gherdan* de flori frumos.

Var. (arch.): **ghirdan** și (munt.) **ghiordan**.

UR. XI, 224 (f. de z. 1749): un *ghirdan* de mărgăritar în 6 așe. STAM. 108: la gât *ghirdan* i-aü pus de smaragd și de rubin. OD. I,

134: sipeturi de sidel pline cu *ghiordane*, cu cercei. FIL. 215: *ghiordane* de diamant și de rubine, cercei de berliant; 222: fuliile și *ghiordanele* cucónelor; 223: un *ghiordan* de smaragde și safire; 345: la gât avea un *ghiordan* de rubine.

— GERDAN (pers.), cou (litt. ce qui tourne); gerdanlyk „collier“; bulg. gerdan, serb. đerdan, alb. gërdan, rut. gerdan (giordan) „salbă de lei“, mcr. ghiurdane „salbă din leițe și icosari“, ngr. γιορντάκι (§ 85).

gherghef n. uneltă de brodat cu acul pe câmp de pânză sau de altă materie. Vorba revine în prosa literară și în cântecele populare.

a. AL. T. 331: să* aduci aici *ghergheful* cel cu turcu călare; 342: să veți cum cósă la *gherghef* să te minunezi; 432: prostiri cu marginile cusute la *gherghef*. Op. I, 95: bogatele cusături pe *gherghefuri*. FIL. 13: o bucată de pânză cu marginile cusute în *gherghef*.

b. TEOD. 345: Cósă 'n pat, cósă 'n *gherghef*, Dar de cusut n'are chef. SEV. 13: Maica-i la *gherghef* cosea Și coșile 'și despletia... ȘEP. I, 74: Cáci din furcă și *gherghef* Nu mai veți făcând vre-un chef. MARIAN I, 26: *Ghergheful* pe grindă Și drăguța 'n tindă.

— GERGEF (pers. kiar-ghial „atelier, fabrique“), métier à broder (d. kiar „travail“ și gial „lieu“); bulg. gërgëf, ngr. κερκέφι, broderie (§ 97).

gherghir n. cămară boltită cu oblónă de fier în care se păstra diferite lucruri de ale casei.

AL. T. 1343: unde să mă ascund? în *gherghir*, cucóne! CR. I, 194: scóte din *gherghir* nisce straițe fórtē vechi

Var. (arch.): **ghevghir** și **ghiaughir**.

KOG. 273: Și le ținem tot ascunse Prin *ghevghiruri* sînt supuse. BELD. 389: În mănăstiri și *ghiaughiruri*, care unde au apucat. STAM. 533: *ghevghir*, beciú făcut pentru asigurarea focului. AL. (Negr. I, XX): belșugarea cămării și a *ghevghirului* cu feluri de mezeli curi, dulcețuri, vutce, etc.

— KIAVGIR (pers. kiar-gir, litt. qui se charge d'un travail), souterraine, édifice ou construction en pierre; ngr. γκαυγίρι, maisonnette en pierre.

Vorba, în trecut și în present, e specială Moldovei.

ghermesut n. un fel de atlaz cu ape din Alep.

DION. 166: *ghermesutu* 1 leu cotu, mult 50 parale cotu. Op. I, 133: capótele de felendreș, de *ghermesuturi* și de felurite stofe.

Var.: **ghermesit** și **ghemesit**.

UR. XVI, 275 (d. 1797): trei mintene de *ghermesit*. TARIF 1792: cutnie i *ghermesit* de Brussa. REV. II, 334 (d. 1821): o giubea de *ghermesit* năhutiú; Ibid. I, 57 (d. 1786): un *ghimesit* de hindie în dungă. AL. T. 25: cu fața de *ghermesit* de Lipsca. GHICA, 501: antiriile eraú de *ghermesit*, de citarie...

— GERMSUD, satin fort Ham. Despre stofe (§ 86).

***ghiaur** m. necredincios: nume ce Turciú dau ca

poreclă popórelor nemahometane și idolatre. Vorba revine la vechii cronicari și în cântecele populare.

a. M. Cost. 298: chiamă pe *ghiaurii* ce sînt boierii acei țări și pre cine ar vrea ei să-și alégă Domn, să le hie dat; 371: dacă aũ tocmít óstea, Seid-Pașa aũ chieamat capetele, și ale nóstre munte-nesci, și le aũ dat poronca așa: „Cânilor! iacă, eũ voiũ merge drept asupra *ghiaurului* [Racoți]...” Nec. 304: scris-aũ Vezirul cu scãrbã la Pașa de Thigina, dîcînd: „cã Beinl de Moldova este un *ghiaur* și scie tóte ce se fac la Mosc și la Leși, de le serie tot adevêrat la Pórtã; iarã tu, veđi Dómnne, ești busurman și nu scii nimicã ce se lucrézã”. Dion. 172: puternica Impêrãție sã-I lase în pace pre *ghiaurii*.

b. AL. 113: [Crîm-Hogea] Bun sosit, *ghiaur* Doncilã! TEOD. 557: A înviat *ghiaurul*, El este balaurul! CAN. 222: Noi dacă ni-am întilni Cu *ghiaurii* roșiori...

— GIAUR, infidèle (d. ar. kiafir „qui n'a pas la vraie foi”); alb. bulg. ghiaur, serb. điaur, ngr. (pl.) γιαουρίδες. **ghiaurluc** n. perfidie, necredință.

BELO. 380: Un *ghiaurluc* ca acesta, nici odată n'am cređut.

— GIAURLYK, infidélité, défaut de foi; serb. điaurluk.

ghidi! înt. cu care se amenință pe cine-va (maĩ mult în glumã): ce maĩ!... (obícînuit repetat).

Nec. 312: Dumitrașcu-Vodã cetind țidula aceluĩ copil... telpiz bun, aũ đis copilului: *ghidi*, cahpoglu! AL. T. 243: *ghidi*, hoț bêtãrãn! 270: *ghidi*, hoț șiret! al înteles cã am nevoie sã mē desbãr de vecinãtatea ta; 497: *ghidi*, ștregar! 619: *ghidi*, leneșule! 829: *ghidi*, obraznic! 840: *ghidi*, șuler viclén! 1297: *ghidi* potlogar nerușinat! Isr. 46: zãrind puiul de corb în slava cerului... fata începu a-i face cu degetul și-I đise: *ghidi*, *ghidi*, țãlharule ce ești! ORAȘ. II, 160: *ghidi!* *ghidi!* cutrã și vulpe bêtãrãn!

— GIDI! (pers. cornard), quel individu! quelle chose! (expresiune de mirare sau de muștrare); EX GIDI! quel diable d'homme ou de chose! (expression triviale); serb. aĩ djidi! „frumos“! (ironic); bulg. gidi! interj. de mépris.

Particulã interesantã maĩ ales prin formele-ĩ derivate ce nu le maĩ întilnim aiurea.

ghiduș m. l. poznaș, sinonim cu „mucalit”.

AL. T. 72: mare *ghiduș* era și nostim; 284: Care ceialaltĩ, *ghidușule*? CR. I, 24: ghidi, ghidi! *ghiduș* ce ești!

2. (cu sens nefavorabil) trîntor.

ȘEP. II, 47: celuĩ leneș se đice: împuțit, dugleș, *ghiduș*.

Vorba se aude numãĩ în Moldova și e o derivațiune din *ghidi!* cu sufixul -uș (§ 23): e o veche formațiune secundarã care revine deja la Dosofteiu (cf. ghidușesc).

ghidușesc a. comic, ridicul.

DOSOFTEIU, Ghen. 25a: idolo-slugașii purtãnd a mână idoliĩ și podobiții cu un feliũ de obraze *ghidușesci*, cãntãnd descãntãnd din-

tr'însele, alerga tâlhărește dă ținea calea a bărbați și a femeii, săvâi cum fac la noi cucii.

ghidușie f. pozna, năsdraună.

STAM. 274: fac *ghidușii* de cari Domnul și boierii fac haz. AL. T. 638: o fi *ghidușii* de ale lui, că mai Pepelea de cât el nici că s'a mai dat; 982: Kir Manoli spune *ghidușii*; 1661: cine face și spune mai multe *ghidușii*, ăla 'i creșut, ăla izbutescă!... GANE III, 209: făcea *ghidușii* prin odaie cântând ca Barbu lăutaru. XEN. 69: anecdotele și *ghidușiile* notarului făceau pe Iorgu să riță.

ghigilic n. (și ghigelic) scufie de noapte.

BELO. 342: să nu-l lase să se culce noaptea fără *ghigilic*. AR. 97 (d. 1821): mă lovi în *ghigelic* și ferii taclitul cu care eram legat la cap. AL. T. 835: aședă perina și-și pune un *ghigilic*. NEGR. I, 301: *ghigilicul* tatei și benișelul mamei. GHICA, 4: Vodă era cu *ghigelic* de noapte pe cap.

— GEĞELIK (litt. propre à la nuit), bonnet de nuit (d. gege „nuit“); serb. điegeluk. Vorba e specială Moldovei.

ghiol n. ochiul de apă (Costinescu), baltă.

CR. I, 242: mare *ghiol* de apă trebuie să fie în mașele lui. ȘEP. II, 228: *ghiol*, apă stătătoare și adese-orî adincă.

— GÖL. endroit où se rassemblent les eaux, mare, étang; alb. bulg. ghiol „baltă“, mer. ghiole.

***ghiorde** f. (și ghiordea) un fel de scurteică (§ 82).

UR. XVII, 58 (d. 1767): o *ghiorde* vînătă cu singep; 64: o *ghiorde* de bogasie. Doc. III, 58 (d. 1786): bogasierii să nu aibă voie să blănescă *ghiordei* sau tivilichii sau giubele.

— KÜRDIYE (ar.), espèce de casaque (d. kurd „kurde“: cf. cazaclie); serb. čurđija „cojocel“.

ghiordeică f. ghiordie mai scurtă.

UR. VIII, 61 (d. 1767): o *ghiordeică* de șam blănită cu singep.

ghiordum n. (și ghiurdum) joc cu 24 de cărți care aduce cu stosul, odinioră forte la modă în Moldova: el costa pe unii boieri pe sêră de la 200 până la 300 de galbeni (Wolf, 234).

REV. II, 329: Altu având copii mari și vedând *ghiordumuri* mari... XEN. 27: cel mai bun jucător de *ghiurdum* din Pêtra. ORĂȘ. I, 219: un negustor chior de un ochi îl îndemna să jöce *ghiordum*. GHICA, 9: o grămada de mosafiri se și aședară la *ghiordum* cu clucelul în mijloc rēsturnat pe sofa.

— GÖRDUM (litt. am vedut), jeu de cartes (§ 91).

ghiojghiore adv. pe față, la lumina zilei.

AL. T. 41: noi să ne lăsăm, așa *ghiojghiore*, să ne despöie?... 124: așa și cu impositele... eee! pre *ghiojghiore*; 1469: ș'atî creșut voi că vi s'ar trece coțcăriile așa *ghiojghiore*, ca'n satul lui Cremine? ORĂȘ. II, 3: *ghiojghiore* ministru mare, logofet bisericesc.

— GÖZGÖRE (devant les yeux), publiquement, ouvertement. Despre particule (§ 25).

ghiötura f. și adv. 1. (termin comercial) totalitate, sinonim cu „toptan“; obișnuit în locuținea ad-

verbială „cu ghiotura“, în totul, pe de-a întregul: a vinde, a cumpăra cu ghiotura.

Doc. IV, 290 (d. 1795): care va vrea să-și facă case din nouă sau alte acareturi și meremeturi cu *ghiotura*...

2. (cu sensul generalizat) cu grămada.

CR. II, 5: s'apucă de însemnat la greșeli cu *ghiotura* pe o draniță.

— GÖTÜRE (kötüre) [subst. adj. și adv.], totalité de plusieurs choses prises ensemble, tas, monceau, masse, bloc, en bloc; serb. dītura, alb. kuturu, gr. ζοτροροβό, au hasard. Alt sinonim e mold. „vurta“ (Al. T. 1541: dacă vrei un galben pe tot orzul, îl ieși cu *vurta*).

ghiozdân n. 1 portofoliu mare.

REV. I, 412 (d. 1821): un *ghiozdân* de piele cu mai multe hărți.

2. săculeț de pus cărți, pentru școlari.

DELAVER. 216: copiii goniau cu *ghiozdanele* la școlă. R.-Cod. 203: *ghiozdanu* cu cărțile, Lădița cu rilele...

Var. (mold.): **ghizdan**.

AL. T. 1881: adă-mi *ghizdanul* cel mare, cel cu doftorif.

— GÜZDAN (ar.-pers. güz-dan „qui renferme un cahier“), portefeuille (d. ar. güz „cahier, feuille“ și pers. dan „contenant“); bulg. gozdan, serb. guzdan, mcr. ghiuzdane „giamantan“.

ghiozdănaș n. ghiozdân mic (sau desmierdător).

TEOD. 140: *ghiozdănaș* cu cărțile...

ghiudèn n. cârnat uscat.

TARIF 1776: *ghiuden* de 10 ocă 1 leu la vamă. TARIF 1792: *ghiudenul* ocau ce-l face aici în Bucuresci 1 ban. DION. 222: Calmucii așternea carnea sub șea, apoi o lua și o mânca ca pastrama de Tarigrad sau ca *ghiuden*. FIN. 233: icre, licurini și *ghiudenuri*.

— GÖDEN („gros intestin“), saucisson de bœuf ou de veau. Vorba se aude mai ales în Muntenia.

ghiul n. (și gul) scul, ghem.

REV. I, 394: *gului* de cânepă și funii de mătase. TEOD. 85: *ghiulur* de bumbac, tencuri de postav. BUK. 107: *ghiulur* de mătase.

— KÜL (ar.), totalité, tout. Termin tehnic comercial.

ghiul n. inel cu o roșă de diamant în jurul unei pietre (vorbă aproape eșită din us).

— GÜL (pers.), fleur en gén., rose; bulg. ghiul „roșă“. Sensul special lipsese aiurea.

ghiuleà f. bombă.

DION. 171: tórănă cu banița felurii de *ghiulele*, și întregi și sparte. ZIL. 36: trei sau patru *ghiulele* au nemerit iar celelalte pe de lături. BALC. 156: găsiră tabăra turcască tixită cu multe mobile, corturi, praf, *ghiulele*; 224: să ardă podul de pe Prut cu *ghiulele* aprinse. JIP. 88: *ghiulelele* pîrfaia... și glonțele...

— GÜLE, balle, boulet; bulg. ghiule, serb. diule, alb. gulië, mcr. ghiule.

Termin militar rămas în limbă (§ 68).

ghiurghiuliū a. (și *ghiorghioliū*) stacojiū, trandafiriū.

R.F.V. II, 340 (f. de z. 1817): o boiama *ghiurghiulie* cu betelă.

AL. T. 181: am să cumpăr o rochie de halastîncă Floricăi... da scii? cole *ghiurghiulie*... TROD. 78: lie *ghiorghiolie*, Rochie de cutnie.

Var. (arch.): **ghiulghiuli**.

ETYM. 2066 (d. 1681): atlas *ghiulghiuli* cu flori albe și verzi.

CANT. Ier. 23: flori albe cu puțin *ghiulghiuli* amestecate.

— GÜLGÜLI, rosé, blanc et rose (d. gül „rose“).

ghivèciū n. 1. ólă de flori.

ISP. 234: să ieși acești puî de dafin, să-i puî în două *ghivece* frumoșe. DELAVR. Paras. 31: plante cu flori mari, *ghivece* cu zambile.

2. bucate gătite cu carne și zarzavaturî (fasole, verzi, mazere, pătlăgele etc.) còpte în tavă sau cianac.

KIK. III, 334: prea era ardeiat *ghiveciu* aseră.

3. fig. amestecătură de diferite lucruri (fr. pot-pourri): sens exclusiv literar.

4. un fel de cărbune (cu var. arch. **ghiuvaciū**).

TARIF 1870: cărbune de *ghiuvaciū*. GHICA 503: le-a aprins șeco mangale cu cărbuni *ghiveci*.

— GÜVEÇ, poêle à frire, casserole plate en terre cuite; serb. dîuveče „un fel de frigare“, bulg. givec „un fel de mâncare“. Vorba e specială Munteniei.

ghiviziū a. 1. roș-închis, mohorît.

SEV. 181: Condiuță *ghivizie*. Legată de pălărie. BUR. 270: Beșica verșie, Beșica *ghivizie*... LD. Datini, III; Șede 'n pânză *ghivizie*, Ce a fost giuruită mie.

2. se dice, în munții Sucevei, de un om slab cu ochii mari (Șecl. II, 228).

— GÜVEZI, couleur bai brun; bulg. ghivezen „roș“. serb. dîuvez „roș“ (dîuvezliă „o mătase roșie“).

ghizluc n. un fel de ilic (în cântecele dobrogene).

BUR. 196: Până ziua lumină, *ghizlucul* și-l isprăvia.

— GÜZLÜK, habit d'automne (d. güz „tömnă“): cf. yazlyk „haină de vară“ (d. yaz „vară“) și kyşlyk „haină de iarnă“ (d. kyş „iarnă“).

ghizlucel n. *ghizluc* mai scurt.

BUR. 196: Să-mi croiesci un *ghizlucel*, Să m'nbrac Nuță în el.

giaba adv. 1. fără folos, zadarnic.

ZIL. 62: *giaba* și în zadar a sa silință multă. AL. T. 90: Vorba ceea: *giaba* vii, *giaba* te duci, nu mai rupi nise papuci... ISP. 40: *giaba* te legi de mine, euscree! LD. B. Sn. 49: ne punem să înmulțim locuitorii, dar *giaba* loc tot este mult. MARION, 114: mai tare ca toți fuge nea Tudoso, dar *giaba* și fuga dumnelui. TROD. 462: Trei ani că lucra, Dar *giaba* era: Dina ce-mi zidia, Nòptea se surpa.

2. (obiceiuit compus de **giaba**) fără bani, de pomană.

AL. T. 1572: biata copilă era gazda bătailor, slujia de *giaba*. STRĂNC. 226: o bucată de pâine ș'un loc de culcuș, și nu le cerea de

giaba nimenea. Id. Gl. și Pov. 11: țiganul s'a dus la un român din sat de rădea cu plată, și l'a rugat să-l radă *de giaba*.

— ĞABBA (subst. și adv.), don, présent, en présent, gratis; bulg. serb. ğaba, mer. (di) giaba, ngr. *τζάμπα*.

Particula pretutindenea populară.

giam n. 1. ochiū de sticlă la feréstră saū la uşă.

AL. T. 1650: uşa de *giamuri* printre care se zăresce o grădină cu flori. JIP. 65: pune *giamu* la casă și îndrept'o spre sóre-résare cu fața. STÂNC. Gl. și Pov. 136: bordeiul spoit frumos cu *giamurile* șterse. MARION, 82: nici unul nu îndrăznia să se uite pe *giam* saū să între în casă. TROD. 475: Mihnea-Vodă nu-l credea, ci de *giam* s'alătura...

2. ceruleț de sticlă: *giamuri* de césornice.

3. fam. monochu.

MARION 1896, No. 35: în ochiul stâng avea un *giam*.

— ĞAM (pers.), verre, vitre, miroir; alb. bulg. serb. ğam, mer. ğiame, ngr. *τζάμ*.

giamgiū m. cel ce vinde saū pune *giamuri*.

— ĞAMĜY, fabricant de verre, vitrier; ngr. *τζαμτζής*.

giamlic n. 1. tóte *giamurile* unei case saū galerii.

Op. I, 128: în sacnasiul cu *giamlic* înaintat pe grînđi. DELAVR. 103: *giamlicul* și uşile se sguduiră și săriră din țîșinele lor.

2. galerie cu *giamuri*.

TELEOR, 18: se uita prin *giamlic* la șirurile lungi de cucóne cari treceau pe stradă. XEN. 130: Prin *giamlicul* intrării nu se putea prea bine distinge figura.

— ĞAMLYK, grande fenêtre ou porte vitrée, vitrage.

giamála f. 1. mască de femei uriașă în vremea Moșilor. Ea e descrisă ast-fel: „Giamala era o momâie de femei mare, de 6 metri înălțime, cu 2 fețe, în față sus și în dos era câte o oglindă pătrată, peste care atârnaū panglice de șic ce serviaū în loc de cap; trupul ei era gros cât o butie. Ea era țesută pe dinăuntru cu cercuri și pe din afară lipite cu hârtii colorate; cămașa ȳ era de colóre albă, fota din spate și șorțul din față de colóre roșie garnisită cu flori; în față avea două mâini împreunate la piept, țiiind un buchet de flori, tot asemenea și în spate avea două mâini iarăși împreunate la piept însă fără buchet. Acéstă *giamală* avea un om înăuntru, care o ținea de belciuge, căci nu era grea, și juca la cântecul lăutarilor: jocul ei era fórte domol, plimbându-se... Giamala juca pe strade și la Moși cu începere din diua de Pasce până după Moși, o chema toți în curțile lor precum chiamă astă-đi călușarii“ (Papazoglu, 19).

Doc. IV, 430 (d. 1795): dulapul care era obicinuit de serbătorele Pascelor precum și *giamala* au poruncit Domnia-mea... să lip-

séscă estimp [fiind an de ciună]. Glos. 262: *giamala*, om foarte ridicul ornat și tare mărit în volum prin ornatul său, așa că în serbătorile nasterii Domnului sperie lumea, mai ales copiii.

2. monstru de urfciune (cu var. *gemal* și *giamal*).

Glos. 262: o *giamala* de muiere... un *giamul* de om... în loc de *giamala* se aude pre alte locuri și *gemala*.

— *ĜEMAL* (oyunu), espèce de jeu de déguisement ou d'imitation de figures humaines (d. ar. *ĝemal* „beauté” și oyun „jeu, farce”); bulg. koleĝaniĝe ili ĝamalare (ĝamalarska družina), mcr. *giamală* „femeie despletită și murdară” (alagă ca *giamală*).

Despre această datină populară (§ 43^a).

giamantân n. sac de piele în care se pun lucruri de drum (în Moldova vorba sună *giamandan*).

GHICA, 245: începe a mai scotoci prin trăsură și prin *giamantan*. AL. T. 114: cine mă vede cu *giamandanul* luând'o hojma tot la picior... 500: slugi es din casă purtând *giamandanuri*, cutii și saltele. GANE II, 200: un al treilea apuca *giamandanul*.

— *ĜAMADAN* (pers. *ĝamedan*), valise, porte-manteau, veste, gilet croisé (d. *ĝame* „habit” și dan „contenant”); bulg. *ĝamadan*, serb. *ĝamadan* „vestă”, alb. *ĝamadan* „jachetă”, rus. *ĝemodan* „ĝiantă”, mcr. *gemadan* „ilic cu găitane” (pentru bărbați sau femei), ngr. τζαμδανι, malle.

giambaș m. I. (sensuri archaice) 1. acrobat, scamator (litt. cel ce și riscă viața).

2. fig. intrigant, înșelător, seducător.

Nec. 225: Dimitrașco-Vodă era un om bătrân, Grec țarigrăden de nenumul lui, de Cantacuzinesci, și era om nestătător la vorovă, telpiz, amăgitor. *giambaș* de coi de la Fanar din Tarigrad. MUSTE. 33: nu era într'alt chip ce ca pre ciuna depregiur sine *giambașii* și înbunătorii să-i izgonescă. Koc. III, 291: Nu sînt gelat de boierii, ce sînt *giambaș* de muierii!

II. (sensuri moderne) 1. negustor de cai, mai adesea neonest: cu acest sens vorba e pretutindenea populară.

Doc. VIII, 107 (d. 1801): *giambașii* să plătescă ierbărit pentru toți caii ce cumpără. CR. I, 106: Moș Nichifor era și *giambaș* de cai... JIP. 73: și schimbă doru și mila bărbatului ca *giambașii* caii la țurguri. GHICA Rev. N. III, 220: când era zapciu, organizase o celtă de ungureni de-i aducea caii furați și avea *giambașii* pe la țurguri de-i vindea.

2. fig. hoț (intr'un cântec din Muscel).

R.-COD. 130: Sturzule, pustiule, *giambaș* de pădure, înșelător de lume...

Var. (arch.): **giambaz**.

COND. 1693, p. 219: 3700 tal. s'au trimis cu Dorasi Comisul *giambazilor* ot Odrîu.

— *ĜAMBASZ* (pers. *ĝambaz* „qui joue sa vie”), danseur de corde, bateleur, piqueur; marchand de che-

vaux, maquignon, courtier; fig. fripon, personne rusée (d. ған „âme, vie“ și baz „qui joue“); bulg. ғамбаз „acrobat“, serb. ғамбас „cunoscător de cai“, pol. dzambas „mijlocitor“, alb. ғамбас „palavragiu“, mer. giambas, ngr. τσαμπάσης, bateleur, maquignon.

giambașlic n. meseria de giambaș și plata sa.
AL. T. 1271: de ce ai să te apuci?.. de doftorie?.. de advocație?.. de *giambașlic*?..

— ҒАНБАЗЛЫК, profession de ғанбаз; fig. ruse, finesse.

giamle f. biserică turcăscă mai mare de cât „mečetul“. Ca termen special, vorba revine:

a. la cronicari.

AX. 123: după obiceiul împăraților turcesci cari merg în totă Vinerea câte la o *giamie*, de se închină la *giamile* cele mari împărătesci. NEC. 306: Tatarii se foarte lăuda asupra lui Grigorie-Vodă, zicând că le au stricat și câteva *giamii*. Văc. 252: Impăratul [Murad] făcu la Andrianopole *giamia* ce se numesce Muradie; 255: a nu se putea face măcar o *giamie* în țară [românească]; 257: a făcut Impăratul toate bisericile *giamii* în țara arnăuțescă.

b. în poezia populară.

TEOD. 432: Din *giamie* când eșia, la Impăratul se ducea...

— ҒАМИ (ar.), mosquée-cathedrale où se récite la prière de vendredi Barb. (d. ғама „réunir, assembler“); bulg. serb. ғамиѝа, alb. ғамии, rus. ғами (meçeti), mer. gemie, ngr. γαμί; sp. aljania.

giamparale f. pl. 1. castaniete (litt. patru discuri): ele puteau fi mici și se legaū la degete, saū mari și se țineau câte una în fie-care mână.

PANN, Nastr. 46: cine numără parale, el jăcă *giamparale*.

2. fig. viers, melodie.

ISP. 292: privighetorile, prin crîngulețele în florite, trăgeau nisce *giamparale* de-și lua auđul; 382: privighetorile trăgeau la *giamparale* numai din gușe, ca să fie mai dulce cîntarea lor.

3. **giambarale**, horă în Moldova după masa de cununie (Sev. Nunta, 281).

— ҶАЛ-ПАРА (pers. çar-pare „quatre morceaux“), castagnettes (d. çar „quatre“ și pare „morceau, pièce“); bulg. çampari. Dêspre instrumente musicale (§ 41).

giampargiu m. cel ce jăcă giamparale (Rev. N. III, 190).
Formațiune analogică (§ 23).

gianabêt a. și m. afurisit, om rău.

GASTER, Lit. pop. 530 (bilet de plăcintă): Ai sufletul de *gianabet*. REV. N. IV, 112: iată șese — ia privesce, ține-te bine, *gianabet*!

— ҒЕНАБЕТ (ar. pollution), homme impur, vulg. sot, niais, malpropre Barb.; serb. ғенabet (=pogan çoviek, ugursuz). Vorba se aude numai în Muntenia (Prahova).

* **giar** n. șal sașu postav foarte fin de pînă de cămilă cu flori cusute cu mîna.

MELCHIS. Roman II, 130: citarele i tabacheri și *giaruri* s'au dat isprăvnicîțelor de Roman. REV. I, 57 (d. 1786): 87 lei un *giar*. FIL. 215: *giar* de India. OD. I, 134: cu *giaruri* și cu taclituri turcesci.

— ĞAR (pers.), châlă long ordinaire orné aux deux extrémités d'une palme Ham.; ngr. *γάρου*, châlă à palmes.

giantă f. 1. giamantan mic pentru scrisori.

Koc. 233: luând *gianta* cu cărțile, au adus-o la împăratul. FIL. 328: avea o *giantă* cu scrisori atîrnată de gît.

2. săculeț sașu torbă de vînat.

AL. T. 1360: o *giantă* de vînat... plină de fișicuri...

3. patronaș, cartușieră.

Doc. II, 403 (d. 1790): o *giantă* de șea turcescă.

— ĞANTA (çanta), sac de voyage, besace, gibecière; alb. bulg. serb. çanta, mcr. ciantă „ghiozdan“, ngr. *τῆθύρα*. Vorbă populară în Muntenia și Moldova.

gentuță f. giantă mică (sașu desmierdător).

REV. N. I, 340: toți 'și strîngeau pachetele, *gentuțele*, șalurile..

gigea a. și adv. nostim (în graiul copiilor).

— gîgt, joli (en langue des petits enfants).

gigică a. diminutiv cu sensul identic. V. giugiulesc.

giol n. 1. numărul arșicelor cît trebuie să puie cineva deodată la un joc.

ISP. Juc. 87: trage în mijlocul armanului o dungă dréptă și aședă *giolurile* în rînd ca soldații.

2. de aci locuțiunile idiomatice „ada puiț de giol“, a lua tóte arșicele, și fig. a șterpeli, a fura; „puiț de giol“, hoție, hoțoman.

GHIGA, 301: nimeni nu sciea să dea puiț de *giol* ca dînsul, nici să potrivescă spetezele la zmeu. GOLESCU: cu mîinile la piept și cu ochii la puiț de *giol* (despre omul ipocrit). ORĂȘ. II, 76: Lumea ar putea dice că sînt puiț de *giol*. ISP. 109: să înșele pe Fêt-frumos și să-i dea puiț de *giol* la inel.

— ĞÛL, totalité, meilleure partie principale de quelque chose (sensul tehnic lipsesce în dicționare).

Termin special generalizat în limbă (cf. giolesc), mai ales în graiul muntén.

giolar m. băiat care scie să potrivescă arșicele eum să cadă totdeauna beiu (Isp. Juc. 78).

GHIGA, 300: reputația lui de *giolar* era mare.

giolesc v. a da puiț de giol, a fura.

JIP. R. Sat. 140: să nu miróse patrioșilor a milióne *giolite*.

giubea f. I. (sensuri arhaice) 1. haină largă, purtată de boieri d'asupra anterului.

NEGR. I, 16: *giubea* de pambriu albastru blănită cu samur. AL. T. 772: șatraru e îmbrăcat cu antereu și cu *giubea*. FIL. 15:

ISP. 270: dascălul nitându-se la ea cu ochii galeși și cu *giu- giuleți* îi dișe... BASME III, 9: numai într'o *giugiulătă* o ducea.

giumbuș n. comedie, haz.

TELEOR, 278: ursul le făcea felurimi de *giumbușuri*, se da peste cap, se tăvălia pe jos. CAL. 1881, p. 79: Turcii hotărîră să le facă o poznă, ca să rămâie de *giambuș* munca lor pe iarbă. ORĂȘ. II, 160: Ți trebuie casă și bună mâncare, și lux, tr-n. *giumbușuri*...

— GÛMBÛȘ (pers. se mouvoir, s'agiter), amusement, divertissement; bulg. serb. ġumbuș „veselie“.

giumușel a. comedios, hazliu.

ETYM. 1055 (horă): Ariciul e mititel, Mor fetele după el, Că e mic și *giumușel*.

giungiurliu a. 1. draguț, nostim.

MARION 1892, No. 30: erau fete tot una și una, *giungiurliu* nu alt ceva; 1898, No. 22: Petrică, june *giungiurliu*...

2. so dișe de o cafea turcască cu caimac.

— ġÛġÛLI, joli.

Vorba e specială Munteniei și face parte din graiul mahalagiilor. V. giugiuc și giugiulesc.

giurgină f. horă caraghioasă turcască: „a juca giurgina“, a duce pe cineva de nas.

ISP. B. Sn. 89: să nu dea peste vr'o muiereșcă, care să-l jöce *giurgina*.

— ġEORġINA, danse grotesque dans laquelle une ou plusieurs personnes jouent la pantomime en accompagnant la musique de gestes, de grimaces, d'attitudes les plus risibles, où la langue, les yeux, la tête, les pieds et les mains ont chacun leur différent rôle (d'Ohsson VII, 434). Vorba circulă în Muntenia.

giuvaer n. 1. podóbă de pietre scumpe, nestemată (cu pl. giuvaere și giuvaeruri).

COND. 1698, p. 164: cu *giuvaerul* și cu două blane de samur co s'añ dat Impăratului. IST. 1715, p. 98: cine cu aur, cine cu *giuvaeruri*, cine cu arămurii... UR. XXII, 312 (d. 1826): toate șalurile cele bune i *giuvaerurile* și mărgăritarul. AL. T. 421: dacă ai *giuvaeruri*, trebuie să le arăți; 1858: mai multe *giuvaeruri* i argintării găsite asupra hoțului Grozan. GHICA, 84: șaluri, *giuvaere*, stofe scumpe, bani.

2. fig. comoră, mai ales comoră de om, sculă (la fig.).

ZIL. Rev. III, 382: Rîvniși să aibi acest *giuvaer* [dreptatea]. Ca o lumină de la cer. AL. T. 416: Ha, ha, ha! Ce *giuvaer* îi [Luluța]! 791: Ghiță e un tînor cum se cade? un *giuvaer*; 1634: ești un *giuvaer*. ISP. 291: te sfătuesc să nu pierzi din mână un *giuvaer* [ginere] ca acesta ce ți-l trimite Dumnezeu. BASME I, 128: ferici pe bătrâni că añ asemenea *giuvaere* de copii; III, 112: nu-l mai încăpea pielea de bucurie, c'a dat peste asemenea *giuvaer* de ginere; IV, 148: numai între draci mai găsesci asemenea *giuvaeruri* [slugi].

Var. (mold.): **juvaer**.

STAM. 169: perise straiete de pe el cu *juvaeruri* cu tot. AL. T. 75: Ah! fraților ce *juvaer* de grădină 'i Mabilu! 801: stofe și *juvaere*

mai frumoase de cât în oraşul nostru; 1729: un calic care mi-a furat toate *juvaerele*.

— **ĜEVAHIR** (ar.), pierres précieuses, bijoux (pl. d. ĝevher, turc. ca sing.); bulg. ĝivair; serb. ĝevair, alb. ĝevahir, ngr. τζεβαήρι (τζοβαήρι), joyau.

giuvaerică f. la pl. scule de pietre scumpe (ca podóbă femeiască): formaţiune analogă cu ngr. τζεβαήριον.

TARIF 1792: *giuvaerică*, mărgăritar i cósornic de sîn. FIL. 209: *giuvaericale* date cocónei Duduchiî la sfîntul Andrei; 212: *giuvaericalele* ce ţi-am trimis de dîna mea. ISP. 395: sub coş puse primeneli şi câte-va *giuvaericale* de ale ei. CAL. 1883, p. 57: făcu din toate *giuvaericalele* sale o motoscă. BASME II, 8: o să-ţi dea mama *giuvaericale* multe.

giuvaergiu m. (şi Mold. *juvaergiu*) bijutier.

Kog. 260: un *giuvaergiu* care grăia cu Impăratul în toate zilele. FIL. 90: am mai primit diamanticele de tot felul, de la cei mai vestiţi *giuvaergii* din Sambul; 209: 12.500 lei daşi *giuvaergiu* pentru diadema de diamant. AL. T. 752: vrea să dîcă mă iubesc pentru *juvaeruri*, par'că aş fi *juvaergiu*.

— **ĜEVAHIRĜI**, joailler; bulg. ĝivairĝi, ngr. τζοβαερτζής.

***giuvaneă** f. ţeva imanelii unui ciubuc (vorba se află la Polysu şi în Glosar).

— **ZIVANE** (pers.), petit tuyau comme celui d'un bouquin de pipe.

Astăzi vorba a eşit din us odată cu aparatul însuşi al fumatului (§ 89).

gorgàn n. 1. numele marilor movile cari conţin adesea morminte străvechi.

Cuv. I, 250 (glosă d. 1568 şi 1580): *gorgan*, Od. II, 267: *gorgane* sînt multe în România şi de câte ori vre-un căutător de comori, călăuzit de flăcările ce es nóptea de pe faţa unui *gorgan*, s'a ispitit a face o grópă cât de puţin adîncă într'însul, el a dat neapărat peste oseminte de om.

2. numele unei movile şi al unei mahalale pe malul Dîmboviţei în Bucureşti.

— **KURGAN**, chateau fort, citadelle, partie d'une ville entourée d'une enceinte (d. kurmak „poser, ériger, élever“); cum. kurgan „tumulus“; rus. kurganŭ (korganŭ=mogyla), rut. pol. kurhan „movilă“, ung. korhány.

Vorba se trage de la Tătari, cari o dederă Ruşilor şi Polonilor, de la cari trecu la Români şi la Unguri.

gugiumàn n. 1. (şi **gugiman**) căciulă de samur cu fundul alb pentru Vodă şi beizadele saŭ roşu pentru boieri (conform etichetei trecute).

ETYM. 65 (d. 1579): doi *gugiman* sobol... ZIL. 85: în locul caului Domniî pórtă *gugiumane* adică căciuli de samur cu fundul de postav. Od. I, 71: un *gugiuman* de samur cu surguciu de pietre scumpe; 77: ginerele seđu la drépta lui Vodă şi purta în cap *gugiuman* donnesc. FIL. 27: bătrânul boier avea la brîu un hanger de

aur, iar în cap un *gugiuman* de samur cu fundul roșu; 140: *gugiumanul* de samur cu fundul alb al acestui frumos principe. GHICA, Rev. N. II, 174: Vodă îmbrăcat cu giubea albă, hanger de brilianturi la brâu, cu *gugiumanul* de samur, cu funda (!) albă cam pe frunte.

Vorba revine adesea în cântecele populare.

AL. 89: Unde Domnul cu caftan și pe cap cu *gugiuman* Sta culcat pe un buzdugan. TEOD. 532: *Gugiumanul* de Domnie, Sabia de Impărăție. VULP. 305: Săbii multe strălucind, *Gugiumanele* roșind... ȚARA N. II, 495: Ia să scoți pe Coibea al meu, Să-î dai *gugiumanul* tău.

Var. (mold.): **gugiumană**.

N. COST. 46: s'aș sculat Domnul Constantin-Vodă în picioare, luându-și *gugiumana* din cap, plecându-și capul cu chip smerit spre țară, de și-aș cerut iertăciune, căci în Domnia lui s'aș izvodit aceste obiceiuri de mare neputință a țării. GHEORG. 307: dinapoia lui Vel-Post. stă V. Spătar cu semnele ce s'aș arătat mai sus, fiind în mâna stângă *gugiumana* Domnului, adică șlicul cel de sobol, când îl ridică din cap. NEGR. I, 126: Unde-ți zări astă pană de la *gugiumana* mea, Pre care pe drumul slavei pururea o veți vedea. GANE I, 10: Vasile Lupu purta *gugiumana* pe cap.

2. ași (ironic) ișlicul purtat de Ovreii bigoți.

GHICA, 299: cu undița de prins pește apuca *gugiumanul* ovreiuului de fund și-l ținea spânzurat.

— GÜGEMAN, coiffe de femme. Vorba lipsesce aiurea.

Vorba turcească a dobândit românește un sens mai nobil, devenind sinonim cu calpac, cauc, ișlic (V. aceste vorbe).

gugusciiuc m. porumb sălbatic (*Columba palumbus*).

Var.: **gugusciiucă** (Dr. Crăinic. în Conv. XXII, 335).

— kuskuguk, espèce de coucou, pigeon sauvage, ramier (d. guguk „coucou“). Despre fauna (§ 101).

H

habar n. grijă, pês: „a nu avea habar“, a nu-î pêsă, a nu se îngriji, a nu-î trece prin mințe.

BELD. 897: Nu se îngrija de nimică, de dușmanii n'avea *habar*. AL. T. 118: am s'o duc vesel fără *habar*; 475: ce'mi pasă... dacă 'i moda, n'am *habar*; 1185: puteai să mori și eu *habar* să n'am. CR. II, 22: voi *habar* n'aveți de toate acestea. MARION, 11: pe mine, nevasta lui!.. pe mine, care *habar* n'am de cine-va... Isp. 16: dacă vei merge cu mine, *habar* să n'ai; 139: de te vei păzi bine, *habar* să n'aibi; 400: mai puse un sac, ba încă unul, cumpăna *habar* n'avea. STĂNC. 225: frate-seu nici *habar* n'avea de el și nici că vrea să scie de trăiesce ori ba.

Vorba, cunoscută și în Ardél (Pop-Reteg. 97: de inel *habar* n'avea), figurază într'un proverb (Pann, 60: tu mori după mine și eu n'am *habar* de tine) și în poesia populară din toate provinciile române.

AL. 42: Adă-o vadră de Cotnar și de plată n'ai *habar*. TEOD. 552: El nu scie ce-i frica, *Habar* n'are de nimica... MARIAN I, 2: Maică, nu vorbi în zadar, Trupul meu n'are *habar*. VULP. 32: Rău Costea că mi-i certa, Ei *habar* nu avea...

Var.: (mold.) *abar* și (munt.) *haber*.

STAM. 471: pentru boierii și chiverniséla lor el n'are *abar*; 47: bietul om *abar* n'avea de toate acestea... ISP. 130: *haber* n'am, numai vîntul să nu-mi bată. JIP. 100: n'aŭ *haber* că s'aŭ rumănit.

— HABAR, HABER (ar. haber), avis, nouvelle; cum. habar „res novae, nova”; bulg. aber, haber și hăbăr, serb. alb haber „scire, pês”, mcr. hăbàre „scire”, ngr. χαμπάρι (χαμπέρι), avis, nouvelle.

Una din puținele vorbe orientale cari se bucură de o respândire generală în mai toate provinciile române, ceea ce indică (ca și „dușman”) o provenință mai veche de cât împrumuturile cu circulațiunea locală (§ 9).

hac n. 1. ceea ce se cuvine de drept: datorie, plată (sinonim cu munténul „simbrie”).

N. COST. 25: de are și vrea Impăratul să așede pace cu Nomții, noi avem a cere *hacul* sângelui nostru și a părinților noștri. AMIR. 174: ei [Nohaii] să plătescă *hacul* pămîntului, cât li s'aŭ orînduit. COND. 1776, p. 40: *hacul* acestora [al văcarilor] să cisluească sătenii pe vitele ce vor avea. UR I, 40 (d. 1814): de la toate calfele ce vor eși pe *hac*, să dea la cutia bisericeii 24 parale. S. NĂD. 5: ei avea ca *hac* 500 lei proști pe an. CAN. 9: Și-i dă *hacu* 'n giumătate și bătăi nenumărate.

2. fig. răfuială, regularea unei socotelii: de unde locuțiunea proverbială „a veni de hac”, a da de căpătâi, a o scote la căpăt, a dovedi pe cineva: tot așa în turcesce și bulgăresce (§ 38).

AMIR. 165: Tatarilor le aŭ venit Hanul de hac, că aŭ iernat Abdula-Pașa și Hanul oștea pe dinșii. KOG. 216: arătând toate faptele Lajilor pre amăruntul, la care sta și Domnul singur să le vie de hac, căci mai cuprinsese totă Moldova./ ZIL. 26: o Impărăție așa gróznică care până ieri cutremura lumea, astăzi să nu pótă veni de hac unui Pasvantoglu. AL. T. 217: să ne facem muute și punte și să-i venim de hac ispravnicului; 338: nu deschidi?... ei! las' că-i viu eŭ de hac! CR. I, 32: cu capra ți-ai pus în cărd? capra ți-a venit de hac. PANN, 19: nelegiuitului îi vine de hac necredinciosul. ISP. 45: mi se pare că flăcăul ăsta mi-a venit de hac; 86: nădăduesc că-i veți veni de hac; 283: numai tu mi-ai venit de hac pe lumea asta; 362: tu n'o să-mi scapi, 'ți viu eŭ ție de hac. AL. 106: Mâni virtej am să mă fac, Să vin Turcilor de hac! TEOD. 526: Măi vâtaf, minte să ții, L'altul de hac să nu vî...

3. locuțiuni analoge: „a veni la hac”, „a da peste hac”, cu același sens.

CĂPR. 310: aŭ fugit Constantin-Vodă la Pașa de la Dîrstor, spuindu-i... totă țara o aŭ stricat [slujitorii], deci pentru ca să le vie la hac, aŭ trimis la Racoți cu rugăciune de bine și Ștefan-Vodă

cu oști să-î taie, să-î omóre. MARIAN I, 149: O Novac, baba Novac, Acum *îi-ai dat peste hac*...

— HAK (ar. hakk „vérité, justice“), droit, somme dûe, devoir, obligation, loyer, salaire, honoraire; alb. bulg. serb. hak „simbrie“, ngr. *χάκ*, juste; sp. hoque „aldămaș“. V. *léfă* și *nafaca*.

Sensul primitiv de „simbrie“ e propriu Moldovei, în vechime ca și astăzi; cel figurat e pretutindenea cunoscut. Vechiul termen juridic rămas în limbă (§ 71).

hagiü m. (și *agiü*) 1. cel ce a călătorit spre închinare la locurile sfinte (Ierusalimul pentru creștinii și Meca pentru Mahometanii). Femininul „hagică“ corespunde bulg. *hagiika* și serb. *hagiña*.

DUM. 39: pe *hagiü* îi aduse la Meca. GLOS. 8 (prov.): a se face *agiü*, a se ruina, a sărăci (din cauza marilor cheltuieli ce reclamă o călătorie așa de lungă).

2. titlu onorific dobândit după întorcerea dintr'o asemenea călătorie (și sub forma *hagi*).

AL. T. 1225: *Hagiul* aș pretins să ședem în casa lui și să nu ne îngrijim de nimică despre ale vieții; 1260: *Hagi* Hristodulo cu care am fost la Ierusalim. GHICA, 321: *Hagiului*, fie ăis în trecăt, îi cam plăcea vinul. MARIAN I, 147: La Iovița lui Novac, lui *Hagi* Baba Novac...

— HAĞI (ar. vulg. *ağı*), pélerin, se dit du musulman qui a fait le pélerinage à la Mecke et du chrétien qui a visité Jérusalem, titre honorifique donné quelquefois aux notables du village Barb. (d. hağ „a ținea o serbătore“); bulg. *hagiña*, serb. *hagi* și *hagiña* (*agiña*), rus *hagi*, pol. *hagy*, alb. *hagi* (*ağı*), mcr. *hagi*, ngr. *χαγίτης*.

hagialic n. călătorie la locurile sfinte; 1. a Turcilor la Meca: hagialicul e prescriș fie-cărui musulman odată cel puțin în viața sa.

DUM. 39: Moametaniî merg pe toți anii la Meca pentru *hagialic*.

2. a creștinilor la Ierusalim.

GHICA, 302: îi se făcuse [lui Teodoros] poftă de *hagialic*...

Var. (munt.): **agialic**.

DELAVR. Paras. 155: o nepotă pripășită pe lângă el, de când a plecat la *agialic*. GLOS. 7 (prov.): a se duce la *agialic*, a se ruina, a-și pierde starea (cf. mai sus proverbul sub „hagiü“).

— HAĞILYK, pélerinage à la Mecque; bulg. *hagilyk*, serb. *hagiluk*, alb. *ağilek*.

haham m. l. (sens archaic) rabin.

AMIR. 142: l'aș trimis la *hahamul* de Cracău și la *hahamul* de Dubăsar. Doc. III, 62 (d. 1787): venituri ale *hahamului*.

II. (sensuri moderne) 1. tăietor de vite și de păsări, la Evreii.

UR. III, 277 (d. 1823): pasărele ce va avea de tăiat *hahamul* jidovilor pămînteni să le taie.

2. (ironic) arhanghel.

MARION, 19: A! a! capra dracului, te a luat *hahamul*... JIP. R. Sat. 88: să fi smerit ostaş politic, alt-fel te strînge *hahamul* de gât...

— HAHAM (ebr. *haham* „înțelept, învățat“), docteur juif, scribe; bulg. serb. *haham*, ngr. *χαρμης*.

Vorbă pretutindenea cunoscută, dar adî cu aplicațiunea mai mult ironică (ca sensul figurat special Munteniei).

***haham-başa** m. marele rabin al Evreilor pămînteni: el plătia o dare anumită ce formă unul din veniturile cămărăşiei celei mari.

KOG. 210: îndată l'aŭ ridicat, ducându-l în capul tîrgului de gios, lângă *haham-başa*, și l'aŭ spinzurat la o dughiană. COND. 1776, p. 14: 60 lei de la *haham-başa*. UR. XIX, 79 (d. 1776): dăm volnicie lui Isac *haham-başa* și tuturor jidovilor din Iași, ca să aibe voie a scote casa cu locul ei la mezat; III, 275 (d. 1823): la toate cele ce vor găsi cu cale *haham-başa* și cei mai fruntași din jidovi pămînteni să dea cu toții ascultare. Doc. III, 62 (d. 1787): staro-tea fiind și vechil de *hahambaşa* lua de tot ovreiuul casnic câte taleri 1 pe an. AL. T. 746: dacă nŭ l-aș cunoșce creștin, l'aș crede botezat ca *haham-başa* ta...

— HAHAM BASHY, le grand rabbin, chef de la communauté juive; bulg. *hahambași*.

haidamac m. (și *aidamac*) hoț, tălhar.

REV. I, 388 (d. 1821): spre mai bună apărare și strejuire de *aidamac*, aŭ ales dumnêlor pre Căminarul Sava, Bimbașa al Curții domnesci, și l'aŭ îndatorat cu bună lăfă, ca să strîngă omeni vrednici spre paza orașului. ISP. 279: acolo umblă cîtva timp ca un *haidamac*; 336: li se acrise tot umblând încôce și încolo prin pădure ca nisce *haidamac*. ID. U. sfăt. 57: curățind țările de tălhari și *haidamac*. CAL. 1895, p. 52: putea ghici ce făcea fata cu zmeii, ea singură între trei *haidamac*.

— HAYDAMAK (nom de certains cosaques rebelles de Pologne), ravageur, pillard, brigand; rut. *haidamak* „războinic în stepe, tălhar“, rus. *gaidamak* „tălhar“, pol. *hajdamak* „cazac zaporojan“.

Terminul figurând cu acest sens numai în idiomele slave de la Nord, e de origină căzăcescă sau tătarescă. Despre sensul vorbeii la Sêrbî și Bănățeni (§ 34).

hàide! int. ce exprimă îndemnul de a merge, de a porni sau de a începe o acțiune și funcționează ca un imperativ cu formele analogice: *haidem! haideți!*

N. Cosr. 89: vîdînd divanuri strașnice, se invitasă omenii cei cu strîmbătăți asupriți, de apucau unul pe altul, strigînd: „*haide* la Divan!“ CR. I, 267: *haidem* după dînsa! GANE I, 94: ia lada în spate și *haide!* AL. 27: *Haideți* să ne logodim, C'amîndoi ne potrivim...

Var.: **haida! aida! aide!**

M. Cost. 350: cum le au pus capetele sfatul, au și început a strigare toți în toate părțile: *haida! haida!* la ei, la ei! JIP. 142: cu bețu în mână *aida! aida!* până ajunge acolo. ISP. 74: și *aide!* și *aide!* merse cale lungă...; 110: tu, *aide!* cu noi; 182: *aidem*, nevastă, acasă.

— HAYDE (ayda!), en avant! marche! avance! va-t-en! HAYDEIN (en s'adressant à plusieurs personnes), allons, partons! bulg. aïde, haïde, haïdite! (haïda, haïdate); serb. haïde, haïdemo, haïdete! (de unde și istro-rom. [h]aïde, [h]aïdem); alb. haïde, haïdem! mcr. aide! și haide! ngr. αϊβε και γαϊβε. Prin Grecii vorba a pătruns chiar în Italia: veneț. aida! (cf. sicil. macari! tot de origină orientală).

Existența vorbeii în toate idiomele balcanice, în special în albaneza și în neo-gréca, indică un împrumut comun dintr'un izvor unic, care nu poate fi în cazul acesta de cât osmanlia.

haidău m. păzitor de boi în cirédă.

COND. 1693, p. 118: *haidăii* care au păzit boii până au trecut Dunărea; 187: *haidăii* care au adus boii de prin județe până aicea la București. BELD. 343: *Haidăii* de pe la vite, bozagii, plăcintarii mulți. MANUAL ADMINISTRATIV I, 3: ómenii fără căpătăiu, acei ce nu se îndeletnicesc cu lucrul pământului, precum *haidăii*, ciobanii, văcarii, porcarii, herghelie și alții asemenea... CR. II, 21: Ciubuc mocanul s'a călugărit mai cu toți *haidăii* lui. BUR. 56: *Haidăii* cu boii, ciobănașii cu oi...

Formă derivată d. HAIDE! int. cu care se mână boii (cf. haydamak „conduire un troupeau“) și sufixul -ău (§ 23). Ruténul haidei și polonul hajdaj sînt împrumuturi directe de la păstorii români.

Vorba fiind cunoscută în Muntenia, Moldova și Dobrogea, nu însă și în Ardél, exclude o derivațiune imediată din ungurese, unde altminterea nu există un termen corespunzător.

haimană m. (și *aimana*) 1. vagabond: ei formați înainte clasa cea mai din urmă de contribuabili, sub numele de „ceta haimanalelor“, cari nu aveau satul lor anumit, ei erau împărțiți printre ceilalți, iar vataful lor era și peste ocași sau șalgăi (Suțu, Notițe stat. 161).

UR. II, 171 (1788): câte vite vor avea văduvele șalgăilor, mai mult vor da și ele la cîsla *haimanalelor* oanei. HRIST. (1818): Iar să-l fi vădut călare, chiar vataf de *haimanale*.

2. vagabond în genere, golan.

TEOD. 120: De risul copiilor să fi și *haimana* bătrână să rămâi! 486: In tot Bucureștii prin mahalale vedeai numai óste de *haimanale*. SEP. V. 90 (din Sucéva): D'aș tot fi ședut așa, ș'aș fi umblat *aimana*. ORĂȘ., II, 17: prin mahalale, c'un semn, c'o vorbă adun *haimanale*...

3. fără căpătăiu, fără stăpân.

AL. T. 112: Cere în zadar pe loc a sta ș'am agiuns chiar de *haimana*; 840: care vra să ȋică, tuești stăpân aici, ești is de *haimana*. CR I, 38: carul seșu era de *haimana*; 118: căruța asta de *haimana* și iepușórele de izbeliște

4. sub forma *haimăn*, vorba a ajuns să însemneze „petrecere“ în munții Sucevei din Moldova (Șeș. II, 229).

— HAYMANÈ, adv. à la manière d'un étourdi (d. ar. haym „étonné, ébahi, étourdi“). Vorba lipsesce aiurea. *haimănesc* v. a umbla fără căpătêiș, a bate podurile.

PAN I, 141: apucă-te, ȋic, de muncă și nu umbla *haimănând*. REV. N. I, 388: 'mi place să *haimănesc*.

Derivațiune verbală dintr'o formă „haimăn“ (cf. *haimana*, 4), care revine în Moldova.

hain a. și m. I. (sens arhaic) trădător, rebel, sinonim cu „viclén“.

M. Cost. 319: au dat scire la Impărăție pre Vasile-Vodă și pre totă țara, cu piră că este *haină*. NEC. 258: au fost prins pre Turculei, *hainul* cel mare a Impăratului. CANTA, 193: Mavrocordat-Vodă au luat cu sine câți boieri au putut găsi și i-au dus singur la Vezirul și la Hanul, încredințând cum că țara nu-i *haină* și la tóte poruncile împărătesci este supusă. VĂC. 256: Domnul Sêrbilor se descoperi *hain* și trădător... BELD. 415: Că-s necredincioși cu toții, sînt *haini*, resvrătitori. ZIL. 86: peste tóte lipi Ipsilant *țărî* ponosul de *hain*. AL. 210: Brâncovene Constantin, Boier vechiș, ghiaur *hain*!

II. (sensuri moderne) 1. perfid, de rea credință.

DELAVR. 223: nu e așa că Némțul e mai *hain* ca Muscalul? JIP. 30: ești *hain* pe strînsura ta. AL. 131: Cel cumnat jurat, *hain*, Ce venia de la Măcin...; 246: Nu mi-e ciudă de străini, Cât de pămîntenî *haini*... TEOD. 547: Turcul, mare, e *hain*, Turcul, mare, e păgân...

2. rău la inimă, tiran.

AL. T. 1013: o femeie frumușică ce nu-mi pare prea *haină*. VULP. 10: Puiule, *hain* mai ești, La mine să nu gîndesci; 16: Să-i ved slugi pe la străini, Că mult sînt cu noi *haini*; 31: Apoi Tohan cel bêtân, Câne amar și *hain*!...

— HAYIN (ar. hayin), traître, perfide; alb. hain „hoș“, serb. hain, ngr. *χαίτης*.

Vorbă importantă ca un rest supraviețuit din vechea noastră terminologie politică: sensul ei generalizat e depotrivă popular în Muntenia și în Moldova.

hainesc v. 1. (sens arhaic) a se revolta în contra Porții, a se trage de sub stăpânirea turcescă.

N. Cost. 5: Hanul de Crîm care atunci umbla ca să *hainescă* de către Impărăția turcescă; 9: Petriceicu-Vodă s'au *hainit* de multe necazuri ce-i făceaș Turcii. NEC. 206: s'au *hainit* Petriceicu-Vodă, de s'au închinat la Leși. DION. 185: Pasvandoglu se făcuse în puterea lui ca un Pașă și luase cetatea în stăpânirea lui, *hainindu-se* de către Impăratul. VĂC. 265: pe Pașa de la Halep ce se *hainise*, îl prinse făcându-i rêsplătirea cu mórte.

2. în genere, a se lepăda, a părăsi pe cineva.

TEOD. 552: Noi cu el am haiducit, Noi cu el am chiaburit, Dar de când s'a hainit... Mai de tot am calicit.

hainie f. 1. (sens arhaic) trădare, rebeliune.

M. Cosr. 350: pre Ștefan-Vodă îl ținea Impărăția la prepus de *hainie*; 364: turburarea lui Racoți acum era la scirea Impărăției și *hainia* lui Mihnea-Vodă.

2. (sens modern) perfidie, răutate sufletescă.

DELAVER. 103: patimile arse de *hainie*. JIP. 13: *hainia* dușmanului a sdruncinat'o în mii și fărâme.

Formă românească modernă corespunzătoare învechitului „hainlic“.

***hainlie** n. 1. revoltă în contra Porții.

REC. 294: aș luat pe Mihai-Vodă cu mare urgie și cu nume de *hainlie*. AMIR. 123: pe Ștefan-Vodă l'aș omorît, cum omorise și pe Basarab-Vodă cu toți feciorii lui, cu doi ani mai înainte, pentru *hainlicul* lui. AX. 76: către stăpânire se arată cu *hainlic* și nesupunere; 165: prin multe chipuri arătând *hainlicul* împotriva prea înălțatei Porții.

2. revoltă sașă trădare, în general.

COND. IPSIL: la vina de *hainlic*, nu este destul răspuns al muerii a dice numai că nu este amestecată cu bărbatu-său la acea faptă.

— HAYINLYK, trahison, perfidie, ingratitude.

hal n. 1. (sensuri arhaice) 1. împrejurare (nenorocită), calamitate.

KOG. 209: arătând starea boierilor pămînteni de aici, spuiind și *halul* lui ce-l s'aș timplat; 235: se miraș ce vor face scriiind tot *halul* la Tarigrad.

2. stare în genere, situație bună sașă rea.

IST. 1715, p. 65: Vizirul aș întreat de *halul* cetății în ce chip este; 66: l'aș întreat de *halul* războiului.

II. (sens modern) stare sașă poziție, mai totdeauna rea: „într'un hal fără de hal“, într'o stare foarte proustă.

KOG. 289: să-i dea vre-o mângâiere la atăta *hal* și jole. BELD. 379: Veși *hal* și privesce vreme, în ce stare mai ales; 384: Lăsați-i dacă le place *halul* cel dobitocesc. AL. T. 616: am agiuns în *halul* morților. CR. I, 89: bătrâniș vădend pe nora lor în așa *hal*, aș început a o muștra... PANN I, 136: dacă'ți móre calul, 'ți veși pe jos *halul*. DELAVER. 139: eși! să nu te vadă lumea în ast *hal*! ISP. 181: a doua di când se deșteptă boierul, vădendu-se în ast-fel de *hal*, întreat unde se află? MARION, 71: biata rochie! ajunsese într'un *hal-fără-hal*. TEOD. 612: Și 'nadins m'am lădat, că n'ai *hal* să-mi fi bărbat. CAN. 11: Să trecă și bun și rău, Să vadă de *halul* meu!

— HAL (ar.), état, condition, situation, position, circonstance, le temps présent; serb. hal „nevoie“, alb. hal „stare, nenorocire“, mcr. hală „stare rea“, ngr. χαλι, animi affectio.

În toate idiomele derivate vorba a dobîndit un sens peiorativ, care predomină exclusiv în limba modernă (nu fără o nuanță ironică).

halâl a. și n. I. (adj. și adv.) binecuvîntat, fericit, opus lui „haram“ (adesea și cu aplicațiunea ironică).

PANN III, 133: copilul numai ce mănâncă e *halâl*, ce îmbracă e haram. XEN. 37: *halâl* nepot!.. *halâl* vreme am ajuns!

II. (subst.) binecuvîntare (învechit).

BELO. 386: Unde-i a lor mulțumire? *Halâl* măcar n'am văcut.

III. int. 1. (în sens bun) ferice de!

GANE, 82: *halâl* de Miha!.. mândră mirésă mai ia! STĂNC. 57: o casă... *halâl* să-i fie! pe jos numai piatră, odăile mari și luminate.; 124: mare noroc ai avut. mă, *halâl* să-ți fie! BASME II, 49: *halâl* de orzul meu că este cosit de așa mâini harnice! AL. 113: Iți aduc altă mirósă, Care când te-a săruta, *Halâl* de viața ta! 156: Bujor ese, Bujor dice: *Halâl* de tine, voinice!

2. (ironic) mare procopsélă!

AL. T. 137: *halâl* de bieții împřicinați!.. 930: *halâl* de gospodărie bună!.. încă o dușcă băete. CARAG. II, 23: *halâl* să fie de ósele mele! m'ar colonogi.

Var.: **alal** și **halam** (cest din urmă sub influența analogică a lui *haram*).

AL. T. 74: *alal* de cine-i tîner și are bani mulți! STĂNC. 339: ăsta e împărat, nu glumă; *alal* de așa vitéz! MARION 1896, No. 11: *halam* de cumătru! aiurusum să-i fie! Ibid. No. 41: așa căsnicie... *halam* să le fie!

— HALAL (ar.), permis, légitime; cum. hallal „licitus, legalis“; alb. halal „iertare“, bulg. serb. alal (halal), mcr. halale, ngr. *ἡλικός*, legitimus.

Ca interjecțiune, vorba e pretutindenea populară cu îndoita ei accepțiune, seriósă și ironică.

halât n 1. haină de casă saú de nópte.

AL. T. 251: în *halat*, și cu fes cusut pe cap. CARAG. I, 77: Leonida e în *halat*, în papuci și cu scufia de nópte.

2. (ironic) caftanul purtat de Ovreii bigoți.

AL. T. 1594: plóia póte să-mi strice *halatul*, să-mi facă pagubă mare. ID. Pr. 112: îmbrăcat cu *halat* jidovesc.

— HAL'AT (ar. hil'at), vetément d'honneur; rus. chalatú „haină de casă“ (îmbrăcămîntea cupeților ruși); pol. rut. chalat „haină de nópte“. V. Partea II: hilat.

Vorba, primitiv sinonimă cu „caftan“, a încercat în limbile derivate o curiósă scădere a sensului.

halături n. pl. unelte saú dichisuri trebuincióse pentru călărie, trăsură, gospodărie și mai ales de plugarie (vorbă specială Moldovei).

CR. II, 198: *halatur*, ciocane, unelte. SEV. Pov. 104: se duce la un ferar de ia foiul, ilăul și tóte *halatur*le de câte avea trebuință.

— ALAT (ar. pl. d. alet), instrument, ustensile; alb. serb. alat (halat).

halcà f. (și **alcà**) 1. scóbă saú legătură de fier la ziduri și alte clădiri (Polysu).

2. exercițiu militar constând în aruncarea și petrecerea geridului printr'un cerc de fier: acest turnir oriental fu introdus și la noi și deveni un exercițiu favorit al boierilor noștri (§ 62).

MOXA (1620), p. 389: jucași bine astăzi și vrătejiși bine calul la *alca*. URECHE, 225: nice de carte era prost Bogdan-Vodă, la călărie sprinten, cu sulifa la *halca* nu prea lesne avea potrivnic. KOG. 207: boierii iubiau plimbări și *halcale* și *dicături*.

Vorba figurază într'un proverb și într'un cântec.

GLOS. 13: a bate *alcaua*, a pierde timpul în deșert. AL. 106: Mâni es Turcii la *halca*, Sus în Haidar-Pașa...

— HALKA (ALKA), anneau, bague, jeu de bagues; alb. bulg. serb. halka (alka) „verigă de fier“, ngr. χαλκός. V. gerid.

halép n. cotul de Alep (0^m,69), întrebuințat odinioară în Moldova. V. arșin.

COND. 1776, p. 14: Vei cămăraș dând la fișce-care dughiană câte două caturi, un *halép* și un arșin...

— HALEB, Aleppo; halebi pik „l'aune d'Aleppo“.

Halimà f. 1. titlul colecțiunii de povești arabe (cunoscută în Orient sub numele de „O mie și una de Nopti“) după numele povestitoare, a Sultanei Șeherezade, care spune Impăratului cele o mie de basme. Traducerea cea mai citită, cea de Gherasim Gorjan (1835), făcută după cea grăcă modernă, poartă titlul „Halima saū povestiri mitologhicesci-arabesci pline de băgări-de-sēmă și de întâmplări foarte frumoșe și de mirare... compuse în limba arăbescă de prea învățatul Derviș Abubekir și traduse din alte limbi străine în cea românăescă“.

2. fig. povestire saū întâmplare minunată, faptă extraordinară (sens pretutindenea popular).

AL. T. 70: minunat lucru-î vaporul!.. merge focu pe a păca în vremea *Halimatei*; 453: drept să-ți spun, dău, aferim! parcă 'î *halima* curat; 1123: ce de mai drăcii! ce de mai minunății! bre! bre! parcă-î *halima*! CARAG. 28: să-ți povestesc ce am pățit cu mitocanul! să veți, e *halima*! II, 134: nu ți le mai spuți p'alelalte, că sînt *halimale*, domnule! AL. Despot-Vodă, 44: o *halima* întrégă și plină de minuni. MILLO, Chirița, 11: ce să vă spuți, boierii Dv., minunile minunilor, *halimalele halimalelor*!

— HALIM (ar.), doux, patient, bon (supranumele Sultanei povestitoare); ngr. Της Χαλμάς αἱ μυθολογία, les mille et une nuits (χαλμά, récit, narration). Cum se vede, vorba ne vine prin intermediul traducerii neo-grecesci.

halvâ f. (și *alvâ*) 1. prăjitură albă-gălbue din făină arsă și miere, orî din zahăr cu tahîn (servind și ca mân-

care de post). Varietățile cele mai cunoscute la noi: „tahyn halvasy“, preparată cu zahăr și tahîn; „keten halvasy“, asemenea firelor de in; „kataif halvasy“, asemenea unui ciubuc de zahăr etc. Adrianopole și Iamboli erau orașele cele mai renumite pentru fabricarea halvalei.

Doc. II, 318 (d. 1791): *halva* ce se face în Bucuresei cu nucii. TARIF 1792: *halva* de Permez. Doc. IV, 349 (d. 1793): *halva* de Enderne. UR. IV, 131 (1792): *halva* de Țarigrad. AL T. 1144: a mâncat o oacă de măslina ș'o puțină de *halva*. FIL 157: *halvale* de Idirnè. J. NEGR. Copii de pe nat. 120: să spuî vâtafului să cumpere *alva*.

2. dessert cam mitocănesc făcut din griș sau din făină cu unt prósplet, ori cu untură și cu zahăr, de coloro roșie închisă (Étym. 964).

— HALVA (ar. *douceur*), nom de différentes espèces de pâte sucrée dont la base est la farine et du miel (d. halu „doux, sucré“); serb. *alva* (halva), mcr. *halva*, ngr. *χαλβας*. Despre celelalte prăjituri (§ 87).

halviță f. (și **alviță**) 1. amestec de nucii, scrobélă albă și zahăr sau miere.

GHICA, 676: să-i ia din mână o bucată de *halviță*. DELAVR. Trubadur. 147: *alvița* era cam sfărâmată, cam negricioasă și nu prea se vedea să aibă mieji de nucă.

2. joc de copii la lăsatul secului de brânză: se lega de un cuiu bătut în tavan sau de o cumpănă în bătătură o bucată de halviță, ce o ocoliau mai mulți inși: unul legăna sfóra de care era legată halvița și ceilalți se siliau s'o prindă cu gura: când unul o prindea, mușca din ea și-i făcea vînt înainte, până ce bulgărul cel mare devenia mic și la urmă era și el prius și îmbucac deodată (Papazoglu, 128).

Halvița nu-i de cât o „halva de nucii“ (*koz halvasy*).

halvițar m. cel ce face sau vinde halviță.

AL T. 531: un biet *halvițar*... și un biet *bruhagiă*...

halvițarie f. locul unde se vinde halvița.

halvagiū m. cel ce face sau vinde halva.

COND. 1693, p. 556: un cal roib ce s'au dat *halvagiului*, care au venit bumbașir pentru 40 de pungii ce s'au dat la miri. IST 1715, p. 16: *halvagiū*, hasichii... și alte orînduiele împărătesci. AL T. 1440: Dumnelui au fost *halvagiū* vestit peste Dunăre.

— HALVAĞY, vendeur de halva; bulg. serb. *halvağija*, ngr. *χαλβατζής*.

halvagerie f. locul unde se vinde halva.

hamal m. cel ce cară greutăți.

KOG. 273: Pe *hamal* vaqă ce face, că cât îi ziua de mare, cară

lemnne 'n spinare. CONV. IX, 331 (d. 1730): *Hamalii* că-l ridica (pe Brâncovănu) și 'n mare că-i arunca, pe Domn și pe coconi îi tăia. FOR. II, 308: doi *hamali* ai sătrăriei câte 15 lei fie-care. ORĂȘ. II, 19: beu *hamalii* și giambașii...

În Moldova vorba sună **mahal** (metatesă d. hamal).

COND. 1776, p. 16: starostele de *mahali*. UR. XIX, 87 (d. 1826): *mahalii* i cotarii să fie sub ascultarea stăpânului târgului.

De aci derivațiunile secundare: **mahală**, ceva mare și greu, în munții Sucevei (Șed. III, 70), și **măhălit**, transportul saii plata mahalului.

UR. VI, 471 (d. 1823): *măhălitul* târgului să fie a cutiei târgului; VI, 107 (d. 1827): *măhălitul* târgului Ieși...

— HAMAL (ar. hammal) portefaix; cum. chamal „gestor”; alb. hamal, mer. hămal, ngr. χαμάλης; sp. al-hamel. ***hamalbaș** m. mai marele peste hamalii sătrăriei.

FOR. III, 302: *hamalbaș* a sătrăriei are lăfă pe lună câte 30 lei.

— HAMMALBAȘY, chief des portefaix.

hamalic n. 1. meseria și plata hamalului; 2. fig. ceva greu de purtat, topor de ôse.

— HAMMALLYK, métier de portefaix, salaire pour le transport de bagages; fig. travail grossier et pénible.

Cu ambele ei sensuri, vorba e populară în Muntenia. V. Partea II: hamailiū.

hambâr n. (arch. Mold. hambariū) 1. magazie de grâne (accepțiune pretutindenea cunoscută).

NEC. 347: făcuse Constantin-Vodă și *hambare* de puneau pânea la Țuțora. AMIR. 126: Aii-Aga, păzitorul *hambariului* împărătesc de la Țuțora. DION. 192: era făina adunată la ordie peste Dunăre, nu în saci saii în niscai *hambare* pusă, ci pe pământul gol turnată, făcută moghili în sus. AL. T. 45: la imăș copii... acolo vé așteptă *hambaru* cu orđ... CR. I, 153: sisiaic pentru popușoiū, *hambare* pentru grăū; 330: am un *hambar* plin cu posmagi.

Vorba figuréză cu acest sens în două proverbe și revine adesea în cântecele populare.

CR. II, 93: condacul umple sacul și troparul *hambarul*. ZANNE III, 185: *hambarul* gol nu are șoreci. TEOD. 670: Scutură *hambarele*, Mătură coșarele... ȘEP. I, 38: D-lor ar fi făcut colacii cât de mari, Da n'au avut grăū la *hambar*. MARIAN I, 32: Deschide-ți *hambarele* și cêrcă fărinele... BUR. 123: Mătură *hambarele*, Scutură covețile...

2. odaie de rezervă la țărani pentru produse agricole, verdețuri, animale domestice (Dr. Crăinicenu).

DELAVER. 3: curtea are *hambare* de fag; 17: pătatele, *hambarele* gemeau de pline.

3. cutie mare de lemn de fag făcând parte din bucătăria sătenui (Dr. Manolescu, 64).

4. podul corăbiei (sens eșit din us).

CANT. Ier. 141: supt cămara corăbiei aflându-se și ușa cu tare gura *hambariului*, cu suptul apei de-asupra închiđendu se. ZIL. Rev.

III, 358: Caravachirul e dator ca să grăbescă la liman, c'aceea [furtună] sparge *ambarul*.

Var.: **ambar**.

Ur. III, 151 (d. 1792): în puțină vreme ai săvârșit facerea celor două *ambare*, care nu de mult ți s'a poruncit la cetatea Benderului. NEGR. II, 236: carnea de la cuhnie și pâinea de *ambar* Od. I. 126: grajdurile, *ambarele* și șoprele cu toate tacâmurile de drum. FIL. 76: să furi orq din *ambarul* nostru.

— **AMBAR, HAMBAR** (pers. anbar), réservoir, magazin, depôt pour toute chose, grenier; carène, pont du navire (pl. d. nibr „paneterie“); alb. bulg. serb. ambar (hambar), pol. rus. rut. ambar, ung. hambár, mcr. ambare (hămbare), ngr. *ἀμπάρ*, grenier, cale de navire.

Hambarul jôcă un rol însemnat în economia rustică, atât la noi cât și la popóarele balcanice (§ 98): el e destinat în genere pentru bucatele câmpului, pe când coșarul, pătulul și sisiacul (ultimul special Moldovei) sînt rezervate pentru depunerea porumbului.

Han m. Domnul Tătarilor, în special al celor din Crimeia: Domniul moldoveni erau îndatorați a-i trimite anual un dar anumit în miere saú în bani și stofe (§ 73). Vorba revine la cronicarii din Moldova și în cântecele istorice din aceeași provincie.

a. M. COST. 250: vestit era acest *Han* de războie. DASC. 406: împărat aú pus întâiú Tătarii de felul lor pre unul ce l'aú chemat *Han*, ca să fie judecata pre dînsul; și acest nume *Han* s'aú chemat la toți *Hanii* despre numele acestuia, câți aú urmat mai pre urma lui; cum și la Egiptet întâiú Faraon, apoi Ptolomeú; la Rîm, Chesar. N. COST. 48: s'aú sculat Devlet-Gherei Sultanul, carele este acuma *Han*, și aú mers cu Tătarii de aú bătut cetatea Liovil din țara leșescă. GHEORG. 329: când se întîmplă de iasă Domnul înaintea vr'unui *Han*...

b. AL. 78: Ghirai *Hanul* cel bătrân Trage pala de la sîn; 79: Chiar la grajdul *Hanului*, Hanului Tătarului; 172: Te calc *Hanii* tătăresci și urdiile turcesci!

— **HAN** (han), souverain, prince, titre des princes tartares; cum. can „imperator“ și chan „dominus“ (pers. han „seigneur“); rus. pol. chan. Vorba e tătărăscă (de aceea lipsește în idiomele balcanice) și e o formă contrasă din mongolul Hagan (V. Partea II).

hănesc a. 1. ce ține de Han și e supus lui.

AX. 132: aú dat Hanului bulucbași și siimeni *hănesci*...

2. în special, se numiaú „sate hănesci“ cele 7 sate în jud. Dorohoiú date în stăpânirea Hanului la 1595.

M. COST. 251: cele 7 sate de țară ce se dic *hănesci*, le aú dat Ieremia-Voda Hanului.

hânie f. dignitatea și țara Hanului.

M. COST. 15: de la Iobzeg Hanii cei mari de la Rîm luaú stég de *hânie*. N. COST. 26: această rușine păînd Impărăția otomană

și *hânia* tătară, au fugit și tocmai la Belgrad s'au oprit. NEC. 365 : făcea multe amestecături pentru *hânia* Crîmului. VĂC. 278 : aridică pe Kîrîm-Gherei la cinstea *hâniei* și l'au făcut Han Crîmului.

Derivațiune românească alături de „hanlic“.

***hanlic** n. rangul de Han.

KOG. 235 : de-l va milui Impărăția cu *hanlicul* Crîmului...

— HANLYK, dignité de Khan, souveraineté.

Han-tătar m. Hanul Tatarilor : 1. om sau popor străin, sinonim cu „litfă“.

DELAVER. Trubad. 136 : dór n'o să legăm pe pricopselă cu Greci, cu Bulgari, cu Turci și cu *Hantătar*...

2. străvechiu, în locuțiunile „de când cu Han-tătar, din vremea lui Han-tătar“, spre a exprima un trecut îndepărtat, un timp foarte vechiu.

AL. T. 1000 : veré Ienachi ! scos-ai înalte vin din cel din vremea lui *Han-tătar* ? NĂD. 3 : eu nu le mai aveam de când cu *Hantătar*.

3. fig. drac, naibă (cf. bulg. *dă te izede*, *dă te zami hantătar* !): Tătarii, prin deseale și neașteptatele lor năvăliri în Moldova, ajunseră un obiect de spaimă pentru locuitorii ei (§ 4). Acest sens peiorativ îl posedă și simplul „tătar“.

CONV. XVIII, 26 : masa n'o lua *Han-tătar*... XEX. 108 : poți să te duci cu dînsa și la *Han-tătarul*, să-ți bați mendrele cum vei voi tu. CAL. 1881, p. 36 : că de unde nu, te-a luat *Han-tătar* !

han-tătăresc a. 1. crud și perfid, barbar și neomenos ; 2. neînțeles, absurd, încurcat, complicat (Glos. 283).

han n. I. (sensuri arhaice) 1. ospetărie în genere.

VĂC. 256 : Sultan Murat III făcu trecerea cea de piatră... cu gîmie și *han*. BELD. 344 : Caii scotea de prin *hanuri*, pe drumetu des-căleca.

2. curte mare pătrată cu ziduri înalte și porți căptușite cu fier. avînd înăuntru încăperi cu pivniți și magazii : acolo se adăpostiau averile și persoanele în vreme de invasiune sau de revoltă. Ast-fel era în Bucuresei Hanul Colței, Sf. Gheorghe etc. (cf. Fot. III, 166).

DUM. 21 : prădară tot norodul prin *hanuri* și mahalale. DIOX. 208 : avea și boierii fiesce-care omenii cu arme, Arnăuți, Sărbi, Rumâni, să fie gata de război și pe la *hanurile* cele mari era câte 100 sau 200.

3. boltă sau clădire mare pentru mărfuri.

NEC. 397 : ce au găsit Tătarii la boierii pribegi și nepribegi și la negușitorii prin *hanuri* tot au luat.

II. (sens modern) birt ordinar, hotel de rînd, mai ales pentru negustorii.

FIL. 105 : lasă morile și *hanurile* în neîngrijire ; 117 : *hanul* s'a dărămat de tot și ploă într'însul, cărciumile asemenea. GHICA, XVI : tras în gazdă la un *han* de la capul podului Mogoșoii. DELAVER. 6 : în bătătura *hanului* hămăo răgușit doi dulăi. JIP. 51 : lăntarii să cânte

la horă, la nuntă și la *han*. ISP. 191: plăti la *han* și cumpără cele ce-î era de trebuință STANC. Gl. și Pov. 150: când innoptă, traseră la un *han* de mâncară și se culcară.

— HAN (pers. *han*), *hôtellerie*, *auberge*, *demeure* de diverses classes de négociants ou de corps de métiers; grand édifice pour marchandises (d. pers. *hané* „maison“); alb. bulg. serb. *han*, rus. rut. *chan*, mer. *hane*, ngr. *χαν*.

hangîu m. (și **angîu**) birtaș, hotelier de rînd.

DELAVER. 7: *hangiu* de viță venetică, bogat putred... JIP. 31: să bei numa cât ai la tine, să nu mai serie *angiu* la răboj.

— HANGÏY, *hôtelier*; bulg. serb. *hangîia*, alb. *hanği*; ngr. *χαντζής*.

hangêr n. pumnal încovoiat ce Turcii pòrtă la brîtu: vorba revine la cronicari și în poesia populară.

NEG. 190: cu *hangerul* lui Ștefaniță-Vodă i-au tăiat calăul năsul [lui Milescu]; 229: Dumitrașco-Vodă au dăruit un *hanger* de mare preț Vezirului... DION. 197: capigiul au înfipt *hangerul* în pântecul lui Hangerliu. BĂLC. 307: un *hanger* turcesc într'o tēcă de aur. FIL. 27: la brîu cu un *hanger* de aur; 140: *hangerul* cel semănat cu bri-lianturi. TEOD. 665: Turcul dac'o auđia, Măna pe *hanger* punea...

Var. (mold.): **hamger** și **hangiar**.

M. COST. 287: veniaū ienicerii la bir și pănă cu *hamgerile* să-riaū la boieri. KOG. 279: Au făcut semn capigiul către haznatarul, ca să-l lovescă cu *hangiarul*. NEGR. I, 120: un *hamger* calmucesc... GANE I, 211: rămase uimit cu *hangerul* în mână. AL. 78: Alei! Dóme, Han bētrān, lasă cel *hamger* la sîn! BUR. 164: *Hamger* din tēcă 'mî scotea, In inimă îl băga...

— HANGĀR, HANGĒR (pers. *hangêr*), *coutelas*, *poignard* longue de forme recourbée qui s'attache à la ceinture Barb.; rus. *končarū*, pol. *chandziar*, mer. *hångiar*, ngr. *χαντζάρι*; sp. *alfange* „*coutelas*“.

hangerliū a. înarmat cu un *hanger*, supranumele unui Domn fanariot în Muntenia (1797—1799).

— HANGĒRLY, armé d'un *poignard*; serb. *hanğarliūa*.

hap n. 1. pilulă.

NEGR. I, 207: la tot cėsul lua *hapuri*. AL. I, 1635: v'am pre-scris *hapurile* cele de fer. ORĂȘ. 47: curățenii și tot felul de *hapuri*. 2. fig. „a înghiți *hapul*“, a învinge o greutate.

— HAP (ar. *habb*), pilule; alb. bulg. *hap*, ngr. *χάπι*.

Unul din puținii termiņi medicali de origină tur-cescă (§ 105).

harabă f. 1. trăsură mare cu lavițe înăuntru pentru transportul persónelor (ținēnd locul diligențelor de mai tărđiū).

STAM. 330: nici car, nici cărucēn, ce o *haraba* era. AL. T. 400: ne-o asurđit pe noi în *harabau*: cea jidovescă de la Roman și tot drumul!

2. car mare pentru căratul făinei de la móră (cu acest sens în cântecele populare).

AL. 880; Dimerlia scutura, *Harabale* încărea și la móră le ducea. BUR. 35: La móră privia, Să vadă carele și *harabalele*.

3. car mare, în genere.

CR I, 200: li se aduc 12 *harabale* cu pâne; 210: o *haraba* întrégă [de să hî] aș fi în stare să mănânc.

O formă neaspirată **araba** (Glos. 24) n'am întîlnit în textele din Moldova, unicele izvóre ale vorbeii.

— ARABA, chariot, voiture non suspendue; cum. araba „currus“; bulg. serb. araba, rus. arba „un fel de telégă“, rut. harba (§ 94).

Vorba e proprie Moldovei și vine de la Tătari.

harabagiü m. cel ce ducea cu harabaua, cărauș.

UR. X, 214 (d. 1800): la vătășia de *harabagiü* să nu se amestece.
AL. T. 51: el o prins frică și merge la drum numai cu *harabagiü*; 117: am scăpat de căruțe de poștă, de *harabagiü* nospelați, de diligențe hîrbuite; 400: hai să lăsăm *harabagiü* și să ne suim într'o sanie de birjă. CR. I, 106: Moș Nichifor era *harabagiü*.

Var.: **harabaciü** și **arabagiü**.

UR. IV, 205 (d. 1819): din suma banilor ce va lua fiesce-care cărauș chirie... să ieo avaeul vătășiei de *arabagiü* de 10 lei unul. FIL. 262: vataful de *arabagiü* vine cu 6 care. TEOD. 586: Să lași pe Golea cu noi. Ca să-l avem *harabaciü*, bun la mînte și dibaciü...

— ARABAĞY, charretier; bulg. arabağiia.

harabagie f. meseria de harabagiü, căraușia.

CR. I, 107: *harabagia* e mai bună, că ai a face tot cu marfă vie...

Formă românească alătura de „harabagilic“.

harabagilic n. cărătură, transport.

UR. VII, 107 (d. 1827): *harabagilicurile* din toate tîrgurile.

— ARABAĞILYK, métier de charron, charronage; bulg. arabağilyk, id.

haraciü n. 1. tribut obligatoriu său bir plătit Porții de țările române (§ 72): el a durat peste 8 secole și a mers tot sporind. Hatışeriful din 1460 fixeză haraciul pentru Muntenia la 10.000 galbeni, cel din 1792 la 619 pungii și ultimul (din 1835) la 3 milioane lei vechi pentru ambele țări.

AMR. 144: fiind vremea *haraciului* să se dee la Impărăție, au făcut rînduială să se stringă. KOG. 251: satelor de pe la ținuturi Grigorie-Vodă încă le au pus bani după putința lor, dându-le țidule de câți bani să dee pe an și de câte ori într'un an și pentru ce să dee acei bani, atâția pentru *haraciü*. atâția pentru sêrhaturi și atâția pentru zaherele, cherestele, menziluri și altele. CROX. III, 453: la 1580 Sultan Suleiman au hotărît să facă pe Moldoveni birnicî, ca să-și adauge veniturile, și în loc de 4000 galbeni care plătia țara în tot anul la haznaua împărătească cu nume de peșcheș, după tractatul întărit au cerut 10000 galbeni cu nume de *haraciü* său bir. DIOX.

166: era țara iertată de birul *haracului* în 8 ani de la Impăratul Tarigradului, pentru greutățile și pagubele ce au suferit în răzmeriță.

2. tribut saū bir în genere.

M. Cost. II², 52: poftia solii lui Ferdinand de la Sultanul Suleiman Crăia ungarăscă, să-i se dea pre séma lui legată sub *haraciū*.
DION. 216: Bonaparte să stăpănescă țările ce-i le-au dat și să-i dea și *haraciū*, pe tot anul, câte o sumă de cântare de aur și argint.

Vorba revine și în cântecele pop. (cu var. *araciū*).

TEOD. 553: Am mânca'to de săraci, Am plătit'o de *haraci*.
BUR. 121: *Haraci* mari în țară da, Pe Tudor mi-l sărăcia... ȘEP III, 212: Și-și vindea ce-și mai avea, Dă *araciū* nu se plătia: Dă *araciū* turcesc, Tot dă lucru dușmănesc.

— HARAĀ (ar. ḥarağ), tribut payé par les sujets non mahométans; alb. bulg. harac (arač), ung. harács, mer. harațe, ngr. χαράτζα. Cf. Cant. Ist. ot. 613.

**haracciū* m. cel însărcinat cu strîngerea haraciului.

UR. III, 186 (d. 1803): să nu se supere de către *haracciū* și zabeții acelor părți cu cerere de haraciū...

— HARAĀCI, perceptor; bulg. arahčiia, serb. haračiia. ngr. χαράτζης.

**hărăcer* m. sens identic cu „*haracciū*“.

POP. 122: atuncea au dat jalbă la Impărăție *hărăcerii* despre marginea Dunării. CR. VI, 439 (d. 1774): *hărăcerii* și alți zabeți să nu-i supere cu cereri de haraciū și de spinge...

Formă românzată corespunzând bulg. serb. haračar, alătura de haračiia.

harām a. și n. (și *aram*) I. (adj. și adv.) 1. afurisit, blestemat, opus lui „halal“; fig. pe nedrept, nemeritat.

PANN, 166 (V. halal); ID. III, 80: după cum *harām* veniră, astfel și *harām* s'au dus. JIP. R. Sat. 71: ori-ce cetate 'și surpă *aram* averea și viața vecinilor. GLOS. 293: se alese *aram* de banii noștri.

2. câștigat fără muncă: „de *haram*“, pe nedrept.

AL. T. 546: să dee jalbă că i-ai luat o carbóvă chiar *de haram*; 1595: rězășia mea care mi-ai mânca'to *de haram* cu cărți mincinoșe, cu plastografi; 172: ce spuī tu, omule?... vrei să-ți mănânc banii *de haram*? SEV. Pov. 31: nimenea nu mânca de la dînsu un ban *de haram*.

3. (în compozițiune) foarte mare: *harambeție* „beție la tórtă“ (în cântecele ardelene).

RETEG. Trand. 40: Să-I plătim *harambeția*, Să-I mulțumim vitejia.

II. (ca subst.) 1. blestem: „a mânca *haram*“, a spune minciuni (cf. turc. haram yemek „voler“, litt. manger de l'argent illicite).

CR. I, 310: *harām* de capul vostru! 240: măi, tartorule, nu mânca *harām* și spune drept.

2. vită próstă și fără stăpân (pl. *harami* și *haramuri*).

GLOS. 283: un *aram* de cal, *arami* de boi, un *aram* de vită. AL. P. II, 293: hăis, tu, *harām* de plug! (R. I, 320: hăis, *harām*! cea, *harām*! S. NAD. 153: hai măi repede, *harām*! 185: are două

haramurî, vede-le-aş pelea pe gard! ŞEP. III, 15: vită de *haram*, vită de furat: 189: ho, *haram!* spre a opri şi alunga vitele când dau năvală. MARIAN I, 189: Murgule, *haramule*, Lupii carnea şi-a mânca...

3. vagabond, tâlhar (cf. *haramin* şi *hărămuc*).

— HARAM (ar.), ce qui est interdit par la loi, chose défendue, sacrée, impure; cum. *haram* „illicitus”; bulg. serb. *haram* (aram), alb. *haram* „injust”, ung. *haram* „tâlhar”, mcr. *harame*, ngr. *χαράμι*. V. *harem*.

Vorbă pretutindenea populară cu sensuri variate şi parte necunoscute în turcesce.

haramgiu m. tâlhar (într'un cântec dobrogeń).

BUR. 128: Sturze, sturzule, *Haramgiule*, Tu beşliule...

***hărămuc** n. bandă, cétă (cf. *haram* II, 3).

REV. II, 386 (d. 1821): lua câte un *hărămuc* de ostaşi.

harâm-başa m. căpitan de tâlhari sau de haiduci, în poesia populară (cu var. *aram-başa* şi *arimbaşa*).

TEOD. 627: *Aram-başa* de voinici Peste patru-şeci şi cincî. BUR. 197: *Arimbaşa* m'o auzi Şi el reu că s'o mârni...

— HARAM BAŞY, commandant des *haidouks* tures Boué; bulg. *baş-haramiia* „chefs des voleurs”; serb. şi ung. *harambaşa*. V. vorba următoare.

haramin m. 1. hoţ de codru şi în special haiduc (în poesia populară română şi balcanică).

OP. I, 89: sînt la pîrtă o mie şi mai bine de *haramini* levinşi cu sîneţele gata de foc. CR. II, 68: m'a prins melianul şi *haraminul* de Trăsnea... AL 65: Voi vitejilor. *Haraminilor!* ŞEP. V, 85 (d. Suceva): *Haramin* de Dunăre, In tôte crâşmele bê...

2. porecla ţiganului (cu var. româniată *haramină*).

STĂNC. 304: bine, măi, *haramină*. cum să necinţesci tu mortul!

— HARAMI, brigand, voleur; bulg. serb. *haramiia* (*aramiia*), ung. *haramia*, ngr. *χαρµιδης*, latro.

Finalul -in, în forma românescă, se datoresce unei influenţe analogice (cf. *arapină*, *başardină* etc.).

harariu n. 1. sac din pîr de capră.

CANT. Ier. 105: un sac de nucî şi un *harariu* plin de hameiî. NEC. 183: l'aŭ scos [pe Petru-Vodă] la câmp şi l'aŭ culcat la pămînt, învelit într'un *harariu* şi l'aŭ sărit Impăratul de 3 ori cu calul.

Var. (munt.): **haral** şi **arar**.

TEOD. 612: Bate Turcii de-î omóră. Şi nu-î bagă prin *harale* De mi-î dă pe Olt la vale. DION. 177: Turcii se gătise să robescă ţara şi aŭ venit un Paşă mare cu óstea lui şi adusese saci, *arari*, plini cu ştrênguri şi curele şi lanţuri, să lege robii.

2. un fel de ţol gros şi rar, ţesut din pîr de capră. din care se fac traiste pentru cai sau se acoper căruţe (Costinescu): sens special Munteniei.

TARIF 1870: *arar* de pîr de capră pentru căruţe, pentru aşternut.

— HARAR, grand sacoche de cuir ou de poils de chèvre qu'on charge sur les bêtes de somme Barb.; serb. harar (arar), ngr. *χαράρι*, sac de poil.

harbuz m. pepene verde sau lubenită (se aude numai în Moldova): originară din Africa intertropicală, planta se cultivă în țările calde, ca Sudul Europei, mai ales în Grecia și Turcia.

CANT. Ier. 130: în gura gârliciului un *harbuz* punea. AL. T. 14: să mănânce vr'o doi *harbuji* necopți; 555: negustor de *harbuji* și de ferăril în Tîrgu-Frumos. ID. Pr. 208: lua cu el 2 *harbuji* groși ca cei de Bender. SEV. 49: Frunză verde de *harbuz*, Câte flori pe cîsta sus...

— HARBUZ (KARFUZ), melon d'eau, pastèque (d. pers. *harbuza*, litt. măr pădureț); bulg. serb. *karpuz*, rus. *ar-buză*, pol. rut. *harbuz*, alb. *karpuz*, ngr. *καρπούζι*. Sinonimul occidental (fr. *pastèque*, sp. *albudeca*, port. *pateca*) derivă tot din Orient: ar. *al-bitticha*, id.

harbuzerie f. loc semănat cu *harbuji*.

AL. T. 608: furând noptea *harbuji* și zămoși de prin *harbuzerii*. ID. Pr. 452 (d. 1821): Băcălii și liptcăniî Le ai făcut *harbuzerii*...

harbuzesc a. zemos ca *harbuzul*.

ȘEP. V, 58: pere *harbuzesci*, fragede, față gălbie, gust dulce.

hareciū n. (și *areciū*) 1. licitare, adjudicare.

UR. XVII. 95 (d. 1770): s'au făcut *hareciū* în Divan asupra dumisale Vornicul.

2. adjudicat! (obiceiuit repetat).

AL. Pr. 12: telaiul strigă îndată: cece galbeni fata giudelui! cine dă mai mult? una, două; trei, *hareciū*! ID. T. 404: Pungescu (scotînd repede o păreche de cărți, taie repede un stos) P'e trebuliță?... *hareciū*!.. stos!.. FIL. 241: *areciū*!... *areciū*... odată... de două ori... cine dă mai mult? ORĂȘ. 25: *Areciū*! întâia oră! *Areciū*! de două ori! C'a treia oră sboră! *Areciū*! cumpărători!

— HAREC, termin de adjudicațiune cu care se invită a se oferi un preț mai mare (Lobel); ung. *harács* „prețuire, contribuțiune“.

Termin juridic rămas în limbă (§ 71).

hareciluiesc v. a adjudica (și fig.).

UR. IX, 203 (d. 1843): a treia și se va *harecilui* asupra aceluia care va da prețul cel mai folositor. AL. T. 1338: posturile se precupețesc, se *hareciluiesc* în piață... cine da mai mult?

Vorba corespunde turc. *HARACLAMAK*, adjuger și ung. *harácsolni* „a pune la contribuțiune“.

harasladisesc v. a harecilui (formă grecizată usitată în epoca fanariotă).

COND. CARAGEA, p. 444: când va fi a se *harasladisi* nemișcătorul lucru cel dat în mezat din porunca stăpînirii.

harasladismă f. hareciuire (vorbă ștită din us).

COND. CARAGEA, p. 443: când lucrul nemișcător se va pune la mezat de pe buna voia proprietarului, *harasladisma* se va face la locul ce se va alege de către chiar vânzătorul.

Formațiune ibridă turco-grécă (§ 23).

harhalic n. probabil: viață agitată și destrăbălată (în cântecele bucovinene).

MARIAN I, 7: Și-a trăit cu *harhalic*, Ca să scape de belic.

— HARHAR (pers. *har-ħar*), inquiétude, angoisse.

harhalae f. sg. mot mare (în Moldova).

Ambele formațiuni analogice (t. *lyk* = rom. *lae*) dintr'o formă primitivă **harhal* sau **hallial*.

***harèm** n. I. (la Turci) 1. apartament rezervat femeilor musulmane, litt. loc interzis sau sacru.

AL. T. 514: te ține baba deapropo... închisă ca într'un *harem*?

FL. 55: favoritele din *harem* țin în mână sorta împărăției turcesci.

AL. 106: Dar eu, frate, mult, mă tem, De căzlariul din *harem*.

2. fig. totalul femeilor unui musulman.

Ist. 1715, p. 17: eșind tot *haremul* cu căzlar-aga... TEOD. 607:

Unde Băcul se răstia, *Haremul* se speria...

II. (la Români) 1. partea palatului domnesc rezervată Dămnei și femeilor sale, în opozițiune cu „selamlîcu“ sau apartamentul destinat Domnului și suitei sale.

Kog. 227: după venirea vestei de Dămnie nouă s'aă mutat în Curtea domnescă, căci se isprăvise tot salamlîcul și-l așternuse frumos, iar partea *haremului* aă rămas nefăcută. GHEORG. 312: Vornicul Dămnei și cu alții ce sînt din partea *haremului*. (OND. 1776, p. 80: cheltniala cuhnii Curții gospod la 3 mese: la gospod, la *harem* și la cămăra gospod. Doc. I, 302 (d. 1783): Vornic de *harem* cu vel-căpitan de do-robanți; IV, 519 (d. 1795): 70 lei vornic de *harem*, 29 lei izbășa și toți fustașii de *harem*.)

2. soția, fetele și slugile Domnului sau ale boierilor.

DION. 201: aă simțit boierii și aă dovedit, că cuvintele Paz-vandului va să fie și în faptă și aă început a-și ridica calabalicurile și *haremul*, trimițându-le pe la mănăstirele de la munte; 205: să se scôle cu o-te să încungiuire pe Ipsilant, Beul Valahiei, căci că s'aă dovedit că este hain, și să-l prindă viu pe el și pe toți feciorii lui și tot *haremul* lui, să-l trimiță în obeși și lanțuri la Impărăție; 206: aă plecat întâiu tot calabalcu și *haremul* cu ginerii lui, iar Măria sa [Ipsilant] dacă aă isprăvit cuvîntarea cu boierii, aă suit în caretă.

— HAREM (ar.), chose sacrée, lieu sacré, gynécée; appartement des femmes musulmanes; les femmes de la famille (d. harama „dăfendre, interdire“); bulg. serb. harem, alb. harëm, gr. *χαρέμι*; sp. harem. V. haram.

harșă f. pătură împodobită cu cusături pe șeaua calului, sinonim cu „cioltar“.

BELO 411: dvere, antimisuri erau *harșale* pe cai. BĂLC. 256: cai cu *harșale* de argint; 273: cai împărătesci cu *harșale* și frine aurite. OD. I, 73: cai domnesci acoperiți cu grele *harșale* de fir și de mătă-

suri. GHICA, 501: la alaiuri, boierii cei mari mergeau călări pe cai arăpesci acoperiți cu *hașa* mare cusută cu fir.

Var.: (munt.) *arșa* și (arch.) *hașa*.

AR. 36 (d. 1821): cal roib cu șea turcă și cu *arșale* numai cu fir. DION. 189: armăsari împodobiți cu rafturi scumpe de argint și cu aur poleite și cu *hașalele* de catifea, cusute cu flori de sîrmă și cu ciucurași de aur împregiur. Doc. II, 403 (d. 1792): cu *hașa* postav.

— HAȘA (ar. gașiye), couverture, housse de cheval; bulg. serb. *hașa* (așa), ngr. *γασάς* (§ 94). Sinonimul occidental (fr. *chabraque*, germ. *Schabracke* pol. *czaprak*) e tot turcesc: *çaprak* „housse de cheval enjolivée“.

hasà f. madipolon.

UR. VIII, 181: cămeși și pantaloni de *hasa*. MARIAN, Inmormînt. 60: după ce au spălat mortal, îl îmbracă într'o cămașă de *hașa* și în altă cămașă nouă însă de pânză subțire...

— HASSA (ar. *hassa*), espèce de calicot.

Vorba e specială Moldovei și lipsește aiurea.

hàsur n. rogojină mai bună (Glos. 286).

— HASYR, *natte*; bulg. *hasăr*, serb. *hasura* (§ 55).

Vorbă aproape eșită din us.

hat n. cărare între două moși.

CR. II, 46: Trăsnea dormia pe *hat*

— HADD (ar.), borne, limite, frontiere.

Vorba e specială Moldovei.

hatîr n. 1. favoare, grație, bunăvoință.

KOG. 216: numai *hatîr* la această slujbă nu încape; 201: să fie în știința tuturor, că se va pedepsi cu mare pedepsă, neclăuindu-i nici pic de *hatîr*, de va fi boier mare ori și rudă. GHEORG. 305: bătrânului Ión-Vodă i s'au făcut și *hatîrul* acesta de către stăpân. DION. 186: Pasvandoglu i-au dat răspuns, că-l va lăsa pentru *hatîr*, iar nu pentru vrajmășie, să iasă să se primble; 109: pentru *hatîrul* împăratului au primit aceste țărișore. BELD. 401: *Hatîr* la unii păzesc, nu lua nici o para. AL. T. 141: tată-său s'a făcut Vornic de *hatîrul* unei plăcinte ce a trimis la masa domnăscă. FIL. 93: pe mine mă ține 12 mahmudele, dar pentru *hatîrul* domniei tale o dau cu dece; 132: mă pizmuesc pentru *hatîrul* și trecerea ce am la Măria ta; 249: o să-ți fac acest *hatîr* și de voiți păți ceva, vei da sēma la D-deu. ISP. 270: se hotărî să vie într'o doră mai mult de *hatîrul* lor de cât pentru vre o ispravă.

2. plăcere, poftă, voie bună.

ZIL. 84: Porți cu greu îi venia a face *hatîrul* Franțezului. AL. T. 399: n'am să șed aci totă noaptea pentru *hatîrul* tău. CR. I, 231: neputîndu-le strica *hatîrul*... 252: să-mi dau eu liniștea mea pentru *hatîrul* nu știu cui. GANE III, 33: dăruiesc-i averea lui pentru *hatîrul* meu! ISP. B. Sn. 83: fu nevoit să se scôle, ca să nu strice *hatîrul* cuserului. BUR. 109: Nu te vâicăra, *Hatîru* nu-mi strica...

Vorba figurează în câteva proverbe.

PANN III, 27: face *hatîrul* corbului, ca să învinovătescă porumbul alb. ISP. Rev. I, 460: capul și l'oiu sparge, dar *hatîrul* nu și l'oiu strica.

— HATYR (ar. *ḥatyr*), bienveillance, égards, plaisir; alb. bulg. *hatyr* „dragoste“, serb. *hater*, mcr. *hatäre* „plăcere“, ngr. *χατήρι* (= *χάρις*).

Vorba, pretutindenea conosită, e întipărită de o nuanță materială și de o trăsură de ușură ironie.

hatirgiu m. favorit.

JIP. R. Sat. 262: rațele sôrelui se resfring numai asupra câtorva cunoscuți *hatirgiî*.

Formațiune analogică (§ 23).

havaiû a. azuriû (§ 105).

Doc. IV, 199 (d. 1793): o față giubea *havaiû*. . . IONESCU, 694: cu vitriol se face colorea verde, *havane*, fisticie și sărarie. . . la *havaiû* și la *negru-verde*. . .

— HAVAYI (ar.), aérien, azuré (*hava* „air“); serb. *havai*.

havalea f. I. (sensuri arhaice) 1. pisc de munte.

Ist. 1715, p. 34: pentru straja cetății fiind *havalea*; 80: muchea unde vine *havaleua* muntelui.

2. mandat, însărcinare: „a se face *havalea*“, a transmite, a însărcina (cf. turc. *havale etmek* „remettre, référer, recommander“).

UR. III, 202 (d. 1802): ocârmuirea spitalurilor. a școlilor și a drumurilor. . . să se facă *havale* la boierii pământului. COND. 1813, p. 351: trimițând împărătesca mirie la locurile ce se va face *havalea*.

3. fig. povară, greutate.

Kog. 239: Ragub-Pașa căuta vreme, ca să le vie de hac, să se învețe a mai pune altă dată *havalea* în spinarea Vizirului.

II. (sens modern) sarcină impusă, corvadă, sinonim cu „angara“: un logofet de *havalele* ținea socotelile acestor exacțiuni (Fot. III, 304).

Nec. 249: *havalele* ce sînt orînduite la Camenița nu le da și este cetatea Ilămîndă; 418: venit-au câteva *havalele* asupra țării de la Pórtă: să facă 800 de salahori și 150 care la cetate la Vozia. UR. II, 46 (d. 1786): cai la menzil, zaherè, salahori și alte *havalele* ca acestea. Doc. IV, 265 (d. 1795): alte trebuinți și *havalele* cu care este însărcinată domnêscă Măriei tale țară. CR. II, 188: bir n'aveți a da și *havalele* nu faceți. ORĂȘ. (V. avae); ID. II, 156: dar ele [decorații] sînt luate curat prin *havalele*.

— HAVALE (ar.), éminence (qui domine une forte-resser); commission, mandat; serb. *havala*.

***havalagiû** m. cel ce strîngea banii birului.

AMR. 136: mai făcut-au Impărăția țării și acêstă învoire, adică *havalagiû* ce vor veni să nu le plătescă lor îndată banii cei orînduiți.

— HAVALAĞI, personne chargée d'une commission; ngr. *χαβαλας*, inspecteur.

havân n. I. (sensuri moderne) 1. piuliță, în părțile de jos ale Moldovei (Etym. 2148).

2. mașină de tăiat tutun (în Muntenia).

II. (sens arhaic) piuă pentru asvîrlirea bombelor.

Ist. 1715, p. 54: s'a dat poroncă la topci-başa să suie balghemezurile și *havanurile* de cumbarale, ca să împrósce cetatea; 64: au umplut carele de pământ și au aședat balghemezurile și *havanurile* pe dînsele.

— HAVAN (pers.), mortier pour piler, pour lancer des bombes, appareil pour hacher le tabac; alb. bulg. serb. havan (avan), mcr. avane, „piuliță“, ngr. *χαβάνι*.

havră f. sinagogă (vorbă foarte populară).

AL. T. 60: Acum credem în palavre și ne certăm ca prin *havre*. PANN III, 9 (prov.): Când pornesc toți să vorbescă, Parcă-i *havră* ovreiască. XEN. 56: n'aveți să lăceți odată! parcă sînt la *havră*.

— HAVRA, synagogue (d. ebr. hevra „comunitate“); bulg. serb. havra (авра), mcr. havră.

havuz n. basin, rezervoriu.

Ist. 1715, p. 81: grădini, *havuzuri*, puțuri, fîntâni... AMIR. 169: făcuse Grigorie-Vodă o grădină foarte frumoasă și în grădină case domnesci, pe forma de Tarigrad, că așa și mesterii au adus; și alături cu casele *havuzuri* și cerdacuri și alte lucruri, și apa umbla din *havuz* în *havuz* pe piatră prin totă grădina și au numit acea grădină Frumôsa. BOGD. Pov. 209: un *havuz* frumos pietruit numai cu lespezi de marmură strălucitoare.

— HAVUZ (ar. havz), réservoir d'eau, bassin, citerne; bulg. havuz, mcr. havuze, ngr. *χαβούζι*.

Vorba e răspândită în Moldova și Muntenia.

haz n. 1. plăcere, farmec, grație.

CR. II, 33: jucării pline de *hazul* și farmecul copilăresc; 90: era și frumoasă, bat'o *hazul* s'o bată! GANE II, 221: moș Toma scie să spuie cu *haz*. PANN, 111 (prov.): Cât să te dregi pe obraz, Te ai trecut, numai ai *haz*; 120: Gălcéva fără încăerare Nici un *haz* nu are MARION, 4: ce *haz* ar fi avut un botez fără bătură? 81: ce nebunie, auți dracu! scii că are *haz*...; 106: are lipiciu, bată-l *hazu*!... TEOD. 304: Cât e Argeșul de mare, *Haz* ca Săbărelul n'are. MARIAN I, 39: Pe brațele bădiții, Unde-i *hazul* leliții... ȘEP. I, 104: Bată-vă *hazu* neveste, Gură ca la voi nu este.

2. glumă, petrecere: „cu *haz*“, nostim, hazliu.

AL. T. 75: din toți era mai cu *haz* d. Agachi Flutur, un berbant în doi perii; 833: să vedeți *haz* acuș!

3. locuțiunea „a avea *haz*“, a fi nostim, amuzant.

AL. T. 612: ar avea *haz* să-mi tragă o bătaie; 637: are *haz* că mă ia și în rîs... 809: scii c'ar avea *haz* să facem nunțile amîndoi într'o di? CR. I, 252: scii că are *haz* și asta.

4. „a face *haz* (de ceva)“, a se amuza, a rîde petrecînd (cf. turc. *hazz etmek* „avoir plaisir, se complaire, trouver du goût, aimer“: litt. faire plaisir).

Ist. 1715, p. 15: Impăratul, de sus privind la mascarone, au făcut *haz*. BELD. 392: Făcea *haz*, afla plăcere, simțial că se mulțumia. ISF. 26: se uitară la stîrvul zmeoicei și făcură *haz* de dînsul; 34: făcea *haz* cum sare stropii de apă, când o lovia. CRĂS. III, 105: n'aveți de ce face *haz*. GHICA, 499: fie-care la rîndul său povestia câte o bațjocură... și făceau un *haz* nespus.

5. „a face haz (pe cineva)“, a ținea la dînsul, a-î plăcea mult

AL. T. 133: mă face *haz* Ministru; 1220: mă faci *haz*? nu-î așa?

— HAZZ (ar.), plaisir, félicité, contentement, goût; mer. haze, ngr. *χαζι*, agrément.

Vorbă interesantă prin sensurile ei variate și prin derivațiunile-î curat românesce.

hazliu a. plăcut, nostim (sinonim cu „mucalit“).

AL. T. 187: aușisem că ești tare *hazliu*; 1659: ian mai spune, că ești *hazliu* de tot. CR. I, 76: un băet așa de chipos, de *hazliu*; 164: și focu-î *hazliu*, dar tare rău te pîrjolesce. GANE II, 245: erau *hazli* și duiosî de vîcîut acești doi bîtrîni. MARION, 89: încîmplarea lui *hazlie*, ca să nu ție caraghiosă.

Formațiune analogică (§ 23).

hăzos a. plin de haz, grațios.

CR. II, 89: și alte iznove *hăzose* ca acestea. ȘEP. I, 221: nu-î frumósă, da-î *hăzósă*.

Vorba, sub această formă, e specială Moldovei.

hazná f. (și *haznea*) I. [deposit de bani] 1. vistieria țării, tesaurul Statului.

N. COST. 26: *haznéua* împărătescă tótă, cu tunurî, cu erbării, le-au luat tóte Nemții. DION. 170: le-au poruncit să ia bani din *haznalele* împărătesce. VĂC. 296: Turcii n'avea gătire de óste din vreme, nici de *haznele*. UR. VI, 449 (d. 1774): să facă haraciul teslim la împărătesca mea *haznea*. AL. T. 1388: să cumpere otcupul ocnelor pe 5 ani, cu preț destul de folositor pentru *hazna*. GANE II, 269: căpitanul pe a cărui cap ai pus preț aurul *haznalei*. CR. I, 67: am să-î dau în *haznaua* cu bani.

2. tesaur, comóră în genere.

OP. I, 122: bogății adunate de prin tóte țerile vecine în *haznaua* Patriarchiei; 148: o culă în care se afla paraclisul, *haznaua* saú comóra și patul domnesc. PANN, 60: un Sultan ca tine bogat cu *haznale*... ISP. 371: să mai mergem și pe la *haznaua* împărătescă. STĂNC. 283: împăratul puse de 'l prinse și'l aruncă în *haznaua* de bani, unde erau galbeni scipitori.

Vorba revine adesea în poesia populară (și sub forma *azna*).

TEOD. 481: Smarandul *haznalelor*, Din darul cadînelor; 588: Hai, c'am găsit d'o *hazna*, Dór d'om câștiga ceva; 644: Descuie pórta, c'aduc averea, Deschide ușa, să bag *haznaua*. WEIG. Rum. Dialekte, 77 (d. Olt): Descuie pórta să bag *aznaua*. BUR. 195: Mare tainiță făcea, *Haznalele* le îngropa.

3. cassieria județului (mai mult ironic).

AL. T. 226: tot Leonaș a furat și bani *haznalei*.

4. (sens arhaic) sumă de bani în valóre de mai multe pungi.

NEC. 259: aú sosit și un Pașă cu o mie de iniceri și cu 800 de pungi de bani, *haznéua*...

II. [deposit de apă] I. (sens arhaic) rezervoriu de apă.

AMIR. 169: acest Grigorie-Vodă aŭ adus și apa de la *hazna*, cu mare cheltuială și cu meșteri aduși din alte țări. KOG. 228: Măria sa aŭ făcut o *haznea* mică în trei colțuri la pörta curții Domnesci, dinaintea *haznaiei* cei mari a tătăne-său. IST. 1715, p. 111: la izvöde este făcută *hazna* cu boltă de piatră. Doc. IV, 402 (d. 1793): *haznaua* apelor ce se împărtesce în orașul Bucuresci.

2. (sens modern) canal de scurgere, cloacă.

BOGD. Com. 5: du-te fuga la *hazna* ș'adă apă să-I dai să bea. MARION, 35: turna pe gät ca într'o *hazna*. GHICA, 498: podelele aruncau în sus din *hazna* stropi de noroiu.

— HAZNA, HAZNÈ (ar. *hazine*), trésor, trésorerie, trésor de l'Etat, caisse d'un département, tribut payé annuellement par une province; somme de 36,000 bourses turques: dépöt, réservoir d'eau; cum. *kazna* „gazophylacium“; bulg. serb. *hazna* „comöră și basin“, vsi. pol. rus. *kazna* „fiscus“; alb. *hazne*, mcr. *hāznā*, ngr. *χαζνές* (*χαζνᾶς*); sp. *alhacena*, „dulap“. V. *magaza*.

Vorba a supraviețuit în ambele ei accepțiuni fundamentale, comöră și cloacă, accepțiuni deopotrivă răspândite în Muntenia și Moldova.

haznagiū m. vistiernic (în poesia populară).

ȘEP. II, 214: Haznalele mi-și sosiaū, *Haznagiū* mi-și strigaū... Formă paralelă cu „haznatar“ (V. Partea II), sufixul turc. -giū și cel persan -tar indicând deopotrivă un nume de agent.

helbet! int. (și **elbet**) las' pe mine!

AL. T. 100: să mă pui în pensie, ca pe cei mulți... că *helbet!*... pöte să ai și d-ta vr'odată nevoie; 402: despre traiu?... *helbet!*... feți logofeți de soiu nostru, cu meseria stosuului și a bancului, nu pier în Iași; 999: dacă-I trăba pe îngbite-agachi... *helbet!* nu te-om da noi de rușine. CR. I, 128: *helbet!* o nöpte nu-I legată de gard; 213: *helbet!* vom putea veni la hac și spînuului. ZANE, 632 (prov.): *Helbet!* picior de rac! D'oiū muri să nu ți-o fac! (a răsplăti rēul ce ni s'a adus). CAL 1881, p. 23: *elbet!* dice turcul, nu aduce anul ce aduce cēsul.

— ELBETT (ar.), certainement, enfin, aprēs tout; serb. **elbet** (**helbet**) „negreșit“.

Vorba se aude mai ales în Moldova.

helbetim adv. de bună sēmă, de sigur.

XEN. 185: ai să-mi încapi în mână, *helbetim!* BOGD. Com. 175: *helbetim!* o da D-șeu și ne-a veni iar apa la möră.

— ELBETTİM, j'en suis sur.

herghelie f. (și **erghelie**) 1. turmă de cai.

M. COST. 319: aŭ allat tötă țara pre acasă cu dobitöce, cu *hergheliū*. NEC. 238: se slobođiaū furis în Moldova și în Bugiac de apucaū *hergheliū* a cui gāsiaū. CANT. Ier. 75: era un boiar, carele avea câte-va *hergheliū* de iepe. BELD. 376: *Hergheliū*, ciređi și turme, după dinsul trimetea. XEN. 5: în fundul ogrăđii s'aflau grajdurile cari adăpostiaū o *herghelie* întrégă. DELAVR. 25: prindea harmăsarul

din *herghelie* cu dinții de nările nasului. [SP. 23: ea nu voiesce nici în ruptul capului să-l iubescă până nu-i va aduce *erghelia* ei de iepe.

Vorba figurează într'un proverb și în poesia pop.

PANN I, 134: *herghelic* de oiapă ciufă și braniste numai de o tufă Nu se face nici odată. MARIAN I, 125: Nouă *herghelii* de iepe, Sprintene, iute și sirepe. BUR. 122: *Hergheli* de cai avea, Pe toate mi le dădea.

2. loc de prăsilă și de creștere a cailor (sens exclusiv modern): *Herghelia* de la Nucet.

— HERGELE (pers. har-gele „troupeau d'ânes“), haras, établissement destiné à la reproduction de la race chevaline Barb.; bulg. *hergile*, serb. *ergela*, mcr. *irgilie*.

hergheliu m. (și *hergelegiu*) păzitor de herghelie.

ANT. Ier. 75: avea la iepe și un *hergheliu*. COND. 1776, p. 40: *hergheliu* pentru păscutul cailor. AL. T. 1236: de n'aș sci că-i beizadé, aș crede că-i *hergelegiu*. DELAVR. 260: ciobanii, vâcarii și *hergelegi*.

— HERGELEGI, id.: bulg. *hergilezi*, serb. *hergelaș*, ngr. *гергелѣѣ* (despre bănațenul argelar: § 34).

hici adv. de loc (însoțit de o negațiune): „cât hici, nici hici“, nici de cum.

AL. T. 284: înțelegi tu ceva, Măriucă? — Ba cât *hici*...; 409: îi cunoștea mai mult? — ba cât *hici*...; 457: ba nici *hici*...; 697: scii să citești, de Tudorică? — ba cât *hici*. CAL. 1882, p. 20: nu găsiat *hici* copaci de umbră.

— HIÛ (ar.), rien: alb. bulg. serb. *hië*; rut. *nehÛ* „nici *hici*“. Despre particule (§ 25).

hindichi n. (și *hendedchi*) I. (sens archaic) termin militar: șanț de întărire, sinonim cu „meterez“.

AMIR. 130: aș mers de aș scris hotarul Moldovei, care se începe de la *hindichiul* lui Traian, împăratul Rîmului, și merge până în Nistru. KOG. 200: aș mai scos un bir pentru săpatul *hindichiului*, căci aș găsit cu cale ca să încungiure hora cu șanț împregiur, ca să nu vie fără de veste Turcii și Tătarii să-i calce. IST. 1715, p. 98: cu mare năvală aș intrat în *hindichi*; 112: cetatea este ocolită cu *hindichiuri*. CANT. Ier. 14: meteriz, șanț, *hended*; 201: flul în giur-împregiur cu *hended*, după obicei, să se încungiure și să se închidă. NEC. 394: s'aș întors iară la Galata și aș făcut *hendedchi* împrejurul taberei.

II. (sensuri moderne) 1. șanț, în genere.

CRĂS. IV, 237: pe malul *hindichiului* creșcea nise tufare.

2. fig. (sub forma *handic*) adîncime, taină (?).

SEV. Pov. 252: D-deu care scie toate *handicurile* babei și cum se înțelesese cu mama dracilor...

— HANDAK, HENDEK (ar.), fossé, retranchement autour d'une place forte, d'un village; serb. *hendek* (endek), mcr. *hândache*, ngr. *χαντάκι*.

hurmuz n. mărgăritar de sticlă.

REV. I, 338 (f. de z. 1669): șese șiruri mărgăritar *hurmuz*. ȘEP. I, 18: Dar sub capu-i ce i-a pus? Perinuță de *hurmuz*; 107: Și la gât cu o basma albă și cu *hurmuz* de cel bun.

Var.: **hormuz și urmuz.**

UR. XI, 225 (d. 1745): cercei cu un fir mărgăritar *hormuz*.
TARIF 1792: mărgăritar mincinos, *urmuz*. R.-Cod. 196: Flóre de *urmuz*,
Pe Mureș în sus...

— HURMUZ, HORMUZ (pers.), Urmuz, oraș lângă golful
Persic de unde a venit mărgăritarul în comerț (§ 103).

huzmèt n. (și *uzmet*) I. (sensuri arhaice) 1. dar
făcut ca omagiū.

POP. 44: Constantin-Vodă cu multe feluri de meșteșuguri se
nevoia, ca să nu dea ochi cu Turcii cei mari nici în oștire nici în
alt unde-va, dând *huzmeturi* sute de pungi și alte daruri de stingea
țara. ID. 28: aū muncit în tot chipul să dea bani Turcilor, un
uzmet, și să-l lase în țara lui.

2. dare vexatóre, sarcină.

ZIL. 7: să scõta vácãritul, un *huzmet* prea blestemat.

3. venit principal al țării acaparat de Domnie și
constând din ocne, dijmărit, vinăriciū, oierit și vămī
carī se vindeaū celui ce da mai mult (Fot. III, 271).

REV. II. 411 (d. 1821): un prieten a cumpărat *huzmetul* dijmări-
tului din județul Oltului. AR. 169 (p. 1821): veniturile Domniei pre-
cum vămī, ocne și alte *huzmeturi* și obicnuite dăjdiī; 209: acești voe-
vođi luaū veniturile *huzmeturilor*, adică a desetinei, goștinei și vădrăritul
dimpună cu ale vămilor și ocnelor. FIL. 20: cumpără mai întâiū
calemul vinăriciului, al oieritului și mai în urmă *huzmetul* spătă-
riei. GHICA, XV: veniturile celelalte, ocupurile saū *huzmeturile*...

II. (sens modern) slujbă, funcțiune.

Doc. IV, 241 (d. 1793): cu ajutorul și *huzmetul* Măriei tale li
se va face și acestora căduta pedepsă. UR. III, 173 (d. 1802): la câte
huzmeturi și trebi ai strălucitei mele Impărății ai fost rînduit. AL. T.
1240: ian să iee un *huzmet*... un *huzmet*? adecă o slujbă...; FIL.
35: ia-i *huzmetul* din mână și vei vedea, cum va veni țara întrégă cu
jelbi împotriva lui; 91: peste puțin timp aū să ia vre-un *huzmet*
gras; 98: apoi l'ai miluit cu *huzmet* și boierie; 243: dar banii a-
ceștia imi trebuiesc acum, căci sînt fără *huzmet* de atâta timp și n'am
cu ce să-mi hrănesc nevasta și copiii; 133: de nu voiū împlini vo-
ința lui Caragea, voiū fi depărtat din *huzmet*; 226: l'a boierit și l'a
pus în *huzmet*; 255: acele *huzmeturi* grase ce le înlesnea o viață de
satrap; 261: Dinu Păturică este boier cu caftan și se află în *huz-
metul* țării.

— HYZMET (ar. *hyđmet*), service de domestique, mi-
nistère, charge, emploi, fonction, commission, présent
dont on fait hommage à quelqu'un: bulg. serb. *hizmet*
„serviciū“, mcr. *huzmet*, ngr. *γσοζμ.ε.τ.*

huzmetar m. slujbaș însărcinat cu strîngerea *huz-
meturilor*.

DELAVER. 165: góna ce dedea *huzmetarilor* vitregi.

Formațiune românească corespundënd turc. HYZME-
TKIAR, serviteur, domestique, employé (de unde mcr.

Var.: *hormuz și urmuz.*

UR. XI, 225 (d. 1745): cercei cu un fir mărgăritar *hormuz*.
TARIF 1792: mărgăritar mincinos, *urmuz*. R.-Cod. 196: Flôre de *urmuz*,
Pe Mureș în sus...

— HURMUZ, HORMUZ (pers.), Urmuz, oraș lângă golful
Persic de unde a venit mărgăritarul în comerț (§ 103).

huzmèt n. (și *uzmet*) I. (sensuri arhaice) 1. dar
făcut ca omagiū.

Pop. 44: Constantin-Vodă cu multe feluri de meșteșuguri se
nevoia, ca să nu dea ochi cu Turcii cei mari nici în oștire nici în
alt unde-va, dând *huzmeturi* sute de pungi și alte daruri de stingea
țara. ID. 23: au muncit în tot chipul să dea bani Turcilor, un
uzmet, și să-l lase în țara lui.

2. dare vexatōre, sarcină.

ZIL. 7: să scōță văcăritul, un *huzmet* prea blestemat.

3. venit principal al țării acaparat de Domnie și
constând din ocne, dijmărit, vinăriciū, oierit și vămī
carī se vindeaū celui ce da mai mult (Fot. III, 271).

REV. II, 411 (d. 1821): un prieten a cumpărat *huzmetul* dijmări-
tului din județul Oltului. AR. 169 (p. 1821): veniturile Domniei pre-
cum vămī, ocne și alte *huzmeturi* și obicnuite dăjdi; 209: acești voe-
vođi luau veniturile *huzmeturilor*, adică a desetinei, goștinei și vădrăritul
dimpună cu ale vămilor și ocnelor. FIL. 20: cumpără mai întâiū
calemul vinăriciului, al oieritului și mai în urmă *huzmetul* spătă-
riei. GHICA, XV: veniturile celelalte, ocupurile său *huzmeturile*...

II. (sens modern) slujbă, funcțiune.

Doc. IV, 241 (d. 1793): cu ajutorul și *huzmetul* Măriei tale li
se va face și acestora căduta pedepsă. UR. III, 173 (d. 1802): la câte
huzmeturi și trebi ai strălucitei mele Impărății ai fost rînduit. AL. T.
1240: ian să iee un *huzmet*... un *huzmet*? adecă o slujbă...; FIL.
35: ia-i *huzmetul* din mână și vei vedea, cum va veni țara întregă cu
jelbi împotriva lui; 91: peste puțin timp ai să ia vre-un *huzmet*
gras; 98: apoi l'ai miluit cu *huzmet* și boierie; 248: dar banii a-
ceștia imi trebuiesc acum, căci sînt fără *huzmet* de alăta timp și n'am
cu ce să-mi hrănesc nevasta și copiii; 133: de nu voiū împlini vo-
ința lui Caragea, voiū fi depărtat din *huzmet*; 226: l'a boierit și l'a
pus în *huzmet*; 255: acele *huzmeturi* grase ce le înlesnea o viață de
satrap; 261: Dinu Păturică este boier cu caftan și se află în *huz-
metul* țării.

— HYZMET (ar. *hyđmet*), service de domestique, mi-
nistère, charge, emploi, fonction, commission, présent
dont on fait hommage à quelqu'un: bulg. serb. *hizmet*
„serviciū“, mcr. *huzmet*, ngr. *γουζμετ*.

huzmetar m. slujbaș însărcinat cu strîngerea *huz-
meturilor*.

DELAVR. 165: góna ce dedea *huzmetarilor* vitregi.

Formațiune românească corespundēnd turc. HYZME-
TKIAR, serviteur, domestique, employé (de unde mcr.

huzmichiar „servitor“, bulg. hizmekiar, serb hizmečar, ngr. γουζμετικάρης).

huzur n. (și uzur) odihnă, viață comodă.

AL. T. 118. trăiam cum trăiam... greui, dar în ore-care *huzur*... 1081: la închisore 'i fi mult mai *huzur* de cât în dulapul ista. CAL. 1895, p. 87: se vădu mai ușurat și mai de *uzuru* său.

— HUZUR (ar. tranquillité), bien-être, repos; serb. uzur, ngr. γουζοβρι, repos.

Vorba circulă mai ales în Moldova.

huzuresc v. a fi sau a merge bine cuiva, a trăi în tihnă, a duce o viață liniștită.

CR. I, 7: sócra *huzuria* de bine; 153: uitase acum de urft și *huzuria* de bine; II, 18: 'mi ține socotélă ban cu ban și *huzuresc* de bine; 24: opinca-î bună, săraca! își șede piciorul hodinit și la ger *huzuresc* cu dinsa. S. NAD. 181: bărbatu-su bolesce și ea *huzuresce*.

Formațiune verbală corespunzând serb. uzuriti și ngr. γουζορβω, reposer.

I

labașă f. 1. clește de apucat nasul cailor când se potcovesc.

2. fig. și fam. căpăstru, frîu.

Isr. Sn. 70: târđiț te ai deșteptat, bărbățele, acum ești cu *iabașeua* de nas.

Var.: **ievășea** (Glos. 299, 301).

— YAVAȘA, tenaille de bois avec laquelle on serre le nez d'un cheval retif quand on le ferre (§ 105).

iacă f. 1. guler de haină femeiască, pelerină.

TARIF 1870: *iacale* de blană căpușite.

2. fig. în locuțiunea „a pune cuiva iacaua“ (Polysu, 141), a ruga cu stăruință pe cine-va (cf. yaka silknek „implorer l'aide, demander protection“, litt. secouer le collet).

— YAKA, collet d'un vêtement; mcr. iacă „guler de cămașă“, bulg. serb. iaka, ngr. γικιάς.

iădeș n. (în Mold. *iedeș*) 1. os crăcănăt din capul pieptului la găini.

SEP. I, 152: osul de la pieptul găinei (*iedeșul*) tras de doi, la care rămâne hırlețul în mână, are să-l îngrópe pe cel alt.

2. un fel de prinsóre cu acest os între două persoane: cel ce dă un obiect primitorului, care nu dice: „sciu“, trebuie să ȃică „iadeș“, dacā voiesce să câștíge rēmășagul.

MARION 1889, No. 64: scóse osul de la pieptul puiului... *iadeș*!

dise el, ai să ne prindem! AL. T. 1027: Zoița — (dându-i cheia). Dacă nu mă crești, poftim cheia... (Kiulafoglu ia cheia). *Iadeș!* am câștigat rămășagul! 1020: de când am pus *iedeș* amîndoi, n'am cap să mă odihnesc.

— YADES (pers. yad-est „je m'en souviens“), espèce de pari ou défi de mémoire qu'on fait en rompant un petit os: celui de deux joueurs qui reçoit de l'autre un objet sans dire yad-est, paie un gage (d. yad „mémoire, fourchette“): mcr. *iadeș*.

iahnie f. mâncare de zarzavat cu bucățele de carne sau pește (la orășeni și la săteni).

FL. 57: vase de cositor pline cu *iahni*, cu plachi, cu morun gătit. VULP. 13: Că ți-am pus ție, Aci-o tîpsie Cu *iahnie*.

Var.: *iacnie*, *icnea*, *iehnea* și *ihnea*.

GHICA, 66: *iacniile* și *plachiile*: 76: *ihnelele*, *ostropăturile*... AL. T. 1260: vei face o *ihnea* cu cîpă. NEGR. I, 286: *ihnelele* și *cataifurile*.

— YAHNI (pers. yahni), hachi et étuvée de viande, poisson et volaille; bulg. serb. *iahnița*, mcr. *iahné*, ngr. *ιαχνι*. Despre mâncările de legume (§ 87).

iehneluță f. diminutiv (Negr. III, 87).

iamă f. I. (sens arhaic) termin tehnic militar: năvala dușmanului spre a jăfui: „a da iamă“, a năvăli asupra vrăjmașului.

Ist. 1715, p. 121: au dat Turcii *iamă* într'înșii. BELD. 410: Armele după ce *iama* câte au fost le-au făcut.

II. (sens modern) afară din sfera militară: pradă, jaf, în locuțiunile „a face iamă“ și „a da iamă“, a face jaf sau risipă, a cheltui fără cumpăt.

AL. T. 1264: te-am lăsat să dai *iamă* în averea mea; 1338 își însușește dreptul a face *iamă* în iconomiile Visteriei. Xen. 185: să scoți omeni la lucru... și să dăm și *iamă* în prestații? ORĂȘ. II, 139: nisce pungași care îi da *iamă* pe la cigmigea.

Var. (arhaică): **iağma**.

Ist. 1715, p. 96: să nu dea inicerii *iağma*. DUM. 19: otacului i se dete *iağma*.

— YAMA (yagma), incursion, pillage, butin; serb. *iağma*. Termin militar generalizat în limbă (§ 28).

***iağmaladisesc** v. a pradă, a jăfui (sens exclusiv militar).

DUM. 19: Tătarii în urma Vizirului au *iağmaladisit* urdiea; 53: să *iağmaladisescă* orașul. HRIST. (1818): Să dea foc și să robescă și să *iağmaladisescă*.

— YAGMALAMAK (aor. *yagmalady*), piller, enlever; serb. *iağmiti* „a înhăța“.

iamurluc n. un fel de ipingea.

TARIF 1792: *iamurlucele* ce se fac aici de postav de țară și merg

la țara turcă sau la Moldova. Doc. II, 292 (d. 1791): lucrul ce-l vind gata șalvaragii din prăvălii, cum șalvari, dulămi, mintene, giubele, *iamurluce*.

Var.: **emurluc**, **ermuluc** și **imurluc**.

ALEXANDRIA, 37: scôseră plașca și *emurlucul* lui Solomon. M. COST.² 521: *ermulucul* de pre Alexandru Vodă. TARIF 1870: ipingele roșii și negre numite *imurluce*.

— YAMURLUK (yagmurluk), manteau pour la pluie, imperméable (d. yagmur „plăie“): bulg. iamurluk „zeghe“, rus. iemurlukă, pol. jarmuluk.

Astăzi vorba pare a fi eșit din us, alungată fiind de sinonimul său „ipingea“.

***iasic** n. un fel de joc cu gologani (după cum cădeaș dos ori față, adică cu efigia sașu cu turaua).

FIL. 29: unii jucaș nuclei, alții *iasic* și tura, alții iarășu jucaș la o para cinci și stos pe despuiate.

— YAZY, écriture: bulg. (igrașa na toră i) iază; mer. tura-iază „efigia monetei“. V. tura.

iasmin m. flóre de grădină numită obișnuit „iasomie“, de aceeași origină (Etym. 1869; Glos. 299).

CANT. Ier. 23: *iasimin*, un fel de copăcel, se suie ca vița și face flori albe cu puțin ghiulghiuli amestecate, prea frumos mirositoare.

— YASMIN (pers.), jasmin: serb. iasemin (čibuk), ngr. γιασμίνι (de unde forma paralelă „iasomie“); din aceeași vorbă persană: sp. jazmin, it. gelsomino, fr. jasmin.

iatac n. 1. (în Mold. **etac**) cameră particulară și în special odaie de culcare mică și ascunsă în zid, alcov.

DION. 186: capigiul cu arapul aș intrat în *iatuc* la Vodă; 193: și săvîrșindu-se Divanul, s'aș dus Impăratul la *iatacul* lui și ceilalți la ale sale. BELD. 402: În biserică, *etacuri* făcând. s'aș statornicit. AL. T. 351: cum dracu să trec prin *etacul* clônței, fără ca să mé bage de sémă?.. 771: s'aș dus să tragă un ciubuc în *etacul* gazdei. XEN. 66: în *etac* aședă un pat cu polog. FIL. 234: se pomeniră cu coconul în mijlocul *iatacului* cu un iatagan în mână... GHICA. †: eram la ușa *iatacului* domnesc; 9: intraș în *iatacul* boierului; 494: *iatacuri* și cămări cu arcade și bolte învîrtite.

Cu acest sens și în cântecele populare.

AL. 111: Și la sinu-ș mi-ș strîngea, Și 'n *etac* că mi-ș ducea. TEOD. 535: Pe scăriș se suia. La *iatac* că nemia.

2. (sens archaic), gazdă de hoști.

IST. 1713, p. 55: sclavonului ca unui ciarșit și imanului ca unui *iatac* aș poruncit de le aș tăiat capetele.

— YATAK, lit. couchette; agent secret des voleurs, receleur (d. yatmak „être couché“); bulg. iatak „cu-mătru“, serb. iatak „pat și gazdă de hoști“, mer. ietache, ngr. γατάκι, hospitium nocturnum latronum Pass.

Sinonimul occidental „alcov“ e asemenea de origină orientală (cf. cubea), precum în genere mobilele de odihnit: divan, otomană, sofa...

ietăcel n. (și **etăcel**) iatac mic.

CRĂȘ. II, 115: *ietăcelul* era micuț, dar curățel; 46: se ascunsese într'un *ietăcel*.

iatagàn n. (Mold. **iarțagan**) pumnal turcesc încovoiat cu două tășuri.

a. în literatură:

DION. 180: dând Turcii năvală în Nemți, i-au început a secera cu săbiile și cu *iataganele* ca pe verde și cumplit îi tăia de rînd. AL. T. 227: mi-am pus pistótele și *iarțaganul* la brîu. GANE I, 80: ținea într'o mână punga, în cealaltă *iarțaganul*. FIL. 14: cu pistótele și *iatagan* la brîu; 111: muiați-le spinarea cu muchile *iataganelor*. OD. I, 182: înarmați cu *iatagane* de Horasan și cu sinețe frâncesci. GHICA, 264: săbii, *iatagane*, pistótele, sulți și topóre acoperiaă pereții de jur împrejurul icónelor.

b. în cîntecele populare.

AL. T. 87: Că ții-oii trage un *iarțagan*, De-i sări ca un șoldan; 181: *Iarțaganul* apuca, Printre Turci se arunca. TEOD. 500: P'e la brîne cu pistótele, După mîni cu *iatagane*.

— YATAGAN, long couteau, ciméterre; bulg. serb. alb. *iatagan*, pol. *atagan*, ung. *jatagány*, ngr. *ιαταγάν*; sp. *yatagan*. Despre arme (§ 67 și 105).

iaurt n. lapte gros și acru: iaurtul e o mîncare eminentamente turcescă, fórté prețuită în Asia și din timpurile cele mai vechi Turcii au excelat în preparațiunea acestui aliment bun și sănătos (Vámbéry, *Türken-volk*, 209). De la Turci vorba trecu, ca termin pastoral, la fóte popórele balcanice.

AL. T. 142: Cu *iaurt*, cu plăcínțele, Te făcuși vornic, mișele.

Vorba figuréză în câteva proverbe.

Isp. Rev. II, 150: cine are piper mult, pune și în *iaurt*. GOLESCU: s'a ars baba la curcut, suflă și în *iaurt*. ORĂȘ. II, 9: cel fript astăzi în lapte suflă mâine și în *iaurt*.

Var. (munt.): **iogurt** (V. **igurtělă**).

— YO(Ə)URT, lait caillé préparé d'une façon particulière aux Orientaux; bulg. *ıagurt* (*ugurt*), serb. *ıogurt*, ngr. *ιαγούρτι* (*ıagóurti*). Despre terminologia pastorală (§ 105).

igurtělă f. lapte închegat din care se face urdă.

TEOD. 516: Brînză albă la întărelă și urdă la *igurtělă*.

Vorba derivă dintr'o formă IOGURT, paralelă cu „iaurt“, și corespundend turec. *yogurt*.

iaurgiü m. cel ce vinde sau face iaurt.

TEOD. 120: Măi *iaurgiü*: ia stai! Cum dai cotul de iaurt?

Var. (archaică): **ıugurgiü**.

FOR. III, 286: 100 lei lui Aga de la *ıugurgiü*.

— YO(G)URTĞU, vendeur de lait caillé.

ibric n. vas de apă, de sticlă sau de tinichea (de spălat sau de fiert).

Cuv. I, 215 (d. 1588): un *ibric* poleit. NEC. 199: dacă au descălecat Impăratul supt saivan, Duca-Vodă i-au închinat multe daruri: câți-va cai turcesci cu podóbe scumpe și lighian cu *ibric* de argint. REV. I, 337 (f. de z. 1619): un *ibric* cu medelniță. UR. XI, 225 (d. 1745): un lighian cu *ibric* vechiú. TARIF 1792: *ibrice* de cafea oca 6 bani. BĂLC. 259: ofițerii și pajií prințului Transilvaniei aduseră lui Mihaiú-Vodă, din partea lui Bathori, șese pahare mari de aur smălțuite, un *ibric* și un lighian de argint.

— IBRIK (ar.), aiguière; bulg. serb. alb. ibrik, pol. imbryk, mer. ibric, ngr. *μπριμ*.

Vorba foarte răspândită și fără alt echivalent.

ibricel n. ibric mic (Glos. 299).

***ibrictar** m. slujbașul Curții care da Domnului de spălat (după datina orientală), numit și **Vel-ibrictar**.

COND. 1776, p. 77: 240 lei léfa pe an [lui] *Vel-ibrictar*. FOT. III, 310: *ibrictarul* capătă 20 lei pe lună.

— IBRIKTAR AGA, officier de l'aiguière chargé de répandre de l'eau sur les mains du Sultan pour les ablutions; serb. ibriktar. Cf. Cant. Ist. ot. 633.

ibrișim n. (și Mold. **ibrișin**) 1. mătase răsucită, tort de mătase. Cu acest sens vorba figurază:

a. în literatură:

REV. I, 340 (f. de z. 1669): un brú roșiú de *ibrișim*. TARIF 1776: bumbi de *ibrișim* oca 220 bani. TARIF 1792: *ibrișim*, felurimi de mătase, oca 40 bani. REV. II, 334 (d. 1821): două pungí, una de așá, alta *ibrișim*. FIL. 29: alunarii și vîndătorii de șerbet din Fanar cari purtau pe cap fesuri mici cu funde stufoșe de *ibrișim*.

b. în cântecele populare:

TEOD. 419: Cu haine de fir și de *ibrișim*. MARIAN I, 20: C'o stară de *ibrișin* De la mândra mea din sîn. BUR. 107: Cu fir de *ibrișim*, Postav de cel bun.

2. fig. bobîrnac, alusiune fină și mușcătore.

CR. II, 94: ne trage câte un *ibrișim* pe la nas despre fata popii; 153: bētrâniú dădeaú și ei tinerilor câte un *ibrișim* pe la nas, numindu-i honjuriști, duelgii, pantalonari...

3. (adj. și adv.) fin, subțire ca ibrișimul: „cuțitul taie ibrișim“, ca brieiú; „vînt ibrișim“, rece, care te taie în față (Polysu).

-- IBRIȘIM (pers. soie), soie torse, soie filée; bulg. serb. ibrișim, mer. brășime, ngr. *μπρισίμ*.

Sensul metaforic e propriú limbei române.

ibrișinar m. răsucitor de mătase.

Formă românescă paralelă cu „ibrișimgiú“.

ibrișimgiú m. neguțator de ibrișimuri.

FIL. 138: căciula cu rôtă a bogasierului și calpacul de blană al arménului *ibrîșimği*.

— IBRIȘIMĞI, fileur de soie, marchand de fil de soie.

ichiü n. 1. arșic mai mare și mai greu, obicînuît plumbuit, cu care se lovesc alte arșice (în Moldova ichiul se numesce „țap“).

ISP. Juc. 75: o capră prețuesce cât două miele, o sólbă cât trei, un *ichiü* bun n'are preț. GHICA, 300: dacă intra odată cu *ichiul* în armén, se punea lenghiü, de nu mai lăsa oscior pentru ceialalți băieți.

2. fig. córdă simțitoare.

MARION 1895, N. 18: fi așa de bună cum te arată chipul — mă lovia la *ichiü*, mostangiul.

3. fig. clenciü, piedecă, greutate.

MARION 1892, N. 50: tréba ar fi mers strună, dacă nu era un *ichiü*...

— YEK, coup dans le jeu d'osselets (§ 42).

Sensurile figurate sînt proprii limbei române și sînt împrumutate din jocul în arșice.

iedec n. (sau **edec**) 1. cal de paradă, povodnic.

GHEORG. 832: purcegînd Domnul împreună cu Pașa de acolea iarăși, înaintea Domnului și înaintea ómenilor lui cei aleși erau *iedecurile* Pașei. FOT. III, 248: după acesta urméză trei *iedecuri*, adică cal cu frâie înfrate și cu arșale strălucite, fără călăreți. OD. I, 291: mulțime de cai, mulți armăsari nechezând, povodnici, *iedecuri* cu hârșale de sus pînă jos, strălucind de aur și de argint.

2. (termin de marină), remorcarea unei luntre: „a trage la iedec“, a remorca o luntre.

OD. I, 140: un pescar turc trăgea la *iedec* în tăcere caicul seü încărcat. CRĂS. I, 41: la *iedec* luntrea va merge mai ușor.

3. lucrurile unui tot: *iedecul* casei.

BASME I, 129: am voi să vedem tótă curtea Măriei tale adică tot *iedecul* de slugi, bărbați, femei și copii...

4. obiect de valóre, odor păstrat din veclime (cu acest sens vorba se aude mai ales în Moldova).

5. fig. (și archaic) rezervă, modestie.

Doc. III, 189 (d. 1788): femeile să mérgă acoperite și nu cu desfrînări, ca să pótă pázi *iedecul* și cinstea fie căreia.

— YEDEK, cheval de main (d. ar. yed „main“), remorque, article de réserve, toute chose en double pour servir en cas d'accident; serb. *iedek* „povodnic“, ngr. *γεδέκι*, cheval de main. V. Partea II: iedecciü.

***iedecliü** m. boierinaș în serviciul Curții, slugă domnescă cum era cafegiul, caftangiul, ciubucciul, ibrictarul, peșchergiul, șerbegiul, sofragiul etc.

Doc. I, 551 (alaiü 1784): *iedecliü* câte doi...

Var.: **edecliü** și **idicliü**.

Doc. II, 18 (alaiü 1791) ceilalți boierinași ai Curții și *idicliü* câte doi. FIL. 28: un șir de odăi în formă de chilii călugăresci, în

care ședează *idiclii*, neferii și iciolanii domnesci; 209: *idiclii*, fustașii și alte tagme de slujitori. GHICA, 3: eram *edecliă* și aveam odaie în curtea domnescă. DELAVR. 166: a trimis două sburături de icosar, una în frunte de urs, cealaltă în frunte de *idicliă*.

— YEDEKLI, muni d'un objet pareil qui sert à le remplacer en cas d'accident (alt sens lipsesce).

iefcă f. (și *iofca*) la pl. foite subțiri de aluat frământate cu ouă și unt (Costinescu).

— YUFKA („mince“), espèce de gâteau mince, feuillete; alb. serb. iufka „macaróne.“

Vorba e specială Munteniei.

ienibahar n. aromă de cărnați (*Myrtus pimenta*).

TARIF 1792: *ienibahar* oca 2 bani.

Var.: **enibahar** și **inibahar** (Conv. XXVI, 454).

FIL. 164: *enibahar* și alte mirodenii.

Vorba se rostese și **inipaar**, de unde forma redusă **nipar** „aromă de cărnați (Glos. 421).

— YENI BAHAR. épice nouvelle; bulg. eni bahar „aromă“. Vorba circulă mai ales în Muntenia.

ienicér m. l. (la pl.) numele vechii pedestrimii turcesci, înființată de Sultanul Murat I la 1362, recrutată mult timp din copii creștini turciți („agemoglanii“). Ienicerii ocupa primul rang în armata otomană și fură mai multe secole spaima Europei până ce, devenind un adevărat flagel pentru Imperăția însăși, fură cu totul desființați în 1826 de Sultanul Mahmud.

a. la cronicari:

M. COST. 20: ca și *ieniceri* cum sînt acum la Turci, la Rîm pretorienii, adică pedestrime de Divan le dicea. VĂC. 252: Sultan Murat I a aședat brésla nouă de ostași pre care Hagi Bectas Pro-rocul i-a numit *ieniceri*, blagoslovindu-i a fi pururea biruitoare.

b. în literatură:

AL. T. 40: am vădut *ieniceri* și răzmeriți... 1618: altul ne cinstese femeile mai dihai de cât *ieniceri*.

c. în cântecele istorice:

TEOD. 534: C'o să-ți spetesci toți boierii Ș'o să-ți slutești *ieniceri*; 550: Vi'o cincî-deci de *ieniceri*, Groși la cap, cărunți la perî. AL. 184: Cu cincî-deci de *eniceri*, care porîă 'n brîu hangeri; 210: Cu *eniceri*, cu tunuri mari Ce sparg ziduri cât de tari! MARIAN I, 208: Și o sută de *iniceri*...

II. (la sing.) fig. tâlhar, om crud, barbar.

AL. T. 535: bre! ce împușcă 'n lună! bre! ce *ieniceri*! 1600: hoțule! *ieniceriule*! 1660: vrea să dîcă ești comunist, *ieniceri*... 1233: (Vărdulescu) nu-ți sînt nănaș, nu te-am botezat eu? — (Petcu) da, ai botezat pe fică-mea, *ieniceriule*!

Var.: **enicer**, **lanicer** și **ini(n)cer**.

Cost. 250: trimițându-i și 2000 de *eniceri* către 60000 de óste ce

avea tătărăscă. DION. 171: *ianicerii* se slobođia ca zmei cu caii. URECHE, 201: Imbrea Aga cu *iniceri* și cu multă ște turcescă. NEC. 259: aŭ sosit și un Pașă cu o mie de *iniceri*. CĂRIT. 15: Viziriul pusesă pază la pod *inicerii*, să nu-i lase pe Moscali.

— YENI ÇERI, milice nouvelle, janissaire (d. yeñi „neuf“ și çeri „milice“); bulg. İaničarin și iničerin, serb. İaničar(in) și İeničar, ngr. γαντζάρης și γενιτζάρος; rus. İaničarŭ; fr. janissaire, it. giannizzero, sp. genizaro. V. Partea II: ienicer-aga, ienicer-efendi.

***ienicercă (inicercă)** f. pușcă ienicerescă saŭ turcescă.

NEC. 327: *inicercele* Turcilor eraŭ mai lungi și de fier mai bune de cât fiintele Muscalilor.

ieniceresc a. ce ține de ieniceri.

GANE I, 209: tătă sëlbatăcia *ienicercă* îi revenise ca prin farmec. TEOD. 574: De stropuri *ieniceresci* Și de sângiuri păgânesci.

Var.: **eniceresc** și **inicesc**.

BELD. 399: *Enicercă* năvală nu s'aŭ dat, nu-i de cređut. M. COST. 472: odăile *inicesci* orinduite... ISTR. 1715, p. 15: cu haine *inicesci* îmbrăcați.

ienicerime f. (și **ianicerime**) corpul ienicerilor.

NEC. 404: Sarascherul cu tătă *enicerimea*. BĂLC. 28: răpindu-le al deceloa din feciori spre a-I pregăti la recrutarea *ianicerimii*.

ilic n. pieptar țărănesc de vară, din postav saŭ dimie, înflorat la guler și la piept, și garnisit cu nasturi și ciaprazuri: ilicul pôte fi bărbătesc și femeesc.

AL. T. 45: surugiul intră pe scenă îmbrăcat cu poturi de aba, *ilic* de postav cusut cu gătauri. MARION, 53: aveaŭ nisce fireți la *ilicuri* de-ți luaŭ ochii.

Vorba revine și în poesia populară.

AL. 135: Pandeluș, nu Grec voinic. Cu pistole sub *ilic*. TEOD. 132: Și la di 'ntăi de an, Nicl vr'un *ilic* cu găitan.

Var. (munténă): **ilechiu**.

TELEOR, 160: *ilechiul* acela a fost lucrat de Marula.

— YELEK, veste, justaucorps (ordinairement en étoffe de soie, à manches longues, et qui se met sous le kaftan); bulg. elek (și ilek), serb. alb. İelek, mcr. ileche, ngr. γελέκι (γίλέκι); sp. gileco.

Despre îmbrăcăminteaa țaranului (§ 100).

imamea f. 1. căpetaiul de chihlibar al ciubucului (împodobit une-orî cu diamante saŭ peruzele).

UR. XXII, 312 (d. 1826): *imamele* de chihlibariu ce se vor găsi pe la dugheni. AL. T. 433: două calffuri de *imamele*; 1392: ce-I în *imamea* de nu merge?... îi astupată? GANE III, 168: ciubucele cu *imamele* de chihlimbar. FIL. 17: cu imamele de chihlibar limoniŭ.

2. varietate de pere (în Moldova).

ȘEP. V, 68: pere *imamele*, lungurețe, fața roșie, gust dulce.

— IMAME (ar.), embouchure d'une pipe faite d'ambre jaune; bulg. serb. imame, ngr. (ι)μαμές (§ 89).

iminēi (și *imini*) m. pl. I. (sensuri moderne) 1. pantofi la cari căputa merge și prin prejurul călcăiului, purtați înainte de boieri, boiernași și de slugile lor.

TARIF 1792: *iminēi* bărbătești de om mare liochii... cei roșii și *iminēi* negri de saftian. FIL. 13: cu picioarele góle băgate în nisce *iminēi* de saftian care fuseseră odată roșii, dar își pierduseră colórea din cauza vechimii; 116: țărani jăluitoři sărutaū fruntea *iminēilor* lui Păturică; 143: *iminēii* cei stacojii și fesul cel roș cu fundă de ibrișim negru.

Fóрте rar se aude vorba la singular.

GHICA, 51: dascălul Chiosea scotea *imineul* din picior și-l a-svărliia după dînsul.

2. pantofi din piele grósă purtați înainte de haiduci, iar astă-đi de țărani și de țărance (cei roșii se numesc în Muntenia „fileri“).

ȘEP. III, 154: [voinicii codrului] Incălțați cu *imini*, Gătiți de codru pustii. JIP. 80: în picioare [opincarul]pórtă ciupici, ori pantohi, ori *iminēi*; 68: *iminēi*, ciupici, ileri, papuci.

II. (sens arhaic, sub forma *imeni*) un fel de pânză vărgată pentru macatură de divanuri.

TARIF 1761: *imeni* bucata 44 bani.

— YEMENI (ar.), toile peinte d'Yemen; sorte de souliers rouges et noirs que portent les gens du peuple; bulg. emeniă, serb. iemeniie „pantofi“ (Iemeniia „maramă“), ngr. γαψί, toile de Perse (§ 100).

**iminigiū* m. cizmar de iminei.

Doc. XII, 390 (d. 1820): isnaful cizmarilor, pantofarilor, *imini-giilor* și papugiilor.

— YEMENIGI, fabricant de yemeni.

inacciū a. încăpěținat (vorba se aude în Muntenia).

GORJ. I, 44: împěratul *inacciū* întru hotărfirea sa.

— INATĈI, entětė (d. ar. i'nad „entětement“: cf. § 34); bulg. serb. inačija „artăgos“.

indrișaim m. litt. esență regală, plantă frumos mirositoare (*Geranium*). În Moldova se aude *andrișel*, în Dobrogea *andrișea* (Etym. 1187), iar în Muntenia *endrișaim*. *indrușaim* și (în Muscel) *angrișai*.

FIL. 154: maghiranii, trandafirii și câți-va *endrișaimi* ce umpleau atmosfera camerei de un miros nu așa plăcut căt era de pătrundător; 284: o mulțime de óle cu maghirani, *indrușaimi* și alte flori scumpe după atunci.

— 'YTRI ȘAHI, parfum royal, surnom du géranium (d. ar. 'ytyr „essence“ și pers. šahi „royal“).

Variantele citate sînt diminutive de la o formă originară *andrișai*: *andrișai*, *andrișea* și *andrișel*; formele cu *m* final sînt analogice (cf. iasmin).

iorgàn n. înveliș de pat, sinonim cu „ciarșaf“ și cu „macat“ (Etyrn. 60), câteși trele de origină turcescă.

— YORGAN, couverture de lit, ouatée ou de laine, courte-pointe; alb. bulg. serb. iorgan, mer. iurganu.

iorgangii m. cel ce face iorgane: mai înainte, iorgangii forma un rufet sau mică corporațiune și starostele lor se numia „iorgangi-bașa“.

Doc. VIII, 190 (d. 1801): aducând și pe *iorgangii* față... dîseră că au fost și sînt mulțumiți de Stoian, cerându-le a fi tot el iorgangi-bașa.

— YORGANŢI, qui fait des couvertures de lit, tapissier; bulg. serb. iorganŝia.

iorgangi-bașa m. starostele iorgangiilor.

Doc. VIII, 100 (d. 1801): Stoian *iorgangi-bașa* au slujit și slujesc nelipsit Curții gospod.

iorgangerie f. 1. meseria iorgangiului; 2. prăvălia sa.

Doc. VIII, 101 (d. 1800): sciind meșteșugul *iorgangeriei*...

iortoman m. (și *ortoman*) 1. bogat în turme (vorbind de ciobani). Vorba e specială poeziei populare.

AL. 1: Că-i mai *ortoman* ș'are oi mai multe. TEOD. 60: Voinic *ortoman*, fecior de mocan.

2. voinic, vitéz (despre haiduci).

AL. 10: Un vitéz de *ortoman*. Pe un cal negru dobrogén; 10: Sai, bădiță *ortomane*, Că m'ajunge la ciolane! TEOD. 442: Voinic mândru, *ortoman*, P'un cal negru dobrogén. R.-GOD. 66: Voinicu' *iortoman*. Cu chimiru' plin de bani. WERG. Rum. Dialekte, p. 78 [Oltenia]: Frunzuliță ș'un lipan, Drag mi-a fost calul bălan Și voinicu *iortoman*.

Vorba pare a fi o formațiune analogică (cf. *hoțoman*) d. yorr „possession, bien-fonds“, cum. yurt „mansio“, tat. „cort noğai“; rus. iurta „tente des nomades“ (iurtovski tatarin), rut. pol. jurt „turmă“. Sensul primitiv ciobănesc, „posesor de turme“, trecu apoi în sfera haiducilor printr'o tranșițiune semantică analogă cu sinonimul *chiabur* „fôrte avut“ (litt. puternic). Despre acest important termin pastoral, special Olteniei, veđi cele diise la § 110.

iortomănesc a. epitet aplicat haiducilor: vitejesc.

ȘEP. III, 216 (d. Vâlcea): Sus la munte, la plaiu, Este pâinea voinicescă și léfa *iortomănescă*.

iorgovan m. plantă numită și „liliac“ (Glos. 323).

— ERGUVAN (ar. l'arbre de Judée), lilas; bulg. argovan, serb. iergovan (iorgovan), mer. argafan, ung. orgonafa. Dacă vorba e specială Ardélului, ea a venit acolo printr'un intermediu sêrbesc.

ipîngea f. 1. un fel de ghebă de dimie roșie, fără măneci și cu glugă pentru ploie, acoperită cu gâi-

tane: *ipîngéua* se pórtă mai ales de cei ce fac negoț cu vite.

COND. 1693 p. 122: *ipîngele* ce s'a cumpărat copiilor din casă. TARIF 1792: *ipîngele* cerchezesci una 15 bani. ISP. 369: hoțul își așternuse *ipîngéua*. FIL. 294: cei doi călători înfășurați în *ipîngelele* lor.

Vorba figuréză în proverbe și în cântece.

GOLESCU: după ploie vine și el cu *ipîngéua* (V. și netegea). PANN III, 51: lupului de i-ar fi frică de ploie, ar purta *ipîngea*; 91: se învelesce cu *ipîngéua* și se scarpină cu surcéua (despre cei sgâr-ciți); 133 (v. peșingea). TEOD. 506: Ia să-mi dai tu *ipîngéua*, Io să-ți dau ție saiaua. BUR. 205: Tot corturi de *ipîngele*, Mai mari și mai mărunțele. VULP. 31: Afară din tîrg eșia, *Ipîngéua* așternea...

2. pătură pe șéua calului.

AR. 36 (d. 1821): calul cu tacămui lui, *ipîngea* roșie nouă... PANN, 20 (prov.): unde se găsește șéua, se cere și *ipîngéua*. TEOD. 299: Să mă trecă Dunărea, Fără să-mi ude scara, Nici colțul de *ipîngea*. VULP. 95: Tot cu flinte d'ale grele Și cu bani prin *ipîngele*.

Var. (archaice): *iapîngea* și *epîngea*.

ETYM. 1230 (d. 1741): s'au dat la doi puricari îmbrăcăminte, două *iapîngele*, două antirie... N. COST. 45: pre Iordachi Ruset Vornicul, îmbrăcându-l în haine próste, ducînd în spate și o *epîngea*; 103: n'au scăpat fără pagubă mai nici un boier și nefurat de Moscali: cui pistóle, cui rafturi, cui *epîngele*... IONESCU, 697: *epîngele* de la 20—35 stanți. GHICA, XVII: să dea fie-care câte cinci lei și dacă nu au parale, să le iei *epîngelele*.

— YAPYNGA, couverture de feutre a l'usage du cheval qui couche en plein air; manteau de bure que les janissaires portaient en hiver (d. yapmak „cuvrir“); bulg. serb. *iapunge*, rus. *iaponča*, rut. pol. *oponca*, alb. *io-pange*, ngr. *γαποντζές* (§ 100).

irmilic m. (și **iermelic**) 1. monetă turcască de aur, avînd în Moldova aceiași valoare cu „icosarul“.

AL. T. 74: îți aduc o fărîmă de friptură mare cât un *irmilic*. CR. I, 113: mi-î da șei-spre-ce lei, un *irmilic* de aur și ți-oiu duce-o. GANE II, 244: scoțînd din buzunar un pumn de *irmilici*.

Vorba revine adesea în cântecele populare din Moldova și din Bucovina.

AL. 117: Și pafale mici Tot de *irmilici*; 135: Dece pungi de *irmilici*, Opt de rubiele mici Și vr'o trei de venetici. MARIAN I, 31: Avea turme, Avea voinici, Avea pungi de *irmilici*. ȘEP. I, 11: Trei désagi de *iermelici* Și de galbeni trei mertici. CAN. 64: Și basmaua de la gât face un *irmilic* bătul.

2. horă în Moldova după masa de cununie (Sev. 281).

— IRMILIK, pièce d'or de la valeur de 20 piastres (d. irmi „vingt“: cf. ngr. *εικοζάρι* d. *εἰκοσι* „două-deci“ și *stanț*, monetă de 20 creițari d. germ. *zwanzig* „două-deci“); bulg. *irmilik* (§ 92).

ischiuzar a. (și **iuşchiuzar**) dibaciū, iscusit (litt. care duce lucrul la capăt), sinonim cu „pișicher“.

AL. T. 106: având plan de *ischiuzar*, s'ajungă pensionar: 413: începe tu, că ești mai *ischiuzar*; 952: ești craiū, ești *iuschiuzar* și tufă în buzunar. FIL. 166: un vâtaf de curte *ișchiuzar* pôte în scurtă vreme să ajungă bogat ca Iov din Biblie.

— IȘGŪZAR, habile, ingénieux, expédient (d. turc. și „chose“ și pers. *gūzar* „qui mène à fin“).

ișchiuzarlic n. (și *iuşchiuzarlic*) dibăcie, iscusință, meșteșug subțire.

FIL. 16: *iuşchiuzarlicurile* și marafeturile cu care trebuie să fie împodobit un adevărat calemgiū; 230: dar bine cum le afli toate acestea? Asta este *iuşchiuzarlicul* meu.

— IȘGŪZARLYK, habileté, activité dans le travail.

ișchiuzarlic f. formă românizată din „ișchiuzarlic“.

AL. T. 1-31: MĂI, în ochii mei numai omul cu merite și cu *ișchiuzarlic* la trebă are ipolipsis.

ișlic n. (și Mold. **șlic**) I. (la Turci) căciulă tătarăscă. COND. 1698, p. 96: un *ișlic* ce s'aū făcut unei slugi al Capigi-bașii. DOC. III, 618 (d. 1787): *ișlic* leșesc și cel tătarăsc.

II. (la Români) 1. căciulă domnăscă de sobol.

CĂPIT. 315: aū chemat pre Grigorie Aḡ și l'aū îmbrăcat domnesce cu haine, *ișlic*, surguciū. N. COȘT. 82: și-aū ridicat Nicolai-Vodă puțin *șlicul* din cap.

2. căciulă boierăscă a căreia formă și înălțime indicată ierarhia nobleței noastre trecute.

REV. I, 340 (f. de z. 1869): trei *șlic* de sobol și cu urșinic. COND. 1698, p. 478: cheltuiala hainelor paicilor și a copiilor din casă, și pentru brîne i *ișlice* care li s'aū făcut de Paști. GHEORG. 302: când vâtaful de aproți mergea la casa boierilor, eșia înaintea lui și îl primia cu *șlicul* a mână. DION. 178: Turcii le-aū poruncit boierilor de s'aū schimbat și s'aū îmbrăcat în haine turcesci, lepădându-și *ișlicele* și puind căciuli negre lungi în cap. DOC. III, 618 (d. 1787): *ișlic* româneș de om făcut pol teler, iar cele de copii 30 de bani. AL. T. 81: în vremea boierilor cu *ișlic* și cu anteriu; 1338: Banul Vulpe ține *șlicul* într'o mână. FIL. 229: *ișlicul* marelui Clucer; 251: își puse *ișlic* pe cap și giubéna pe umeri. NEGR. I, 46: în cap [înăerul] avea un *șlic* de o circumferență cel puțin de 7 palme. GHICA, 78: îmbrăcat în anteru de cutnie și purtând un *ișlic* rotund de piele de miel sură... 500: p'atunci forma *ișlicului*: nu era numai o fantasie, cum este astă-ḡi cu pălăriile, mai înalte saū mai scurte în păreți, mai rotunde, mai gogonețe saū mai țuguiate, mai tari saū mai moi, după pofta fie cui: fie-care trebuia să porțe *ișlicul* după tépa lui.

Vorba revine în proverbul (Pann, 157): nu mă calca pe colțul *ișlicului*, adică nu căuta să mă superi.

3. căciulă purtată înainte de Dómna și de cocóne.

NEC. 225: Dumitrașco-Vodă o purta pe fata rachieritei cu sălbii de galbeni și cu haine de șabmarand, și cu *șlic* de sobol, și cu multe odóre împodobită. DOC. III, 618 (d. 1787): *ișlic* femeiesc cu totă cheltuiala lui 20 teler. NEGR. I, 145: *șlicul* [Dómnei] de samur pus cam într'o parte era împodobit cu un surguciū alb.

4. de la Domn și boierii cei mari, ișlicul trecu la boierinași și în cele din urmă la lăutari.

FL. 44: calemgiiil cei cu *ișlice* în patru colțuri. AL. T. 79: Barbu lăutaru p^ortă în cap o jumătate de *șlic* cu fund verde.

5. fig. nobleță.

FL. 56: prinde inimă, mâine vei pune *ișlicul* în cap... și vei avea moșii, țigani și averi.

— BAŞLYK, v^ement de t^ete, bonnet, capuchon; s^erb. ișlik, pol. rus. slyk^u (pe lângă başlyk^u); despre aferesarea silabei inițiale § 21. Forma „șlic” vine din rusesce sau polonesce, cea „ișlic” direct din turcesce (cum indică evitarea dublei consonante inițiale). Itinerarul e acesta: Polonii și Rușii împrumutară vorba de la Turci, cari o reluară de la dînșii sub forma scurtată (șlik d. başlik) și o acomodară cu rostirea lor particulară (ișlic d. șlic); de aci forma paralelă a vorbei în Moldova și în Muntenia.

Una din numeroasele numiri ale cofurelor nobile din trecut (§ 80), care a dispărut fără a lăsa vr'o urmă în cântecele populare și în costumul țaranului.

ișlicel n. ișlic boieresc (dimin. desmierdător).

TEOD. 70: De nu credeți, mari boieri, Ia-l cătați și 'n *ișlicel*...

ișlicar m. (și Mold. **șlicar**) 1. fabricant de ișlice.

Doc. I, 489 (d. 1783): marfă subțire care este lucru al meșteșugului *ișlicarilor*. COND. 1776, p. 16: 10 lei pocon de la starostele de *șlicari*. GHICA, XIV: croitori, *ișlicari*, curelari.

2. fig. și ironic, boier retrograd.

CR. II, 153: unia, în aprinderea lor, numiau pe cei bătrâni rugini învechite, *ișlicari*, strigoii.

ișlicărie f. meseria ișlicarului.

Doc. I, 441 (d. 1785): pielcele, stîrpituri sau piei albastre cari sînt de trebuința *ișlicăriei*.

isnâf n. corporațiune, br^eslă de meseriași.

a. la Turci (f^orte numeroase și variate).

AX. 167: s'au scos tuiurile și corturile la Daut-Pașa, după aceea s'au făcut alaiurile, al *isnafurilor* și al *ienicer-agasi* și al Imp^eratului.

b. la Români (abagiⁱ, astaragiⁱ, șalvaragiⁱ, etc)

Doc. IV, 299 (d. 1795): ponturile ce sînt date pentru aceste *isnafuri*. NEGR. I, 305: n'a trimis-o în cercetarea starostilor de *isnafuri*, duple cum e obiceiul între breslași. FL. 139: plecau pe la casele lor, împărții în cete, după *isnafuri* sau meserii; 321: porunci să adune pe toți boierii din amîndou^e județele, t^ote *isnafurile* și pe opincari. GHICA. XIV: populațiunea orașelor se compunea de meseriași și neguțatori, împărții în *isnafuri* sau corporații: croitori, cavafi, ișlicari, curelari, ciaprazari, tabaci, brașoveni, gabroveni, bogasieri, lipscani și zarafi; fie-care corporație cu starostele s^eu.

Var. (archaică): **esnaf**.

Ist. 1715, p. 14: se face alaiu de *esnafuri*, fiesce care brésă cu podóbele ei. UR. II, 41 (d. 1783): rachierii, băcalii și alte *esnafuri*.

— **ESNAF** (ar. pl. d. sinf „classe“), corps de métier, corporation, jurande; bulg. serb. *esnaf*, ngr. *εσνάφι* (§ 96).

isnaflic n. obiceiul celor din același isnaf (Glos. 326).

— **ESNAFLYK**, métier, profesion manuelle.

iucsuceà f. flórea ce séménă cu un bulgăre de zăpadă (*Viburnum*), litt. degetar (Polysu).

— **YÜKSÜKÇE**, dimin. d. *yüksük* „dė à coudre“, *yüksük oty* „asperge“ Barb. Vorba, specială Munteniei, lipsește aiurea: ea se află numai la Polysu.

iureș n. (și *iurés*) I. (sens arhaic) termin tehnic militar: năvală asupra dușmanului, asalt.

URECHE, 228: năvălind cu dînșii singur Ion-Vodă, aŭ luat pusec cu *iurés* de la Turci. N. Cost. 107: Moscalii se gătiaŭ să mai dea un *iurés* mare Turcilor.

Var.: **iuriș** și **iuruș**.

VĂC. 252: până a nu sosi împératul, Andrianupoli se luă de vizirul la asaltul saŭ *iurușu* cel dîntăiŭ; 265: Ali-Pașa luă Varadinul cu *iuruș*. DION. 177: poruncit-aŭ soldașilor de aŭ dat *iuriș* adică năvală într'înșii. AX. 149: îndată aŭ dat ienicerii *iuruș*. DUM. 48: Turcii cu un *iuruș* ce aŭ făcut, șterseră Rușilor 3 tunuri și vr'o 60 capete; 91: făcură războiŭ năvălind Turcii cu mari *iurușuri*.

II. (sensuri moderne) afară din sfera militară: 1. (ca interj. saŭ adv.) la arme! năvală!

AL. T. 1125: când oiŭ striga *iuruș!* să săriți cu toți!; 1135: *iuruș!* . . pe dînșii, flăcăi! GHICA, 16: venia tot *iuruș* cu iataganul în dinți și cu pistólele întinse în amîndoué mîinile.

2. (ca subst.) atac în genere.

AL. T. 1250: *iurușul* cel dîntăiŭ rare ori izbutesce. . . om mai trage alt *iuruș* la vreme.

— **YÜRİŞ**, attaque, assaut; bulg. serb. *iureș* (*iuriș*), mer. *iurușe*, ngr. *γιορρούσι*, assaut.

Termin militar generalizat în limbă (§ 28).

iurușesc v. a da năvală (vorbind de dușman).

AL. 210: Bine vorba nu sfîrșia, Turcii 'n casă *iurușia*.

Verb corespunđend serb. *iurișati* și ngr. *γιορροουσιζω*.

***iuzluc** m. monetă turcéscă de aur în valóre de 100 lei vechi, saŭ de argint de 100 parale (Wolf, 135).

FIL. 115: mie mi-a luat [Grecul] boii și vaca, sărac de maica mea! pentru un *iuzluc* de șépte-đeci de parale.

Vorba revine și în cantecele populare.

AL. 106: Vin' colea lângă zăbrea, Să-ți daŭ *iuzluc* cât îi vrea. TROD. 554: Na pungi de gălbenași . . . Mai na ș'alte de *iuzluci*.

— **YÜZLÜK**, piéce de cent piastres (d. *yüz* „cent“); bulg. *iuzluk* „un fel de măsură de greutate“ (§ 92).

L

Laf n. vorbă lungă, sinonim cu „palavără“ și „taifas“.

Glos. 342: pierd zilele și nopțile în *lafuri*... nu alegi nici un adevăr din *lafurile* lor. CAR. Nov. 43: avea poftă de *lafuri*. OR. 20: taie frunză verde și *lafuri* și talafuri.

Glosarul mai citează formele derivate: *lăfuresc*, a spune la *lafuri*; *lăfuritor*, care lăfuresce; *lăfur*, limbuz, mincinos... forme ce nu le-am întâlnit nicăiera.

Forma **talaf** se află numai în locuțiunea „lafuri și talafuri“, care corespunde idiotismului „lavre și palavre“: *talaf* e o formațiune analogică (cf. taifas).

— LAF (pers.), conversation, jactance: serb. alb. *laf* „convorbire“, mcr. *lafe* „vorbă“.

Vorba e specială Munteniei.

lagiverde a. verde măsliniu (în Moldova).

SEV. Călătorii, 56: fetele împrejurate cu peștimane *lagiverdi* cu vrste stracojii.

— LAGIVERD, bleu foncé, indigo (pers. lapis lazuli); serb. *lağuver*, ngr. *λαζουβέρδι* și *λαζούρινον*, de unde **lazur** (Anon. 262: scobiturile pietrelor le vopsi cu *lazur* albastru), rus. pol. *lazur*; formele europene: it. *azzurro*, sp. *azul*, fr. *azur* derivă din aceeași vorbă orientală.

lagum n. (și **lagâm**) termin tehnic militar: mină.

N. Cost. 485: să aprindă *lagumurile* asupra oștii lui Jgmond; II, 12: puuënd *lagum* iarbă de sineși pre sub zidurile cetăților, le-au aruncat din temelie. NEG. 240: au bătut cetatea și au făcut meterezuri și *lagumuri*. VĂC. 266: luară Turcii Cehrinul cu *lagumuri*. DUM. 32: într'acel *lagâm* scoseră praful din 580 buriase.

2. ați șanț, săpătură pe sub pământ (Glos. 342): tot acolo se mai citează un verb **lagămeșc** „a face lagâm“, necunoscut aiurea.

— LAGUM (*lagym*), mine pour faire sauter, canal souterrain; alb. bulg. *lagâm*, mcr. *lăgăme*, serb. *lagum*, ngr. *λαγούμι*. Despre terminologia militară (§ 68).

***lagumgiu** m. soldat miuer.

N. Cost. 65: minerii adică *lagumgiu*. Ist. 1715, p. 94: alți *lagumgiu* să bage iarbă, să surpe zidul; 128: au trimis *lagumgiu* de au făcut *lagumuri* la aceste cetăți. Fot. III, 249: tufecii, *lagumgiu* și alții cu odobașii lor călări și înarmați și cu stindardul ogiacurilor lor.

— LAGUMGY, mineur (militaire); serb. *lagumgiia*, ngr. *λαγουμετζής*.

lalanghită f. un fel de clătite (în Moldova).

— LALAGIT (*lalanga*), œufs renfermés dans la pâte, à la manière des beignets (Boué II, 246); ngr. *καλάγγα* și *καλαγγήτα*, beignet.

laleă f. plantă și flóre frumoasă, numită și „tulipan“, ambele de origină turcescă (§ 102).

AL. T. 585: m'am deschis ca o *lale* la ochii matala. TEOD. 414: Flóre ș'o *lalea*, Podul când trecea... MARIAN I, 171: Frunză verde ș'o *lalea*, Trei voinici pe drum trecea.

-- LALE (pers.), tulipe; bulg. serb. lale, ngr. λαλέζ.

***Lazi** pl. 1. numele unei populațiuni turcesci de lângă Marea-Negură: Lazii se ocupați cu neguțătoria în Moldova, asuprașind pe locuitorii pămînteni în tot felul.

N. COST. 110: o sumă de *Lazi* turci. NEC. 372: Hatmanul Ipsilant, *Laz* de felul lui. AMIR. 141: Mihai-Vodă mai multă dragoste avea spre Turcii *Lazi* neguțători și-i cinstia peste măsură. CANTA, 190: Ión Teodor Voevod aș mântuit țara de asuprașele *Lajilor*, care împreșurase țara. KOG. 216: arătând toate faptele *Lajilor* pre amênuntul..., căci mai cuprinsese tótă Moldova.

2. aș, în Dobrogea. Lazii servesc ca hamali.

(RĂS. II, 205: cei legași cu tulpane sînt *Lazi*, hamali de meserie.

— LAZ, peuplade établie au long de la Mer-Noire.

lăzescă f. horă cunoscută în Muntenia și în Moldova (Jip 52: Sev. 284): ea a fost întrodusă de *Lazi*.

lэфă f. I. (sens arhaic) termin tehnic militar (cu pl. *lefe* și *lefi*): 1. în special, solda lunară a ienicerilor.

VĂC. 272: făcënd zorbalic ienicerii pentru *lefi*, că nu li se plătia.

2. solda ostașilor pămînteni (cf. lefegiti).

M. COST. 358: slujitorii lui Ștefan-Vodă strigaș: *lefe, lefe* să ne dea! NEC. 185: aș strigat în *lefe* ómeni de óste slujitori și i-aș pornit a prăda în țara leșescă; 252: joimirii dacă se închinaș, le daș cărți de iertare și *lefe*; 273: Moldoveni mulți și feciori de boieri se duceaș la *lefe*, unii la Moscali, unii la Leși, unii la Racoți, unii la Șved pentru agonisită. ZIL. 47: *lefile* ostașilor ce eraș în țară. AL. 63: Flăcăi groși în cefă, Voinici fără de *lэфă*.

Var. (arhaică): **lefeă** (aș ironic).

DION. 170: oșii alese cu *lefea*; 186: *lefeua* și se va da. MARION 1896, No. 29: am scontat *lefeua* p'o lună înainte.

II. (sens modern) afară din sfera militară: plată în genere, mai ales la funcționari, dascali etc. (pentru lucrători și argași se dice „simbrie“), sinonim în Moldova cu „hac“ (cu pl. *lefi* și *lefurii*).

AL. T. 107: bugetu o să ajungă să fie împărșit numai în *lefi*; 136: fug toși de mine ca de slujbă fără *lэфă*; 837: *lэфă* 15 galbeni pe lună; 874: să-mi dea vr'un post cu *lэфă* bună; 875: umbli după posturi, adică după *lefi*; 1546: ce simbrie, mă? nu și-ai primit tótă *lэфă*? 1600: te am slujit fără *lэфă* dece ani. XEN. 28: se duce *lэфă* pe o lună; 49: îi făcuse o *lэфă* de mai multe sute de galbeni pe an. CARAG. I, 85: să îngrijescă s'aibă ómenii *lefurile* la vreme. FIL. 178: este orînduit sameș la cassa *lefurilor*.

— 'OLEFE (ar. 'ulufe pl. d. alef „păturage“), fourrage, solde payée aux militaires, pension, salaire, appoin-

tements; bulg. lefe, serb. lefa, pol. lafa „soldă“, rus. lafa „folos“, rut. lefa „mită“: alb. ùlef, ngr. λουφές, mer. lufè. V. Partea II: olafan.

Ca alaiù, buluc, duium etc., *lefă* aparține la început sferii militare (cf. ienicer) și odată cu disparițiunea vechii organizațiunii militare indigene, vorba și-a lărgit noțiunea, ca și sinon. său „simbric“, generalizându-se în limbă: această accepțiune este exclusiv modernă.

lefaș m. sinonim cu „lefeğiù“, în sens de slujbaș (adică nemilitar).

COND. 1813, p. 304: să mulțumescă pe toți *lefașii* de drepta lefă ce au a lua.

lefașoră f. (și **lefașoră**) diminutiv din lefă.

FL. 207: mica *lefașoră* de calemgiù. AL. T. 117: *lefașora* mea am primit-o pe la sorôce.

lefeğiù m. (**lefeciu** și **leficiù**) 1. (sens arhaic) ostaș străin cu lefă, soldat mercenar: lefeğiùii saù óstea în lefă se deosebiaù de óstea în strânsură saù óstea în dobândă: ei formaù o cêtă de pedestrime de 1000 de ómeni sub comanda căpitanului de lefeğiù (Bălc. 619, 679).

Cu acest sens, vorba figuréză la cronicari, în novelele istorice și în cântecele populare.

a. URECHE, 159: Radu-Vodă au intrat în Țara românescă cu 15000 de Turci, fără alți *leficiù* ce-i adunase; 216: au pofit să-i dea *leficiù* sei nemți, să iasă împotriva Tătarilor; 220: Lăpușnéu au învêtat în taină pre *leficiù* ce au avut străini. M. COST. 256: óstea leșescă era alêsă tot în lefă, ca și *leficiù* vechi ce le ðic ei cvartana; 305: oști avea Vasile-Vodă câte-va, iară tot de țară și *leficiù*. NEC. 216: călărășimea și *leficiù* și curteni și hânsari. AMIR. 125: să-i dea óste tătărăscă și turcescă, adică *leficiù*. COND. 1776, p. 25: zapciù de la stégul *leficiù*lor, adică stegar, odabașa și ciauș.

b. NEGR. I. 124: pașirii și *leficiù* toți cu zale îmbrăcați; 143: o gvardeie numerosă de *leficiù* Albanezi, Sêrbi, Unguri...; 150: curtea plină de *leficiù* înarmați. O. D. I, 73: după aprođi veniaù *lefeğiù* cu haine galbene.

c. AL. 180: *Lefegiù* și darabani Cu ai lor mândri căpitani. TEOD. 50: Lefari să 'mpărțescă, Lefi la *lefeğiù*...

Var. (literară): **liufegiù**.

CANT. Ier. 399: siimenii, darabani și alaiți *liufegiù*.

2. (sens modern) salariat: cel ce trăiesce din bugetul statului, biurocrat, funcționar.

AL. T. 64: *lefeğiù* din ðiva de astăzi se hrănesc din lefă. GANE III, 200: a renunțat la cariera de *lefeğiù*.

— 'ÖLEFEĞİ, soldé, corps de cavalerie régulière dite „stipendiés“ de la droite Barb.

lenghiù n. termin din jocul în arșice.

ISP. Juc. 81: ca să dea *lenghiù*, apucă ichiul de capét, îl strînge bine și lovesce arșicul. GHICA, 300 (V. ichiù).

— LENG (pers.), boiteux, estropié (§ 42).

leş n. mortăciune, stîrv.

DUM. 94: atunci părăsiră Turcii războiul lăsând în loc vr'o 400 *leşuri*. AL. 314: Fost-au *leşuri* tătăresci, Date'n săbii romănesci!

— LEŞ (pers.), cadavre (d'un animal), charogne; bulg. serb. leş, alb. lieş, mcr. leşe, ngr. λέσι.

leşin v. a pierde simţirile: a leşina de durere; fig. a leşina de fôme, de rîs.

leşuesc v. sinonim cu „leşin“: a leşui fômea pe cineva, a leşina de fôme (litt. a se face leş, a cădea şi zăcea mort); fig. a desgusta.

Ambele aceste verbe, ca formă şi ca sens, par a sta în legătură cu leş; sufixul din „leşin“ presintă ôre-care dificultate din lipsă de exemple analoge.

levent m. (şi levint) I. (sens arhaic) la pl. termin technio militar: 1. trupe nedisciplinate în marina turcască, origine din Levant şi în special din Grecia (Cant. Ist. ot. 691).

Nec. 389: Căpitan-Paşa cu câte-va galiône şi cu *levinţi*. Ist. 1715, p. 92: să scôtă din galiône o sumă de *levinţi* într'ajutor. DUM. 39: pe cel din partea Eghiptului un boi şi cu *levenţi* lui îi ducea pe Moametani la Meca şi-i aducea cu pază.

2. corp de călăreţi voluntari în Moldova.

M. Cosr. 305: Matei-Vodă avea oşti şi străine şi de ţara sa, aleş pedestrime... fără darabanii de ţară şi călări de ai noştri moldoveni, acolo merşi în lăfă, căroră era numele *levinţi*; 335: el singur (Matei-Vodă) aŭ slătut în mijloc cu *levinţi* şi cu darabanii şi cu o sémă de seimeni. GHEORG. 332: Domnul, în tôte zilele, mergea cu tot tacâmul său şi cu boierii cei mari şi numai cu alaiul *levinţilor*, la Frumôsa, la cortul său cel domnesc. COND. 1776, p. 74: căpitan de *levenţi*, odobaşi de la 4 stéguri de *levenţi*. Doc. III, 506 (alalt 1787): toŭi *levenţi* ot vel ispravnic za curte, călări şi înarmaţi.

II. (sensuri moderne) 1. voinic, vitéz, epitet dat haiducilor în cântecele populare.

AL. 63: cinci-deci fără ô De haiduci *levinţi*, Duşi de la părinţi.

2. (la sing., mai ales ca adj.) fam. şi mai mult ironic: voinic, sdravên (vorbind de bărbaţi).

CARAG. 15: odată ce nu-i bărbat *levant*, ce fel de casă să mai fie şi aia? MARION, 104: *levant* bărbat şi nea Sufelniţă! 141: băiat *levant* şi fercheş, ca nici unul în mahala.

— LEVENT (levend, proprem. levantin), soldat volontaire, particulièrement ceux qui servaient sur la flotte turque, soldat de quelques pachas ou musselim en province (Zenker) d. it. levante; troupes irrégulières (Hammer); fig. qui a fière mine, hardi, audacieux Barb.; jeune homme qui a une mine chevaleresque (Youssouf); mcr. levendu „erou“, bulg. levent „coconaş“, ngr. λεβέντης,

pillard, brave, homme leste (brave garçon, compagnon);
 sp. levante „soldado“ și levandi „guerrero“.

Sensul metaforic al vorbei, și care se aude mai ales în Muntenia, e luat din turcesce: el este analog lui „deliü“ sub raportul evoluțiunii semantice: e un termen primitiv militar generalizat în limbă (§ 28).

levincior m. diminutiv desmierdător.

TEOD. 493: *Levinciori* de minți, Străini de părinți.

levințel m. diminutiv identice cu „levincior“.

TEOD. 498: Voiniceilor, *Levințelor*...

libadea f. (și **lebaea**) 1. haină boierescă: un fel de anteriu ordinar.

KOG. 252: și-au făcut singur Măria Sa [Grig. Ghica-Vodă] un rînd de straie de postav, *libadea* și giubea. DOC. III, 613 (d. 1787): anteriu în sfîră ce se dice *libadea*. CONV. IX, 277 (f. de z. 1801): o *libadea* de atlas. FIL. 134: Banul cu o *libadea* de pichet alb pe d'asupra. GHICA, 258: de la Zaveră, dascălii lepădase *lebadăna* și tomba-tera și se îmbrăcase nemțește

2. haină de tîrgoveț: manta de dimie.

FIL. 269: cu *libadea* de aba albă, împodobită cu găitan negru.

— **LEBADE** (pers.), casaque de laine cousue à gros point, manteau (pour le mauvais temps): bulg. serb. mcr. *libade*. Vorba pare a fi dispărut din graiü.

lichea f. 1. (sens archaic) pată, defect (și cu însemnarea proprie materială).

ZIL 25: acest Domn [Alex. Vodă Moruz] adevărat era înfrumusețat cu multe daruri; avea însă două *techele* firești: lăcomia adică și scumpetea.

2. (sens modern) fig. secătură, om nesuferit.

ISP. 109: *licheua* de stăpân al moșiei voiă cu dinadinsul să aibă pentru dînsul inelul lui Făt-frumos. ID. B. SN. 45: dacă se porni asupra lor, óstea... îi împrăștia ca pe nisce *lichele*.

— **LEKE** (pers.), tâche, souillure; fig. défaut, honte: infâme, débauché Barb.; bulg. *leke*, ngr. λεκέ.

lighian n. 1. basin de spălat.

NEC. 199: *lighian* cu ibric de argint. UR. XVI. 277 (f. de z. 1797): o mănăstergură cusută pentru *lighian*. CR. II, 134: un *lighian* de lut cu ibric pentru spălat. FIL. 18: un *lighian* de argint pe al cărui acoperîmint era pusă o bucată de săpun mosc.

2. vas de ras barba.

3. basin de lovit, sinonim cu „tés“.

GHICA, 73: obligația de a ne trezi dimineta în sunetul unui *lighian* de alamă lovit ca un tamtam chinezesc.

— **LEYEN** (leyen), cuvette, bassin (d. λεκάνη): bulg. *legen*, serb. *ledien*, ngr. λεγένι (λεένι), mcr. *leëne*.

liliac m. pasere de noapte asemenea unui șorece înaripat (*Vespertilio*).

CANT. Ier. 28: *liliacul* carele cu aripele sbura și cu slobozenia prin aer îmbla. ȘEP. I, 192: sôrecele, care mânâncă natură din ziua de Pasce, sê face *liliac*. AL. T. 11: prindeți un *liliac* în nôptea ajunului Bobotezei și-l îngropați într'un furnicar. CRĂS. IV, 239: sôrele asfinția și *lilieci* sburau în tôte părțile. OD. I, 162: sgomotul alaiului domnesc deșteptase bufnițele și *lilieci*. PANN II, 142 (prov.): umblă nôptea ca *lilieci*.

— LEYLEK (ar. lalalak), cigogne; vsl. liliakü „mergulus“, serb. lelek „barză“ și liljak „liliac“, alb. lelek și ngr. λελέκι, barză.

liliac m. arbust cu floricele albastru roșcate, numit în Ardél „scrinte“, „scumpie“ și „iorgovan“ (*Syringa persica*); **liliac de munte**, *Alnus viridis* (Dr. Brândză).

FL. 78: o dumbravă de *lilieci* din grădina mănăstirii. TEOD. 301: Cu toiag de *liliac* și mătâni de tumbac. MARIAN II, 29: Frunză verde *liliac*, sint străin și sint sărac.

— LILAK (ar. leylak), lilas (dim. d. pers. nil „indigo“); bulg. liliak, ngr. λελάκι (λουλάκι); de aceeași origină: it. sp. lilac, fr. lilas. Despre flora orientală (§ 102).

lilachiü a. și n. l. a. albastru-roșcat (ca flórea liliacului).

REV. II, 24J (d. 1821): un zăbranic *lilachi* cusut cu betelă.

GHICA, 259: cravată *lilachie*.

2. (subst.) colórea civit sau indigo (cf. Var.).

Var.: **lolachiü**, **lulachiü** și **lilichiü**.

TARIF 1792: *lolachiul*, lei 100, 3 banf. CONV. XXVI, 455: *lulachi*, sinelă, indigo. AL. 335: Să se primenescă 'n iie și 'n rochiță *lilichie*.

Locuțiunea proverbială „a face lulachiü“, a strica lucrul, a nu reuși cu ceva (Glos. 354).

limàn n. 1. port de mare.

N. COST. 52: făcând Tirul, aü aședat *limanurile*, scalele mării. DUM. 32: Cazacii vędând 7 corăbii la *limanul* cetății Tulcea. ZIL. Rev. III, 337: vęd marea fără valuri și plină de *limanuri*. Isp. 121: mergënd corăbióra pe apă, ea se ruga lui Dumneșeü, ca să-o scóță la *liman* bun.

2. fig. asil, refugiü: „a eși la liman“, a scăpa dintr'o primejdie.

AMIR. 157: după furtună vędurăm și *liman*, adică după multe jacuri și obiceiuri rele ce scornise Mihaï Vodă, pe urmă acest Domn le-aü fost și mângăiere. BELD. 310: Acolo află *limanul*, acolo se adăpostesc. 431: Cel săraci și cei nemernici la el vor afla *liman*. AL. T. 874: nu-mi rămâne alt *liman*, de cât să alerg la îndurarea guvernului... ȘEP. I, 98: trebuie cap bun și minte ascuțită și sănătósă, ca să póta duce trebile împărăției la bun *liman*.

Vorba figuréză și în câteva proverbe.

PANN, 41: dă din mâini, dacă vrei să eși la *liman*; 133: omul vrednic se face luntre și punte și trebuie să éșă la *liman*.

— LIMAN, port (adj. calme) d. gr. λιμάν; alb. bulg. serb. pol. liman, ngr. λιμάνι. Sensul figurat e propriü limbei române. Despre terminologia nautică (§ 95).

limongiü m. (și *lemongiü*) vîndător de lămâi.

POP. 126: ȕrecare Turc de la Nicopole, anume Ali-Aga *lemongiul*. STAM. 123: în Moldova vor domni mulți grecomani *limongiü*; 475: cum fac *limongiü* fanarioți.

— LIMONGI, vendeur de limons.

limoniü a. galben ca lămâia.

AL. T. 9: una cam *limonie* la față și cu ochii în doi peri; 789: ce ai pățit de ești *limoniü* la față? 807: un bărbat copt, vestejit, *limoniü*, nu verde... FIL. 17: chihlibar *limoniü*.

— LIMONI, jaune citron d. ar.-pers. limon „limon, citron“: de aci sp. fr. limon, it. limone; bulg. lemon (limun), serb. limun (lemun), ngr. λεμόνι (de unde *lămâie*), ung. lémonya. Originară din India, lămâia fu propagată de Arabi în Africa și în Europa; la noi (ca năramza și portocala), ea fu introdusă din Grecia.

liochiü a. stacojiü, de colórea gumilacului (despre încălțăminte).

Doc. II, 312 (d. 1792): cizme voinicesei *liochü*. Rev. II, 40: (d. 1821): o pereche de imine: *liochü*.

— LÖKI, rouge jaunâtre (d. lök „gomme laque“); bulg. loki „roșu“. Despre colorii (§ 105).

liră f. (pop. *rilă*) monetă turcésă care circula mai ales în Muntenia, în valóre de 22 lei noi.

R.-Cod. 234: Măna 'n chimiraș băga, Câte o *rilă* le dedea.

— LIRA, livre turque, monnaie d'or valant 100 piastres (= međidiye).

lipcàn m. l. (sensuri arhaice) 1. Tătar din Lituania, de religiune mahometană și cu portul polon: Moldovenii îi numiaü și *Cirimuși* (Cant. Ist. ot. 156).

CANT. Mold. 89: capitanei *lipcensium* Tartarorum (quo nomine ii Scythas vocantur, qui Lithuaniam incolunt, et muhammedano ritu initiati sunt)...

2. (la pl) corp de trupe pămîntene recrutate din Tătarii așezați la Hotin sub comanda marelui Postelnic sau a Pircălabului de Hotin (Bălc. 620).

NEC. 179: Turcii au aședat și la Hotin *lipcanti*; 216: i-au agiuns gonașii *lipcanti* în codrul Hertei; 303: și-au făcut Dumitrașco-Vodă... și doué stéguri de *lipcanti*. MUSTE, 59: adus-au Mihaï-Vodă lângă óstea sa și oști străine, câte-va stéguri de *lipcanti* de la Pașa de Hotin aice în Iași. KOG. 202: *lipcanti* ce se aflaü ședători prin sate la Hotin. COND. 1776, p. 11: vâtaful de *lipcanti*... odabașa de *lipcanti*.

3. curier oficial între Țările române și Constantinópole: ei formaü un corp de 1000 ómeni întrebunțați la trimiterea depeșilor (Bălc. 628).

COND. 1693, p. 703: *lipcanti* ce s'au trimis la Seraschiarul și la Hanul. Doc. IV, 266 (d. 1794): *lipcanti* ce se trimit cu cărți de la visteria gospod. Od. I, 73: boierii de taină cu vâtașii, aprođii, armășeii și *lipcanti* lor.

4. curier ture sau tatar.

OD. I. 85: doi *lipcani* de olac se trimiseră cu această veste: 162: un bătrân *lipcan* tatar din Bugiac; 165: un *lipcan* alerga înainte, ca să cercce drumul. GHICA, 506: aștept din cés în cés să pice *lipcanul* cu țidula Pașii de la Ruscicu.

II. (sens modern) stafetă (mai ales călare).

ORĂȘ. II. 56: A sosit *lipcanul*, pornit de la Iași, Cu o veste nouă, aici în oraș. TEOD. 174 [orașie]: Ne trimise pe noi, șese *lipcani*, Călări pe șese jugani.

— ЛІПКА (tatar), tatar lithuanien (d. Lipka „lithuanic“). Vorba, care persistă încă în orașele de nuntă, a devenit un apelativ dintr'un nume etnic, o evoluțiune analogă lui tatar (= „curier“).

locmă f. 1. un fel de clătite.

AL. T. 136: nu-ți cere inima de ceva *locmale*? Orăș. 19: dulcețuri, cozonace și sumă de *locmale*...

2. fig. sumă mare de bani, venit considerabil.

Kog. 205: Domnul fiind învățat cu *locmale* mai mari. ZL. Rev. III, 75: lui Vodă forte îi plăcu *locmaua*, adică mulțimea de bani ce lua de la Mitropolitul. ORĂȘ. II. 148: de-î *locmaua* mare pentru buzunar...

— LOKMA (ar.), espèce de boulettes de pâte soufflées et sucrées; bulg. serb. lokma „bucată de rasol“. ngr. λοκμάς (λοκκουμάς). V. rahat.

luleă f. I. (ca subst.) 1. uneltă de fumat compusă dintr'o țevă și dintr'un vâscior de pământ roșu.

TARIF 1792: *lulele* bune, la 100 de bani, 3 bani. CR. I, 132: Moș Nichifor 'și gătesce de bēut *luléua*. FIL. 144: ciubucele ale căror *lulele* umplute affinat cu tutun... AL. T. 38: cată-ți de drum până ce nu scot *luléua* de la ciubuc. GHICA, 284: scăpăram să-mi aprind *luléua*. TEOD. 601: Alții *lulea* aprindea, La umbră mi se culca.

2. fig. într'o sumă de proverbe și de locuțiuni: „a lua (a fura) *luléua* Némțului“, a fi băt (sinon. cu „afumat cu *luléua*“); „*luléua* lui D-șeu“, sticla cu vin; „a ajuns la *lulele*“, a sărăcit cu totul; „a-î da *luléua* prin cenușă“, a-l face de rîs; „a-î bate *luléua* pe datorie“, a supe-ra cu vorbă multă și nepotrivită (Zanne III, 207—211).

PANN I, 111: s'a afumat cu *luléua*; II, 185: trei *lulele* în două zambile (sărac, despre negustori); ibid.: nici *luléua* nu-î arde (n'are noroc); III, 87: a da cuiva cu *luléua* în nas (a-l desprețui). Isp. Unch. 103: a lua *luléua* Némțului cu zale cu tot. MARION, 71: dumniauî întorcēndu-se sēra acasă cam cu *luléua* Némțului; 150: d-ta ai luat *luléua* Némțului... tōtă lumea petrecea, numai d-ta dormiaî dus!

II. (ca adv.) ametiț în gradul cel mai înalt (la pro-priū și la figurat): amorezat *lulea*, bēt *lulea*; „a se face *lulea*“, a se ametiț de vin.

REV. II, 895 (d. 1821): cu vinul nu putea să-l mai sature, până ce se făcuse *lulea*. GANE III, 200: într'un rînd cădu amorezat, dar

amorezat *lulea*. ORĂȘ. II, 19: banda s'a îmbetat *lulea*. MARION, 82: amorezat de pica, *lulea*.

Var. (mold.): *liulè*.

AL T. 1111: eram în stare să-mi vînd sufletul pentru o *liule* de tiutiu. SEV. 64: Și să nu vii prin șura Cu *liulea* în gură.

— LÛLÈ (pers. *tuyau*). pipe; alb. bulg. serb. *lula*, pol. *lulka*, ngr. *λωλές*.

Vorba, pretutindenea cunoscută, e interesantă mai ales prin numeroasele locuțiuni la care a dat naștere, idiotisme necunoscute limbei originare.

M

Macarà f. uneltă de ridicat greutatea mari (Glos.).

— MAKARA, poulie; alb. serb. *makara*, ngr. *μακάρης*, girouette. Vorbă răspândită și fără alt echivalent.

macaz n. șină de trecut vagonul dintr'o cale într'alta (la căile ferate și la tramvaie).

— MAKAS, aiguille (de rails); serb. *makaze* „fórfeci“, ngr. *μακίσι*, traverse, solive.

macagiū m. cel ce potrivește macazul, acar la căile ferate.

— MAKASĠI, id. (vorba lipsese în dicționare).

Ambele vorbe, cunoscute în Muntenia, tind a dispărea înaintea neologismelor corespunzătoare: „ac“ (=fr. *aiguille*) și „acar“, luate din franțuzesce.

macat n. (și Mold. *măcat*) înveliș de pat.

NEC. 182: aū ședut înaintea Vizirului prè *măcat*. GHEORG. 811: șed amîndoi pe *macat*, Patriarchul din adirépta Domnului. BELD. 445: boierii sărutând croșurile *macatului*, aū eșit cu toții. UR. XIV, 234 (f. de z. 1813): șése perine de postav cu *măcatul* lor. FIL. 142: două paturî de scânduri, peste care erau întinse *macaturi* de lână de Brusa. AL. 137: Vîndătorul sta culcat Tocma'n fund pe un *macat*.

— MAKAT (ar. *mak'ad*, litt. lieu où l'on s'assied), couverture de sofa avec frange; bulg. serb. *makat*, pol. *makat* „covor“, ngr. *μακίτι*.

madem n. I. (sensuri archaice) 1. mineraiți, metal.

N. COST. 51: Iveriî din Asia, cari aū în țările lor de agiuns de tóte *mademurile*. TARIF 1791: litarghiros *madem*, cântar 30 bani.

2. fig. mină, puș (de metale).

NEC. 228: Dumitrașco-Vodă aū scos întaiū hârtiile de este acel *madem* bun și până astădi în Moldova!

II. (sens modern) alpaca saū pacfon.

TARIF 1870: hamuri lucrate cu *madem* de cea mai fină calitate. ȘEP. I, 142: Frunzuliță de *madem*... Numa'n ochi să ne vedem.

— MA'DEN (ar.), mine, mineral, métal, fig. source ; cum. madim „metallum“ ; alb. bulg. madem „bronz“, mcr. madem, ngr. μαδέμι ; sp. almaden „mine, minière“.

magazà f. (și *magazie*) 1. deposit de provisiuni său de mărfuri, magazin în genere.

COND. 1776, p. 67 : trei lei bezmen de totă *magazaua* mare ce va fi în față. BELD. 379 : Case, dughenițe, hanuri, *magazale* ce era. UR. XXII, 313 (d. 1826) : vor pune marfa prin *magazale*. KOG. 209 : i-au închis *magaziile* ce avea cu beătură.

2. prăvălie mare, măi ales lipscănie.

AL. T. 781 : ne-om opri în Paris ș'om merge pe la *magazi*. ID. Pr. 112 : o *magazie* în care strălucesc materii scumpe. GHICA, 535 : o *magazie* de stofe.

3. cămară, jigniță, sinonim cu „hambar“.

DION. 184 : oprise să nu se cumpere din altă parte grâu, numai de la *magazia* domnescă ; 201 : să umple *magaziile* în cetate ; 224 : câte-va *magazi* de bucate în Moscva le-au dat foc Moscalii de au ars. UR. III, 133 (d. 1792) : socotindu-se Moldavia și Valachia ca o *magaza* a înaltei mele Impărății.

4. în special, încăpere separată de corpul casei pentru lemne, spălat etc.

ISP. 273 : să-i închidem într'o *magazie*. DELAVR. 219 : casele vechi fără *magazi*.

— MAGAZA (ar. maḡzen „grenier, dépôt“), boutique sur la voie publique, magazin ; din vorba arabă se trag și formele occidentale : fr. magasin, it. magazzino, sp. almacén ; bulg. serb. magaza, ngr. μαγαζί (μαγαζές), mcr. mǎgăzie „prăvălie“.

Forma *magazie* e neo-grécă, iar sensul de „boltă de mărfuri“ e special Moldovei, pe când în Muntenia vorba însemnăză măi ales „cămară izolată“.

magiun n. 1. opiat compus din esențe de opiū, lemn de aloe și alte aromate : cel măi simplu se prepara în formă de hapuri și se lua în apă său cafea : *magiun* de curățenie.

2. fiertură de pome (prune, struguri) formând un ce consistent : *magiun* se face și din dovléc.

— MA'ḡUN (ar. „pétri“), électuaire, opiat ; bulg. serb. maḡun, mcr. mǎngiun „dulcétă“, ngr. μαγτζόνι, conserve, marmelade, opiat.

magmúză f. femeie desfrînată (litt. pinten).

JIP. 56 : când e îndirjit rumânu pē femeia lui, îi dice... bașoldină, bahorniță, *magmusă*, ploșcașă.

— MAHMUZ, éperon ; bulg. mamuz, serb. mahmuză, ngr. μαχμοζι. Pentru sensul figurat de la „pinten“ la „teleleică“ : cf. verigașă (§ 44). Vorba e specială Munteniei.

mahală f. 1. cartier, suburbie.

MUSTE, 71: casele coprind câte-va *mahalale*. KOG. 240: la Galata în *mahalava* turcăscă. COND. 1776, p. 9: Hatmanul să fie dator a rîndui străjile pe la *mahalale* cu slujitorii de ajuns și cu zapcii de credință. CR. X, 107 (d. 1799): în *mahalava* Muntenimii de sus are un loc de împărțelă. NEGR. I, 16: în *mahalava* Sărăriei. AL. T. 101: un glas de răsună *mahalava*. DELAVR. 182: *mahalava* înțelenise îngropată în zăpadă. GHICA, 40: câți-va feciori de boieri băteau *mahalalele* (ziua și noaptea. MARION, 15: i-a tras o topenie d'a mers vestea nouă *mahalale*. TEOD. 338: Nu umbra prin *mahalale*, înhăitat cu haimanale.

Vorba figurează în mai multe proverbe.

PANN II, 134: umblă întărătând căinii prin *mahala* (a se ținea de crailicuri); II, 162: Găina când va ouă, aude o *mahala* (a face larmă pentru lucru de nimic); 401: cățea până nu plcă prin *mahala*, căinii nu se iaă după ea (până femeile nu dau prilej bărbaților, aceștia nu se lăgă de dinsele (cf. Zanne, 308, 401, 471).

2. locuitorii din mahala, mahalagiții.

FL. 76: te ai înhăitat cu țiganii și jăfuiți *mahalava*. MARION, 8: făcură un tărăboi, de sculară *mahalava* în picioare.

Var.: (mold.) *măhăla* și (munt.) *maala*.

S. NĀD. 103: o bătrână ce ședea în *măhăla*. MARION, 21: Nea Costache era epistatul *maalalei*. ID. 1896, No. 13: a ris *maalava*...

— MAHALLA (ar.), quartier, partie d'une ville; bulg. serb. mahala, mcr. măhăla, ngr. μαχαλάς: sp. almahala. mahalagiū m. 1. cel ce locuiește într'o mahala (fem. mahalagiōică).

COND. 1776, p. 16: un poloboc de vin ce vînd *mahalagiții* pe la casele lor tōmna. DION. 208: făcēndu-se cete de Sērbii *mahalagiți*. MARION, 28: toți *mahalagiții* își povestesc întimplarea; 75: părinții fetel, *mahalagiți* fruntași... CRĂS. IV, 309: gura *mahalagiōiceii* merge ca o mōră. MARION, 148: o *mahalagiōică* care îngrijia de mama Manda. ORĂȘ. II, 166: ș'apoi trage-i gură de *mahalagiōică*.

2. fig. și fam. mitocan.

Formațiune analogică ca bulg. mahalgiia și ngr. μαχαλιώτης, du mēme quartier, voisin.

mahmudea f. (și *magmudea*) monedă turcăscă de aur în valōre de 45 lei vechi, bătută de Mahmud.

BELO. 414: De nu da *mahmudēua*, apoi nu se întorcea. JIP. 57: îngropă *magmudele* și nisfele d'ale moii. FL. 41: își voiți resplăti osteneța cu 70 de *mahmudele*. GHICA, 25: cincii sute de *mahmudele* d'ale moii luate de la Turci.

Vorba figurează în cāntecele populare (și sub forma *mamodea*).

AL. 146: Cu desagi, cu buzdugele, Pline de *mahmudele*. TEOD. 541: Cu *mahmudele* turcesci, Cu rubiele arăpesci. WEIG. Rum. Diaklekte, 75 (d. Olt.): Și bagă mâna în saltea Și scōte o *mamodea*.

— MAHMUDIYE (ar. d. Mahmud), monnaie d'or frappée sous le règne du Sultan Mahmoud I (1730—1754); bulg. serb. mamudiia.

mahmur a. m. și n. I. (adj.) 1. amețit de vin. bêt.

MOXA (1620), p. 383: uciseră pre Mihail, că-l aflare *mahmur* de vin în asternut. CR. II, 138: de cât să dai de pomană la calici Sâmbăta, mai bine ceva de bêt *mahmurilor* Marția... S. NĂD. 21: mâncări sărate, pipărate și acre bune pentru *mahmuri*. CRĂS. II, 94: tréz n'avea curaj să privescă în față nevasta... *mahmur* însă întorcea capul la stânga.

2. rău dispus (după chef sau insomnie), posomorît.

STAM. 409: ei umblă acum ca *mahmurii*, ca turbații. AL. T. 126: orizontul politic e posomorît cât un Pașă *mahmur*... GANE III, 206: de se întâmpla vre-o dată să nu-și îndeplinescă somnul, era a doua și tot *mahmur*.

II. (ca subst.) indispozițiune, întristare.

CR. II, 59: mătușa Măriuca... scôte *mahmurul* din om.

— MAHMUR (ar. mahmur), moiție ivre, qui a la tête lourde après le sommeil; bulg. mähmuren, serb. ma(h)-muran, ung. mámör „chilélă“.

mahmurélă f. indispozițiune trecătoare.

MARION, 120: de acolo eși tocmai a doua și în starea aia de *mahmurélă*, în care l'a vécut mușterii din cărciumă.

mahmurie f. starea celui mahmur: îngreunarea capului după un chef sau din nedormire.

mahon n. lemn tare și roșiatic pentru mobile.

REV. N. II, 174: scaunele și canapelele toate din lemn de *mahon* și de abanos.

— MAHON, acajou d. mahogou (arborele e originar din America). Despre speciile orientale de lemn (§ 102).

maia f. I. (sensuri moderne) 1. chiag de brânză sau drojdie de oțet.

2. fig. putere, în locuțiunea „a prinde maia“, a se mai înviora (Zanne III, 597).

ORĂȘ. II, 69: Buzunarul véc că 'ți sună, Véc că ai mai prius *maia*.

II. (sens arhaic) stofă scumpă din care se făcea caftane (sub forma *maie*).

ARCH. IST. I, 40 (d. 1557): caftan de coferie, altul de *maie*.

— MAYA (pers. mayè „substance“), ferment, levain, au fig. capital, fonds, somme: bulg. maia „aluat, lapte năcrit“. Vorba e specială Munteniei.

maidan n. (Mold. me[i]dén și me[i]dan) I. (sensuri arhaice) 1. câmp de luptă, piață publică (la Turci).

CANT. Ier. 100: biruința nepriștinului în mijlocul *meidenui*; 136: la *meidénul* bătăii cu mare dîrjie eșiră. AX. 171: corturile le-aș întins la *meidén*. DION. 223: peste câte-va zile l'aș scos [pe Alex. Vodă Ipsilant] la *maidan*, adică la loc de priveliște, și stând Vezirul de față, aș poruncit la gelați de l'aș început a tăia.

2. fig. libertate de acțiune, ocaziune nemerită.

Kog. 227: în zilele acestui Domn [Matei Ghica-Vodă] prea

mult *medén* aveau boierii cei mari. N. Cost. 82: Iordache Vornicul aflase *meiden* și vreme a grăi rău de boieri.

3. fig. „maidan de vreme“, interval, răstimp.

REV. II, 393 (d. 1821): Turcii n'au plecat curînd de la Bucuresci la Tîrgoviște, ci au zăbovit mai mult de două săptămîni și într'acest *maidan* de vreme...

II. (sensuri moderne) 1. spațiu liber, teren neacoperit de clădiri.

M. Cost. 17: să aibă loc deschis alte bulucuri slobode, adică *medén*. AMIR. 169: acest Domn descălecuse cu oști în *medénul* acela a mînăstirii. CANT. Ier. 392: brîul ars este *meidenul* pe ceriî de la zodiacul racului până la al capricornului. CR. II, 89: ese în *medén* aprópe de gazda nóstră și găsece un țaran. AL. Pr. 303: 'mi aduceam aminte de *medénul* glodos al Sf. Spiridon din Iași. DELAVR. 108: în fața unui *maidan* îngrădit cu lațe. CARAG. I, 103: apuc pe *maidan*, ca să ies la barieră, GHICA, 520: grădini și *maidanuri* unde să se depuie soldații bolnavi. CAN. 233: La crășmuța din *meiden* Bé Costache Roșcovan. ȘEP. I, 44: La crucea *medénului*, La crișma 'mpératului.

2. locul dinaintea (sau din dosul) curții, mai ales la o casă țărănescă: maidanul cel dinainte se dice și „bătătură“.

GHEORG. 319: umivanie care se face în *meidanul* curții din 'nuntru; 322: osfeștania se face în *medanul* curții despre scara cea mare, sau din lăuntru curții. AL. T. 1727: din dosul casei mele este un *maidan* deșert. VULP. 52: Mândra șede pe *maidan* Și 'mi înșiră la mărghén.

3. fig. ivélă, lumina zilei: „a scóte la maidan“, a a face să éasă la lumină, a face cunoscut (cf turc. maydana konmak „exposer“, litt. mettre au grand jour); „a eși la maidan“, a se descoperi, a se da de față (cf turc. maydana gelmek „se produire“, litt. venir au grand jour): „a ajunge la maidan“, la capét, la bun sfîrșit.

KOG. 219: se uitase acéstă slujbă întreită [vădrăritul], iară acum iară am găsit-o de añ scos'o la *meidan*. Doc. II, 338 (d. 1791): nu care cum-vă a luat de la băcani vr'un rușet și a nu scóte la *măidan* tótă marfa lor ce vor avea ascunsă. BELD. 422: Ce-au lucrat el pe sub cumpét și aș eșit la *maidan*. GANE III, 225: Tîrgoviștea care a scos la *maidén* cea mai fină prăsilă de ómeni mari. GHICA, VIII: elcii scot la *maidan* fie-care pe câte un cirac. JIP. 84: ca s'ajungem la *maidan*, ne trebuie mulți bani. ORĂȘ. II, 4: Că s'a întors rufetul iară, că boierii 's la *meidan*.

— MAYDAN, MEYDAN (ar.), arène, champ vaste, champ de combat, place publique; espace, intervalle, temps; cum. maydan „locus planus“; bulg. serb medan (meidan), alb. rus. pol. maïdan, ngr. *μείτανι*.

Vorbă importantă prin formele și sensurile-î variate: pretutîndenea populară și fără alt echivalent.

măidănaș n. maidan mic.

Conv. XXI, 808: jucam mingea cu alți băieți în *măidănașul* dintre ruinele de la St. Haralambie.

maimuță f. animal quadruman care aduce cu omul (*Simia*).

CAP. 352 : [pehlivanul] s'a suit pe copaciul ca o *maimuță*... GHICA, 323 : fie-care turc avënd pe umeri saũ pe cialma câte o pisică, o *maimuță* saũ un coroiũ.

Vorba figurează în mai multe proverbe

GOLESCU : *maimuța* ceea ce vede, aceea și face. PANN 19 : copilul e ca *maimuța*, ce vede, face ; III, 127 : *maimuța*, tot *maimuță*, de-i ar fi sfatul aurit.

Forma primitivă e „maimun“ (cum sună vorba și în mor.) : *maimuță* (masc. maimuțoiț) e un diminutiv (ca și sërbesce maimunče) propriu Munteniei, iar *momuță*, specială Moldovei, e o reducere din arhaicul *moimîța*, care derivă la rîndul seũ din „moimă“ (ung. majom) de aceeași origină, cu îndoita semnificațiune : *maimuță* și pitic (cf. rom. pitic d. πιθηκος, *maimuță*).

! RAVILA VAS. LUPU. p. 43 : pe ucigătoriuł de părinți îl bagă într'un sac și într'acel sac și un dulău și un cocos și o năpîrcă și o *moimă*. DOSOFTEIȚ, Oct. 79-a : decă eșim din țara *moimelor*, venim la munte nalt, unde nici șorele nu lucia, nici copaciũ era, nici verdéșă. CANT. Ier. 153 : prin mijlocul *moimîții*, iarăși într'acesta chip îi răs-punseră. AL. T. 401 : vr'o *momuță* saũ vr'un urs.

— MAYMUN, singe : cum. maymun „simia“ : bulg. maimuna, serb. maimun (și maimunče), alb. maimun, mcr. maimunu, ung. majom, ngr. μαϊμουν : fr. maïmon „singe du genre des macaques“.

maimuțesc v. (și **maimuțaresc**) a căuta să imite pe alții (cum fac maimuțele).

maimuțarie f. (și **momuțarie**) imitațiune stângace și ridiculă (analogă cu aceea a maimuțelor).

AL. T. 1202 : o *momuțarie* de tot ce se petrece aiurea.

malotea f. haină fără guler și lungă până la pămînt, împrejurul gâtului și pe marginea dinainte cu blană bună ca de un lat de mână (purtată mai înainte de cocóne și adi de țărance chiabure).

AL. T. 691 : bărbatu-meũ se lănda, că mi-o cumpăra *maloté*. FIL. 100 : își scóse *malotéua* sa blănită cu samur ; 229 : *malotéua* vor-nicesei. TARIF 1870 : *malotele* de postav cu mil și nafea. VULP. 01 : I voiũ croi d'o *malotea*, Flórea cât e palma mea. BUR. 251 : Să-ți croiesc o *malotea*, Dăũ frumósă ca o stea.

— MALLOTA (ar.), espèce de vêtement d. μαλλοτή (sc. δορά), zeghe ; serb. ma(v)luta „ilic“ : sp. malota „jupe, casaque“. Despre hainele boieresci (§ 79).

mămulăr m. negustoraș, măi ales ambulant. Sinonimele „boceagiũ“ și „tolbaș“ sînt de aceeași origină.

Doc. I, 518 (d. 1783) : să aveți a cerceta la toți băcanii, *mămulării* și prăvăliașii din tîrguri... COND. 1813, p. 378 : străini și alți

ómeni se vor afla într'acel județ, fără de nici un fel de căpătâiu, adică neguțătorăși, arendași, *mămulari*...

— MAMELE (ar. mu'amele), trafic, usure; „mămular“ e o derivațiune originală corespundând ture. MAMELEȘI, spéculateur, usurier — de unde formele noastre arhaice: *mamelegiū* și *mimilingiū*, cu sensul de „cămătar“ și de „telal“ (ngr. *μαμελετζής*, usurier).

ARCH. ROM. II, 167 (d. 1753): turci ce le țic *mamelegiū*, care umblă printre ómeni dând bani cu dobindă... și mai iaă peste dobindă și altă dobindă, GLOS. 376: *mimilingiū*, telal, neguțător de mobile.

manea f. cântec turcesc cu melodia duiósă.

NEGR. II, 29: apoi încep să cânt vr'o *manea*. GANE II, 245: era o *mané* de cele vechi turcesci, lungă, trăgănată, în care numai ah! ținea o jumătate de oră OD. I, 244: răsunetul *manelelor* și al stihurilor fanarioticesci.

— MANÈ, mélodie sans mesure composée de mots décousus; bulg. manè „melodie“. Vorbă semi-literară rămasă străină de graiul popular.

mangafă m. personaj ridicul și greoiū.

CARAG. 276: bibicule, *mangafaua* plécă mâine la Ploesci; 347: nu cumva *mangafaua* sare garduri?

— MANKAFA, qui a la tête grosse, stupide Barb. Vorba face parte din graiul mahalagiilor.

mangal n. 1. vas în care se pune jăratec de încălțit casele fără sobă.

KOG. 284: Ión-Vodă Calimah era un om prea fricos de frig, că și vara umbla cu două blane și aprindea și *mangal* în odaie. Doc. II, 311 (d. 1792): cărbunii de *mangal* suta de oca 1 taler. OD. I, 292: lumina flacărilor de nișee *mangale* de tombac poleit. FIL. 228: un *mangal* de aramă plin cu cărbuni aprinși slujia de încălțit. GHICA, 501: împrejurul unui *mangal* lumea sta grămadă; 503: a poruncit de le-a aprins șee *mangale* cu cărbuni.

2. cărbuni, jăratec (în Moldova).

AL. T. 14: o tupsie plină de *mangal* aprins.

3. un fel de vatră în mijlocul casei țărănesci la care se încălțesc cei din casă (Dr. Crăinicénu).

— MANGAL, brasier, réchaud, brasero; bulg. serb. mangal, ngr. *μαγκάλι*, mcr. mǎngale.

măngăr m. 1. ban de aramă, gologan.

2. fig. în locuțiunea „a da măngărul cel de apoi“, a muri (cf. a da ortu popii).

MUSTE III, 8: Ursache, închis în temniță cu tâlharii, legat la puse, bătut la talpe, până aū dat *măngărul* cel de apoi.

— MANGYR, obole, menue monnaie ($\frac{1}{4}$ d'un akče); bulg. serb. mangura, ung. mángor, ngr. *μαγκόρι*.

mansup n. 1. dregătorie boierescă, funcțiune înaltă (în epoca fanariotă).

Kog. 256: boierii cer *mansupuri* cu topuzul. BELD. 352: Celul cu *mansupul* numai fală îi lăsa. ZIL. 88: să izbutescă la dregătoria Vistieriei și la toate *mansupurile*.

2. funcțiune în genere, slujbă (ași mai mult ironic).

FIL. 57: îl rog să te puie în vre-un *mansup*; 126: viu să cer ajutorul domniei tale, ca să iaș acest *mansup*. ORĂȘ. III, 24: [vînd] arendări, moși ohavnici și *mansupuri* însemnate.

Var. (archaice): **mansip** și **mansep**.

REV. I, 53 (d. 1796): 10000 lei *mansepuri* de mai mulți Pași; 8000 lei *mansepul* lui Hasan-Pașa. NEC. 280: cei străini staș în lături de *mansipuri*.

— MANSUP (ar. mansyb), poste, haute fonction, emploi, charge d'Etat, rang, dignité (d. ar. nasb „nomination à une place“): serb. mansub (= služba), ngr. μανσούπι.

marafet n. I. (sensuri archaice) cu nuanțe seriose și pozitive: 1. dibăcie, pricepere, talent.

Kog. 254: tot îmbla cu *marafet* de-l scăpa pe Ghica pe la porți turcesci. AL. T. 1233: adică e greu *marafet* de-a se împrieteni cu copiii, împlinindu-le toate voințile!.. FIL. 27: două lovituri de biciu lăsate cu *marafet* pe spatele armăsarilor; 183: să dea loc ciubucciilor, să-și facă și ei *marafetul* lor.

2. dispozițiune, intermediar, mijlocire.

UR. III, 184 (d. 1802): să se pedepsescă prin *marafetul* zabeților. FIL. 248: în cât timp s'ar putea săvîrși aceste *marafeturi* ale cinstitei Hătmani?

Var. (archaică): **marifet**.

VĂC. 292: o mie de Turci i-am făcut prin *marifetul* beșlegilor după la județe. ZIL. 109: obiceiul este a se săvîrși orînduiala poslujnicilor prin *marifetul* ispravnicaturilor. COND. 1802, p. 314: cerea ce vor face boierii prin *marifetul* Domnului lor.

II. (sensuri moderne) cu nuanțe peiorative: 1. măestrie, mijloc viclén, șiretlic.

FIL. 110: *marafeturile* și drăciile lui i-a pus pe toți la închisóre. 325: să găsim vre-un tertip, ca să-i luăm înapoi; ia caută tu un *marafet*, de! să te ved. XEN. 88: ai umblat tu cu *marafeturi* vr'o doi ani de țile. GHICA, 299: atunci găsise alt *marafet* de a-i necăji.

2. (la pl.) fasóne, nazuri.

AL. T. 459: vin' încóce, Gugulea... ce atâtea *marafeturi*! NEGR. III, 11: ian lasă *marafeturile*, deschide-ți inima; 77: cu cuconița nu trebuie multe *marafeturi*. GANE, 82: aceste sînt *marafeturi* de mirésă. XEN. 28: i-o venit și ei gust de *marafeturi*, când are fete de măritat.

— MA'RIFET (ar.), art, habileté, intelligence, talent, secret; bulg. serb. marifet „șiretlic“, alb. „artă, profesiune“.

Accepțiunea exclusiv ironică a vorbeii în limba modernă presintă o analogie cu sinonimul ei „tertíp“, exemple caracteristice despre degradarea sensului (§ 27).

marafetos a. care face *marafeturi* (Glos. 363).

marafetuesc v. a face *marafeturi* sau fasóne.

BOGD. Com. 270: cum trebuie să mă port și să mă *marafetuesc* ca să pot plăcea.

maramă f. (cu var. Munt. *mahramă* și Mold. *năframă*)
1. ștergar în genere, sinonim cu „basma“ și „peșchir“,
câteși trele de origină turcăseă.

a. în literatură:

Cuv. I, 218 (d. 1588): câți cu canafi și cu *măhreme* albe. REV. I, 339 (f. de z. 1609): șese *năfrăm*i cu mătase... două *năfrăm*i de mână, două de obraz... 12 *năfrăm*i cu sîrmă bărbătească. GHEORG. 314: eșind Domnul din biserică, toate rufeturile Curții aștern pe jos *năfrăm*ile lor de la ușa bisericeii și până în spătărie. POP. 300: Logofătul începu a se șterge la ochi cu *măhrama*. AL. T. 839: iaca *năframa* de vornicel de nuntă. OD. I, 422: o *maramă* de oglindă de Țarigrad. CR. I, 271: ea începe a se apăra cu *năframa* ca de un dușman. ISP. 127: să înalțe o prăjină și în virtul ei să puie o *măhramă* roșie.

b. în cântecele populare:

TEOD. 534: Cu țesala îl țesăla, Cu *marama* că 'l ștergea. MARIAN I, 29: C'o *năframă* vint îi trage, Iar cu alta umbră îi face.

2. fâșie lungă de pânză, din bumbac sau borangie, împodobită la margini cu flori colorate: țărancele poartă *marama* de la prima și după măritiș.

OD. I, 112: o femeie înfășurată într'o lungă *maramă* de zăbranie negru. CRĂS. II, 38: *năframele* albe ale betelor și testemelele negre se deosebiau ciudat de barișurile roșii și stacojii ale nevestelor tinere și ale fetelor. DELAVR. 37: pērul mototolit sub *marama* ei dată pe spate. JIP. 80: hina se poartă cu *marama* pe cap. AL. 20: Na-ți *năframă* de mētasă, Pe margini cu aur trasă. TEOD. 16 (colindă): Ne-or dărui cu *măhram*i grele de fir...

3. brobódă elegantă de mirésă: „a-și pune *marama*“, a se mărita (cf. lat. nubere „se marier“ litt. „se couvrir d'un voile“ și *νύμφη*, la fiancée, litt. la voilée).

ISP. 226: îi luă inelul din degetul cel mic și *marama* de pe față. MARIAN I, 151: Ia-ți *năframă* din chilie și haidem la cununie.

4. în special, brobódă dăruită de mirésă tinerilor nuntași, vornicilor, și de sócră mirelui.

5. brobódă în genere.

GOROVĂ, 123 [curcubeul]: *Năframă* bogată Peste mare aruncată (cu variantele *șervețel*, *peșchir*, *ștergar*).

6. (poetic) vël (sens exclusiv literar).

EMIN. 131: Ea ridică somnorósă lungă genelor *maramă*.

7. horă ce se jócă la cununie: în Moldova ea se numește „*năframă*“ (Sev. Nunta, 182) iar în Dobrogea „*mărăm*ile“, fiindcă se jócă cu *mărăm*i când se duce copacul înaintea miresei (Bur. 23).

8. vël mortuar (rar cu acest sens).

COSTINESCU II, 58: *măhramă*, pânză sau giulgiu în care se înfășură un mort.

— MAHRAMA, mouchoir, essuie-mains; bulg. serb.

mahrama și marama (serb. și maframa) „basma“, rut. bacl-rama „stofă de mătase pentru haine“, pol. machram „stofă orientală“, alb. maram, ngr. μαχραμας, voile.

Formele „mahramă“ și „maramă“ se aud în Muntenia, „năframă“ mai ales în Moldova și Bucovina: această din urmă derivă din forma intermediară **măframă** (Tarif 1761: *măframe* bărbieresci).

Vorba, sub forma „năframă“, a pătruns și în părțile limitrofe ale Ardélului.

HODOȘ I, 98: Că *năframa* ta cea nouă Am vi-at'o ruptă 'n două.
RETEG. 14: Țipă *năframa* 'n chilie, Blem cu mine 'n cununie!

Cea mai interesantă din felurilele numiri de brobode, de importațiune orientală, ce împodobiau odinioară capul cocónelor și cari servesc astăzi de gătela țărăncelor și țirgovețelor din clasele de jos (§ 82 și 100).

mărâmióră f. diminutiv din maramă.

BUR. 217: Pe la cai pe la picioare, Mi-a legat tot *mărâmióre*.

maráz n. I. (sens archaic) pornire, pică.

NĒC. 199: Impăratul având pre dînsul *măraz* și găud să-l maziléscă...; 400: pre Constantin Balș Medelnicerul având *măraz* pe dînsul. l-au bătut la talpe.

II. (sensuri moderne) 1. plăcere. haz.

2. pl. mofturi, nazuri.

CR. I, 230: mița face *mărazuri*.

— MARAZ (ar.), maladie: serb. alb. maraz „bolnav“, mcr. mărăze „durere, necaz“, ngr. μαράζις. Vorba e specială Moldovei.

mardà f. 1. rămășiță, prisos.

Doc. IV, 297 (d. 1793): din *mardaua* s ului să aibă voie a lucra săpun.

2. lucru prost, ceea ce se lepădă (cf. furda)

CAL. 1875, p. 25: mărfurile cari erau mai *mardà* adică mai eșite din modă. KIK. III, 181: floii bune și *mardale*.

— MARDÀ, ce qu'on exige au delà de la valeur; alb. mardà „lipsă, defect“, ngr. μαρδάζ.

mardalic n. marfă de mardà sau de ocăsie.

KIK. III, 141: nișce *mardalicuri* și cu un preț să te crucesci.

mărgén n. numele popular al coralului.

TARIF 1761: corale sau *mărgénuri*. TARIF 1792: mătâni de *mărgén* bun. FIL. 40: buzele ei sînt ca *mărgénul*; 171: la gât avea trei șiruri de *mărgén* ales. CAL. 1882, p. 59: scările palatului s'aibă treptele de *mărgén* și stîlpii de zamfir.

— MERĜAN (ar.), petite perle, corail; alb. bulg. serb. merĝan, mcr. mirdziane, ngr. μερτζάνι.

martàc m. 1. par de brad înfipt în pămînt împrejurul unui bordeiū spre a-l sprijini.

2. pl. căpriori la învelișul unui bordei (Costinescu).

— MERTEK, poutre tetragone.

mărtăcel m. diminutiv din martac.

TEOD. 331: (Bordei) cu *mărtăceli* de teiu...

marulă f (și *marolă*) un fel de lăptucă lunguiață.

VULP. 15: Fôie verdu de *marulă*, Am un pom în bătătură.

— MARUL, laitue (d. ngr. μαρούλιον); cum. marul „lac-tuca“; bulg. maruli, serb. marulja, ngr. μαρούλι.

Vorba, specială Moldovei, se află și la Dosofteiu (Febr. 68^b: în vremea popiei sale... aș mâncat numai *marule*), care probabil a luat-o din textele bulgăresci.

masală f. torță de rășină.

COND. 1776, p. 19: cheltuieli la 4 *masalale*... FOR. III, 307: do-hotașul pușcării care face *masalale*. OD. I, 77: toți se întorseră pe la casele lor cu făcii și *masalale*. GHICA, 53: s'aș plimbat pe ulițile Bu-cureștilor cu stéguri și *masalale*; 498: un țigan desculț cu o *masala* mare pe spinare. GANE II, 92: se făcu larmă, se aprinse *masalatele*.

Vorba figurează într'un proverb (Golescu): *dă ma-salaua* pe un poponeț.

— MAȘALA (ar. meșale), flambeau, torche de résine plantée sur une pique de fer; bulg. serb. mașala, ngr. μασαλας. Forma românească derivă indirect din turcesce, cum arată sibilanta în locul palatalei (§ 21).

masalagiū m. cel ce pòrtă o masala.

COND. 1776, p. 19: de la 12 *masalagiū* câte un leū. Doc. III, 413 (d. 1790): obiceiul ce aș avut *masalagiū* a li se da de 4 ori într'un an cizme. BELD. 346: aș luat din armășie pe cincii din *masa-lagiū*. FOR. III, 298: de Armașul cel mare atrfnă tunarii, pușcașii, *ma-salagiū* domnesci. NEGR. I, 16: *masalagiū*, potlogarii, de care gemea orașul.

Formațiune analogică ca și ngr. μασαλατζής (§ 23).

masat n. 1 tocila cizmarilor și a măcelarilor.

ISP. 108: scôse un cuțit de la brîu, îl dete pe *masat*. TEOD. 136: Casapii cu *masatele*, Oltenii cu palanțele.

2. fig. ineță, viclenie, șiretlic.

PROV. (Hîntescu): dracul tóte le scie, numai *masatul* muierii nu-l scie.

— MASAT, fusil pour aiguiser les couteaux; serb. masat „oțel de ascuțit“.

mascară f. 1. palată, poznaș, sin. cu „caraghios“.

PANN, 95: slagă veche *mascara* bătrână nu fi.

2. om de nimica, secătură.

ZIL 85: era destulă ocară, că lua pitace și tóte *mascaralele* și ómeni netrebniici.

3. bătaie de joc, în locuțiunea „a face de mascara“, a-și rîde de cine-va (cf. turc. maskara etmek „tourner en ridicule, se moquer de“).

CANT. Ier. 174: paserea dobitocită și vita păsărită pre tóte de

maskara covârșia. KOG. 208: pentru un lucru de nimica a unui țaran cât de prost. Mavrocordat făcea pe un boier mare *maskara* și-l încheida.

— MASKARA (ar. mashara), risée, bouffonnerie; bouffon, farceur (litt. personne masquée), malhonnête; cum. *maskara* „irrisio, jocular“; alb. bulg. serb. *maskara* „lucru ridicul“, ngr. *μασκάρης*, bouffon. imbécile. Formele europene (sp. *máscara*, it. *máscera* „mască“, fr. *masquarade*) derivă din aceeași vorbă arabă.

Vorba a produs o întregă familie de forme derivate originale cu ajutorul sufixelor: -ă, -ciune, -cios, -esc, -iciu, -ie, -it și -ónă. Acastă fecunditate lexică dovedește vechimea și răspândirea vorbei.

măscără f. vorbă de ocară.

BOLIAȘ (ap. Damé): să le spuie glume și *măscări* la masă. LAUR-MAX. Dicț. II, 247: el vorbesce cele mai grețose *măscări*.

Formă identică cu „*maskară*“: strămutarea accentului indică o diferențiere semantică (cf. ngr. *μάσκαρα*, masque și *μασκάρης*, bouffon).

măscăresc v. a ocări, a batjocori.

CANT. (ap. Damé): tare *măscărit* și probozit vedându-se.

Vorba, derivată din *măscără*, se aude și în Banat (§ 34): ea corespunde ngr. *μασκάρεω*, plaisanter.

măscăriciu m. 1. bufon la Curte (Sulzer III, 169).

2. farsor în genere.

AL. T. 1689: ghidi, *măscăriciu* obraznic! NEGR. I, 73: actorul îi părea un *măscăriciu*, când glumele sale făcea pe femeia lui să riță. FIL. 29: strîmbăturile *măscăricilor* domnesci. ORĂȘ. 5: Adepti cât îți place am găsit aici, Căci e plină țara tot de *măscărici*.

Formă diminutivală analogă lui „gliduş“ și figurând, ca și acesta, în texte religioase (Varlam 1643: nu te îmbăta, nu chema cimpoi și alăute și *măscărici*).

măscăricos a. rușinos, obscen

LAUR-MAX. II, 248: cuvinte *măscăricioase*, ce ómeni *măscăricioși*!

***măscăriciune** f. pozna, bufonerie.

N. OST. 450: Bogdan-Vodă iubia glumele și *măscăriciuni*...

măscărie f. 1. (sens arhaic) comedie, pozna.

URECHE, 223: Bogdan-Vodă iubia s'auđă glume și *măscări*...

2. (sens modern) vorbă murdară.

LAUR-MAX. II, 248: asta e *măscărie*, iar nu faptă de om...

***măscărit** m. sinonim arhaic cu „*măscăriciu*“.

IST. 1715, p. 15: după dñsul merge alt *măscărit*.

Formațiune neo-grécă: *μασκάρειος*, railleur.

***maskaróni** f. alt sinonim arhaic cu „*măscăriciu*“.

IST. 1715, p. 14: căciule făcute în chip de *maskaróne*; p. 15 Impăratul, de sus privind la *maskaróne*, aű făcut haz.

Formațiune neo-grécă: *μασκάρόνομαι*, se déguiser.

***măscornicie** f. bufonerie.

MOXA, 356: veselie cu *măscorniciu*; 358: alăute și *măscorniciu*.

Vorba presupune un adj. intermedinar „măscornic“ (cf. mozavirnic), care însă lipsește în vechile texte.

mascaragiū m. sinonim arhaic cu „măscăriciū“.

N. COST. 102: la trecătoare (peste Prut), i s'aū înecat un *mascaragiū* înpăratesc ce avea, vrënd să facă șagă pe apa Prutului.

— MASKARAĞY, farceur, bouffon.

mascaralic n. 1. faptă de mascara: cabazlîc, caraghiozlic.

XEN. 26: ei, ce dicit, mă rog, de *mascaralicul* ăsta? să se alégă Budișcă primar?

2. vorbă de ocară, bătaie de joc.

— MASKARALYK, plaisanterie, bouffonerie; malhonnêteté; bulg. maskarlik, mer. măscăriche „rușine“, ngr. *μασκαρალიκι*, baliverne.

matarà f. tivgă în care țaranii pörtă apă.

ȘED. III, 215 (d. Vilcea): Să ia apa 'n *matara*, Să-și adape mândruța.

— MATARA (ar. mitare), flacon de cuir ou de fer-blanc dans lequel les voyageurs conservent de l'eau; serb. matara „un fel de gălătă“, ngr. *ματαρας*, outre. V. Partea II: mataragiū.

matrapáz m. acaparator, mai ales de grâne.

COND. 1776, p. 18: starostii de *matrapaji* și *matrapaji*, adică precupeții, sî lipsescă. Doc. II, 315 (d. 1791): varul nestins ce-l vînd *matrapazi*.

— MATRABAZ („qui joue du bâton, maître d'escrime“), fig. finaud, maître fripon, qui achiète bon marché et vend cher (d. turc. matrak „fleuret“ și pers. baz „qui joue“); ngr. *ματραπάζης*.

matrapazlărie f. sens identic cu „matrapazlîc“.

AL. T. 403: pentru coțcărie, *matrapazlărie* . . .

matrapazlic n. 1. trafic, acaparare.

COND. 1776, p. 18: care va îndrăzni a face *matrapazlic*, să se pedepsescă cu ulița. Doc. I, 479 (d. 1785): care dintre *matrapazi* va prinde zapciul, făcënd acest fel de urmare și *matrapazlic* . . . să se pedepsescă; II, 250 (d. 1792): ori-cine va stringe vite de negustorie saū va face *matrapazlic* . . . să aibă a plăti erbărit după obiceiū; II, 304 (d. 1791): aū ridicat *matrapazlicurile* și precupiile.

2. fig. purtare necinstită.

XEN. 39: tată-seū nu s'o strădănit și s'o schivernisit atât, ca să-i mănânce fecioru-seū banii cu *matrapazlicuri*.

— MATRABAZLYK, accaparement, brocantage, agiotage; fig. fraude, fourberie.

matuf a. și m. 1. bătrân copilăros, ghiuj de bătrân.

STAM. 402: rîdënd amîndoi de mine ca de un *matuf*. AL. PR. 104: veđi zăcënd căte un *matuf* gârbov.

2. posac, posomorît, sanchiî.

AL. T. 175: era un *matuf* réposatul, să fugi în lume... pare că era un snop de urzici! 676: ducă-s'ar boieru, că mare *matuf* fi!

— MATUF (ar. ma'tuh „radoteur“), *vieillard tombé en enfance*. Vorba circulă în Moldova.

matofesc v. a se moleși (de bătrânețe).

JIP. R. Sat. 183: omenirea noastră s'a pătat și s'a *matofit*.

mazdrac n. suliță lungă, mai ales căzăcască.

DION. 205: catane călărași cu *mazdrace* căzăcesci. STAM. 64: Când buciumul chema ôstea, când *mazdracele* lucia... GHICA, 18: generallul Isaiov ne-a îmbrăcat căzăcesce, ne-a dat *mazdrace*...

Vorba revine adesea în cântecele populare.

TEOD. 295: Din pielea ta să-mi fac O *técă* de *mazdrac*; 482: Cara-Gheorghe s'a jurat Pe sabie, pe *mazdrac*. R.-COD. 292: Feciorul lui Baibarac Puse mâna pe *mazdrac*.

— MYZRAC (ar.), lance, javelot; bulg. *mazdrak*, serb. *mizdrak*, alb. *mazdrak*, ngr. *μωδράκ*.

măzdrăcel n. diminutiv din *mazdrac*.

TEOD. 580: Doicil mâna 'n stréșină băga, *Măzdrăcelul* își scotea.

***mazdraciî** m. cel înarmat cu *mazdracul*.

Doc. III, 21: un gavaz, un *mazdraciî*...

— MYZRACKLY, lancier: serb. *mizdrakliîa*.

mazil m. (și *mazil*) l. (sensuri archaice) 1. destituit (vorbind de Turci sau de Tătari).

NEC. 368: aû mers mîrzacî câți-va la Țarigrad de aû pîrit pe Hanul cel *mazil*. BĂLC. 109: Ferhad Pașa dete lui Mehemet Satirgi Pașa pecetea împărătescă în mâini, spunându-i că el e *mazil*.

2. scos din Domnie, destituit; depus din scaunul metropolitan sau patriarchal.

N. COST. 8: Duca-Vodă s'aû dus cu totă casa lui de iznôvă la Țarigrad *mazil* la Pórtă; 87: Mihaiî-Vodă, acum *mazil*. ZIL. 13: te-aû făcut fără veste *mazil*; 81: din Domn de doué Prințipaturi se duse *mazil* la Țarigrad. POP. 153: fiind Nifon Patriarchul *mazil*...

3. boier scos din funcțiune: de la Grigorie-Vodă Ghica, boierii s'aû împărțit în mari sau veliți (numiți și „haliă“), némuri sau titulari (numiți și „paiă“) și *mazilî* adică boierinași de clasa a treia, pe cari i-a scutit de vinăriciî și de dijmărit (Fot. II, 155).

M. COST. 293: Costin era *mazil* la țară. N. COST. 10: boieri *mazilî* ce fusese mai dinainte vreme cu boierii la Curte; 18: în tîrg în Bîrlad fiind strînși toți boierii cei mari și mici și *mazilî* și totă țara de gios. CANT. Ier. 393: boieria de care era *mazil* să-i dea. NEC. 184: Barnovski-Vodă mergend cu multă glótă din țară la Pórtă, cu mulți boieri și *mazilî* și curteni și cu de cel-lalți mai proști. GHEORG. 308: mergend în Divan, șed toți boierii la rînduiala lor, și cei cu boierii și cei *mazilî*. Op. I, 73: glóta boierilor *mazilî* și a boierinașilor.

4. corp de cavalerie moldovenescă formată din

boierii eșiți din funcțiune, așa numita călărime a Sêr-darului de mazilî (Bălc. 621).

M. Cost. 869: călărășii de țară și toți *mazilîi* cei mai sprinteni. UR. IV, 74 (d. 1799): căpitaniî de *mazilî* ce s'aû obicinuit a se face de la o vreme.

Var. (archaică și munténă): **manzil**.

ANON. 50: aû început a strînge pre o sémă de boiarî *manzilî* la Mitropolie; 128: n'aû supêrat Măria-sa nici pre boiarî, nici pre *manzilî*, nici pre mănăstiri, nici pre țară.

II. (sensuri moderne) 1. clasă compusă din urmașii boierilor *mazilî* și supusă la o dare îndoită de cât bir-niciî, fără să intre însă la cislă ca țaranii și fără să fie supuși ca aceștia la belicuri și havalele (Drăgh. I, 93).

M. Cost. 44: Antioh-Vodă scos-aû o socotélă peste toată țara și pe boieri și pe *mazilî* și pe toate breslele și pe țaranî; 84: avea Niculaî-Vodă toate orînduielele câte se strîngeaû din țară, așa pe țaranî cum și pre *m'zili*, izvode grecesci. Doc. IV, 171 (d. 1791): toți acei cari aû cărți domnesci la mână, adică nêmurî, *mazilî*, breslași vechi. GHICA, 38: pecetluituri. *mazilî*, nêmurî și câte și mai câte!..; 295: în fie-care casă boierescă se creșceaû copiii de *mazilî*, ce boieri de nêm și de poslujnici. XEN. 72: vînători renumiți, *mazilîi* Ștefan și Nae Bursuc. TEOD. 325: Dușmanii mi-l pun la bir, și nu mi-l pun ca p'un copil, Ci mi-l pun ca p'un *mazil*.

2. un fel de vătajeî, în slujba boierilor, plătiți din banii birului.

CR. II, 8: Vornicul Nic-a Petricăi cu paznicul, vătamanul și câți-va nespêlați de *mazilî*. CRĂS. IV, 227: rezeșiî sînt cam ai dracului, mai ales că Ciopirlă era și *mazil*.

— MA'ZUL (ar.), privé de sa dignité ou de sa charge, destitué (d. 'azl „déposition“); ngr. μαζιλης, déposé

Vorba, cu bogata ei familie de forme secundare, e un rest din limba oficială a trecutului: după ce a fost pe rînd aplicată Domnului, Mitropolitului și boierilor, ea continuă a trăi în graiul sătênului.

mazilaș m. contribuabil mai presus de țaranî.

VĂC. 297: nici mai rămăsese boierinaș și *mazilaș* de a-l da dre-gătorie [Mavroghene] și fără de voie.

mazilesc v. (și **mazilesc**) I. (sensuri arhaice) a scóte din funcțiune, a destitui, vorbind:

1. de dignitari turci.

Nec. 368: într'acea zorba multe capete aû perit și mulți veziri s'aû *mazilit*. Kog. 218: în Țarigrad pe acea vreme *mazilise* pre Vizirul și aû făcut Vizir pe Abdul-Pașa.

2. de Domniî români.

URECHE, 223: Sultanul Selim aû socotit să-l *mazilească* pe Bogdan-Vodă. N. Cost. 6: aû dis Impêratul să se *mazilească* Duca-Vodă, Domnul Moldovei, și l'aû și *mazilit*. DION. 165: să-l facă Domn cu فرمان după obiceiî și să domnescă 7 ani în pace, apoi să-l *mazilească* și iar asemenea să puie pe altul.

3. de Mitropolit sau de Patriarh.

N. Cost. 49: atunci au *mazilit* pre Constantin-Vodă și pre Sava Mitropolitul, dându-i vină... Pop. 110: Patriarhul pre care Turcii îl *mazilise* în surghiunie.

4. de boierii cei mari sau mici.

NEC. 246: după ce au boierit boierii, au și *mazilit* pe Sturza Vornicul și pre Ilie Catargiul Spătarul. Pop. 360: au *mazilit* pre Hri-zea Vistierul den Vistierie și pre Ivașco, fecior Banului Ghergha, l'au *mazilit* den Agie.

5. de vechii funcționarii administrativi.

FL. 125: am auđit că s'a *mazilit* ispravnicul de Teleorman.

II. (sensuri moderne) 1. a destitui, vorbind de Domnii vechiului regim (mai ales din epoca fanariotă).

AL Pr. 47: Domni după șapte ani... *maziliți*; 102: s'a *mazilit* Șutu... GHICA, 77: Domnii țării puteau să se *mazilească*. AL. 210: Adevăr e c'ăi chitit, l'ân'a nu fi *mazilit*...

2 fig. a alunga, a îndepărta.

AL. T. 1233: tu cauți să mă *mazilești* din inima copilei..., fact intrigi ca Domnii Greci la Tarigrad..

Verb corespunzând ngr. *μαζουλεύω* (*μαζιλεύω*), déposer.

mazilesc a. relativ la mazilii (ca stare socială sau ca clasă de contribuabili).

UR. I, 7 (d. 1802): lipsesce slujba atât de starea boierescă cât și de starea neguțătorască și bisericască și *mazilească*; II, 23: l'am pus mazil și în rînd cu mazilii, dar dajde să nu dea, nici *mazilească* nici alt-fel de dajde.

mazilie f. (și **mazilie**) scótere din Domnie.

URECHE, 233: Acest Petru-Vodă, ce i-au đis Șchiopul, după ce au domnit cinci ani, i-au venit *mazilie*. NEC. 196: când i-au venit *mazilia*, era eșit Duca-Vodă la priublară. ZIL. 49: când sînt mazilii grijesc pentru Domnie, iar când sînt Domni grijesc pentru *mazilie*. OD. I, 73: ea izbuti să scóță carte de *mazilie* Domnului moldovenesc.

mazilime f. clasa boierilor mazilii.

NEC. 215: au poftit pe totă boierimea și *mazilimea*, de la mic până la mare; 246: eșitu-i-au totă boierimea și *mazilimea* înainte cu mare bucurie.

maziliț n. destituire.

N. Cost. 48: Moldovenii, cum li-i firea de sînt gata la gâlcevit, ales la *mazilitul* Domnilor.

mecet n. 1. biserică turcescă, mai mică de cât giamia (litt. loc de închinăciune).

a. la cronicari:

M. Cost. 285: omorîndu-l ienicerii [pe Sultan Mustafa] pe cale la Edecula, l'au îngropat la un *mecet* împărătesc fără de nici o cinste. NEC. 264: desgropară pe Pași de prin biserici, ce le făcuse *meceturii*, și făcură osfeștenii de le sfințiră; 397: Turcii au făcut rea pradă în Bucuresci și Mitropolia au făcut'o *mecet* de se închina Pașii într'insa. Pop. 163: biserica cea mare a lui Sânt Ioan s'au închinat și o au făcut *mecet* turcesc. ANON. 357: cum să-și piardă [țara] legea și sfințele biserici să facă *meceturii* turcesci.

b. în poezia populară:TEOD. 480: Strigă Pașa al Diitului Din virful *mecetului*...Var. (literară): **mecit**.CANT. Hron. 107: *mecit* turcesc a se zidi sau besérecă în giamie a se preface până la vrémile nóstre n'am véqut.2. numele vechiului cimitir turcesc din Bucuresci (în vecinătatea *mecetului*).TEOD. 131 (jocul păpușilor): Să-l fi dus la *mecet*. În póla lui Maomet.

3. (ironic) consistoriū bisericesc.

CR. II, 107: Ei, ce mai díce *Mecetul* despre popia vóstră? Are gând să vé deie drumul de grabă?

— MEÇID (ar. meşid), oratoire, petite mosquée (d. sağada „adorer“); bulg. serb. meçit (meçet), ung. mecset, ngr. μεσίδετ; sp. mesquita, it. meschita, fr. mosquée.

mehenghiū n. 1. piatră de cercat aurul.CANT. Ier. 15: *mehenghiū*, piatra pe care ispitesc aurul, argintul, de bun; 157: *mehenghiū* metalurile de curate și de spurcate ispitesce. UR. IV, 114 (d. 1802): ispitindu-se cu piatra probei și *mehenghiū* împărătescii mele cercări.

2. fig. încercat, deștept, isteț.

CR. 41: te véd că ești bun *mehenghiū*; 165: fata, bună *mehenghe*, îi întórce capul; 97: Gâtlan, bun *mehenghiū*, ia un pahar... ȘEP. IV, 230: flăcăii la ímpețit luaū cu ei și câte un *mehenghiū* bun de gură.Var. (munténă): **mehengher**.CAL. 1882, p. 47: *mehengherul* de Cotoșman. ID. 1883, p. 59: un ovreiu marfagiū, tînér și *mehengher*; 61: *mehenghera* de fată cu șosele și momelē îi întórsele capu. ID. 1895, p. 50: glume de leliță *mehengheră*; 66: vādana nóstră era o coțușă și o *mehengheră*.

— MEHENK (ar. mehakki), pierre de touche; bulg. mehenk, ngr. μεέγγι (=βάζωνος). Sufixul variantei muntene pare obscur.

melèz n. materie de lână și de mătase.STAM. 108: cămeșă de *melez*; 109: țéseă la burangic sau *melez*.

— MELEZ (ar. meles „mélange“), toile composée de soie et de coton; serb. melez, rus. melesū.

Vorba pare a fi specială Basarabiei: n'am întîlnit'o de cât la Stamate.

mengheneă f. mașină de strîns a fierarilor.ORĂȘ. 58: A dat-o 'n rindea și în *minghinea*.

— MENGENE, machine à presse, pressoir (d. μύγγανον); alb. bulg. serb. mengene „presse“, ngr. μεγγανέες, tenailles, machine à lustrer et à moirer les étoffes.

merchèz n. 1. rostul unui lucru.PANN, 143: nu-i scie *merchezul* [calului] și să-i pipăie lui mieșul.

2. dibăcie (în jocul de cărți): locuțiunea „a veni la merchez“, la îndemână, a conveni.

CARAG. 290: eă joc conțina 6rbă cu fantele și am eă *merchezul* meă. AL. T. 431: Ha, aferim, frumos!.. așa 'mă mai vine la *merchez*...

— MERKEZ (ar. centre du cercle), centre administratif, quartier général, endroit; bulg. merkez, serb. merkez „poliția“.

meremêt n. 1. reparațiunea (unui pod, a unei case, a unei grădini).

COND. 1776, p. 31: la *meremetul* podurilor să lucreze fără plată. AL. T. 827: casa' dărăpanată... are trebuință de *meremet*. CARAG. II, 12: cum m'oiă vedea la un fel cu *meremetul* caselor... ISP. 152: argatul nu sciea de unde să începă *meremetul* grădinei.

2. reparațiune în genere.

AL. Pr. 448: *meremetul* unei chingă de încins.

— MEREMET (ar.), réparation; mcr. merimete, ngr. μερμετ. Termin de zidărie (§ 105).

meremetisesc v. a face meremet, a repara.

UR. V, 438 (d. 1815): buna întocmire a ulițelor, pe unele locuri făcându-se din nou și pe celelalte locuri *meremetisindu-se*. CONV. XVII, 394: trebuie să se *meremetisescă* vlnița.

Verb corespundând ngr. μερμετίζω, raccomoder.

mertepeă f. termin de joc în cărți: rînd, ordine; „de la mertepca“, de la început, de a rîndul.

AL. T. 402: de-om lua tréba de la *mertepea*; 434: hait!.. le-am turnat'o de la *mertepea*.

— MERTEBE (ar.), degré, ordre, point (§ 91).

meși pl. 1. cizmulite din piele galbenă peste care se încălțău papucii său cizmele, purtați înainte de boieri, de boierinași și de slugile lor.

REV. II, 333 (f. de z. 1821): trei perechi papuci cu *meși*. FIL. 27: încălțat cu *meși* și papuci de saftian galben; 109: ciocoi cu ciacșiri roșii, cu *meși* și papuci galbeni. ORĂȘ. II, 50: treerând prin mahalale în papuci și fără *meși*. TEOD. 572: (Turcii) Ciubuce că-și arunca, *Meși* 'n urmă că-și lăsa, Chiselele că-și pierdea.

2. pantofi țărănesci din bucăți de postav (Dr. Crăinic.)

3. fig. în locuțiunea munténă „a da meși cui-va“, a avea curajul, a cuteza (cf. a da mâna cui-va).

PANN III, 22: pe unde 'l scie, nu-i mai dă *meși* să mai vie. ISP. 201: lui Zorilă nu prea îi da *meși* a sta mult de vorbă; 255: să se ducă acolo, nu-i da *meși*. MARION, 64: să mai poftesci și la anu, daca 'ți dă *meși*.

Var. (arch. și mold.): *mestii* și *mești*.

MOXA, 370: pașmații și *mestii*. NEC. 182: n'ău fost având *mești* la nădragi, că trăgându-i ciobotele, numai cu colțunii aă fost încălțat. AL. T. 82: boiera își anina p6lele anterului în brău, își asvărliă papucii, de rămănea numai în *mestii* și giuca parola său cordéua.

— MEST, sorte de bottines en maroquin sans talons qu'on porte dans les galoches; serb. mestii (mestva), rut. meșty, pol. meszty, alb. meșt, ngr. μέστου (§ 81).

meșină f. 1. piele de oie, albă sau roșie, de căptușit pantofi și cizme (pl. meșine și meșinuri).

TARIF 1761: *meșină*, de 52 lei, 1 leu vechiu. TARIF 1792: *meșinele* care merg la țara ungurească sau la țara căzăcescă. GHICA, 501: papuci sau cizme galbene de *meșină*, cu botul ascuțit, întors în sus și fără toc. BUR. 249: Papucei tot de *meșină*, Ciorăpei de cei de lână.

2. pl. nădragi țărănesci din piele de oie (în Mold.).

3. piele în genere.

DOSOFF. Nov. 159^b: le învăță de așternură pieile (notă marginală: *meșinuri*) la pământ și prostirele de asupra.

— MEȘIN (pers. mișin), cuir de mouton tanné, maroquin (d. pers. miș „mouton”); bulg. serb. meșin, ngr. *μεσίσι* (§ 105).

meterez n. 1. întărire militară: bastion, redută.

N. Cost. 108: mare năvală au dat ienicerilor la *meterezele* lor. DION. 173: Nemții au intrat în mănăstire, în ziduri fiindu-se la *metereze* cu tunuri mai mici. AL. Pr. 107: vântul pustietății vijie acum prin *meterezele* zidurilor. GANE II, 91: cetățuia era apărată cu șanțuri și *metereze*. DELAVR. 5: rîul aruncă butucii de *meterezele* podului. GHICA, 16: ne-am așezat în *meterezuri*.

2. fig. loc de întărire.

REV. II, 389 (d. 1821): Tudor a apucat *meterez* mănăstirea...

— METERIZ (ar.), rempart, fossé de fortification, tranchee; bulg. serb. meteriz, mcr. mitiriz, ngr. *μετερίζι*.

mezat n. vînzare publică, licitațiune.

Kog. 205: aducînd toate bucatele lui de le-au scos la *mezat*. BELD. 460: Domnia se vindea la *mezat* și se da celui după urmă mușteriu care da mai mult. COND. JPSIL.: să cerceteze prețul lucrului nemișcător prin *mezat*. AL. T. 164: prin *mezat*, ca nisce vite, câte suflete ai vîndut? 241: el se hotărîse a-și vinde robii prin *mezat*; 258: i s'a scos averea la *mezat*; 251: izbutise a cumpăra cele două moșii de la *mezat*.

— MEZAT (ar. mezad), enchère, licitation, encan; bulg. mezat, ngr. *μεζάτι*, encan. V. Partea II: Sultan-mezat. Termin juridic rămas în limbă (§ 71).

mezeà f. tot ce se mănîncă înainte bucatelor sau după mistuirea lor: delicatose pentru a excita pofta de mâncare.

GHEORG. 311: Vel-Clucer este purtător de grijă a *mezelelor*, ce se aduc de la beciul domnesc și de la scîlipul despre Dîmna; 312: din *mezele* trimite Domnul pe talgere pe la archierei și pe la unii din boieri. CONV. IX, 326 (d. 1769): alămăi și portocale și alte multe *mezele*. CARAG. 381: s'a dus să cumpere vin și *mezeluri*. STĂNC. B. Sn. 96: dădu mesenilor pesce, icre, măsline și fel de fel de *mezeluri*.

— MEZE (pers. „goût d'un mets”), aiguisement d'appétit (confitures salées etc. que l'on mange en buvant du vin); fig. plaisanterie piquante, sarcasme; serb. meza,

mcr. meze (entrée : castraveți, rinichi, ficat...), ngr. μεζέ, pilule qui donne de l'appétit.

***mezilea** f. formă amplificată din „mezea“.

CANTA, 185 : Mavrocordat-Vodă cânta mai mult zefurile cu mese mari și cu *mezilea* de Tarigrad.

mezelic n. (și **mizilic**) 1. sens identic cu „mezea“.

GANE II, 53 : scöse apoi feliurite *mezelicuri* : limbi, mușchiori, salamă, cutii cu sardele, cu posmagi etc. PANN, 33 : mergi colea la băcan, să-ți dee *mezelicuri*, pâine și o carafă de vin. DELAVR. 42 : se duse să ia aminte de *mezelic*, cum se cuvenea unei ospălătore. FIL. 155 : farfurii cu *mezelicuri* de tot felul.

2. semințe de dovlec prăjite (sens special Munteniei).

MARION, 52 : aruncând cu *mizilic*, floricele saă flórea sórelui.

3. fig. dres, aromă (cf. meze „plaisanterie piquante“).

AL. Pr. 51 : amorul este cel mai vechiú și cel mai cu gust *mezelic* a unei întâmplări.

— MEZELIK, assaisonnement, choses salées, fruits, salade etc. qu'on mange en prenant de l'eau-de-vie; bulg. mezelik, ngr. μεζελικι, hors-d'œuvre.

mezelicar m. băcan care vinde mezelicuri (în Munt.)

miambal n. candel negru pentru tuse.

Var. : niambal (Conv. XXVI, 455).

— MIYAN BALY, suc de reglisse (d. miyan „reglisse“ și bal „miel“).

micșunea f. 1. în Moldova, garofă (*Cheiranthus*); 2. pl. în Muntenia, viorele (*Viola*), numită în Moldova „toporași“ și în Oltenia „tămâiose“.

GOLESCU (prov.) : *micșunea* cât de frumósă, dar până în vară nu ține. FIL. 211 : împănată cu rose și *micșunele*. ISP. 114 : Vîntul beú apă de *micșunele* dintr'o ólá de marmură. TEOD. 273 : Fóie verde *micșunea*, Dumneđeú îl asculta. VULP. 20 : Să résară garofița, Vioarele, *micșunele*. CAN. 28 : Gurița-ți mirósé a florí și buzele a *micșunele*.

— MENEKŞE (pers. benefşe), violette; bulg. alb. menekşe, ngr. μενεξές (μνεψά).

micsandră f. micșunea roșie (în Muntenia).

Despre aceste două forme, una metatetică (mekşene d. menekşe) și alta amplificativă (§ 23).

micșuniú a. de culórea micșunelii, violet.

Formă analogică : cf. ngr. μενεξελός, violet.

mindir n. saltea de paie.

UR. XV, 247 (f. de z. 1787) : un *mindir*, patru perne mici. REV. II, 334 (f. de z. 1821) : două *mindire* lână i perinile lor. GANE II, 14 : lovi cu stratul pusei în perină, în *mindire*. BASME IV, 136 : se culcă pe maldărul de teiú ca pe un *mindir*.

Var. (archaică) : mender.

Ax. 150 : Craiul [Carol XII] era înfășurat într'un *mender*, cât nu-i se vedea nici capul, nice picioarele.

— MINDER, matelas épais qu'on étend sur un sofa; bulg. mender, alb. serb. minder, rus. minderü, ngr. *μιντέρι*, stragulum. Sinonimul occidental (fr. matelas, sp. almadrague) e asemenea de provenință orientală.

mindirigiü m. cel ce face mindire: plapomar.

— MINDEREGY, matelassier.

mintén n. 1. vestă cu saü fără mâneci, purtată înaintea de arnăuți și de ciocoi.

FIL. 143: cafegiul boierului, îmbrăcat cu un *mintén* de postav negru cusut cu fir, dar fără mâneci. OD. I, 78: Roșiorii purtând *mintene* roșii. GHICA, 98: Arnăut cu *mintén* și cu iminei roșii.

2. haină țărănească de dimie, la guler, la până jos cu nasturi de găitan, une-oră împodobit cu cusături (la Țile mari), numit în Oltenia „laibăr“ și în Prahova „ze-gheoiü“: ȧaranul pörtă *minténul* primăvara și toamna, punënd la frig peste el gheba saü anteriu.

OD. I, 112: un *mintén* negru cu găitane de fir; 161: surugiü cu *mintene* numai găitane; 173: Dumbravă *vornicul* era îmbrăcat cu un *mintén* de urs lătos.

— MINTAN, gilet pourvu de manche et ouaté (§ 100).

mirás n. (și *meraz*) moștenire (în Muntenia).

PANN, 68: Tót'a mea bogăție de la moși-strămoși *miras*. JIP. 57: daü la copii *meraz* alte alea: oi, casă, lăpteturi. ORĂȘ. 170: noi, deü, nu ținem la acest *meras*.

— MIRAS (ar.), héritage, succession; bulg. serb. miraz (și „zestre“), alb. miras, ngr. *μυράσι* (§ 71).

***mîrzác** m. nobil tătar, căpetenia unei horde.

a. la cronicari (maï ales moldoveni):

URECHE, 151: Hanul fugind cu 9 feciori ai sei și cu o sumă de *mîrzaci*. M. COST. 309: aü trimis Vasile Vodă pre Catargiu în țara cerchezescă și de acolo i-aü adus Dómnă pre fata unui *mîrzac* de ai lor; 344: aü ales, cu sätul *mîrzacilor*, o sémă de Tătari să lo-véscă drept la Roman. COND. 1693, p. 326: 170 tal. s'aü dat la *mîrzacul* Sultanului. AMIR. 178: tóte le-am primit noi cu toți *mîrzaciü* și bętrânii Nohailor. GREC. 156: de la Calga Sultanul încă un *mîrzac* a sosit cu poruncă de conace. POP. 154: unindu-se cu toți *mîrzaciü* și Tătarii Bugiacului. DION. 169: să socotéscă Turciü și *mîrzaciü* că l'aü luat rob.

b. în cantecele populare (din Moldova):

AL. 79: La *mîrzaci* de cei mai mari și la cinci deü de Tătarü... 113: Că sei, frate, un *mîrzac* Aü sosit de la Bugiac.

Var. (archaică): *mîrza* (pl. *mîrzi* și *mîrzali*).

CANT. Hron. 26: Domniü saü cum își dic ei *mîrziü* Crimesci. VĂC. 286: avënd și mulți din *mîrzali* și sultanü taraf al lui.

— MIRZA (scurtat d. ar.-pers. emir-zade „fils de prince, noble, seigneur“), titre ajouté aux noms de familles nobles chez les Tartares de Crimée; rus. rut.

pol. murza (mirza) „principe tatar.“ Forma amplificată MIRZAK e curat tătărăscă. Vorba e specială Moldovei (§ 6).

mîrzăcesc a. ce ține de mîrzac (în cântecele mold.).

AL. 78: Ou copile *mîrzăcesci* și cu rôbe tătărăscî; 114: Pala 'n aer fulgera, Capul *mîrzăcesc* sbura.

mîrzăcie f. rangul de mîrzac (la cronicari).

M. COST. 289: sciut și căpeteniilor tătărăscî. ales a lui Cante-mir, cu carele legase prieteșug încă den *mîrzăcia* lui.

mîrzăciță f. femeia mîrzacului (în cântecele mold.)

AL. 78: Iată *mîrzăcițele* și cu tătărițele...

***Misir** m. 1. Egiptul (ca țară).

a. la cronicari:

M. COST. 310: tot *Misirul* și Pașii căți sint peste Arapi i-au pornit despre marea Roșie. Ax. 165: Apti-Pașa să se ridice de la Hotin și să mîrgă la *Misir*. VĂC. 261: Suleiman I merse însuși la *Misir* și bătu și monedă în numele său. DION. 198: Franțozii intrase în *Misir*, de coprinsese totă stăpînirea *Misirului*.

b. în tarifele vamale:

TARIF 1761: in de *Misir* de cel alb. TARIF 1792: zahărul de *Misir*... capere de *Misir* i de Crim.

2. Egiptul (ca loc vestit pentru cai).

DION. 191: Pasvandoglu aŭ gătit un armăsar forte bun de *Misir* FIL. 29: armăsarul de *Misir* și Arabia cu care se servia Domnitorul la solemnități. OD. 1, 162: calul de *Misir* miróse de departe unde-i vr'un zid părăsit. AL. 204: Dăruind chiar pe Vizir Cu armăsarul de la *Misir*. Și cu pungii de bani o mie, Să te lase 'n Domnie.

4. cal bun egipten.

KOG. 207: l-aŭ dăruit Domnul [pe Pașa] cu cumașuri și bani, dându-i și un *misir* împodobit.

Cu acest sens și în cântecele populare.

TEOD. 57: Cu 50 de cai, Tot cal nemeșesci, Tot *misiri* turcesci.

4. galben egipten.

DION. 224: galbeni turcesci... *misiru*, 7 lei.

— MISIR (ar. Mysyr), Egypte, le Caire; MISIRLY, sequin de 64 piastres; bulg. serb. Misir „porumb și curcan“, mer. misuru „porumb“, bulg. serb. misirka „curcă“, ngr. *μισιρκα*, dinde, dindon; rus. misirka „coif orientat“ (cf. Polysu: *misirucă*, coif egipten).

misirliu m. 1. egipten (mai ales oșten).

Ax. 161: Beiu Mi-iriului cu toți *misirlii* și ieniceri.

2. pl. varietate de porumbel (Baronzi, 95).

— MYSIRLY, égyptien; bulg. serb. misirliia.

mischet n. varietate de struguri tîmâioși (§ 102).

BARONZI, 94: *mişchet* bătut. JIP. 54: cîrloganca, *mişchet*...

— MISKET, raisin muscat (d. it. moscato [vino]).

mişchiu n. (arch. meschiu) 1. oșel magnetisat: annar de *mişchiu*.

CANT. Div. 149: pre aur focul, pre fier *meschiul*, iară pre di-reptul necazurile și dodaietele întăresc.

2. tocilă de oțel.

CARANF. 30: Paloșul inte scotea, Pre *mişchiu* încet trăgea.

— MYSKAL (* *mysk* = țelîk?), instrument qui sert à polir. Vorba e specială Moldovei.

moftuz a. și m. 1. bancrut, falit.

AL. 19: aũ marfă de *moftuz*... FIL. 289: unul zace în pat lip-sit de minte și sărac, celalt *moftuz* mincinos și gata a merge la ocnă. S. NÂD. 88: cogeamete bancher să iasă deodată *moftuz*.

Vorba figuréză în proverbul: a început a-și căta catastifele vechi ca *moftuzi*.

2. fig. ruinat, prăpădit (de anî).

AL. T. 635: să n'am parte de tinerețele mele... de tinerețe? aũđi, *moftuzu!*

— MŪFLŪZ (ar. *mūflis* „pauvre“ d. fels „obole“), qui a fait banqueroute; bulg. *mīuhluz*, serb. *muffliz*, ngr. *μοφλούζης*. Termin comercial rămas în limbă (§ 104).

moftuzenie f. sinonim cu „moftuzlic“.

JIP. R. Sat. 224: creditu nostru sdruncinat prin *moftuzeni*.

moftuzesc v. 1. a eși moftuz, a da faliment.

FIL. 259: ne-a spus că dumniata ai *moftuzit*.

2. fig. a pierde starea, a se ruina.

AL. T. 836: cine-l prost și derbedeũ, lesne în lume *moftuzesce*.

3. fig. a strica, a prăpădi.

JIP. 61: a *moftuzit* limba, a scos-o la mezat și va să puie alta...

Verb corespundẽnd ngr. *μοφλουζέω*, faire faillite.

moftuzie f. (și **moftujie**) sens identic cu „moftuzenie“.

BOGD. Pov. 120: tovarășul lui de *moftujie*.

Formațiune originală: cf. *μοφλουζις*, banqueroute.

moftuzlic n. (și **moftusluc**) bancrută, faliment.

FIL. 289: a făcut *moftusluc* mincinos și m'a lăsat pe drumuri.

— MŪFLŪSLUK, fallite, banqueroute; bulg. *miuhlūzluk*,

ngr. *μοφλοσλίκι*.

moft n. 1. bagatelă: „de moft“, într'o dóră.

CARAG. 123: ia numai de curiositate, să mă duc să vėd ce *moft* mai e și ăsta. MILLO, 10: ȃce că cei mulți și cele multe se duc numai așa de *moft*, ca să se vadă.

2. flęc, minciună, sinonim cu „palavră“.

CARAG. 8: ce să mai căutați la comediile alea nemțesci, nisce *mofturi*... dăm parale și nu înțelegem nimica; 117: lasă odată *mofturile*, avem lucruri mai seriose de vorbit; 51: nu mai umbla cu *mofturi*; 277: nu mai crede în *mofturile* cărților, frate. CRĂS. I, 210: nu mai merge cu *mofturi*, la muncă! MARION, 113: *mofturi!*.. Te scii bine cine ești!..

3. pl. fasóne, nazuri.

XEN. 13: iar are să ne facă *mofturi* Negredóia, mai ales că i-o venit și fata de la pension.

— **MÛFT** (pers.), ce qui ne coûte rien, gratis, gratuit, bon marché, à bas prix; serb. mufta „de giaba“.

Vorbă caracteristică, care, rămasă stérpă în turcesce, a produs în românește o numerosă familie lexicală: **moftangie**, **moftolog**, **moftologie**, **mofturén**, **mofturos**.

moftangie f. fanfaronadă, minciună.

CARAG. 207: vii cu *moftangiile* d-tale...

moftolog m. fanfaron, palavragiū.

CARAG. I, 142: 'și dă cotele cu *moftologul*...

moftologic a. ce se ține de mofturi.

CARAG. 108: cu totă dăscălimea d-lui, cu totă societatea *moftologică* a d-lui... de giaba!

moftologie f. minciună, palavră.

CARAG. 207: vii cu *moftologi*.

mofturén m. sens identic cu „moftangiū“.

GANE II, 265: ia un stropșit, un *mofturén*, un frige-linte...

mofturos a. care face mofturi, nazuri.

BOGD. Pov. 234: ian tacî tu, fa, că ești *mofturosă*

moftangiū m. cel ce umblă cu mofturi (fem. *moftangiōică*), sinonim cu „palavragiū“.

CARAG. 7: eșim în dosul Agiei, cote-gôle după noi; ajungem la Sf. Ilie în Gorganî, *moftangiul* după noi; 297: să fie vr'o *moftangiōică*? TEOB. 126: Nu ești Ilie, *moftangiule*?

— **MÛFTAĞI**, qui veut acheter tout pour rien (cf. *müftor* „chevalier d'industrie, parasite“); serb. *muftagiia* „chilipirgiū“.

molòz n. var închiegat cu nisip din dărămături de la zidurile caselor.

OD. I, 388: un *moloz* țépên și gălbuiū. DELAVR. 174: îngenuche pe *molozul* pròspêt.

— **MOLOZ**, moellon, cailloux employés dans les constructions; bulg. *molos* „gravier“.

mosafir m. (în Mold. *musafir*) 1. străin, óspete.

KOG. 210: toți neguțitorii turci din Iași și toți *musafirii* turci ce se află în Iași; 225: aū chemat un mîrzac, ce avea *musafir* într'o casă la pòrtă; 242: socotiți că sîntem toți *musafiri* acestei lumi. IST. 1715, p. 22: aū venit un arap, *musafir* al Impèratului. UR. II, 42 (d. 1788): așternuturi saū arămuri să nu li se ia pentru *musafiri*. BELD. 439: să aibă 3 dîle *musafiri* pe toți boierii cu tóte cele trebuincioșe. GANE, I, 377: pregătesc așternutul pentru *musafiri*. CRĂS. II, 203: ușa cafenelii se tot deschidea și venia *musafiri* noi. GHICA, 494: odăi mari de *musafiri*. CR. I, 301: nisce case nelocuite unde culca pe toți *musafirii*, cari veniau așa nitam-nisam. ȘEP. I, 153: când nivedesce pânza, de vine *musafir* un bărbat, ajunge bătătura, iar de vine femeie, n'ajunge. ISP. 250: împèratul porunci să-i omenescă pe amîndoi ca pe nisce *mosafiri* mari și să-i găzduiască în palaturile împèrătesci.

2. cel pofit la o masă, la o petrecere.

AL. T. 440: să cânte, când or veni *musafirii*; 450: balul s'a

și început deși n'a sosit încă nici un *musafir*. FL. 143: *mosafirii* se aședară pe cele două paturi; 152: cina se termină și *mosafirii* părăsiră casa. DELAVR. 40: nu-e nici un flăcău între *mosafire*.

Vorba figurază în prov. (Zanne IV, 221) „Dumnețeu face casa, dracu aduce *mosafirii*“ și în locuț. „parcă ești *mosafir*“ (despre cei ce nu-și fac tréba cum se cuvine).

— MŪSAFIR (ar. „voyageur“ d. sefer „voyage“), étranger, hôte, visiteur; serb. *musafir*, mer. *musafér*, ngr. *μουσαφίρης*, étranger qu'on reçoit.

mosafirlic n. (și *musafirlic*) vizită.

Doc. IV, 212 (d. 1794): popa și-a luat preotésa și cu chip de *mosafirlic* s'aù dus în vecinătate.

— MŪSAFIRLIK, hospitalité, visite; ngr. *μουσαφιλίκι*.

mosòr n. țévă de depănat.

GOLESCU (prov.): după fus și *mosorul*. ISP. 14: ședî acasă de-ți veđi de fuse și *mosòre* . . .

— MOSUR (masur), bobine, navette de tisserard; bulg. *masur* „fus“, serb. *mosur*, ngr. *μασούρι*, tuyau, bobine. **mosoraș** n. mosor mic (Glos. 388).

mucalit a. și m. poznaș, sinonim cu „caraghios“.

AL. T. 203: tare ești *mucalit*; 420: bărbatul meu îi tare *mucalit*; 1371: tot *mucalit* giupânul Arbore; 1661: lumea'i o comedie *mucalită* jucată de cei proști în folosul celor dibaci. GANE I, 167: un *mucalit* care mergea la vînat mai mult de petrecere. XEN. 149: 's destul de hazliù și de *mucalit*, ca să nu-i fie niménuî urît cu mine. CAL. 1882, p. 80: să asculte cu trageré de inimă snòvele și poveștile lui, că era *mucalit*, bată-l să-l bată.

— MUKALLID (ar. „qui imite“), bouffon, comédien; ngr. *μουκαλίτης* (= μιμος).

mucalitlic n. vorbă de rîs, glumă.

BĂLC. 36: Murat III, amator de danț și de musică, de vorbe cu spirit, ba încă și de *mucalitlicuri*.

— MUKALLIDLİK („imitation“), bouffonnerie; ngr. *μουκαλιτήρι*. Despre sinonimica bufonului (§ 27).

mucavà f. 1. carton.

CARAG. 270: o bucată de hârtie ori de *mucava*.

2. pl. broderii de mêtase pe carton ce se aduceau din Constantinopole.

— MUKAVA (ar. mukavva), carton; bulg. *mukava*, ngr. *μουκαβάς*.

muchelèf a. elegant (vorbă învechită).

BELD. 439: le-ai eșit o Agă de la bostangi-bașa înainte, fórte *muchelef*. FL. 50: toți junii *muchelefi* și spudaxii aveau câte o bibliotecă; 68: un flăcăias așa de frumos și *muchelef*! GHICA, 150: un tînér măruntel, *muchelef* la haine.

— MŪKELLEF (ar.), somptueux, riche, élégant.

muhaièr n. (și *mohair*) postav țesut de călugărițe

TARIF 1761: *muhair* evri bucata 90 bani, *muhair* mijlociū bucata 95 bani, *muhair* de cel prost bucata 22 bani.

— MUHAYER, espèce de vêtement grossier fait de poil de chèvre; rus. mohoiar „stofă din Bucara“, pol. muchojer (nuchair), ngr. *μωχαίτης*; it. mucaiardo.

muhurdân n. vasul cu apă caldă (în formă de cădelniță) cu care bărbierul spală la cap.

KIK. III, 100: *muhurdanul* cu lăntuș fu tras.

Vorba e o simplă variantă fonetică din BUHURDAN „cădelniță“. V. Partea II: buhurdan.

murdâr a. 1. necurat.

GOLESCU (prov.): o vacă *murdară* murdăresce ciréda tótă. Isp. 37 ne-a acoperit palaturile cu apa acéstă *murdară*.

2. fig. obscen: vorbe *murdare*.

3. sgârcit, sinonim cu „scump“.

— MURDAR (pers.), impure, sale, immonde: laid, deshonnête (d. mîrd „mort“); alb. serb. mcr. murdar, ngr. *μουρδαρός*, malpropre.

Vorbă pretutindenea populară și fără echivalent.

murdăresc v. a (se) face murdar.

ZANNE I, 695 (prov.): o vițică cufurită *murdăresce* o turmă întregă.

Var. (grecizate): **murdarisesc** și **murdaripsec**.

MARION, 116: Nea Trandafir, legat cu un șorț mare alb peste burtă, ca să nu-și *murdaripsească* redingota.

Formă verbală corespunzând bulg. omurdaria. alb. murdaris (murdareps) și ngr. *μουρδαρεύω*, salir.

murdărie f. necurătenie.

Isp. 154: tóte *murdăriile* le aruncă pe bordeiul lui. STĂNC. 236: o lescae rătăcită prin *murdărie*.

Formă originală ca și ngr. *μουρδαρία*, saleté.

murdarlic n. (și **murdalic**) necurătenie.

Doc. I, 516 (d. 1785): omiđi cari pricinuesc *murdarlic* și putóre; IV, 406 (d. 1790): să fie tóte ulițile grijite și fără de nici un *murdarlic*. GOLESCU (prov.): și aurul cât de cinstit, *murdarlic* într'insul tot s'a găsit.

Astăđi, acéstă ultimă formă se întrebuintează alătura de „murdărie“.

— MURDARLYK, saleté, ordure; ngr. *μουρταρλίτι*.

musacă f. tocană de pătlăgele vinete.

AL. T. 505: să'mi facă la masă... vr'o plachie, vr'o *musaca*.

— MUSAKKA (ar. „arrosé“), courges ou aubergines cuites au beurre avec du hachis; serb. musaka, ngr. *μουσακάς*. Despre varietatatea tocanelor (§ 87).

mușamă f. 1. pânză ceruită: cea fină servă pentru acoperit mobile, iar cea grosă pentru parchete.

COND. 1693, p. 623: un cort în doi stîlpi cu *mușamaua* lui.

TARIF 1792: pânză lată rusescă pentru *mușama*. GANE II, 49: cămeșă neagră și unsă de strălucia ca o *mușama*. GHICA, 277: șapcă de *mușama*. TEOD. 298: Pistole alămite, Cu *mușamale* învelite. CAN. 215: Și vin Rușii tot pe vale, Inveliți în *mușamale*.

2. fig. în locuțiunea „a face mușama”, a acoperi un lucru, a-l cocoloși.

AL. T. 401: să ne păzim aici vr'o câtă-va vreme, până ce s'o face lucru *mușama*. XEN. 152: vom pune să ticluască un fel de cercetare și să facă lucrurile *mușama*.

3. **mușamaua**, horă în Moldova după masa de cununie (Sev. Nunta, 282).

— MUȘAM(B)A (ar. mütsemma „enduit de cire” d. șem „cire”), toile cirée; bulg. moșama, serb. mușama, mcr. mușumá, ngr. μουσαμας.

muscál n. fluer ciobănesc, sinonim cu „naiú”.

FOT. III, 239: Țiganii sînt foarte îndemânateci pentru musică și cântă cu vioară, cu cobza și cu *muscalu*. GHICA Rev. N. II, 174: trei ghitariști suflă într'un *muscal*...

— MISKAL (ar.), espèce de flûte de Pan (§ 41).

muscalagiú m. lăutar care cântă din muscal, sinonim cu „naiugiú”.

OD. III, 111: toboșari și *muscalagiú* cu naiul, cu dairaua, cu cimbalele, cu dibelele și cu surlele.

— MISKALĠY, id.

mușmulá f. (și moșmóná) rodul unui arbore din fam. rosaceelor (*Mespilus*): arborele se mai numește în Muntenia: moșmol și moșmon, scoruș nemțesc, măcieș (Dr. Brândză).

PANN, 113 (prov.): cu vreme și cu paie *mușmulele* se moie.

— MUȘMULA, nêfle (d. μεσπύλη); bulg. moșmulá, alb. serb. rus. mușmula, ngr. μούσμουλον.

mușteá f. (și mușchea) 1. ciocanul cu care cizmarul netezesce pielea.

CR. II, 81: *mușchea*, piedică, bască și clin, ace, sule.

2. fig. pumn, lovitură.

JIP. 60: să-și vadă sângele gâlgăind sub *mușteua* dușmanului.

— MUȘTE (pers. poing, coup de poing), maillet; bulg. serb. mušta „uneltă de cizmar”.

mușteriú m. (și muștiriú, în Mold. muștereú) 1. cumpărător, cel ce oferă mai mult la un mezat.

KOG. 238: atunce au găsit *muștereú* și pentru visternicia cea mare. ZIL. 94: boierii *mușteriú* pentru Visterie. COND. IPSIL.: stăpânul să-și vîndă moșia lui fără de frică la ori-ce fel de *mușteriú* se va întîmpla. UR. X, 108: ce *muștereú* vor da preț mai bun... GANE II, 62: ne-au venit un *muștereú* la stână. AL. T. 900: bani să fie, *mușteriú* nu lipsesc. FIL. 166: pe totă ziua vin câte doi-trei *mușteriú*, ca să ia moșiile cu arendă; 240: mă temeam să nu iasă *mușteriú* mulți, să ne strice chilipirul.

2. cumpărător în genere, client.

CR. I, 136: moș Nichifor a pornit înapoi cu alți *mușterii*. JIP. 57: negustoru stôrce 14 căștiguri din spinarea *mușteriului*. MARION, 50: toți flăcăii, ba chiar și însurații erau *mușterii* frumoșei Sultânicii; 61: bărbieria lui nea Costache, o fostă cărciumă. e plină de *mușterii*.

Vorba figurază în mai multe proverbe.

HINȚESCU, 110: curg *mușterii*, bolta geme, unii târziu și alții de vreme. PANN II, 68: vițelul nici nu l'a tăiat și *mușterii* pentru piele a venit.

— MŪȘTERI (ar.), acheteur, chaland, pratique (d. șira „vente, achat“); bulg. serb. mușterîia, alb. mer. mușteri, ngr. μυστηριής. Termin juridic și comercial.

N

Nafacà f. l. (sensuri arhaice) 1. subvențiune, bani de traiu, sinonim cu „hac“ și „léfă“.

NEC. 191: boierii da *nafaca* lui [Antonie-Vodă] pre di de chel-tuală câte dece potronici; 417: Mavrocordat le-au făcut și *nafaca*. léfă, câte cinci-deci de lei de boier pre lună. GREC. 321: pre toți da-tornicii turci îi ținea cu mertice și *nafacale*, cu lefi. CANT. Divan, 184: închinătorilor de bozi și închinătorilor de foc léfă, *nafaca*, le dai. COND. 1693, p. 443: 150 tal. s'au dat la grecii sofagii pentru *nafacaua* lor. (R. V, 35 (d. 1741): *nafacaua* suinșgiilor de la Vistieria Domniei mele.

2. porțiune anumită, sinonim cu „tain“.

CANT. Ier. 15: *nafacà*, obroc, mirtic, carele se da în tôte dîlele; 192: furnica îndestulita *nafaca* uitându-și... TEOD. 578: Și 'mi cerea, märe cerea, *Nafacaua* când făcea, Tot de casă, Vacă grasă...

Var.: *nacalfa* și *nacanfa*.

KOG. 256: făcându-le Impărăția și *nacanfa* de la Bucuresei și de la Moldova STAM. 528: *nacalfa*, léfă.

II. (sensuri moderne: sub forma metatetică *nacafa*)

1. nevoie, necaz, greutate de traiu.

CR. II, 22: popia are multe *năcăfele*, e greu de purtat.

2. fig. sôrta: așa i-a fost *nacafaua*!

— NAFAKA (ar. *nafakat* „tout ce qu'on dépense“), *dépense* pour la nourriture, pension alimentaire; serb. *nafaka* „subsistență“ (și „ursită“), alb. *nafaka* „dar“, ngr. ἀναπαλάς (= τὸ χρη καλή).

Primitiv termin tehnic militar (aplicat soldei dîl-nice a ienicerilor), vorba s'a îmbogățit în românesce cu accepțiuni metaforice necunoscute osmanliei.

nadolencă f. soiū de găină originară din Anadol.

CR. I, 13: puicele cele *nadolence* și boghete.

Vorba e specială Moldovei. V. Partea II: Anadolén.

nafea f. (și *nefea*) blană de vulpe de la pânțec.

DION. 166: *nefelele* de vulpi părechea 22 lei pe ales. REV. II, 334 (f. de z. 1821): samur de Beciu la spate *nafea*. GHICA, 498: o giubea soiôsă îmblănită cu *nafè*.

Vorba revine în cântecele populare.

TEOD. 644: Vraf de *nafele* și de malotêle; 649: *Nafea* tătărăscă și pânză turcescă, Marfă femeiască.

— **NAFE** (pers. „nombril“), le côté du ventre d'une peau de fourrure estimée; serb. nafa.

naht n. numărătoare (bani), sinonim cu „peșin“.

UR. III, 182 (d. 1802): saū de bani în *naht* saū de altele... AL. T. 433: o mie cinci sute galbeni, bani în *naht*, împărătesci și cu zimți; 1251: n'ai primit în *naht* nici pe giumătate din soma cuprinsă în sineturi... FIL. 217: bine ar fi să-mi plătești în *naht*, dar ca să nu te supăr, primesc și pe datorie.

— **NAKT** (ar. nakd), argent comptant; cum. nagd „pe-cunia“; alb. naft „avere“, ngr. *νάχτι*.

năhūt m. (și năut) un fel de mazere originară din sudul Caucasului (*Cicer arietinum*).

TARIF 1792: *năhutul* de un sac 30 bani. FIL. 142: farfuri cu migdale curățite și cu *năut* prăjit. Isp. B. Sn. 58: dete unuia vr'o două-trei bobe de *năut* prăjit. TEOD. 277: Fóie verde de *năut*... Sev. 198: Frunzulénă bob *năut*...

Var. (mold.): nohot.

TARIF 1761: *nohot* cântarul 50 bani. AL. Pr. 365: ciorbă de găină cu orez, găină cu *nohot*.

Vorba se află și la Dosofteiu (Fevr. 69^a: cu *năhut* și cu bob muiat se hrănia...), care o va fi luat din bulg.

— **NUHUT** (pers. nohud), poix chiche; cum. noghud „cicer“; bulg. nohut (nuhud), alb. serb. naut (§ 102).

năhutiū a. galben închis (de colórea năhutului).

DOC. II. 404 (d. 1790): un biniș de postav *năhutiū*. REV. II, 334 (f. de z. 1821): ghermesit *năhutiū*, postav cu malteh *năhutiū*.

Var.: **năutiū** și **nohutiū**.

DELAVER. 146: zăbranicul unei dantele *năutiū*. GHICA, 150: pantaloni *nohutiū* largi, de se vedea numai vârful botinei de lac.

Formațiune analogică (§ 23).

naiū n. (și neiū) instrument compus din mai multe fluere împreunate, sinonim cu „muscal“.

NEC. 364: Grig. Ghica a venit tot pre apă cu multă pohvală, dîcînd din trîmbițe și din *naiuri* și dînd și din pusece pînă ce aū agiuns la Galați. AL. T. 80: chiamă doi scripcari și un lăutar cu *naiul*.

ĜANE I, 81: orchestru compus din o scripcă, o cobză și un *naiū*. BUR. Almanah, 84: *neiū*, un fel de fluer de trestie cu 7 găuri. ORĂȘ. II, 83: din cobză și din gură, dî, cióră, din *naiū*...

— **NAY, NEY** (pers. „roseau“), flute de roseau; ngr. *νάι* (*vét*), flûte (§ 41).

naingiu m. cântăreț din naiū.

ĜANE II, 248: ca din pămînt eșiră 8 lăutari ș'un scripcar, un cobzar și un *naingiu*.

Formațiune analogică (cf. muscalagiū).

***naisan** (și **neisan**) m. cel ce cântă din naiū, sens identic cu „naingiu“ (vorbă semi-literară).

GHICA, 170: aduse pe cel mai vestit tacâm de lăutari, tot meșteri aleși din cei mai buni, scripcari, cobzari și *neisanî* din București.

— NAYZEN, joueur de flûte.

nalbânt m. potcovar, veterinar (și astași la sate).

Doc. II, 329 (d. 1791): pentru rîndul *nalbantîlor* ce potcovesc caii obștei; 580: se cuvine a plăti *nalbantului* po par. 48 potcovitul de câte 4 picioré unui cal.

— NALBANT (ar.-pers. na'lband), maréchal-ferrant, vétérinaire (d. ar. n'al „fer à cheval“ și pers. bend „quilié“); bulg. serb. nalbant, ngr. *ναλμπάντης*, maréchal (§ 105).

***nalbant-baș** m. veterinarul Curții.

COND. 1776, p. 77: 120 lei *nalbant-bașa*. Fot. III, 308: *nalbant-baș* al comisiei câte 15 lei pe lună.

— NALBANT BAȘY, chef des forgerons Ham.

naramgiû a. (și *narangiû*) de colórea năramzei.

a. în vechea literatură:

GEORG. 312: Vel-Paharnic și Vel-Medelnicer sînt legați cu taftă. *naramgie*, în curmeziș, numai peste caftanele lor cele de taftă. REV. I, 341 (f. de z. 1669): un tîmbar postav *naramgiû* cu patcea de jder.

b. în cîntecele și descîntecele populare:

MARIAN II, 17: Cu tulpantul *naramgiû*, Cu costița până la brîu. BUR. 270: Beșică ghivizie, beșică *naramgie*. . . ȘEP. II, 91: Roșală *naramgie*, roșală portocalie; V, 31 (d. Sucéva): Iar în cap cu pâlării și cu brîe *naramgiû*.

— NARENĞI, couleur d'orange (d. pers. narenğ „orange amère“); bulg. nerandza, serb. neranğa, ngr. *νεράντζι*; din forma arabă „naranğ“ se trag numirile apusene: sp. naranja, it. arancia (veneț. naranza), fr. orange.

Originară din răsăritul Indiei (sanscr. nagarunga, indian narunğ), năramza, necunoscută Grecilor și Romanilor (ca și portocala), fu transplantată mai întîi în Persia, de unde trecu în Arabia și în Europa la Bizantinî; de la aceștia derivă numirile noastre *lămâie* (*λεμόνι*), *năramză* (*νεράντζι*) și *portocală* (*πορτοκάλι*), cari se importaū la noi din Rumelia. V. turunğıû.

narghelea f. lulea persană la care fumul trece printr'un vas cu apă (la început o nucă scobită de cocos).

FL. 79: porunci să aducă două cafele, două dulcețe, un ciubuc și o *narghelea*; 268: ciubucele și *nargheletele* cele umplute cu parfumatul tutun al Siriei. GHICA, 388: el mi-a făcut cinstea a-mi aduce *nargheléua*; TELBOR, 334: cerură cafele turcesci și *narghătele*.

— NARGILE, pipe à fumer persane (d. nargil „noix de coco“); bulg. nargele, serb. nargila; sp. narguile (§ 89).

***narghelegi-bașa** m. slujbașul Curții care oferia Domnului *nargheléua*.

Fot. III, 311: *narghelegi-bașa* are 80 lei pe lună.

nart n. I. (sensuri arhaice) 1. taxă anumită pe mărfuri, dare fixă pe vite.

MUSTE, 72: Grigorie-Ghica aŭ scos în țară văcărit de aŭ dat toți; încă aŭ pus *nartul* mai jos de cât Mihai-Vodă să dea câte șese potronici de vită. Dron. 204: herestea măcar că o plătia orășanii ômenilor din țară... dar numai mai ușor în *nart*.

2. preț hotărît de stăpânire pentru provisiuni și lucruri de vîndare (carne, pâine, lumînări): până la Regulamentul organic, aceste articole de prima necesitate se vîndeau la contractii cu apalt, fixându-se în contract un preț anumit; de aci locuțiunea „a tăia *nartul*“, a fixa prețul (§ 38).

FL. 162: să puneși *nart* la tôte lucrurile ce veți tîrgui, carnea este cu *nart*... pâinea tot așa... vinatul și păsările nu aŭ *nart*. GHICA, 512: aŭ tăiat *nartul* grăului la schelele Dunării pe 6 lei chila.

Var. (arhaică): *narc*.

ARCH. ROM. I, 419: le aŭ pus *narc* la vîndarea vinului.

II. (sens modern) fig. în munții Sucevei. început (de acțiune), prima îmboldire și pildă de a face ceva.

Șep. V, 113: *nart*, îndemn, inițiativă: om ce dă exemplu la alții: *o făcut nart la țarină*, a fost cel întâi care și-a vîrît vitele în țarină și după el, vîcîndu-l, le aŭ vîrît toți.

— NARK (pers. narh „taxe, taux“), taxation des marchandises, des denrées; bulg. nark, ngr. *văpxu*.

năstrapă f. cană de apă saŭ de vin.

REV. I, 340 (f. de z. 1669): o *năstrapă* mare de argint cu cuperimînt și poleită. Isp. 89: apa ciurua din țeve aurite și o lua cu *năstrape* și cu căușe de aur. AL. 108: Cu *năstrapa* mi-l stropia, Cu *năframă* l răcoria. BUR. 98: Și încă l adapă Cu apă din *năstrapă*.

— MAȘRAPA (ar. meșrebe), coupe à boire en fer-blanc ou en cuivre, aiguière d'or ou d'argent (d. șarab „boisson“); bulg. măstrapa și năstrapa, mcr. măstrăpă „supellex pretiosa“, alb. serb. mastrap, ngr. *μαστραπάς*, vase. Vorba „năstrapă“ presupune o formă intermediară *măstrapă* (cf. *năframă*) ca în bulgăresce și în mcr.

năstrăpióră f. năstrapă mică.

TEOD. 450: *Năstrăpióra* 'n mîini lua, Pe ochii negri se spêla.

naz n. (numai la pl.) 1. rîsfățare, caprițiu, tónă.

Kog. 283: veni Bogdan la curte, arătând și *nazuri* multe.

CAL. 1882, p. 63: bărbatul și iubia nevasta fi făcea tôte voile și *nazurile*.

2. fasoane, mofturi: „a face *nazuri*“, a nu vroî, a face pretențiuni (cf. turc. naz etmek „se faire prier“).

BASME IV, 143: cărciumăreșa începu să facă *nazuri* și să nu mai dea de bîntură. MARION, 13: picioarele făceau *nazuri* ca să-l ție... 17: Tudosu nu făcu nici de cum *nazuri*. TEOD. 566: Grecu 'ntâi se împotrivia, Grecul *nazuri* mai făcea...

— NAZ (pers.), mignardise, minauderie. coquetterie ; alb. mer. naz, gr. *νάζι* (*νάζνω* *νάζια*, faire des simagrées).

năzuros a. care face nazuri, caprițios ; fig. pretențios.

Isp. 22 : fata de împărat nu se putu împrieteni cu toți ceilalți fii de împărați, fiind-că cei mai mulți erau *năzuroși*, tembeli și deșuchiați ; 269 : se făcu mai *năzuros* în țîrg, ținu mai la preț ; 400 : mi-ar fi voia să stric logodna cu *năzurōsa* aia de fată.

nazâr n. 1. favóre.

AL. T. 143 : ministrul mē are la *nazar* și m'a chemat ađi în cabinetul sēu. CAL. 1842, p. 31 : slutul ajunsese la *nazarul* împărăției.

2. nărav, vorbind de caii deochiați : cal cu *nazar*.

— NAZAR (ar. „regard, coup-d'œil“), faveur, bonne grăce ; mauvais œil, fascination ; ngr. *ναζάρι*.

nazir m. (și *nazir*) I. (sensuri arhaice) 1. comandantul cetăților turcesci Brăila, Kilia, Vidin.

COND. 1698, p. 312 : s'au dat 100 tal. *nazirului* de la Diu, când au trimis un cal. Pop. 108 : au adus poruncă tare la brăileni, la *naziri*, de la Impărăție. AMR. 166 : la Măcin i-au scos înainte *nazirul* de Brăila dunanma, de au venit Grigorie-Vodă pe apă. DIOX. 201 : Impăratul au rînduit un *nazir* și alte agale cu o sēmă de Turci și cu tunuri să păzescă țara. ZIL. 10 : au mers la Brăila *nazirul* cu câțiva brăileni. UR. III, 191 (d. 1802) : omenii de ai *nazirului* Kiliei.

2. mal-mare peste vătavii plaiurilor.

Doc. III, 91 (d. 1787) : te orînduim *nazir* și desăvîrșit chiver-nisitor la amîndouă plaiurile județului Dîmbovița.

II. (sensuri moderne) 1. inspector, supraveghietor.

Kog. 211 : pe beizede Scarlat îl lăsase în Țarigrad *nazir* și purtător de grijă asupra capicheaielor. DION. 178 : au trimis *nazirul* și Cara Mustafa pe 3—4 turci la oraș, să vadă ce e și să cerceteze. Doc. IV, 158 (d. 1793) : D-lui biv-vtore Vist., *nazirul* Agiei. COND. 1813, p. 356 : D-lui biv-vel dvornic Const. Samurcaș, *nazirul* casei leflor... UR. V, 437 (d. 1815) : lefile *nazirului* și acelora din slujba podului ; VII, 113 (d. 1827) : cu epitropii și cu boierii *naziri* ; XXII, 351 (d. 1826) : *nazirul* menzilorilor.

2. vătav de țigani domnesci.

BELD. 399 : *nazir* pe țigani gospod... AL. Pr. 560 : țigani în-genunchiați sub biciul plumbuit al *nazirului*.

— NAZYR (ar. „qui regarde“), inspecteur, intendant.

***nazirliū** a. cu vađa, stimat. Formațiune analogică (§ 23).

ZIL. 18 : om *nazirliū* și iubit foarte Impăratului.

***nazaret** n. supraveghiere, intendență.

Doc. VII, 72 (d. 1797) : dăm asupra d-tale *naziretul* acestei trebii. UR. III, 188 (d. 1802) : prin *nazaretul* Domnului Moldovei.

— NAZARET (ar.), inspection, direction, surveillance.

nazirie f. pază, priveghiere.

UR. V, 488 (d. 1815) : se însărcinează cu *naziria* podului orașului. DRĂGH. I, 85 : Armașul cel mare avēnd încă *naziria* temnițelor ;

II, 67: sub Moruz (1802) s'a înființat și *nazirîa* de poduri, o slujbă foarte bănoasă ce aș ființat până la introducerea Reglementului, aprovisionată fiind cu tot ce trebuia spre înfrumusețarea orașului.

Formă românească originală paralelă cu „nazaret“.

nefer m. 1. simplu soldat, în corpul ienicerilor.

DUM. 32: Domnul Manole-Vodă, de unde era la mănăstirea Cotroceni, apucă cu beșlegii și *neferii* țării drumul Piteștilor. GHICA, 322: temându-se nu cum-va *neferii* plecând, să facă neorînduiele.

2. soldat pămînten făcînd parte din corpul arnăuților.

COND. 1802: *neferii* ce sînt în slujba țării din început pentru paza ei... FOT. III, 306: *neferi* ai spătăriei... *neferi* ai agiei. BELD. 404: De *neferi* saș de beșlegă, apoi nu mai întreba. FIL. 206: nu e *nefer* în oștirea noastră, care să nu aibă câte un pungoiu plin de mahmudele și dodecari.

Cu acest sens vorba figurază în proverbul oltén (Zanne IV, 484) „a face *nefer* pe cineva“ (a-l păcăli) și în cîntecele populare.

AL. 209: Frații mei, *Neferii* mei, Lotri, pușori de zmei.

— NEFER (ar. individuu, personne), simple soldat; bulg. serb. nefer. (§ 68).

neft n. (și *naft*) bitume licid obținut prin distilarea petrolului: untul de naft (unt-de-neft) se întrebuintează la scóterea petelor și la lustruire.

— NAFT (ar. pers. neft), naphte, bitume; rus. nefti, ngr. *нефти*, pétrole.

neftiú a. verde închis.

REV. II, 333 (f. de z. 1821): un biniș postav *neftiú*.

— NEFTI, couleur de naphte, vert foncé et olivâtre.

nenecă f. (și *ninécă*) mamă, în graiul copiilor.

STAM. 461: spune-î că 'l rog să vie la *nenecă*. NEGR. III, 25: Când bábaca la *neneca* vre un mic favor cerea. AL. T. 396: s'a mânia *nineca* și nu țî-a mai cumpăra minavet; 404: o *ninécă* cu două fete...

— NENE, NINE, mère (nom de tendresse donné par les enfants à leurs mères ou nourrices). Vorba se aude numai în Moldova (ađî mai mult ironic) și e formată cu același sufix desmierdător ca și „babacă“.

nenecuță f. diminutiv din nenecă.

STAM. 462: ce poruncesce *nenecuța*? AL. T. 330: Ah! *nenecuță*, cât ești de bună!

netegeă f. învoială (într'un proverb muntén).

GOLESCU (Zanne III, 197): *netegea* pe ipingea... (V. peșingea)

— NETIGE (ar.), conclusion (d'un marché).

nișeștea f. (arch. *nișastea*) flóre de făină din care se face rahat.

TARIF 1792: *nișasteua* de oca una 1 ban.

— NIȘASTE (pers.), amidon, fécule; bulg. serb. nișeste, ngr. *νισοπέτης*.

nisfeă f. (și *nesfea*) 1. veche monetă turcască de aur în valoare de 4 lei vechi (§ 92).

FL. 93: *nesfeua* lei patru. Isp. 57: *nisfele* d'alea moi. TEOD. 567. Tot galbeni și mahmudele, Icosari și cu *nisfele*.

2. fig. ceva rotund ca o nisfeă, rotocol.

DELAVER. 37: pe umerii obrazilor îi jôcă și se schimbă două *nisfele* de rumenêlă.

— NISFYĖ, demi-sequin (d. ar. nisf „moitié“).

nufăr m. plantă cu flori late, albe sau galbene, din care se face șerbet (*Nymphaea*).

GANE II, 228: găinușele sprintene săriaă de pe *nufăr* pe *nufăr*. AL. T. 1088: șerbet de *nufăr*. ID. Poesil II, 63: Șerpii lungi se 'ncolăcăză sub a *nufărilor* lóre.

Var: *manufer*, *nufăr* galben (Conv. XXII, 885).

— NUFAR (pers. nilufar = nil nufar „le noufar bleu“), *nénufar*; ngr. *voúçapa*; sp. fr. *nenufar* (§ 102).

Vorba circulă numai în Moldova, în Muntenia planta se numește „plută“ (Dr. Brândză).

nur m. 1. farnec, grație.

KONAKI, 67: Ah, *nurule*, împérate al podóbelor firesci!

2. (obicinuit la pl.) grație.

Isp. 400: veđi că nu era urâtă, avea *nuri*, avea pe vino'ncóce cum se dice. STRĂNC. 60: când o veđu, îi plăcu *nurii* și tólă făptura ei. AL. T. 108: un stih făcut înadins pentru *nurii* mei...; 140: *nurii* matala m'au scos din minte. Rev. III, 357 (prov.): de cât un dram de frumusețe mai bine un dram de *nuri*.

3. fig. „cu *nuri*“, favorabil, zîmbitor.

AL. T. 434: pentru noi sórta începe a fi cu *nuri*.

— NUR (ar. „lumière“), *clarté*, *splendeur*, *beauté*; alb. *nur* „strălucire“, mer. *niur* „azur“, ngr. *voúpt*, *mine*.

nurliū a. și adv. I. (adj.) plin de *nuri*, grațios.

AL. T. 251: o văduvă *nurlie*... CAL. 1882, p. 188: era și vrednice de privit fetișcanele, căci *nurlii* mai erau chipurile lor.

II. (adv.) drăgălaș, grațios.

AL. T. 404: țineți-vă mai drept și zîmbiți *nurliū*. DELAVER. 9: se mlădie așa de *nurliū*; +2: ce să-i faci când omul e *nurliū*?

— NURLY, *lumineux*, *resplendissant*.

ocă f. 1. veche măsură de capacitate și de greutate, împărțită în 400 de dramuri (cu pl. *ocale*).

NEG. 225: *ocaua* cu unt câte doi orți bătuți, *ocaua* de brânză era câte doi potronici. DION. 166: carnea *ocaua* 1 para sau mult 2, *ocaua* de vin la cărciume 2 parale. TARIF 1792: mălaiul măcinat ce se vinde în tîrg cu *ocaua*. Rev. II, 405 (d. 1821): atunci *ocaua* de pâine dréptă era 4 parale și *ocaua* de carne 8 parale. Isp. 90:

pregătesce 100 oca de carne făcută bucățele de câte o oca una. MARION 49: pe atunci era *ocaua* lui Cuza, iar nu chilomanul.

Vorba revine și în cântecele populare.

TEOD. 299: Să béu vinul cu vadra, Pelinul cu *ocaua*. AL. 265: Vinul bun, *ocaua* mare, Béu vinul de gustare.

2. aceiași măsură, vorbind în special de vin.

ORĂȘ. II, 159: [bandele] Vă 'nălțau la ceruri, când le dați *ocale*.

3. „oca mică“, cumpănă falsă, cântar strâmb (al brutarilor și măcelarilor): cei prinși cu *ocaua mică* erau țințiți în piață de sfîrcul urechii (§ 69).

GHICA, X: pe măcelari și pe brutari când îi prindea cu *ocaua mică*, îi țințuia d'o ureche în mijlocul țîrgului.

4. fig. în locuțiunea „a prinde cu *ocaua mică*“, a surprinde asupra faptului, a da de gol.

GANE III, 131: vădîndu-mă prins cu *oca mică*, înfundat cu minciuna... AL. T. 404: pe aga și pe spătarul i-au prins cu *oca mică* la picioarele fetelor în genunchi. FIL. 162: stăpânii voștri v'au prins cu *ocaua mică*... ISP. 95: câți s'au prins cu mâna în sac, cu *ocaua mică*, toți au pupat duba.

Var. (mold.): *ocă* (cu pl. *ocî*).

NEG. 420: să nu mai iée pîrcălabii țidve și *oce* de vin și de horilcă. COND. 1776, p. 40: vadra de vin să se facă pe la tôte țîrgurile și pe la tôte podgoriile de 10 *oce* și oca de 400 dramuri. BELD. 394: Bănării, *ocî* pe la crîșme, dări pe slugi și pe breslași. UR. X, 216 (d. 1803): darea de cêră la mănăstire câte 35 *ocă* pe tot anul. AL. T. 1006: beu boierese cu *oca*; 1034: poți ridica multe *ocî* de bere și fer? 1537: adă o *ocă* de vin. NEGR. I, 258 (prov.): bețivului și dracu îi ese cu *oca* înainte. CR. II, 100: câte-va *ocă* de pesce sărat.

— OKA (ar. ukia), poids turc valant 400 dirhems (d. *ουγκία* = uncia); bulg. serb. pol. oka, alb. okă, mer. ucă, ngr. *oká* (pl. *okáδες*). Forma moldov. *ocă* vine din rusesce.

Pe când *ocaua* derivă din turcesce, subdivisiunile ei (litra și dramul: *λίτρα, δράμι*) se trag din grecesce.

ocaluță f. oca mică (și fără nuanță micșorătoare).

JIP. R. Sat. 206: d'ar mai fi 5 *ocaluțe*, n'ar strica.

odăie f. I. (sensuri arhaice) termin tehnic militar: 1. cazarmă de ieniceri.

M. OST. 270: ieniceri o mie orînduși din *odăile* ieniceresci.

2. regiment de ieniceri (V. Partea II: odobaș).

Ax. 142: au poroncit Hanul și Pașa de i s'au tăiat obrócele ce i se dau de la împărăție și i s'au ridicat [Craiului Șveșilor] și *odăile* cele ieniceresci ce'l păziau.

3. cazarmă de seimeni și de slujitori domnesci, care servia și de închisóre a Curții (Bălc. 680).

N. COST. 85: scărbindu-se Nicolai-Vodă pe Gheorghe vel Vis-ternic, l-au aruncat la siimeni, la lefe, de l-au închis la *odăile* sale. URECHE, 241: la *odăile* dărăbanilor celor unguresci în curte au mers. NEG. 288: Miha-Vodă au pus de l-au sugrumat acolo [pe Panaiotache]

la *odăile* siimenilor, zicând că pe toți Domniii pîresce; 368: mai tocmit-aŭ și câte-va case în curțile domnesci și *odăile* siimenilor.

II. (sensuri moderne) 1. încăpere, cămară.

MUSTE, 41: Grecii umplu-aŭ curtea domnescă prin toate *odăile* și prin tîrg pe la gazde. Op. I, 127: cămările feluritelor dregătorii și *odăile* locuite de cămărași și de obștea curtenilor. AL. 429: nime în tindă, nime în *odaie*. S. NĂD. 15: căsuța avea două *odăi* cu tindă prin mijloc. Isp. 114: să ajungă în *odaia* împărătesei și să o fure. STĂNC. 57: *odaia* le da într'o curte dosnică a palatului.

2. adăpost de vite, pe câmp sau într'o pădure. „Odaia-Vizirului“ se numia un sat turcesc din raiaua Brăilei, ce fu anexat Munteniei sub Scarlat-Vodă Ghica (Sulzer I, 370; Tunusli, 130 și Fot. III, 146).

a. la cronicari:

AMR. 178: păstorii noștri cu vre-un chip de s'ar ispiți a face vre-un supăr *odăilor* sau fănețelor ralelei locuitorilor Moldovei. KOG. 220: avînd poruncă de la Domnul ca să calce *odăile* turcesci și pe văcarii turcilor să-i pue pe toți la bir.

b. în cîntecele populare:

TEOD. 474 (v. odalic). R.-COD. 21: Mi-i dă pe la *odăi* și slujesce ca la oi.

Var. (munténă): hodaie.

COND. 1698, p. 407: un agă al Vezirului care aŭ venit să strice *hodăile* turcesci de la Diiu; 578: vitele ce s'aŭ cumpărat de s'aŭ dat la *hodaia* lui Mehmet Cilibi. ARCH. ROM. II, 167 (d. 1753): aŭ primit turci prin sate cu gazde și cu *hodăi*. SULZER I, 74: *hodaie*, așa se numesc stănele cu pereții de trestie. DION. 184: aŭ zidit spital mare la marginea Bucurescilor, cu multe *hodăi*.

— ODA, chambre, compagnie de soldats, régiment de janissaires; bulg. serb. odaia (hodaia), alb. odă (hodă) „cameră rezervată bărbaților“, mcr. odă și udaie, ngr. *odâç*. Ca termin pastoral, vorba trecu și la Ruteni: *hodali* „cășărie“.

odăiaș m. servitor de tribunal, de primărie.

Formă românicizată alături de „odagiū“.

odăiașă f. îngrijitoare la o odaie de vite.

ȚAPU, 54 (d. Olt): Ce rumân e mai deliū, La tine'i hergheligiū, Ce rumâncă'i mai frumôsă, La tine e *odăiașă*.

odăiță f. odaie mică (Negr. I, 302).

odagiū m. 1. odinióră cămăraș.

COND. 1776, p. 20: de la 12 portărei cu un *odagiū* câte 2 lei unul.

2. açi, păzitorul unei odăi de vite, slugă la ciobani.

3. sens identic cu „odăiaș“.

IONESCU, Dorohoiū, 110: salariul unui *odagiū* a 63 lei pe lună.

— ODAĞI, valet de chambre; domestique ou gardien d'un bureau public; bulg. serb. odağia.

odalic n. odaie de vite cu tot ce ține de ea (în cîntecele muntene).

TEOD. 474 (d. Brăila): lute, Ghineo, să te duci Și la noi să mi-l aduci, Cam cu oi, Cam cu odăi, Cam cu *odalicul* lui.

Formațiune cu sens propriu românesc: în turcesce ODALYK înseamnă „femme au service personnel de l'empereur, concubine“ de unde fr. odalisque, și de aci în poesia noastră artistică (Bol. 241: O grupă d'*odalisce*. apar aici în sală). Termin pastoral (cf. odaie II, 2).

odagaciū n. (odogaciū și udagaciū) 1. substanță balsamică care, arsă, dă un miros aromatic: lemn închis cu fibre alb-gălbui, dur și impregnat de rășină și de părți oleioase; o bucatică udată în gură și băgată într'o lulea aprinsă, dă un miros foarte plăcut și pătrunzător, de aceea Turcii și Grecii fanarioți 'și afumați bărbile cu odagaciū (Wolf, 133).

AL. T. 341: Cu vutei bune, De minune. Cu miros de *odogaciū!*
FIL. 91: își alegea un inel de diamant, de mărgăritar sau o perniță de *odagaciū*. GHIGA, 33: întâia călțunăresă intra la mirsă purtând o căpțe de argint cu flori suflate în aur, din care eșia fum de *udagaciū*.

2. lemn de aloe numit și „săpunel“ (*Saponaria*).

COND. 1693, p. 540: 80 tal s'au trimis la Țarigrad pentru o jumătate de oca de *odagaciū*.

— ŪD(UD) AGAĖY, bois d'aloès; serb. odagac „aloe“, ngr. οὐδαγάρτζι = κέδρος (§ 90).

ogiac n. (ogiac și hogiac) I. (sens modern) cămin sau coș de sobă, sens răspândit în Moldova.

KOG. 248: boierii au găsit cu cale să scotă o slujbă pe casă de trei mâni adică 11 lei și 5 i pol lei și 3 lei însă pe *ogiacuri* și să se numescă ajutorință. STAM. 79: a fumului clăbucel eșind iarna din *ogiac*. AL. T. 103: tocmai atuncea se aprinsese *ogiacu* de la bucătărie. S. NĂD. 22: fumul ce se urca de la *ogiacurile* curții. GANE I, 248: el horâia pe nas ca un *hogiac*. CRĂS. I, 77: din *hogiac* se vedea un nor de fum; II, 174: vintul da în *hogiac*. ȘEP. I, 192: trebuie să închiși ușile și ferestrele, să astupi cahla (gura *hogiacului* din pod), ca să nu între necuratu în casă. GHIGA, 298: au dărămat cuhnea cu *ogiac* eu tot.

Cu acest sens și în poesia populară.

TEOD. 642: D'o veni pușchiul bét, Dă cu pușca pe *ogiac*.

II. (sensuri arhaice, special militare) 1. corp de oștire, corp de ieniceri (cf. Partea II: ogiac-aga).

AX. 159: Beinul Misiriului cu șapte *ogiacuri* de misiri. Istr. 1715, p. 66: adună pe mai maril *ogiacului*.

2. corp de seimeni sau arnăuți (cf. ogiacliū).

BELD. 339: Arnăuții nu numai cei din *ogiacuri*, dar și cei de la boieri. DRĂGH. II, 68: neferii sau arnăuții *ogiacului* sub ocărmuirea lui deli-bașa. COND. 1813, p. 372: neferii ai spătăriei, ai agiei și alte *ogiacuri*; 385: s'au dat hotărîre căpi iamacii s'aibă fle-care *ogiac*.

3. casă, familie în genere.

N. COST. 47: pe Gianu Mirza l'au luat cu tot *ogiacul* lui și pre toți i-au gonit fără drum prin stuh.

4. în special, sălaş sau familie de țigani.

COND. 1776, p. 77: două *ogiağuri* de țigani cu foi...

5. corporațiune, brăslă de meseriași.

Doc. I, 276 (d. 1783): *ogiacurile* meșterilor de fier, *ogiacurile* cărămidarilor și vârnicerilor.

6. colonie, în special Muntenia și Moldova.

AR. 213 (d. 1821): ca niște credincioși slujitori și vechi păminteni ai *ogiacurilor*.

— oğak, cheminée, four; foyer domestique, maison, famille; corporation; corps (milit.), spécialement corps des janissaires; colonie, spécialement les régences d'Alger, de Tripolis et de Tunis; bulg. oğak, serb. oğak „coș, curte, palat“, alb. oğak „persoană nobilă“ (și „coș“), mcr. ugiac „vatră, familie“, ngr. ογοζακι, cohors janissariorum (și „focus“).

Sensul militar al vorbei se păstrează încă în proverbul moldovenesc (Zanne IV, 530) „l'a luat la hogiağ“, adică a pus mâna pe el în schimbul unui folos neînsemnat, l'a acaparat pentru nimica totă.

ogegar m. (și **hogegariu**) coșar (în Moldova).

CR. I, 249: Papuc-Hogea *hogegariu*.

olac n. 1. curier, trimis călare

AMIR. 155: veniă *olace* la Vezirul de la Impăratul. DION. 188: îndată au scris cu *olac* la Țarigrad înștiințând la regale prietenii lui. UR. VI, 438 (d. 1774): *olacele* cu trebuințose trebî mergînd...

2. poștă grabnică.

MELCHIS. HUȘI, 61 (d. 1620): de jold, de podvödă și cai de *olac*. Doc. I, 104 (d. 1775): vel-căpitan de mizil de cai de *olacuri* să îngrijescă. UR. II, 157 (d. 1805): s'aibă pace de cai de *olac* și de podvođi și de toate angăriile.

3. cal de poștă: locuțiunea „de olac“, iute, întins.

URECHE, 241: au venit de *olac* Oprea, vel Armaș. M. COST. 235: repeđise Impărăția de *olac* cianș, să întorcă pe sol; 323: au purces îndată de *olac* și într'aceeași ȝi au sosit la Bogdana. NEC. 191: îndată au repeđit de *olac* și l-au adus la Petru Alexievici. DION. 180: au venit în Bucuresei cu *olac* la prințu Cobor. AL. T. 601: ce primblare de *olac*... cale de o poștă călare. GANE III, 167: surugiu mînau de *olac*, de scăpărau copitele cailor.

4. cărucior de poștă, diligență.

ISP. Rev. II, 452 (prov.): bóla vine cu *olacul* și se duce cu carul mocănesc.

Vorba revine și în baladele oltene.

ȚAPU, 55: Car de *olac* îi făcea Ș'acasă că-l trimetea; ibid.: Cere caii de *olac*... 526: Impăratul trimetea Scrisori după scrisori și *olac* după *olac*.

— ULAK, courrier (surtout à cheval). petit bateau-poste, cheval (de courrier); bulg. serb. ulak, ngr. ὀλάκης.

Vorbă veche, cum arată respândirea ei și mai

ales formele-î secundare proprii românești (ca și însemnările variate): vorba persistă până astăzi în anumite locuțiuni cu sensul generalizat.

olăcar m. vestitor călare, stafetar, sinon. cu „lipcan”. MELCHIS. Huși, 43 (d. 1661): voi *olăcari* și podvodari... întru nimic să nu-î învêluiți... M. Cost. 344: sosesc de la Hanul *olăcari* la Șerim-Beiū. CANT. Ier. 27: *olăcari* cu cărți în toate părțile și alergători în toate laturile să se trimață; 399: călăraș, *olăcar* de Țarigrad. DION. 205: capicheheiaua de la Țarigrad au scris lui Vodă cu grabnici *olăcari* turci. Isp. 197: veniră *olăcarii* și spuseră împăratului, că i se întorc toți fiii lui înapoi cu oști cu tot; 344: împăratul trimise numai de cât după dînsul nisce *olăcari*.

Ca formă secundară și deplin românuizată, vorba se află și la Dosofteiu (Febr. 64^a): era în ceta *olăcariilor* împărătesci, ce duc și aduc scrisori de țîrg.

olăcărie f. serviciul olăcarului, mesagerie.

MUSTE, 42: țara era îngreuiată cu dările ce scotea Nicolai-șii și era mare greu de *olăcăriele* Craiului svedesc.

olăcesce adv. iute, grabnic (în cântecele populare).

AL. 180: *Olăcesce* se ducea și la Domn scire făcea.

olùm n. vad de adăpat vitele.

OD. III, 18: câteva saiele și *olumuri* pentru vite.

— OLUM, gué. Termin ciobănesc (§ 110).

orșav n. ciorbă țărănească făcută din mere și pere uscate și conservate iarna (Dr. Manolescu).

— HOȘAF (pers. hoşab „eau douce”), compote de fruits secs bouillis dans de l'eau sucrée qu'on prend à la fin du repas (d. hoş „bon” și ab „eau”): bulg. hoșav, serb. oșav „pâine uscată”, alb. hoşaf „magiun”, ngr. χοσάφι. Despre alimentațiunea rustică (§ 99).

ortă f. I. (sensuri arhaice) 1. regiment de ieniceri.

CANTA, 186: Stavarachi mergînd la Țarigrad, cu altă nu s'au putut mistui, ce s'au închinat la *ortaua* ienicerilor și așa și-au scăpat viața. KOG. III, 198: nu numai *ortalele* de ieniceri, ci și câțiva Pași și Sarascherul au trecut prin țară. BELD. 374: Cinci de ianiceri *ortale*, cei mai aprigi și delii.

2. cetă de ostași pămîntenî (mai rar străini).

DION. 179: au sosit și generari nemți cu multe oști călărime și cu multe *ortale* de ostași cu tunuri. FIL. 119: am poruncă să-ți pui bumbașir două *ortale* de slujitori; 346: se încheia cortegiul prin *ortaua* cîhodarilor și a satirașilor.

II. (sens modern) cetă, clasă (mai mult ironic).

ORĂȘ 62: *ortaua* boierescă...

— ORTA, régiment de janissaires (litt. milieu, centre); serb. orta, ngr. ὀρτάς. V. Partea II: orta-ciaus.

otac n. I. (sens arhaic) lagăr sau cort împodobit.

M. Cost. 272: Leșii au intrat în șanțuri pe la *otace*. Ax. 160: mers-au dară Hanul la *otacul* Sarascherului. NEC. 202: de sirg au

eșit de sub cort afară și s'aû dus la *otacul* lor. GREG. 158: aû mers la *otacul* Măriei sale, unde era din josul ordiei turcesci de aû mas acolo; 207: la *otacul* capicheaielilor țării Domnul mergând. DION. 190: Pașii s'aû întors careși la *otacu* lui.

II. (sensuri moderne) 1. odaie de vite (în Muntenia).

COSTINESCU II, 222: *otac*, local pe câmpie pentru șederea ciobanilor și adăpostirea oilor.

2. (și *hotac*) gazdă, culcuș.

R.-COD. 210: E *hotacu* hoșilor, Locașu' voinicilor.

— OTAK, grande tente faite de riches étoffes, tente royale. Termin tehnic militar generalizat în limba modernă și limitat apoi la sfera pastorală (§ 28).

P

Paceà f. I. (sensuri arhaice) 1. (și *patcè*) partea de jos a piciorului la samuri sau la alte animale cu blană.

REV. I, 440 (f. de z. 1669): un tîmbar roș cu *paceà* de sobol, un tîmbar de adamască galben cu *paceà* de jder. TARIF 1761: blane *paceà* vulpe de Rumeli, blane *paceà* de sobol. DOC. II, 403 (d. 1790): blană de *paceà* de jder de la o giubea femeiască. TARIF 1792: *pacele* și picióre de samuri.

2. în special, blană din picióre de samur.

OD. I, 421: o dulamă de lastră verde cu *paceà* de samur. GHICA. 501: scurteică îmblănită cu *paceà* de samur. ORĂȘ. 49: *pacele* de Rusia de cel mai bun samur.

II. (sens modern) mîncare din burtă de vacă sau din picióre de vițel, făcută ca o piftie cu ouă și cu oțet.

— PAÇA, pieds de zibeline ou d'autres animaux dont la peau sert de fourrure: ragoût de pieds de mouton accommodé à la gelée (pers. pa „picior”); bulg. pača „gelée”, serb. pače, ngr. πατζας, sorte de ragoût.

paceagiù m. cel ce vinde mîncarea numită *paceà*.

MAG. II, 177 (doc. 1764): străini cu meșteșug... zlătari, simigii, *paceagiù*, pitari, casapi și alții.

— PAÇAĞY, vendeur de pača.

paceagerie f. (și *pacegerie*) meseria *paceagiului*.

Doc. VII, 548 (d. 1794): bucătarii cei ce țin alișveris de *paceagerie*. DUM. 22: s'aû apucat mulți iarăși de plăcintărie și *paceagerie*.

paciaură f. 1. cârpă ordinară.

ORĂȘ. II, 167: nu-i Camera ôre bună *paciaură*...?

2. femeie neonestă (ca înjurătură): evoluțiunea semantică e aceeași ca la sinonimele „buléndră” și „tîrfă”.

— PAÇAÛRA, torchon, mouchoir: serb. pačaura, alb. pačavura, ngr. πατζα(β)ούρα (§ 44).

paftă f. (obiceiuit la pl.) 1. agrafă dintr'o placă metalică: paftalele încing partea dinainte a brîului.

a. în literatură:

UR. XI, 225 (f. de z. 1745): o pereche *paftale* argint; XIV, 234 (d. 1813): o pereche *paftale* argint suflate în aur cu colanul lor. STAM. 108: colanul la piept se încheia cu două *paftale* mari de aur curat leit. AL. T. 228: Țoiu da salbă de mărgele, și *paftale* și inele. OD. I, 134: *paftale* de aur și de matostat. FIL. 171: era încinsă cu un colan de canavêț roșu cu *paftale* mici de aur.

b. în cântecele populare:

AL. 117: *Paftale* mari de mărgăritari și *paftale* mici tot de ir-milici. TEOD. 80: *Paftale* cu bolduri, Lăsate pe șolduri.

2. brîu lat preoțesc cu câte o placă de aur de ambe căpătâiele (în Muntenia).

— PAFTA (pers. bafta „tissé, tressé”), petites boules métalliques; paillettes d'or, d'argent ou de cuivre qui ornent les bords d'une housse, d'un vêtement Barb.; bulg. serb. (pl.) pafti.

paiantă f. birne ce urzesc o clădire și printre cari rămân ochiuri umplute cu zid și alcătuiind pereții unei case.

JIP. 68: lați, grindți, tălpi, *paiente*. CONV. XXV, 521: odăi jôse zidite în *paiantă*.

— PAYANTA (pers. payende „stable”), soutien, poutre pour soutenir un mur (d. payiden „mettre le pied sur”); serb. paianta, ngr. *παριαντός*, solive, traverse.

pală f. sabie largă și scurtă, cu două tășuri.

ISP. 156: Fêt-frumos lovia cu *pala* de svînta. BĂLC. 439: Aga luă de la Mihaiu o *pală* persienescă... GHIOA, 45: a-și atîrna *pala* de gât.

Vorba revine și în cântecele populare.

AL. 12: Și cu *pala* lui cea nouă Pe balaur tăia în două.

— PĂLA, sabre à lame large et courbée; bulg. serb. mcr. pala, ngr. *πάλα*, épée courte (cf. hanger și iatagan).

păloș n. sens identic cu „pală”.

CANT. Ier. 19: sabie dintr'ambe părțile ascuțită, *paloș* lat și drept. ISP. 3: să ceri de la tată-tău *paloșul*, sulita, arcul. STĂNC. 97: l'a pus jos și i-a tăiat capul cu *paloșul*. BUR. 159: Măna pe *paloș* punea și'n Mogoș il repeșia.

— PALIOȘ (curd. paloș), petite épée à deux tranchants: serb. paloș, ung. pallos; it. palascio, germ. Pallasch. Existența vorbei în dialecte turcesci și în cântecele dobrogene exclude o derivațiune maghiară.

palamăr n. otgon (termin de marină).

TARIF 1792: otgône saū *palamare* cu saū fără smolă.

— PALAMAR, câble (d. it. paramarre); alb. bulg. serb. palamar, ngr. *παλαμάρι*.

Vorbă aprópe dispărută: despre terminologia nautică de origină turcească (§ 95).

palàvră f. (obiciuit la pl.) 1. vorbe deșerte, prostii, minciuni, sinonim cu „moft“.

PANN, 154: nu-mi spune mie la *palavre* de aste. AL. T. 60: acum credem în *palavre*; 954: *palavre* franțuzesci, 978: auđi *palavre*: drumul de fier e zmeu cu aripi de foc; 1252: egalitana e o *palavrá* deșertă. OD. III, 45: mă muștră cugetul... când începí a tăia la *palavre* vânătoresci.

2. vorbe lăudăroșe, fanfaronadă: „a tăia la lavre și palavre“ (cf. lafuri și talafuri), a spune verđi și uscate.

AL. T. 739: n'avem timp de pierdut cu *palavre*; 1289: vorbe... *palavre*...

— **PALÀVRA**) (fanfaronnade Bianchi: d. sp. palabra): serb. palavra, mer. pälavre, ngr. *παλῶρα*. Vorba s'a introdus la Turci prin mijlocirea Evreilor spanioli. Sensul peiorativ ce a dobândit la popóarele străine e un fenomen normal al semanticeí: cf. fr. *habler* „a tăia la palavre“ cu sp. *hablar* „a vorbi“ și (viceversa) sp. *parlar* „a flecări“ în raport cu fr. *parler*.

palavragiú m. flecar, fanfaron.

AL. T. 31: Unii 'mi ȓic ritor hazliú, Alții 'mi ȓic *palavragiú*. Isp. Rev. II, 103: bun de gură și *palavragiú* de frunte.

— PALAVRAȘY, fanfaron (Bianchi).

pandișpân n. turtă dulce mai fină (Jip. 60).

— PANDESPAN, pain d'Espagne.

Vorba e populară în Muntenia.

pangeà f. un fel de sfeclă: sfecele *pangele*.

— PANĖAR, betterave; ngr. *παντζάρι*. Vorba e cunoscută în Moldova (Cihac).

păpădie f. plantă amară ce se mănâncă ca salată (*Taraxacum*), numită și „părásita-găinilor“ (Dr. Brândză).

— PAPADIYA (femme d'un prêtre chrétien), la camomille (d. gr. *παπαδιά*, fem. d. *παπύς*, popă): în neo-gréca vorba n'are sens de plantă.

păpară f. (și *păpară*) 1. mâncare din pâine prăjită și brânză opărită cu apă fiartă.

Isp. Sn. 5: asta este *păpara*... ea deschide apetitul. PANN II, 14 (prov.): Cine-a mâncat *păpară*, Scie dulce-i ori amară. ID. Nastratin-Hogea, 48: lupii tábăciră pielea caprei... i-o făcuse *păpară* și lui numai córnelé îi lăsară.

2. fam. bătaie: „a mânca păpară“, a fi bătut, muștrat sau păgubit; Zanne (IV, 65) mai citéză locuțiunile: „a-l face păpară“ (Pann III, 56), a-l pisăgi în bătăi; „a găti o păpară cuiva“, a-í întinde o cursă.

CR. I, 254: să fii fost cu alții, hei! hei! mâncai *păpară* până

acum; II, 3: Smărăndița a mâncat *papară*. Isp. 137: Bogdan mirosi cam ce *păpară* îi se gătesce.

3. fig. (sens archaic) înfrângere, desastru.

N. Cost. 107: spun că s'aŭ omorit într'acea năvală 7000 de ieniceri în metereze, grante și de spăgile Moscalilor... iară dintr'aceea *papară* aŭ perit mulți.

Var. (arch. munt.): **popară**.

DION. 177: Turcii se spăimîntase de *popara* Nemților, s'aŭ apucat de sănătoșa; 178: Turcii gustase *popara* Nemților la Porcenii...

— PAPARA, soupe au fromage: „*paparasyny yemek, çekmek*“ (litt. manger ou tirer la soupe), être molesté importuné, tourmenté (Youssouf).

Termin ciobănesc a cărui accețiune figurată reproduce un idiotism turcesc (§ 38).

papuc m. 1. încălțăminte de casă, din talpă și căpută peste degete până la jumătatea piciorului (litt. ceea ce acoperă piciorul): după vechea etichetă socială, vizitatorii 'și lăsaŭ papucii la scară și intraŭ numai cu meșii, ca să nu strice covóarele.

a. în literatură:

TARIF 1761: *papuci* cu mestii lă pėrechi: leŭ. Id. 1792: *papuci* cu meși bunii cu postav, *papuci* femeesci galbeni cu călcăiŭ și fără de țopii. AL. T. 922: opinca se lipesc bine de pămîntul fărîi, iar nu ciubota nemțescă, nici *papucul* grecesc. FIL. 275: rămăind numai cu meșii, își puse o pereche de *papuci*.

b. în cantecele populare:

AL. 351: Cu *papucul* tırșiind, Cu condurul tropăind. TEOD. 78: *Papuci* roșiori, Pe la toc cu flori, Mult sunt jucători.

Vorba figurază în mai multe locuțiuni proverbiale: „a o lua (a o șterge) la papuc“, a da dosul: „căt p'aci să-și piardă papucii“ (Isp. Rev. II, 145), să dea ortul popii; „a fi sub papuc“, a fi stăpănit de muierea (pentru alte dicțiori: cf. Zanne III, 273—276).

GANE III, 205: șapte ani a gustat traiul căsătoriei, în care timp a fost neconțenit sub *papuc*. GOLESCU: cel încălțat cu *papuci* nu cunoșce pe cel cu opinci.

Obiceiiu oriental de a bea, la chefurii, în papucii nevestelor și acela de a se săruta papucul de către subalternii.

AL. T. 82: boierii béu vutca cu fesurile și cu *papucii* cocónelor. TEOD. 667: Turcul cu *papucul* bea. Marcul din carimbugea. CARANF. 89: Măna, póla-i săruta și vírful *papuculu*. ORĂȘ. 20: Și póla și *papucul* smerit îi sărută.

2. „papucu-Dómnei“, numele moldovenesc al plantei „conduru-Dómnei“ (*Cypripedium calceolus*).

— PAPUCÉ (pers. papuș), soulier, pantoufle (d. pa

„pied“ și puș, „qui couvre“); bulg. pol. serb. papuč, ngr. *παπούτσι*; mer. păpuță, ung. papucs; din aceeași vorbă orientală derivă: fr. babouche, sp. babucha (§ 81 și 100). Forma „papuc“ e o inducțiune din plural.

Vorba a pătruns și în părțile limitrofe ale Ardélului (Reteg. Povești, 44: ea avea o păreche de *păpuci*).

Papuc-Hogea m. personaj imaginar (ironic). V. hogea.

CR. I, 249: parcă era óstea lui *Papuc-Hogea* Hogegariu...

papucel m. papuc mic (dimin. ca ngr. *παπουτζάκι*).

TEOD. 329: Că tu 'i eși afară Numai 'n fustișóră, Numai 'n *papucei*...

papugiū m. 1. cizmar de papuci; ađi mai mult fabricant de papuci.

Doc. II, 292 (d. 1791): l'añ făcut staroste de *papugiū*, ca să fie cu purtare de grijă pentru brésla *papugiilor* din Bucuresci. AL. T. 136: miș de parpaleci și de *papugi* aici alergaū.

2. fig. viclén, șarlatan.

GALE III, 283: a fugit *papugiul*, fără să-mi plătéscă. DELAVER. 24: unil 'l făceaū pișcher, *papugiū* de Bucuresci. CARAG. 3: iacă nisce *papugiū*, nisce scărta-scărta pe hárte; 289: am jucat conțina cu nisce *papugiū*...

— PAPUȘGY (papusgy), cordonnier, domestique chargé de garder les chaussures laissées dans le vestibule de la maison Barb.; bulg. papugiia, ngr. *παπουτζής*. Sensul figurat e propriū limbei române (§ 27).

parà f. 1. mică monetă turcéscă, a 40-a parte dintr'un leū vechiū: banul de 5 parale se numia „beșlic“, cel de 10 „rupie“ (saū „ort“), cel de 15 „tult“ (Wolf, 135).

NEC. 416: Constantin-Vodă aū aședat să fie patru civerturī intr'un an, să dee de tot omul căsaș câte 105 *parale* la civert. BELD. 381: Șépte miē de lei privesce, ca cum ar fi o *para*. DION. 166: raci 20 de o *para*. AL 105: Nojița și leița, Curaua și *parauu*.

2. bănuș saū obol funebru.

CR. I, 14: *paraua* din mâna mortului. ȘEP. III, 45: la mort se légă o *para* la degetul mijlociū, ca să aibă cu ce plăti cele 9 vămī.

3. ban, gologan în genere.

ORĂȘ. 26: Vrem tot pe d'a gata, făr'o *para* chióră. VULP. 9: Nu mai veđi *para* 'n pungă.

4. pl. bani, avere (cf. fr. argent).

BELD. 367: căci făr'a da *parale*, s'aducē ceva nu puteai. ISP. 207: acum ce să faci el? *parale* n'avea... BUR. 155: Dacă 'ți este de vîndare, 'ți daū galbeni și *parale*.

Vorba figuréză în proverbe și locuțiuni: „a lua la (în) trei parale“, a-și bate joc de cineva.

AL. T. 918: hoțul cel de pălimar m'aū luat în trei *parale*; 954: scii că's iute și vii nitam, nisam să mă iei în trei *parale*. L'ANN, 50: astăđi când are *parale*, mănâncă zaharicale; 59: când 'ți intră

paraua în mână, lég'o în 9 noduri; 59: cine nu cruță *paraua*, nici de galbeni nu-i e milă.

5. „la o para cincî“, numele popular al rolinei, numită și „Baba Rusu te îmbracă, Baba Rusu te desbracă“ (jocul fiind introdus de Muscali).

FL. 29: alții iarăși jucău la o *para* cincî și stos pe despuiate; 208: doi nemți s'aibă voie a juca pe la bilciuri la o *para* cincî.

— **PARA** (pers. parè „pièce, morceau“), pièce de petite monnaie, argent en général, fortune, richesse Barb.; alb. bulg. mcr. serb. alb. para, ngr. παράς (pl. παράδες). Despre monete (§ 92).

paralic n. parale mărunte; „a vinde cu paralicul“, cu *paraua*, în opozițiune cu „ghiotura“. Polysu [Adnot.] mai citéză locuțiunea „a o șterge paralic“, a se duce p' aici încolo.

Formațiune analogică (§ 23).

părăluță f. 1. para măruntă; 2. pl. bani.

MARION, 85: a avut Sanda *părăluțe* bunicele.

parceă f. 1. bucatică (în cântecele dobrogene).

BUR. 63: Urechile mele Vede-v' aș *parcele*, Voi n'ați audît...

2. bucată, ca măsură mai ales de stofe.

TARIF 1761: bice 5 la o *parcea*... cărșină prōstiă 5 bucăți la o *parcea* și *parcdua* 19 parale bucate.

3. în special, vorbind de țesături fine (ca șaluri), grosimea lânei și a mătăsi: o *parcea* are 6 fire.

— **PARÇA** (pers.), petit morceau, pièce, coupon (d. para „morceau“); bulg. parča „bucată și brocart“, serb. parče, rus. parča „materie de mătase cu fir“.

pardaf n scândură subțire (în Muntenia).

JIP. R. Sat. 257: butucii se cioplesc și se prefac în scânduri, tinichele, lăturol, dōge, *pardafuri*, șindilă, lași.

— **PADAVRA** (pedavra), latte, ais, bardeau (prin metațesă: pardava), d. πέταρον, stinghie; alb. petavră (§ 105).

parlagiū m. măcelar care spintecă vitele și le taie ciosvîrtele la zalhana: el alege carnea de ôse spre a face pastramă, ciriviș, etc.

ISP. 343: plin de sânge ca un *parlagiū* de la zalhana. MARION, 66: *parlagiū* cari car ciosvîrtele.

— **PARLAĞY**, id. (d. parlamak „hacher, déchirer“).

parmac n. 1. stîlpuleț de lemn, zăbrea.

a. la cronicari:

IST. 1715, p. 18: toți Beii cu catargele lor, eșind afară la *parmac*, stau de-a rîndul; 41: despre apă tot stîlpi cu *parmac*. DION. 183: au făcut țarie împrejurul casei de *parmaci* groși.

b. în cântecele populare:

BUR. 55: De căpēstru mi-l trăgea, De *parmac* că mi-l lega.

2. (și **palmac**), măsură de 12 degete saŭ a 8-a parte dintr'o palmă a stînjenuului moldoveneșe.

AL. T. 4: m'o îngustat de un *palmac*; 1660: un *palmac* de moșie. NEGR. I, 206: cu folosul lor abia depărta de un *palmac* lipsa.

— **PARMAK**, doigt, pouce; barreau, balustre, grille, rayon d'une roue; douzième partie du pied (mesure) Bar.; bulg. alb. serb. *parmak* „zăbrea“ (serb. și „3¹/₂ centimetri“), ngr. *παρμάκι*, pieu.

parmaclif n. îngrădire cu parmace, balustradă. NEGR. I, 303: să stric gardul, să fac *parmaclifuri*. OD. 127: un pridvor rotund cu *parmaclif*. FIL. 253: curtea avea *parmaclifuri* cio-plite și aședate cu mare gust.

— **PARMAKLYK**, balustrade, grillage, jalousie; bulg. *parmaklyk*, serb. *parmakluk*, ngr. *παρμακλικία*.

pastrămă f. (și **păstramă**) 1. carne sărată și afumată. TARIF 1761: *pastramă* de 10 ocă una la vamă. Doc. II, 311 (d. 1792): *pastrama* de vacă cea de zalhana. GANE II, 221: mușcând când din cozonac și când din *pastramă*. GHICA, 264: cu câteva bucăți de *pastramă*, covrigi și trei patru păpuși de smochine ținea băcănie. MARION, 65: făcălețul învîrtia la mămăligi tot una și una pentru *pastrama* cea grasă. THEOD. 332: Să beaŭ vin, să frig *pastramă*...

Var. (archaice): **păstrămă** și **pastramă**.

TARIF 1792: *păstrama* care vine din țara turcescă. DION. 222: Calmucii mănca carnea [din leș de om ori de cal] ca *pastrama* de Țarigrad saŭ ca ghiudenu.

2. fig. în locuțiunile „a pune pe cineva la *pastramă*“ și „a face *pastramă* pe cineva“, a-l jupui de viu, a-l snopi în bătăi.

CR. I, 28: dacă mă vede că-s o veduvă sîrmană și cu o casă de copil, mai trebuie să-și bată joc de casa mea? și pe voi să vă puie la *păstramă*! THEOD. 628: Ia să-mi dai tu mie sémă, Ia să-mi dai pe negrul vamă, Ca să nu te fac *pastramă*.

— **PASTYRMA**, conserve de viande de bœuf sechée au soleil; bulg. serb. *pastrama*, mcr. *păstrămă*, ngr. *παστουρμάς* (*παστραμάς*). Terminus de căsăpie (§ 105).

păstrămioră f. diminutiv (și ironic).

ȚAPU, 60: Cu sângeru 'l junghia, *Păstrămioră* mi-l făcea.

pastramagiū m. 1. cel ce face saŭ vinde *pastramă*: formațiune analogică (§ 23).

DELAVER Paras. 156: se duce la *pastramagiul* din colț... ia o fe-liuță, îi face de petrecanie. MARION. 66: *pastramagiū*, carî fac *pastramă*.

2. fig. mojić, bădăran (în graiul mahalagiilor).

CARAG. 14: nene, mórta, lăiată, nu mai staŭ cu mitocanul, scapă-mă de *pastramagiul*.

Pășă m. I. (în literatura istorică) 1. titlul marelui Vizir, al guvernatorilor și al generalilor turci, carî primiaŭ ca semn al dignității lor două saŭ trei tuiuri (cu pl. *pași*: cf. agi). V. Partea II: ichituilū și iucituilū.

M. COST. 282: în Moldova *Pașă* să nu puie. KOG. 206: în dîilele acestui Domn [Ión-Vodă Mavrocordat] au trecut prin Iași un *Pașă* mare cu trei tuiuri. DION. 166: Domnul Ipsilant domniã și stapîniã țara cu înțelepciune și pace despre stăpînirea *Pașilor* de pe lângă Dunăre. ZIL. 19: s'au împreunat și cu ceilalți *Pași*... cu 3 și cu 2 tuiuri. AL. T. 81: parcã'i *Pașa* din Rușciuc; 882: fumezã ca *Pașa* de la Vidin. FIL. 118: un compliment demn de un *Pașă* cu trei tuiuri.

2. titlu de dignitate militarã ce vine totdeauna dupã numele propriu: *Mustafa-Pașa*.

POP. 132: Impãrãția au orînduit pe acest Hasan și pre Abdulah-*Pașa* și pre Ibrahim-*Pașa* și pre alți *Pași* cu trei tuiuri, și cu douã, și au întrat în Persia.

3. Domn în genere, guvernator.

M. COST. 15: la tóte aceste țeri [Grecia, Iliria, Dacia] eșia *Pași* de la Rîm, la unele pre un an, la altele pre trei ani.

II. (în literatura popularã) 1. într'o cimiliturã.

GOROVEI 17 [ariciu]: Merge *Pașa* pe uliã, Cu trei miș de sulite.

2. (și *Pașă*) în cãntece istorice (cu pl. *Pașale*: cf. agale).

TEOD. 131: Sã-l fi dus la mecat în póla lui Maomet, Unde șed *Pașalele* în gurã cu ciubucele; 481: Iatã 50 de agale, Iatã 50 de *Pașale*; 481: *Pașa* bine 'l asculta, *Pașa* tóte i le da; 572: Haini de gãlățeni și *Pași* țarigrãdeni; 673: Gustã vinul pritocit, De agale mult iubit, De *Pașale* mult dorit.

— PAȘA, titre officiel des vézirs et de certains grands fonctionnaires Barb.; bulg. serb. alb. *pașa*, mcr. *pășã* (pl. *pășalar*=turc. *paşalar*), ngr. *πασάς* (pl. *πασάδες*). Vorba e o rostire vulgarã (cf. § 21), în loc de *bașu* (V. Partea II) d. baș „cap“.

**pășesc* a. ce ține de un Pașă (cf. *agesc*).

DION. 185: fiind în cetate Pașă aședat de Impãrãție, Pazvandoglu au început a-i sta împotrivã la trebile și poruncile *pășesci*. DUM. 30: se gãsirã 4 tuiuri și alte 14 semne *pășesci* și de ale altor meghistani.

**pășie* f. provincie turcescã.

N. COST. 49: Turcii îi dic acei *pășii* [Egiptului] Mesraim sau Misir. M. COST. 288: câmpii Cetății-Albe și a Chilieii, ce se dice Bugiacului, și-l dedese Impãrãția *pășia* lui Cantimir, de se scria Pașă. DASO 421: și de *pășii* și de domniã a le schimbare și a le dare, la mâna Vizirilor.

Formã românizată dupã „pașalic“ (cf. *agie*).

pășoie f. femeia Pașei (cf. *agóie*).

NEC. 407: pre *pășoia* lui Colceag au slobođit'o și au purces de s'au dus în gios (de Hotin).

pașalic n. I. (sensuri arhaice) 1. provincie guvernată de un Pașă.

N. COST. 117: au rămas iar Turcul în scaun și socotiaș să nu cađã cu acele amestecături vr'un *pașalic* la Moldova. NEC. 349: au aședat prin tóte cetățile [Moreei] *pașalicuri*. KOG. 215: au fost dat Impãrãția *pașalicul* Hotinului lui Musun-Zade. IST. 1715, p. 32: au fmbiat tot din *pașalic* în *pașalic*. DION. 200: fi cinstesce cu *pașalicul* Diului. ZIL. 27: Pórtã l'au lipsit pe Pasvant de *pașalic*.

2. rezidența unui pašalic.

MUSTE, 34: întemeind cetatea Tighinea, s'aũ mutat *paşalicul* acolo, cã pãnã atunci era la Baba peste Dunãrea.

II. (sens modern) fig. țarã despotică, despotism.

AL. T. 1341: guvern ți aista?.. Vã 'ntreb, boieri, guvern regulamentar ori *paşalic*, în care domnesce interesul și samavolnicia?..

— PAŞALYK, dignité, gouvernement d'un pacha, province de l'empire; bulg. pašalyk, serb. pašaluk, ngr. *πασαλίκι*. Vorbã semi-literarã.

***paşaliũ** m. om al Pașei.

DION. 185: s'aũ sculat Pașa și eșind din saraiũ sã se primble prin cetate cu *paşaliũ* lui; 200: sã mERGã cu 100 de *paşaliũ* Turci.

— PAŞALÛ, serviteur à gage chez un pacha Barb.; ngr. *πασαλής*, servitor al Pașei.

patlagea f. 1. plantã culinarã din familia solanaceelor, de douë specii: *patlagele roșii*, numite și „paradis”, cu bõbe roșii originare din America meridionalã (*Lycopersicum*) și *patlagele vinete*, originare din India, cu bõbe vinete, lunguiețe (*Solanum melongena*).

AL. T. 47: 'i se făcuse nasu pipãruș și obrazul *patlagea* vînëtã. TELEOR, 210: am mãncat cu mare poftã *pãtlãgele* vinete împãnate... felii de carne de vițel cu sos de *pãtlãgele* roșii.

Var. (oltãnã): **platagele** (Dr. Brãndzã).

ȚAPU, 477 (d. Gorj): Cãnd o face salca mere și rãchita *platagele*.

2. (**patlãgian** și **pitlingian**) rodiũ (Sulzer I, 121); și **pitligená**, rodie (Polysu).

— PATLYĜAN (pers. badingan), aubergine; (kyrmyzy) patlyĝan „tomate”. (frenk) patlyĝany „pomme d'amour” Barb.; bulg. serb. alb patlĝan, mcr. pitligiane, ngr. *πατλιτζάνα*, melongene (§ 102).

pãtlãginiũ a. (și **patlaginiũ**) de colõre vînëtã.

FL. 75: încins cu un șal *pãtlãginiũ*; 223: o rochie de catifea *pãtlãginiũ* cu piepții rãdicați. GHICA, 339: iarna vopsind cu colõre *patlaginiũ* urechile și nasurile omenești.

Formațiune analogică (§ 23).

pazãr n. țîrg, piațã (vorbã eșitã din us): Agã era maĩ-marele pazarului. Polysu [Adnot.] citezã proverbul ironic: tumba la bazar, bun *pazar*.

Var. (literarã): **bazar**.

FL. 88: a treia ulițã acoperitã cu scãnduri ca *bazarele* din Sтамbul. AL. Pr. 369: *bazarul* e plin de mãrfuri.

— PAZAR (pers. bazar), marché public, lieu de marché; alb. bulg. serb. pazar, ngr. *παζάρι*, mcr. pãzare „oraș” (cf. țîrg = orașel); din aceeași vorbã persanã: fr. bazar etc. V. Partea II: bazarghidén și pazarghian.

pazarlic n. țîrguialã, trafic.

AL. T. 1237: nu-l agiunge capul să facă asemenea *pazarlicuri*.
— PAZARLYK (bazarlyk), marché, discussion pour
fixer le prix: bulg. pazarlyk, ngr. *πασαρλικι*.

***pazarnic** m. polițaiul târgului (în timpul ocupațiunii
rusesci de la 1828—1834).

GHICA, 519: intră în curte vestitul *pazarnic* urmat de un cazac.
Formațiune slavo-turcă: rus. pazarnikŭ, pol. ba-
zarnik „marchitan“.

pehlivân m. I. (sens arhaic) atlet ori saltimbanc
care se oferia în spectacol la nunțile domnesci (§ 62).

NEC. 215: s'au veselit două săptămâni cu feluri de feluri de
muzică și de jocuri, și *pehlivânii* și cu pusec. Gheorg. 332: au eșit
Pașa la cortul său, fiind și Domnul cu totă boierimea, unde și ore-
care luptători de *pehlivani* au fost. FN., 29: poporul căsca gura la
invirțelile și strîmbăturile *pehlivanilor* și ale măscăricilor domnesci.
ORĂȘ. II, 161: Și giucau chiar ciardaș ca un *pehlivan*.

Var. (arhaică): **pelivan**.

NEC. 353: Grigorie-Vodă să facă veselii cu nauri și cu mulți
pehlivani măscărici. CAP. 351: Radu-Vodă adus-au *pelivani* de cei ce
jocă pe frîngii și de alte lucruri; adusese și un *pelivan* hindii
harap, carele făcea jocuri minunate și neauđite pre locurile noastre.
STAM. 463: cu mare sprintenelă ca un *pelivan* au sărit peste portă;
474: numele comedienților și al *pehivenilor* ce jocă pe frîngii.

II. (sens modern) fig. șarlatan, panglicar.

AL. T. 792: *pehlivan* făr' de rușine! tu ți-ai bătut joc de mine;
834: afară, *pehlivanule!* 1279: te desprețuiesc ca pe cel de pe urmă *pehli-
van* din țara Moldovei. CRĂS. II, 110: tacă, moș Teodor, ești un *pehlivan!*
S. NĂD. 214: a trebuit un *pehlivan* ca Prutescu, să-mi deschidă ochii.

— PEHLIVAN (pers. héros), atlèthe, lutteur, boxeur
(d. pehlu „force“ și van (ban) „possesseur“); alb. bulg.
sêrb. pehlivan (pelivan) „acrobat“, ngr. *παραβάνης*, ba-
teleur, lutteur (§ 62).

Vorba e un rest din sfera spectacolelor populare:
sensul figurat aparține limbei române.

pehlivânie f. I. (sens arhaic) jocul pehlivanului.

NEC. 248: boierimea a două țări nuntiră trei săptămâni... cu
feluri de muzică și cu *pehlivâni* de mirare în târg în Iași.

II. (sensuri moderne) 1. un fel de trîntă sau de
luptă corp la corp (în Dobrogea).

BUR. 19: obiceiū în Dobrogea că în ziua de St. Treime să se
adune flăcăi de prin mai multe sate și să se apuce la luptă, ce se
numește *pehlivânie*.

2. faptă de pehlivan: pozună, ștreqărie.

AL. T. 930: ai să-mi dai samă de *pehlivâniile* tale, șonțitule;
1344: ciocoiū grecesc, intrigant care se furișeză printre Români, fă-
cînd *pehlivâni*, pentru ca să ridă boierii. XEN. 36: cum să nu se
sature omul de atâtea herbantificuri și *pehlivâni*? ȘEP. I, 36: mân-
carea se aduce pe mese și *pehlivâniile* nu se mai sfișesc.

peltea f. 1. must de pome (mere, lămâi, gutui) fierte până la îngroșare.

PAPAZ. 119: dulcețurile erau *peltea* de lămâi, *peltea* de gutui. GHICA, 296: *peltele* de gutui și de mere.

Var. (mold.): **beltè**.

AL. T. 13: Și *beltetele* de gutai; 323: mă tem că din *beltè* s'or priface în balmuș; 477: mi-am uitat *beltèua* pe foc...

2. gelatină și (fig.) polologhie: a făcut o *beltea*.

— PELTÈ, gelée des fruits, compote; ngr. *πελτές*.

peltic a. care nu poate rosti unele litere.

CARAG. I, 211: Dandanache vorbește *peltic* și sisiit.

— PELTEK, bègue, qui grassaie; bulg. *peltek*, mer. *piltec*, ngr. *πελτέκις*.

pelticăesc v. a vorbi *peltic*.

Formațiune verbală analogă bulg. *peltekuvam*.

pelticie f. defectul *pelticului*.

pembè a. (și **pimbiu**) 1. (obișnuit invariabil) roșu deschis, litt. de colorea bumbacului.

FL. 76: fermentă de croazea *pembe*. XEN. 179: Irina avea cămăși de borangic, fuste de cit *pembii* și cafenii. MARION, 10: Spanac lăsa pe Trandafira, care se făcuse *pembe* la obraz. CAN. 102: Eu ț'am spus odată ții, Să nu porți rochi *pimbii*.

2. fig. și fam. bizar (cf. *fistichiū*).

MARION 79: gust *pembe* și la dracu. ID. 1892, No. 14: ce-i vine lui Nea Treucă gust, curat gust *pembe*, să se dea în dulap.

— PEMBE (pers. „coton“), rouge pâle, blanc rosé; serb. *pembe*, ngr. *πεμπέ*, couleur rosée, incarnat.

perciune m. (la pl.) 1. bucle de păr, sin. cu „zulufi“.
2. în special, se țice de bucele purtate de-alungul obrazilor de Ovreii ortodocși.

AL. T. 22: *perciunii* mi se făcuse măciucă și barba țepuși; 1018: nu te gândești, tărtane, că ți-oii smulge *perciunii*?

— PERÇEM (pers.), toupet de cheveux; alb. bulg. serb. *perçin* (*perçem*), mer. *perçè* „plete“, ngr. *περτζέ*.

perciunat a. și m. 1. care poartă *perciuni*; 2. fam. (ironic) ovreiū ortodox.

GANE III, 290: venia un *perciunat* și întreba...

perdàf n. 1. stropire foarte subțire cu gura a unei materii spre a-i da lustru a doua oră.

2. în special, la bărbieri, răsătură în rēspēr.

AL. T. 20: brice lungi de dat *perdaf*. GHICA, 13: ras regulat în toate Sâmbetele cu *perdaf*. KIK. III, 100: Dom' lancu al nostru se aședă cu briciū... și trage-i *perdaf*.

3. fig. și fam. muștrare aspră (cf. săpunelă): a da (a trage) un *perdaf*.

— PERDAH (pers. *perdaht* „le fini d'un travail“), lus-

tre, polissure, dernier coup de main; perdahlü (tras) „dernier coup du rasoir dans la barbe“; bulg. perдах „lustru“, serb. perdaf (de unde verbul „perdasiti“). Sensul figurat e propriu limbii române (§ 27).

perdăfuesc v. a da perdaf, a face bun început; fig. a mustra, a dojeni (Glos.).

perdea f. I. (sensuri concrete) 1. pânză ce se pune la ferestre.

COND. 1693, p. 87: 292 tal. s'au dat la vel-cămăraș pentru covorele și *perdelele* caselor din Tîrgoviște, ce au cumpărat de la Țarigrad. NEGR. I, 16: ferestre cu *perdele* verzi. AL. T. 1650: în fund *perdele* mari de matasă. GANE II, 202: la ferestre spînzurau nisce *perdele* de adamască. GHICA, 341: sêra când *perdelele* sint trase. Isp. 251: la ferestre erau nisce *perdele* de mătase.

Cu acest sens vorba figurază în câteva proverbe: „a se da după perdea“, a se ascunde; „a ridica *perdeua*“, a da lucrurile pe față; „a-l lua cu o perdea mai sus“, a i-o lua înainte, a-i tăia apa de la móră (Zanne, III, 285–287).

2. cortină de pat și portieră de la ușa de intrare.

KOG. 278: pe copil cu tufecii i-au chemat să-i cinstescă... să nu stee la *perdele*. VAC. 290: *perdeua* ce se spînzură de la baldachin...

3. în special, cortina ușii de intrare la camera lui Vodă, păzită pururea de un arnăut înarmat cu pistole și iatagane (cf. *perdegii*).

AL. T. 101: portar-bașa ședea la *perdeua* domnescă și și nópte. OD. I, 31: într'o și Vodă, stând cu logofétul în odaie, de odată el chemă un fustaș de la *perdea*. FIL. 29: ajungând la scara palatului, feciorul deschise ușa butcei și ajută bătrânului să se cobóre; apoi îl urmări pe scară până la *perdeua* sălii de primire.

4. cortină ce ascunde manipularea la Jocul păpușilor, cortină de teatru (cf. II, 3).

TEOD. 120: Cum să jucăm păpușile? Cu *perdea* ori fără *perdea*?

5. șopron sau adăpost de oi (mai ales în Moldova).

a. în literatură:

CR. I, 153: șuri și ocóle pentru boi și vaci; *perdea* pentru oi, poiești pentru păseri, cotețe pentru porci. COND. IPSIL.: de la *perdelile* de oi ce sint cu fătăciune pe moșie, are să ia stăpânul moșiei de totă *perdeua* câte un miel și câte un tal. unul, și au a ședea acolo *perdelile* de la Blagoveștenii până la St. Gheorghe.

b. în cântecele populare:

AL. 58: La *perdeua* cu câni rei A Șalghii, a vądanei. TEOD. 510: El la stână se ducea, Prin *perdele* se 'ntorcea: 514: De vremuri rele, Trăgea oile 'n *perdele*. VULP. 32: Frigea oile din *perdea*, Poruncia de le mulgea. ȚAPU, 116: Când simte de vreme rea, Trage oile 'n *perdea*.

II. (sensuri figurate) 1. vël ce acoperă: „a pune cuiva *perdele* la ochi“, a căuta să-l înșele.

CANT. Ier. 131: după ce ochiul cerului se închide și *perdeua*

noptii peste fața pământului se trage. ZIL. 15: óre-cum nu s'ău aridicat *perdeua* minții, care la copilăreșca vîrstă acopere înțelegerea și judecata cea desăvîrșită.

2. pată albă în ochi care 'i împiedică lumina (cf. turc. göz perdesi „cataracte“).

ȘEP. I, 118: pohoiele se fac la ochi; pohoielelor li se mai zice și *perdea*. TEOD. 869 (descântec de diochiú): Ochiú înveliși să fie cu *perdele* albe, Să nu mai privescă la obraze dalbe.

3. rezervă, bună-cuviință: sens luat de la modul de a juca păpușile (cf. I, 4).

DION. 180: acest lucru [mueri în lagăr] este la Nemți fără de nici o sfilă și Muscali încă o aú acesta fără *perdea*. CARAG. 58: scii, mé stăpănesc, adică îi vorbesc cu *perdea*, nu voiú să-í explic lucrul formal, ca să n'o rușinez. ORĂȘ. II, 4: dar să nu se bage de sémă, mai ascuns, mai cu *perdea*.

4. mustrare (pentru o necuviință): „a da cuiva o *perdea*“, a-l dojeni, a-í da un frecuș (Zanne III, 285—287).

— PERDE (pers.), voile, rideau, portière, cloison de planche; cataracte de l'œil; ton, air; fig. modestie, chasteté; bulg. perde „vél și albétá în ochi“, serb. perde „cortină de pat“, alb. perde „cortină și pudóre“, mcr. pirdè, ngr. *περδές*, store.

Vorbă forte răspândită și fără alt echivalent; în Ardél îi se mai dice și „firhang“ (=ung. firhang d. germ. Vorhang), care tînde însă a dispăre înaintea rivalului său, mai armonios și mai popular.

perdelușă f. *perdea* mică de oi (cf. *perdea* I, 5).

R.-Cod. 246: [Moș Luța] dorme 'n cea mai mică *perdelușă*...

perdeluță f. *perdea* mică de feréstră.

CARAG. 177: grilaj de lemn acoperit cu *perdeluțe* de chembrică.

***perdegiiu** m. (și *perdegi-bașa*) cel pus să pázescă *perdeua* uși de intrare în camera lui Vodă.

Doc. I, 289 (d. 1783): *perdegi-bașa*, tutungi-bașa...

— PERDEGY, gardien de l'entrée, chambellan qui ouvre et ferme la portière.

pergamute f. pl. (și *pergamote*) varietate de pere (litt. pere domnesci) cu gust forte plăcut și care se to-pesc în gură lăsând un suc abundant și plăcut.

ȘEP. V, 68: pere *pergamute*, față galbenă-roșie, dulci. BARONZI, 98: pere *pergamote*.

— PERGAMUT, id. (d. beg „prince“ și armud „poire“); de aci și fr. *bergamote*.

perghel n. (și *pirghel*) 1. compas de măsurat porțiunea sau grosimea.

CANT. Ier. 126: copaci unul de altul de departe, ca cum cu *pirghelul* ar fi fost puși.

2. zidărie în arcadă sau în semi-cerc.

Od. I, 128: tocuri înalte și înguste aduse sus în îndoit *perghel*.
3. un fel de joc circular.

4. fig. la pl. țircóle.

KIK. III, 28: *pergheluri* după fete și muieri frumoase.

— PERGEL (pers. perkiar „plein d'art“), compas; cum. pargal „circulus dimensorius“; alb. bulg. pergel, ngr. περιέλι. Termin tehnic de zidărie.

peruzeà f. piatră scumpă de colóre albastră.

CAL. 1882, p. 60: să-mi dureze o biserică mare săpată într'o singură piatră de matostat, cu turnurile de bălaș și pardoséla de *peruzele*. DELAVR. 63: cerul e albastru ca o boltă de *peruzea*.

— PIRUZE (pers. firuze d. firuz „heureux“), turquoise; cum. perozà; serb. piruze, rus. biriuza, ngr. περιούξέ. Tot de la Turci provine și numele occidental al acestei pietre (căreia se atribuia virtutea de a lecui ochii): medio-lat. turchesia, sp. turquesa, it. turchese, fr. turquoise, adică piatră venită din Turcia, de unde vechiū-rom. *turcoză* (Rev. I, 339 [f. de z. 1669]: două inele cu turcoză).

pervàz n. (și în Mold. *privaz*) 1. încadrarea unei uși, sinonim cu „cercevea“.

DELAVR. 3: *pervazurile* ușii curate ca un pahar. CARAG. II, 81: le însemnâm cu tibișir pe *pervazul* ușii.

2. deschidătură la izmene sau la nădragi.

3. pl. spetezele fereastrăului (Damé, Terminol. 86).

4. bordura unui tablou.

5. fig. cadru.

EMIN. 168: In *privazul* negru al vieți-mi e icônă de lumină.

— PERVAZ, cadre, châssis, garniture, bordure; bulg. serb. alb. pervaz, ngr. περιβλή.

peș n. 1. partea de dinainte a unui zid; 2. lature.

GHICA, 96: m'am pomenit cu trăsura într'un *peș*. CARAG. 54: șede rezemat într'un *peș*.

— PEȘ (pers. „devant“), partie antérieure, frontispice, avant-corps; serb. peș „partea de dinainte a unei rochi“. Vorba circulă în Muntenia.

peșchès n. (și *pișcheș*) I. (sensuri archaice) 1. dar oferit ca omagiū Porții din partea lui Mircea-Vodă și a lui Bogdan, schimbat mai târziu în dare obligatorie sau haraciū (§ 72).

CRON. III, 452: pentru semn de supunere, Moldova va avea purtare de grijă a trimite pe tot anul la Pörtă prin doi boieri 4000 galbeni turcesci, adică 11000 lei, 40 șoimi, 40 iepșe fătătore, aceste tôte cu numele de *peșcheș*, adică dar.

2. în special, plocon oferit la bairam, așa numitul „bairamlíc“.

CANT. Mold. 111: in bairam vel paschate Turcarum *piszkieszi* vel donarii nomine Moldavia solvere debet.

3. dar făcut unuî superior saũ între egalî (spre deosebire de „bacșiș“).

N. COST. 48: dintr'acele bucate Constantin-Vodă aũ trimis și *peșcheș* cumétrului seũ. KOC. 202: Domnul trimițându-i multe *peșcheșuri* și bani; 231: să cãutãm să-i dãm acea somã de bani și câteva *peșcheșuri* să-i trimitem, ca să nu aducã vr'o peire țãrii. CANT. Mold. 57: aliisque muneribus, quã quidem *piszkiesz* sive donariorum nomine insigniunt. DION. 170: aũ mers cu *peșcheșuri* scumpe împãrãtesci la Crim să le dea împãrãtesii. FIL. 130: eũ le trimiț [Vizirului și capugibașii] pe tot anul *peșcheșuri* de câte 50000 pungi de bani.

II. (sensuri moderne) 1. dar în genere.

XEN. 101: *peșcheșuri* de ale negustorilor cari fac negustorii regulate cu vameșul. AL. 135: Bre. Pandele, de vrei bani, Sã nu-i poți mânca doi ani, Dã-ne pe Vulcan legat, Cã-i *peșcheș* de împãrat.

2. (ironic) plocon.

AL. T. 115: polițaiul de oraș hãrțuise revoltanții și numai cu cincî dorobanți îi legase butuc și-i dase *peșcheș* procurorului; 527: n'am sciut cã-i plac *peșcheșurile*; 1356: Leiba liptcanul era s'aducã *peșcheș* 40 de cãpșini de zãhar și 50 de ocã de cafã. CR. I, 46: sã ucidã vr'o lișiã și s'o ducã *peșchiș* frãține-seũ... S. NAD. 151: Turcii pe cari i-am trimis *peșcheș* lui Moș Scaraoschi. GHICA, 264: îi ajung [pe copii] ómenii lui Tebedelen și-i duc *peșcheș* îndãrãt la Ianina; 417: tãiase capul socrului seũ și-l aduse *peșcheș* nevetei sale într'o traistã. CAL. 1895, p. 65: pomana țigãnescã cãdută *peșcheș* din cer. AL. 125: Și sã-l ducã [capul] pe tipsisie De *peșcheș* la Impãrie

— PEȘKEȘ (pers. piškeș, litt. qui prend le devant), présent offert comme hommage à un supérieur, petit présent, pourboire; bulg. serb. peškiș, alb. peškeș, mcr. peșcheșe, ngr. πεικίσι. V. Partea II: peschegiu.

Rest important din vechea nãstrã terminologie politicã, ađi cu sensul generalizat și cu o nuanțã ironicã destul de pronunțatã.

**peșcheșlic* n. sens identic cu „peșcheș“ (formațiune analogicã).

ZIL. Rev. III, 74: luãnd câte un *peșcheșlic*, iscãlirã anaforaua.

peșchir n. 1. pãnzã de șters mãinile saũ fața.

CUV. I, 213 (d. 1588): trei *peșchire* de la voevoda. GHEORG. 800: *peșchirul* cel rinduit ce se chiamã și folã. Doc. II, 408 (d. 1792): un *peșchir* pãnzã de țarã. UR. XIV, 234 (f. de z. 1818): patru *peșchire* de obraz, patru *peșchire* de mãni. CRON. III, 439 (d. 1822): *peșchire* la fiesce-care cusute cu fir și altele cu mëtãsurî, dar prea frumóse.

Var. (archaicã): pișchir.

REV. I, 339 (f. de z. 1669): un *pișchir* de mëtase cu fir virstat.

2. maramã (în Olt și Argeș), sinonim cu „ștergar“.

ZANNE III, 293 (prov.): cum e *peșchirul* și mindirul (despre cei cari se potrivese).

— PEȘKIR (pers. pișkir, litt. qui tient le devant), ser-

viette, essuie-mains; alb. bulg. sêrb. peşkir, mer. pis-kire, ngr. πεσκήρι.

Vorba e ađi proprie Munteniei; în Moldova se ăice „prosop“ (înainte și *peşchir*), în Ardél „chindeu“, iar la țară „șervet saũ ștergar“.

peşchirgiũ m. (și *peşchergiũ*) titlu identic cu „peşchirgi-başa“, tradus și cu **Vel-peşchirgiũ**.

COND. 1776, p. 77: *Vel-peşchirgiũ* 20 lei pe lună. DION. 197: cebucciũ și *peşchergiũ* aũ început a țipa... DUM. 19: trase un pistol în Vizirul și nimeri în *peşchirgiũ*, care în loc muri. FOT. II, 189: un turc *peşchirgiũ* al Vizirului; III, 289: *peşchirgiul*, sofragiul...

— PEŞKIRĖY, conservateur des nappes et serviettes à la Cour.

***peşchirgi-başa** m. (și *peşchergi-başa*) 1. slujbaş însărcinat cu ținerea peşchirelor și a șervetelor la Curtea Sultanului saũ a Vizirului (V. *peşchirgiũ*).

2. boierinaş care presentă Domnului peşchirul.

FOT. III, 310: *peşchirgi-başa* primesce 20 lei pe lună. Doc. I, 289 (d. 1788): sofragi-başa, *peşchergi-başa*...

— PEŞKIRĖY BAŞY, premier *peşkirĖy* à la Cour.

peşin adv. (și *peşim*) în numărătore, bani gata.

Doc. IV, 267 (d. 1794): să plătescă suruginului *peşin* de la menzil în menzil. KOG. 241: îndemnându-l [Gane pe Mitropolitul Iacob] să ia câte-va pungi pentru paretis *peşin*. UR. IX, 120 (d. 1804): tăierea chereștelor să fie plătite cu banii *peşin*. REV. II, 396 (d. 1821): Cu galbeni țil-cântărim, Cu banii *peşin* țil-plătim. AL. T. 284: mie 'mi place să plătesc *peşin*... iaca 500 de lei; 141: banii *peşin*, să cumperi lemne, bade Ióne. BASME IV, 136: să cumpăr 5—6 buți de vin cu banii *peşin*. FIL. 215: scóte tot ce ai mai bun și voi plati cu banii *peşin*. ORĂŞ. II, 22: Pân'atuncea însă plata pe *peşin*..., Dacă voiți credit și amici să fim.

— PEŞIN (pers. pişin „anticipé“), argent comptant payé d'avance; ngr. πεσίν.

(pe) şin adv. îndată, la moment.

ZIL. 8: și *pe şin* aũ hotărît ponturile să se așede. Doc. II, 805 (d. 1791): vë poruncim straşnic ca acum *pe şin* să aveți a da nizam brutarilor. GOLESCU (REV. II, 161): cum sbórá, *pe şin* auđi cra! In. Cum sórele apune, tóte la întuneric *pe şin* se pune.

— ŞIM, tout-à-l'heure, immédiatement (cu prep. *pe*).

Ambele aceste adverbe, cari exprimă noțiunii sinonime, s'aũ confundat sub raportul fonetic: acéstă confusiune a provocat și disparițiunea ultimei vorbe din limba modernă.

peşingea adv. cu bani gata (într'un proverb).

PANN, 153: mai bine *peşingea* pe ipingea de cât cu toptanul și banii la anul (cf. netegea).

— PEŞINGEA, argent comptant. Vorba figuréză în acest pasaj unic și pare a fi fost întrodusă de chiar A. Pann.

peștimal n. (peștiman și peșteman) 1. ciarșaf de șters corpul.

REV. II, 240 (f. de z. 1817): trei prosôpe de baie și un *peștimal*.

2. sort mare vopsit cu roșu și albastru (în Moldova, Bucovina și Basarabia).

TARIF 1792: *peștimanele* cele bune, la o sută de bani, 3 bani. NEGR. I, 300: un *peștiman* curat și o cămașe burangic cu altițe. SBIERA, 211: moșnegul cumpăra todeauna câte ceva fetei babei, ori câte o roche, ori câte un tulpă, ori câte un *peșteman*, ori câte o fota, sau câte alta ceva. ȘEP. II, 199: Leliță cu *peștiman* Nu 'nvêta capul hielén.

— PEȘTIMAL (pers. pūštmał „essuie-dos“), linge dont on se couvire au bain, tablier, grand fichu (d. pers. pūšt „dos“ și maliden, „frotter“); bulg. serb. peștimal, alb. peștmal, ngr. πεστσιμάλι (§ 100).

pezevenghiu m. 1. mijlocitor neonest, sinonim cu „codoș“.

N. Costr. 164: un galion ce avea înlăuntru 150 de copii tineri, luați din Kefea pentru spurcata sodomie a prea curvarului turc, și ce era dobîndă mai bună, au dus la Sultan Mehmet, fiind ispravnic pe acel galion un grec (iată și *pezevenghi* grecii) OD. I, 276: (V. codoș). SBIER., 280: un *pezevenghiu* care scia că baba are la gălbinași...

2. înjurătură trivială.

KIK. III, 52: un *pezevenghiu* de băcan; 310: un *pezevenghiu* de căruțaș se legă de el.

— PEZEVENK, maquereau; bulg. serb. pezevenk, alb. pizaveng, ngr. πεζεβέγκης, entremetteur (§ 44).

pezevenlic n. faptă și meseria de pezevenghiu.

— PEZEVENKLIK, maquerellage; ngr. πεζεβεργλήκι.

picu m. băiat mic, mai ales ștregar și sburdalnic, sinonim cu „pușchiu“.

— PIC, petit, bâțard; bulg. pic. Sub raportul sensului: cf. copil, în vechea-românească, bastard.

pilaf n. 1. mâncare națională turcescă din orez fiert cu unt la care se adaogă une-ori carne de miel sau de pasere. Pilaful, ce se aduce la sfîrșitul mesei, era odinioară mâncarea favorită și dîlnic servită la mesele boieresci (Sulzer IV, 369): o varietate cu stafide foarte gustată se numește **agem-pilaf** (litt. pilaf persan).

NEGR. I, 151: după borșul polonez, veniaut mîncări grecesci fierte cu verdețuri, cari plutiau în unt, apoi *pilaful* turcesc. AL. T. 1408: am poroncit să-i facă un *pilaf* de o baniță de orez. PANN II, 129: piperul e negru și-l pun d'asupra *pilafului*. OD. I, 79: un morman de *pilaf* alb și fumegos; III, 22: ce *pilafuri* ne gătia la masă meșterul bucătar! TEON. 130: Ai înghițit *pilaf* fiert Și te-ai opărit pe piept!

2. fig. în locuțiunea „a face pilaf pe cineva“, a-l pisăgi în bătăi.

BOGD. Pov. 120: Sultanul chemă ienicerii lui și-i trimise de făcu într'o clipă *pilaf* și harcea-parcea pe toți cei adunați.

— **PILAV** (pers. d. sanscr.), riz à la turque, plat national avec du riz, du bouillon et du beurre; „'așem pilav“, mélange du riz avec des pistaches et du raisin (plat fort en honneur en Perse) Barb.; bulg. serb. pilav, mcr. pileafe, ngr. *πιλάφι* (§ 87).

pilaf-aga m. nume ironic dat Turcului (în Jocul păpușilor), după mâncarea-î favorită.

AL. T. 63: iacă Turcu și Cazacu, *Pilaf-aga* și cu Moscov-ghiaur, dușmani de mörte.

pilafjiü m. care face saü vinde pilaf; (ironic) Turc.

AL. 246: Și la câni flămânđi nemțesci Și la *pilafjiü* turcesci.

Formațiune analogică (§ 23).

pingea f. 1. jumătate talpă: petic, cârpitură.

ORĂȘ. 77: pune *pingea* nouă la veche *pingea*

2. fig. în locuțiunile: „a pune cuiva pingéua“, a-l înșela; „a-î da pingéua“, a-l respinge și pune pe gónă; „a bate la pingea (saü papuc)“, a cheltui în jocuri și petreceri; „a ținea la cineva ca la pingele“, adică förte puțin saü mai de loc (Zanne III, 302).

ORĂȘ. 6: Dar mai toți îi pun *pingéua* și din ochi de om își fură.

— **PENGE** (pers. „griffe“), le devant de la semelle; bulg. penče, serb. penže. Termin de cizmărie (§ 105).

pingelesc v. (și **pengelesc**) 1. a cărpi încălțămintele; 2. fig. a înșela saü amăgi pe cineva.

ORĂȘ. 76: Pe mic și pe mare am să *pingelesc*. КИК. III, 141: toți negustorii *pengelesc* pe mușterii.

pingică f. diminutiv (desmierdător).

BOGD. Pov. 244: tot bate din *pingică*.

pirpiriü a. 1. sărăcăcios, golan: „pirpiri-cosac“, despre un om sărăcuț și de tot scăpătat (V. saxana).

ARCH. ROM. II, 166 (d. 1753): alți turci *pirpiriü* ce umblă prin județe făcând zulumuri locuitorilor. [SP. 279: când se desmetici el și se vedu *pirpiri-cosac*, golănel și gonit...]

2. (și **pirpiliü**) jigărit, slăbănog (în Muntenia).

GHICA, 676: un găligan de școlar, cât un bivol de mare, tăbărise pe un băiat slab și *pirpiriü*. CAL. 1895, p. 61: un țăran sărac, becisnic, *pirpiriü*. MARION, 27: par'că e un pișigoiu de *pirpiliü* ce e și eü și am dat-o grasă și frumósă! ORĂȘ. 17: din goi și *pirpiliü* s'aü înțolit deodată...

— **PIRPIRI**, mesquin, étriqué Barb.; qui appartient aux artisans, aux ouvriers; fig. grossier (Youssof).

pișicher a. și m. rafinat, șiret.

CARAG. 171: mare *pișicher*, strajnic prefect ar fi ästa! TEOD. 571: Dalei, puiü de *pișicher*. ORĂȘ. 35: *Pișicheri* cu istețime tötă dîna mă 'mpresor.

— PIŞEKIAR (pers. „qui professe un métier“), habile, adroit, faiseur de tours, saltimbaque (d. pers. pişe „métier, art“ și kiar „qui fait“).

pişicherlic n. înşelăciune, şiretlic.

CAL. 1895, p. 52: viclenia și *pişicherlicurile* mele. CARAG. 3: trag lumea pe sfără cu *pişicherlicuri*.

— PIŞEKIARLIK, chef-d'œuvre, ouvrage difficile exécuté par un ouvrier Barb.

pistil n. magiun de prune saū de gutuī.

— PESTIL (pesdil), fruits écrasés et séchés en lames minces; bulg. pestil, serb. bestilī, ngr. πειτέλι, gâteau fait de miel et de sésame. Vorbă cunoscută în Moldova.

poş n. turban ușor de mătase neagră brodată cu fir (în cântecele dobrogene și oltene).

BUR. 177: Peste *poşul* cel din cap Tu ți-ai pune un calpac. TAPU, 84 (d. Teleorman): Pânzele să se 'negrască Ca rasa călugărescă Și ca *poşul* de la gât.

— POŞ (pers. puş „couverture“), turban léger porté autrefois par certains troupes, notamment par les artilleurs Barb.; bulg. poş, serb. poša, ngr. πός.

poturi pl. 1. un fel de nădragī largī ce-ī purtaū odiniōră maī cu sēmă arnăuții și haiduciī.

AL. 81 (d. 1821): *poturi* cu copci de argint. AL. T. 1530: Gavril, argat sērb de 40 ani, îmbrăcat cu *poturi*. ilic, brū roş, pālărie țărănescă și opinci. FIL. 143: *poturi* seī de postav vişiniū cu turicciī de fir; 344: *poturi* și ghebe scurte, împodobite cu găitane tricolore. GHICA, 290: tiner, frumos, cu pletele lungi, cu *poturi* și cu cepchen. AL. 159: Cu doi-spre-dece panduri, Cu ghebe și cu *poturi*.

2. nădragī purtați până astăzi de preoți bătrâni (în județele Vâlcea și Ialomița).

3. nădragī țărănesci ce se închid cu copci, strinși pe picior, cu marginile garnisite cu găitane și cusături.

TARIF 1870: *poturi* de aba

— POTUR, pantalons à larges plis (comme portaient les Albanais); bulg. poture (boşniacki). serb. potur, mer. poturi, ngr. πποδρα, ghetre (§ 100).

poturei pl. diminutiv de la *poturi*.

TAPU, 385 (d. Dimbovița): Ia croesce-mī *poturei*, Verđi ca și frunđa de tei.

puşchiū m. (arch. puşt) l. (sens archaïc) sodomit.

NEC. II, 278: împēratul cel mazil i-aū fost *puşt* și el făcea ce-ī era voia, de schimba Pașiū și Domniū totdeauna.

II. (sensuri moderne) 1. eraidon, desfrinat.

Isp. 289: mult trebuie să fi căutat până să găsescă un *puşchiū* ca tine. TEOD. 641: Că mi-a venit *puşchiūl* bēt Astă sēră pe 'nserat. BUR. 177: *puşchiūl* mă tem c'a veni Pe ferēstră a privi.

2. ştrengar, berbant.

AL. T. 70: mare nostimior mai era *pușchiu*; 826: să se dee în dragoste cu *pușchiu* ăl de Pepelea. XEN. 15: la bătrânețe voiți în-gădui eu să-și bată joc un *pușchiu* de mine?

— PUȘT (pers. pūšt „dos“), mignon, garçon dé-bauché; alb. bulg. serb. pušt, ngr. πούστης (§ 44).

R

Rachiū n. alcool combinat cu apă: se face din vin sau bucate, din prune ori cireșe etc.

a. în literatura propriu-zișă:

DION. 175: sînt la Buda multe vii și aduc și *rachiū*, spirt; 224: *rachiū* prost 70 par. ocaua. TARIF 1792: *rachiul* ce-l aduc de la pod-gorie. BELD. 414: vin arunca la orîndă, *rachiul* a lor mai tot. CR. 117: moș Nichifor a tras o dușcă de *rachiū* din plosca lui cea de Brașov. GANE I, 205: câte un pahar de *rachiū* fu împărțit la fiecare străjer. DR. MANOL. 302: săténul consumă țuică sau *rachiū* de prune, basamac sau *rachiū* de bucate și *rachiū* de tescovină sau boștină sau prăș-tină: rar deleniț mai béu și *rachiū* de drojdii. ISP. B. Sn. 122: cum apuca de bea un ciocan de *rachiū*, își perdea mințile. MARION, 33: din *rachiū* în rachiū îi venise pofta de cântat. STĂNC. 350: mai béu *rachiū* cu piper.

b. în poesia populară:

TEOD. 16: Înainte ne eșia C'un clondir plin de *rachiū*... BUR. 203: Cu *rachiū* clondir scotea, Paharul că și-l umplea...

La Baronzi (p. 150) se află locuțiunea „a face rachiū pisicei“, a plânge.

— RAKI (ar. 'arak „sueur, suc exprimé“), eau-de-vie; bulg. serb. rakiia, alb. rus. raki, mer. arăchie, ngr. ρακί; sp. arac, fr. arack. De la Sêrbî au luat Ardelenii forma *rachie*.

BIBICESCU, 330: Un acău de *rachie*, De *rachie* marmazie.

Vorbă răspândită în Muntenia și în Moldova, unde circulă și sinonimele slavone: horelcă și pălincă.

rachiaș n. rachiū (diminutiv desmierdător).

ȚAPU, 77: Cocoșel pe tălerel, *Rachiaș* la clondiraș.

rachier m. fabricant sau vîndător de rachiū.

UR. II, 41 (V. abager). GHICA, 486: fiu de *rachier* îngâmfat.

rachierie f. fabrică și comerț de rachiū.

rachieriiță f. femeia rachierului.

NEC. 225: Duca-Vodă 'și luase o fată a unei *rachieriițe*...

rachiită f. dușcă de rachiū.

DION. 219: la urmă Muscalii au cotelit pe Turcii cei morți și au câștigat din destul pentru *rachiită* și viniță.

rachior m. (ironic) păhăruț de rachiū.

VULP. 21: Badu-I bai, bătișor, Tot de vin și *rachior*.

rachigiū m. sens identic cu „rachier“ (învechit).

COND. 1818, p. 385: arendași de moșii, de cârciumii, *rahiği*...

— RAKIĞI, distillateur, vendeur d'eau-de-vie; serb. id.

raft n. tacâmul calului: șeua, friul etc.

AX. 150: au aflat multe lucruri scumpe, *rafturi* împărătesci, argintării și alte odóre. NEC. 246: cai, *rafturi*, corturi, două sute de siimeni cu haine și cu lefe; 379: cai cu șele cu *rafturi*, sute de lei. COND. 1693, p. 497: o șea și un *raft* și o përeche de tocuri de pistole. CANT. Ier. 235: că voróva nu fu vrémé și la locul sêu ca *rafturile* de aur în capul măgarului se prind. BELD. 444: au aflat armásari împărătesci împodobiți cu frumoșe podóbe, *rafturi* și harșale. AL. 63: Ori friul cu fluturi, Ori scumpele *rafturi*...

Vorba se află și la Dosofteiu (Ghen. 40^a: unde-î sînt fustași, unde's caii cu *rafturi*!), luată probabil dintr'un text sêrbesc.

— RAHT (pers. raht „apprêts“), harnais et brides du cheval brodés ou garnis de franges d'or ou d'argent; serb. raht, ngr. *ράχτια* (§ 94).

Vorba turcescă mai are și sensul de „ration, quote-part“, de unde trecu la Sêrbii și de la aceștia la Românii ardeleni sub forma *raftă*, cotisațiune: „a fi raftă“, a fi achitat: „a spune raftă“, deadreptul, lămurit (Reteg. Povești, 214: sîntem *raftă*; 135: mi a spus *rafta*, ca să ne lăsăm de astfel de gânduri).

Din pluralul lui „raft“ s'a format verbul *inrafturez*, a pune calului *rafturile*.

BUR. 61: Inșelat și *inrafturat*. Cum e bun de încălecat...

raft n. poliță pentru mărfuri.

BASME I, 64: tóte scumpeturile erau aședate în *rafturi* frumoșe, pe mese și în dulapuri. ORĂȘ. II, 139: și-a vîndut fondul, *rafturi* și tarabă; III, 24: Altul dă din *rafturi* marfă ș'altul este tejbetar.

— RAHT (pers. raht „meubles, hardes“), support de fenêtre: alb. raft. Formele fără *t* final, ca sêrb. raf și ngr. *ράφι*, se trag d. RAF, tablettes, rayon.

rahat n. I. (sens primitiv) confort, sin. cu „huzur“.

BELD. 445 (d. 1822): pe ceilalți boieri i-au poștit să mîrgă intr-altă odaie, să șadă cu tot *rahatul* lor. ORĂȘ. II, 160: Tu ești învêțat ca să trăiesci bine, bine și în *rahat*.

II. (sensuri populare) 1. un fel de peltea cu migdale și must de póme: în acest sens, *rahat* e o abreviațiune din „rahatlocum“, litt. bucată delicióasă.

GANÉ II, 220: cîntii cu *rahat*. ORĂȘ. II, 162: Un funt de *rahat*.

2. trivial, sinonim cu „boc“, în locuțiunea analogă: „a mânca rahat“, a spune minciuni, a ó sfecli; „rahat cu apă rece“, fléc, moft.

KIK. III, 3: *rahat* cu apă rece!.. palavre verđi și uscate. TEOD. 126 (Jocul păpușilor): d'atáta vreme mînânci *rahat*...

— RAHAT (ar. raḥat), tranquillité, aise, commodité

(pl. délices): bulg. serb. rahat, mer. rahate „liniște“, ngr. *ραχατι*, repos.

rahagiū m. fabricant sau vîndător de rahat.

Formațiune analogică (§ 23).

rahagerie f. prăvălia rahagiului.

rahatlocum n. sirop de zahăr amestecat cu puțină scrobélă, cremă de tartru solubil și uleiū de migdale: siropul se îngroșă prin cōcere și apoi se taie în mici pătrate sau romburi, de colōre trandafirie ori albă (litt. desfătarea gâtlejului): acēstă prăjitură se numesce obișnuit popular „rahat“.

Doc. IV, 348 (d. 1793): *rahatlocum* 3 tal. Ur. XXII, 302 (d. 1826): fisticuri, castane, *rahatlocumuri* să fie slobode de totă darea. AL. Pr. 298: bētrānul derviș ni se înfătoșeză cu o cutie de *rahatlocum*.

— RAHAT LOKUM (ar. rahati hulkum „délices du gosier“), pāte douce faite avec du miel, du sucre, des amandes etc. et parfumée d'eau de rose; serb. rahatlikum. Despre celelalte confiserii orientale (§ 87).

ravac n. (și *rāvac*) 1. partea cea mai curată a mierii ce se scurge din fagurii expuși la sōre.

Ur. IV, 188 (d. 1792): 15 par. oca miere *rāvac*.

2. must scurs din struguri.

TEOD. 380: Lasă-mē să béu *rāvac*, Că sînt voinicel burlac; 546: Ș'o vedriță de *rāvac*, Să-ți dau leița cu drag.

— RAVAK, miel coulé et purifié; serb. ravak.

ravent m. (și *revent*) plantă purgativă (*Rheum*).

DASC. 406: scōrță dulce, piper, *revent*, zahar. TARIF 1792: *revent*, la 100 de bani 8 bani. TARIF 1761: *rāvent*, oca 220 bani. DR. CRĂIN. Conv. XXII, 973: *revent*.

— RAVENT (pers. ravend), rhubarbe; bulg. rus. serb. revent, ngr. *ραβέντι* (*ρεβέντι*).

razachie f. varietate de struguri frumoși cu bōbe mari ovale, albe sau roșii, și cu cōja grosă.

ZANNE, 304: Craū în dél la vie, Că s'a copt *razachie*. ȚAPU, 220 Când s'o cōce cōrna 'n vie și strugurii și *razachie*.

Var. (archaică): *rezachie*.

TARIF 1792: stafide, *rezachie* de o cutie 24 bani.

— RAZAKI (ar. rezaki d. rez „cep de vigne“). sorte de raisin excellent, à grains longs et blancs, dont on fait des compotes; bulg. serb. razakila, ngr. *ραζακι* (§ 102).

refenea f. I. (sens archaic) cotisațiune.

CĂP. 361: trimitea cu urciōrele în ūrg, Antonie-Vodă și flu-seū Négu-Vodă, cu bani *refenea*, de cumpēra vin de bea.

II. (sensuri moderne) 1. petrecere în comun, benche-tuire în societate cu alții (în Prahova și în Oltenia).

JIP. R. Sat. 107: casă de cuscrenie unde s'ar pune lumea la *refenea*. R.-Cod. 153: Că te pui la *refenea* și vine ibomnica: 284; și pe mândra o vedea, La o *refenea* trăgea... TAPU, 339 (d. Vâlcea): Cum ți-e drag la veselie și mie la herghelie, Cum ți-e drag la *refenea* și mie asemenea; 380: Haiducii că mi-i strîngea și la *refenea* pleca.

2. **refenelele**, în Bucovina, adunare (în séra de lăsatul secului) a flăcăilor și fetelor într'o casă anumită spre a petrece mîncînd, bînd și jucînd (Marian, Sêrbătorile I, 266—270); de aci și locușiunea „a trage o *refenea* (ibid. 270), a lua în batjocură pe flăcăii cari nu s'au însurat în cășlegile de iarnă.

— **REFENE** (herfene), écot, cotisation; bulg. erfene, ngr. *բեբեմեհ*. Termin comercial generalizat în limbă.

regea f. (și **réga**) rugămintă, cerere plecată.

KOG. 239: Vezirul nu primia pe alții să îmble, ca să-i vie *régele*; 247: este un Frânc ori Frâncóică de merge la o Sultană și face *régea* pentru un Patriarch. AL. T. 387: iaca hina d-tale, care vrea să-ți facă o *réga*.

— **REGA** (ar. *riġa* „espoir“), prière, demande, requête; alb. bulg. *riġa*, mcr *arigiae*, ngr. *ῥιτῆς*.

regialic n. rugămintă. Formațiune analogică (§ 23).

GORJ. I, 73: îi făcu semn, ca să facă *regialic* pentru dînsul. FIL. 136: prin *regialicul* lui Beizadea Costache...

renghiū n. festă, păcălélă, poznă.

ISP. 249: când auđiră boierii de una ca asta, se temură să nu le fi jucat iarăși vr'un *renghiū*; 356: pasă-mi-te gazda se vorbise cu vătăful lingurilor, ca să-l jöce *renghiūl* ăsta; 370: simți că alt n'are cine să-l fi jucat *renghiūl* acesta de cât ucenicul lui. CAL. 1883, p. 54: pasă-mi-te proclatul de împărat îi jucase *renghiūl*. GHICA, IX: n'a apucat să afile de *renghiūl* jucat amicului seū Niculae.

— **RENG** (pers. *couleur*, fig. nuance), fraude, ruse; serb. *renk*, ngr. *ρέγγυ*, *couleur*, *tour*, *plaisanterie*. Noțiuni de colóre servă une-ori a exprima o păcălélă (cf. boiesc).

rif n. 1. cot de măsurat (Glos. 506).

MARIAN, Nascerea, 253: opt până la cece *rif* de pânză fină.

2. (sub formele *gref* și *grif*) a doua parte a unui rup.

Doc. I, 458 (d. 1785): lăjimea de cot 5 rupi și 1 *gref* cotul. UR. II, 136 (d. 1792): o manta de aba lungă 2 coți și 1 *grif*.

— **RIF** (irif), aune de Vienne; bulg. *greh*, serb. *rif*, ngr. *ῥίφι*, ung. *réf* (§ 92).

rîndea f. unélta dulgherului și a tîmplarului spre a neteđi lemnul.

FIL. 284: bucăți de lemn lustruit cu *rîndéua*. ORĂȘ. 58: A dat'o în *rîndea* și 'n minghinea. TEOD. 529: Tăiată cu *securea*, Bărduită cu *barda*, Din *teslă* frumos luată, Cu *rîndéua* îndreptată...

— **RENDE** (pers.), rabot; alb. *rende*, serb. *erende*. Despre celelalte unelte profesionale (§ 105).

ristic n. (și **răstic**) nucă saū gogóșă cu care fe-

meile își negresc sprâncenele: substanța, la început verde, se face neagră când se arde.

TARIF 1702: gogoșile de *râstic* cântar 90 bani. FIL 64: gogoșile de *ristic* arse cu care 'și înnegria sprâncenele. GHICA, 66: gogoșile de *ristic* și plasturii negrii cu care 'și îmbina sprâncenele. TEOD. 132 (în Jocul păpușilor): Cere mai cu inimă, babo, cere, Că 'ți trebuie *ristic* pentru sprâncene.

— RASTYK, antimoine, fard noir avec lequel les femmes d'Orient se peignent les sourcils; serb. rastok, ngr. *paçtixu* (§ 83).

rizilic n. dispreț, înjosire.

BOGD. POV. 68: să ne jăluim, să nu-și mai facă *rizilic* așa de capul nostru. CAL. 1875, p. 50: fata eși din casă rușinată, ca să se apuce de trebile sale femeesci și să sufere *rizilicul* celorlalte surori.

— REZILLIK, vileté, état de mépris (d. ar. rezil „vil, bas“); serb. reziluk. V. Partea II: rezalet.

***rubea** f. monetă turcăscă de aur în valoare de 5 lei vechi (a patra parte dintr'un irmilie).

BELO. 367: De nu le dai *rubéua*, nu-i mai vedeai împăcați. FIL. 120: numără cele 50 de pungă de bani în mahmudele, dodecari, funduci și *rubiele*. GHICA, 505: îi aducea sacii cu *rubiele* și icosari.

Vorba revine și în cântecele populare.

AL. 156: Și neveste frumoșele și desagi cu *rubiele*; 255: Găsiți numai *rubiele*, De făciuit cercei cu ele și salbe mândrelor mele. TEOD. 541: Cu *rubiele* arăpesci, Cu groșe lipovenesci...

Sub numirea analogă de **rupië** circula în Moldova, la sfârșitul secolului trecut, o monetă de 10 parale sau 2 beșlici (Wolf, 135).

— RUBIYE (ar.), petite monnaie d'or valant 2 fr. 20 cent. (d. rüb' „quatrième partie, monnaie turque de 10 paras“); bulg. serb. rubiia, ngr. *ρούπι*, le quart d'un piastre (§ 92). V. rup.

rufet n. I. (sensuri arhaice) 1. corporațiune de meseriași, sinonim cu „isnaf“: rufetul podarilor, al ocnei, al lumînărarilor, al zăbunarilor etc.

UR. II, 165 (d. 1762): însă tot *rufetul* acesta al ocnei cuprinde 225 liudi, adică șaugâi, lăturași, curteni, tarabantași; VIII, 36 (d. 1804): venitul de la *rufetul* ciubotarilor.

2. corp de ostași.

AMIR. 164: armășeii, aprozii și alte *rufeturî*, cineși cu stégul seü. GHEORG. 299: acolea îl întâmpină și alaiul cel gătit din partea Hatmanului, a Agâi și a altor *rufeturî*; 303: Turcii neguțatori cari se află în Iași și partea neguțătorască de creștini, și toate alte *rufeturî* ce sînt în sêma Agei.

3. clasă socială, sinonim cu „brésilă“.

COND. IPSIL.: zapise de săraci și de neguțatori să se trecă în condicile *rufeturilor* lor.

II. (sens modern și ironic) partid, clică (cf. variante).

Var.: răfet și refet.

DION. 174: Vodă Mavroghene punea satarale de 6 ani pe boieri mari și mici, și pe companii și pe toți breslașii, și pe *răfeturile* tuturor. ORĂȘ. 22: Cum s'a schimbat *refetul*, Ș'ajuns boieri otrepe! ORĂȘ. II, 3: Că s'a întors *refetul* iară. Că boierii 's la meidan.

— RUFET (ar. hirfet „métier“), corps d'artisans; bulg. serb. rufet, ngr. ροοφετί (§ 96).

rufetaș m. membrul unui rufet, breslaș.

NEGR. I, 309: toate interesele *rufetașilor* și a orășenilor.

rup m. a opta parte dintr'un cot.

UR. IV, 136 (d. 1792): o manta largul în pôle 6 coți 3 *rupi*.

— RUP (ar. rūib' „quatrième partie“), huitième partie de l'aune; serb. rub „8 centimetri“, mcr. arupe, ngr. ἄροῦπι; sp. arroba (d. ar-rub' „le quart“ (§ 93).

rușfêt n. (și **rușfert**) 1. plocon, dar de mituire.

KOG. 206: Grecii mâncau *rușferturi* destule, cădând la boierii; 232: *rușferturi* și apucături nu se socotiau câte luați în toate părțile. 1859: luase *rușfert* în predmetul de mai sus... FIL. 240: dă-mi lei dece miș ce am cheltuit în *rușferturi*.

2. mită, mituire.

VĂC. 277: jafurile și *rușferturile*, după cât era cu puțință, se împușinaseră. AR. 210: dregătorile pămîntene se vindeau cu *rușferturi*; 215: fie-care să se împărtaşescă din mila împărătescă și fără *rușfet*. FIL. 126: isprăvnicii se dau cu *rușfet*. AL. T. 1133: Cât *rușfêtul* se ivesce, Cîntea 'ndată se topesce! XEN. 239: mai o rugă-minte, mai o vorbă, mai un *rușfet* icoi, o unsore dincôce și așa se câștigă procesurile.

— RŪȘFET (ar. rișvet), présent donné pour rompre, gratification; alb. rüşfet „mită, dar“. Termin juridic aproape dispărut din limba modernă (§ 71).

rușfetar m. cel ce ia rușfet, mitarnic.

rușfetărie f. fapta de a lua rușfet, mituire.

AL. T. 402: matrapazlărie și *rușfetărie*

ruteă f. termin de joc în cărți: moment favorabil.

AL. T. 403: tot meșteșugul îi să pontarisesce la vreme și să găsesce *rutea* norocului, ca să faci roii.

— RŪTE (rūteb pl. ar. d. rūtbe), degré, point (§ 91).

S

Sàbur n. 1. suc de aloë.

TARIF 1792: *sabur*, oca 5 bani, DELAVR. 264: să-ți puii *sabur* la țită. CONV. XXVI, 458: *sabur* alb „zincum sulphuricum“, *sabur* negru (salisabru) „sabur aloë“.

2. fig. alinare, mângâiere.

CAL. 1895, p. 31: împărățița începu să-și mai facă *sabur* inimel.

— SABR, aloès (plante); mcr. sabur, rus. saburŭ,

ngr. *σαμφορι*. Sinonimul occidental, greco-latinul *aloe*, e asemenea de provenință orientală (ebr. ahahim).

sacà f. butoiu pe două roțe tras de un cal pentru cărat apă, de la vad saū de la o cișmea.

I. odinioră, pentru trebuința armatei în marșuri.

NEC. 326: Moscalii cei din războiū trăgeū atunci mare greū de sete, că n'au obiceiū ca Turcii, să le care apă cu *sacalele*. IST. 1715, p. 114: să nu se pōtă apropia *sacalele* la apă. COXD. 1776, p. 77: două *sucale* câte 5 lei una.

II. ađi, pentru trebuința orășenilor; fig. în locuțiunea „dop de saca“, bondoc.

Doc. II, 315 (d. 1791): apă *sacaua* în tîrg în ocolul agiesc 9 bani, iar în ocolul spătăresc la mahalale 12 bani. FL. 67: să aduci apa cu *sacaua* de la Filaret. VULP. 18: Adă-ne o *saca* de apă, Să-ți cosim livedea.

— SAKA (ar. sakka), porteur d'eau (un sous-officier des janissaires avait le nom de *saku*); serb. rut. saka; sp. azacan. În romănesce și în sêrbesce s'a substituit numelui de agent vasul ce-l mîna, iar agentul a fost înlocuit cu o formațiune analogică (cf. *sacagiū*).

***sacabaș** m. vâtaful *sacagiilor* (la alaiuri).

GHEORG. 323: pe urma telegarilor *sacabaș*, apoi vel-armaș... Doc. IV, 517 (d. 1795): șese lei emiclicul lui *sacabaș*. Fot. III, 308: *sacabaș* al comisiei câte 30 lei pe lună.

— SAKA BAŞY, le chef des porteurs d'eau.

sacagiū m. I. (sens archaic) la pl.: cei ce ducēu sacalele de apă la alaiurile domnesci: ei mînaū câte un cal saū catîr cu hamurile acoperite cu clopoței și încărcați cu burdușe de piele neğră pline cu apă (Fot. III, 250, 257). V. *sacabaș*.

Doc. I, 550 (d. 1784): *sacagiū* călări; II, 18 (d. 1791): *sacagiū* după orînduială cu sacalele.

II. (sens modern) cel ce cară și vinde apă cu *sacaua*.

Doc. VII, 548 (d. 1794): *sacagiū* toți să fie datori a alerga cu sacalele acolo unde va face trebuință. AL. T. 1163: vėdēnd un *sacagiū* că trece pe la pōrtă, am alergat după el, ca să-l ȳic să ne vîndă vr'o două cofe cu apă. FIL. 293: în acea uliță locuiaū numai *sacagiū* și căruțași. ISP. 154: argatul se făcu *sacagiul* Curții. MARION, 114: dă ordin unui *sacagiū* comună, care stropia strada, să dea drumul apei...

Formațiune analogică ca și serb. sakađija.

sacăt a. 1. vătămăat, stricat (vorbind de vite).

GR. ALEX. 375: Boul fiind *sacăt*, la un picior rānit.

2. (sub forma *sacăt*) de calitate inferiōră.

UR. IV, 181 (d. 1792): migdale *sacăt* cu cōjă.

— SAKAT (ar. sakyt „vil, bas“), mutilé, estropié; de qualité inférieure; bulg. serb. alb. sakat, ngr. *σακάτης*.

sacătlic n. vătămăare, stricăciune (la ómenī și vite).

Doc. VII, 88 (d. 1707): a slujit 80 ani la tréba calemului, în Divanul țării, de care aș venit și la patimă de *sacatlíc*. COND. 1813, p. 377: cărți de apărare ce vor fi date pentru bétrânețe și scăpătăciune saũ *sacatlíc*.

-- SAKATLYK, infirmité; ngr. σακατλήμι.

sacâz n. 1. sacâz dulce saũ de gură, mastic: în Orient femeile și fetele obicnuesc să mestece în gură sacâz când mistue.

TARIF 1701: *sacâz*, de oca, 9 pol bani. TARIF 1792: *sacâzul* de oca una 10 bani. Doc. IV, 348 (d. 1793): migdalele cu cója de *sacâz*. AL. T. 90: pol oca icre tescuite, 30 dramuri *sacâz*... OD. I, 84: rachurile de *sacâz* și de anason. PANN, Nastratin Hoge, 6: mestecând mastic, care Românii de obște *sacâz* bun saũ dulce îi dic.

2. sacâz de vióră, colofoniũ.

DELAVER. Trubad. 49: își frecă arcușul cu *sacâz*.

3. (**Sacâz**, ca nume propriũ) numele turcesc al insulei Chio ce abundă în sacâz (de aci **Sacâzliũ**, Chiot).

VAC. 261: la 1566 Suleiman I luă Hio saũ *Sacâzul* de la Genevezii și dete lege și canon și regule de iznóvă Impărăției. FIL. 160: a fost odată un împérat de la Hindiiile răsăritului saũ de prin țara *Sacâzului*. COND. 1693, p. 74: Mateiũ Postelnicul, *Sacâzliul*.

-- SAKYZ, mastic, résine; l'ile de Chio (SAKYSLY, habitant de Chio); serb. sakaz, alb. sakes, mer. sacăze.

sacnăsiũ n. 1. balcon dând pe uliță garnisit cu giamuri și cafasuri saũ jaluzele, une ori elegant sculptate, la o casă domnăscă saũ boierăscă: sacnasiul era șederea favorită a cocónelor, cari dintr'insul putea privi în stradă fără a fi vędute.

OD. I, 128: în odaia cu *sacnăsiũ* unde se adună la lucru tóte femeile Dómnai. GHICA, 299: casa avea un *sacnăsiũ* scos la uliță. ID. Rev. III, 219: una din petrecerile boierului era să-și bea caféua și ciubucul după masă în *sacnăsiũ*, stând de vorbă cu câte un amic.

2. anticameră în fundul sălii.

FIL. 284: luați pe coconașul ăsta și duceți-l în *sacnăsiũ*.

Var.: **sagnasie**, **sagniș**, **sahnîș** și **șachnichie**.

COND. 1693, p. 96: perine de fringhie în casa cu *șahnichie*. KOG. 241: l-aș spfzurat [pe Alexandru Dracu] sub *sagnișul* casei lui. STAM. 304: la *șahnîș* ușa s'aũ deschis. GHICA, 494: săli mari, tindii și paratindii, *sagnasie*, odăi mari de musafiri.

-- SAKNISIN (pers. șahnîșin „siège du roi”), balcon en saillie des maisons turques, fenêtre qui avance sur la façade Barb. (d. șah „roi” și nișin „qui s'assied”): ngr. *σάκνισιν*. Variantele pornesc de la formele scurtate *saknisi* și *șahnîș*, prima o rostire vulgară, iar a doua o deducțiune ulterioară din plural.

sadeà adv. 1. simplu și fără podóbă (vorbind de haine saũ stofe ori de fața lănei la oi).

IST. 1715, p. 186: caftan cu blane de samur și alte caftane *sadea*.

Doc. II, 236 (d. 1732): materiile de Messina sau Veneția cu fir sau *sadea*. REV. II, 239 (f. de z. 1817): rochie de percal *sadea*. FIL. 215: catifea cu aur și *sadea* de Veneția. DAMÉ, Terminol. 67: după fața lănei, oile sînt albe *sadea*, negre *sadea*...

2. fig. pur și simplu, fără formalități.

AL. T. 614: tacii nu mă coconi... ți-mi Stan *sadea*; 1371: hai dar să intrăm *sadea* ca nisce... GR. ALEX. 322: Când totă lighiôna... Câine *sadea* 'mi ȳice. iar nu Dumnia-vôstră...

3. se ȳice de cafea curată, neamestecată cu zahăr (cf. turc. *sade* kaħve „café sans sucre“).

— SADÈ (pers. plat, rasé), simple, pur, non melangé, sincère, niais; adv. seulement, simplement; alb. bulg. *sade* „numai“, serb. *sade* „ordinar“, alb. *sade* „simplu“.

**sadètica* adv. simplu, fără broderii (de stofe: cf. *sadea*, 1). Formațiune ibridă turco-grecă (§ 23).

FIL. 205 (d. 1794): flude și linaș *sadetica* i în cusătură.

saftea f. (Mold. *seftea*) 1. prima vîndare (cu noroc).

AL. T. 136: s'aŭ dus fără a-mi face *seftea*. S. NAD. 155: numai de ai fi bună de *seftea*. PANN. 112: cum era strîns satul, făcu și *saftéua*. BASME IV, 137: va face *saftea* des de diminéță cu un alișveris sdravên. ORĂȘ. II, 69: Ai mână bună, Ia poțim de-mi fă *saftea*.

2. fig. început bun.

AL. T. 1379: îmi dai voie să fac *saftea* cumpénii?

3. (ironic) început în genere.

CARAG. 16: iaŭ pe Sf. Nicolaie din cuiă... să nu-i fac *saftea* pe spinarea ta.

— SEFTE (ar. istifta „commencement“), première vente de la journée, première recette d'un marchand: fig. commencement; bulg. serb. *sefte* „început“, mer. sifte, ngr. σεφτές. Termin comercial (§ 104). Sinonim cu „pocinog“, la figurat (Al. T. 1547: să-i fac eŭ închisorii *pocinogu* ?), *saftéua* s'a substituit sensului propriu, în Moldova și în Muntenia.

saftian n. (și *sahtian*) 1. piele argăsită de ied sau de capră, foarte môle și fină, ce se întrebuintéază la fețe de pantofi.

TARIF 1761: *saftiane* de Bikir ce trec în țara căzácescă. COND. 1776, p 16: ciobotarii ce lucréază *sehtienă*. TARIF 1792: *saftianul* de povară 60 bani. GANE III, 201: fața-i strălucia ca o piele de *saftian*. FIL. 171: pantofi de *saftian* negru cu funde roșii de mêtase.

2. pielea feței (ironic și despre om); de aci locuțiunile: „urechi de saftian“, tare de urechi și „obraz de saftian“, gros, ordinar (în opoșiț. cu „obraz subțire“).

AL. T. 393: ho, țară! că dór n'am urechi de *saftian*. MARION, 85: a îmbétrânit réu, îi s'a sbîrcit *saftianul* și de inimă rea a slăbit.

— SAHTIAN (per. *sahtian*), maroquin (d. *saht* „dur, solide“); bulg. serb. *sahtian*, alb. *saftian*, ngr. σαχτιάν.

sahàn n. vas mare pentru plăcintării.

UR. X, 254 (f. de z. 1809): *sahane* de bucate. AL. T. 432: tin-giri, castróne și *sahane*... OD. I, 79: medelnicerii aduseră pe masă, în *sahane* de argint... STÂNC. 86: fi dau fetele 3 *sahane* cu galbeni.

— SAHAN (ar. sahn), plat de cuivre; alb. bulg. serb. sahan, ngr. *σαζάνι*, casserole.

saià f. staul de vite, în special de oi (Costinescu).

OD. I. 126: *saietele* cu vite și zalhanaua Curții domnesci. KIK. III, 180: săriră peste *saiava* oborului.

— SAYE (pers. ombre), étoble. Termin ciobănesc.

saià f. 1. postav de Veneția, bun saū ordinar.

2. haină de saià: vorba revine în cântecele populare. AL. 105: Cu *saià* îmbăirată, Cu șalvari de ciorcă laia. TEOD. 501: Să-mi dai gluga ciobănescă, Ca să-ți dau *saià* domnescă; 640: Cu *saiava* 'nfiptă 'n brâu, Cu murgul trăgând de frâu.

— SAYA, étoffe croisée, espèce de serge (d. it. saia „stofă de lână“); bulg. saia „haină lungă“, serb. saia „postav fin roșu“, mcr. saie „anteriū“, ngr. *σαζά*.

saieluță f. saià mai scurtă, camisol.

VULP. 48: Peste *saieluța* ta Pune, maică, rochea mea.

saidecăr m. (și *seidicar*) meșter-aurar care broda în fir odórele bisericesci.

OD. I, 347: cusături vechi bisericesci... această artă exercitată de breslele *seidicarilor* și ciaprazaiilor...

— SADE-KIAR (pers.), orfèvre (d. sade „(or) pur“ și kiar „travailleur“) Vorba pare a fi dispărut odată cu vechile corporațiuni (§ 96 și 97).

saigiū m. (și *saingiu*) I. (sensuri arhaice) 1. ture trimis să strîngă beilicul saū oieritul din țările române: ei cumpărau oile cu fiat adică cu preț hotărît de Pórtă (Fot. III, 229 și Drăgh. II, 181).

POP. 151: merge în Tarigrad la casa unui *saigiū*, anume Fotache. UR. III, 140 (d. 1792): cumpărătoarea oilor prin *saigiū* a casaibașilor. UR. III, 4 (d. 1799): *saingiu* ce va lua asupra tréba strîngerii oilor mumbaieli împărătesci în fie-care an; XXII, 294 (d. 1826): nu este slobod a vinde oile la alții de cât numai la *saigiū*; VII, 105 (d. 1827): silnica luare a *saingiuilor*.

2. omul stăpânirii însărcinat să numere oile pentru perceperea taxei (în cântecele dobrogene și oltene, unde vorba revine sub formele *saegi* și *saigén*).

BUR. 120: Dobrogén Tudor, *Saegi* Tudor. ȚAPU, 134: Ei, Tudore, Tudorel, *Saigén* Tudorel, Dobrogén Tudorel...

II. (sens modern) pl. obiceiū tradițional în Dobrogea: în nóptea spre Sf. Dumitru, mai mulți flăcăi, unul fiind îmbrăcat în haine de cadînă, se duc din casă în casă jucând și cântând din fluere și cavale (Bur. 26).

— **SAVIĞY**, *compteur*: autrefois, agent du fisc chargé de la perception de l'impôt sur les moutons Barb.

Termin primitiv fiscal care a îmbogățit apoi nomenclatura pastorală și a lăsat (mai ales prin formele derivate) urme în poesia populară.

saigesc v. a număra și confiscă oile (în poesia pop.).
TEOD. 671: Ca să haiducescă, Ca să saigescă; 672: Turme ce găsia, Tóte le scria Și le saigia.

saigie f. sarcina saigiului (în cântecele dobrogene).

TEOD. 670: C'acum mi-a venit și mie, Ca să plec în saigie.

saigit n. sens identic cu „saigie“.

TEOD. 671: Ș'acum am venit Pentru saigit.

***sai(n)gi-bașa** m. vâtaful saigiilor.

KOG. 233: l-aș surgunit și pe saingi-bașa, căci le găsise cărți de scria lui Constantin-Vodă, COND. 1693, p. 214: darul lui saingi-bașa după obicei.

Titlul lipsese în dicționare și în izvoarele istorice.

saivàn n. (și **săivan**) I. (sens arhaic) cort deschis, litt. umbrar.

NEC. 199: aș descălecat Impăria în câmp sub saivan; 264: un săivan a Pașei ce era întins, de descălecară cu toții, și Pașa și Antioh-Vodă și Leși. AMR. 157: sub Galata la câmp era saivanul întins. ISTR. 1715, p. 63: aș pus saivanul sus într'un del...

Var. (arhaice): **saivant** și **seivan**.

AMR. 173: viind Pașa s'aș împreunat sub saivant. GHEORG. 299: saivantul este întins pe malul Dunării. N. COȘT. 53: din sus de Tighina pe podiș, despre Nistru, acolo era întins seivanul Pașii și corturile. DUM. 19: p'ămfndoi ici-agalele Vezirului îi făcură bucați supt saivant.

II. (sensuri moderne) 1. adăpost de iarnă pentru oi, în Moldova.

2. în Dobrogea, magazie cu perete de gard saș de trestie unde se adăpostesc șirele de tutun pe timpul umed (Dr. Popovici, Tutunul, p. 96).

— **SAYVAN** (pers. sayeban „tente-abrit“), ombrage, tente ouverte (d. saye „ombre“); bulg. saivan „șopron“.

Ca și alți termeni analogi (cf. otac), saivan a dobindit în limba modernă sensuri speciale și locale.

salăfiu n. talisman purtat ca cingătoare (într'un basm muntén): vorba este o formă paralelă cu „siléf“.

CAL. 1895, p. 73: na acest cornișor de aur, el este salafiu meu, adică talismanul care mă ocrotesc, mă îndestulază și 'mi împlinesc toate dorințele.

salahòr m. I. (sensuri arhaice) 1. (la Turci) Comis împărătesc, rang inferior imbrohorului: el împlinia une-orî rolul lui schemni-aga, instalând pe noul Domn.

Kog. 211: Grigorie-Vodă Ghica, făcând mare alaiū la eșitul din Țarigrad, au venit la Moldova, orînduind și un *salahor* împărătesc ca să'l aducă la scaun; 229: cu mare alaiū, dîmpreună cu *salahorul* cel împărătesc care era orînduit, Const. Racoviță au intrat în Curtea domnescă. COND. 1693, p. 449: darul lui Osman-Aga, *salahorul* împărătesc, când au venit cu mujdăua pentru coconul Împăratului ce s'au născut. CRON. III, 440 (d. 1822): au venit un *salahor-efendi* și le au dat de scire boierilor.

2. (la Români) Comis domnesc sub ordinul rahti-vanului, cari mergeau la alaiuri cu bastoane în mână (Fot. III, 257).

COND. 1776, p. 76: doi *salahori* câte 20 lei unul. Doc. I, 550 (d. 1784): *salahori* toți călări cu semnele în mână. FIL. 346: sacagii domnesci și *salahori* cu bețele în mâini.

3. sătenii scutiți de dări și însărcinați cu întreținerea drumurilor și cu repararea cetăților turcesci.

N. Cost 53: Muntenii amū venise înainte de săpaū unii la șanțul cetății, alții căra la lemn; că Muntenii adusesese și *salahori*, iară Moldovenii ba, Ax. 169: j-au venit lui Nicolai-Vodă poroncă de au trimis numai *salahori*, ca să lucreze la Hotin. GREC. 351: să dea Const.-Vodă o mie de care și șapte sute de *salahori*. . . să curățescă pre marginea Nistrului păduri, crînguri. . . DION. 187: Pasvand au pus mulțime de *salahori*, din sarhatul Diului și din țară, de au făcut un șanț mare și adînc împrejurul varoșului; 201: cerut-au și *salahori* și bile să taie din păduri să-i le ducă la Diu, să întărescă cetatea; 221: au adus mulțime de omeni *salahori*, de i-au pus la săparea șanțului.

Var. (archaice): **sarahol** și **sarahor**.

DION. 176: au poruncit Vodă Mavroghene să mērgă Turcii cu *sarahori* și cu ciocănașii oanei din Măglaș, să strice o parte de zidurile mănăstirilor din pregiur, să nu se mai pōtă închide Nemții intrinsele; 183: afară din oraș, unde eră șanțuri mari de *saraholi* să-pate adînci.

II. (sensuri moderne) 1. muncitor cu ziua, mai ales la clădiri și la șosele.

GHICA, XIII: spoitori și *salahori* la ziduri.

2. (și *salaor*) în special, clăcaș (Glos. 513).

Doc. II, 317 (d. 1791): *salahorul* de iucru pe zi 40 bani. VULP. 11: când a fi la coptul lor, Imi ieū mândra *salaor*; 27: Maico, tu să te grăbesci. *Salahori* să-mi tocmesci, Cu sape, cu tîrnăcope.

— SALAHOR (pers. ser așor), palefrenier, écuyer du Sultan; corps d'écuyers sous les ordres du mirahor; habitants de villages chargés à la réparation et de l'entretien de quelque place forte (d. ser „tête“ și așor „écurie“); serb. saraor, mcr. salaora „om fără căpătăiū“, ngr. *σαρχόριδες* (cu sensul arhaic) Ham.

Interesantă scădere a sensului: „salahor“ designa la început o dignitate militară, străină și pămîntenă, sinonimă cu „imbrohor“ și corespunzînd bizantinului *Comes stabuli* (Connétable = Còmis); apoi pe subalternii

acestui, rîndași împărătesci sau domnesci; mai târziu, săteni scutelnicii cari îngrijiău de meremetul forturilor și în cele din urmă (singurul sens ce a persistat) muncitor cu ziua și clăcaș.

salahoresc v. a munci ca un salahor.

GANE I, 240: nu erați deprinși de cât să *salahoriți* prin țirguri.

salahorie f. 1. în vechime, muncă gratuită a sătenilor.

MUSTE 68: s'aă mai orînduit care pentru *salahorie*.

2. astăzi, muncă de salahor.

3. (**salaorie** și **saraolie**) în special clacă.

MARION II, 161: să-l scap de *salahorie*, De beilie și de robie,
VULP. 11: De cât la *salaorie*, Mai bine cu puica în vie. ȚAPU, 45t:
De cât în *saraolie*...

salahorit n. munca salahorului.

UR. V, 66 (d. 1823): 32 liudi pentru *salahorit*.

salavăt n. 1. (sens arhaic) mărturisirea credinței mahometane (Cant. Ist. ot. 140, 164).

2. talisman pe care se scria formula religioasă a Islamului (într'un cântec din Brăila).

TEOD. 621: Că inelul de-mi privia, *Salavatul* cunoscea.

— SALAVAT (pl. d. ar. salat „priere“), priere cano-
nique. V. Partea II: Alah!

salcâm m. 1. numele popular al acaciei (numită în Ardél „acaț“ și în Oltenia „dafin“), ale cărei foi se întrebuintează în medicina populară.

NEGR. I, 71: *salcâmi* slabi și subțirației ce nu sînt buni nici de foc nici de umbră. FIL. 64: se aburia cu cărămiți încăldite în foc și stropite cu apă de *salcâm*. DELAVR. 140: miresme de tei, de *salcâmi*. GHICA, 65: apă de *salcâm* și apă de pelin.

2. (adv.) dulcég: a vorbi mai *salcâm* (sens cunoscut p'alcuerea în Muntenia).

— SALKYM, grappe (flórea *salcâmului* avênd forma unei ciorchini); bulg. *salkym*, ngr. *σαλκίμυ.*, muguet.

salep n. (și **salip**) 1. feculă alimentară extrasă din tuberculele unor orchidee.

TARIF 1792: *salepul* oca 3 bani.

2. băutură sănătósă și ușóră, preparată dintr'însa cu miere și apă, în felul bozalei.

DELAVR. 206: póte c'ai vîndut *salip* la noi.

3. (sens arhaic) fig. otravă.

DION. 217: Mitrison vîdînd că va cădea în urgie împărătescă, s'aă adăpat cu *salepul* morții și aă murit.

— SALEB, salep, boisson préparée du salep; serb. rut. rus. salep; sp. fr. salep. Despre celelalte băuturi din Orient (§ 88).

salepgiū m. vîndător de salep.

FIL. 29: bragagii și *salepyi* arnăuți.

— SALEBĞI, qui prepare ou vend du salep.

saltanăt n. pompă, suită, sinonim cu „alaiū“.

a. la vechii scriitori:

BELO. 349: Căci fiind ciocoiū de curte, făcea haz de *saltanăt*. VĂC. 276: Mustafa-Pașa, aflându-se Vezir, trecu cu grabă în seraiū și scōse după nobetul *saltanatulū* pe Sultan Osman III și-l sui în tahtul împărețesc. FIL. 270: asta este casă de boieri de protipendadă, e *sultanat* domnesc.

b. în basmele muntene:

CAL. 1875, p. 22: porni împreună cu tot *saltanatul* de slugi; 1883, p. 52: în sfirșit plecară însoțiți de o mulțime de slugi, ostași și căruțe încărcate cu haine și merinde, curat *saltanăt* împărețesc; ib. 61: după aceia plecă într'ale sale cu *saltanăt* mare; 1895, p. 25: a nu mai lua parte la nici o petrecere și *sultanat* împărețesc; ib. 34: nunta se petrecu cu mult *saltanăt* și mare paradă.

— SALTANAT (ar. saltanet „puissance, souveraineté“), magnificence, pompe, somptuosité; bulg. saltanat, serb. saltanet. V. alaiū și dandana.

saltea f. mindir de lână.

1. de ședut jos, după moda turcēscă; locuțiuni: „a șede pe saltea“, a trăi fără grijă; „a pune sub saltea“, a da uitării; „de pe saltea“, fără muncă.

DION. 188: l'aŭ poftit [agalele pe capigiū] pe *saltea*, dându-i cafea, ciubuc și dulcēță. CRON. III, 445 (d. 18:2): în odaie la Reiz-Efendi, aŭ aflat pe Domn ședend pe *saltele* jos unul lângă altul.

2. de așternut pentru dormit.

KOG. III, 296: Pe o *saltea* la pămînt, Unde nu-i trecea nici vînt. BELD. 342: Și nōptea douē *saltele* să-i așternă de culcat. UR. XVI, 277 (f. de z. 1797): douē *saltele*, una de atlas și una de cit. REV. II, 240 (f. de z. 1817): o fața de *saltea* de cit; 334 (f. de z. 1821): *saltele* de cit cu pernele i feșele lor. AL. T. 500: cutii și *saltele*. CR. I, 117: *saltele* cu puf, perini moi. GANE II, 58: un strat de fin fu aședat în loc de *saltea*. FIL. 153: *saltele* de lână acoperite cu chilimuri vėrgate. STĂNC. Gl. și Pov. 186: în pat *saltele*, plapămii și perne de puf. CAN. 86: Și mi-i perna de ciulină, Și oghialu-i de pelin, Și *saltea*-i de suspin.

-- ȘILTE (selte), matelas rempli ordinairement de coton; bulg. serb. șilta, alb. șilte, ngr. σιλτές, petit matelas. Vorba pōte veni și din neo-grēca (§ 21).

samaniū a. galben deschis (litt. de colōrea paiului).

REV. II, 240 (f. de z. 1817): o boiama *samanie* cu bibilurē de mētase. DELAVR. 247: fecioră cu perul ca un așur *samaniū*. REV. N. I, 339: o broșă *samanie*.

— SAMANI, couleur de paille, gris jaunâtre (d. saman „paille“). Vorba e specială Munteniei.

samsar m. mijlocitor la vîndări și cumpărări.

AL. T. 48: pomenise *samsaru* de măslina. BASME IV, 136: luându-l drept un *samsar*, cunoscător de vinuri.

Var. (mold.): **simzar**.

AL. T. 48: vre un posesoraș, sau vre un *simzar*.

— SIMSAR (ar.), courtier, censal; bulg. serb. samsar, mcr. simsar (cf. it. sensale, fr. censal).

sămsăresc v. a trafica.

JIP. R. Sat 32: *sămsăresc* interesele țării.

samsarlic n. 1. meseria samsarului.

2. beneficiu dat samsarului.

— SIMSARLYK, état et office du courtier; courtage.

samsôn m. nume de câine, dulău.

GR. ALEX. 322: *Samson*, dulău de curte, că lătra foarte tare...

Var. (archaice): **samsun** și **sampson**.

CANT. Ier. 19: *samsun*, coteiu mare și foarte virtuos, carele pe urs biruesce; 316: în fundul mării de m'aș cobori, acolo sînt dulăii în munți cotei, în deluri copoi, în câmpii ogari, în stuhuri *sampsoni*.

— SAMSUN, chien de Samsoun (ville de l'Anatolie), chien de chasse, dogue; ngr. *σαμόνι*, dogue.

samur m. și n. 1. (pl. *sumuri*) soiū de jder din Siberia cu pērul foarte fin (*Mustella zibellina*).

2. (pl. și *sumururi*) blana sa, neagră și lucioasă, foarte scumpă: samurii constituiau bogăția costumului boieresc de odinioară părțile cele mai căutate erau spatele (făgar), pantecele (nafea) și piciorele (pacea).

KOG. III, 223: Domnul îmbrăcând pe Divan-Efendi cu blană de *samur* și pe boieri cu feregele și cu căftane. TAR. 1792: sorocul de *samur* ce vin din țara ungară... *samur* bun de Rusia... *samur* ce es din Lehia rusă, mai proști... *samur* de Beciu... pantece de *samur*, cōde de *samur*, furda de *samur*... VĂC. 289: Prințipul Kaunitz mă întrebă de ce preț sînt *samurii*. DION. 189: acele două blane de *samur* poclon după cuviința slăvimii tale. BĂLC. 256: stofe țesute cu aur și argint, *samururi* frumoase. OD. I, 101: contoșul Domnului e deschis la piept și lasă să se vață o scumpă blană de *samur*; 112: o țurcă de *samur* cu surguciu; 131: blănuri de jder, de rîs și *samur*. FIL. 25: acum înnotă în atlasuri, catifele și *samuri*; 140: gugiumanul de *samur* cu fundul alb.

Cu acest sens și în poesia populară.

AL. 121: Blană lungă, mōle, Cu *samur* în pōle. BUR. 107: Blănuri de *samur*, Ghiuluri de mētasă...

— SAMUR (pers. semmur), zibeline servant à faire des pelisses; bulg. serb. rus. *samur*, ngr. *σαμόρι*; sp. zamarra, fr. simarre. De aceeași origină ar fi (după Miklosich) sinonimul „sobol”: rus. pol. sobol, germ. Zobel, it. zibellino. Despre celelalte blănuri (§ 84).

samurache m. nume de câine (cu pēr neted ca samurul).

GR. ALEX. 332: Cățelul *Samurache* ce ședea la o parte...

***samur-calpac** n. căciulă de samur purtată de Domni și de boierii cei mari.

— SAMURKALPAK, id.; bulg. samur-kalpak.

sânchi adv. (și *sanche*) cum s'ar țice.

AL. T. 115: nisce patrioți fără posturi se încercară a face *sanche*... o revoluție. CR. I, 84: m'am dus pe coclauri să-ți aduc, *sanchi*, copii de suflet. BOGD. Com. 15: am trimis pescii grecului pentru două carbóve... *sanchi* present.

— SANKI (litt. pense que), comme si, comme qui dirait; bulg. sanki „ca și cum“. Despre particule (§ 25).

sanchiă a. posomorît, sinonim cu „posac“.

KIK. I, 1: posaci și *sanchi*.

— SANKI (ar. sankit), taciturne, silencieux.

Vorba circulă în Muntenia.

sandâl n. 1. un fel de lemn originar din India.

TARIF 1761: *sandal* oca 1 pol leu vechiit.

2. luntre lungă mai ales în cântecele pop. (și *zandal*).

Ist. 1715, p. 122: aŭ alergat cu *sandalurile* de-î aŭ luat în galióne. AL. 116: La Brăila 'n vale Șapte bolozale și șapte *sandale*. TEOD. 643: Carcă-mi-se, 'ncarcă Două-trei *sandale*. TAPU, 87: Nouă galaóne, Două-trei *sandale*... BUR. 107: Două-trei *sandale* Ș'un caic mare; 110: In *sandal* a pus'o și cu el a dus'o; '84: Primblă-mi-se, plimbă, In *sandal* de alamă, Pe boaz de mare.

— SANDAL (ar.), bois de sandal, barque, chaloupe; bulg. rus. serb. sandal „luntre“, ngr. σανδάλι.

sandâl n. un fel de metăsică sau taftă.

UR. XI, 225 (d. 1745): un polog *sandal*. TARIF 1792: *sandal* frâncesc cotul 3 1/2 bani, *sandal* de Țarigrad și de Hiŭ 90 bani. Doc. II, 408 (d. 1792): o umbrelă de *sandal*. OD. I, 421: zăbun de *sandal* de Veneția cu fețe.

— SANDAL (ar.), taffetas, étoffe de demi-soie; serb. rus. santal, ngr. σαντάλι; sp. sándalo, it. zendalo, mlat. sindalum (d. ngr. σανδών), de origină egiptenă.

sânduc n. (și *senduc*) ladă, sinonim cu „sipet“.

KOG. 273:... în *sânduce* n'aŭ șórecii ce s'apuce. DCM. 98: do-bîndiră Rușii 3 *senducuri* pline de săbii. TARIF 1792: table de Veneția mici, *sânducul* de șése sute 90 bani.

— SANDUK, coffre en jonc recouvert de cuir; cum. sunduk „arca“; bulg. serb. sanduk, rus. pol. sunduk, alb. senduk, mcr. senduche, ngr. σαντούκι.

sânducel n. lădiță.

Ist. 1715, p. 98: cu oglingiórele, *sânducelele* cu steclișórele...

sangiac m. ispravnic la Turci (V. Partea II); sub forma *sangép*. vorba revine într'un cântec oltén.

TEOD. 587: *Sangiacul* când auđia, Cinci sute de turci pornia. TAPU, 208: Un arap *sangép*, Negru și buzat. .

sângeclesc v. a jăfui (într'un cântec dobrogén).

TEOD. 678: Să mă lasi sa *sângeclesc*, Că n'am hal să mă trăiesc.

Vorba derivă din „sangiac“: administrațiunea a-

busivă a acestor ispravnică a dat naștere sensului peiorativ al verbului românesc.

săpă f șoldul calului (în Moldova).

CANT. Ier. 174: cōda pāunului, cea rotată, nu despre *sapa*, după obiceiul tuturor dobitócilor... AL. 106: De-adăpat cu ce 'l adapă? Tot ce lăptișor de iapă, De și-l face lat pe *sapă*.

— SAP, manche; serb. sapi. Despre nomenclatura calului (§ 94).

sarailie f. (și *seralie*) plăcintă învîrtită cu fidea, miere și zahăr (Glos. 519).

NEGR. I, 236: iaurt, *seralîi*, baclavale, plăcinte, învîrtite.

— SARAILY, appartenant au palais (saray lokmasy „friandise du sérail“); serb. sarailiia „din Seraievo“, sarailika „un fel de mere“.

saraiū n (și *seraiū*) I. la Turci: 1. palatul Sultanelui său al Hanului.

a. în literatura istorică:

CANT. Ier. 397: *saraiūl* împărătesc și haremul, casele muieresci. NEG. 197: l-au dus la *saraiū* de l-au îmbrăcat împăratul cu caftan de Domnie, de l-au pus Domn în Moldova în locul Ducăi-Vodă. MUSTE, 11: aū luat pre Dōmna lui Grigorie-Vodă cu tōtă casa sa și averea în *saraiile* împărătesci să-l turcescă. OD. I, 151: Chiajna își câștigase apărătorii chiar în sînul *saraiului* împărătesc.

b. în cântecele populare (și sub forma *salaiū*):

AL. 106: Pe Sērb iată că 'l zăria, Din *saraiū* de la zăbrea; 179: La *saraiūl* Hanului, Cumnatul Sultanului. TROD. 67i: La *saraiū* că mi-l chema și din gură 'l întreba. ȘEP. III, 43 (conăcărie): Ca s'o mute peste plaiuri La a d-sale *salaiuri*.

2. palatul marelui Vizir său al unui Pașă.

M. COST. 298: aū mers a doua di toți boierii și glōtele la gazda lui Moisi-Vodă și de acolo la *saraiurile* Vizirului, de aū luat caftan de Domnie. DION. 185: aū împregiurat *saraiūl* Pașii

3. fig. Împărăția turcescă (sens literar).

FIL. 130: țara întrégă geme sub biciul și caznele omenilor domnesci, numai ca să satur lăcomia *Saraiului*.

II. la Români: 1. palatul Domnului (în Bucuresci, în Iași sau în Țarigrad).

AMR. 148: Șerban Spătarul frate-sēu a dis, că va face pod de pungi de la *saraiūl* muntenesc până la Vezirul și tot îi va face pe voie. AX. 124: mers'aū și a doua di ciauș-bașa la *saraiūl* cel de la Fănar a lui Nicolai-Vodă; 150: după ce aū luat pe Craiul, îndată aū început a jăcui ce mai rămăsese în *saraiūl* Craiului. KOG. 129: satul Terapia unde aveai Drăcescii două case minunate alături *saraiuri*. AL. T. 101: când se trezia Măria sa, el striga prin *saraiū*...

2. în special, palatul agenților români la Constantinopole numit obicīnuit „Bogdan-saraiū“ sau „Vlah-Saraiū“ (V. Partea II).

COND. 1693, p. 659: Dumitrașco Vērzaul care este ispravnic la *saraiūl* țării, la Țarigrad.

3. palat în genere.

N. Cost. 55: l-au ridicat cu totul pe Antioh-Vodă și l-au dus înuntru în Tighinea și l-au așezat la un *seraiu*. DION. 169: dându-i și o celate spre a lăcui într'însa, în cele mai alese *saraiuri*, adecă palaturi; 218: i-au dat [lui Ipsilant] și un *saraiu* de lăcuință. FIL. 168: o să mi fac o pereche de case să le întrecă pe ale Armașului; *saraiuri* bre! nu glumă.

4. (sens arhaic literar) fig. locaș desfătător.

VAC. 276: Sultanul Mahmut și-a dat sfinșitul, trecând la *saraiul* cel de trandafir din cealaltă lume.

— SARAY (pers. seray), palais: alb. bulg. serb. sarai, rus. sarai „grajd“ (cf. dam), pol. seraj, ngr. *σαράϊ*; sp. serallo, it. serraglio, fr. séraill. V. Partea II: saraiu-bașa și saraiu-divan. Despre divisiunile palatului domnesc (§ 55).

sarariu a. gălbuiu (la boiangiul din Mehedintii)- IONESCU, 694: cu vitriol se face colorea... fisticie și *sararie*.

— SARYLY, jaunâtre, (d. sary „jaune“).

sarmă f. 1. cocoloș de carne tocată saū de orez învelit în foi de viță saū de varză.

CR. I. 29: face ea *sarmale*, face plachie, face alivenci. GHICA, 76: Costachi bucătarul nimeria foarte bine *sarmalele*, ihnelele, ostropăturile etc.

2. fig. în locuțiunea „a toca carnea sarmale“, a o tăia în bucățele, a sfășia pe cineva.

S. NAD. 147: mușcă mai iute, că-ți toc carnea *sarmale*.

Vorba revine în cântecele oltene.

ȚAPU, 203: Făie d'o *sarma*, Cine 'mi tîrguia? 434: Verdicia treî *sarmale*. Ș'am o mândruță la vale.

3. fig. gălușcă (cf. hap).

BOGD. Com. 31: când ți-oî arăta contul, ai să înghiți *sarmaua*.

— SARMA, boulette enveloppée dans des feuilles de vigne très fines (d. sarmak „envelopper“); serb. sarma, ngr. *σαρμας*, ung. szárma.

sarmăluță f. la pl.: sarmale mici acoperite cu iaurt.

BOGD. Com. 208: să am și eu parte de borș și de *sarmăluțe*...

satară f. I. (sensuri arhaice) 1. exactiune, imposit ilegal.

NEC. 235: scöse orînduele multe și *satarale* și hârtii și fumărit. ORĂȘ. II, 132: venim să ne plângem d'astă *satară*.

2. execuțiune judiciară.

DION. 168: au pus *satară* de bani pe Mitropolitul și pe episcopii și pe boierii, încă și pe neguțătorii cei mari; 192: au dat oi, vaci, orez, grâu și bani *satară*.

II. (sens modern) fig. belea, bocluc neașteptat.

CAL. 1881, p. 37: baba începu iarăși să tocăne pe vladul de bărbat, ca s'o scape de *sataraua* proclerului de băiat. [sp. Rev. I, 454: cade *satară* în spinarea omului.

— MUSADERE (ar. mūsadere), confiscation. Vorba face parte din vechea terminologie juridică (§ 71).

satara-belea f. sarcină ce cade pe neașteptate.

ORĂȘ. II, 60. *satara-belea* 'n spinare 'ți cădu ca din senin.

satir n. 1. secure (mai ales de calău).

BĂLC. 32: gădea cu *satirul* în mână se apropie de osîndit; 113: îl apără într'o bătaie, tăind mai mulți dușmani numai cu un *satir*. OD. I, 65: amîndoi purtau la brîu *satir* și jungher.

2. cuțit mare de tocat carnea.

ISP. 202: țiganul se aruncă cu *satirul* de la bucătărie și-i taie capetele; 256: țiganul arată cu mândrie *satirul* plin de sînge și-lai-nele stropite.

3. (ironic) sabie.

AL. T. 926: Măi, ședî binișor că scot *satiru* și te hăcuiesc! 1119: vë poroncesc în numele meü să puneți *satirele* 'n tēcă.

— SATYR (ar. satur), grand couteau de boucher, coutelas de bourreau; alb. bulg. satyr, ngr. σατύρι

satiraș m. soldat înarmat cu satirul.

FOT. III, 311: patru *satirași* câte 10 lei fiecare pe lună. FIL. 29: *satirași* 'și curățaü armele.

Formă corespunzënd lui SATYRĂȘ, aide-boucher

* **satirgi-bașa** m. căpetenia satirașilor.

FIL. 106: jidclii sub comanda marelui *satirgi-bașa* al Cămărășiei.

Titlu militar ce lipsește la Hammer și d'Ohsson.

saxană f. 1. (arch. *saxanea*) sarcină, samar (litt. cal de samar): cu acest sens mai ales în poesia populară.

AR. 45 (d. 1821): doi țiganî cu două *saxanele*. ISP. 212: se hotărî și el a se duce acasă cu *saxanaua* [bufnița] în spinare și o luă la drum. TEOD. 677: Nu scii tu C'ai mai avut *Saxanale* cu parale. CAL. 1874, p. 64: Mărimea de 5 oca Mi ți-o pörtă *saxana*. VULP. 18: La grajd de piatră intra, Pe cioca că-i o scolea, *Saxanaua* i-o punea. ȚAPU, 214: Trăgea măciuca de la *saxana*, Care venia 17 oca...

Vorba figuréză în proverbul muntén [Isp.]: *pirpiri cosac saxana bricéğ* (litt. ușor ca un cosac și greü ca un bricéğ), ce se dice despre un om scăpétat și golan.

2. **sarsana**, fig. ceva greü și nesuferit.

3. (adv.) gol pușcă.

CAL. 1881, p. 80: se lăsară toți *saxana*, cum i-a născut mă-sa.

— SEKSANA (ar.-pers. seyis-hane), cheval de charge du voyageur, bagages ou effets d'un grand personnage; bulg. seiksana, serb. sexana.

Vorba e specială Munteniei, ca și formele-ï derivate.

desăxănez v. a scóte saxanaua saü samarul.

ȚARA N. II, 194: Sub copaciü cum se vedea, Un măgar *desăxăna*.

însăxănez v. 1. a încărca, a împovăra (vorbînd de cai saü de măgarî).

ȚARA N. II, 194: Scobor vr'o 5 măgăruși Cu dėsagi *însăxănași*.

2. a încărcă, în genere.

ISP. 378: se întorse cu mai mulți ómeni *însăxânași* cu bucațelele foisorului. LD. B. Sn. 12: așa *însăxânată* cum era, biata împărătesă cea tînără răsbatu vâile. CAL. 1881, p. 71: plécă *însăxânată* cu lucrurile spre câmp.

saxie f. ghiveciú de flori (mai ales în Oltenia).

FÓIA IL. I, 279 (ap. Rudow): *saxia* din care să depártăm rímele.

— SAKSY, vase de terre pour y planter des fleurs (d. Saxa „Saxonia²“); bulg. serb. saksîia.

schèle f. (și *schele*) 1. port (mic), sinonim cu „liman“.

a. în literatura istorică:

DION. 166: deschidându-se tóte *schelele* hotarelor împregiur.

TARIF 1792: lánă țigae ce vine din țara turcescă să pláléscă la *schele* pe unde va intra în țară la 100 de bani 3 bani. UR. XXII, 312 (d. 1826): marfă câtă sē va afla descárcată la Galați pe malul Dunării, adică jos la *schele*. DUM. 35: Zmirna, oraș de Anadol... mare *schelă*.

b. (și *schilá*) în poesia populară:

CARANF. 34: Drumul Țarigradului, La *schelea* Impératului. BUR.

124: In drumul spre Țarigrad, In *schele* de Impérat... ȚAPU, 84: Cam la vadu Brăilii, Cam de din josul *schilăi*, Turcii, frate, se opriau.

2. podiș de lemne pe care lucréză zidarií.

AL. T. 1573: s'ó prăbușit *schelea!* 1576: acu șese luni, a cădút de pe *schele* bietu Ion teslariú. GHICA, 151: zidire înfășurată încă în feșele *schelelor* pe cari lucraú meșterii pietrari. CARAG. II, 57: *schelele* merg până 'n capétul binalii. ȚAPU, 26: Dar Manole ce'mí făcea, Pe *schilá* sus se suia, In drumul Vilaii se uita.

3. podélá în genere.

ISP. 373: a pune trupul cei fără cap în mijlocul pieței, pe o *schelă* cu trei trepte.

4. fig. fundament (sens exclusiv literar).

EMIN. 31: Suind, palid suflet, a norilor *schele*.

Var. (archaică și literară): **eschele**.

DUM. 53: vinând și omorînd pe *eschele* pe făcétorii de rele.

— SKÈLE (eskele), échelle, débarcadère, port, échafaudage [d. it. scala, ngr. σκάλα (cf. N. Cost. I, 51: limanuri saú *scale*... 451: Astrahanul, cea mai bogată *scală* pe Marea Caspie]; bulg. skela „port, trecétóre, grindis“, serb. sčela, mer. schele, ngr. σκέλε.

Din cei doi termeni nauticii, *schelă* și *liman*, primul a pierdut aprópe cu totul sensul maritim, iar al doilea îl conservă numai ca accepțiune figurată.

schimbeà f. la pl. droburí de miel.

Doc. II, 301 (d. 1792): *schimbele* 3 po bani 6.

Vorba figuréză în locuțiunea „a mânca schimbeua“, a se pírli într'o afacere (Zanne IV, 116).

— IŞKEMBE (pers.), tripes de bœuf ou de mouton; bulg. serb. şkembe. Termin de cásapie (§ 105).

schîngiû n. chin, tortură.

NEGR. I, 311: cuptoraş în care se inferbîntău uneltele *schîngiuilor*.

— ISKENGE (pers.), torture, question; ngr. *σχευτζέσ*.

Vorba e o inducţiune ulterioară din „schîngiuiesc“.

schîngiuiesc v. (şi **şchîngiuiesc**) a chinui, a căzni.

COND. 1776, p. 36: Ūcigaşi şi jacaşi ce se fac cete şi umblă prin ţară ucigînd, jăcuind şi *schîngiuind*. AL. T. 236: bate-mă... *schîngiuiesce-mă*... tot am să mor odală; 1618: unul *schîngiuiesce* ómenii, altul necinsteşte femeile. CR. I, 60: aû tãbãrit cu toţii pe dînsul şi l'aû *schîngiuit* după placul lui Dãnilã. XEN. 65: *schîngiuiesc* ţãranii într'un mod cumplit. GHICA, 288: nici nu omora, nici nu *schîngiuia*, nici nu jãfua. BOGD. Pov. 134: dór nu eşti noţ de codru sã *şchîngiuiesc* ómenii de giaba!

Vorba revine şi în cãntecele populare.

AL. 259: Şi mē iē la *schîngiuit*. Cã nimic nu i-am cosit. TEOD.

88: M'o bate, m'o *schîngiuu* Şi tirla mi-o risipi.

Formaţiune verbalã corespundēnd turcului ISKEN-
ĖELEMEK „torturer“ şi ngr. *σχευτζέσω*.

schînguire f. torturare.

AL (Negr. I, XIV): *schînguirea* ţãranilor şi a ţiganilor fãcea parte din obiceiurile dîlnice.

scrum n. materie nēgrã ce rēmane din ceva ars.

AL. T. 116: regia tutunului din care s'a ales numai fum şi *scrum*. BOGD. Pov. 229: într'o clipã s'a prefãcut în cenuşã şi *scrum*. ISP. 355: friptura se fãcuse *scrum*. ŢAPU, 212: De tumul odãii, De *scrumul* cãldãii.

— KURUM, suie (cu protesa unui s: § 21); alb. şkrump, mcr. scrum, ung. korom.

O formã secundarã, **ascrum**, a face scrum, revine în Sinaxarul lui Dosofteiu (110^a: ş'aû opãrit de aû *ascrumat* ş'aû ars buruianele...)

sefertàs n. serviciu pentru transportul bucatelor (litt. tas de drum). Vorba se aude în Muntenia (Polysy). Doc. II, 405 (d. 1790): un *sefertas* mic. TARIF 1870: *sefertas* de table de fier.

— SEFER TASY, espèce de garde-manger de voyage (d. ar. sefer „voyage“ şi tas „tasse“).

sefterea f. (şi **safferea**) plantã cu sucul amar (*Fumarica*). Vorba e specialã Munteniei.

OD. III, 173: pojarniţã şi *sefterea*...

— ŞAHTERE (pers.) fève du roi fumeterre (d. şah „roi“ şi ter „humidité“); ngr. *σαφτερέσ* (§ 102).

seiz m. rîndaş domnesc.

COND. 1776, p. 77: al doilea *seiz* 5 lei pe lunã. FOR. III, 308: patru *seizi* ai grajdului domnesc cãte 20 lei fie care pe lunã. NEGR. I, 277: judeţele se ocãrmuiaû de caicciî şi *seizi*. BĂLC. 401: opt *seizi* duceaû de frîu opt cai acoperiţi cu şele preţioase.

— SEYIS (ar. sayis), palefrenier; bulg. serb. seiz, ngr. σεΐης. Vorbă semi-literară.

***seiz-başa** m. (şi **saiz-başa**) vătavul seizilor.

GHORG 324: pe lângă comis, *seiz-baş* şi alţi seizi şi comişei şi ciohodari. Doc. 1776, p. 77: *seiz-baş* 10 lei pe lună. Doc. IV, 516 (d. 1795): 7 lei emiclicul *saiz-başii*. Fot. III, 308: *seiz-başa* turc câte 30 lei pe lună, *seiz-başa* rumân câte 40 lei.

— SEYIS-BAŞY, chef des palefreniers: serb. seizbaşa.

selamèt n. l. (sens archaic) scăpare, mântuire.

BELO. 409: *salametul* lor, le dice, este a se închina; 432: Cu copii şi cu rudenii la *selamet* n'a e. j. ZIL. 67: nici un *selamet* altul nu găsece. Doc. III, 522 (d. 1787): au trecut cu *selamet* fără de nici o poticnelă.

II. (sens modern) fig. sfârşit rău, ruină desăvârşită (cu var. **selemet**, **silimet** şi **zelemet**).

AL. T. 1232: când te-a ruina ginere-tău... Pe mine! el să mă scotă *silemet!* FIL. 86: putem în scurt timp să-l scotem la *silimet*. ORĂŞ. I, 33: şi ca mâine românia o scotem la *selemet*; II, 4: de vreî dar să duceţi tréba, să eşiţi la *selemet*. MARION 1593, No. 36: nisce daraveri próste îl duseră la *zelemet*; 1896, No. 41: unde o s'ajungă cu atâta bătură?... la *zelemet* şi pe urmă la balamuc.

— SELAMET (ar. santé), securité, sureté; bonne fin, bon résultat; serb. selamet „pace“, alb. selamet „fericire“, ngr. σελαμέτι, scăpare.

Sensul figurat al vorbei e propriu limbei române.

***serdar** m. l. la Turci (şi **serdar-aga**) comandantul ienicerilor într'un district.

CRON. III, 438 (d. 1822): la Şumla conacii i-a dus la conac la casa unui *serdar-aga* turc.

II. la Români: 1. în Moldova, comandantul călărimii din ținuturile Orhei, Lăpuşna şi Soroca, destinată să apere graniţele dintre Prut şi Nistru de năvălirile Cazacilor şi Tătarilor: Serdarul venia în rang imediat după Hatman, generalul cavaleriei moldovenesci (Cant. Mold. 80; Ist. ot. 508; Drăgh. I, 84 şi Bălc. 677).

N. COST. 40: au trimis Constantin Duca-Vodă söl în ţara leşescă pre Ión Costin ce au fost *serdar*. NEC. 198: Alexandru Buhuş ce era pre acea vreme *serdar*. AMR. 164: Iordachi *serdarul* cu toţi Lăpuşnenii şi Orheeni şi Soroceni, Lupul *serdarul* de mazilii cu toţi mazilii. CANT. Ier. 186: şoimii ca hatmanii, ulii ca *serdarii*, cornii ca căpitanii pe dinaintea glótelor şi a bulucurilor se primbla.

Var.: **sardar** şi **sërdar**.

N. COST. 303: Matei-Vodă au venit până la marginea ţării sale şi de acolo au primit un *sardar* al söl cu oşti. NEC. 230: viind aice în ţară Cantemir şi slujind bine, l'au pus căpitan mare şi apoi a fost şi *sardar* şi mai pe urmă au fost şi Clucer mare. UR. VI, 402 (d. 1741): despre partea *sardarilor* făcându-se multe rele şi jafuri sa-lahorilor şi cărauşilor...

2. în Muntenia, căpitanul menzilorilor și îngrijitorul conacelor: avea sub el o cétă de oșteni, salahorii și carele de proviziuni (Fot. III, 292 și Tunusli, 110).

3. rang de boierie de a doua clasă.

NEGR. I, 72: vădând că cere pe fică-sa un Postelnic, pe dînsa față de *Serdar!* AL. T. 409: plecăciune, arhon *Sērdar!* tot la agie ești? 740: *Serdarul* Pipirig mă însciițeză, că are să vie la soupé. FIL. 178: Domnitorul onoră pe Gheorghe cu rangul de medelnicer, care mai în urmă îl schimbă treptat până la cel de *Serdar*. GHICA, XIV: *serdar*, căminari și cluceri mari... VULP. 80: Că mai are o față mare Și mi-o cere *Serdar* mare.

— SERDAR (pers.), commandant des janissaires d'un district, général (d. ser „tête“ și dar „qui tient“); bulg. serb. *serdar*, ngr. *σερδάρης*.

Vorba a jucat la noi, în special în Moldova, un rol mai important de cât în Turcia: ea și mînșinu însemnătatea până veni în rivalitate cu „Aga“, care se înalță treptat în paguba *Serdarului* (V. agă).

serdărarit n. glôba vitelor ce intrau prin vii în județul Rîmnice (venitul *serdarului* în Muntenia).

FOT. III, 294: două-sute lei de la *serdărarit*...

serdăresă f. nevasta *serdarului* (boierinaș).

AL. T. 740: *serdăresa* are nisce ochi...

serdăresc a. ce ține de *serdar* (ca rang militar).

Doc. IV, 516 (d. 1795): polcovnicul *serdăresc*.

serdărie f. starea și dregătoria *serdarului*.

MUSTE, 29: Dimitrașco-Vodă l'aă suit [pe Cantemir] la boierie mai mare, la *serdărie* și clucerie. COND. 1776, p. 81: *serdăria* ot Lăpușna, Orheiă... polcovnicul *serdăriei*... Doc. III, 200 (d. 1788): pe tine te cinstim cu dregătoria *serdăriei* cei mari.

Formă originală și paralelă cu „serda(r)lic“.

serda(r)lic n. sens identic cu „serdărie“.

COND. 1698, p. 671: 265 tal. s'aă dat pentru *serdalicul* lui Domnuș-Aga ot Dîrstor.

— SERDARLYK, dignité de généralissime.

Tóte aceste forme secundare, odiniórá populare, aă dispărut odată cu desființarea rangurilor către mijlocul acestui secol.

serpengea f. numele popular al antraxului (Glos.).

— SERPENŢE (pers. päume de la main), abcès, anthrax (d. ser „tête“ și pençe „griffe“).

sic! bine ți-a făcut! așa 'ți trebuie! „a da cu sic“ a necăji pe cineva la o pățelă (repețind vorba „sic“).

CAL. 1883, p. 40: toți începură să-i dea cu *sic*. BASME II, 127: *sic!* așa 'ți trebuie, dîse fata rîlând... R.-Cod. 287: *Sic, sic, sic*; surată, fa, Că nu te ia pe tine și mă ia pe mine.

— SYK, serré, gêné (sykmaq „presser, tourmenter“).

sicăiū v. 1. a da cu sîo, a necăji într'una: nu mă mai *sicăi* atăta!

2. fig. a nu rămânea locului, a se agita.

ISP. 258: se tot *sicăia* pe scaun de neastîmpăr și de frică.

sichimeă f. secătură: *sichiméua* de ginere.

2. adv. într'o dóră, cum o fi ...

MARTON 1892, No. 30: și deci *sichimea* ... cum mi-o fi sorțit!

— SIKIME (litt. à mon tel), mon *dédain*. Vorba face parte din graiul mahalagiilor.

siciū n. partea arșicului care stă pe pămînt.

ISP. Juc. 87: la cine cade arșicul *siciū*, ia armășia.

— SYK, compact. Despre jocul în arșice (§ 42).

sictir! int. înjurătură trivială turcescă: la naiba! „a da cu sictir“, a înjura obscen, a sudui.

UR. XIV, 247 (d. 1823): la acest răspuns al meș el mi-aŭ adaos cu dispreț: hai *sictir*, ghiaur! ORĂȘ. II, 21: Și marele Vizir, Cu marele mușir, Le-a dat câte-un *sictir*; 150. Căci nu veia guvernul, ca bietul mosafir, In loc de ișala, plecând, să-i dea *sictir*.

Vorba revine în cântecele oltene.

ȚAPU 49: Și [Vlaicu] în urmă o judeca: Ai *sictir*, curvă, cătea, Ți-ai omorît pe Ōncea; 79; Banudin gură striga: *sictir*, păgân, d'acilea, Că tu ești ture Medin-Pașa... 135: Măi, țarane, tu ești bét! — *Sictir*, ciocoiū gulerat...

— SIKTIR! imper. pasiv d. siktirmek (sikmek „cohabiter“ d. sik „membre viril“); mcr. sictir! Despre înjurături (§ 44).

sictiréla f. suduitură.

sictiresc v. a da cu sictir, a-l goni înjurându-l.

ȚAPU, 120 (d. Teleorman): Domnia când catîrii vedea, Pe Stanca mi-o *sictiria*, Iar Stănceuța când audia, In cucie se punca.

sidéf n. materie albă, tare și lucioasă de la unele scoici: din sidéf se fac nasturî, mănere de cuțite etc.

Doc. II, 405 (d. 1792): nisce mētānii de *sidef*. AR. 46 (d. 1821): o pușcă numai *sidefuri*. OD. I, 130: fusul de *sidef* nu i se mai întorcea întro degete; 132: pistólele ghintuite, lucrate în Veneția numai cu sîrmă de argint și cu *sidefuri*. FIL. 154: săbiū turcesci cu mănerele de *sidef*. DELAVR. 165: pistóle cu plăsele de argint și de *sidef*. ISP. Juc. 28: copiii se jucuū cu nasturî de *sidef*. BUR. 103: Légān māndru și frumos, Lucrat cu *sidef* și os.

— SEDEF (ar. sedef „coquille“), nacre de perle; bulg. serb. *sidef* (sedef), mcr. *sidefi*, ngr. σιτρίτζι. Despre celelalte minerale venite din Orient (§ 103).

siléf n. (și *siléh*) chimir de ținut pistólele.

REV. II, 413: încinsei un *siléf* și 'mî pusei pistólele în brîū. GHICA, 849: Hioglu purtānd la piept un *siléf* bogat de arme; 415: încins cu un *siléh* roșu cusut cu fir.

In cântecele populare (și sub formele *seléf*, *silép*).

R.-Cod. 224: Ia lépādă-ți armele, *Siléf* cu pistólele, Să-ți mai

lungim ȳilele. AL. 43: Tu ai galbeni la chimir, Eu am un *seléf* cu fir și în *seléf* un iatagan, Ce mă scapă de alén; 131: La *seléfu*-i se pleca, Pistólele-i le-apuca; 258: *Seléful* cu armele, Armele cu glónțele! TEOD. 505: Mâna 'n *seléf* că punea, Paloș mare că scotea. ȚAPU, 318: Trupul meú și armele, *Siléf* cu pistólele; 382: Să-ți iaú pielea după cap, Să-ți fac *silép* la mazdrac.

— SILAH (ar.), arme; bulg. silah (seliaf), serb. silah, alb. siliah „chimir pentru arme“, mcr. siléhe „șerpar de păstrat cuțite, pistóle“. V. Partea II: silihlar.

simit m. pezmet móle.

Doc. II, 302 (d. 1791): *simitul* alb, ca și jimbla, la para po dramuri 100. AL. T. 136: *simit!* covrigi! pe buze să te frigí! FIL. 139: *simiti* cu brânză. GHICA, 71: să cumpere halviță și *simit*.

— SIMIT (ar. semit), petit pain en forme d'anneau: alb. bulg. serb. simit, mcr. simitá „covrig“, ngr. σμῆτι, pâte de farine; sp. acemita.

simigiú m. cel ce face saú vinde simiți, covrigi.

Doc. II, 317 (d. 1791): covrigii *simigiúlor* ... For. III, 285: 300 lei de la *simigiú* (unul din veniturile Agái). FIL. 29: *simigiú* cu tablele lor sferice puse pe cap și cu tripodele de lemn la subȳiorá.

— SIMIRȳI, qui cuit, vend des biscuits; bulg. simiȳia.

simigerie f. právália simigiului.

TELEOR, 12: o fatá avea zestre o *simigerie* la obor.

sinamechie n. (și *siminechie*) foile unui arbust din Orient, luate ca purgativ (litt. sena din Meca).

TARIF 1701: *siminechi* oca 44 bani. TARIF 1792: *sinamechie* oca 3 bani. CONV. XXVI, 459: *siminechie*, *sinamichie*, folia senae.

— SENAMEKI, séné de Mecque (d. ar. sena „séné“), de unde sp. it. sena, fr. séné.

sinét n. I. (sensurí archaice) 1. act, document.

Kog. 210: trimițénd *sineturí* pentru tóte la capichehalele, scriindu-le ca să cheltuiască și să stea cu capul, ca să potóle acéstá price; 236: să ia *sinet* de la dinșii de tóte câte a dat în mâna lor. COND. 1802, p. 313: avaturí și cererí ce s'aú izvorit din noú în urma *sinetului* ce s'aú făcut la lét 1199, să lipséscá. COND. IPSIL. (d. 1790): judecátorii să citéscá tóte cárțile și *sineturile* acelor ce se judecá.

2. (și *senet*) fig. dovadá, garanție.

ZIL. Rev. VI, 103: și fu acest ferman *senet* Rumánilor pentru nevinováția lor.

II. (sens modern: și *sinet*) chitanță, poliță.

UR. XI, 355 (d. 1805): să plătéscá tóte datoriile ce vor fi atát cu *sineturí* cât și fără *sineturí*. AL. T. 1018: a trecut de mult vadéua *sinetului* ... 1251: *sineturile* mele trebuie să fie achitate fără nici o scádere; 1433: se vorbesce de un *sinet* al dumatile de 30.000 de galbeni; 1740: să vé daú *sinete*, ca să înșelați lumea, că aveți stare? FIL. 274: trimít prea osfinȳiei tale acea piatrá, ca să o aibá în pástrare și să am *sinetul* sfinȳiei tale de primirea ei. GHICA, 513: staú cu sipeturile pline de amaneturí și de *sineturí* și nimeni nu-mi plátcesce.

— SENED (ar. appui, soutien), document, piéce au-

thentique, acte, diplôme; serb. senet, mcr. sinete, ngr. σενέτι. Termin juridic pe cale de a dispărea (§ 71).

sîngép m. și n. blană ușoră și caldă de jder.

COND. 1698, p. 415: două blane de spinări de *sîngépi* ce s'au trimis la imbrăhorul. KOG. 231: Domnul îmbrăcând pe salahorul cel împărătesc și pe Divan-Efendi cu blană de samur și pe Visternicul și Caimacaniul ceî mari cu blană de *sîngép*, iar pe ceilalți boieri cu feregele și cu căflane. TARIF 1761: *sîngépi* blane de spinări mari 66 bani, *sîngépi* blane de pânțece mari 55 bani, *sîngépi* tanele de o mie doi pol lei. UR. XV, 247 (d. 1787): o scurteică de canavaț căptușită cu *sîngép*. TARIF 1792: *sîngépi* ce vin din țara unгурéscă de povară 600 bani... *sîngépi* negri nelucrați oca 30 bani sau nelucrați sibiriației oca 40 bani. TARIF 1870: blăni de *sîngépurî* negre.

Var. (archaică): **singif**.

COND. 1698, p. 407: un conțeș de canavaț cu nasturi de sîrmă, cu găitan de fir, cu *singif* de atlas.

— SINGEF (pers. singab), écureil de couleur grise, peau de cet animal, fourrure en petit gris; serb. singef, ngr. σιντζάπι (§ 84).

sîngépiu a. de colórea cenușie ca a sîngépului.

Doc. II, 407 (d. 1792): catifea *sîngépie* i galbenă.

— SINGABI, gris, de couleur grise.

sînte f. 1. tablă de cositor, împodobită la mijloc cu desenuri de flori.

Cuv. I, 213 (d. 1588): o *sinie* mare. COXV. IX, 277 (f. de z. 1821): o *sinie* mare.

2. în Banat, masă rotundă făcută de lemn în forma unei farfurii, cam de un metru în diametru de mare și cu mijlocul oblu, iar tórtelile de asupra mai scunde de cum e mijlocul de desubt (Marian, Înurmormînt. 390).

— SINI, plateau rond (d. sin „Chine“, primitiv: porțelană chineză); bulg. serb. siniia „mescióră jósă“ (de unde vorba trecu la Bănățeni), alb. sini, mcr. sinie, ngr. σινί, tourtière. V. cinie.

sipèt n. coș de papură servind de cufăr.

MUSTE, 14: dacă au eșit Nemiți din cetate [Némțul], au rămas tot ce au fost în cetate lucruri boieresci și neguțătoresci, lădii, *sipete* și mahle... AR. 81 (d. 1821): le am deschis *sipetele* și giamantanele. AL. T. 391: în còda trăsuriî sînt aninate o mulțime de *sipete* și de cutii; 1720: adă *sipetul* cel cu haine. FIL. 128: deschise un mic *sipet* de lemn de chiparos; 142: un *sipet* maro îmbrăcat cu piele de căprioară albă și legat cu fier alb. GHICA, 266: avea *sipeturî* pline cu sineturî.

Vorba revine în cîntecele oltene.

TAPU, 86: Un negustor s'a 'necat C'un *sipet* mare 'ncărcat.

Var. (literare): **sepet** și **sêpet**.

Ist. 1715, p. 95: *sepeturî* cu luminări, DIOX. 197: trei *sêpeturî* de pecetluiturî.

— SEPET, panier, corbeille de jone et d'oseille; alb. serb. sepet, ngr. σπέτι; ung. szeptet.

sipetaș n. lădiță, cufăraș.

FIL. 142: un *sipetaș* mai mic de lemn de nuc cu flori de sedef.

sipetel n. sipet mic.

UR. XVI, 277 (d. 1797): *sipețele* mici lipscănesc... Isp. 144: căpitanul deschise *sipețelele* și află toate celea.

sirghiū n. tarabă.

MARON, 66: *sirghiū* încărcate cu pastramă.

— SERGI, étalage. Vorba circulă în Muntenia.

sofă f. divan de odihnit.

a. în literatură:

CRON. III, 441 (d. 1822): odaie... având *sofale*... NEGR. I, 78: tânăra nevastă... lăsată pe o *sofa*. FIL. 24: ședură pe o *sofa* de postav roșu cu ciucuri albi de Veneția; 30: sala tronului era împodobită cu o *sofa* pentru Prințul și lavițe pentru boierii. XEN. 66: puse o *sofa* lângă sobă. GHICA. 9: se aședase răsturnat pe *sofa*.

b. în cântecele populare:

TEOD. 600: De pe *sofa* se scula, Pe ochi bine se spăla.

— SOFA (ar. soffet), lit de repos, canapă fixe dans les maisons turques; alb. bulg. serb. sofa, ngr. σοφᾶς; de aceeași origină: it. fr. sofa. V. divan.

***sofagiū** m. boierinaș care purta grijă de divanuri și sofale (Kreuchely ap. Hurmuzachi X, 518).

COND. 1693, p. 352: s'au dat la doi *sofagiū* nafacaua lor de 7 luni; 426: 40 tal. s'au dat la doi *sofagiū* greci din simbria lor.

sofră f. mescioră rotundă cu două picioare laterale, la care mâncau 6—8 persoane ședând împrejur pe divan după moda turcăscă.

CRON. III, 439 (d. 1822): la 11 césuri le-au pus masa, *sofra* turcăscă poleită cu aur. PANN, 132 (V. ciorbă).

— SOFRA (ar. süfret „provision de voyage“), sac à provision qui sert aussi de nappe ou de table sur laquelle on sert le repas; bulg. serb. sofră, alb. sufră, mer. sufră, ngr. σοφρᾶς.

sofragiū m. I. (și sufragiū) numit și *Vel-sofragiū*, (sens archaïc) titlu identic cu „sofragi-bașa“.

COND. 1776, p. 77: *Vel-sofragiū* 20 lei pe lună. Doc. IV, 517 (d. 1795): 15 lei *sofragiū*...

II. (sens modern) îngrijitor de masă și tacâmuri, la o casă boierăscă.

AL. T. 482: unde să găsesc eu talgere, cucónă?... că nu's *sofragiū*. FIL. 104: scóse pe *sofragiū* și pe stolnic, sub cuvînt de mîncătorie.

— SOFRAȘI, domestique qui dresse la table, maître d'hôtel; bulg. serb. sofrășiă, ngr. σοφραστής.

***sofragi-bașa** m. stolnicul curții, boierinaș care în-

grija de masa Domnului, de tacâmurile și de pânzăria ei, punând și ridicând masa (Fot. III, 310).

Doc. I, 289 (d. 1783): *sofragi-bașa*... peșcheri-bașa...

— SOFRAGY BAŞY, le gardien de la vaisselle, chef des laquais de table Ham.

sofragerie f. (și **sufragerie**) sală de mâncare.

DRĂGH. I, 90: stolnicul, slugă în trebainta *sofrageriei*. AL. T. 1129: am băut sus, în *sofragerie*, vin de cel cu spumă. GANE, III, 168: introduse în *sufragerie*. GHICA, 279: lângă tulpina aceluia arbore aşezasem *sofrageria*.

Formă originală ca și ngr. *σοφρατζερια*, salle à manger.

soitariu m. (și **suitariu**), 1. măscăriciul Curții care însoția pe Domn la alaiuri. Vodă avea 4 soitarii înaintea lui, iar beizadelele 2: ei formați elementul comic al paradei, excitând râsul mulțimii nu numai prin gesturile și bufoneriile lor, ci și prin costumul lor grotesc, purtând căciulii mari din blană de tigră și coddă de vulpe atârnată, iar în fața căciulii aveau oglinzi (§ 63).

Doc. IV, 518 (d. 1795): *soitariu* cu 7 lei emiclic. PAPAZ. 53: *soitarii* Curții domnesci făceau la alaiu pe caraghioși, strîmbându-se și rîdînd în hohote către toți privitorii de pe ferestre. NEGR. I, 29: înainte mergeau *suitarii* călări cu nalte căciuli flocoase, la care atârna câte o lungă coddă de vulpe, împingînd pe norodul ce se înghesuia. GHICA, 322: oștirea turcescă au pornit pe la amiazi, *soitarii* înainte îmbrăcați în haine pestrițe, cu code de vulpi la căc.uli, jucînd chiocecurile, strîmbându-se la lume pe ulișă și făcînd fel de fel de caraghiozicerii. ORĂȘ. II, 118: *soitarii* cu moțuri, cu peruci în colțuri.

2. bufon, patașă.

AL. T. 115: *suitarii* de cafea. ORĂȘ. II, 96: ești cel mai nostim dintre *soitarii*. TEOD. 486: Sbierați *soitarii*, nu-și țineau gura.

— SOYTARI, arlequin, bouffon; bulg. serb. *soitariia*.

soiū n. 1. rasă (vorbind în special de cai).

GANE III, 11: cal aprig de *soiū* moldovenesc. ISP. 365: avînd un cocoș de *soiū*, cu mare cheltuială a alergat prin țări de a cumpărat și o găină așijderea de *soiū*. AL. 179: Ș'un fugar frumos domnesc, De *soiū* bun moldovenesc; 314: Iepele de *soiū* bun moldovenesc Cu galbini se cîntăresc.

2. nēm, viță (despre omenii).

STAM. 471: este avut și de *soiū* înalt. AL. T. 684: Graure, fi cu inimă, că fetele 's dă *soiū*. GANE I, 126: de *soiū* țărnesce și cu găuni de cocónă în cap.

3. fig. calitate, natură.

AL. T. 580: ce *soiū* de om îi? XEN. 147: ș'apoi ciocoiul de Anton parcă-i mai de *soiū*? TEOD. 296: Dar ciocoiul, ca ciocoiul, C'asa 'i e firea și *soiul*.

4. fel, specie, varietate (și fig.).

AL. T. 58: lumea 'i plină de păpuși de tot *soiul*, mari și mici; 622: spre a curma tot *soiul* de neînțelegeri; 781: om petrece iarna

în plăceri de tot *soiul*: 1120: ne vom da tot *soiul* de agiutor la tot *soiul* de întimplări; 1224: mi-am ruinat starea cu tot *soiul* de nebunii.

— *soy*, race, famille, lignée, espèce, sorte (adj. de race, noble); bulg. serb. soi „stare, rang“, alb. soi „nëm, rudenie“, mer. soi „fel, familie“, ngr. *σόζ*, race.

Vorbă foarte răspândită și cu sensuri variate ce coincid în mare parte cu ale sinonimului maghiar „nëm“.

solimán n. onix (într'un cântec bucovinén).

MARIAN II, 167: Pe cornul tulpanului Piatra *solimanului*... *Solimanul* de ce-i bun? De primblat sara pe drum.

— SÜLEYMANI, onyx (litt. propre à Salomon).

somòn n. 1. codru de pâine: nu cunoscem vorba de cât din proverbul „nu-î nebun cine mânâncă 7 *somône*, ci cel ce-i le dă“.

2. fig. gros de cap (cu acest sens numai la Cihac).

— SOMUN, pain entier, pain grossier et noir; bulg. serb. somun, alb. somune.

sopă f. măciucă scurtă și grosă.

REV. I, 305 (d. 1821): i-au dat câteva *sopé* pe spinare. HRIST. (1818): Tot cu *sopa* neghiobesce Vedeai numai că-i lovesce. AL. T. 1332: ce te-aș măsura eu cu *sopa*, ca'n vremea ienicerilor.

— SOPA, gros bâton; bulg. serb. sopa.

spahiü m. călăreț turc: cavaleria otomană era divisaată în spahiü saü călăreți propriü diși, în sililitari saü armași, în lefegii saü călăreți cu lefă etc.

a. la cronicari:

M. Cost. 285: s'au strîns ienicerii cu toții, plecând spre sine pre *spahiü* și au mers la curtea împărătescă; 357: pre Ismail-Aga l-au trimis, carele apoi au cădüt Agă *spahiilor*. N. Cost. I, 453: întâi porniră *spahiü* în câte-va stoluri, apoi după dinșii mergeau tunurile și gebhanéua; II, 48: au trimis fără de veste vr'o cincî sute de *spahiü* de l'au ridicat din Iași pe Constantin-Vodă. NEC. 324: acel turc au spus Împăratului călă öste turcescă este, o sută doué deei mil de ieniceri pedestreme și doué sute și cincî deei de mil *spahiü* călărime. ISTR. 1715, p. 83: să mērgă din *spahiü* și din arnăuți. BALC. 90: o rēscólă a *spahiilor* turbură liniștea capitalei.

b. în cântecele populare (în cele din Oltenia sub formele corupte **pañu și pañir, pasñir, pasñü și spañü**).

AL. 131: Turcilor, *spahiilor*, Nu dați vînt săbiilor. TEOD. 539: Turcilor, *spahiilor*, Și voi ienicerilor; 608: Patru mi *spahiü* scotea, Dar Băcul nici c'aștepta. BUR. 84: Și să împărătescă lefi La lefegii, Cai pe la *spahiü*. ȚAPU, 71: Muțumescu-vē, Domnilor, Și mai mari *Pañirilor*; 72: Turcilor, *Pañirilor*...; 80: Turcilor, *Spañilor*...; 84: Turcilor, *Pañilor*...; 85: Turcilor, *Pañirilor*...

— SIPAHI (pers.), cavalier (d. asp „cheval“); bulg. serb. spahiia, ngr. *σπαχίης*; sp. cipayo, fr. cipaye „nom

donné dans l'Inde aux indigènes qui servent dans les troupes européennes" (Devic).

spahiesc a. cum purtați spahii.

ANON. 352: Mihnea-Vodă cinștia și dăruia nómul dorobănțesc cu fringhii (= frenghi) și cu haiue scumpe și îmbrăca pre dorobanți tot cu haine *spahiesci*.

Stambul n. numele turcesc al Constantinopolii, numit de popor și Tarigrad (în cântecele populare).

AL. 144: Dacă sorții te-or purta, Țările de-a vîntura și'n *Stambul* de a intra; 210: La *Stambul*, în turnul mare, Ce se 'nalță lângă mare, Unde zac fețe domnesce și soli mari împărătesci.

— ISTANBOL (Stambul), Constantinople (d. Ἰστανβόλιον: cf. Istantkoi d. Ἰστανβόλιον); bulg. serb. Stambol, pol. Stambul, ung. Sztambul.

stambolă f. chilă de Stambul (într'o baladă mold.).

AL. 110: Descarc la zambóle și 'ncarc la *stambóle*.

Var. (archaică): **stambol-chilă**.

Doc. I, 274 (d. 1783): să se dea din țară [Muntenia] 300,000 *stambol-chile* orz și 80,000 *stambol-chile* făină. UR. IV, 346 (d. 1812): când se da din pămîntul acesta [Moldova] 100,000 *stambol-chile* de grâu cârnău.

— ISTANBOL (KILE), kilo de Constantinople; bulg. stamboliia „sac de ovės“.

sucmân n. 1. postav gros de lână albă.

TARIF 1761: *sucman* de cot l ban prost... *sucmanii* cusuși de 14 un leu. UR. IV, 133 (d. 1792): șalvari de *sucman*... un *sucman* mare de 8 coși. IONESCU, Dorohoiu, 499: postavul țaranilor noștri este *sucmanul*.

2. ghebă de *sucman* cu șireturi.

AR. 143: îi duceau goli și desculți [pe Leși], numai câte un *sucman* rău asupra-le, și-i dau poste hotar. NEG. 293: aii îmbrăcat [pe un grec] cu *sucman* negru și l-au trimis de l-au închis la cetate la Némf. CANT. Ier. 299: din rufóse *sucmane* în porfira priminindu-l. AL. T. 4: cu *sucman*, cu opinci, cu ițari; 426: să bálălăiesci ca într'un *sucman*? ID. Pr. 215: 'și aruncă *sucmanul* pe umere. ISP. 177: săracul, umilit și strîns la piept, de sta să-i crape *sucmanul* cel sdrențuit de pe dînsul. TEOD. 334: Foicică de năut, Ungurón cu *sucman* scurt, Nu sède 'n Moldova mult.

Vorba figuréză în diferite dicetóri (Zanne III, 388).

Var. (mai ales mold.): **suman**.

AL. T. 1546: și-am cumpêrat *suman*, opinci, ciubote. CR. II, 25: două perechi de obiele de *suman* alb; 47: se fac multe gîguri de *sumani*. GANE I, 243: îmbrăcat într'un *suman* sdrențeros. STĂNC. 213: își puse popa *sumanul* în spinare. ȘEP. I, 219: tot îi maf aprópe că-mașa de cât *sumanul*. AL. 202: Pe de asupra-î cu *suman*, Dar pe trup are caftan. HINȚESCU, 182 (prov.): *sumanul* alb se póte negri, iar cel negru nu se póte albi.

3. haină grósă purtată de țărancele din Ialomița, Vlașca, Buzău (Dr. Manol. 182).

— **SUKMAN**, grandes bottes à l'usage des Turko-mans; bulg. sukman „fustă, caftan“, rus. sukmanî, rut. pol. sukmana, ung. szukmáni „țundră, zeghe“. Sub raportul sensului, cf. cele dișe la cióreci.

Sumanul este postavul țărănesc prin excelență, ca abaua și dimia în Muntenia (V. aba).

sumăeș n. sumau scurt (și desmierdător).

BOGD. Pov. 66: nu-i mai rămăsese de cât un biet *sumăeș*.

sucmănar m. cel ce face saũ vinde sucmane.

COND. 1776, p. 16: starostele de *sucmănar*.

sugiuc n. l. un fel de cărnat.

TARIF 1792: limbi de vacă i *sugiucuri* cântar 40 de bani. Doc. II, 310 (d. 1792): ghiindenul saũ *sugiuc* ce se face aici în București. NAD. 100: ce pâne albă... bine se mai lovesce cu *sugiucul* ăsta!

2. un fel de pastă de nuci și zahăr, roșie pe din afară și albă pe dinăuntru: acadele și *sugiucuri*.

3. nuci înșirate pe o sfóră și acoperite cu must fiert cu făină (Damé s. v.): un fel de magiun de struguri.

— **сугук**, saucisse, saucisson; alb. bulg. serb. suguk, ngr. σουτζούκι. Vorba circulă mai ales în Muntenia.

sulimán n. sublimat de mercuriți servind ca dres pentru față: țărancele obiceiuesc albèle cu stubeciũ și rumenele (Dr. Crăin. 179).

TARIF 1761: *suliman* oca 44 bani. CR. I, 112: piatră vînătă, piatra *sulimanului* saũ piatra bună pentru făcut alife de obraz. GHICA, 65: dresul, *sulimanul* și rumenela cu care se vâpsia. R.-Cod. 161: De n'ai da cu *suliman*, Nu ți-ar face pielea un ban...

— **SÜLÜMEN** (ar. arsenic), nom de deux préparations de mercure, fard (d. sublimatum); bulg. sülemen, serb. sulimen, ngr. σουλιμης; sp. soliman „sublimé“. Despre datina sulimenirii (§ 83).

sulimenelă f. dres de sulimenit.

CR. I, 112: ghitelă, *sulimenelă*, boia de păr...

sulimenesc v. a da cu suliman, a se drege la față.

Și forma compusă **insulemenesc** (într'un cântec oltén).

ȚAPU, 17: Iléno Zimzéno, Ia scól', te gătesce, Te 'nsulemenesce...

sulimenit a. (și **sulemenit**) l. dres cu suliman.

PANN, 195: a venit *sulimenită* și se duce terfelită (ghicitoare despre zăpadă).

2. fig. spoit, superficial.

NEC. 270: Muntenii își arătară obrazii de făcură pace cu taină, să nu scie Duca-Vodă; numai pace *sulemenită*.

Sultán m. l. titlu dat Impăratului Turcilor (litt. stăpânire), la cronicari obiceiuit înlocuit cu „Impărăție“.

1. cu acest sens vorba revine adesea în cântecele pop.

AL. 105: Nepóta *Sultanului*, Copilița flanelui; 107: iar *Sultanul*,

stând pe cal, Sub un verde cort de șal. TEOD. 671: Tudorel spunea, Vezirul semna, *Sultanul* scria și firman îi da. R.-COD. 301: Cam pe stéguri pe șiréguri, Pe *Sultanî* pe căpitani.

2. titlu analog dat fratelui Hanului Tătarilor (la vechii cronicari).

M. COST. 250: aŭ orînduit pre Cazi-Gherei *Sultan* Hanul tătăresc; 303: Hanul pre Tătari aŭ lăsat pre doi *Sultanî*, frați ai sei, să vie cu dinșii. N. COST. 40: s'a sculat un *Sultan* din Bugiag și aŭ mers prin țară de aŭ intrat în țara unгурăscă. CĂPR. 294: fiind hulit totdeauna de *Sultanî* cari sînt Domnii Tătarilor. VĂC. 287: acestea fură de 'ndestul, că să facă pe toți mirzali și *Sultanî* să primescă pe Șahin-Gherei de Han. COND. 1693, p. 74: 155 tal. s'aŭ trimis la 2 *Sultanî* de la Bugiac dar; 215: 155 tal. s'aŭ dat *Sultanului* de la Stambul dar. DION. 165: aŭ rămas Crîmul, adecă țara tătărăscă, jumătate supt slăpânirea Muscalilor, iară altă jumătate după pace o aŭ răscumpărat dela *Sultan* tătăresc, cu multe milioane de ruble.

II. (ca adj.) de cea mai bună calitate, vorbind de stofe (V. sultanii).

TARIF 1761: zof *sultan* bucata 95 bani.

— SULTAN (ar. pouvoir), prince, souverain, seigneur; bulg. sultan, ngr. σουλτάνος, rus. sultanŭ (și „surguciu“), pol. sultan „îmbrăcăminte femeiască“; sp. soldan, it. soldano, fr. sultan. V. Partea II: sultan-valide.

Sultană f. domniță, soție saŭ fiică de Sultan.

KOG. 224: fiind om mare, fiind și *Sultană*; 239: o regea de la o *Sultană*. BUR. 209: Turcilor, Agalelor, Sultanî și *Sultanelor*.

sultănesc a. ce ține de Sultan.

N. COST. 94: intru a noastră *sultănescă* prea înălțată Curte.

sultănică f. un fel de horă în Muntenia (Jip. 51).

sultanii m. pl. varietate de struguri cu bobe mari, litt. struguri domnesci (Baronzi, 94).

— SULTANI, royal, impérial; fig. excellent, de premier choix. V. Partea II: sultanin.

surduc n. costă rîpósă, dél (în munții Sucevi).

ȘEP. I, 46: Mă usuc ca frunza 'n nuc, Ca iarba de pe *surduc*; III, 160: Aibă casa cucului și cărarea lupului, Pe vârful *surducului*.

— SURDUK, défilé de montagne; serb. surduk „urias de munte“.

surghiun n. și adv. (Mold. *surgun*) I. (subst.) 1. exil.

M. COST. 11: pre acel dascăl Ovidius l'aŭ făcut, cum țic Turcii, *surgun*, de l'aŭ gonit din Rîm tocmă la Cetatea-Albă. AL. T. 1407: poronca de arestuire și de *surgun* a lui Radu. GHICA, 296: când s'a întors din *surghiun* din țara turcăscă. CAL. 1877, p. 33: împăratul se îndură să le dăruiască țilele, dar să le trimiță într'un *surghiun* depărtat.

2. fig. părăsire, năpustire.

CR. II, 123: ghemuți în căruța lui Moș Luca ne duceam *surgun*, dracului pomană. MARIAN II, 210: Da eu dobei oiŭ da *surgun*

Și m'oiu duce 'n cel cordun. Sev. 154: Să iasă révașul bun, Să dăm la baba *surgun*.

II. (adv.) exilat, expatriat.

CĂPR. 218: l-aș mazilit Turcii [pe Petru-Vodă] și l-aș trimis *surgium* la Halep. DION. 203: l-aș făcut *surgium*, de aș pățimit Moruz multă vreme; 232: l-aș pus pe Măria sa la oprélă în cetatea Grațiu, adecă *surgium*. NEC. 277: aș trimis Vezirul de aș luat pe Duca-Vodă de pe drum, de l-aș făcut *surgun*. ZIL. 94: ardică pe Filipescu cu lôtă casa lui *surgium* la Rosia. GHICA, V: să-l trimită *surgium* la Eski-Zagra: 11: Clucerul era pornit *surgium* la Snagov cu cămașa pecet-luită pe el și a rémas acolo până la venirea Muscalilor.

— SÜRĞÜN, exilé, banni; bulg. *sürgiun*, serb. *surguu*, alb. *surghiun*, ngr. *σοργιοβν*.

surgiucesc v. (Mold. **surgunesc**) a exila, a proscie.

DION. 168: aș *surgiucesc* pre toți boierii cei mari din Bucuresei și pre cei din Craiova în țara turcescă. BĂLC. 114: strigările poporului făcără pe Sultanul a-l mazili [pe Mihnea II] și a-l *surgiucesc* la Tripolis. Op. I, 153: Pătru Șchiopul fuse pus în lanțuri și trimis *surgium* la cetatea Conia din Anadol. FIL. 34: poruncesce mai bine să-mi taie capul saș *surgiucesc-mă* ca pe atâți alți boieri pămîntenî ai țării: 120: AL. T. 1339: téma de-a fi *surgiucesc* pe la mânăstiri! XEN. 15: nu am de gând să-l *surgunesc* la schit.

Formațiune proprie corespundênd serb. *surgunisati*, alb. *surghiunis* și ngr. *σοργιοβν*.

surgiucesc f. (Mold. **surgunie**) exil, proscipțiune.

NEC. 186: s'aș timplat de aș murit feciorul Radului-Vodă în *surgunie*; 205: aș scos și pre Șerban din *surgunie* de la Crit: 256: a-tunce și Lascarachi Ruset încă aș eșit din *surgunie* de la Rodos. KOG. 211: Grigorie-Vodă Ghica după ce aș șeșut șépte ani mazil și în *surgunie* la Bocceda, care fi dic Tenedos, iară l'aș miluit Impărăția cu Domnia Moldovei. VĂC. 208: defăima pe Mavroghene pentru *surgunia* noastră. COND. Caragea, p. 462: când se va pedepsi unul din tovarăși cu oca, cu pușcăria saș cu *surgiucesc*. CAL. 1877, p. 40: este osîndită a trăi aici în *surgunie*.

Formă originală și paralelă cu „*surgiucesc*“.

surgiucesc f. proscipțiune.

DUM. 34: pentru *surgiucesc* lui din pămîntul Moresei.

surgiucesc a. și m. (și **surgiucesc**) proscis.

DUM. 15: aduse și pre *surgiucesc* Cringherei ot Rodos...

surgiucesc n. (și **surgiucesc**) exil.

KOG. 203: l-aș făcut pe Grigorie-Vodă *surgun* la Bocceda, la care *surgiucesc* aș șeșut doi ani; 218: era la *surgiucesc* la Mitilin.

— SÜRĞÜNLÜK, exil, bannissement; serb. *surgunluk*.

surgiucesc n. I. (sensuri archaice) 1. la Turci: creștă din pene prețioșe cu pietre scumpe: ca un insigniș re-gesc, îl purtaș în turban Sultanul și Pașii din Egipt, Bagdat și Buda (Cant. Ist. ot. 474).

Isr. 1715, p. 137: aș adus cașlan și *surgiucesc* de izbîndă.

2. la Români: penis înalt, împodobit cu diamante, la calpacul Domnului.

NEC. 248: Domnul, ca un mire împodobit și cu *surguciă* în cap și cu mare alaiū, aū mers la gazda miresei de aū luat'o. CĂPIT. 234: viind solii lui Mihaï-Vodă cu sabie, cu buzdugan, cu *surguciă* și cu cai, tôte de mult preț. ANON. 369: Radul-Vodă fără nici o sfilă începu a încărea țara cu datoriile, luând sculo scumpe împărătesci și *surguciuri* câte de 40,000 de taleri. BĂLC. 273: un *surguciă* lucrat cu mare măestrie, împodobit cu briliante, rubine și mărgăritare. NEGR. I, 145: șlicul de samur pus cam într'o parte era împodobit cu un *surguciă* alb. OD. I, 134: cu *surguciuri* de briliant.

II. (sens modern) plantă numită și „pintenaș“ (*Delphinium Ajacis*).

— sorguă, panache, aigrette ornée de diamants qui surmonte le bonnet du Sultan; touffe de plumes, de fleurs et de pierres précieuses, qui ornaît autref. la coiffure des dames turques; serb. sorguă, mer. serguce, ngr. *σεργουτζ*: aigrette, panache (§ 80).

surlă f. fluer militar cu sunet ascuțit: „a țice surlele, a țice din surle, a da în surle“, a cânta musica militară (la ocașuni mai ales vesele).

N. COST. 50: cu *surle* și cu dōbe, încă și cu trîmbicerî leșesci. NEC. 228: țiceaū *surlele* și trîmbițele și băteaū dobele; 253: nu dederă nici puscele, nici țiseră *surlele*. DION. 188: Pașii îi țicea *surlele* și-i bătea tobele din afară de cetate. NEGR. I, 151: începură a țice din *surle* și bucatele se aduseră pe masă. GANE III, 11: atunci *surlele*, trîmbițele și darabanele îi făcură cinstea cea din urmă. OD. I, 72: începură a suna din tobe, din pauce, din trîmbițe și din *surle*. ISP. 2: iar slujitorii dederă în timpine și în *surle*; 51: oșise întru întîmpinarea lui cu buciume, cu tobe și cu *surle*.

— SURNA (zurna), espèce de flûte d'un son aigu et criard; cum. surna „buccina“; serb. bulg. surla și zurla (zurna), ceh. surma, alb. surna, mer. zurna, ngr. ζορρῆς și σορρῆς. Forma derivată „surmaciū (=surnaciū)“ conservă încă nasala primitivă.

surlar m. cel ce cântă din surlă.

COND. 1693, p. 644: casele *surlarilor*. ANON. 95: *surlari*, trîmbițași domnesci și turcesci...

surlaș m. sens identic cu „surlar“.

DELAVER. 100: buciumașii, fluerarii și *surlașii* răsunaū alaiū mare.

surloiu n. fluer mare, fiind vorbă numai de fluerul piciorului (când se rostesc și țurloiu).

***surmaciū** m. (și **sîrmaciū**) trîmbițaș.

COND. 1776, p. 9: un *surmaciū* și un fluerăș. GHEORG. 323: trîmbițașii domnesci și *sîrmaciul* povodnicilor, răsunând în trîmbiță și în surlă. Doc. I, 548 (d. 1784): vel căpitan de cazaci cu stégul i *sîrmaciul* și toboșul seti.

Formațiune analogică ca bulg. zurnağiia, corespunzând turc. ZURNAZEN (= trampetași).

surugiū m. postalion.

BELO. 342: Pentru că-1 stătuse caii, pe *surugiū* aū tăiat. FOR. III, 322: *surugiū* sã fie neînșurași și nesupuși la dare. STAM. 302: se auđirã pocnete de biciū și clopoșei și chiote de *surugiū*. AL. T. 12: s'aducē vr'o patru *surugiū* de la poștã. OD. I, 161: doi *surugiū*, flãcãlandri cu mintene numãt gãitane. GHICA, 240: intrã în curte opt cai cu doi *surugiū*. VULP. 44: Ilie, Ilie, *Surugiū* Ilie... MARIAN I, 38: *Surugiul* cã asculta, lute 'n grajd cã se bãga...

Vorba figurezã în proverbul muntén (Pann II, 117): și pentru calul șchiop se gãsesce *surugiū*.

— sŭrŭgi, postillon (d. sürmek „avancer“); serb. suruđiia, ngr. σουρουτζής.

surugiesc a. de surugiū; fig. ordinar.

AL. T. 391: chiote și pocnete *surugiesc*.

surugiesce adv. ca surugiū.

AL. T. 51: chiuit *surugiesce* și pocnesce din harapnic.

susan n. 1. (și **susam**) plantã oleiósã, originarã din Orient, cu ale cãrii semințe se presarã covrigii (*Seseli*).

Ist. 1715, p. 30: se face bumbac mult și *susam* peste tótã Rumele. TARIF 1792: *susanul* cântar 12 banı.

2. prãjiturã lunguiațã din zahãr saū miere, sare de lãmãie, nucı și susan.

— SUSAM (ar. sesem), sésame; alb. bulg. serb. susam, ngr. σουσάμ; din aceeași vorbã arabã: gr. σήσαμον, lat. sesamum (de unde formele europene).

Ș

Șahmarã f. (și **șahmarand**) stofã suflatã cu aur și cu argint, litt. dorul regelui (Cant. Ist. ot. 426).

REV. I, 339 (f. de z. 1669): un tımbar de *șahmara* verde cu patcea de sobol, o sucnã de *șahmara* alb, un otghial de *șahmara* alb cu prostir de Tarigrad. NEG. 235: Dumitrașco-Vodã o purta [pe fata rachieritei] cu sãlbı de galbenı și cu haine de *șahmarand* și cu șlic de sobol și cu multe odøre împodobitã.

Vorba s'a păstrat (sub forma **șãmure**) într'un cântec.

CAN. 237: Cu meșini, cu cojocel, Cu antereū de *șãmure*.

— ȘAH MERAM, brocart (d. șah „roi“ și meram „désir“). Despre stofele orientale (§ 86).

șãiac n. varietate de aba, postav fabricat de maici din lãna țigãilor roșii, care se pörtã mai ales de cãlugãri: șãiacul pöte fi negru, sur saū cafeniū.

GANE III, 40: haine croite din acelaș soiū de *șdiac* mãnãstiresc.

Var. (mold.): **șeiac și șiiac.**

CR. I, 110: cum scii, sfinția la, mai mult cu *șeiacul* ne hrănim. S. NĂD. 14: cu straițe de *șiiac* călugăresc. BOGD. POV. 247: hainele preotesei cele de *șiiac* cafeniu.

— ШАҤАК, étoffe d'un tissu léger et croisé, espèce de serge Barb.; bulg. serb. șatak (tozluți, čakșire, dolama); mer. șiiac „aba și manta de aba (§ 100).

șaiică f. (și **șeică**) șalupă turcească, luntre de transport pe Dunăre și pe marea Négră.

GREC. 206: unde dar Domnul pre Dunăre mergând, *șaiicele* ce era cu zăheréna împărătescă încă din jos venia. COND. 1776, p. 67: totă *șaiica* mare ce se pogorâ pe Siret încărcată. AX. 163: nu sosise *șeicele* cu zăheréna ce le trăgeau pe Prut în sus. NEC. 235: Șerban-Vodă făcuse gătire mare de oști în Țara muntenescă și făcuse câte-va vase, *șeice*, la Argeș cu zăheré, de stați gata să se scobore pe Dunăre; 251: când au șeșut împăratul în *șeică* să trecă Dunărea, i-au pus și Brancovanului-Vodă caftan în spate, de s'au întors înapoi în Bucuresei iarăși Domn. DION. 175: acolo sosesc *șeicele* și luntrele cele mari ce vin pe Dunăre de la Viena și de la Peșta cu mărfuri; 219: au oprit drumul Dunării și multe *șeici* de mărfuri au luat. C. D. I, 141: înaltele catarturi ale *șaiicilor* ce se vedeau albind în depărtare. GHICA, 802: s'a pus într'o *șaiică* să trecă la Nicopoli.

Vorba revine adesea în cântecele populare.

VULP. 17: Bate vîntul sălcile, Trece oștea cu *șaiicele*. TEOP. 309: Să pornesc și *șaiica* mea, Tocma colo'n Cladova. BUR. 208: Turcii *șaiica* o umplea, Cu cărbuni o 'ndesia.

— ШАҤКА, sorte de barque, saïque; bulg. serb. șaiika, ung. sajka, ngr. *σαϊκα*. Despre vase marine (§ 95).

șaiicar m. (și **șeicar**) conducător de șaiică.

Doc. IV, 100 (d. 1793): să rămâie *șeicari* cu peceitnituri domnesei.

șaiiculiță f. șaiică mică (sau desmierdător).

BUR. 208: P'ăcea lungă Dunăriță Merge, merge o *șaiiculiță*.

șal n. I. (sens archaic) stofă de lână fină.

TARIF 1761: șal, 200 bani bucata. TARIF 1792: șal Magripia alb cu lustruri... CRON. III, 440 (d. 1822): ciacșiri de șal. FIL. 90: reșele și horbote din Lipsca, fesuri de Țarigrad, *șaluri* de Iran.

Cu acest sens și în poesia populară.

AL. 107: Dar Sultanul stănd pe cal, Sub un verde cort de șal; 203: In camară 'ntunecată, Tot cu *șaluri* îmbrăcată.

II. (sensuri moderne) 1. șal de încins, de îmbrobodit.

NEGR. I, 16: coconașul era încins cu un șal roș cu flori. GANE, 239: având un șal lat turcesc. FIL. 13: cauc de șal; 15: încins peste mijloc cu un șal de Țarigrad. GHICA, 520: tată-meu se lăgă în grabă cu șatul la cap; 501: se încingeau la brîu cu șal de Indii.

2. șal sau boccea de înfășurat.

TARIF 1792: *șaluri* de Misir. BELD. 355: tabachere în brilianturi și *șaluri* de mare preț. GHICA, REV. N. II, 175: cocónele cu șal pe spate.

— ШАЛ (pers.), toute étoffe de laine, de drap ou de camelot; châle de Cashmire; serb. șal; sp. chal, fr. châle.

șalgiiu m. cel ce drege și spală șaluri. Vorbă puțin răspândită (profesiunea însăși aproape dispărută).

șaliu m. un fel de pește (*Perca lucioperca*), numit și „suduc“ (Baronzi, 94).

CAN. 24: Frunză verde ș'un *șaliu*, Oltule, pe malul tēu, Cresce iarbă și dudău.

— ȘALY, crochet-perche.

șaliuș m. diminutiv desmierdător (în cântece oltene).

ȚAPU, 105: Numai cegă și păstrugă, Galbenă de caracudă, *șaliuș*, pește d'al gras.

șalvări pl. 1. nădragi largi turcești, din postav sau lână, așa cum pōrtă Turcii și cum purtați înainte boierii noștri.

TABIF 1792: *șalvarii* de postav de țară ce merg la țara turcească sau la Moldova. AL. T. 81: Cât îi șede de frumos Cu *șalvarii* de merinos. DELAVR. 205: cu *șalvarii* roșii și creși.

Vorba revine în cântecele populare.

AL. 105: Cu saia îmbăirată, Cu *șalvarii* de ciorcă lată. TEOD. 640: Cu *șalvarii* de ciocărlat, Cum so pōrtă la 'mpērat. BUR. 174: Cu *șalvarii* de lipisat, Cinci galbeni colul a dat. ȚAPU, 4: Sus la munte cu ițari, Jos la baltă cu *șalvarii*.

2. nădragi țărănesci largi mai ales în partea de sus și a turului (în jud. Vlașca, Ialomița și Brăila), numiți și „dulvuri“.

— ȘALVAR (pers. caleçons), pantalon large et flottant; bulg. serb. șalvare, alb. șarvar, rus. rut. șaravary, mcr. șirvār „nădragi scurți la meseriași“, ngr. σαλβάρη și σαρβάρη; ung. salavár (de unde în Ardeal *șolovari* „izmene“). Despre hainele boieresci și țărănesci (§ 79 și 100).

șalvărei pl. (și *șelvărei*) șalvari scurți (sau desmierdător).

ȘEP. III, 214: Birnivicu sē rupea, *Șalvăreii* se lăsa... TEOD. 614: Avea nisce *șelvărei*, De umbra vara cu ei.

șalvaragiū m. 1. croitor sau vîndător de șalvari și de alte haine vechi: șalvaragiūi formaū înainte o corporațiune deosebită de a croitorilor propriū-șiși.

Doc. II, 288 (d. 1792): între alte rufeturi trebuincioșe obștiif fiind *șalvaragiūii* rufet vechiū; 290: lucrul ce-l vînd gata *șalvaragiūii* din prāvălie cum șalvari, dulămi, mintene, giubele... IV, 283 (d. 1793): postav de țară ce lucrēzā rufetul *șalvaragiūilor*.

2. (ironic) cel ce pōrtă șalvari, Turc.

JIP. 139: luarām prinși câteva miū de *șalvaragiūii*.

Formațiune analogică (§ 23).

șalvaragie f. meseria șalvaragiului.

Doc. X, 885 (d. 1813): cojocăria i *șalvaragiu* și căvăfia.

șamă f. damască (într'un farmec din Bucovina).

COLUMNA 1882, p. 339: în briū de *șamă* m'am încins.

— ȘAM (ar.), Damas; bulg. șamiia „damască“ (și

alșamița „testemel roșu“, mer. șamie „batistă“; sp. xame „un fel de stofă“.

șamalagea f. alagea de Șam, varietate scumpă de alagea de Damasc (oraș numit turcesce Șam).

DION. 224: alagea prăstă 12 lei, *șamalagea* 25 lei și 30 lei bucata. UR. XV, 247 (d. 1787): o roche de *șamalage*. FIL. 75: anterior de *șamalagea* morico.

— ȘAM ALAĞASI, étoffe de soie rayée fabriquée à Damas; serb. șamalaga „damască“. V. alagea și Șam.

șandramă f. 1. străsina unei case.

HRIST. (1818): Câte unul afirnat, De vr'o *șandrama* legat.

2. șopron, magherniță.

GHICA, 31: la fie-care pörtă era câte o *șandrama*, un fel de gheretă, în care se adăpostia câte un servitor.

3. baracă, casă ruinată.

Doc. IV, 414 (d. 1794): *șandramalele* din lăuntruțl ȕrguluțl.

4. fig. cădătură de om.

ORĂȘ. III, 22: cădătură neputincioșe, învelite *șandramale*.

— SON DURMA, auvent, hangar, appentis (d. sondurmak „allonger“); alb. sondurma.

șart n. 1. (sensuri arhaice) 1. condițiune sau articol (de tractat), pont.

COND. 1802, p. 308: prea înaltă poruncă ce s'aũ dat mat nainte coprinđetóre de nizamul Țării romănesci și a multor *șarturi*; 310: tóte cele ce s'aũ đis *șarturi* fără de greșelă de a se păzi, se va face mare osîrdie.

2. condițiune în genere, tocmeală.

AR. 15 (d. 1821): o mie cincĩ suto de lei să se trimiță la Ierusalim, la biserica sfintă, tot cu așa *șart*, ca să arđă o candelă în véc.

II. (sens modern) rînduială, ordine.

AL. T. 911: iată-mo's cu tot *șartul* boieresc!.. m'o îmbrăcat giupănu Ierșcu chiar de modă ca la Eșĩ. GHICA, 321: tata călare cu Hagi-Grigorie Manafu pe lingă cal, cu mânia pe harșa, după *șart*, pornesce la curte.

Fórtede des cu acest sens în basmele muntene (și fig.).

ISP. 148: aici tóte sînt cu *șartul* lor, de aceea trebuie să seĩ să-ĩ faci și tu un căpălăiũ; 287: cotoșmanul ȕ spune pe *șart* tóte și-l făcea să pricépă, că aici pe pămînt tóte sînt cu rînduiala lor; 354: tóte lucrurile în acéstă casă eraũ cu *șart*, nimic nu lipsia; 399: cum rămăne cu haina miresei? Dacă n'o face-o după *șartul* ei, logodnica nu o primesco. CAL. 1877, p. 1: nu lăsa să trecă nepedepsită cărtirea lor împotriva *șartuluĩ* dumneđeesc; 1882, p. 19: logodna se săvîrși cu tot *șartul* ei; p. 34: să-și mėsóre vorbele și faptele cu *șart* și chibzuiňă; 1883, p. 37: a așeđa tóte la loc cu *șart* și orînduială; 1895, p. 31; e băiat cuminte și cu *șart*.

— ȘART (ar.), condition, convention, stipulation, traité; articole de traité, charte; serb. alb. șart.

șasiũ a. chiorș (vorba circulă în Muntenia).

TELEOR, 12: fetele sbanghiũ saũ fetele *șasiũ* saũ fetele basaóche.

MARION, 15: Todose e *șasiu* .. CAL. 1882, p. 28: la nevoie m'ăș face și *șasiu* și șchiop și chiar cocoșat.

— **ȘASY**, louche; serb. *șasav* (§ 106).

șatrânge pl. 1. jocul în șah.

FiL. 144: table pentru jocul de *șatrânge* și pentru țintar.

2. cadrilat (cf. șatranġli komaș „*étoffe quadrillée*“).

Doc. II, 405 (d. 1790): patru coți atlas în *șatrânge*. Od. I, 133: un lat brîu său omofor, semănat cu matostaturî în *șatrânge*.

Var.: **șantrace** și (grecizată) **sandrace**.

Doc. II, 403 (d. 1790): o blană de *sandrace* de la o giubea fo-meiască, IV, 277 (d. 1794): blană întrăgă în *șantrace*.

— **SANTRAG**, **ȘATRANG** (pers.) le jeu d'échecs; carré (d. sanscr. *čaturanga* „cu o sută de colori“); ngr. *συν-τροπῆς*; sp. ajedrez. Numele occidental al jocului, *șah*, e asemenea de origină persană: port. *escaques*, fr. *échecs*, it. *scacchi* (d. *eşşalı* „regele!“).

șeitân (și **șoitân**) m. numele necuratului (într'un descântec de apucat din jud. Vâlcea).

MAT. FOLKL. 1602: Și a văduț pe *Șoitân* viind în fugă mare, Din copite scânteii dând, Din gură hopaie lăsând.

— **ȘEYTAN** (ar.), diable, démon (din ebr. *satan* „pro-tivnic“); rut. *șaitan*, alb. *șeitân*.

șeitânică m. fam. (și ironic) Satana.

șerbêt n. 1. băutură răcoritoare din zahăr, apă de trandafir și miros de odagaciū.

CANT. Ier. 23: *șerbêt*, băutură de doftorie și tot ce se bea. Id. Mold. 54: principii de nova dignitate congratulatur ei potionem caffèe et *șerbêt* (quae e sacharo aqua diluto conficitur) offert. Ax. 124: aducând cafê și *șerbêt* de sus, s'aũ dus de acolo cu aiãta. KOG. 242: i-aũ adus cafê, dulceți, *șerbêt* și fumătore. TARIF 1761: *șerbêt* de 14 ocă 1 leũ. FiL. 29: vîndătorii de *șerbêt* din Fanar.

2. dulcêță îngroșată ca o alifie, sinonim cu „peltea“.

CRON. III, 444 (1822): i-aũ poflit să șeqă, le-aũ dat dulceți, rodozahar și *șerbêt* de trandafir și apă. AL. T. 1088: ce dulceți sint aceste? *șerbêt* de nufăr. GHICA, 295: rodozahar, *șerbeturî* de trandafir și de vișine.

Var. (archaică): **cerbet**.

NEC. 264: îi cinsti Pașa cu cafê și cu *cerbet*, după cum este cîntea turcêscă.

— **ȘERBET** (ar. *boisson*), *boisson sucrée et aromatisée*, limonade (d. *șariba* „boire“); bulg. serb. *șerbêt*, ngr. *σορβέτι*; it. *sorbetto*, fr. *sorbêt*; de aceeași origină: it. *scioppo* și *sioppo*, sp. *xarope*, fr. *syrop*. V. ciorbă.

șerbetelniță f. vas de fierț șerbetul (§ 23).

TELEOR, 333: samovarele și *șerbetelnițele* ferbeau pe cărbuni clo-cotînd și scoțînd aburî, cari aduceau ori-cui pofta de ciaiũ său de cafea.

șerbegiũ m. (și **șerbeciũ**) 1. (sens arhaic) său **Vel-șerbegiũ**, titlu identic cu „șerbegi-bașa“.

COND. 1776, p. 77: Vel-*șerbeciă* 20 lei pe lună.

II. (sens modern) cel ce prepară sau vinde șerbet.

— ȘERBETȚY, marchand de sorbets, (autref.) titre d'un officier de bouche chargé de la confiserie.

**șerbegi-bașa* m. slujbașul Curții care prepara șerbet și purta grijă de dulceturi (Sulzer III, 168).

FOT. III, 210: *șerbegi-bașa* 20 lei pe lună.

— ȘERBETȚY BAȘY, chef des préparateurs du sorbet.

șiboiu m. un fel de micșunea (Glos. 536).

— ȘEBOY (pers. șeb-buy litt. mirésma nopții), giroflée (d. șeb „nuit“ și buy „arome“); bulg. șiboï, serb. șeboï.

șirèt n. șnur sau panglică lătăreță.

DOC. II, 404 (d. 1790): o păiōră neșră cu *șireturî*. TARIF 1792: *șireturî* de fir dramul 1 ban. NEGR. I, 298: o jilecă roșie cu *șireturî* de fir. AL. T. 282: desnōdă *șireturile* de la botină; 396: mi-o plesnit *șireturile* de la rochie.

Var. (archaică): **șeret**.

COND. 1693, p. 703: un raft pus pe curea, altul pe *șeret*.

— ȘIRET, galon, ruban; bulg. serb. șirit, ngr. *σειρίτι*.

șiritenie f. șir de întimplări (într'o povestire).

FIL. 259: să vești, cocōne, cum merge *șiritenia*. ISP. 36: incepu să le povestescă *șiritenia* celor ce se întimplase; 77: Fêt-frumos îi spuse drept tōtă *șiritenia* cu merele, cu pasērea; 78: spuse fie-care *șiritenia* istoriei sale.

În privința sensului: cf. „firul povestii“.

șirèt a. și m. fin și isteț, sinonim cu „telpiz“.

ĠANE I, 128: mari *șirete* mai sint femeile; II, 240: avea fața *șirétă*. XEN. 21: gurallv, cărcotaș, *șiret* . . . FIL. 226: un *șiret* de n'are pereche. MARION, 99: cea mai mică din fete, mai *șirétă*.

— ȘIRRET (ar. malice), malin, chicaneur; serb. siret (șeret), ngr. *σειρέτης*.

șiretenie f. fineță.

ĠANE III, 202: îți venia să crești, că e vr'o *șiretenie* la mijloc.

șiretlîc n. apucătură șirétă, vicleșug.

ĠANE II, 19: învață-l un *șiretlîc*, cum să ne prindă. FIL. 230: să nu se bage de sēmă *șiretlîcul* meū. ISP. 225: o întōrse însă la *șiretlîc*. STĂNC. 112: e un *șiretlîc* la mijloc; 207: cum făcu, cum drese, mai cu *șiretlîc*.

Var. (archaică): **șeretlîc**.

KOG. 209: l-au pus la cale, ca să facă *șeretlîc*, dicēnd că ei îl vor ajuta la tōte.

— ȘIRRETLIK, chicane, tracasserie; serb. șeretluk.

șirîc n. măsură la negoțul cu plute (în Muntenia).

TARIF 1870: o sută *șirîcurî* câte 25 la plută 3 lei.

— SYRYK, perche, pique.

șîș n. baston cu stilet (în Muntenia).

CARAG. 30: mitocanul scosese *șîșul* de la baston.

— **șiș** (pers.), épée mince et pointue, glaive; bulg. serb. **șiș** „frigare“.

șișaneă f. 1. pușcă ghintuită, mai ales arnăuțescă.

BELD. 319: amîndoi cu *șișanele*, greci, dar bine îmbrăcați; 400: *șișaneua* ia în mână, pune la ochi, îi dă foc. GHICA, 264: trei patru *șișanele* totdeauna încărcate până la gură.

Var.: **șișinea**, **șișhanea** și **șușanea**.

DION. 177: o sémă de óste, Turci și mai mulți Arnăuți ce era, se aședase în meterezuri și da de acolo cu *șișinelele* bărbătesce în Nemți; 218: da și ei cu tunurile și cu *șișinele*. DUM. 44: Turcii cu cele *șișhanele* descior pișca pe Ruși. FIL. 294: un arnăut armat cu o *șișinea* boșnegăscă. AL. T. 1141: ținea cu mîna dréptă și *șușaneua* cea de-o prăjină. GANE I, 203: o *șușanè* lungă pe care Turcul o rezema pe crăcană; II, 95: toți alergau cu *șușanelele* pe la metereze.

Vorba revine în cîntecele populare.

AL. 89: De 'ncărca o *șușanea* și 'n Codrén o slobođia.

2. fig. (și ironic) sceptru.

AL. T. 1440: Aga Némuş aŭ prins la mână *șușaneua* dreptății.

— **șeșane** (pers. șeș-hane), fusil rayé, carabine, à tube sexangulaire (d. șeș „six“ și hane „étui“); bulg. șișane, serb. șeșana, ngr. σισανές.

ștubeciŭ n. sare de plumb, intră în preparațiunea sulimanului (cu variantele **ștubete**, **știubicŭ** și **stubeț**).

TARIF 1792: *ștubeciŭ* (făióră) cântar 27 bani. MARION 1890, No. 2: *ștubetele*, petița și toate dichisurile femeesci. TARIF 1761: *știubicŭ* 14 oca 1 leŭ. CONV. XXVI, 460: *stubeț* (praf), cerusa veneta.

— ISTÜBÉC (üstübeç), blanc de cêruse (§ 83).

T

Tabac m. sens identic cu „tăbăcar“.

TARIF 1792: piei de la *tabaci*... FOT. III, 206: o sută de lei de la *tabaci* (unul din veniturile Agăi). GHICA, XVI: *tabaci*, brașoveni, gabroveni... 197: *tabaciŭ*, cavafti și croitorii...

— **TABBAK** (ar. dabbag), tanneur; alb. bulg. serb. mcr. ung. *tabak*, ngr. ταμπάκης, corroyeur (§ 97).

tăbăcar m. cel ce tăbăcesce piei sau le vinde deja tăbăcite, sinonim cu „argăsitor“.

JIP. 52: toți pălărierii, toți *tăbăcarii*...

Vorba revine des în poesia populară.

AL. 266: Măcelarii alergară, Carnea [caprei] 'ndată-o cumpărară, și pielea ei *tăbăcarii* și mațele lăutarii. R.-Cod. 48: Pielea pe la *tăbăcarŭ*, Ósele la măcelari. TEOD. 69: Córnele la pieptênari, Iar pielea la *tăbăcarŭ*.

Formațiune originală de la „tabac“: vorba trecu și la Sêrbŭ (tabakar).

tăbăcăréscă f. joc de cărți (obiceiuit de tăbăcarŭ).

CR. II, 104: țencușa, ba *tăbăcărăsca* sau concina.

tăbăcărie f. 1. meseria tăbăcarului.

Doc. I, 453 (d. 1784): meșteșugul *tăbăcăriei* de săftiene. GHICA.

288: lucrări de cizmărie, de *tăbăcărie*...

2. locul unde se tăbăcesce: *tăbăcăria* de la Bucovăț.

Vorba trecu și la Sârbî: tabakarîia.

tăbăcesc v. 1. a prepara pieile cu acid tanic.

2. (ironic) a snopi.

Ș. PANN, Nastratin, 43: lupii îndată îi *tăbăciră* pielea (caprei)...

3. fig. și fam. a usa și strica.

CARAG. II, 85: mi-am *tăbăcit* gingiile.

Formațiune verbală directă de la „tabac“.

tăbăcit a. 1. îmbibat cu acid tanic.

ISP. 143: să-ți dai din opincuțele astea *tăbăcite*.

2. fig. de colóre ócheș-gălbuie: piele *tăbăcită*.

tărbacă f. 1. se dice de spînzurarea câinilor cu capul în jos și învîrtirea lor pînă ameteșc: obiceiul tabacilor a doua și după lăsatul secului (despre acest obicei pretutindenea cunoscut, cf. Zanne IV, 645).

2. fam. trîntelă în locuț. „a lua la tărbacă“ (a da prin tărbacă), a snopi în băta și a-și bate joc de cineva.

tărbăcălá f. 1. bătaie strașnică: a da în tărbăcălá, a lua la tărbăcălá.

ISP. 108: îl luară din nou la *tărbăcălá*.

2. fig. bătaie de joc.

ISP. 36: îi luași vorba din gură și-l cam dedeași în *tărbăcălá* cu graini care mai de care păcălitóre.

tărbăcesc v. 1. a bate pînă ameteșce; 2. fig. a bat-jocori, a ocări; 3. a se murdări.

ISP. 129: scrófa se svîrcoli prin ál noroiu și se *tărbăci* de n'o mai cunosceai...

Formă verbală paralelă cu „tăbăcesc“.

tărbăcit a. fig. amețit, întunecat.

MARION, 14: îi lumina puțin *tărbăcita*-i minte.

taban n. partea dinăuntru la talpa încălțăminteilor. Vorba e cunoscută în Moldova.

— TABAN, plante du pied; serb. taban „talpă“.

tabiet n. (și *tabet*) 1. fire, caracter, temperament.

AL. T. 422: tineri cu vorbă, cu ighemonicon, cu *tabieturi*... iar nu ca Brustur și Cociurlă, și groși în *céfă* și morocănoși.

2. deprindere regulată și comodă, apucătură (bună sau rea), nărav.

AL. T. 1248: de trei luni acum, ați dus-o una cu bencheturile, cu zaifeturile... ar fi vreme póte de a vă mai schimba *tabietul*. GANE III, 174: nu-l scoți cu una cu două de la *tabietul* lui. TELEOR, 334: făcură bieții ómeni acésta mai mult, ca să nu-și iasă din năravuri, să nu-și strice *tabietul* cu alte cuvinte.

3. gust, poftă.

CRON. III, 434 (d. 1822): șed unii din boieri la Nemți și alții la Moscali, unde au găsit mulțămirea lor și potrivirea *tabieturilor* lor, și de acolo cer Domnie și stăpânire să li se dea lor. ȘED. V, 161 (în munții Sucevei): *la tabet*, la porunca, la vroința tiranului.

4. în special, confort (după moda orientală): „a-și face *tabietul*“, a bea cafea și a fuma din ciubuc, ședând turcesce.

FIL. 115: el se aședă pe un scaun, ceru cafea și ciubuc, iar după ce 'și făcu *tabietul*... MARION, 1895, No. 13: boierul după dejun 'și făcea *tabietul*, adică trăgea un pui de somn. ORĂȘ. 15: mai bine poruncesce s'aducă o dulcică și o cafea turcescă, *tabietul* boieresc.

5. (ironic) despre țigani.

KIK. III, 203: dânciucu sta pe vine făcându-și *tabietu* cu luléna.

— TABI'AT (ar.), nature, naturel; *qualité innée*, caractere, tempérament, habitude, disposition (bonne ou mauvaise), le bon goût; cum. *tabiat* „natura“; alb. bulg. serb. *tabifat* (na *tabifat* „à son gré“), mcr. *tábiete* ngr. *ταμπιέτι*, habitude, goût.

Vorbă caracteristică pentru traiul oriental (cf. „chef“).

tabietliū a. și m. 1. cu *tabiet*, deprins cu regula.

KIK. I, 19: Mitică, ca om *tabietliū*, se ridică binisor și lasă viziara cea verde sub lampă.

2. om cu gust (rar întrebuințat cu acest sens).

— TABI'ATLY, qui a une habitude, du goût.

tablă f. 1. masa plăcintarilor și a rahagiilor.

AL. T. 135: Stan vine aducând pe cap o *tablă* rotundă și încărcată cu covrigi, simiți, plăcinte; 143: de-ai vrea d-ta, mi s'ar dășerta *tablaua*. FIL. 29: simigii cu *tablalele* lor sferice puse pe cap.

2. tavă mare pătrată.

AL. T. 1301: Ghiță. ridică *tablaua* cu ciaiū; 1327: hai, iute, mergeți de gătiți *tablalele* cu dulceți.

— TABLA (tavla), plat de bois, plateau, établi des boulangers (d. it. *tavola*); bulg. serb. *tavla*, ngr. *ταβλάς*.

tablabaș(a) m. 1. (sens arhaic) litt. primul din grajd, cal din grajdul împărătesc cu frîu de fir și frumos împodobit, având pe șea topuz și sabie, pe care Sultanul îl trimitea noului Domn (Cant. Mold. 60 și Fot. III, 247).

GHEORG. 304: cal împărătesc cu tacâmul lui ce se numesce *tablabaș*; 324: Vel-comis, călare pe calul împărătesc ce se chiamă *tablabaș*, îmbrăcat în caftan, fiind calul împodobit cu podóbele cele mai alese. CRON. 448 (d. 1822): au îmbrăcat pe Vodă cu blana și puind în cap șlic de samur, au încălecat pe *tablabașu* cu puțin alaiū de ciohodari și ciauși împărătesci. GHICA, 28: Caragea și-a făcut intrarea în București cu alaiū domnesc, călare pe *tablabașu*, în sunetul clopotelor, al surlilor și tobelor.

II. (sensuri moderne) I. (ca subst.) în Oltenia, om care nu face nimic (Weig. Rum. Dial. 87).

2. (ca adv.) de a gata (în basmele muntene).

CAL. 1883, p. 46: și el cu frunțașii căpeteniilor se așezară *tabla-bașa* în palat.

— TABLA BAȘY, cheval de l'étable impérial; serb. tavlabașa. V. Partea II: talambașa.

tacâm n. cele trebuincioase spre a formă un tot.

I. aplicat la persoane (sensuri mai tóte archaice).

1. suită, cortegiū.

KOC. 199: mergênd Al. Ghica Terzimanul și în Iași cu *tacâm* domnesc, îmblând pre la tóte mânăstirile de s'aũ închinat; 224: Pașa avênd mare *tacâm* cu el și mulțime de ómeni. GHEORG. 332: Domnul aũ purces de la Frumósa cu tot *tacâmul* și obicinuitul domnescul seũ alaiũ, de aũ venit la scaunul seũ. BELD. 339: Cu *tacâmul* Curții sale nu se da mai potrivit. ZIL. Rev. III, 76: Măria Sa cu *tacâmul* de boieri ai seĩ; 81: Vodă cu tot *tacâmul* Curții din boierii pămîntenĩ.

2. (ironic) comitet, comisiune.

REV. I, 394 (d. 1821): s'aũ orînduit un *tacâm* de cercetători ce se numia poliție.

3. partid, gașcă.

BELD. 418: Toți acei din Iași boierii cu *tacâmul* lor unit.

4. fig. glóta, om de nimic (cf. turc. ayak takymy „bas peuple, populace“).

BELD. 333: Și din *tacâmul* acesta îndestui s'aũ înnecat. AL. T. 748: iaca! domnișorul ăla care se hrănesce cu oué cópte? prost *tacâm!* 1686: cât i-oiũ lasa bani de jucat cărțile, a închide ochii; așa?.. de ăst *tacâm* e?.. minunat!.. MARION, 105: uite tot *tacâmul* la secție și d'acolo și la poliție. ID. 1890, N. 24: v'am spus cam ce fel de *tacâm* e D. Răducanu.

II. aplicat la lucruri (sensuri mai tóte moderne).

1. serviciũ de masă (pânză, cuțit, furculiță, lingură, șervet, pahar): cf. turc. sofrá takymy „couvert“.

UR. XVI, 277 (d. 1797): două *tacâmuri* de masă pânză de o-laudă. AR. 14 (d. 1821): arămurile și *tacâmurile* de masă să se dea frăține-meũ. NEGR. 156: porunci să ridice masa și să strîngă *tacâmurile*. AL. T. 735: m'a trimis stăpănu-meũ să-i oprese o odaie cu două *tacâmuri*; 740: mai adaugă două *tacâmuri* la masă. ISP. 355: talerele, lingurile și celelalte *tacâmuri*; 300: *tacâmurile* mesei, trăncăniile de la bucătărie, așternuturile, tóte erau cu rînduiele lor. BASME III, 125: o masă numai cu două *tacâmuri*.

2. serviciũ de tratat óspeți (dulcétă, cafea, ciubuc).

FIL. 96: cafegiii cu *tacâmuri* de dulcétă, cafea și ciubuce; 255: o tavă cu *tacâmul* dulceții și a cafelei.

3. complex de instrumente (viórá, cobză, naiũ).

GHICA, 170: adusese pe cel mai vestit *tacâm* de lăutari, tot meșteri aleși dintre cei mai buni. MARION, 40: un *tacâm* de țigani îi delecta cu arii naționale.

4. hamut de cal (cioltar, ham): cf. turc. alyr takymy „matériel d'écurie“.

GHEORG. 304: cal împérătesc cu *tacâmul* lui. DION. 189: trime-

sei slăvimi tale de la noi acești doi armăsari cu *tacâm* lor. VULP. 28: Calul să mi-ți-l gătesc, Cu *tacâmu* cel domnesc. BASME I, 65: hamurî, șele și *tacâmuri* de călărie alese.

5. costum de baie (cf. turc. hammam takymy „service de bain“).

UR. XVI, 276 (d. 1797): un *tacâm* de feredeu cusut cu fir.

6. aparat de pompier (cf. turc. top takymy „équipement d'artillerie“).

Doc. II, 528 (d. 1790): *tacâmuri* de foc, sacale pline de apă, topore, doniți, cângi, scări și tulumbe; III, 411 (d. 1790): cele trebuincioase *tacâmuri* ale focului...

7. aparat militar (tunuri, puști, ghiulele): cf. turc. ordu takymy „équipement d'armée, train“.

Kog. 268: tot *tacâm*ul oștirii cu totă zaheréua ce avea. DION. 180: aș porocit oștilor sale de s'aș gătit un corpos cu tot *tacâm*ul a oștirii; 218: gătindu-se oștile cu tot *tacâm*ul și cu tunurile.

8. dichis, toate cele trebuincioase (cf. turc. çamaşyr takymy „trousseau, linge“).

UR. XVI, 277 (d. 1797): așternutul cu tot *tacâm*ul și cu năframa.

9. număr ore-care (cf. turc. bir takym „certains“).

FL. 248: să facem un *tacâm* de pitace către zapcii bătmănesci.

— TAKYM, suite (de choses et de personnes), appareil, effets, meuble, assortiment; outils, instruments; division de troupes, équipement de vaisseau; groupe, classe, série, bande, troupe d'hommes, partisans; fig. lie du peuple; bulg. takym, serb. takum „unele“, alb. takym „scule de casă, costum, hamut“, mcr. tacâme, ngr. *taxîm*, fourniture, douzaine, équipement.

Vorbă importantă prin infinita varietate a aplicațiilor ei. deopotrivă familiare în Muntenia și Moldova.

tacîit n. cingătoare din stofă vărgată ce se lega peste mijloc sau la cap turcesce: purtat înainte de boieri, apoi de preoți în jud. Vâlcea și Ialomița.

OD. I, 184: cu giaruri și cu *tacîiturî* turcesci. FL. 27: legat la cap cu un *tacîit* cadriat; 169: încinși cu *tacîite* aședate astfel încât le acoperia pantecele și o parte din piept. GHICA, XVI: legase un căpătâiu al *tacîitului* de clanța ușii și se încingea peste antiriu învîrtindu-se și strîngându-se în briu; 51: la cap cu cauc de *tacîit* vîrgat cu cîrșaf alb.

— TAKLID (ar. imitation), imitation d'alăga ou étoffe en soie rayée d'Alep; bulg. taklit „brouillon“.

tacîrîr n. 1. interogatoriū (sens și ađi popular).

DUM. 81: din *tacîrîrul* unui tatar rob se ađeveri... BELD. 415: Cu o pază îndestulă, cu *tacîrîrul* lor înscris, Pornindu-i pe toți de-aice, la Siliștra i-aú trimis. COND. Ips.: logofeții să ție condeit pentru hotărîrile ce se fac i pentru examene și *tacîrîruri*. FL. 281: am aúdit pe logofețul Mitropolitului luând *tacîrîr* vizitiului.

2. raport, notă diplomatică (sens arhaic și literar).

VĂC. 294: însumi l'am vădut că scrie un *tacrir* la Devlet prin care arată, că Nemții nu numai n'au alianță cu Rușii, ci dăcea că le sînt și vrăjmași.

— TAKRIR (ar. expression), rapport, relation, note, exposé, attestation, déposition sous serment (d. karar „décision“); serb. takrir. V. Partea II: carar.

Termin juridic rămas în limbă (§ 71).

taftă f. 1. mătase lucioasă și netedă.

Cuv. I, 214 (d. 1588): o zavéză de *taftă* albastră. REV. I, 341 (f. de z. 169): polog căptușit cu *taftă*... perinî mari cu *taftă* îmbrăcate. M. Cost. 27: în chip ciatlăului își învîlia capul slujitorii Rîmului cu *taftă* subțire ca în chipu de cunună slujitoréscă. N. Cost. I, 453: pe urmă veniaŭ trei stéguri mari de *taftă*, învîlite, care numai la bătaie le desvêlesc de tot. NEC. 199: s'au întins câte-va bucăți de atlazuri și de *tăfti* pre îmbe părțile de uliță pe unde mergea Impărăția. GHEORG. 311: Vel Paharnic îmbrăcat în caftan și cu șapte coși *taftă* naramgie legați peste umăr. BUR. 103: [Légân] acoperit cu *taftă* verde...

2. fig. în proverbul „a veni tafta la cot“ (Isp.), adică a se brodi.

3. (adv.) cu desăvîrșire, pe deplin.

CR. II, 32: în Vinerea sécă ne-am trezit vindecați *taftă*. SEV. Pov. 210: ridică frunza, lipi bucățică de bucățică de 'și întruchipa feciorul și prinse a-l adie cu frunza și pe unde 'l adie, rămânea *taftă* curat.

— TAFTA (pers. tafte „tissu, luisant“), taffetas; rus. pol. tafta, ngr. ταφτάς; de aceeași origină: it. taffetà, fr. taffetas, germ. Taffet (§ 86).

taftaluc n. (arch. *tahtalic*) lemn întreg necioplît, întrînd 22 într'o plută: taftalîcul se mai numese și „ghilă“ (Bur. Crestaturi, 15). Vorba e specială Moldovei.

COND. 1767, p. 67: 3 bani de tot *tahtalicul* ce pogoră pe Siret. ȘEP. III, 90 (d. Suceva): *taftaluc* un butuc de 19—20 metrii.

— TAHTA (pers. tahtè), planche, table, ais: forma vulg. TAHTALUK lipsese în dicționare.

taftur n. curea de legat scările calului.

Doc. II, 407 (d. 1790): un *taftur* de curea; IV, 190 (d. 1793): două chimire, trei *tafture*. CONTEMPOR. II, 768: vâtaful mai are și cal și șea și poclade și presur și *taftur* și zabale și pogi și scări.

Vorba revine și în cîntecele populare.

TEOD. 523: Numa'n *tafturi* sè umfla și departe îl asvîrlia. TAPU, 65: Și la cal că'mi alerga, În șapte chingî că mi-l chinga, Șepte chingî, șepte *tafture*.

— TAPKUR, petite sangle qui retient la housse du cheval (§ 94).

tahin n. făină din care se face supă de post.

— TAHYN (ar. tahin „farine“), suc de sésame.

taht n. I. (sensuri arhaice) 1. tron împărătesc.

VĂC. 252: Sultan Murat cel dintâiu moșteni și *tahtul* și darurile bunătaților tătâne-seu; 257: Sultan Mehmet se sui în *tahtul* împărătescii sale moșteniri în al doilea rând în Adrianopoli.

2. residență, capitală.

VĂC. 251: Sultan Orcan, rîvnind a-și largi laturile stăpînirii, supuse Nicomidia și mută *tahtul* împărătesc la Brusa.

II. (sens modern) residența unei subprefecturii (cu variantele populare *taft* și *tact*).

ORĂȘ. 21: chemarea prin volnicie la *taht* pe toți țărani. TELEOR. 279: nimeni nu mai vorbia pe la *tafturi* și prin Bucuresci despre fuga din oștire a lui Gavril. JIP. 157: ne tot trimit la *taft* câte un cioflingar tîner și rupt de fîme. AL. T. 45: a fi vre un ispravnic de cei noi, cărora le dîc perfecți... e grăbit s'ajungă la *tact*.

— TAHT (pers.), trône, siège, capitale; bulg. taht „tronul Sultanelui“, ngr. ταχτι.

***taifă** f. 1. suită de ómenii domnescii, sin. cu „alaiu“.

AX. 123: aî intrat ciauș-bașa și hasichiul cu *taifaua* lor. CĂPIT. 315: s'aî gătît cu casa lui și cu tótă *taifaua* domnesce. POP. 30: cu pompa domnescă cu tótă *taifaua*... aî mers la Curtea domnescă.

2. personal, bréslă.

KOG. 225: îndată aî făcut orînduială de cât lemn lrebuie, ca să se facă Curtea la loc, făcënd mai mare asupra acestei trebii pe Lăscărachi Genet Vel-Comis, cu tótă *taifaua* grajdului gospod. Doc. I. 284 (d. 1782): mehter-bașa cu tótă *taifaua* lui cîntând; IV, 516 (d. 1795): D-lui vel-Aga și *taifaua* d-sale.

3. echipaj de corabie.

UR III, 181 (d. 1802): să nu cuteze a intra în pămîntul Moldovei serhatlii și alții din *taifalele* caicelor Dunării.

— TAYFA (ar.), peuple, troupe, société, corporation, suite, cortège, équipage d'un navire; bulg. taifa „bandă, familie“, alb. taifa „partid“, mer. taifa „cétă, alaiu de nuntă“, ngr. ταίφα, troupe, bande, équipage; sp. taifa.

taifas n. 1. sindrofie, conversațiune familiară.

AL. T. 39: să șed cu diușii la *taifasuri* pe divan, cu ciubuce, cu cafele, cu tot ighemoniconul boieresc. ISP. 261: ospetându-se și stând ei la *taifas*, fiul împăratului întrebă pe zmeu; 239: fiind-că vorba vorbă aduce, cotoșmanul și boierul stătură la *taifas* și se înțeleseră la cuvinte.

2. palavre, vorbe góle.

GANE III, 280: n'am vreme de stat la *taifasuri*. XEN. 36: ai umblat la *taifasuri* vr'o doi ani de zile, dar la urmă te a prins cu mița în sac.

Derivațiune secundară prin intermediul formei neo-grece: sub raportul sensului, cf. cuvînt cu lat. contentum, serb. divaniti „a conversa“ cu divan, ngr. óμλω „a vorbi“ cu óμλεται, bulg. zbor (vsl. sùborù „sobor“) „adunare, vorbire“: zborvam „a vorbi“. Pretutindenea

revine asociațiunea de idei într'o grupare de ómenii și rezultatul ei: convorbirea.

tain n. termin tehnic militar: I. (sensuri arhaice)

1. porțiune anume destinată de pâine, carne etc. ce se da oștenilor turci și în special ienicerilor (§ 12).

KOG. 216: Pașa trimițând Domnului Antiohi Caragea 40 de delibași tot ales bosniaci... dicându-le Pașa din gură la toate ce va porunci Domnul să urmeze și léfa lor și *tainul* de la Domnul să-l scie. VĂC. 279: Vezirul tăia zahreua și *tainurile* ostașilor, ca să fugă.

2. porțiune analogă alocată oștenilor pămîntenii.

NEC. 387: Vezirul trimis-aŭ bani la Grigorie-Vodă, să facă óste Moldovenii... aŭ strîns óste tinerii cu sinețe, de le da bani léfa și *tain*. BELD. 352: eteriștilor *tainuri* a se mai da îi opresc. FIL. 296: am spus pandurilor, că oștenii lui Ipsilant aŭ câte 80 de lei pe lună și *tain* îmbelșugat de carne, pâine și vin.

3. provisiunea țilnică ce Pórta da óspeților și solilor (ca un fel de ospitalitate tradițională).

MUSTE, 39: pre Craiul l-aŭ primit Turcul cu mare cinste și l-aŭ dus la Impărăție, dându-i *tain* și nafaca și bani căți îi trebuiaŭ.

II. (sensuri moderne) 1. pensiune alimentară, întreținere țilnică, acordată înainte de Domn și de boieri subalternilor lor.

GHICA, VII: rămăi aici, să dic să-ți dea *tainuri*, voiŭ să te fac om. GANE III, 39: el sta la împărțitul *tainurilor* în curte. ORĂȘ. II, 163: la fosta Domnie și se da *tainul*.

2. subsidiu anumit, porțiune hotărîtă (= mertic).

GHICA, 56: dascălul Stan avea și de la biserică *tain* de mălaiu, de fasole și de lemne.

3. în special, bani de pâine țilnică ce se dau slugilor afară de simbrie (cf. Damé s. v.).

4. hrana de toate țilele.

BOGD. Com. 208: oiŭ să am și eu parte și de borș și de sarmăluțe din *tainul* boieresc, că de *tainul* ciobănesc 's prea sătul. TEOD. 679: Până voi că mi-ești sosi, Io *tainul* voiŭ găti, Șepte buți oiŭ destupa, Simbrióra că v'oiŭ da...

5. porțiune de orz saŭ de ovės (= oboroc).

AL. T. 117: am obosit ca un cal de poștă ce nu-și are *tainul* la vreme

6. fig. provisiune, în general.

DELAVER. 65: pescuitorii aŭ *tainul* lor de glume, cântece și povești. JIP. 63: ori-ce dregător are *tainu* lui hie de la primărie, ori de la casa județului, ori de la țară.

— TA'YIN (ar. destination), provision journalière (spéc. somme d'argent et provisions que recevaient autrefois les ambassadeurs étrangers), ration, partion; bulg. serb. tayin, mer. taine, ngr. таѣн. Termin tehnic militar generalizat în limba modernă (§ 28).

*tainat n. 1. provisiune militară (V. tain I, 2).

UR. III, 152 (d. 1792): necurmata trimiterē a vitelor... pentru *tainaturile* oștilor. COND. 1813, p. 358: orînduiala grâului și a lemnelor isprăvniciei gospod, orînduiala fioului și a orzului... a altor *tainaturī*.

2. provisiune alimentară (V. tain II, 1).

BELO. III, 421 (d. 1822): s'aū dat cădūtă poroncă a li se da [boierilor] *tainat*. VĂC. 284: am fost primit cu libov, orînduindu-mī și *tainaturī* și cele trebuinciose.

— TA'YINAT (ar. pl. d. ta'yin), provision, portion; serb. tainat.

**taingiu* m împărțitor de tainuri în oștire.

N. COST. 66: furieri saū *taingii*. BELO. 394: Nisce *taingii* mult scârnavi din cei boieresci ciocoi. FOR. II, 199: nisce *taingii* aū scris Domnului, că pasvantlii se gătesc să trecă Oltul și să vie fără de veste să surprindă Bucurescii.

— TA'YINGŸ, qui donne le ta'yin; bulg. serb. taingiia, ngr. ταϊντζής, officier des rations.

talăș n. paie gróse din carī se fac pālării ordinare. Vorbă cunoscută în Muntenia.

— TALAȘ, sciure de bois, limaille; bulg. talaș.

tălășmān m. 1. tálhar (epitet dat cailor: cf. haram).

AL. T. 191: ian veđi'l că de abia se urnesce... hăis, ța, *tălăș-mane*: 902: hăis, *tălășman*... ța, bourén.

2. nume de vițel (Damé, Terminol. 29).

3. stupid (în munții Sucevei).

ȘEP. V, 161: tonteș, *talașman*, prost, bucciū.

— TALASMAN, querelleur, batailleur; cum. talasman „praedo“ (d. talasmak „se piller l'un l'autre“).

talaz n. val de mare.

a. în literatura propriū-đisă:

OD. I, 140: pe Dunăre scānteiaū rađele ei rēsrīnte în miū de *talazuri*. GR. ALEX. 304: împinsă de *talazuri*, corabia slăbită se sfărâmă. DELAVR. 5: riul Dómnei, umflat, curge repede în *talazuri*. PANN I, 145: Marea e plină de *talazuri* și lumea cu feluri de necazuri. ISP. 354: bolobocul ajunsese la margine, adus fiind de *talazurile* Dunării.

b. în cāntecele populare:

TEOD. 62: Lin, mai lin cu înnotătura, Că fac val, *talazuri* mari.

R.-COD. 198: Cerno, Cerno, Cerno, 'nmóie-ți *talazu*, Incetă urlatu...

— TALAȚ, flot, vague de la mer (d. θάλασσα); alb.

talaz, serb. talas, mcr. talaze (§ 95).

tali n. plecăciune: „a face tali“, a se presenta.

AL. T. 405: Copilele mele... (incet fetelor) Faceți *tali* frumos.

— TALY (ar. sort), qui se présente; serb. taliia „noroc“. Vorbă cunoscută în Moldova.

talim n. 1. închinăciune după moda orientală.

AL. T. 1332: Lipicescu presintă ciubucul lui Hfrozobénu cu *talim* turcesc. ID. Despot-Vodă, 43: făcēnd turcesci *talimuri* cât póte un Bulgar.

2. apucătură, deprindere.

ΚΙΚ. I, 45: asta nu-mi convine, eă am *talimurie* mele...

— TA'LIM (ar.), enseignement, instruction, exercice (de troupes); bulg. talim „exercițiū“, serb. talum, ngr. *ταλίμι*, exercice.

tamachiār a. sgârcit (se aude în Muntenia).

ΚΙΚ. III, 175: un bătrân armén, om cu avere, însă *tamachiār* la culme.

— TAMAKIAR (ar.), avide, avare; ngr. *ταμακιάρης*.

taman adv. tocmai.

a. în literatura propriū-disă :

CR. I, 59: sbōră iute, cu gândul, *taman* la casa lui Dănilă: 146: să-l slujesci *taman* trei ani de țile. GANE II, 208: *taman* pe la mieđu nopții. ISP. 143: ți-aș da *taman* cât 'mi cei. MARION, 4: *taman* asta vrea și Ilie. STĂNC. 25: *taman* când erau aprōpe de vîntul turbat; 36: era *taman* în mijlocul bălții; 175: se făcu *taman* ca cum ar fi fost țe doisprețce ani.

b. în poesia populară:

ȚAPU, 105: *Taman* la masă îl găsia și hărtia i-o da; 157: *Taman* ca o păsērea, Până 'n codru 'mi ajungea. MARIAN II, 146: Când vor sci Nemții *taman*, Câte pene 's pe un curcan. BUR. 148: *Taman* când sosi, Sōre 'n miață-ți. VULP. 27: La Domnie că mergea, *Taman* Domnu afar' era.

— TAMAM (ar.), complet, achevé; TAMAMEN, complètement, tout-à-fait; cum. tamam „perfectum“; alb. bulg. serb. tamam (taman), mer. tamam, ngr. *ταμάμω*. Una din particulele turcesci cele mai răspândite și rivalizând, sub raportul circulațiunii, cu sin. sēū slav „tocmai“.

tamazlic n. 1. loc de îngrășare a vitelor.

UR. XXII, 267 (d. 1826): vacile de *tamazlic*. CR. II, 19: turmele și *tamazlicurile* lui.

2. turmă de boi sau vaci cu taurul lor de prăsilă.

IONESCU, Doroh. 371: îngrijitorul *tamazlicului* său șufarul, cum se dice. AL. T. 261: Tacî, fa, că spării *tamazlicul* satului. DELAVR. 234: taurul răsrit din *tamazlic*. CAL. 1882, p. 47: îl duse pe la hergheliile de cai, *tamazlicurile* de vite; p. 48: se întilni cu o herghelie de cai mai mare și mai frumōsă de cât *tamazlicul* de boi.

— TAMAZLYK, engraissement du bétail et l'endroit où cela se fait; bulg. tamazlyk, serb. damazluk.

tambură f. (arch. tambur) mandolină cu gâtul lung și cu cōrdele de metal.

N. COST. 89: sciind [Dimitrașcu-Vodă Cantemir] bine în *tambur*, îl cheamă Agii la ospete pentru ȱicături. NEC. 300: i ȱicea Beizadē Cantemir în *tambură*, că așa scia ȱice de bine în *tambură*, cât nici un țarigrādén nu putea ȱice bine ca dînsul. AL. Pr. 22: căpitanul scōse de sub mîntēn o *tambură* mică cu strune de sîrmă. OD. I, 292: un sunet plăcut de viorî, de naie, de *tambure*, amestecat cu glasurî femeesci. FIL. 39: ea ținea în mână o *tambură*, cu care se acompaniă. PANN, 169: un Negru ca Arapul cu o *tambură* 'n mână.

Vorba revine și în cântecele populare.

ȚAPU, 56: Sacaua cu *tambura*, Că sciea ȱicetură. SEP. V, 63 (d. Sucéva): Cum busna 'n casă n'oiu da, Să vē cânt cu *tambura*.

Var. (literară): **tembur**.

FOR. III, 133: șese fustași cu *tembururile*.

— **TAMBUR** (pers. tembur), pandore, guitare à longue queue; bulg. serb. tambura, ngr. ταμπούρα; it. tamburo, fr. tambour. Despre instrumente musicale (§ 41).

tamburagiū m. cel ce cântă din tambură.

REV. N. I, 350: Busnioc s'a dus într'un oraș vecin la un *tamburagiū* și s'a învățat a cânta din tambură.

— **TAMBURGY**, joueur de pandore.

tandūr n. un fel de masă pătrată, acoperită cu covóre, sub care se punea un mangal de încălđit piciórele (după moda turcescă): de aci locușiuinea „a sta pe tandur“, a nu face nimic.

AL. T. 505: șede tótă ȱiua pe *tandur*.

— **TANDUR** (ar. tannur), brasier placé sous une table recouverte d'un tapis Barb.; bulg. tandyr, serb. tandur, ngr. ταντοῦρι, étuve (§ 55).

tapangeă f. 1. calcavură (în Moldova).

CR. II, 40: era nevoită biata mamă să ne facă musai câte-un șurub, două, prin cap și să no dea câte-va *tapangele* la spinare.

2. pistol (în Oltenia).

R.-COD. 217: La picere cu curele și la piept cu *tapangele*.

— **TAPANȚA**, soufflet donné avec le creux de la main; pistolet; serb. tapange „pistol.“

tapangiū a. bătaios. Formațiuene analogică (§ 23).

КК. III, 12: milităroiū brutal, hidos, *tapangiū*.

tarabă 1. masă de prăvălie pe care se întinde marfă, sinonim cu „teșghea“.

OD. I, 109: scaunele măcelarilor și *tarabele* gelepilor. CARAG. I, 9: Anca care șede rezemată cu cótele pe *tarabă*. TEOD. 571: Jos pe masă că'l lăsa. Pe *tarabă* i-l punea

2. prăvălie mică, magherniță.

Doc. X, 716 (d. 1812): prăvăliașii din tîrg cu șandramalele, *tărăbile* și alte scosuri ce aiū obiceiū de fac în prăvăliile lor... AL. T. 1272: am început a miroși a *tarabă* aici; 1338: ramul dicanicesc o *tarabă* unde se vind șfinta dreptate cu dramul și cu vurta. CR. II, 85: umbla trela-lela în puterea iernei pe la *tărăbile* jidovesci, întrebând ba tēcă de cosor, ba căpestre.

3. oblon ce se îndoiesce și ușă culcată pe o gură de becū.

— **TARAB** (ar. darb „action de frapper“), id.; bulg. serb. taraba „scândură“ (cf. tarapana).

tarabagiū m. prăvăliaș. Formațiuene analogică (§ 23).

FAMILIA XV, 56: a constata greutatea pāinii la un *tarabagiū*.

tărăboiū n. gălăgie mare (litt. sgomot de tarabă).

CR. I, 256: în lăuntru se auđia un *tărăboiū* grozav, toți bocăniau la ușa, cât ce puteau și strigaū; II, 38: cu cleștele și cu vatra-riul face hodorogelă și un *tărăboiū* de-ți ia auđul. XEN. 295: ce o fi însemnând *tărăboiul* în sat? STĂNC. Alte B. 171: când să se scóle împăratul... se ridică un *tărăboiū* de să-ți ia auđul.

tărăbuțe f. pl. catrafuse (litt. lucruri de tarabă).

ISP. 174: umblaū cu *tărăbuțele* de colo până colo și ca să se statornicescă și ei la un loc, nu găsiaū.

taraf n. I. (sens arhaic) cu nuanța seriósă: 1. partid, grup de partizanī.

ZIL. Rev. III, 66: la care turburare făcându-se boierii *tarafuri*. VAC. 286: de va avea *taraf* mare numitul Han, să-l trecă la Crim. BELD. 391: Interes, *taraf* să-și facă ș'a se putea apăra; 415: Vogoridi mergea bine cu *taraful* ce avea. FIL. 34: ești și tu cu *taraful* boierilor răsvrătiți; 303: faceți amindouē *tarafurile* câte un înseris.

II. (sensuri moderne) 1. cu nuanța ironică: gașcă.

AL. T. 736: vine Domnu Agachi Flutur cu *tarafu* lui; 1136: nu mă lăsa, frate, cu dór nu's din *taraful* lor; 1353: iată-mē 's eșit din *taraful* ciocoilor și ajuns secretarul, omul de încredere al ministrelui; 1605: pentru ceilalți ce nu sînt din *taraful* nostru, îi stigmatizăm cu numele de procleți, vîndători, proști.

2. în special, bandă de lăutari.

AL. T. 79: un *taraf* de lăutari începe a suna un cîntec vechit; 1827: cum a sosit Barbu lăutariul cu *taraful* lui... DELAVR. 182: *taraful* lăutarilor de sub Sotir ciupitul.

— TARAF (ar.), cōté, partie, direction; bulg. serb. taraf „parte, direcțiune“, ngr. *ταράφι*, parti, secte, société.

tarapanà f. monetăria Statului, numită în vechime și „bănărie“.

DION. 224: acești bani i-aū suit neguțitorii la preț, că-i adună și-i duc la Nemți, de-i topesc și fac caragroși nemțesci forțe frumioși cu scirea Impărăției, plătind havaetu și *tarapanaua* împăratescă. GANE III, 81: nu scii tu, că eū n'am *tarapana* aice în iad. GHICA, 106: le-am făcut bulgări de aur și de argint și i-am trimis la Stavracolu, ca să-i bată la *tarapana*.

Var. (arhaice): *taraphana*, *zaraphana* și *zerphanea*.

UR. VI, 433 (d. 1774): sălitra care se va lua din Moldova pentru trebuința *taraphanalei* din Tarigrad; III, 192 (d. 1802): ghiuvergiléua ce este trebuincióasă pentru *zaraphanéua* împăratescă. COND. 1802, p. 325: la împăratésca mea *zerphana*.

— TARABHANA (ar. darbħane), hōtel de la monnaie (d. ar. darb „action de frapper“ și pers. ħane „maison“); bulg. taraphana, ngr. *ταραχανάς*.

tarhōn n. plantă aromatică, originară din Tataria, ce se mânâncă ca salată (*Artemisia dracunculus*): ea se întrebuintéază și în medicina populară.

CONV. XVII, 258: cu *tarhon* și cu ardeii.

-- TARHUN (ar.), estragon; bulg. pol. rus. tarhun, ung. tarcony; it. tragone, fr. estragon (tôte d. *δρακόντιον*).
tărîm n. I. în basme: 1. regiune sub-pămînténă în care Făt-frumos intră printr'o peşteră saŭ printr'un puţ spre a scăpa pe fetele răpite de zmei ori a prinde pe furul merelor de aur: *tarîmul celălalt* e locuit de dîne, zmei, păsəri măiestre şi se deosebesce cu totul de *lumea albă* saŭ pămîntul locuit de ómenî.

ISP. 27: după o cale lungă şi grea, ajunseră pe *tărîmul* unde păsceaŭ iepete; 81: Práslea ajunse pe *tărîmul* celălalt, se uită cu sfilă în tôte părţile şi cu mare mirare vèdu tôte lucrurile schimbate: pămîntul, florile, copacii, lighioni altfel făptuite eraŭ p'acolo; 89: străbătu cele patru părţi ale *tărîmului* de jos şi se întórse cu desert; 113: cum o simţi fiul meŭ, că se află la mine ómenî după *tărîmul* celălalt, vè ómórá; 148: se duse, până ce ajunse pe *tărîmul* unor dîne; 295: pasérea măiastră de pe *tărîmul* celălalt.

2. coprins, hotar, moşie.

ISP. 38: toţi înţeleseră, că acósta era femeie de pe alte *tărîmuri*; 55: cum se póte ca om de pe alte *tărîmuri* să răzbéscă până aci.

II. din basme vorba trecu în poesia populară.

TAPU, 140: Pe potecă apuca, La Din se ducea; Din pe cal c'o punea, Drum că-şi lua, Pe *tărîmu* ălalt intra.

-- TARYM, habitation (Bianchi). G. Meyer admite (p. 45) următorul itinerar al vorbeii: *τέρεμνον*, acoperemînt, locuinţă — slav. trémŭ „turn“ — ung. terem „sală“ — rom. tărîm, de unde vorba ar fi trecut în turcesce. Numai în basmele şi în cantecele istorice rusesci revine o expresiune analogă, *terem*, dar cu sensul opus de locuinţă înaltă, aeriană, iar nu sub-pămînténă ca în basmele nóstre. Accentul vorbeii românescei şi forma ei indică un împrumut direct turcesc (cum o dovedesc şi vorbe ca *abitiv*, *dam* etc. cari revin asemenea exclusiv în basmele din Muntenia).

tarlă f. bucată de pămînt seménat şi lucrat.

GHICA, 537: *tarlalele* de deosebite mărimi despărţite unele de altele prin garduri vii. CAL. 1881, p. 18: munci din zori de dî până la nămieđi, până ce culcă la pămînt o *tarla* bunicică; 1885, p. 20: sorbia cu nesatiŭ mirosul cel dulce ce eşia din *tarlalele* de florî.

-- TARLA, champ ensemencé et labouré; ung. tarló.

tasma f. (şi *tásma*) panglică, sinon. cu „cordea“.

NEGR. I, 324: dá cuviosului un sfeştoc de busuioc próspăt, legat cu o cochetă *tasma* négră. CR. II, 62: ŭi-oiŭ lua de la Fălticeni o pălăriuţă cu *tásma*; 178: De dragă ce-mî era dragă, O purtam cu *tásma* négră.

-- TASMA, courroie, lanière, ruban, galon; pol. rut. tasma. Vorba e specială Moldovei.

tăsmăluță f. panglicuță, cordeluță.

SEV. Călăt. 58: pe frunte au fetișorele *tăsmăluțe* cu mărgele.

tătar m. 1. (și **tatar**) numele popoarelor turce de la Nordul Europei, în special al Nogailor din Crimeia și din Bugiac (§ 4 și 5). Desele lor năvăliri în Moldova au lăsat urme până astăzi în limbă, în anumite locuțiuni și în sensul peiorativ al numelui etnic (cf. 5).

AL. T. 658: adă-l astăzi și nu răzni așa, că nu te alungă *Tătarii*; 1717: deodată am pornit, ca și cum ar fi năvălit *Tătarii*.

Numele figurază și în proverbul istoric (Pann, 105): țara pierde de *Tătari* și el bea cu lăutari.

2. curier poștal, călăraș ture cum erau la noi „lipcanii“ (Tătarii fiind nomazi neaoși și călăreți dibaci cari merg repede ca vîntul); tătarii curierii erau însărcinați cu corespondența între Pórta și Țările române (V. Partea II: tatar-agasi și tatar-mizil).

a. în literatura istorică :

* COND. 1693, p. 56: un *tatar* al Vizirului care au venit cu cărți. UR. III, 186 (d. 1802): cei ce merg cu pricină trebuincioase, trecători sau *tătari*. BELD. 421: înadins *tătari* să mERGă, căci nu am nici un prEpus. CRON. III, 437 (d. 1822): să facă cărțile și cu poroncile ce sînt a se trimite cu înadins *tatar* la Moldova; 446: au sosit *tatar* și vătav de călărași de la Moldova, aducend bani și însciințare de ridicarea ienicerilor și a lui Vogoridi, și cărți de heretisire pentru Domnie.

b. locuțiunile „dór nu dau tătarii“ și „parcă 'l alungă tătarii“, ce se dic despre cineva care se grăbesce și lucrEză cu zor (§ 38).

AL. T. 50: coconașu era grăbit, parcă-l alungau *tătarii* din urmă; 88: te cară îndată din casă... dór nu dau *tătarii*; 808: mă duc... dór nu dau *tătarii*.

3. pop. uriaș, sinonim cu „jidov“.

ȘĂINEANU, Studii folk. 198: oraș vechiu de când cu *Tătarii* și Jidovii... după vremile când cu Uriașii ori cu Jidovii.

4. fig. barbar, om cumplit.

AL. T. 1700: despre mulțemire nu dic, că dóră om sînt și eu, nu-s *tatar*.

5. (în basmele muntene) drac, naibă (și ung. *tatár* „drac“). V. han-tatar.

CAL. 1877, p. 7: dar ce *tătarii* te silesce să dai așa pe foc? 1881, p. 72: ce *tătarii* o fi avend de nu mai sosesce? 1883, p. 49: cum *tătarii* să nu scii? .

— TATAR, tartare; courrier, estafette; bulg. serb. tatarin (tatarinka „săgétă“ și tatariiia „cioltar“), ngr. *τατάρος*, ung. *tatár* (și „drac“). Numele occidental, *tartar*, provine din același nume asiatic sub influența lui Tarta-

rus „infern“: Tătarii fiind óre-cum închipuiți ca ómení eșiți din fundul iadului.

tătarcă f. 1. femeia tătarului.

AL. 78: Și *tătarce*-am veduvit, Fete-mari am bõtrânit.

2. iapă tătaréscă.

AL. 151: Pe-o *tătarcă* 'ncăleca Și la gónă se lua.

3. cojoc lung (cum purtau Tătarii).

Doc. III, 613 (d. 1787): *tătarcă* voinicéscă... *tătarcă* de postav.

FIL. 14: *tătarcă* roșie blănită cu vulpe nafe.

4. hrișcă (*Fagopirum tartaricum*), întrodusă în Europa orientală de Tătarii din Crimeia (rut. pol. ung. *tatarca* „hrișcă“); planta e originară din orientul Europei: hrișcă (pol. *hryczka*, litt. [grâu] grecesc), ngr. *ἀραπασίτι* (litt. grâu arăpesc), fr. blé sarrasin etc.

4. (și *tărtăcuță*) planta „Coccinea indica“ (Dr. Brânză).

tătăresc a. 1. ce ține de Tătari.

DASC. 406: de împărăția *tătărescă* și de obiceiul lor și cât loc cuprinde țara *tătărescă*. UR. II, 254: galbeni *tătăresci*. GAME III, 11: Întréga urdie *tătărescă* a fost sfărâmată. AL. 78: Cu copile mirzăcesci Și cu róbe *tătăresci*.

2. pop. strașnic, cumplit, grozav (mai mult ironic).

AL. T. 608: puteai să prinți un gutunar din cele *tătăresci*; 669: or da boierii peste voi și, în loc de bucate, îți mânca o calca-vură din cele *tătăresci*; 1071: i-am aruncat o ochire de cele *tătăresci*. FIL. 169: aideți dar să tragem un danț d'ale *tătăresci*. STÂNC. 219: I'a fost rupt o sóme d'ale *tătărescile*.

tătărime f. némul tătăresc (în poesia populară).

AL. 79: *Tătărimea* purcedea Și pe Gruiă mi-l ducea... TEOD. 616: A intrat *tătărimea*, Pustiesce pașiștea, Pașiștea și moșia.

tătăriță f. sens identic cu „tătarcă“.

AL. 78: Iată mirzăcițele Și cu *tătărițele*.

tavă f. 1. tigaie de fript (cu pl. *tave* și *tăvi*).

MARION, 4: trimisese la cuptor două gășce grase, ca să se rumenéscă la *tavă* pe nisce varță acră; 156: sərbătórea Drăgaica cu vin și cu friptură la *tavă*.

2. tablă de servit cafea, dulcéță, ciaiū.

FIL. 143: o *tavă* de argint în mână pe care erau depuse multe feligene; 183: femeile aduseră *tăvile* cu dulcéță și cafea. GHICA, 34: douăspredece *tave* încărcate cu tot felul de daruri. TEOD. 655: Iar pe *tavă* cămi punea Oglinda și cununa.

3. fig. și fam. „a da *tavă* pe cine-va“, a-l bate rău.

MARION 1892, No. 26: mi-l dete *tava*, de-l făcu otova de praf.

Var. (mold.): **tavá**.

BOGD. Com. 17: pune pirostriile, pe cari aședă *tavaua* cu pesci.

— TAVA, poèle à frire, creuset; bulg. serb. *tava*, mcr. *tává*, ngr. *ταβάζ*.

tavàn n. 1. podul casei.

Doc. II, 319 (d. 1791): podina pentru *tavan* de stejar saú de

fag. OD. I, 127: sală al cărei *tavan* de grindii înegrite se sprijinia pe două șiruri de stâlpi. FIL. 285: *tavanul* acestei camere de grindii și uluci de stejar frumos lucrate. GHICA, 495: o sală mare, zugrăvită pe pereți și *tavan* cu toți deii Olimpului. CRĂS. I, 33: o cameră lungă, josă, cu *tavanul* murdar; 197: cămăruță mică și *tavanul* de scânduri. ISP. 221: se ascunde într'o crăpătură de grindă de la *tavanul* casei și ascultă la sfatul lor.

2. scândură de brad, lungă și subțire.

XEN. 171: butuci mari și neciopliți de brad se prefăceau pe nesimțite în *tavanuri* tăiete frumos și regulat.

— TAVAN, plafond, étage (cf. taban „poutre, traverse“); alb. bulg. serb. tavan, mcr. tävane, ngr. ταβάνι, plancher, plafond.

techer-mecher adv. cu zor, cu nepusă masă, pe sus (litt. de-a dura).

CAL. 1881, p. 23: tinerii se pomeniră luați pe sus *techer-mecher* de o cătă de slujbași împărătesci; 1883, p. 56: fetele ținând *techer-mecher* după ele pe bietul argat al grădinarului; p. 58: trimisese în toate părțile sumedenie de olăcari cu porunca de a o aduce *techer-mecher*, ori pe unde va găsi-o; 1895, p. 56: împărătița fu dusă *techer-mecher*. ISP. P. și Gh. 16: *techer-mecher* își duc turma la adăpost.

— TEKER MEKER, precipitamment, très vite, en grande hâte (d. teker „rătă“). Vorba e specială basmelor muntene.

tecnefes n. astm (la căi).

ISP. 256: un cal al seii, stătut de bătrân și plin de *tecnefes*.

Var.: ticanfes și tignafes (Damé, Terminol. 52).

— TEKNEFES (pers.-ar. teng nefes „souffle court“), asthmatique (d. pers. teng „géné“ și ar. nefes „respiration“); serb. teknefes.

tel n. 1. fir de metal, sîrmă de fier saii de oțel.

TARIF 1792: *teluri* de fier cântar 48 bani.

2. cea mai mică și ultima cîrdă a unui instrument.

PANN, 169: mi-se rupsese la tambură *telul*.

3. betela miresei, în Dobrogea și Macedonia (Marian, Nunta, 251, 260).

— TEL, fil de fer, de laiton, fil en général; alb. bulg. serb. tel, ngr. τέλι.

telal m. l. (sensuri arhaice) 1. strigător public, sinonim cu „crainic“ și „pristav“.

ISP. 1715, p. 64: aii poroncit să strige *telalul*, ca tot omul să stingă focurile. BELD. 344: *Telalul* pun ca să strige, și cu voie și nevrut, Cății vor avea caii și arme să le aducă la vîndut. COND. Caragea, 250: se vor face cunoscute aceste strigări prin *telali* la locuri publice. GANE III, 289: strigăte de *telali* și pocnete de biciu. BUR. 147: *Telal* că punea, *Telal* imi căta. Unde s'afia, Un mic călușel...

2. în special, strigător la mezatură.

UR. XVII, 94 (d. 1770): să puie *telal* să strige la sultan-mezat după obicei. AL. Pr. 42: *telalul* strigă îndată: dece galbeni fata giudelui! FIL. 241: aerul răsuna de glasul cel tare și ținător al *telalilor*.

Var. (archaică): **telar**.

DION. 197: au poruncit să strige *telari* pe uliță, să strângă norodul să vadă (trupul lui Vodă Hangerliu).

II. (sensuri moderne) 1. vîndător de haine vechi (strigând pe uliți).

Doc. IV, 283 (d. 1793): *telalii* cărora acesta le este hrana cu haine gata date de obște, să se ție numai de acel alișveris al meza-tului, iară să nu croiască nici să cósă din bucată; IV, 430 (d. 1795): *telalii* cari vînd haine vechi și purtate. PANN, 65 (prov.): stăpânul vinde și *telalui* nu se îndură să-l dea; 165: merge la *telal* îndată, se 'mbracă pe sine 'ntâi.

2. mijlocitor la negoț (V. teleleică).

— TELLAL (ar. dellal „guide“), entremetteur, crieur public, marchand de bric-à-brac (d. dalla „montrer le chemin, vendre à l'enchère“); cum. talal „auctionator“; alb. bulg. serb. telal (și telar), ngr. τελλάλης.

***telalbaș(a)** m. starostele telalilor la mezatură.

Doc. I, 450 (d. 1784): l'au făcut *telalbaș* asupra telalilor din București. UR. X, 108 (d. 1799): să puie pe *telalbaș*, ca să strige tot locul la mezat; V, 445 (d. 1815): toate veniturile podului cu țidulă prin *telalbașa* să se vîndă la cochii-vechi în vistieria gospod. FIL. 240: am dat lui *telalbașa* lei 1500, ca să nu strige prin toate răspîntiile.

— TELLAL BAŞY, chef des crieurs publics dans les enchères des fermages; bulg. serb. telalbașa.

telălău m. (și teleleu) vîgabond (în Moldova).

AL. T. 343: iar te-ai inecat, măi *telălău*. NEGR. III, 47: Stăricica-și răsipesc Ș'apoi âmbăle *teleleu*. CR. I, 320: de atunci încôce am umblat ia așa, *teleleu* Tanase.

telălăiță f. sens identic cu „teleleică“.

AL. T. 342: auți *telălăița* cum își laudă marfa?

teleleică f. 1. sămsăróică, mijlocitoare.

Doc. I, 450 (d. 1784): pămîntene cât și străine muieri *teleleice*.

2. fam. femeie care bîrfesce de toți.

JIP. 56: când e îndrjit rumănu pe femeia lui, îi dîce... iazmă, puiu de lele, *teleleică*... MARION, 131: era o *teleleică* și jumătate, nu se mișca nimic în mahala fără scirea dumniași; pe toți îi bîrfa...

teleleică f. vîndătoare pe uliți de lucruri vechi.

Doc. I, 450 (d. 1784): să nu se facă înșelăciune și furțișaguri de către telalii și de către *teleleicele*; IV, 430 (d. 1795): *teleleicele* cari obicinuesc de vin și se strîng Lunia la țrgul Cucului și vînd haine, pânzeturi și alte mărunțisuri. FIL. 213: *teleleica* mi-a dîs că pietrele sînt próste; 225: diamantele și rubinele sînt aruncate pe dînsa cu lopata, parcă e brezaie sau *teleleică*. ORAȘ. II, 166: Ș'apoi trage-i gură de mahalagiocă, Căci ai marfa d'asta ca o *teleleică*.

telalic n. 1. meseria telalului; 2. marfa sa.

Doc. I, 450 (d. 1784): să nu-l îngăduescă a face *telalic*.

— TELLALYK, office et remise perçue par le courtier.

telemea f. brînză de puțină din laptele din care s'a scos untul (Dr. Crăinicénu).

— TELME, fromage troué (d. telmek „percer“).

teletin n. (și **telatin**) piele roșcată, numită și „iuft“.

TARIF 1761: *teletin* părechea 45 bani. COND. 1776, p. 16: de ce lei de la starostele de ciobotari ce lucrăză *teletinuri*. TARIF 1792: *telatinuri* de Bulgaria perechea 6 bani. IONESCU, 703: cizmele se fac din piel de vacă lucrate de tabaci și făcute *teletin*.

— TELATIN, cuir odorant préparé en Russie avec du bois de l'huile de santal et de bêtuline; bulg. telatin, serb. teletin „carne saū piele de vițel“ (d. vsl. tele „vițel“), ngr. τελατιν, cuir.

teltea f. valtrap de lână ce se pune sub șea.

CONV. XVII, 108: scosei șéua de pe cal, trăseii calabaficul meū de sub *teltea*.

— TELTI (tegelti), coussinet de feutre cousu au dessous de la selle (d. tegel „couture à gros points“).

tembèl a. și m. trîndav, trîntor.

ISP. 22: cei mai mulți erau năzuroși, *tembeli* și deșuchiați. BASME IV, 135: era prostuț și *tembel* vai de lume.

— TEMBEL (pers. den-bel „care 'și hrănesce corpul“), paresseux, lent; bulg. serb. dembel, mcr. timbel, ngr. τεμπέλης, fainéant. Vorba e specială Munteniei.

tembelic n. trîndăvie.

— TEMBELLIK, paresse, oisivité; bulg. dembelik.

temenà f. (și **temenea**) închinăciune după maniera turcăscă: corpul plecat, drépta lăsată puțin în jos, dusă apoi repede la buze și în urmă la cap.

CRON. III, 444 (d. 1822): au făcut câte trei *temenele* până la pămînt și ingenunchind, au sărutat crosurile macatului pe care ședea. AL. T. 142: Să se frîngă în loc din șele, Ca să facă *temenele*; 1331: făcînd *temenele*, se apropie smerit de Hîrzobénu și-i sărută póla hainei. FIL. 14: bietul june ce-i făcea *temenele* până la pămînt; 28: desele complimente și *temenele* ce făceau în drépta și în stînga; 97: îi făcu *temenea* până la pămînt și sărută mâna lui Ipsilant. ORĂȘ. 20: De loc vre-o trei mătăni și'o *temenea* turnai.

Vorba revine și în cîntecele populare.

AL. 108: La Sultan de se 'nchina Cu adîncă *temena*. TEOD. 492: *Temenéua* că 'și făcea, Póla, mâna 'i săruta; 539: Și la dînsa se ducea, Și la dînsa nainta, *Temenéle* că 'i făcea.

— TEMENNA (ar. „exprimer un souhait“), manière de saluer en portant ses doigts aux lèvres et ensuite au front; alb. bulg. serb. temena, ngr. τεμενά.

temenesc v. a se ploconi (într'o baladă).

TEOD. 551 (d. Teleorman): Ienicerii de-mi sosia, Bună ățua că-i dedea Și frumos se *temenia*.

ténc n. 1. balot de marfă: „téncuri-téncuri“, grămadă, unul peste altul.

DION. 208: în beserică n'au intrat să jefuiască, că era póte o mie și mai bine de lădi și sepeturi și *téncuri*, calabaficul orășanilor.

TARIF 1792: celelalte poveri de marfă să dea de două *tencuri* de câte oca 60 după obiceiă 300 bani. BASME I, 64: blănurile neprețuite erau puse *tencuri-tencuri*.

Vorba revine adesea în poezia populară.

AL. 176: Sară el *tencurile*, Să-și ia postavurile. TEOD. 56: *Tencuri* de postav Curtea să-mi îmbrac și nunta s-ami fac. BUR. 214: Șapte *tencuri* de postav. De cel mic și puhav.

2. pachet, grămadă.

AL. T. 90: scote un *tenc* de hârtii; 256: un *tenc* de hârțoge. CR. II, 62: un *tenc* de sumane croite, nalt până în grindă, aștepta cusutul; 96: un *tenc* de chite de cânepă. JIP. 90: strînge-le, fă-le *tenc*.

3. număr de 10 topuri de hârtie (5000 côle).

ȚARA N. II, 366: Sciî ca cõla de hârtie, Când stă *tenc* în prăvălie și logofeții pe ea scrie.

— TENK (pers. denk „étroit“), balle de merchandise, ballot; alb. bulg. denk, serb. denjak, ngr. τέγγι. Termin comercial generalizat în limbă (§ 104).

tencurel m. *tenc* mic.

AL. 238: S'añ trecut în ceea parte Cu trei *tencurele* 'n spate.

tênchiu m. a patra parte dintr'un dram.

ORĂȘ. II, 39: Cântar că acesta nu-s alte cântare și veđi că nu bate nici un *tênchiu* mai mult.

— TENK (pers. denk), poids, petite mesure, le quart d'un danek égalant un dragme Barb. (turc. or. tenke „banî“, de unde rus. denġi „monetă“); ngr. τέγγι, scrupule, quart de drachme (§ 93).

terezie f. cumpănă, cântar mai mic.

ORĂȘ. 6: alții vinde cu bucată, fără cot și *terezie*.

Vorba revine în cântecele oltene.

WEIG. Rum. Dial. 79: Și sângele 'n *terezie* Să vi-l vînd la spițerie. ȚAPU, 326: Să-mi vadă carnea 'n cântar și sângele 'n *terezie*.

— TERAZI (pers.), balance, trébuchet; serb. terezije, alb terezi. Vorba e specială Munteniei.

terlici m. pl. (și *tirlici*) pantofi garnisiți pe dinăuntru cu postav, peste cari se puneau papucii (ca să-î apere de praf).

Doc. II, 313 (d. 1792): papuci cu *terlici* femeesci liochii cu țopî și postav roșu înlăuntru. UR. IV, 133 (d. 1792): conduri cu *terlici* fără cordele. FIL. 269: cu *terlici* și iminei roșii în picior.

— TERLIK (fraicheur), espèce de chausson ou de bottine en cuir mou, ordinairement de couleur jaune, qui se porte par dessus la chaussette de coton et à l'intérieur des babouches Barb.; serb. terluți „botine“ (rus. terlikü „haină lungă“), alb. terlik, ngr. τερλικι.

tertèl n. șnur de mêtase.

NEGR. I, 16: broderia cu fir și cu *tertèl* îi acoperia tot pieptul.

— ΤΥΡΤΥΙ, chenille, fil d'or tordu.

tertip n. (și *tirtip*) I. (sensuri arcaice) cu nuanțe serioase: 1. ordin din partea autorității, dispozițiune oficială.

Doc. I, 257 (d. 1783): îndată am făcut *tertip*, să se taie che-restéua. UR. III, 201 (d. 1802): câte *tertipuri* se vor face din partea prea înaltei mele Impărății, atât din zaharele cât și de unt, oi...

2. plan, proiect.

DUM. 89: Suvarov îi izbi iar nótea și tot cu același *tertip* ca și de celalt rînd. BELD. 344: socotind că acesta este cel mai minunat *tertip*; 305: vr'un *tertip* de-o dare nouă a mai putea iscodi. COND. 1813, p. 373: de *tertipu* cu care socotim că s'ar cuveni să se puie poștele în orin-duială. AL. T. 1232: încât s'atinge despre drépta giudecată, despre *tertipul* lumii.

II. (sensuri moderne) cu nuanțe peiorative: 1. mijloc (mai adesea neonest), uneltire.

BELD. 336: C'un *tertip* vielén să intre, că 'n silă chip nu era. AL. I, 840: dac'aș găsi vr'un *tertip*, ca să schimb idelca; 1403: să is-codim vr'un *tertip*. FIL. 257: să se vință și casa în care te afli lo-cuind, ca prin *tirtipul* acesta să se despăgubescă toți creditorii; 325: să trimitem banii, dar să găsim vre un *tertip*, ca să i luăm înapoi. GHIGA, 38: găsisse căți-va ómeni sdraveni, cari îl ajutaú la desăvîr-șirea *tertipurilor* lui. ISP. 16: calul spuse fetel cu ce *tertipuri* ámbliá latá-séú, să-i încerce bărbăția; 370: de nu va fi dintre boierii, apoi tot cu *tertipuri* prin tagma prostimii să-l cant.

2. pl. chichițe, clenciuri.

AL. T. 1280: nu se prinde Petcu cu *tertipuri*. ISP. 337: nu se uita la *tertipurile* și la renghiurile ce-i tot juca. XEN. 206: tare mé tem, că Hristea umblá cu *tertipuri*.

— TERTIB (ar.), arrangement, ordre, disposition, or-donnance; système, plan, projet; bulg. serb *tertip* „or-dine“, alb. *tertip* „mijloc vielén“, mer. *tertype*, ngr. *τερτίπι*. În privința scáderii sensului, cf. sin. „marafet“.

tertipgiú m. care umblá cu *tertipuri*.

ORĂȘ. 19: *Tertipgiú* de frunte ca ori-ce avocat.

Formațiune analogică (§ 23).

tés n. (și *tas*) 1. céscă de lut (în care se bea cafea).

CRON. III, 433 (d. 1822): acolo se lucréză lulele, *tésuri* și alte lucruri de lut poleite cu aur.

2. disc (de balanță, de rótă) sau pentru strîngerea milelor: a umbla cu *tasul*.

3. lighenaș de bărbier.

4. tobită de cavalerie.

AL. Pr. 369: *tésuri* de alamă, ciselate cu arabescuri. PAPAȘ. 127: *tésurile* se numiaú și giamparale.

5. clește de lemn, unélta dulgherului (Damé, Ter-minologia, 114).

— TAS (ar.), coupe, tasse; ngr. *τάσι*; de aceeași ori-gină: fr. *tasse*, it. *tazza*.

teșgheà f. 1. masă de lucru (a tîmplarului, a croi-torului etc.).

GHICA, 41: croitorii se serviau de fórfecile cele mari de *teşgha*.
 TAPU, 100: Iar pe Maica Precista [Tătarii] O făcuă d'o *teşgha*, De toca tutun pe ea.

2. tarabă de expus marfă.

Doc. IV, 257 (d. 1793): avënd şi *teşgha* cu luminările de cêră cari tot norodul, câţi merg la biserică, cu înlesnire găsec de cumpără.

3. masa pe care se numără bani şi se fac socote-lile în cârciumă.

CRĂS. I, 211: cârciumarul stând ţanţoş lângă *teşgha*.

Var.: *tejgha* şi *tijgha* sau *tişgha*.

MARION, 50: Nea Barbu nu se mişca de la *tejgha*; 116: Nea Trandafir stă priponit la *tijgha* cu pălăria în cap şi cu un tibişir în mână, ca să însemneze ţuicile. ORĂŞ. II, 70: Chir Vasile, nu te face! Dă-te 'ncóce la *tişgha*.

— TEZGIAH (pers. dest-giah „lieu où l'on travaille des mains“), atelier, comptoir, établi; alb. bulg. tez-giah „établi“, serb. tezgja „masă de lucru“, mcr. tizghié, ngr. τεζγάχι, banc, étalage. Vorbă specială Munteniei.

teşghetâr m. (şi *tejghetar*) 1. (sens archaic) lu-crător pe *teşgha*.

Doc. IV, 307 (d. 1794): să împarţi fierul pe la toţi muşterii, herari, *teşghetari*, ţigani şi sërbi.

2. (sens modern) băiat care stă la *teşgha*.

CRĂS. IV, 370: *teşghetarul* zuruesce la *teşgha* cu gologanii fă-când fişicuri. CARAG. 53: Chiriatic, *tejghetarul* nostru. BASME IV, 136: intrând în vorbă corajliu cu unul din *tejghetari*.

— TEZGIAHDAR, premier commis d'un magasin, com-mis d'un café etc. qui tient le buffet (dar „qui tient“); bulg. *tezhetar*. Formă asemenea specială Munteniei.

testeà f. (şi *tistea*) 1. o duzină sau deuce bucaţi.

TARIF 1761: cuţitoie *testéua* 18 bani şi în *testè* 10 cuţitoi. TARIF 1792: fórfeçi şi bricege *testéua* 2 bani, potcóve de cal de o *tistea* 6 bani. Doc. II, 335 (d. 1792): *testéua* de funii de teiu netopit. REV. I, 413 (d. 1821): luaí câte-va *testele* de fişicuri şi le pusei prin buzunare.

2. număr de 24 cóle de hârtie (în Ardél „conţ“).

3. fig. număr de două-spre-dece.

BASME III, 4: va da peste *testéua* de surori pentru cei 12 feciori.

— TESTÈ (pers. deste „une main de...“), douzaine, vingtaine etc.; alb. bulg. serb. teste, mcr. tisté, ngr. τεστές, cahier. Termin comercial (§ 104).

testemel n. basma mare pătrată cu câmpul negru, galben-roşcat şi pe margine cu flori colorate: brobódă ordinară şi subţire (sinonim cu „buiama“ şi „pambriü“) ce se pórtă obicînuít vara, pe când iarna se mai pune asupra-í marama.

REV. II, 240 (f. de z. 1817): două *testemeluri* sádea. AL. T. 99: *testemel* cu flong; 530: giupânese cu *testemeluri*; 1270: Kera Varvara pórtă *testemel*. XEN. 120: luminări legate cu *testemele* se împărţiau la

preoți și dascăli. BUR. 191: Chimirul să-l ia, *Testemel* să-mi dea. VULP. 45: C'am să plec la Cornățel Ș'am să-ți ieū d'un *testimel*.

Var. (munténă): **tistimel**.

REV. II, 240 (f. de z. 1817): un *tistimel* cu bibiluri de mētase. JIP. 70: mărămi, *tistimele*, scufe. TEOD. 521: Unde baba l'auđia, *Tistimel* îmbrobodia. VULP. 41: *Tistimel* turcesc cu flori și cercei de gălbiori.

— TESTIMEL (pers. destimal „essuie-main“), serviette, grand mouchoir; bulg. *testemel*, serb. *testemelj* „maramă“, mor. destemiale „basma“, ngr. *παστεμάλι* (§ 100).

testemelar m. fabricant de testemeluri.

GHICA Rev. N. II, 422: ce s'au făcut feciorii *testemelarilor*..?

tetrea f. șerbet sau dulcēja de chitră.

GHICA, 296: *tetrea* de chitră și deosebite vutci.

— TETRE (kitre „résine de cédre“), sorte de patisserie.

tevatură f. (și *tivatură*) tărăboiū, tãmbălãu.

GANE III, 261: după o lungă *tevatură* cu chelnerul... porunci să-l dee o frigãrue. ISP. 37: de ce să mai facem p'acolo *tevatură*, să ne îmbãiem aci; 212: era rupt de ostenelã de atãta cãlătorie și de atãta *tevatură* ce avu pe drum; 272: nu credea să se facã atãta *tevatură* pentru nimicul ăsta de măruntaie. CAL. 1881, p. 45: ce numai atãta ați pățit și faceți atãta *tevatură*; p. 49: zmeul auđi *tevatura*, ce se făcea în curte; 1883, p. 41: unde se făcu, mãre, un sgomot și o *tivatură* prin cãmãrile de joc; 1885, p. 19: după ce se sfirși și cu *tevatura* nunții; 1895, p. 66: o ținea lanț cu gura și cu *tevatura*.

— TEVATUR (ar. continuité), bruit répandu, rumeur publique. Vorba revine mai ales în basmele muntene.

tibișir n. cretã. Vorba e specialã Munteniei.

Doc. II, 332 (d. 1792): să însemneze cu *tibișir* pe loitra carului prețul a fieși-cãrnia. CARAG. 272: le însemnam și cu *tibișir* pe prevazul uși. MARION, 117: cãrciumarul cu un *tibișir* în mână ca să însemneze țuicele. ORĂȘ. II, 102: cum faci pe spate cruci de *tibișir*...

— TEBEȘIR (pers. tebașir), craie; bulg. *tebeșir*, alb. *tebeșir*, mcr. *tibișire*, ngr. *τεβεσίρι*.

tichie f. 1. scufie sau fes ce boierii purtați înainte sub căciulã (ea și astãđi Armãnul): cu acest sens vorba figurėjã într'un șir de proverbe.

PANN, 120: chelului ce-i lipsesce? *tichie* de mãrgãritar; I, 85: Cap d'avea, n'avea, el scie, Dar ș'a cumpãrat *tichie*. ISP. Rev. II, 162: cu *tichia* chelului nu te juca.

2. scufie de nopte.

MARION, 79: l'a vëđut tolãnit în plapumã și cu *tichia* în cap.

3. scufie de copil de curînd nãscut.

ȘEP. IV, 31: *tichie* de strigoii d'a cu care se nasc copiii în cap, o ia mōșele, o usucã și o pãstrėjã; rupe din ea, scuipã pe ea și frēcã cu ea pe copil la buric.

4. scufia sau fesul ce pörtã Evreii cei bëtãrni și bigoți sub pãlãrie (și sub forma metateticã *chitie*).

AL. T. 23: mi-am scos degrabã și cușmã și *chitie* de pe cap.

GHICA, 353: cănele care la un semn săria pe d'asupra Ovreilor, smulgându-le *chitia* neagră de pe cap. STÂNC. B. Sn. 90: un cap de jidan cu *tichia* lui.

5. poporul atribue dracului o tichie minunată, care îl face nevăzut.

JIP. 115: necuratu umblă cu *tichie* și să te păzesci de a te juca cu *tichia* dracului.

— TIKIYA (takiye), bonnet de toiles blanche qui se met sous le fez; alb. taki, mcr. tăchie „scufie sub căciulă“.

tichiută f. 1. tichie mică.

GHICA, 284: parcă avea *tichiuta* dracului în cap.

2. unul din numele necuratului (cf. tichie, 5).

ȘEP. III. 76: turcu e și în chipu dracului, că pòrtă fes ca și dracu, că dracu pòrtă fes roșu ca tichia, de aceia și dracului îi se mai dice și *tichiută*.

tiftic n. 1. lână de capră de Tibet, un fel de alpaga (Tarif 1870).

2. scamă (pentru răniți).

TARIF 1792: *tiftic* oca 1½ bani.

— TIFTIK, laine blanche et pure, surtout celle d'Angora; charpie de pansement; bulg. serb. tiftik, rus. tyftyk „materie de lână“, ngr. τειτιζι.

tighel n. 1. cusătură repede pe marginea unei materii, sinonim cu „refec“.

DELAVR. 57: da și jôcă, bată-l pustia! parc'ar trage *tighel*. BOGD Com. 160: prostirele și *tighelurile*. BUR. 196: Binișor că-l rînduia. *Tighele* dese făcea.

2. fig. muștrare aspră, dojană (cf. refec).

GANE III, 128: văduva și-a tras un *tighel* de mama focului. CARAG. 80: i-am tras un *tighel*, de i-a plăcut și lui. ORĂȘ. II, 169: tremurând cu capul, vă trase *tighel*.

— TEGEL, couture à gros points pour ajuster deux pièces d'étoffe Barb. Vorba lipsesce aiurea V. teltea.

tingire f. 1. ôlă de metal, tigaie.

REV. I, 341 (d. 1660): cinci *tingiri* cu căpăce. GHICA, 76: *tingirile* cu bucate din curțile boieresci. STÂNC. Gl. Pov. 136: pe vatră ôle, crăcane, *tingiri* și câte alea tôte.

Vorba figurază în mai multe proverbe.

Isp.: și-a găsit *tingirea* capacul. GOLESCU: după *tingirea* și tămâia (capacul); a lins până a pus *tingirea* cu fundul în sus.

2. fig. „tingire spoită“, muiere sulemenită (Golescu).

— TENGERE, casserole, marmite; bulg. serb. tengere, mcr. tendzerè „taler“, ngr. τειτζέρι și τειτζερέç.

tingirică f. tingire mică.

BASME IV, 142: agăță de crăcane *tingirica* de bucate.

tinichea f. (și arch. tenechê) 1. tablă de fier spoită cu cositor.

TARIF 1761: prunz, *teneche*, telurî oca 10 bani. NEGR. I, 303:

să profac ferestrele după plan, s'o acoper cu *tinichea* sau cu óle. CR. II, 89: cuíte de oţel ori de *tinichea*. OD. I, 127: canaturí de stejár, căptuşite cu *tinichele* şi legate cu drugurí de fier. GHICA, 279: lumínări de seú în sfeşnice de *tinichea*. DELAVR. 3: pe crósta casei scârþie doué limbi de *tinichea*. STÂNC. 74: sórele íşí lâsa rađele pe un acoperiş de *tinichea*.

2. urciór de tinichea.

JIP. 148: buţi, lemne, *tinichele*...

3. scândurică de brad (subţire ca tinichéua).

IONESCU, 738: preful chereştelii variéză: *tenechelele* de 7—10 floriní suta.

4. pop. sgardă, mai ales próstă (de tinichea).

MARION 1892, No. 6: să lege câinelui *tinichéua* de gât.

5. (fam. şi ironic) decoraţiune, medalie, căvălărie.

AL. T. 435: Isprăvnicésă! de acum să vedeţi bontonurí şi *tenechele!*

6. fig. şi fam. sărac lipit (sens propriú limbei române).

DELAVR. 6: un ciocan (de rachiú), încá unul şi al treilea până ajungí la *tinichea*. MARION 1895, No. 18: n'o să se şicá cá şi-a rís o *tinichea* ca tine de pomanagiú de o femee ca mine; 1896, No. 25: trage pe dracul de códá... adică e *tinichea*.

— TENEKE (mince lame de métal), fer-blanc, ustensile en fer-blanc; bulg. tenekiia, serb. teneče, alb. teneke, mcr. tiniche, ngr. τενεκές.

tinichigiú m. meşter care lucréză şi acopere casele cu tinichea.

JIP. 52: potcovari, *tinichigiú*...

— TENEKEGI, ferblantier; bulg. tenekiǵiia, serb. tenečǵiia, ngr. τενεκετζής.

tinichigerie f. meseria şi právălia tinichigiului.

tipsie f. (şi tepsie) 1. vas de copt pe jăratec.

OD. I, 422: *tipsii* de cositor. TEOD. 481: In conac lângă gíamie, [porcii] Fripi d'a întregul pe *tipsie*.

2. tablă sau tavă: locuţiunile „şéde cu capul pe tipsie“, se poáeşce (Zanne III, 401) şi „parcă jócă pe tipsie“, saltă de bucurie (ib. IV, 412).

CUV. I, 213 (d. 1588): o *tepsie* de argint de colivă. NEC. 198: au lăcrămat icóna Maicei Preciste, cât se rěsturnău lăcrămile pre chipul icónei, de le vedeau toţi ómenii şi picaú într'o *tipsie* ce era pusă supt icónă. GHEORG. 309: vel Cupar cu *tipsia* cea de argint, stând înaintea Domnului, pune vutcă în doué pahare. AL. T. 142: In cup-tor s'o rumenésca Şi s'o ducă pe *tipsie* Colo sus în Spătărie. NEGR. I, 151: *tipsiile* pe care aduceau búcatele, talgerele şi paharele erau de argint. OD. I, 154: cu *tipsii*, lighene şi ibrice de argint. AL. 125: Şi să-l ducă [capul] pe *tipsie* De peşcheş la 'mpărătie. VULP. 34: P'o *tepsie* cu lámâie.

3. tés, giamparale.

ORĂŞ. II, 144: Şi Zisu se scie, Bate din *tipsie*.

-- TEPSE, large plateau de cuivre, plateau en argent

etc. pour servir de la confiture; alb. bulg. serb. tepsia, mcr. tipsis, ngr. τειπέ, tourtière.

tiptil adv. 1. străvestit, incognito (sens special Muntenieî).

CANTA, 192: un boier moscal ce îmbla *tiptil*, ca să găsească ómeni de óste. OD. I, 78: un om *tiptil* scosese un trup de femeie învelit într'o rasă; 88: nevoind a trage nici chiar *tiptil* la gazdă în oraş. GHICA, 7: îmbrăcat *tiptil*, eram întrodus ca călugăr în odaia réposatului coconu Tache. PANN, 146: un Sultan odată care des *tiptil* umbra. STĂNC. 153: împératul se îmbrăca *tiptil* şi se ducea să se plimbe.

Cu acest sens şi în cântecele oltene.

ȚAPU, 215: Iencea întocmai că urmă, Că *tiptil* mi-se îmbrăca.

2. în taină, pe furiş (sens special Moldoveî).

VĂC. 302: voiú merge pe taină în Țara românescă, adecă *tiptil*, ca cum aş merge pentru altă trebuință a mea. CR. I, 144: atunci se ie *tiptil-tiptil* pe urma ei. GANE II, 224: eşi *tiptil* pe uşa din dos spre a nu face vuet. XEN. 127: Hristea intrase *tiptil* în salon şi se apropie pe nesimțite de Maria. SEV. Pov. 148: trimite pe popă să oblicescă ce-i și tot *tiptil-tiptil* în urma lui să vadă ce are să facă.

Var. (archaice): **teptil** și **diptil**.

AX. 147: au venit și Craiul Stanislav cu secretarul la Curte *teptil*. NEC. 292: au trimis Impératul un om al său din casă *teptil*, de au venit în Moldova; 367: Dumitrașco Hatmanul au fugit *teptil* peste Dunăre, trăgându-se la Țarigrad la frate-său Mihaiú-Vodă. AMIR. 156: nici pe Ianachi-Aga nu l-au cunoscut nime, viind *teptil* învelit turcesce ca ciohodarii. DRON. 168: au început a umbra diua și nóptea pre uliță și prin curțile boieresci, une ori *diptil*, alte ori de față. AL. T. 508: paremi-se că 'i trimes *teptil*, ca să cerceteze starea isprăvnicilor.

— **TEPTIL** (ar. tebdil „changement“), déguisé, incognito; bulg. tîbdil (tebdil), serb. tevdil, mcr. tiptil.

tiriác n. (arch. teriac) electuar preparat cu afion.

TARIF 1792: *teriácul* oca 18 bani. PANN I, 121: și amétesce [macul] firea ca un *tiriác*.

— **TIRIAK** (ar.), antidote de tout poison, opiat, narcotique (d. *θηριακί*); bulg. serb. teriák; fr. thériaque.

tiriachiú a. și m. 1. care bea afion, améțit, bét.

PANN, Șeq. I, 13: la dînsele mă uitam, *tiriachiú* în cap cu fumul.

2. mahmur, posac.

STAM. 396: Satana intră în sală *tiri[a]chiú* și murmurând sudálmi.

— **TIRIAKI**, mangeur d'opium; fig. pointilleux, grognon, hargneux (§ 88).

tiriplíc n. 1. bumbăcel de împletit (de colóre albă, roșie saú albastră).

TARIF 1761: horbote de *tiriplíc* . . . *tiriplíc* leșesc. TARIF 1792: *tiriplíc* de Hotin . . . REV. II, 340 (f. de z. 1817): ciorapí de *tiriplíc*. OD. I, 422: ciarșaf cu împletituri de *tiriplíc*. CAN. 3: Frunză verde *tiriplíc*, De când eram copil mic, Doina o sciu și doina o dic.

2. (adv.) strună (cf. găitan).

ORĂȘ. II, 157: Tréba, pot să ȃic, Merge *tiriplik*.

— TIRE IPLIK, fil à coudre, fil de coton (d. tire „fil à coudre“ și iplik „fil de lin“); serb. tiriplik „bumbăcel“.

tivilichie f. (și *tevelechie*) pieptar lung al țărancelor.

Doc. VIII, 555 (d. 1804): o *tivilichie* de belacosă blăniță cu ca-com. Fot. III, 137: țărancele pörtă o scurteică fără mâneci numită *tevelechie*. PANN. Spit. V, 12: Să 'mbrace și *tivilichie*, Să placă altor și mie.

Vorba pare a fi o compozițiune din „ilic“ sub forma-ı neo-grécă (prima parte obscură).

tizic n. (și *tezic*) balegă uscată la sóre, putrigaiü cu care țăraniı 'și încălȃesc iarna bordeiele.

Conv. XXII, 661: ici și colea fumul subțiratic de *tizic* se stră-cura prin hórnele de nuiete. DR. MANOL. 60: säténul arde lemne, ier-buri uscate, excremente de vite bovine uscate (*tezic*).

— TEZEK, bouse de vache pétrie en forme de brique et servant de combustible dans les villages d'Asie-Mineure Barb.

toiü n. 1. sgomot, larmă.

ZIL. 86: o plóie repede ce s'aü timplat în *toiul* războiului.

CARAG. 79: cât gândesci c'a ținut *toiul* revoluției?

2. temeü, mijloc, punct culminant.

N. Cost. 108: Gligoraș Ivanenco Polcovnicul, fiind om vitéz și cu alü rohmistriı, s'aü luptat cât-va și aü eșit din *toiul* Tatarilor. BOGD. Pov. 181: biata bétrână cum se védu în starea asta afară, în *toiul* ierneı. MARION 1896, No. 45: ea, un trandafir în *toiü*. ISP. 99: tocmai în *toiul* rugăciunii. CAL. 1883, p. 41: pe când era veselía mai în *toiul* ei; 1885, p. 31: petrecerea e tocmai în *toiul* ei. TEOD. 601: La fıntâna hoțului, Unde-ı *toiul* fınului.

— TOY (t. or.), festin; rus. tuı „ospet“. Sensul primitiv a dispărut în românesce, lăsând numai pe cel secundar: „sgomot la benchetuire“ și apoi „larmă“ în genere. Vorba pare a fi un împrumut vechiü (§ 9).

toiesc v. a striga, a face larmă. Vorba se află numai la Dosofteü (Oct.69": *ıtoiä* ȃicând acéle scrieți voi acés-tea) și aparține exclusiv Moldoveı.

Și astăđi încă circulă tot acolo (ca în Bucovina) compusul **destoiesc**, a-și descărca necazul, a se rėsbuna.

Conv. XVIII, 26: cu cât se încălȃdia și-și *destoia* inima, cu atăta se îngăima limba. ȘEP. V, 71 (d. Sucéva): a-și *distoie*, a-și rėsbuna... mi-am *distoiet* inima, mi-am rėsbunat. SBIERA, Povești, 54: să-și *destoie* inima.

top n. I. (sens archaic) tun. V. Partea II.

II. (sens modern) 20 testele de hârtie (480 cöle).

TARIF 1792: hârtia cea mai bună de un *top* 12 banı.

— TOP, tout ce qui est de forme ronde: balle, globe, ballon, boule.

toptàn adv. numai în locuțiunea „cu toptanul“, 1. cu ridicata (vorbind de vânzare).

PANN, 153: cu *toptanul* și banii la anul. ORĂȘ. 58: Iónid băcanul Puse cu *toptanul* Iere și măslina.

2. cu grămada, în genere.

MARTON, 132: înmagazina la pumni și la palme cu *toptanul*; 156: bărbați, femei, fete cu *toptanul*. ORĂȘ. II, 141: ardic cu *toptanul* sume foarte mari.

— TOPTAN, en gros, en bloc (opposé à parça-parça „en détail“); bulg. toptan. Termin comercial generalizat în limbă (§ 104).

toptangiu m. cel ce vinde marfă cu toptanul. Formațiune analogică (§ 23).

BASME IV, 136: se duse în tîrg la un *toptangiu* de vinuri.

toptangerie f. 1. negoțul cu ridicata; 2. prăvălia toptangiuului.

topuz n. I. (sensuri arhaice) 1. măciucă asemenea unui sceptru, terminată la unul din capete cu o măciucie foarte grea și acoperită peste tot cu plăci sculptate de argint împodobite cu diamante: topuzul era unul din insigniile Domniei trecute, ce noul Domn îl primia odată cu sabia și calul cel împărătesc (Cant. Mold. 60).

DION. 206: Vodă aș dîs boierilor, dacă nu aveți ferman, să nu aveți nici o grijă, că nu veți pătimi nimic; iar de voiți război cu mine, sabia și *topuz* este în mîna mea, poftim. Doc. I, 551 (d. 1784): al doilea Spătar purtând *topuzul* și sabia. FIL. 34: Padișahul mi-a dat sabia și *topuz*, ca să vă sfărîm oșele, când vă veți resvrăti; 346: tagma Divanului purtând *topuzul*, sangiacul și semnul Domniei. BASME IV, 131: împăratul s'a jurat pe stema și *topuzul* său.

2. măciucă scurtă de argint în capăt cu un nod: la zile de sărbători, Spătarul purta *topuzul* domnesc și sabia atîrnată cu un colan aurit de subțiori.

GHEORG. 302: Grigorie-Vodă aș suit Agia după vel-Comls, dându-î Domnul cu mîna lui semn să porțe *topuz*, adică buzdugan. For. III, 293: din vechime Armașul sta înaintea Domnului țîind, ca semn al dregătoriei sale, un *topuz* de argint; astăzi însă numai Armașul II și III porță *topuzuri*.

3. pedepsă infamantă, bătaie la tălpi cu *topuzul* aplicată boierului culpabil de însuși Domnul, bătaie mai înfricoșată de cât falanga, căci vătămă oșele tălpii piciorului, dar era mai puțin dăunătoare (cf. turc. *topuzu yemek* „recevoir un coup de massue“).

CANT. Mold. 74: si quis insolentius se erga ipsum gerere aut vel unico verbulo ejus honorem laedere ausus fuerit, illius ossa nemine contradicente clava sive *topuzo*, quod a Sultano in sua inauguratione acceperat, potest conterere; 103: sin verberibus castigandus est, nemini id facere licet, nisi principi, idque vel *topuzo* (clava prin-

cipali), quae verbera licet gravissima sint, tamen honorem non laedunt, uti habetur, indignissimum virgis aut flagellis ab alio caedi. BELD. 428: Chiuciuc-Ahmet, foarte straşnic, zulumurî nu suferia, Dacă îndrăznia vre unul, sub *topuzul* lui peria. FIL. 98: de'mi vei spune minciuni, îţi voiŭ da cincî-deci de *topuze* la tălpi; 230: parcă vĕŭ pe Dumitrăchişă al dumneavóstră bătut la falangă saŭ sdrobot cu *topuzul*.

II. (sensuri moderne) 1. numele pietrei mai rĕsărite, într'un joc de copii (Isp. Juc. 34).

2. fig. autoritate, forŭă: „cu topuzul“, prin abus de putere (cf. topuz altynda „par la violence, litt. sous la massue“). Proverbul „nu-e nici topuz nici tuiŭ“, nu-e nimic de dînsul, nu are nici o putere (Zanne IV, 668).

— TOPUZ, massue, masse d'armes du généralissime, scĕptre; alb. bulg. serb. topuz, ngr. τοποŭζι, bătון de commandement. Ca şi buzduganul, topuzul a rĕmas simbolul despotismului trecut.

torbă f. (şi *tolbă*) 1. sac de drum; 2. boccea de marfă; 3. gîntă de vîntor.

AL. Pr. 29: aducĕndu-şi aminte că are *torba*...

4. (mai ales sub forma „tolbă“) săculeŭ de săgeŭi.

— TORBA, sac, besace, alb. bulg. serb. rus. rut. torba, ngr. τορπις, valise.

Forma muntĕnă „tolbă“ a produs şi derivatul *tolbaş*, cel ce duce o tolbă în spinare, marfagiŭ.

trahană f. aluat frămîntat cu ouĕ şi redus în firişore din care se face supă; se ŭice şi *tarhana* (Costinescu).

— TERHANA (pers. terhane), bouillie préparĕe avec du lait caillé et de la viande Barb.; bulg. serb. tarhana, ngr. τραχανς, semoule; ung. tarhonya.

trămpă f. schimb (de lucruri).

CR. I, 40: hai să facem *trămpă*: dă-mi carul şi na-ŭi boii.

— TRAMPA échange, troc (d. it. trāmuta); bulg. serb. trampa, mcr. trāmpa, ngr. τράµµα.

trinchet n. (şi *trunchet*) lemn mai subŭire: şĕpte trincheturî formĕză o plută (Bur. Crestături, 15).

COND. 1776, p. 67: tot *trinchetul* ce se pogórá pe Siret. TARIF 1870: *trincheturî* câte 7 la plută 25 lei.

— TRINKET, voile triangulaire d'un navire (d. it. trinchetta); fr. trinquette, ngr. τρουŭέτο.

trufandă f. 1. pîrga ródelor.

GANE III, 204: el cel dîntăiŭ mănca *trufandale*. PANN, Nastratin-Hogea, 33: cireşele într'un ciur le puse şi ca lucru *trufanda*, plecă la cārmuitorul, vrĕnd plocon a-i le da. ISP. 161: şi le mănca cu multă poftă, ca pe nise *trufandale*.

2. fig. prinós (accepŭiune semi-literară).

— TURFANDA (pers. türfende d. ar. türfe „chose

nouvelle, nouveauté“), primeurs de la saison (adj. frais, qui paraît avec la saison); alb. bulg. turfanta.

tuciū n. 1. fier combinat cu carbon; 2. vas de tuciū, de fiert mămăliga, sinonim cu „ciaun“.

JIP. 89: când are sac și crăcane, n'are mălaiū și tuciū.

— tuč (pers.), bronze; alb. serb. bulg. mcr. tuč, ngr. τούτσι. Despre metale (§ 103).

tuciriū a. negru-deschis ca tuciul (cf. plumburiū).

REV. II, 395: Cu giubéua fumurie, Fermonéua tuciriie.

tulpan n. (și tulipan) 1. bucată de pânză fină de bumbac: milino sau muselină.

NEC. 213: l-au închis Turcii [pe Anton-Vodă] și l-au bătut și l-au căznit cu fel de fel de cazne, până și *tulpanuri* subțiri îl făcea de înghiția și apoi le trăgea înapoi, de-î scotea mațele pe gură. CĂP. 352: un *tulpan* lung de mulți coți îl ținea omenii în mâini cât era și se răpeșia iute și mergea călcând pe *tulpan* și nu se afunda. UR. XI, 225 (d. 1745): o năframă *tulpan*. TARIF 1761: *tulpan*, bucata 90 bani. REV. II, 339 (d. 1817): roche albă de *tulpan*. OD. I, 422: perne de *tulpan* cu flori de tiriolic. FIL. 90: mătăsarii de Veneția, *tulpanuri*, panglice; 345: un brîu de *tulpan* alb... rochie albă de *tulpan*. TEOD. 312: Ochișori-ți chihlibar, Față albă de *tulpan*.

2. brobódă dintr'însa.

AL. T. 52: ți-oii aduce un *tulpan* noū. FIL. 170: femeii îmbrodite la cap cu *tulpanuri* albe.

Vorba figuréză în proverbul „ce-î căciulă nu-î *tulpan*“, adică bărbatul e superior femeii (Zanne III, 38) și mai ales în cântecele populare.

TEOD. 164: *Tulpane*, călțuni și legători, Ca să-ți fie de sərbătorii. CAN. 36: Numa *tulpanu* cel din cap îi cumpérat de al tēu bărbat. MARIAN II, 167: Cu colanul lat pe șele, Cu *tulpanul* pe sprîncene.

3. turban (într'un cântec din Sucéva).

SEP. II, 183: Mē 'ntilniū c'un turculén, Cu fes roș și cu *tulpan*.

Vorba se presintă sub forme variate: **tulbent**, hotul sau brobóda miresei în Ardél (Bur. Datinii, 21) și **turbent**, aceiași în Banat și Bucovina (Marian, Nunta, 239, 249 și 705), ambele împrumutate de la Sêrbii.

— TULBENT (pers. dūlbend „qui charme le cœur“), mousseline ordinairement blanche qui sert à faire des turbans, turban; serb. dulbent (tulbenta) „brobódă“, bulg. dūlben (tūlpan), mcr. dulben „bucată de materie albă în semn de doliū“, ngr. τουλάβν și τουλουπάβν, étoffe fine, turban; de aceeași origină: it. sp. turbante, fr. turban (de unde forma semi-literară *turban*).

tulipan f. flórea numită obicînuit „lalea“ (Brândză, 436: și **tulpeni**), forma ei fiind asemenea unui turban.

— DULBEND (LALÉ), tulipe blanche; serb. tulipan, rus.

tulipană, ceh. tulban, ung. tulipan; din aceeași vorbă persană: it. tulpano și tulipa, fr. tulipe, germ. Tulpe.

tulpănaș n. diminutiv de gingășie.

S. N.ĀD. 7: fi mai aședă *tulpănașul*.

turban n. 1. brobódă de tulpan cu care Turcii 'și înfășură capul.

BĂLC. 306: îmbracă o babă cu hainele și cu *turbanul* Pașii.

2. brobódă analogă purtată înainte de boieróice.

UR. XI, 225 (d. 1745): nasturi vechi ce au fost la un *turban* fără mărăgaritar. NEGR. I, 239: bărbatu-seu îi aduce vr'un *turban* vechiu sau vr'o ciudată capelă. GHICA Rev. N. II, 75: cucónele cele tinere se purtau legate la cap cu *turban*.

Var. (munténă): **durban**.

GORJ. Dicț. 108: *durban* sau conciu, învelișul capului. PAPAȘ. 92: în caléscă se afla două jupănese legate cu *durban* de calémcheriú cu flóri.

Turban e forma europénă de la „tulbent“: despre variatele forme și nume ale turbanului (Cant. Ist. ot. 610).

tult n. veche monetă turcésă prețuind a treia parte dintr'un leú, cam 15 parale (Wolf, 135).

COND. 1693, p. 406: pentru faină de trei luni, de om, de lună câte un *tult*. N. Coșt. 101: câte 5 ruble de om într'o lună, care fac 50 lei proșii și un *tult*.

Proverbul [lsp.]: un ort, un zlot, un *tult* și o ólá cu unt (se dice de plata unui preț cam pipérat).

Vorba circulă și ađi printre Romăniú din Banat (=20 creițari), cari l'au împrumutat de la Sêrbî.

HODOȘ I, 139: Să fi sciut mai de mult, Aș fi cumpérat d'un *tult*; 197: Cine-i dá un *tult* și un zlot, Să-l dea cu fune cu tot.

— TULT (ar. sills „un troisième“), a treia parte dintr'un leú (Cant. Ist. ot. 479); ngr. τούλι, jumétate leú.

tulum n. 1. burduf (pentru unt-de-lemn).

CRON. III, 440 (d. 1822): unt-de-lemnul îl aduceau cu *tulumurile*.

2. un număr hotărît (40 sau 20) de bucăți de blă-nuri, de piei, de misăđi (Stam. Dicț. s. v. Zimmer).

— TULUM, outre, sac de cuir, morceau de fourrure; bulg. serb. tulum, ngr. τολούμι. Vorbă specială Moldovei.

tulumbă f. pompă de incendiu.

DION. 204: aruncând apă și din *tulumbă*, au potolit focul. AR. 80 (d. 1821): avënd apă în vase mari și *tulumbă*. GANE III, 210: deodată s'aud *tulumbă* duruind pe dinaintea ferestrelor.

— TULUMBA, pompe à incendie, seringue (d. it. tromba); bulg. tulumba, mer. tulumba, ngr. τολούμπα.

tulumbiță f. clistir (litt. tulumbă mică).

tulumbagiú m. pompier (numit Mold. și „pojarnic“).

BĂLC. 656: 100 pompieri (*tulumbagiú*) sub doi căpitani. AL. T. 1139: chiană un *tulumbagiú* să-i tórne o cofă de apă pe cap.

— TULUMBAĞI, pompier.

***tulumbagi-başa** m. starostele pompierilor și sacagiilor.

UR. XX, 358: o sută lei lui *tulumbagi-başa*. FOR. III, 312: *tulumbagi-başa* 350 lei léfa.

— TULUMBAĞY BAŞY, chef des pompiers.

tumbac n. aramă galbenă.

FIL. 142: sfeșnice de *tumbac* cu luminări de seû într'insele.

TEOD. 301: Cu toiag de liliac și mătăniî de *tumbac*.

— TUMBAK, tombac, plaque d'or et d'argent (d. maelaezul tombaga „cuivre“).

tumurug n. 1. (în Moldova) trunchiîu, butuc.

CR. I, 48: se duce prin pădure și începe a chiti copacii trébuitorii: ista-î bun de amânare, cela de tălpi, ista de grinđi, ista de *tumurugi*, cela de costorobe, ista de tócă. CRĂS. I, 25: să nu se lovéscă luntrea de un *tumurug* mare ce plutea pe apă.

2. (și **tumurluc**) gros, închisóre (în Muntenia).

ISP. Sn. 43: și'l duse la *tumurluc*. CAL. 1883, p. 60: când își veni în fire, se pomeni la *tumurluc*.

— TUMURUK, tronc d'arbre, tige, cepș, prison, cachot; bulg. tumruk, serb. tomruk, alb. tombruk, ngr. τουμπρούκι: (tóte însemnând butuc și închisóre).

turà f. I. sensuri arhaice) 1. monograma Sultanului pe firmane și pe vechile monete turcesci ce circulaî în țară: iscălitura, reprezentând o mână deschisă cu cele 5 degete, se făcea cu cernelă de diferite colorii saî în aur și era pusă pe diplome de un dignitar special numit „nișangiî“.

CANT. Mold. 64: sanctissimo nostro signo (*tura* minirum, vel nominis Imper. superscriptioni) fidem habeatis atque ita sciatis. KOG. 283: aî învélit tóte cărțile într'un sandal verde și aî pecetluit sandalul cu *turaua*. GHICA, 506 (V. tarapana). PANN I, 17: De când n'am vėđut paraua, I-am uitat cum e *turaua*. ORĂȘ. II, 140: Vre-o doi ani d'a rîndul mai merse cum merse, Până ce *turaua* de tot î se șterse.

2. devisă, monogramă.

DION. 215: Bonaparte aî poruncit de aî făcut din aurul vistieriiilor Vienei galbeni pe numele și chipul lui, și s'aî făcut precum se vėd galbeniî pe *turaua* Franței.

II. (sensuri moderne) 1. fam. și ironic, iscălitură: pune-ți *turaua*.

2. fața monetei turcesci și un joc cu monetă analog aceluî numit astăđi „rișcă“.

FIL. 29: unii jucaî nuci, alții iasie și *tura*.

— TURA (tugra), chiffre ou monogramme d'un souverain; bulg. tura „fața monetei“, ngr. τούρας.

turaliî a. 1. galben cu zimți, drept la cumpănă.

GORJ. IV, 25: împératul porunci haznatarului, de 'mî dete o mie de galbeni tot d'ăî *turaliî*, adică cei cu blangul.

2. monetă în genere (în cântece oltene și dobrogene).
R.-Cod. 250: Tot parale *turalii*, Luate de pe la Sibii. BUR. 223:
Să câștig, țău, la parale, La parale *turalii*, Luate pe la beții.

— TURALI (altyn), écu d'or au chiffre impérial; serb.
turali (ferman), bulg. turali (florini).

turc m. 1. sens identic cu „osmanliu“ și „busurman“ sau musulman (cum se numesce ei însiși, rezervând numele de „turc“ Turcomanilor din Asia).

M. Cost. 25: *Turcii* de pe locul lor Turchestan. AL. T. 1656:
încet că nu ne alungă *Turcii*... nu împinge.

2. locuțiunea „vin Turcii!“ analogă celei „(dór nu) vin tătarii!“ V. tătar.

Nec. 200: stați satele pe marginea țării leșesci pline de ómeni; și le spuneau Moldovenii: Fugiți, fugiți, că vin *Turcii* în țara vóstră! AL. T. 1000: ce ședeți în picioare? că dór nu vin *Turcii*.

— TURK (türk), turc d'Asie, turcoman; barbare, vagabond, lourdaud, rustre; alb. bulg. turk, ngr. τούρκος; ung. török.

turcesc a. 1. ce ține de Turci, ce provine din Turcia.

STĂNC. 294: trimise să-I aducă un rînd de haine *turcesci*.

2. ce ține de islam: mahometan.

AL. 211: Lasă legea creștinéscă și te dă 'n legea *turcescă*.

turcesc v. a se face turc.

TEOD. 129: Dar creștin e, ori *turcit*? 480: *Turcesce-te*, Iancule, *Turcesce-te*, Beiu!...

turcesc adv. 1. ca Turcii: a vorbi *turcesce*.

2. fig. și fam. nedeslușit, neînțeles.

AL. T. 125: așa! ca și când le-aș fi grăit *turcesce*; m'au luat la trei parale. CR. I, 260: începi a bolborosi *turcesce*, fără a sci bechiu.

turcime f. némul turcesc.

TEOD. 607: Cadînimea leșina și *turcimea* alerga.

turcomerit a. 1. (ironic) partisan al Turcilor; 2. fig. despotie ca și dînșii. Vorbă ađi eșită din us.

AL. (NEGR. I, XXXIV): pe vremea mea erau multe rele, ómenii se găsiu cam *turcomeriti*. AL. T. 1233: nu ești un părinte blând, desmierdător; ești prea *turcomerit*.

Derivațiune neo-grécă (τούρκομεριτης).

turculeț m. numele sticlețului (în Ardél).

turlac a. 1. amețit de vin.

REV. N. I, 339: doi mitocani îmbrăcați fercheș, *turlaci*. ORĂȘ. II, 53: Aci vestitul Pitpalac Jócă 'n loc, că e *turlac* și în cap cu basamac. TEOD. 557: C'am p'aci nisce băieți, Ieniceri, *turlaci* și beți; 585: Cu capul de somn unflat și la minte cam *turlac*.

Vorba figuréză în proverbul oltén (Țapu, 707): nici turc, nici *turléc*, ia un fléc, adică un terchea-berchea.

2. fig. nedumerit.

REV. II, 389 (d. 1821): cei mai socotitori din boieri cât și din orășani, umbla *turlaci*, mirându-se de acésta reformă [a lui Tudor].

— TORLAK (jeune, inexperimenté), paresseux, négligent, ridicule, idiot: serb. torlak „fanfaron“, alb. turlak.

turlăcesc v. a se îmbăta.

ISP. B. Sn. 122: bea de se *turlăcia*.

De aci **desturlăcesc**, a se desmetici (ironic).

BASME IV, 142: se puse iarăși pe băutura, ca să se *desturlăcescă*.

turlîu! int. frumos, nostim, fain: locuțiunea „turlîu turlîu“, scosă din cutie, frumos gătită (P'olysu).

ORĂȘ. II, 86: C'ășa vrea Măria sa, *Turlîu, tiurlîu*, isasa!

— TŪRLŪ, divers; „tŭrlŭ tŭrlŭ“, de diverses sortes. de toutes sortes; cum. turlu turlu „varietas“; bulg. turlu turlu „fel de fel“, alb. tŭrli tŭrli „pestriț“.

turungîu a. portocaliŭ, sinonim cu „naramgiŭ“.

IONESCU, 693: feșele de colorat chilimuri sînt: cicic, verde, galben, *turungiu*... ȘEP. II, 91: Roșată narangie, roșată *turungie*. ȚAPU, 610 (descântec d. Teleorman): Brîncă *turungie*, brîncă cafenie...

— TURUNGI, jaune, rouge foncé, litt. couleur d'orange (pers. turunġ „orange amère“); mer. turungi.

tutea f. oxid de zinc (considerat de medicii orientali ca bun pentru ochi).

BĂLC. 326: arsenicul, cobaltul, *tutea*.

— TUTYA (pers.), zinc, antimoine, collyre; ngr. τυτιά, oxide de zinc; fr. tutie.

tutun n. foile unei plante din fam. solaneelor (*Nicotiana tabacum*), uscate, apoi sucite sau pulverisate. Tutunul cultivat în țară se transporta la Țarigrad în mare cantitate și de acolo se întorcea iarăși în țară ca tutun turcesc sau persicén, împrăștiat în boccele sau în tencuri (Drăgh. I, 24). Astăzi se importă din Turcia 3 varietăți de tutun cari, după locurile de provenință, se numesc Yaka, Samsun și Persicén. Obicnuit se dice „a bea tutun“, în loc de a fuma sau a trage tutun (§ 37).

TARIF 1792: *tutunul turcesc*... *tutunul de țară* ce merge la țara turcescă. DELAYR. 65: pescarii vorbesc și mestecă *tutun*. CRĂS. I, 122: *tutunul* și spirtul muscălesc trecea din Rusia în Dobrogea. TEOD. 613: Din filigea cafea bea, Din ciubuc *tutun* trăgea.

Vorba figurază într'un șir de proverbe.

PANK II, 139: după ce-i urfi, bea și *tutun*. HINȚESCU, 203: ce-mi ești bun? să-mi bei *tutun*? ZANNE, IV, 673: ce atîta vorbă pentru o lulea de *tutun*. Ibid: i-a dat frunză de *tutun* pe la nas (adică l'a înfruntat).

Var. (mold.): *tiutium*, *titin* și *tition*.

N. COST. 54: ședînd Antioh-Vodă pe un scaun den afară de corturi, bînd *tiutium*. NEC. 249: Const. Duca-Vodă aŭ scornit un obicei nou pe țară... de pogonul de *tiutium* el le lua câte 4 lei. KOÇ. 215: Constantin-Vodă Mavrocordat aŭ pus de aŭ făcut peceși tipărite pe stupi și pe mascuri și pe pogonele de *tiutium*. Ist. 1715,

p. 26: aicea se face *tiutiunul* cel bun care se chiamă și persicén. TARIF 1761: *tiutiun* muntenesesc... *tiutiun* furda. COND. 1776, p. 67: un leu de un pogon de *titin* ce se afla sémănat în țară. BELD. 397: Fără nici o îngrijire bënd *tiutiun*, alții cântând. AL. T. 477: ei să tragi *tiutiun*, soro? ȘEP. V, 162 (d. Sucéva): *tition*, tiutiun, tabac, tutun.

— TÜRÜN, tabac à fumer (în Egipt duhan): bulg. tutun (tütün), serb. tutun, rus. rut. tiutiuni, pol. tutun, mcr. tutune, ngr. *тютювь*.

În Muntenia, tutunului turcesc se mai dice *bacon* (Dr. Brândză), iar în Moldova „tabac“ (Kog. 279), ca până astă-dî în Ardél, unde mai circulă și *dühan* (Șeđ. II, 24: trage duhan cu pipa) tot de origină orientală (ar. duhan „tabac“) prin mijlocirea maghiarei (dohány), cum indică accentul: bulg. serb. duhan, rut. dohan.

tutunărit n. (Mold. *tiutiunărit*) dare pe fiecare pogon de tutun câte 4 lei vechi și un plocon de 80 bani (Sulzer III, 406; Fot. III, 319; Tunusli, 54).

ZIL. 7: Când făcu o socotelă c'au scăpat negreșit, Iată și *tutunăritul* iar îndoit i-aū izbît. Doc. I, 412 (d. 1785): carte de slujba *tutunăritului*. UR. I, 86 (d. 1797): nefiind obiceiū *tutunăritul* să ia câte un leu de pogon ce se află în țară semănat. FIL. 323 (V. taxidar).

tutungiu m. vîndător de tutun.

— TÛTÛNGI, marchand de tabac; serb. tutungia.

tutungerie f. (Mold. *tiutungerie*) prăvălia tutungiuului.

UR. X, 214 (d. 1806): să nu facă sārării, *tiutungerii*, fainării să nu aibă. AL. Pr. 113: *tiutungerie* armenescă. GHICA, 535: o *tutungerie*, o cărciumă, o cizmărie. CARAG. 31: m'am dus la *tutungerie*.

***tutungibașa** m. slujbașul Curții însărcinat să îngrijească de ale tutunului.

Doc. I, 305 (d. 1783): *tutungibașa* cu șerbeci-bașa; II, 78 (d. 1792): s'au făcut poruncă către Vasile *tutungibașa* să cerceteze jalba orășenilor. COND. 1813. p. 343: orînduitul mumbașir *tutungibașa* al Măriei tale aū adus pe acești mai jos numiți înaintea mea.

— TÛTÛNGIBAȘY, chef des valets de chambre chargés du soin des pipes et du tabac Ham.

tuzlamă f. mănecare din burtă de vițel și din picioare de vacă [Isp.]: două citațiuni la Rudow.

— TUZLAMA, mets salé (d. tuzlamak „saler“).

tuzlucă pl. 1. ghetre de aba, încheiate pe dinapoī cu copci saū cu șireturi, cari se trăgeaū peste ciorapi și apoī se băgaū în cizme (litt. ce feresce de praf).

AR. 31 (d. 1921): *tuzluci* cu gătane de mătase.

Vorba figuréză în proverbul oltén „n'are nici tuzluc, nici ipingea“, adică e lipsit de tóte (Zanne III, 419).

2. turiecei de la dosul piciorului până sub genuchii, cum pórtă oltenii și țarancele.

BOLIAO, 7: Gheba lui scurtă, ițari, minténul, *Tuzluc* răprazniciei cum pôrtă Olténul.

— TOZLUK, sorte de guêtres, pantalon large du haut et étroit du bas qui présèrve de la poussière (d. toz „poussière“); alb. bulg. serb. tozhluk ngr. τουζλούκι.

U

Ugùr n. (mai des *ogur*) noroc, piaza bună.

Ist. 1715, p. 66: pentru lege și *ogurul* împèratului să murim. UR. III, 148: în fericitul și împèrătescul meu *ogur* să adaugi și să înmulțesci încă și alte credinciose slujbe; 149: te vei întraarma cu toate puterile silinței în fericitul *ogur* a împèrăției mele. AL. T. 1258: cine samênă galbeni are mână cu *ogur*; 1379: poftim și să-ți fie cu *ogur*!

— UGUR (*ogur*), auspice, présage, rencontre heur reuse, chance favorable, sort prospère; serb. *ugur*.

ugurlic n. noroc.

ORĂȘ. 20: Dar dup'un an de slujbă, boieru cu *ugurlic* Plăția tôte aceștia prin vre-un ciraclie.

— UGURLUK, bonheur, bon présage.

ugurliu (și *ogurliu*) a. de piază bună, norocos, în opozițiune cu „ursuz“ și cu „belaliu“.

AL. T. 1333: să vă fie sfîntul Vasile *ogurliu*. Isp. 221: paserea astă gingașă nu mi se pare *ogurlie* pentru casa noastră. ORĂȘ. 41: Cumperi la presente mai de timpuriu, De vei să-ți ureze anul *ugurliu*.

— UGURLÛ, heureux, de bon augure; serb. *ugurlii*.

uluc n. 1. canal de scurgere la o casă, jghiab de plôie sau pentru nutrețul vitelor.

IONEȘCU, Doroh. 173: îngrășatul oilor merinoșe se face cu iarbă verde și cu darea de zahara în *uluce* odată pe Ți.

Vorba figuréză în proverbul „dintr'un butuc faci un *uluc*“, ad. dintr'un moșic un om învêțat (Zanne III, 419).

2. o parte a téscului (la culesul viilor), o parte a morii (Damé, Terminol. 82, 114, 154).

3. creștătură de-a lungul unui lemn.

BASME II, 78: bātu cu cioacanul d'asupra butoiului, până ce intrară dógele în *ulucul* gardenului.

— ULUK, rigole, gouttière, canal.

ulucă f. 1. scândură grósă cu care se închide un loc.

Doc. II, 318 (d. 1791): *ulucile* cele de palme 12. FIL. 283: curtea acestei case era îngrădită cu *uluci* de stejar ascuțite la vîrf și foarte înalte; 284: o pôrtă învelită cu stréșină de *uluci* mărunțele. MARION, 54: apucând un par de la zăplazul curții, îl zmulse cu *uluci* cu tot.

2. gard de *uluci*.

Op. I, 109: ici gardul unei colibe de vecin, mai colo *ulucile* unei căscioare de breslaș ori de scutelnic. GHICA, 42: grădina era

incunjurată cu zid înalt sau cu *uluci* de scânduri de stejar; 520: *ulucile* erau ciur de găurile prin care eșiau la uliță căinii cu grămada. DELAVR. 219: *ulucile* cu porțile mari. CARAG. I, 106: ferestrele vraise, *ulucile* înalte.

Uluca e forma româniată din „uluc“ și însemnează primitiv „scândură de jghiab“. Vorba e specială Munt.

ulucaș n. mic canal la o móră (Damé, Terminol. 155).

ulucesc v. a neteși scândurile: dușumele date la rîndea și *ulucite*.

urdie f. (și **ordie**) I. (sensuri arhaice) 1. tabără turcescă sau tătărăscă.

M. COST. 277: aŭ lovit un Sultan cu *urdiile* sale, sub Hotin, la tabăra leșescă. N. COST. 25: Turcii aŭ început a scóte *urdiile*, apoi și óstea; 113: ori căŭi robi și-ar găsi în tótă *urdiea*, să-1 ia pe toți. NEG 199: s'aŭ întors împératul la *urdie* la Tușora. BELD. 404: silih-tariul cu *urdiea* la Bacău, cum aŭ venit... DUM. 28: *ordiea* plină de tot felul de avuție. DION. 176: cu mare vitejie aŭ mers față de s'aŭ lovit cu *ordiea* Vezirului. ZIL. 19: la locurile unde era să se așede *urdiile* împératesci. GANE III, 11: întréga *urdie*. Iătărăscă a fost sfărâmată. GHIGA, 264: l'aŭ scos mort în brațe din *ordia* turcescă.

Cu acest sens și în cântecele populare.

AL. 124: Badiule, te ține bine, Că *urdia* ntrégă vine; 172: Te calc Hanii tătărăsci și *urdiile* turcesci. TEOD. 571: [Paloșul] D'un mare Pașă purtat, în *ordia* lui Murat.

2. lagăr în genere.

DION. 209: Ipsilant adunase cai, șai, săbii, mazdrace și o *ordie* se făcuse. FIL. 296: m'am strecurat în *ordia* pandurilor cu meșteșug. GHIGA, 24: în *ordia* muscălescă se încinsese bóla. de muriau câte două trei sute de soldași pe qi; 30: porniau cu carul plin spre Dudesci sau spre Cioplea, unde erau *urdiile* ciumaților.

II. (sens modern) afară din sfera militară: mulțime mare, glótă (cf. buluc), sens popular în Moldova.

— URDIȘ (ordy), champ, campement, armée en marche; dans le langage familier, lieu tumultueux, plein de foule et de bruit; bulg. serb. ordiia (hordiia) „oștire“, ngr. ôpvti, lagăr. Din aceeași vorbă turco-tatară: it. orda, fr. horde, germ. Horde, de unde rom. arch. órdă și mold. hordă (M. Cost. 288: se desbătuse Cantemirescii de subt ascultarea Hanilor și ședeau cu *ordele* sale dincoce de Nistru). V. Partea II: ordu-agasi.

urdu-belea adv. pe neașteptate, nesam-netan.

Isp. Unch. sf. 94: mi-a venit aci, iacă așa *urdu-belea*; 122: numai să scape de réul astei juvine, cădută *urdu-belea* pe spinarea bieților ómenii. CAL. 1877, p. 47: mă, dar tu ești *urdu-belea!* te îi scai de mine și te legi ca bóla de om sănătos.

Sub raportul sensului, cf. „tăbăresc“ de la tabără. V. belea.

ursúz a. (Mold. *hursuz*) 1. de piază rea, nenorocos, în opoziție cu „ugurliú.”

AMR. 153: Grigorie-Vodă dicea că Turcilor nu este obiceiú să se bată din șanțuri, fără numai Nemților; ce să iasă la câmp, și cum a da Dumneđeú; Pașa nici cum n'aú vrut fiind *hursuz*, că și la Leva în țara unгурéscă și în alte locuri, unde aú fost trimis cu oști, tot aú pierdut războiul. CARAG. 12: de! ca muierea mai *ursuză*. CAL. 1882, p. 45: ce nenorocire, ce scrisă *ursuză* pe bietu stăpănu-meú.

2. posac, tiran, rěi.

ZIL. 44: Moruz era din fire iubitor de dobândire și spre țară prea *ursuz*. CR. II, 42: era om *hursuz* și păclișit popa Oslobanu. XEN. 35: de o bucată de vreme parcă s'a făcut și mai *hursuz*. THEOD. 549: Turcul tot turc *ursuz*, Foc la case mi-a pus; 671: Cu bani ce luam Mult mă chiaburiam, Dar Pașa *ursuz* l.a haraciú m'a pus.

— URUSUZ (ugursuz), de mauvais augure, malheureux, sinistre, fatal (d. ugur „sort prospère”); alb. serb. ugursuz, ngr. *όγούρσούζης*.

ursuzluc n. piază rea, nenoroc.

TELEOR. 14: pentru *ursuzlucu* acesta tare măhnit rămase Fănache. CAL. 1895, p. 70: și-am intrat în casă cu *ursuzluc*.

— URUSLUK, malechance, mauvaise étoile.

V

Vadeá f. termin de plată, sinonim cu „soroc”.

KOG. 208: să deie un zapis la miri pentru bani cu *vade*; 217: împlinindu-se *vadeá* care pusese Lajilor. COND. 1776, p. 33: datoriile, ce se vor schimba *vadelele* și vor înnoi zapisele, să nu ia deciuală. UR. XXII, 811 (d. 1826): plata lemnelor la *vadelile* hotărâte. AL. T. 791: arendașul n'aduce banii la *vadea*? 1550: mă îndatoresc a plăti înfășișătorului cu acest sinet, în *vade* de două luni. GHICA, 387: regula era, pentru polițe, *vadea* de trei luú.

Var.: *vedie* și *vedea*.

ȘEP. V, 170 (în munții Sucevií): *vedie*, termen, soroc. ȚAPU, 147 (d. Prahova): Iartă-mi Dómne, pe Corbea, Că și-a făcut *vedeá*, Noué ani și jumătate Și noué zile de vară Și alte trei de primăvară.

— VADÉ (ar. va'det „promesse”), terme, époque dé-terminée pour une promesse: alb. bulg. vade, serb. vada.

Termin juridic care circulă mai ales în Moldova.

vătáf m. (vatah și vatav) I. (sensuri moderne) 1. termin primitiv pastoral: cioban care păzește stăna, sens și astăđi popular (pl. vatafi și vatași).

THEOD. 76: Tóte [oile] 's ale mele, Cu noué ciobani Și *vătáf*ul (jece; 592: De belele, de nevoi, M'am făcut *vătáf* de oi. ȚAPU, 3 (d. Teleorman): Scobórá oi multe... Și cin'le mână? *Vătáf*u Ión, Fecior de mocan Și de mocărțan. Adus din Ardél.

2. cu sensul generalizat: mai mare peste...

PANN II, 25: unde nu este pisică, șórecii *vătáf* ridică. ȚAPU, 18

(d. Vâlcea): *Vătafi* de zidari, De la Poienari, Peste meşteri mari; 149: Gheorghită, Gheorghită, *vătaf* de temniţă... Fot. III, 285: lei 600 de la *vătaful* de arabagii.

3. îngrijitor de curte domnescă sau de moşie boierescă: intendent.

BELO. 348: vai ş'amar de *vătăji* de pe la moşii. Fot. III, 310: *vătaful* cămării are 20 lei lăfă pe lună, *vătaful* beizadelelor primesce 100 lei lăfă pe lună. STÂNC. 179: împăratul avea un *vătaf* de curte. XEN. 8: se făcu *vătaf* de moşie, pe urmă vechil...

4. (şi *vataş*), inspector de Țiganii (Pontbriant).

PANN, Moş-Alb I, 18: [*vătaful*] veni cu gârbaciū îndată şi-i goni pe toţi la cort. ȚAPU, 512: *Vătaful* Țiganilor, Mórtea coşofenilor.

5. în Bucovina, sin. cu „colăcer“ (Marian, Nunta, 223).

II. (sensuri arhaice) 1. căpetenie peste 500 de oşteni, numit în urmă „ciauş“: era un *vătaf* de vînători, un *vătaf* de aprođi, un *vătaf* de copii de casă (Bălc. 618, 620).

GHEORG. 302: după Vel-cupar, *vătavul* de păhărniceii, *vătavul* de stolniceii, *vătavul* de aprođi... CANT, Mold. 85: *Vătavul* de aprozi de Divan, inspector apodorum Divani; *vătavul* de stolniciei, præfectus dapiferorum; *vătavul* de copii, præfectus cubiculariorum; *vătavul* de aprozii de Țîrg, inspector apodorum forensium; *vătavul* de paiczi, præfectus peikiorum... Fot. III, 270: din vechime în Țara românăescă erau şese zapcii de Divan, *vătaful* de aprođi, ciauşul de aprođi, *vătaful* de Divan, *vătaful* de păhărniceii, *vătaful* de visterie şi *vătaful* de Curte.

2. sub-prefect de plaiū, în opoziţiune cu „zapciū“.

Fot. III, 146: la plaiuri se rînduiesc de către Vorniceii *vătaşi*, cari păzesc intrările la trecătorile Carpaţilor, veghiază şi pândesc hoţii, îngrijesc ca să nu trecă nimeni prin potecile munţilor în Ardél sau în Ungaria; iaū séma să nu se calce hotarele de către vecini; clasifică şi adună dările prin sate, dând séma ispravnicilor; judecă hotărăsc, pedepsece şi arestéză. ZIL. Rev. III. 77: ispravnicii judeţelor... *vătaşi* plaiurilor, zapcii plăşilor.

-- VATTAS (ar.), pasteur, berger. De la Români vorba trecu la Ruteni (vatah sau vataş „baciū, căpitan de tâlhari“ şi vataha „turmă, cétă“) şi la Ruşi (vatazka „turmă“ şi vataznikū „baciū“); pol. wataha „compagnie, bande“, watazka „chef de brigands dans les Carpathes, capitaine de Cosaques“; la Țătarii *vataha* „foule, association de pêcheurs au bord de la mer Caspienne“, de unde rus. vataga „compagnie de pêcheurs“.

Vorbă importantă ce face parte din bogata terminologie pastorală venită de la Turci: *vătaful* sau *vătavul* (formă dedusă d. pl. vataşi) e primitiv sinonim cu „baciū“, apoi termenul s'a generalizat pentru căpetenie în genere (şi în special militară), sens trecut şi la Ruteni şi conservat în formele derivate ale vorbeii.

vătășel m. 1. comisar de cartier.

FOR. III, 291: *vătășei* saū zapcii de mahalale cari adună dările.
PANN III, 5: *vătășel* de mahala a plecat a colinda.

2. paznic de noapte (Glos. 571).

3. curier saū aprod de sat.

4. (în Moldova și Bucovina) numele celor doi flăcăi nuntași cari dau ajutor mirelui și miresei, corespunzând munténului „vornicel”: bétul împodobit al vorniceilor pörtă asemenea numele de „vătășel” (Marian, Nunta, 215 și Zanne IV, 676).

La Ruteni, vatașelo (împrumutat de la Români) are asemenea sensul de „vornicel de nuntă”.

vătășie f. 1. intendentă, inspecțiune.

FOR. III, 285: lei 2000 de la *vătășia* pescarilor (unul din veniturile Agăi).

2. slujba vatafului: sub-prefectură.

REV. III, 78: *vătășia* plaiului. GHICA, 295: să a-pire la slujbe mai înalte de cât un zapclic, o *vătășie* de plaiū, saū o sămeșie.

3. căpitănie.

BĂLC. 675: *vătășia* călărășilor, *vătășia* de fustași, *vătășia* copiilor de casă, *vătășia* aproșilor de Divan, *vătășia* de paici, *vătășia* de postelnici și de păhărniciei.

vătășoie f. soția vatafului.

TAPU. 23 (d. Vâlcea): Vilaie, Vilaie, Dalbă *vătășoie*...

vechil m. I. (sensuri arhaice) 1. locșitor.

AX. 122: au făcut *vechil* Nicolai-Vodă pe frate-seū Ión-Vodă, marele tergiman. KOG. 246: în Domnia lui Constantin Racoviță se afla pe lângă el un frânc, anume Lințul, care intrase în rîndul boierilor, căci îl făcuse sulger mare și vameș mare și *vechil* cămărășiei cei mari la Bucuresci. VĂC. 249: Sultan Baiazid II găsi cu cale să orînduiască *vechil* al Impărăției pe fră-seū Corcut și el se duse la Meca; 302: *vechil* de tergiman se afla beizadē Iordache Moruz. AR. 28 (d. 1821): *vechilul* lui D-geū, prea puternicul nostru Impērat.

2. împuternicit, reprezentant (sub raportul politic).

DON. 181: strîngēndu-se solii și *vechilii* împērătesci la saraiul cel orînduit înadins pentru congres peste Dunăre; 218: Impēratul Alexandru au trimis [Valahiei] pe un generar să fie în loc de Domn, *vechil* împērătesc, cap mai mare al Divanului, și fără de dînsul nimic să nu se facă de boierii divaniști.

3. procurist, mandatar (sub raportul juridic).

AMR. 173: Grigorie-Vodă trimițēnd acolo boieri *vechili* de au stătut cu Nohaii la Divanul Hanului. COND. IPSIL. (1796): se va întîmpla unul să se judece prin *vechili*. COND. CARAGEA, 466 (d. 1817): *vechil* este cel ce stă în locul stăpânului la vr'o trébă. UR. X, 216 (d. 1806): față fiind *vechilul* mănăstirii și toți tîrgoveșii; IX, 9 (d. 1844): îndemnând pe rezeși a-și alege *vechili*. FIL. 192: un *vechil* pus din parte-mi ca să nu dică lumea, că cumpēr moșile stăpânului meū cu bani furați de la dînsul.

II. (sensuri moderne) 1. avocat.

GOLESCU: *vechilul* ca omida, p \acute{e} ce se pune tot istovesce. NEGR. 1, 280: și-au tocmit un *vechil*, ca să le apere dreptul.

2. omul de încredere al moșierului.

AL. T. 557: a luat moșia de la *vechilul* d-sale; 692: de când a venit pe moșie *vechilu* ist nou; 1535: *vechilu* mânăstirii mî-o răsluit bucățica mea de rezeșie de aici din sat. XEN. 9: stăpânul vorbea cu subprefectul plășii și cu *vechilul* moșiei. CRĂS. II, 16: de atuncea se feria de daraveri cu *vechilul*.

— VEKIL (ar.), procureur, mandataire, lieutenant, substitut, délégué, avoué, avocat; alb. bulg. vekil, serb. večil, ngr. βεχίλης

Termin juridic (§ 71) aprópe eșit din us, mai ales formele sale derivate

**vechilet* n. mandat, procură

COND. CARAGEA. p. 466: *vechilet* dicem fața vechilului.

— VEKIALET (ar), procuration, administration.

**vechilic* n. procură, împuternicire.

Doc. I, 166 (d. 1777): de la vechilii să se pótă lua cărțile de *vechilic*. CR. IV, 156 (d. 1803): să le deie scrisóre de *vechilic* din partea tuturor, că sînt deplin răspunđători.

— VEKILLIK, fonction de vekil, lieutenant.

7) **vechilime* f. procură (actul și persóna).

UR. III, 232 (d. 1822): unul din boieri său doi cu *vechilime* din partea boierilor obștei; XIX, 63 (d. 1825): viind din fruntașii tîrgoveșilor cu *vechilimea* din partea tuturor.

venetic a. și m. l. (sensuri arhaice) 1. Venețian.

N \acute{e} c. 349: ridicatu-s'au Imp \acute{e} răția cu tótă puterea și s'au dus la Frânel la țara Moreii, ce o țineau *Veneticii*, și au luat-o cu tóte cetățile ce erau într'acea țară.

2. venețian (vorbind în special de monete): galben de Veneția, în valóre de 5 lei vechi.

DION. 136: galbinii împ \acute{e} rătesci era 4 lei și 8 creițari, olandezii 4 lei și 15 creițari, *veneticii* 4 lei și 20 creițari. GORJ. II, 87: bucatele erau puse tot în sahané și în castróne tot de aur *venetic*... AL. 80: Saú că i l-oiu cumpăni De trei ori cu *veneticii*, *Veneticii* de câte cinci; 113: De tot omul de pe-aici, Dece galbini *veneticii*.

II. (sens modern) străin (în sens r \acute{e} u), sin. cu litfă⁴.

AL. T. 80: V \acute{e} c întreg [cobza] a fost cinstită De boierii de pe-aici, Ba și chiar de *veneticii*! 1440 sirmană țară! Cum ai ajuns de risul *veneticilor*! 1585: un *venetic* pripășit în țara Moldovei. SP. 175: acest prăpădit de om, *venetic* în satul nostru. CAL. 1877, p. 47: împ \acute{e} ratul și m \acute{a} rită fetele cu trei *veneticii*. urfi și pociți cu p \acute{e} vatul.

— VENEDIK, Venise, veniti \acute{e} n, étranger, hôte: serb. venedik („un fel de tuu“), alb. Venedik „Veneția“, ung. venedeg „ospete“.

Accentul vorbeii și sensul ei popular indică o derivațiune turc \acute{e} s \acute{c} ă imediată, iar nu gr \acute{e} că, cum admite d. Hasdeu (Etym. vol. IV, p. CXXXIX), după care vorba s'ar trage de la bizantinul βενετικός, venețian.

veresie f. credit: vorba se aude numai în locu-
țiunea „pe veresie“ (cf. serb. na veresiia).

CARAG. 3: mănâncă pe datorie, bea pe *veresie*. ORĂȘ. II, 95: Că
nu-ți mai dă nimeni ați pe *veresie*.

— VERESI, commerce à credit; bulg. serb. veresiia,
mcr. veresie, ngr. βερεσιέ. Termin comercial (§ 104).

vezneă f. cumpănă mică pentru aur.

Doc. II, 404 (d. 1790): o *veznea* mică.

— VEZNE (ar.), trébuchet; alb. bulg. vezne, ngr. βεζνές.

virân a. se țice de un loc împrejmuit unde a
fost înainte clădiri. Vorba e populară în Muntenia.

— VIRAN (pers. désert), espace vide dans un quar-
tier habité.

***viranea** f. ruine lăsate de o casă arsă.

Kog. 239: lucrându-se corăbiile alătura de casele lui Alexan-
dru Dracu pe o *viranea* ce era acolo alătura.

— VIRANE, les ruines d'une maison, la place vide
que laisse un incendie.

vișinap n. rachiū de vișine.

AL. T. 82: boieru bea *vișinap*; 505: dulceți, vutci, *vișinapuri*.

— VIȘNAB, ratafia, kirsch, sirop de griotte (d. pers.
vișne „griotte“ și ab „eau“). Vorba *vișină* pare a fi de
origină slavă (bulg. vișni, ceh. vișne).

Vizir m. (arch. **Vezi**) I. (sensuri arhaice) 1. nu-
mele înalților dignitari ai Curții otomane și în special
al ministrului de externe (litt. „hamal“, fiind-că el su-
portă greutatea trebilor Statului).

M. COST. 241: datornicii turci cu toții au mers la *Vizirul*, de
au strigat pentru Aron-Vodă și de nevoia datornicilor i-au dat iar
Domnia. AX. 153: Pașa este un *Vizir* și nu se cade să-l mânia, nici
să se puie împotriva poruncii lui. NEC. 196: au scris *Vizirul* la Duca-
Vodă aice în țară; 198: *Vizir* era atunce Kiupruliul. VĂC. 277: Os-
man III mai în toate săptămânile schimba rigialii și pe *viziri*. DION.
169: înscințându-se împăratul de venirea Sultanului, au poruncit
Vizirului de l'au întâmpinat cu mare alaiū și cu pompă împărătescă.

2. primul ministru al Hanului.

COND. 1693, p. 55: tal. 500 s'au dat la *Vizirul* Hanului. M. COST.
319: Sefir Gazi Aga, *Vizirul* Hanului.

II. (sensuri moderne) 1. cu accepțiunea originară,
în basme și în cântecele populare.

STĂNC. 335: *Vizirul* se tot plimba prin grădină. AL. 204: Dă-
ruind chiar pe *Vizir* Cu armăsari de la Misir. TEOD. 480: Pașa dacă
'l asculta, La *Vizirul* că vestia; 581: Impăratul o 'ntreba Și ca fată
mi-o lua, Ou *Vizir* o logodia. VULP. 90: Am să plec iar la *Vizir*, Ca
s'adun banii de bir.

2. (sau *armăș*), numele moldovenesc al arșicului
numit în Muntenia „siciū“.

— VEZIR (ar. portefeuaix), ministre d'État, lieutenant du roi (d. vasara „porter“: cf. lat. minister „servitor“); alb. bulg. serb. vezir, mcr. vezir, ngr. βεζίρης; pol. vezir; sp. vizir (pe lângă „alguacil“, pentru a căruia scadere a sensului: cf. Dozy, 129). V. Partea II: Vezir-azem.

Vizir-berbece m. numele bărbatului unei paseri măiestre, într-o poveste moldovenescă (Seq. IV, 176).

vizercan m. Vizirul Hanului (în cântecele bucovinene).

MARIAN II, 110: *Vizercan*, Tatar spurcat, Cu Maria se juca și cu ea se desmierda.

vizirésă f. soția Vizirului.

BASME I, 114: să-î perdem noi pe ei, și se *vizirésă*.

***vezaret** n. viziriat.

VĂC. 259: Impăratul îi făgădui *vezaretul*; 265: fiul său Ahmed Pașa Chipruli-Zadë moșteni și averea și *vezaretul* tătâne-său; 277: sus numitul vezir fiind scos din *vezaret*, după ce au împărățit, și iarăși adus de iznăvă la pecete. DUM. 15: stătu-aŭ la *vezaret* Emin-Pașa..

— VEZARET (ar.), charge, fonction du vizir.

veziresc a. (și **viziresc**) ce ține de Vizir.

BĂLC. 248: fu investit cu slujbă *vezirescă*.

veziresc v. (și **viziresc**) a exercita puterea de Vizir.

AX. 155: l'au făcut și Vezir, dară n'au *vezirit* mult, că trecând 20 de zile, au trimis Impăratul de i-au luat pecetea. Năc. 278: nu putea să *vizirésă* de reul Muftiului.

vezirie f. (**vezerie** și **vizirie**) formă româniată și paralelă cu „vizirlic“.

M. COST. 275: dîc unui să fie murit otrăvit de un Vizir ce era atunci la Impărăție, temându-și *viziria* de el; 284: au înțeles veste de călăraș de *viziria* aceluia Vizir; 304: acești doi [silhtar-aga și căzlar-aga] purtau toate trebile împărăției, *viziria* înaintea lor era foarte slabă: când se aduna Vizirul cu unul de aceea, spun că le săruta pîla hainelor. N. COST. 79: lacom au fost acel Ali-Pașa; în *veziria* lui în care făcuse aproape de 3 ani, mulți bani au adunat și puși în visteria împărătescă. COND. 1693, p. 350: tal. 5000 s'au trimis bani gata Vezirului Husein-Pașii pentru poconul de *vezerie* nouă.

vezirlic n. (și **vizirlic**) sarcina și dignitatea de Vizir.

KOC. 228: fiind și Vizir-Mustafa Pașa în al doilea *vizirlic*, bun prieten lui Racoviță. COND. 1693, p. 37: pocon Vizirului Ali-Pașii și chehialii lui de *vezirlic* nouă.

— VEZIRLIK, grade et dignité d'un Vézir.

Ultimele cinci forme secundare sînt exclusiv istorice.

Z

Zăbun n. 1. haină lungă fără mâneci, închisă pe dinapoi, iar de jos de ambe laturile cu câte o deschisă-

tură ca să pôtă umbla comod, purtată înainte de boieri și de cocóne.

Op. I, 421: *zábun* de sandal de Veneția cu fețe.

2. anteriű, larg și lung, de preot.

ORĂȘ. III, 25: Vicar e o funcțiune. . . Pôtă plete, barbă lungă, rasă négră și *zábun*, Adică naină turcescă, mare, largă și prea lungă.

3. haină țărănescă de iarnă, ușoră și căldurosă, de bumbac saű de lână (cojoc purtat mai ales la câmp).

JIP. 80: are hinu pē el *zábun*, ițari, gługă. TEOD. 79: Ș'incă mă mai pôtă Cu *zábune* dalbé, Dalbe de bumbac. BUR. 70: Cu dalb *zábun*, Tot de cel bun.

4. haină lungă până peste genuchi și înflorată mai ales pe umeri și în jurul gâtului, purtată de țărance (Dr. Manol. 182).

Var.: **zeban**, **zebon** și **zobon**.

ETYM. 1281 (d. Ialomița): anteriű saű *zeban*, coporan saű zeche.

TARIF 1761: *zébóne* vechi la o parcē, adică de 28, un leű. NEGR. I, 145: peste *zobonul* de stofă aurită Ruxandra purta un benișel de felendreș albastru blănit cu samur.

-- ZEBUN (zybun), camisole, veste; bulg. zabun, serb. zubun. Țăranii bulgari pôtă zábun de aba, iar bulgăroícele îl pun iarna la ȕile mari (Boué II, 204).

zábunar m. croitor saű vîndētor de anterie și de zábune.

Doc. I, 437 (d. 1785): rufetul *zábunarilor* pămînteni din Bucuresci; IV, 283 (d. 1793): *zábunarii* aű a face numai cu baine de bumbac.

zábunărie f. 1. meșteșugul zábunarilor cari formaű un rufet deosebit.

Doc. I, 438 (d. 1785): meșteșugul *zábunăriei* care este ori căte se umple cu bumbac și cu lână; VIII, 101 (d. 1800): a prisosit și trebuința de lucru *zábunăriei*.

2. hainele făcute de zábunar.

Doc. I, 439 (d. 1785): să vîndă marfă de *zábunărie*, adică anterie și zábune femeiesci și copilăresci.

3. atelierul saű prăvălia sa.

Doc. XIII, 101 (d. 1800): aű deschis prăvălie de *zábunărie*.

zábunaș n. (și **zobonaș**) cojocel (de femeii și de copii).

BUR. 157: Cu *zábunaș* de atlaz, Mor boierii de necaz. SEV. 129: *Zobonaș* cu flori cusut Și cu fluturi tot bătut.

zábunel n. zábun mai scurt.

R.-Cod. 206: Cu piele cu cojoccele, Pe d'asupra *zábunele*, Peste ele ipingele.

zagàn m. uliű de stîrvuri (*Milvus*).

Cuv. I, 311 (Glosar d. 1630) și COSTINESCU s. v.

— ZAGAN (pers.), milan; ngr. ζαγάνος, avis venaticae genus Duc. Vorbă eșită din us.

zagară f. blană de Zagara (oraș în Macedonia).

COND. 1693, p. 76: conțeșul de postav saű căptușit cu paceă de

jder și cu *zagara* de samur și cu ciapraze de fir. TAR.F 1870: *zagara* de pânțecă... malotele de postav cu *zagara* și spinări de lup.

— ZAGARA, pelisse ou fourrure de Zagara, vêtement à collet et à manches garnis de fourrure Barb.

zăgărel n. diminutiv de la *zagara*.

VULP. 30: Cere de ce d'un berbece, Lați 'n coddă de trei palme și la cap cu *zăgărele*.

zaharea f. (cu var. *zahara*, *zaherea* și *zahrea*) I. (sensuri arhaice) termen tehnic militar: 1. proviant.

N. COST. 451: la Azac Turcii mai sffrșise *zaharaua*, ce-și adusesse pe cămile și pe catiri, să le fie de calea Asrahanului. ID. 35: Hatmanul leșesc vrând să poprască *zaheréua* turcască care o duceau Turcii s'o bage în Cămenia. MUSTE, 22: trimețând prin ținuturi ca să-I aducă *zahara*. VĂC. 253: Baiazit I aș bătut pe Unguri, luându-le și totă ordia, *zaherelele* și sumă mare de bani. DION. 171: Muscalii în urmă aș luat haznalele turcesci și *zaherelele* și tunurile și vitele; 175: luat'au Turcii și tunuri i prăfării și *zaheréua* lot ce aș găsit.

2. în special, furnitură mai ales de grâne, proviziuni de hrană pentru oștirea turcască, ce Țările române erau îndatorate a trimite la Constantinople sau la serhaturi (Sulzer III, 382, 415).

N. COST. 115: aș fost trimis și din Țara muntenescă Domnul Băsarab-Vodă câteva mii de chile *zahere*, făină și orz, de aș ședut carele la Țufora multă vreme. VĂC. 292: (V. serhat). DION. 185: Hangerliu rinduind boierii și aședând trebile țării, aș început îndată a face gătire de oști, dând poruncă pe la toate isprăvnicile să scrie bucatele omenilor și să strîngă *zaherea*, grâu, orz, vaci, oi, unt și altele ce să trebuiesc oștilor și aș început a veni oști asupra cetății Diului, ca să scotă pe Pasvandoglu. UR. III, 140 (d 1802): *zaherelele* ce se vor trimite din țară; IV, 399 (d. 1741): *zaharelele* de orz, de făină, conace, podvođi de care... fără plată. COND. 1802, p. 312: din numitele două țări din toate felurimile *zahrelelor* să se cêră sumă pe cât nu se aduce supărare raelii. GHICA, VII: strînge *zaherea* de prin satele vecine pe prețurile capanului; 512: (V. serhat).

3. proviziune în genere.

CANT. Ier. 97: aș nu de cu vara stăpâni caselor de iarnă grîjindu-se, totă *zaharaua* trebuitoare în jicnițele și camerele sale grămădesc? COND. 1693, p. 318: s'aș dat pe 500 oca de unt, care s'aș trimis lui Mustafa-Pașa Vezirului poclon, împreună și cu alte *zaharale*. OD. I, 126: jicnița cu totă *zaheréua*.

II. (sensuri moderne) 1. proviziune de hrană (cu acest sens numai în basme și în cântecele populare).

CAL. 1875, p. 63: voiț pătrunde până la magaziiile cu *zaherele*. TEOD. 669: Unde'mi trec oștirile, Unde'mi merg poverile, Tote *zaherelele*; 678: Prin sangiacuri că umbla, *Zaherele* că strîngea.

2. tain pentru vite (cf. tain).

IONESCU, Doroh. 173: Ingrășatul oilor se face pe câmp cu iarba verde și cu darea de *zahara* în uluce odată pe ți; *Zaharaua* este de popușoiț de câte 4 dimerlii pe ți. SEV. Călăt. 88: pe unde s'aș turnat *zaharaua* la boi.

3. (ironic) provisiune.

TELEOR, 142: își crease, pe lângă lefuri și diurne, și o altă mulțime de *zaherale*, adică aduna la epoci determinate de pe la mahalagi plocóne, fie în bani fie în alte obiecte.

— ZAHRA (ar. zahire), provision, vivres, grains, céréales; bulg. zahare (zahere), serb. zahira, alb. zaire, mcr. zaeree „merinde“, ngr. ζαχάρη și ζαχίρη (§ 74).

***zaharagiü** m. (și **zaheregiü**) îngrijitor de proviant.

Doc. VII, 516 (d. 1798): carte cu care s'au orînduit D-lui Clucer Văcărescu *zaharagiü* în 5 județe ot peste Olt. Doc. II, 501 (d. 1784): brésla gelepilor și *zaheregiilor* străini.

— ZAHIREĞI, fournisseur de vivres, commissaire des subsistances.

zaif a. indispus, slab.

DION. 195: m'am bucurat, că este Măriei tale mai bineșor și te ai mai îndreptat, și fiind încă *zaif*, să nu vii Măria ta la mine. AL. T. 808: te a căuta, când ei fi *zaif*; 1023: e cam *zaifă*, drăguța!... au răgușit. CAL. 1895, p. 37: împărătița, cam *zaifă* de supărarea din ajun.

— ZA'IF (ar.), faible, infirme; bulg. zaif, ngr. ζαίφης.

zaiflic n. indispozițiune, slăbiciune.

AL. T. 92: sint ferit de asemine *zaiflic*.

— ZA'IFLYK. faiblesse, infirmité.

zalhanâ f. locul unde se taie vitele pentru măcelari (litt. casa jupuitorului de vite). Câmpulungenii țin o anumită „serbătoare a zalhanalelor“ (Olănescu, 153).

TARIF 1792: vitele ce vor aduce Turcii din țara turcă și vor vrea să le taie la *zalhanale* aici, să plătescă vama unde se va ține subatul de vite. OD. I. 126: *zalhanaua* curții domnesci. FIL. 105: ai moșii, vii, livezi de pomi, heleștaie și *zalhanale*. TEOD. 548: Foc la case că dedea, Să arză *zalhanaua* Cu totă turcimea 'n ea.

Var.: (arch.) **salhana** și (pop.) **zahana** sau **zaana**.

TARIF 1761: câți boi se vor tăia pe la *salhanale*. COND. 1776, p. 67: lei 30 bezmën de totă *salhanaua*. MARION, 64: cin'te trimise la *zaana*? 150: n'ai fost cu mine la Tei, la Moși, la *Zaana*? FUNDESCU, Basme, 33: du-te la *zahana*. ȚAPU, 80: Unde Turcii c'auđia, Năvală la ei da, Ca căinii la *zahana*.

— SALĦANA (pers. selĥ hane „maison où l'on écorche“), abattoir, boucherie (d. ar. salyh „écorcheur“ și pers. ĥane „maison“); bulg. salĥana, serb. salana.

zalanagiü m. care strîngea vitele de tăiat la zalhanale.

Doc. II, 324 (d. 1792): să facă poruncă de a se opri de la negustorii *zalanagiü* această sumă de 80000 oacă seü.

Formațiune analogică (§ 23).

zambilă f. plantă și flóre (*Hyacinthus*).

TEOD. 320: Foicică trei *zambile*. Dragile neichii copile...

— ZUMBÛL, jacinthe; bulg. serb. zumbul (zimbil), alb. zümbül, ngr. ζυμπίλι.

zambul n. planta *Muscari commosum*, numită și „cépa-ciorii“ sau „flórea-viorelei“ (Dr. Brândză).

Formă paralelă cu „zambilă“.

zamparagiū m. berbant, craidon.

CR. II, 120: o adunătură de *zamparagiū* dugliși, din tótă lumea. CARAG. 376: ce cauți să te amesteci cu vagabonții, cu *zamparagiū*?

Formațiune analogică d. ZAMPARA (pers. zen-pare „qui court les femmes“), galant, débauché, coureur (pers. zen „femme“); bulg. zempare.

zamparalic n. berbantlic, desfrînare.

GORJ. II, 8; prăpădi averea părintéscă cu fel de fel de mișelii, adică cu *zamparalicuri*, cu beții. CAL. 1881, p. 77: peri din pricina *zamparalicurilor* și a ticăloșiilor.

— ZAMPARALYK, galanterie, paillardise.

zapciū m. [(sensuri archaice)] 1. termin tehnic administrativ: cârmuitor, sub-prefectul unei plăși (în opozițiune cu „vătăf“).

BELO. 394: De iznóvă rînduială, sau hapea a cui era, *Zapciū* alergaū prin țară, în cât se cutremura. FOT. III, 146: la plăși se o-rînduiesc de către ispravnicii *zapciū*, cari clasifică dările pe sate și le adună după orînduielele ispravnicilor, îngrijesc pentru buna rînduială și pentru împăciuirea sătenilor și observă micile lor neînțelegeri. ca să nu se asuprască unii pe alții; 264: ispravnicii îndată ce sosesc la tactul lor, rînduiesc pe *zapciū* sau epistații plășilor, cari țin locul ca subași în Turcia. COND. IPSIL. (1796): *zapciū* să nu închidă pe cinevași fără de otărîre și fără carte de judecată. REV. II, 333 (d. 1821): vătășii de plauri și *zapciū* și toți birarii; III, 77: *zapciū* plășilor. FIL. 116: arendașul ne jăftuesce, *zapciul* ne jupóie de piei. GHICA. VI: Pașii tractaū pe Domniū noștri ca pe nisce *zapciū*, le trimeteaū ordine scrise și verbale; 289: încalecă calul și drept la *zapciū*. FANN II, 7: Și rachiul îl bea *zapciul*. JIP. 101: a adus o găină la un *zapciū*.

Cu acest sens în două proverbe.

ZANNE IV, 689: *zapciū* mort și poloboc plin în drum nu rămâne (*zapciul* e găzduit în totdeauna); ac și așa că a venit *zapciul* în sat (odiniórá când intra *zapciul* în sat, trebuia să găsească ómenii la muncă și femeile la făcut pânză, la tors etc.; astăzi se mai dice când vrei să îndemni pe unul la lucru).

2. termin tehnic militar: căpitan.

GHEORG. 306: cei ce au semnele lor, cari se chiamă și *zapciū*, merg la biserică, mergînd înaintea Domnului; 322: trei-deci și trei de ómeni la un stég cu *zapciū* lor. COND. 1776 p. 8: de la 12 *zapciū* de la 4 stéguri ai seimenilor din Curte gospod, câte 3 *zapciū* la un stég, adică stegar, odobașa și ciauș... de la 12 *zapciū* de la 4 stéguri a hătmaniei... de la 3 *zapciū* de la stégul vînătorilor. Doc. I, 302 (d. 1783): vel căpitan de dorobanți cu *zapciū* sei înainte. FOT. III, 276: Spătarul are sub dînsul un boier logofét și șese boierii *zapciū*, adică pe căpitanul de lefegii, pe vel-ciauș, pe polcovnicul de poteră, pe polcovnicul de vînători, pe polcovnicul de seimeni și pe baș-bulucbașa; 279 (V. vătăf). FIL. 344: vel-căpitan de dorobanți cu *zapciū* sei.

3. agent executiv.

N. COST. 54: vędînd că nu sporesce lucrul nimică fiind ómeni

puțină, deci au pus *zapci* de au scos curtea totă. NEG. 292 : era un capegi-başa în Iași pentru banii birului, de sta *zapci*. MUSTE, 41 : pus'au îndată bani mulți pre boieri de au dat împrumut, cu *zapci* strîngători de bani greci. FOR. III, 279 : Vornicul de aprozi era căpetenia *zapciilor* de divan ; 281 (V. vătășel). FIL. 85 : voiți scrii Postelnicului să te facă vataf de curte în locul lui Gheorghe, pe care voiesce să-l facă *zapci* de străini ; 244 : șese *zapci* pentru împliniri de bani și înfățișări de pricină în Bucuresci, și câte unul de fiecare județ.

4. în special, sergent de stradă.

COND. 1776, p. 17 : și străjile pe la răspântii să le rînduiască Vel-Aga cu slujitorii de ajuns, și cu *zapci* de credință, ca să străjuiască neadormit, de cu sară până în ziua. Doc. IV, 409 (d. 1794) : *zapci* cei cari sînt de pedepsesc pe la răspântii și la capătul podurilor. COND. 1802, p. 342 : *zapci* spătăresci și agesci ce sînt paznici la margine pe la ulițele și drumurile ce intră în poliție să nu se îndrăznescă a cere nimeni nimic de la lăcitorii săi neguțătorii ce vor aduce acestea de vindare înăuntru poliției să se pedepsescă cu strajnică bătaie prin scirea *zapciilor* celor mari. NEGR. I, 29 : la toate răspântenile câte un *zapci* al agiei opria carele să nu se vîre, până după trecerea alaiului.

II. (sens modern și popular) sub-prefect.

Cu acest sens mai ales în cîntecele populare.

TEOD. 290 : De frica *zapciului* și de grôza birului, Uita! drumul satului și côrnela plugului ; 321 : De grôza *zapciului*, trecu apa Oltului ; 601 : Ispravnicul 'mi scria Volnicii pe la *zapci*, Răvășele 'n săticele. CAL. 1875, p. 75 : La ispravnic și *zapci* Giaba merg și giaba viu. VULP. 12 : Nôptea fură, Ziua jură La *zapci* în bătătură.

— ZABTŌY (qui contient dans la discipline sèvère), administrateur, gouverneur. V. Partea II : zabet.

Important termin din sfera administrativă și militară a trecutului, care persistă în literatura populară și (cu o nuanță pronunțată de ironie) în limba de astăzi.

zâpcesc v. a executa pe cale administrativă, a asupri cu dări (vorbind de *zapci*).

NEGR. I, 154 : să micșureze dărdiile ! să nu ne *zâpcescă* !

Formă verbală corespunzînd bulg. *zaptisam* „a zăbovi“, serb. *zaptiti* „a ținea în frîn“, alb. *zapatoj* „a înhăța“, mcr. *zaptisescu*.

**zapcie* f. sub-prefectura unei plăși (Sulzer III, 100).

Formă originală alături cu „*zapcîret*“.

zapciea f. execuție (polițienescă).

AL. T. 1088 : Sînt sătul de biruri grele și de plug și de lopată, De ciocoi, de *zapciele* și de sapă lată.

Formațiune analogică (cf. angara, arch. angareă).

**zapciitură* f. execuțiune administrativă.

NEG. 217 : Duca-Vodă multă strînsore făcea pentru rămășița banilor birului... mergînd cu ôste tot *zapciituri* erau...

Formă românească paralelă cu „*zapcilic*“.

zapcialte n. (și **zapcirlte**) 1. funcțiunea de zapciū și postul seū: **zapcie** și **zapciret**.

REV. II, 411 (d. 1821): de la un *zapcilic* ce puteai câștiga atunci? FIL. 191: *zapcilicurile*, polcovniciile de poteră și căpitanii de județ îi dederă un câștig buniceț. GHICA, VIII: dór l'o împăca cu un *zapcilic*, o vătășie de plaiū, cu o isprăvnicie cel mult. ORĂȘ. 20: Să-ți fac vînt, ca la alfil, la vre-un *zapcilic*; III, 30: Va scóte din mormîntu-i *zapcirlicul* rēposat.

2. execuție polițienescă: **zapciea**.

Doc. III, 411 (d. 1790): cari bani împlinindu-se cu *zapcilicu* d-sale vel-Spatar. GANE I, 240: cine v'a scăpat de *zapcilic*, de bir, de havalale?

Formațiune analogică după „vizirlic“.

zapciret n. postul de zapciū.

Doc. IV, 288 (d. 1795): să lipsescă și din tréba *zapciretului* de acum înainte cu tot.

Formațiune analogică după „vezaret“.

zapt n. I. (sensuri arhaice) 1. administrațiune, autoritate.

COND. 1776: p. 89: tóte cantariurile omul rînduit de la acel ce va avé miluire venitul cantariului, să le aibă sub *zaptul* seū, Diox. 186: pašaliilor turei le poruncia Pasvandoglu și le da lefēua și tóte subt *zaptul* lui le-aū supus. UR. III, 146: pentru *zaptul* și buna ocârmuire a pămîntului. DUM. 26: apărând țara de făcătorii de rele cu bun *zapt* ce le făcea.

2. stăpânire: „a face *zapt*“, a lua în posesiune ceva, a pune mâna pe cineva.

Kog. 212: Constantin Vodă a rēpedit Caimacamî, fiind schimbare între Domnie, făcend flesce-care *zapt* la locul ce mersese. VĂC. 252: Lala-Şahin făcu *zapt* Ischenderie și Darma și Cavala, așijderea Machedonia și Albania. DION. 175: Turcii se rumpea din ordie cete-cete și fugia nóptea cu prada și cu robii ce-î prinsese în țările lor, și sarascheru nu putea să le facă *zapt*. DUM. 20: trimișii făcură scaunul *zapt*. ZIL. 34: Pasvanđii aū călcat Craiova și aū făcut'o *zapt*; 81: să vie și să facă țara *zapt*. AR. 69 (d. 1821): aū făcut mănăstirea *zapt*; 169: făcendū-și moșiile și acareturile *zapt*.

3. confiscare: „a face *zapt*“, a sequestra.

HRIST. (1818): Iar după ce-î surghiuni, Drept la case năvăli și tóte *zapt* le făcu, Scule și alle ce avu. FIL. 205 (d. 1794): să scie că fără de a avea voie să le deschidă, se va pecetlui și făcendū-se *zapt* la Cămara domné-că, se va scóte din țara Domniei mele afară.

II. (sens modern) jaf, în Oltenia (în jud. Gorj).

— ZAPT (ar. pouvoir, autorité sur), saisie, confiscation, administration; serb. *zapt* „disciplină“, alb. *zapti* „zbir“, ngr. ζάπτ. V. Partea II: *zapt*-ferman.

zar m. cub de joc.

Od. I, 188: Teut ar fi născocit... șahul, *zarul* și încă și scrisórea.

— ZAR (pers.), dé à jouer (au trictrac); alb. bulg. *zar*

ngr. ζάρι (ζάρια), it. zara, alătura de azzardo, de aceeași origină (ar. az-zar „dé à jouer“, primitiv „joc în zară“; cf. fr. échec d. șah): sp. azar, fr. hasard.

zaraf m. 1. cassier al vistieriei.

DION. 197: când au eșit porunci în țară să rămâie vâcărutul jos, care pe unde s'au întâmplat bani adunați, i-au oprit boierii ispravnicii și cu *zarafii* lor. FOT. III, 305: șese *zarafi* de vistierie, cari primesc banii ce se trimit de către ispravnicii după cele șese dajdii ordinare, au câte o sută lei pe lună de fiecare. FIL. 240: am dat *zarafului* de la cochii-vechi lei una mie, ca să nu-mi facă zădufuri la numărătorea banilor; 291: Sêrdarul Gheorghe, *zaraful* vistieriei.

2. bancher (adă mai mult ironic).

AL. T. 1394: doi *zarafi* cunoscuți au venit în cabinetul meu și mi-au închinat această besactea. GH:CA, 362: *zarafi* armeni și ovrei năpădise pe cel căduț; 507: scrisel *zarafului* meu.

3. cel ce schimbă bani (în piață).

AL. T. 1062: lifta de *zaraf* s'au spăriet de mine ș'au fugit Jip. 29: atunci te ai juca cu banu ca *zarafu*. STÂNC. Gl. și Pov. 81: vede un român odată pe un ovrei prieten al lui, *zaraf* în piață.

Var. (archaică): saraf.

COND. 1813, p. 364: șese *sarafi* ai vistieriei.

— SARAF (ar. sarraf), changeur (de monnaie), banquier; alb. bulg. serb. saraf (zaraf), mer. sâraf, ngr. σαράφης; sp. çarafa.

zărâfie f. 1. cassierie (de județ).

AR. 48 (d. 1821): *zărâfiile* județelor erau încărcate de bani STÂNC. Alte B. 32: zornăia bănetul în traistă, ca la *zărâfie*.

2. meseria și localul zarafului.

zaraflic n. schimb de bani, agiotaj.

— SARAFLYK, profession de changeur ou de banquier; serb. saraflyk, ngr. σαράφλικι.

zarafir n. 1. fir de aur. V. baș-fir.

TEOD. 518: La cuvinte apropiată și 'n *zarafir* îmbrăcată. SEV. Nunta, 126 [orație]: Ș'a cumpărat firuri, *zarafiruri*...

2. stofă daurită, brocart.

TEOD. 654: Cu postavuri unguresci, Cu *zarfuri* (sic) talienesci Și cu bani lipovenesci.

— ZER (pers.), or (cf. zarpa).

zărculă f. 1. (sens archaic) căciulă brodată cu fir.

IST. 1715, p. 129: o chitie ce au în loc de *zărculă*. DUM. 45: un buluc de Turci purtând căciule și *zărcule*.

2. (sens modern) glugă: cu acest sens vorba figurază în proverbul „după ploie zărculă“, corespunzând celui „după ploie chepenég“ (Zanne III, 432).

— ZER KÜLAH, bonnet brodé d'or (d. pers. zer „or“ și turc. külah „bonnet“); serb. zarkula „calpacul ienicerilor“, mer. zărculă „glugă“, ngr. ζερκούλα, bonnet, capuchon. Forma românească pare a se trage din ngr.

zarf n. 1. un fel de cupă din filigran (de aur sau de argint) în care se punea feligénul.

Ū. XI, 249 (d. 1780): *zarfuri* de argint cu feligene. Doc. II, 404 (d. 1790): trei felegene bune i patru *zarfuri* tumbac. Fil. 18: feligene pentru cafea cu *zarfurile* lor de argint; 143: (V. feligén). AL. T. 1887: doi arnăuți aduc cafele în felegene cu *zarfuri*.

2. vas în formă de cupă.

CAL. 1895. p. 37: al treilea rob purta un *zarf* de aur plin de fel de fel de pôme.

3. în locuțiunea „lucrat în zarfuri“, săpat în relief (Codrescu s. v. bosselage).

— ZARF (ar. contenant), espèce de coquetier qui enveloppe la tasse de café nommée *finğan* Barb.; vase, plateau; bulg. serb. zarf, alb. zarfa, ngr. ζάρφι, soucoupe.

zarif a. 1. nostim, elegant.

DRĂGH. II. 46: Postelnicul Caliarhi cel mai galantom și mai *zarif* din boierii Fanariului. NEGR. I, 87: un bal mare care avea să se sfârșescă cu un banc de cele mai *zarife*.

2. fin, delicat.

BELD. 404: De ai dat una, trece dece în izvódele ce ai dat. Un meșteșug forte sigur și prea *zarif* de prădat.

— ZARIF (ar.), joli, élégant, ingénieux, spirituel; serb. zarif, ngr. ζαριφης.

zarifior a. drăguț, frumușel.

LEN. VĂC. [șoimul]: Intr'un copaciū *zărifior*, Un șoim prins în lăntșor.

zariflic n. 1. elegantă.

HEIST. (1818): In *zariflicuri* și 'n primblări.

2. lucru de modă, gătélă, podóbă.

STAM. 452: se vînd prin magazinuri cele mai frumoșe *zariflicuri* și odóre; 497: flori, blonde și alte *zariflicuri*.

— ZARIFLYK, finesse, élégance; ngr. ζαριφλικι.

zarnacadea f. numele moldovenesc al flórei de narcis (litt. potir de aur), numită în Muntenia „căprine“.

AL. T. 409: doi bujori, surióră, două *zarnacadele!* 810: aceea damă era veduvă și îmbobocită ca o *zarnacadea*.

— ZERIN KADE (au calice d'or), narcisse (d. pers. zerin „d'or“ și ar. kade „calice“); serb. zelenkada; ngr. ζερνεκαδές (= *várkissos*).

zarpă f. 1. (sens archaic) stofă scumpă de mătase țesută cu fir de aur ori de argint (cf. variante).

2. (sens modern) haină scumpă dintr'însa.

PANN III, 39: fie [mojicul] în *zarpale* de aur... nu este de cât un taur. CAL. 1875, p. 62: unchiașul se stolisise și el împreună cu baba și se îmbrăcase cu nise haine împătatesci, cu fel de fel *zarpale*, mai mare mândrețea; 1895, p. 23: se îmbrăca numai în *zarpale* și haine scumpe și arătóse.

Cu acest sens și în cântecele populare.

TEOD. 497: Nici dalbe *zarpale*, Nici scumpete arme; 608: Hainele 'i sfâșia, *zarpalele* fi rupea; 656: Pe Letini apoi lua, Cu *zarpale* mi-i gătia, Sus pe cai mi-i aședa.

Var. (archaice): **zarba și zerbap.**

Cuv. I, 197 (d. 1588): un otghial de *zarba* de la stolnicul Constantin... o pólă de icóne de *zarba* pre margine cu urșinic negru, trei dvere de *zarba* albastre și cu rotele de aur. ETYM. 77 (d. 1621): o dulamă de *zarba* căptușită cu atlas roșu; 65 (d. 1579): doi abai *zerbap* cosut.

— ZER-BAF (pers.), étoffe tissue d'or, brocart d'or (d. zer „aur“ și bafte „țesut“).

zarzavat n. legume.

Doc. II, 355 (d. 1791): bucate și *zarzavaturî* ce se va vinde în târg. GHICA, 31: târguielile de pâine, de carne și de *zarzavaturî*; 494: grădini de flori și de *zarzavaturî*. CRĂS. IV, 366: oltenii cu *zarzavaturî* și pesce. MARION, 32: bărbatul său vindea *zarzavat*. ISP. 14: veđi de *zarzavaturile* de la bucătărie.

Var. (archaică): **zerzavat.**

COND. 1802, p. 342: pometurî ori-ce fel vor fi uscate și neuscate, legumî, *zerzavaturî*.

— ZARZAVAT, ZERZEVAT (pl. ar. sebzevat d. pers. sebze „verdure“), légumes, herbes potagères; bulg. serb. zarzavat, mcr. zărzăvate, ngr. ζαρζαβάτι.

zarzavagiū m. precupeț de legume.

MARION, 31: nea Niță nēm de nēmul lui fusese *zarzavagiū*.

— ZARZAVATĜY (sebzevağy), marchand de légumes, fruitier Barb.

zavalăș a. biet, sîrman (în cântecele dobrogene).

BUR. 120: Tudor, Tudoraș, Tudor *zavalăș*!

— ZAVALLŪ (ar. zevallü), malheureux, infortuné (d. zaval „malheur“); serb. zaval „nenorocit“, ngr. ζαβάλης, pauvre diable. Formă românică (cf. budulac).

zêvchiū n. petrecere, ospêț, masă mare.

N. COST. 54: noi n'am venit aicea să facem *zêvchiuri*, ce să lucrăm, să plinim porunca Impăratului. CANTA, 185 (V. mezilea). KOG. 227: Domnul făcea *zêvchiuri* cu dicători, cu primblări, cu jocuri, iubind și partea muierescă. STAM. 45: bencheturile și *zêvcurile* s'aū început în curțile domnesci.

— ZEVK (ar. goût), amusement, partie de plaisir; serb. zevak „confort“, alb. zefk „ospêț“, mcr. zefcă „petrecere“. ngr. ζέφυ. Vorbă aprópe eșită din us.

zeflemea f. bătaie de joc (banală), ironie (ușoră): vorba, ca și derivatele ei, circulă mai ales în Muntenia.

GORJ. II, 89: póte fi lucru de cât acesta mai de ris și mai de *zefleme*? ISP. U. sf. 104: și pe toți fi lua în *zeflemea*. CAL. 1883, p. 41: fetele se puse pe ris și începură să iea în *zeflemea* țótele de petece de scórtă, cu cari era sirmănica îmbrăcată.

— ZEVKLEME, dérision, moquerie, raillerie.

zeflemisesc v. a lua în zeflemea saū peste picior.

Formă grecizată și corespunzând turc ZEVKLEN-MEK, se moquer, rire de quelque chose (litt. s'amuser). **zeflemist** m. moftangiū. Formațiune semi-literară.

zefliū a. vesel (Pontbriant).

— ZEVKLI, joyeux. Vorbă specială Munteniei.

zerdiciab n. (zirdiciab și zērdicea) lemn a cărui rădăcină se întrebuintează de boiangii spre a vopsi în galben (Ionescu, Meh. 694).

TARIF 1761: *zirdiciab* de 14 ocă 1 leū. Conv. XXVI. 451: *zērdicea*, praf de gălbinare, curcumă.

— ZERDEÇAV (pers. zerdeçap), safran des Indes qui donne un suc jaune (pers. zerde „jaune“).

zevzēc m. neghiob.

CARAG. 365: d-la ca un *zevzec* ce ești. ORĂȘ. III, 30: Că-s destul *zevzeci* de frunte și în țară aci la noi. BOGD. Pov. 165: aū mai slărostiŭ'o cu un așa *zevzec*.

— ZEVZEK. sot, imbécile: serb. zevzek.

zevzeclie n. neghiobie.

ORĂȘ. III, 30: acel care a adus *zevzeclie* în țara noastră.

— ZEVZEKLIK, nigauderie, imbécilité.

ziafet n. 1. masă mare, petrecere cu ospete.

FL. 141: fanariotul făcea în toți anii masă mare și *ziafet*; 168: aveŭ *ziafet* pentru coconul Andreiū. GHICA, 83: logodnă cu archierū, cu diaconi, cu preoŭi, cu cântăreŭi, cu lăutari și cu *ziafet* totă noptea până la lucēfērul de di; 85: petreceaū totă noptea pe *ziafet*, pe bere și pe mâncare. ORĂȘ. II, 84: Aŭi beŭi și *ziafeturi*. Măndre serbători. CAL. 1882, p. 19: după ce se ținu lanț fel de fel de petreceri și *ziafeturi*; 1895, p. 36: după nuntă începuse alte tâmbălăuri și alte *ziafeturi*.

Vorba are diferite variante, arhaice și moderne.

a. Var. moderne: (mold.) **zafet** și (munt.) **zaiafet**.

AL. T. 70: d'apoi salōne, d'apoi *zafeturi*; 81: d'apoi la nunŭi! . . ce de mai *zafeturi*! 1243: de trei luni de când v'aŭi însurat, aŭi dus'o cu bencheturile și cu *zafeturile*. XEN. 37: 'ŭi place să trăiesci în *zafeturi* și să bei ciubuc și cafea; dar să muncēsci, ba! halal nepot! BASME II, 260: trei zile și trei nopŭi fu veselie și *zafet* în totă împărăția; III, 73: o duse într'o petrecere și un *zafet*; 115: pe urmă petreceri și *zafeturi*.

b. Var. (arhaice): **zeefet**, **zēfet** și **zāefet**.

AMR. 172: făcēnd un *zēfet* foarte frumos cu fel de fel de musici. KOG. 206: Domnul căcut cu totul la mese mari și *zeefeturi* și plimbări și la alte desfătări a lumii; 239: giupănesele la Dōmna. petrecēnd cu mare bucurie și veselie, ales Beizedelele, că ori-ce nuntă saū *zāefet* se făcea, trebuia să mērgă. STAM. 462: primblāndu se pe uliŭe cu lăutari, făcēnd *zeefeturi*.

2. (ironic) petrecere, bătaie.

NEC. 229: slugile lui Fliondor ŭi dau palme și-i diceaū: di, Grece, bine, nu dice așa! Acest fel de *zeefet* frumos i-aū făcut.

— ZYIAFET (ar. hospitalité), festin: alb. bulg. serb. ziafeti, mcr. ziafete, ngr. ζιαπέρι, festin.

zimbil n. (și **zambol**) coșniță de băcan.

CRON. III, 440 (d. 1822): orezul îl aduceau cu *zimbilurile*. AL. T. 1356: 50 de oacă de cafe Martinica în *zimbiluri*. PANN III, 78: Și într'un *zimbil* mare după ce i-a pus... AL. 116: Descarc la *zambóle* Și încarc la stambóle, Descarc báculo și încarc dimerlii.

— **ZEMBIL** (pers.), panier de jonc; bulg. zimbil, serb. zembel, rus. zimbili, alb. zimbile, ngr. ζεμπίλι, cabas.

zimberèc n. 1. resort de césornic.

2. fig. resort, forță.

KONACHE, 816: întărătarea sângelui grăbind și iuțind *zimbereschiul* vieții...

— **ZEMBEREK**, ressort de montre et de pendule (de métal); alb. bulg. zemberek „clanță“, ngr. ζεμπρέκι, cadenas, ressort.

zof n. 1. materie de lână fină și ușoră de Angora.

TARIF 1761: *zof* sultan... *zof* șamli... *zof* turcesc... *zof* șali...

Var. (archaice): **sof** și **zuf**.

TARIF 1792: *sof* gros de la Tosia. Doc. II, 402 (d. 1790): giubea de *zuf* vinetă FL. 345: giubea de *zuf* albastru deschis.

2. varietate de pere cu fața lucie.

ȘEP. V, 68 (d. Rădășana): pere de *zof*, cele mai timpurii, fața albă, gust dulce.

— **SOF** (ar.), étoffe de laine fine et légère dont se servent spécialement les ministres de la religion; ngr. σόφι. Despre stofe (§ 86).

ZOR n. 1. violență, silnicie.

ZIL. 7: care cu destule *zoruri* din țară s'au împlinit: 9: cu *zor* mare începură a cere bani. TAPU, 157 (d. Teleorman): A, bre, surióra mea, ce *zor* mare c'ai vécút De la mine c'ai venit...?

2. urgență, grabă mare: „a avea *zor*“, a fi tare grăbit; „a da *zor*“, a împinge, a face să se grăbescă; „de *zor*“, de nevoie; „cu *zor*“, urgent, repede.

DION. 186: să dea *zor* slujbașilor să istovescă dajdia vácăritului. ZIL. 60: le dá cu *zor*, să vadă ce vor face. DION. 192: slujbașii nu mai înceta dând *zor* lăcuiitorilor, dicënd: ado! ado! AL. T. 229: dor de *zor* nu cunóscem pe la noi. GANE II, 54: *zorul* de a împrăștia câini. ISP. 227: împératului nu-i prea plăcu *zorul* ce da sfetnicul pentru nuntă și mai tărăgăni lucrurile. TEOD. 271: Dă mai iute, sócră mare, Că la nuntă e *zor* tare; 583: Murgule, murguțul meú, Datu-mi-te-a taică-teú, Ca să-mi fi de ajutor La nevoie și la *zor*.

Vorba figuréză în următoarele proverbe:

PANN, 103: Milă de silă și dor de *zor* nu se póte. HINȚESCU, 22: Eú mé vaiet că sînt călugăr și tu-mi dáí *zor* cu Dómne-ajutá.

3. trebă grabnică.

STÂNC. 357: da ce *zor* ai tu? Am, că acilea staú. TEOD. 73: Să fi iute de picior, Să-mi ajuți la câte un *zor*.

4. asalt (sens eșit din us).

AL. Poesii II, 281: Să dăm *zorul* nostru, cumplitul nostru *zor*, Ce trece și réstórnă ca trăsnet rázbitor...

5. (adv.) musai; „zor-nevoie“, cu orice preț.

MARION, 11: taman mă 'ntorceam acasă, când țoropoc-poc cu dumnelui în spinare și zor-nevoie că am fost la al de ghindă. CAL. 1895, p. 26: zor să scotă din minți pe biata fată. BASME II, 16: îl trăgea așa zor nevoie-mare spre Fata din dafin; III, 87: se necăji zor să plesnescă de ciudă.

— ZOR (pers.), force, violence; alb. bulg. serb. zor, mcr. zore „nevoie“, ngr. ζόρ (= βίξ). Sub raportul sensului: cf. sl. grablja (răpire: raptim) și urgență (d. urgere „a împinge“).

zoresc v. 1. a da zor, a împinge, a îmboldi.

ISP. 227: sfetnicul umbra d'a 'ncâtelea, zorind să se facă mai curînd nunta.

2. a se grăbi fôrte, a se sili din răspuțeri.

TEOD. 410: Teși și 'nchidisesci, Și mi te zoresci, Cămășî să-mi gătesci; Și mi te grăbesci, Să te logodesci.

Formă verbală corespunzînd serb. zoriti se „a face pe grozavu“.

zoralia f. 1. un fel de bătută (litt. joc violent). horă cu sărituri uniforme și neregulate.

FIL. 172: dîseră lăntarilor să cânte chindia și jocul numit ca la ușa cortului său zoralia.

2. horă după masa de cununie (Sev. Nunta, 282).

— ZORLY, violent, fort, vigoureux; serb. zorli.

zorbă f. (și zurba) I. (sensuri arhaice) 1. rebel.

CĂPIT. 295: den cel mai marî al Tătarilor care s'aũ socotit mai zorbale, aũ omorit Pașa într'o nopțe 18 și așa s'aũ aședat trebile despre Tătari. VĂC. 256: să facă războie asupra unor zorbale, ce se sculase împotriva Împărăției. AR. 160 (d. 1821): s'aũ amăgit de s'aũ unit cu zurbalele.

2. revoltă, rebeliune.

N. COST. 74: pe vremea zurbalelor Tarigradului asupra lui Sultan Mustafa la Odriũ. NEC. 189: pe acea vreme se tîmpla de era multe zurbale în Tarigrad; 273: Leșii, fiind Racoți pribag la dînșii, i-aũ dat vre-o 20 stéguri de ôste întru agiutor, de aũ eșit și el în țara unгурescă de la Nemți. HRIST. (1818): Nu era dî trecută A nu fi zurba făcută. NEGR. I, 153: ômeni bunî! Măria Sa Vodă întrébă ce vreți și ce cereți? și pentru ce ați venit așa cu zurba?

II. (sens modern) bătăie, cêrtă, pêruială.

BASME III, 85: împărătița le tăia pofta de zurba. ORĂȘ. II, 52: În tot locul chef să fie, Chef, zurbale și beție.

— ZORBA (pers. zorbaz „qui montre sa force, athlète“), rebelle, seditieux (d. zor „force“ și baz „qui joue“); serb. zorba (cf. žurba „presse, foule, hâte“), ngr. ζορπάς.

zorbagiũ m. (și zurbagiũ) 1. (arhaic) rebel, rêsvrățitor.

AMIR. 154: pre cei mai zurbagiũ ca 80 de ômeni i-aũ băgat în butuci. DUM. 36: să pedepsescă pe acei zurbagiũ.

2. (sens modern) cată-cértă, gâlcevitor.

DELAVER. 15: e bețiv, stricător de case, *zurbagiū*. SEV. Călăt. 58: nu-i tinesce, de-i bărbatul *zurbagiū*.

Cu acest sens și în cântecele populare.

TEOD. 546: Cam bēnt și cam chefliū, Cu cheful de *zurbagiū*.
 MARIAN I, 134: Măcelarul Turcilor, *Zurbagiul* mândrelor; 137: Ori că-i un mare *zurbagiū*, Ori că-i un bețiu.

Formă analogică (§ 23).

zorbalic n. (și *zurbalic*) 1. (sens arhaic) revoltă.

N. COST 47: pentru această pricină Tătarii au făcut *zorbalic*, de au făcut războiū cu Turcii. NEC. 272: puind pricină *zurbalicul* Tătarilor. VĂC. 262: se făcu un *zorbalic* în Țarigrad de ieniceri, pe cari 'i supuse Impăratul. BELD. 390: îl îngrozesc să ridice *zorbalic* asupra lui; 394: *zorbalicul* este gata, toți ienicerii răcnesc.

2. (sens modern) harță, luptă.

TEOD. 299: Să-mi aleg un cal porumb, Scurt în gât și lung în trup, Cum e bun de *zurbalic*, Să mă trecă Dunărea... ȚAPU, 101: Nu se caută sluga numai la *zurbalic*, Se caută și la cinste.

— ZORBALYK, rebellion, sédition; bulg. *zorbalyk*, ngr. *ζορμπαλικι*.

zorbalii a. și m. (și *zurbalii*) sens identic cu „*zurbagiū*“.

DUM. 12: în mijlocul acelor împerecheri, înmulțindu-se adunarea în două feluri, s'au numit cei ce urmă Țartoriskilor *aristocrație*, iar ceilalți *confederați*, saū mai bine să țicem *zurbalii*.

zorbăluesc v. (și *zurbuluesc*) a face zorba, a se revolta.

BELD. 384: De s'ar fi unit cu dînșii, nu s'ar fi *zurbuluit*.

zuluf m. 1. buclă de păr.

STAM. 108: A ei galbeni *zulufi* pe la timple împlețiți. AL. T. 187: Florica scôte o oglindioră din buzunar și-și drege sprâncenile și *zulufi*; 417: îi pune roșu și-i aședă *zulufi*. GANE II, 203: o cucună bătrână cu *zulufi* dinainte. GHICA, 510: să-ți mai încreșe *zulufi*, că nu te-am jumulit de mult. ȚAPU, 72: Peste Bădulésa da, La oglindă se gătia, *Zulufi* și-i răsucia, Bună ziua că mi i da.

2. perciune.

AL. T. 22: [Herșcu] Dacă ești cu *zuluf* și pe cap plin de puf.

— ZŪLŪF (pers. *zūlf*), boucle de cheveux, chevelure; bulg. serb. *zulufi*, alb. *zulufe*, ngr. *ζουλοφ*; și *τζουλοφ*; (de unde Mold. *țuluc* „chică“).

zulufei pl. diminutiv de gingășie.

R.-COD. 154: Să nu mai purtați cercei, Numai negrii *zulufei*.

IMPRUMUTURÍ LOCALE

Angâș n. carimbii de la loitrele carului (se aude în Dobrogea: Etym. s. v.); — ANGYC, grand chariot pour le transport de la paille Barb.

arcaciă n. vale saŭ loc adăpostit, la ciobanii din Moldova (Etym. s. v.); — ARKAČ, versant ou pied d'une montagne Barb.

aslan m. varietate de cireșe, roșii saŭ negre (Baronzi, 93); acest sens lipsesce (V. Partea II): vorba se trage probabil de la un nume propriu.

asmă f. un fel de viță (se aude peste Olt: Etym. s. v.); — ASMA, vigne, cep de vigne. V. asmaciuc.

asman m. (și hazman) berbece saŭ țap jugănit (se aude în Dobrogea și Covurluiu: Etym. s. v. și Damé, Terminol. 68); — AZMAN, énorme, puissant; serb. azman „mistreț“ (litt. animal năprasnic).

avă f. un fel de plasă, în Dobrogea (Etym. s. v.); — AV, chasse, pêche; bulg. serb. av „vânătoare“. V. Partea II: avgiu și avgi-bașa.

avat m. (și Mold. haut) pesce ce sémână cu mréna (se aude în Dobrogea: Etym. s. v.); — HAUT (avat), carrelet.

baargic n. (și baigic) bucata d'asupra osiei carului: prima formă se aude la Constanța, a doua la Covurluiu (Damé, Terminol. 9 și 14); — ?

baldir n. rînză (de vite), pântece (de om); **baldiră**, femeie grasă (se aude prin Ilfov: Etym. s. v.); — BALDYR, mollet; bulg. baldyr.

balic m. un fel de pesce (se aude prin Rîmnicu-Sărat: Etym. s. v.); — BALK „poisson“. V. calcan-balic.

barac m. 1. (în Muscel și Ialomița) nume de câine de vînat; 2. (în Dobrogea) câine cu păr flocoș și mu-

stăți mari la bot (Etym. s. v.); — BARAK, barbet, braque; bulg. serb. rut. barak „dulău“.

bigi-bigi n. prăjitură turcească din făină, zahăr și nucă (se aude prin bucurești); — ĞİĞI BIĞI, id. (litt. pompon).

bunar n. fântână (în Mehedinți și Gorj, județe învecinate cu Banatul); — cf. § 34.

căigiū m. tăietor de tutun, în Muntenia (Polysu); — КЫІГЫ, ouvrier qui hache le tabac (d. kyimak „couper en petits morceaux“).

calangiū m. spoitor de vase, în Moldova (Cihac); — КАЛАҢҢ, étameur (d. kalay „étain“); bulg. serb. kalajīa. V. călai.

călie f. plăcintă umplută ce se face la sărbători (Cihac); — КАЛИЕ, légumes bouillies en beurre; rus. kaliia „supă de icre și de castraveți“.

caplama f. îmbucarea marginii măi subțiri peste marginea d'alături a podelii sau a tavanului, în casele țărănești (Damé, Terminol. 95 și Tiktin s. v.); — КАПЛАМА (action de couvrir), chose redoublée, plaquée.

caraman m. (fem. *caramană*) numele boulii sau vaței cu părul negru, în jud. Brăila (Damé, Terminol. 28); — КАРАМАН id. (d. kara „noir“).

câscăciū n. lanțul de strins la o mără de vînt, numit și „halatul“ sau *lanțul căscăciurilor* (se aude la Constanța: Damé, Terminol. 162, 163); — КЫСКАЧ, échelle portative qui s'ouvre et qui se ferme.

cherpiciiū n. cărămidă din pământ nears cu care sînt clădite casele în Dobrogea (Dr. Crăinicenu, 52); — КЕРПІЧ, brique crue avec de la paille; bulg. kirpič (kipiģiia „țigan“, litt. cărămidar), serb. čerpič.

chescmec f. grăul noroios și pămîntos, numit obișnuit „goz“ sau „codină“ (se aude prin Constanța: Damé, Terminol. 56); — КЕСМІК, paille d'épi.

chiler n. numele muntén al polatei, la o casă țărănească, în Prahova (Damé, Terminol. 98); — КИЛЕР, garde-manger, cellier. V. Partea II: cheler.

chiser n. tesla dulgherului (Damé, Terminol. 111); — КЕССЕР, doloire.

chișmiș n. stafide roșii ce se pun în pilaf; — КИШМІШ (pers.), sorte de raisin sec à petits grains sans pépins; rus. kișmiș, pol. kiszmisz.

ciulea f. sucitură din foi de tutun (Costinescu); — ЧІЛЕ, peloton de fil, balle.

ciric n. pachet de piei în număr hotărât; — ÇEREK (çeyrek), un quart (p. ex. de bétail); bulg. çerek „sfert“, serb. çeirek, mcr. cereche.

col n. o parte a morii de vin (Damé, Terminol. 162: *colurile* sau săgețile); se aude prin Fălciu, Covurlui, Tutova (ibid. 163); — KOL, bras, manche.

cordel n. un fel de ipîngea cu mâneci, din aba cusută cu găitane sau cordele (se aude în Olt: Damé, Terminol. 169); — KORDĒLA (d. it.), large galon de soie.

cubea f. numele coșului la casele țărănești din Muntenia, numit în Moldova „bagiacă“ (Damé, Terminol. 98); — KUBBE, voite. V. Partea II: cubea.

curuluc m. (pl. *curuluci*) așa se numesc în Dobrogea modul de a se usca tutunul pe șire cărî se întind și se suspendă între nise pari de lemn crestați și la distanță de 4 metri (Dr. Popovici, Tutunul, 84); — KURULUK, sécheresse.

derec m. (și *direg*: pl. *dereci* și *diregi*) numele stîlpilor cărî sprijină strășina unei case țărănești: vorba se aude în Moldova și în jud. Brăila; în Muntenia „dereci“ se numesc „atirnați“ (Damé, Terminol. 95, 98, 100); — DEREK, colonne, pilier, poutre. V. direclie.

ghermec n. legătura loitrelor (se aude prin Muscel: Damé, Terminol. 10, 15); — GERMEK, tendre, tirer.

ghilbaș m. cârnat din carne de porc tocată cu piper sau usturoi, cu care se umple intestinul gros al porcului, apoi îl pune în tavă cu grăsime și cu cêpă, și așa se cêce în cuptor: vorba se aude în jud. Brăila (Dr. Manolescu, 262 și 321); — KÛL BASTY, côtelette (d. ktl „cendre“ și basty „viande cuite avec des légumes“); serb. ćulbastiia, ngr. κουλμπαστή.

ghiobec n. numele zăbunului în jud. Brăila (Dr. Crăinicénu, 164); — cf. GÖBEK (nombril), milieu (haină ce încinge mijlocul?).

ghiociu n. numele muntén al carelor ce se potlungi și scurta după voie cu ajutorul unui cui ce trece prin furculiță și prin inimă (Damé, Terminol. 7: *ghiociurile* n'au loitre... de *ghiociu* se înhamă adesea cai); — GÖC, déménagement, délogement (= car de transport).

ghiudunea f. vorba se aude prin Ilfov, numai în locuțiunea „a trage cuiva o ghiudunea“, adică a-l trage la fit; — GÖTÛNE, dans le derrière (d. gôt „cul“).

ghiunie f. numele colțarului drept sau dreptarului

(la zidari, dulgheri și tâmplari: Damé, Terminol. 112);
— **ḡŭNIÈ**, équerre.

halat n. numele lanțului ce strînge móra de vînt
(V. câscâciú); — HALAT, grosse corde.

mala f. (și **maala**) unélta zidarului numită „nete-
đitóre“ (Damé, Terminol. 103); — MALA, truelle de maçon.

revaniú n. un fel de prăjitură din migdale, în Mun-
tenia (Polysu); — REVANY, gâteau d'amandes.

ticnea f. vas de tăbăcit piei; — TEKNE, auge, cuve;
serb. tekne, ung. tekenő, ngr. τεχνές.

ADAOSE ȘI INDREPTĂRI

I. la INTRODUCEREA

§ 21. Un *t* (sau *d*) final parasitic s'a dezvoltat la următoarele vorbe: maibent (= mabein), saivant (= saivan), șahmarand (= șahmaran) etc.

elisiunea unui *r* în vorbele: berbe[r]lic, murda[r]lic și serda[r]lic.

§ 40. „Cu rogojina aprinsă în cap“... O reminiscență a acestui obicei și în „Cântecul lui Priscovénu“ din Teleorman (Țapu, 97-98): Șapte boieri de țară, Să mergem la jăluială, Să dăm jalbă Impăratului, În porța Țarigradului... Cei șapte boieri se gătia... La Țarigrad ajungea... Ei din caic jos se da, Cu ipingele se 'mbrăca... Șapte rogojini că'mi lua... Cu catran le cătrănia, Cu bumbac le bumbăcia Și cu spirt că le stropia, În trei prăjini le ridica, Lumânarea c'aprindea, Foc la rogojini că'mi da. Rogojinile 'mi ardea, Focu mare se făcea, Țarigradu înspăimînta... Am venit la jeluială Înaintea Măriei sale, Cum judeci lumea totă, Să ne faci nouă dreptate!

§ 41. Lăutarii conservă și astăzi unii termeni speciali din tehnica muzicii turcesci. Ast-fel corderle viorei (și cobzei) poartă nume orientale: cordera lui „sol“ se numește *rast*, a lui „re“ sau „mi“ *nevà* și a lui „la“ *sebà* sau *sabà* (Bilciurescu, Ghidul Bucureștilor, p. 67). În capitolul ce Sulzer consacră muzicii turcesci, se află următorul pasaj (II, 438), care poște servi de comentariu observațiunii precedente: Numele tonurilor pe violină: prima corderă *rast*, a doua... *nevà*... iar semi-tonul *sebà*...

§ 45. Tractatul din 1391 e atestat, independent de Fotino, de către d'Ohsson (VII, 442) și Hammer (XVII, 105).

§ 76. În privința terminului „scândură de Galați“, cf. M. Nacu, Geografia jud. Covurluii (1891), p. 240: „Când e vorba de lemnele de construcție nu se amintesc la Constantinopole de cât de cheresatelele din Galați. Așa, de exemplu, când cineva cere acolo o scândură grosă (dulap), nu se exprimă altfel de cât: dă-mi un *gălățen*... (după un raport al consulului român din Constantinopole).

§ 109. Elementul turcesc lipsescă nu numai din literatura religioasă propriu-disă, ci aprăpe cu desăvârșire și din acele ramuri ale literaturii populare (ca colinde, descântece, vrăji...). cari staū în raport mai mult sau mai puțin intim cu credințele religioase.

Bogate în turcisme sînt și baladele oltene culese de d. Chr. N. Țapu și publicate în colecțiunea *Materialelor folkloristice* (cf. adaosul

la Bibliografia) de sub direcțiunea d-lui Gr. G. Tocilescu. Ele sînt interesante prin o tendență modernizătoare, care se manifestă pe de o parte în numeroasele diformări ale terminilor titlaturii otomane (cari în colecțiunile anterioare conservă forma primordială; ca ex. cf. spahiū), iar pe de alta prin substituirea de vorbe neologice (ex. de haine) în locul vechilor numiri consacrate. Aceste particularități arată îndeajuns, că spiritul poporului a intrat deja în al doilea stadiu al evoluțiunii sale, când amintirile trecutului încep să amurgescă și expresiunea lor să devie din ce în ce mai vagă.

Colecțiunii oltene îi sînt particulare:

a) nume proprii ca: Agus[i]șă, Aișa [Aișica, Aișița], Arsan, Delidarda, Idirna, Mizil-Craiū [Mizilca, Mizilcuța], Savalat, Suliman-Pașa etc. și frase întregi turcesci mai mult sau mai puțin corupte (ex. p. 58): Cine te-a ucis, Ioldașim? *Vala birbam, cardașim!* și formule obicnuite: *Baca, baca, ghiaura* (Cată, cată, ghiaurul!)...

b) un număr de vorbe turcesci ce nu le mai întîlnim aiurea: ardalic (= odalic), baldag (= baltag), bascea (= baccea), begu (= bey), buhaz (= bogaz), cafat (= cafas), ciorbagiū, colgiū, derea, dugialic (= ghigialic), gialap (= gelat+gelep), iortoman, refenea, tambură, terezie, zurbalic; și în fine, forme verbale unice: bulucesc, bulibășesc, căfenesc, ciobesc, mărătesc etc. și adverbiale: cerchezesce, deliesce etc.

Mai este de observat, că unele din turcismele proprii acestei colecțiuni au forma sârbescă (cf. bascea, beg, dugialic...).

§ 110. Cunoscătorii ai grainului macedonén asigură, că sensul de „surveillant de la boucherie“ ce răposatul Obedenaru dă vorbeii *baciū* la Români din Macedonia, e imaginară...

§ 111. Procedura de-a reproduce vorbele turcesci după transcrierea neo-grécă e destul de veche: Miron Costin întrebuițează deja alternativ *Habeș* și *Hambes*... Acestei curioase sisteme de transcriere îi se datorează existența unei vorbe imaginare, care se repetă în toate manualele noastre de istorie și care în fapt e o simplă eróre de transcriere. E vorba de *Talambașa*, pretinsul nume al calului boierit de Mavroghene (Fotino II, 175: Mavroghene, spre a-și bate joc de caftanuri și de boieri, a îmbrăcat cu caftan pe *un cal al său ce se numia Talambașa* și-i a dat titlul de Clucer). Vorba nu este altceva de cît transcrierea neo-grécă a lui TABLA-BAȘA adică Ταμπλαπάσα: cf. Fotino II, 47: un cal împărătesc carele se chiamă *tablampasha*... Transcrierea eronată a traducătorului, răposatul Sion, a dat astfel nascere unui nume curat fictiv, un fel de idol istoric...

La formele intermediare maghiaro-turce adaogă:

beșchie (*bașchie* și *bestie*) 1. unélta dogarului și a dulgherului: un fel de ciocan al cărui capăt este șanțuit (Damé, Terminol. 87, 89, 112); 2. un fel de fereștrău îngust și lung (în Moldova); — БИСКРИ (d. turc. bičky), scie; bulg. serb. bičkiia. V. Partea II: bischigiū.

captar, un fel de capac cu care se acoperă stupul: acest capac, adesea o strachină sau scafă (Damé, 75, 120), se mai numește și *cap-talan*; — KÁPTALAN și KAPTAR „Bienenkorb“ (d. turc. kaptar „capote“ (d'une ruche) d. kapmak „couverir“ (V. capac). Din turcesce nu avem nici-un termen de apicultură.

La formele intermediare greco-turce: *mănătarcă*, un fel de ciupercă (*Agaricus*); — μαντάρι (d. turc. mantar „champignon“): finalul -că se datorează influenței analogice cu „ciupercă“.

HATIȘERIFUL d. 1802: citește 23 *Novembre* în loc de „23 *Oc-tombre* din același an“.

BIBLIOGRAFIA. Adaogă următoarele trei opere în curs de publicare (primele două terminate):

Damé (Fr.), *Incercare de terminologie populară*. București, 1896.

Materiale folkloristice, vol. I: *Poesii populare* publicate sub auspiciile Ministerului de Instrucțiune publică sub direcțiunea D-lui Gr. G. Tocilescu (în special ȚAPU, cântoce din Oltenia, p. 1—500).

Tiktin (H.), *Rumänisch-Deutsches Wörterbuch*, 5 fascicule, 1895—1899 (până la *cela*).

II. la VOCABULAR

Abaiș — citesc: *abaiș* n. în loc de *abai(e)* f.

aguș — adaogă: *Agușiță*, în Oltenia (ȚAPU, 53: *Agușiță* al lui Topală, Care-i mândru fără sémă și de revestit prin țară).

aliș — șterge: *iliș*.

ama — ȚAPU, 62: Bă Stoian, n'ai fost așa mare, *Ama* numele ți-a fost mare...; adaogă: ngr. *άμά*, mcr. ma.

anteriū — Var. (olténă) *hantiriū* (ȚAPU, 80: Dar am vădut pe mama lui Stanislav, Spölându-i zăbunele, *Tóte hantiriile*).

arap — adaogă: ngr. *άράρης*, fem. *άράρησσα*, n. *άραπάκι*, nègro, nègresse; espèce de génie (myth. pop.); *άράπιδες*, staffi puzitóre de comori.

arbiū — adaogă: *arbiaș* (ȚAPU, 165: Și dă-mi ăl fluier al tēū, *Să-ți dau arbiășul* meū).

arman — adaogă: și în jud. Tulcea (MATER. FOLKL. 1476: Din mănunchi în snopi, Din snopi clăi, Din clăi în car, Din car pi *arman*)... armănit, treerat (Damé, Terminol. 56: treeratul în jud. Constanța se numește *armănit*, iar aria *arman*).

at — adaogă: pl. „hăfi“ (ȚAPU, 54: A pus trei *hăfi* la coșare). Forma „hate“ la Teodorescu e greșită.

babă — adaogă: 1. ngr. *μπαμπάς* (forma *μπαμπάκος* e probabil românescă: cf. suf. -că § 23); 2. fig. = babalic (la o móră de vînt) Damé, Terminol. 162.

babalic — adaogă: 1. la o móră de vînt (Damé, Terminol. 162); 2. (și *bubuluc*) tarac ce sprijinesc còstele prispelor, în Bacău (Ib. 95)

băcan — adaogă: băcănesc: hârtie *băcănescă* (Tiktin s. v.) și *băcănime*, Mold. *băcălime* „starea de băcan“ (ibid.).

bacșiș — ȚAPU, 117: Ține, Dolfo, acilea, Mare *bacșiș* ți-oii da... Adaogă: *bacșișesc* „a da un bacșiș“ (JIR ap. Tiktin s. v.: administrația *bacșișuită* de rói arendași).

badie — SEV. Nunta, 126 [orație]: Jderuri și papuci *îmbadii* [= în badii], Perechea lor 5 lei.

baibafir (V. bașfir) și *baibazir*, stofe prețioase din cari se făceau haine saū cioltare domnesci, la Tătari: cf. Tiktin s. v.

balaban — adaogă: rut. sokol balaban „un fel de șoim de vîntătoare“; despre raportul vorbeii cu slav. *bolovanū* (primitiv „butuc“). cf. Miklosich, Türk. Elem. I, 19.

balamale — (ȚAPU, 90: Cu picioru 'n ușă da, Din *balamale* săria). Adaogă: *balemare* (Ib. 151: Cu picioru că mi-i da, Ușa din *balemare* săria) și *balamale* (= *baglamale* DAMÉ, Terminol. 98: *balamalele* saū *blagamalele* ușei).

baltag — Var. olténă **baldac** (ȚAPU, 152: [Codrónu] Vindea calul, armele, Rămânea cu **baldacu** Numai cu șeuă 'n spinare; 387: Și unde oîu găsi om bētrân, Să-i daū **baldace**...)

baș — adaogă: **baș-hamal**, primul hamal (BENGESCU ap. Tiktin: sînt al halei *baș-hamal*).

bazea — ȚAPU, 275: Cum și-o pōrtă maică-sa Cu rochița de **bazea**. .. Adaogă: ngr. *μπαιζές* (= *δίπυρον*).

beiū — Var. (semi-literară) **beg**, în baladele oltene (ȚAPU, 60: La Cladova se ducea, La **begu** că se ducea; 62: **Begule**, Domnia ta, Frate nu mă judeca, Ca să fii tu la mîna mea.

belezic — adaogă: mer. (formă metatetică) bizilică „brățară“.

berechet — adaogă: 5. (ca adv.) à foison; mer. „belșug“.

beșlii — vorba, ca și derivatele ei, revine adesea în baladele oltene (ȚAPU, 53: **Beșlii** că se strîngea, Ca câinii la zalhana; 55: Ce **beșlii** o pe pămînt, Măine să-l vād pribegit; 56: Vestea la **beșlii** că 'mi da, Toți pre cai gata era; 57: Do la Izlaz până la Dii, Să daū lōfă la **beșlii**; 89: Frunzuliță de secară. Cât era **beșlii** în țară...) și în cîntecelē macedo-române (WEIG. II, 55: Tu să-ni fați nouē fiefiori. . . Doi s'nă li pitreșom **beșlii**, Ta s'aruvēscă căftăni și vești. . .) și ca adj. „voinic“ (ȚAPU, 58: Ce ture ora mai bogat, La Stoian băgat argat; Ce turc ora mai **beșlii**, La Stoian arghelegiū). Formele secundare: beșlōgă (ȚAPU, 57: Să mă puī ghiuler mai mare Peste **beșlegii** din țară) și beșlegia (ȚAPU, 57: Să mă duc la București, Ca să iaū ghiulera Și **beșlegia**).

bondoc — adaogă: **bundaci** (Dîmbovița) și **bundaci** (Mehedinți), numele taracilor eo sprîjinesc cōstelo prispelor (Damē, Terminus. 95, 100: taraciū, gāsece, **bundaciū**, **bunduciū**, dereciū, parmaciū, hubulu-ciū, urșii, popondociū saū gorgozaniū).

bro! — vorba revine adesea în cîntecelē oltene (ȚAPU, 14: Iana că-i striga: A, **bre!** Moș-Crăciun, Că ești mai bētrân. . . 54: Am auđit, **bre**, Agus. . . 15: Și'mi striga în gura mare: Dalei, surățico Staneo, **bre! bre!** D'ai făcut vro-odală bine, L'ă-ți pomană și cu mine!)

bulibașă — adaogă: **bulibășesc**, a ajunge bulibașă (ȚAPU, 58: Dar Stoian Bulibașă, Căpitanul de Craina, De când s'a **bulibășit**, Haznale n'a mai venit).

bulucesc — adaogă: (și **bulugesc**), în cîntecelē oltene (MATER. FOLKL. 825 [doină]: Nu ne duce ca pe noi, Ci ne duce ca pe boi, Legași în frînghiū de tei, **Buluciști** ca nisce oi). Cf. WEIG. Rum. Dialekte, 88: **bulugesc**, a grămădi, a ataca.

burii — CĂP. 318: Constantin-Vodă s'aū tras de aū venit în țară, pentru că aū avut avuție încăreată în **burie** în heleșteul do la Dobreni; DUM. 26: două-șeci **burie** cu praf. — Adaogă: **buriaș** (DUM 32: scōseră praful din 580 **buriașe**).

burghiū — MATER. FOLKL. 439: Fōie verde, mēr sălcii, D'aș fi gros ca un **burghiū**. Adaogă: **burghiaș** (ȚAPU, 37: D'un **burghiaș** că 'mi căta, Gaură 'n caic că da, Apa 'n dînsu că intra).

but — cit ngr. *μπούτι* . . .

butuc — vorba e o formațiune indigenă de origină obscură (cf. Schuchardt în Zeitschrift für romanische Philologie XV, 97-104).

buzdugă — adaogă: **buzdugă**, în cîntecelē oltene (ȚAPU, 86: Cu 180 de buți, Tōte buți, **buzdugă** D'o 150 de vedre). Vorba „buzunar“ sună oltenește **pozumar** (ȚAPU, 92, 115).

cadină — ZANNE IV, 287: „a sta ca o cadină“, fără a face nici o trēbă (despre femeile lenese).

cafás — Var. *cafát*, în cântecele oltene (ȚAPU, 104 : Sus în *cafát* se suia, Pe Dobrișan îl judeca, Cu cât capu nu-l lua ; 111 : [Lătinu] Sus în *cafát* se suia, Cu ochianu se uita).

cafenea — adaogă : *căfenesc*, a bea cafea (ȚAPU, 69 : Ei unde mergea La négră cafea, Dă se *căfenia*) și cafegiu (ȚAPU, 56 : Cinci galbeni de aur scotea, *Cafegiu*l dăruia).

călóp — adaogă : *călepele* se numesc în Muntonia „sculurí“ (Damé, Terminol. 140).

calup — adaogă : 8. flórea ce se face la capétul stîlpilor, la casele de munte, în Prahova (Damé, Terminol. 99).

canara — adaogă : 3. în Moldova, pășune de îngrășat vitele pentru zalhana (cf. Tiktin s. v.) : vite pentru *canara*.

capcană — vorba se află și în Psaltirea în versuri a lui Dosofteiu (XXIV, 51 : Că tu 'mî veî scóte de *capcană* Picióarele din cursă viclénă), care a luat vorba din rusesce.

capot — adaogă : *capocellu*, îmbrăcat cu capotul său mantaua militară (formațiune originală analogică) : cf. Doc. III, 506 (d. 1787) : Postelnici *capocellii* și înarmați ...

cărdășesc — adaogă : 2. (ironic) a snopi în bălăi, în cântecele oltene (ȚAPU, 55 : Beșliii lui Abdulah Cu măciuci că-l *cărdășia* ; 58 : Când pe scară jos se da, Toți turcii că-l *cărdășia*) și *cardaș*, horă după masa de cununie, în Moldova (Sev. Nunta, 281).

casap — adaogă : *hasap* (Baronzi, 161).

cașcaval — ȚAPU, 116 : Brânză dulce din sedită, *Cașcaval* din comanic, Cum stă bine la voinic. Adaogă : originea vorbeî italiene (cf. Tiktin s. v.) : caș ce se anină de-a călarele (*a cavallo*) pe prăjină.

cășlă — adaogă : *cășlar*, cel ce strînge fruptul, în Moldova (IONESCU, Doroh. 370 : *cășlarul* este tocmit cu 6½ galbeni pe an).

căștiu — cu sensul de „căștig“, într'un cântec olten (ȚAPU, 74 : C'am vindut ciređile Și-am bcut *căștiurile*).

cataif — adaogă : 2. (cf. Tiktin) se đice despre tutunul fin tăiat.

catifea — adaogă : *catifelat* (formă neologică ; cf. fr. velouté)

VLAHUȚĂ, Dan, 151 (ap. Tiktin) : pielea femeii albă și *catifelată*.

catîr — adaogă : 2. (și *calacatr* = ca la catîr), în Moldova, bocânci (Tiktin s. v.).

cauc — adaogă (la 3) : cf. bulg. serb. kalpak (igumenski).

cazan — adaogă : (ca adj.) roșiatic, despre fața lănei la oi (Damé, Terminol. 67 : după fața lănei oile sînt... negre sadea, *cazane* sau roșiatică, stogomane și lăi).

cazma — adaogă : 1. (în Mold.) hîrlețul ce slujesc la facerea șanțurilor ; 2. (în Munt.) țîrnăcopul ce se întrebuintează la scosul buturugilor (Damé, Terminol. 38).

cerchez — adaogă : *cerchezesce*, în cântecele oltene (ȚAPU, 128 : Să nă tunđi *cerchezesce*, Să-mi lași chica deliesce ; 151 : Și mi-l tundeă *cerchezesce*).

chebe — în Brăila, zăbunul se numesce *gheboiu* (Dr. Manolescu, 181).

chenar — adaogă : 3. (sens arhaic literar) margine (DUM. 54 : işind din curtea unui unchiaș ce-i era casa cam la *chenar*).

chorestegiu — citește : KERESTEĞI ...

chervan — adaogă : *caravană*, dric sau funebru în Bucovina (MARIAN, Inmorm. 250 : cei mai avuți se duc la grópă cu patașca sau *caravana*). Ca și ruténul *karavan*, vorba românăescă e o formă paralogă la „*chiarvan*“ sau *chervan*.

- chilă — turc. și KIL (de unde alb. kilă), dar ngr. κιλίς.
- chișléc — cîtesco: KYSLYK ...
- chiub — var. **chiabur**, deducțiune ulterioară d. pl. chiuburi (DAMÉ, Terminol. 74: în unole părți se dice *chiaburi* la castrone).
- chiulhanagiū — cîtesco: KŪLHANĠI ...
- ciacâr — adaogă: 1. (despre boi) când împrejurul luminilor ochilor are un cercăn alb; 2. (despre cai) când are un ochiū albastru și altul negru (DAMÉ, Terminol. 28, 48).
- cialma — adaogă: 2. în Banat, conciuul miresei peste care se trage turbentul saū hobotul (Marian, Nunta, 239 și 705), formă și sens luate de la Sêrbii bănățeni.
- ciapraz — adaogă: (și **ciaprazar**), uneltă cu care se îndreptoză dinții fereștrăului (DAMÉ, Terminol. 115).
- ciardac — adaogă: 3. numelo unei părți a morii de vînt (DAMÉ, Terminol. 162: *cerdacul*, pridvorul saū tinda la mōra de vînt).
- ciaun — adaogă: (și **ciaon**), cumpēna orizontală a zidarului (DAMÉ, Terminol. 104).
- ciauș — adaogă: **ciaușesc**, a ajunge ciauș, în cîntecele oltene (ȚAPU, 122: Măi ciauș, tu 'mî ești rēū, De cînd tu mi-ai *ciaușit*, Nici o slujbă n'ai făcut, Dar pe-asta ca s'o faci!).
- cicarie — adaogă: *cicariicul* din Moldova se numesco în Muntenia „sucală” saū „rodan” și nu esto alteeva do cāt o lotcă pusă în mișcare de o rotă (DAMÉ, Terminol. 140, 142).
- cigher — adaogă: **ceghiriū** (V. Tiktin s. v.) și **ghighir**, într'un cîntec oltēn (ȚAPU, 405: Trimetea la măcelari și lua *Ghghir* (ficiai de țintari).
- ciob — adaogă: **ciobesc**, a se fărâma, într'un cîntec oltēn (ȚAPU, 402 [cîntecul nunului]: Luați-vē cușitele, Că s'a *ciobit* lingurile).
- ciorbă — adaogă: **ciorbuliță**, diminutiv de gingășie (ȚAPU, 105: Ștuculiță, lunguliță, Bună este *ciorbuliță*).
- cișniū — cîtesco: *ceșniū* în loc de „ceșniū”.
- citarie — ȚAPU, 72: Și 'ți ia iie dintr'o mic, Rochiță de *citarie*.
- ciubuc — adaogă: **ciubucar**, uneltă de zidar saū de dulgher (DAMÉ, Terminol. 104: *ciubuc* saū *ciubucurul*, țiparul de tras ciubucuri pe zid; 115: după întrebuițare, rîndēna se numesco *ciubucar* saū lambar, mucheriū ...).
- ciuruc — adaogă: (în Mold.) cădētură de vită, bună de îngrășat pentru zalhana.
- civit — adaogă: 3. (în Bucov.) piatră vînetă (Marian, Serb. II, 16).
- cobuz — vorba, specială cîntecelor moldovenesci, a suforit curioșo diformațiunii (**căpus**, **topuz**) în baladole oltene (ȚAPU, 195: *Copusul* de os mult cîntă frumos; 18: D'un *căpuț* de os Rēsuna frumos; 187: *Topuzu* de os Mult dice duios).
- condac — adaogă: 2. o parte a fereștrăului (DAMÉ, Terminol. 86: brațele fereștrăului, mâini, crăci, cotōie, mănere, *condace* ...)
- cureut — adaogă: un fel de terciū.
- cutnie — vorba revine în cîntecele oltene sub Var. (corupte) **cuhnie** și **cutie** (ȚAPU, 67: Și rochiță de *cuhnie* și brîū lat din Țaligrad; 70: Și rochiță de *cutie*, Brîū lat din Țaligrad).
- dairea — adaogă: **daragiū**, toboșar (ALEXANDRESCU, Dicț. jud. Vâlcea, p. 532: chindia s'a introdus de curînd și se cîntă de lăutari, însoțiți pe unele locuri de cîte un toboșar saū *daragiū* [vuvă]); — vorba corespunde unei forme turcesci analogice DAIREĞI.
- deliū — adaogă: **deliesce**, cum purtaū deliui (ȚAPU, 129: Și frumos mi-o tunde, Și-o tunde corchezesco și-i lăsa chica *deliesce*).

divan — adaogă: **divănaș** = divanist (ȚAPU, 200: Voi boierilor, Și voi, *divănașilor*... Până 'n ziua să v'allați...).

doldora — ȚAPU, 77 (d. Teleorman): Cereșese săracele Pe toate ulițele Cu traistele *doldora*

dughiană — adaogă: **dughine'**, diminutiv de gingășie (ȚAPU, 67: Dar un turculeț mițitel... Șede 'n *dughinel*).

duium — într'un cântec din Prahova (ȚAPU, 75: Umbra turcii tot d'aiurea, D'aiurea prin păduri, Tot *duiumuri* pe drumuri).

dulamă — adaogă: **dulămiță**, diminutiv, haină domnească sau haiducească, în cântecelul oltene (ȚAPU, 158: Na de la mina astă *duiă-miță*... Să-mi dai al cojoc mare lătos; 392: Scolă, măndro, de mō gătesco... Și-mi croește *dulămiță*. Verde ca fōia do viță).

durbac — adaogă: 2. (și **durbacă**) lada sau cutia tescului de struguri, numită și „țarc“ (Damé, Terminol, 82).

fanar — adaogă: 2. o parte a morii de vînt, numită și „prîsnelul“ sau „vîlughul“: în Tulcea îi se dice **fanar**, iar în Covurluii și Constanța **fener** (Damé, Terminol, 162, 163).

firman — adaogă: **firmănaș**, într'un cântec din Teleorman (ȚAPU, 58: Dară Hanu C'auđia, D'un *firmănaș* că 'mî seria, Cu slova ca furnica, Să-i se cređă vorba).

fudul — adaogă: falnic, despre caî (MARIAN I, 49: Incălecat'a surul, Surul aprig și *fudul*).

gărbaciū — adaogă: **sgărbaciū**, în cântecelul oltene (ȚAPU, 4: Când frui-l slobođia Cu *sgărbaciū* l'amelința; 72: Cu sfireu *sgărbaciūlă* Pe fața obrazului). Forma bucovinենă **corbaciū** și **scorbaciū** (= harapnic ap. Marian, Serb. I, 14) e luată din rutenesce.

gelat — vorba revine (sub formele **gialap** și **gialap** [un compromis gialat + gelep] în cântecelul oltene (ȚAPU, 64: Chip *gialăpului* făcea Și-i dete capul alătura; 66: La *gialăpi* el poruncia, Capul lui Drăgan să-l ia; 106: La *gialăpi* că poruncia Să-l taie căpēșina; 182: Doi *gialăpi* că trimelea Și pe Corbea 'l aducea). Sensul de „Musciapa“ e bănățen (Marian, Ornitol. I, 428) și deci luat din sērbesce.

ghebreă — adaogă: **chebreă** (ȚAPU, 151: De căpēstru că mi-l lua, Și afară că mi-l scotea, Cu *chebrēua* că 'l ștergea).

ghigēlic — Var. (oltենă) **dugjalic**, cu sensul de coafură domnească: vorbă identică cu „ghighelic“, după rostirea sērbescă „diegeluk“ (ȚAPU, 149: Poftesc caftan de 'mpērăție Și *dugjalic* de Domnie).

giubea — adaogă: **giubelușă**, diminutiv alătura cu „giubeluță“ (ȚAPU, 262: Strășiora 'mî pică. *Giubelușă* 'mî strică).

giurgină — Var. (oltենă) **gherghină**, într'un proverb d. Vâlcea (Zanne IV, 413): „a juca gherghina“, a fi beșug, când merge anul bine și totă lumea e veselă. Vorba e o asonanță populară cu „gherghină“.

haham — adaogă: măcelar, în genere, într'un cântec din Covurluii (MATER. FOLKL. 729: Măcelaru turcilor, *Hahamu* jidanilor... Cf. ȚAPU, 75 [din Prahova]: Măcelaru turcilor, Chisăgiū ovreilor).

hambar — adaogă: **hambaraș**, lada morii în care curge făina, în Tulcea (Damé, Terminol, 153, 155).

hergheligii — Var. (oltենă) **arghelegii** (ȚAPU, 58: Ce turc era măi beșliū la Stoian *arghelegii*).

hindichiū — adaogă: 3. jghiabil tescului de struguri numit și „gărliciū“ (Damé, Terminol, 82).

hunie 1. în Moldova, pîlnie (TARIF 1761: *hunie* cântarul 50 bani); 2. în Muntenia, unēlta dogarului numită și „leică“ (Damé, Terminol, 85); 3. sens arhaic și exclusiv literar: vale îngustă, ca o pîlnie (Ist.

1715, p. 40: este ca o *hunie* vale strîmtă, care *hunie* pogoră în marginea mării; 55: bogaz, *hunie*, suiş, pogoriş); — HUNI, entonnoire (d. gr. *ζωνί*); bulg. serb. hunia, mer. lonie „urciur“ (= ngr. *ζωνί*).

iatagan — Var. (oltene) *atagan* și *iatan* (ȚAPU, 156: Pe ia șele buzdugane, La brîu cu *atagane*; 73: Cu latul *iatanului* Tot în lungul trupului).

ienicer — Var. (corupte) în cântecele Oltene: *ianginer* și *nicen* (ȚAPU, 57: *Iangineri* că-mi audia... 85: Turcilor, pasșilor, Și măimari, nicenilor...).

imurluc — adaogă: imurlucul se îmbracă în Olenia sub cortel (Damé, Terminol. 186); cf. ȚAPU, 384: Și 'mi croiesce *imurluc* Verde ca frunza de nuc.

ioitoman — în baladele oltene: *ioitoman* și *ortoman* (ȚAPU, 11: Dar ăl voinic *ortoman*, P'ăl cal bun și *ortoman*... 12: Măi, voinice *ioitomane*, Bate murgu, ține drumu...) precum și *ioitomănos* (ȚAPU, 8: Un voinic *ioitomănos*, C'un cojoc mare lătos). Căderea lui *i* inițial e o particularitate mai ales oltănă: cf. Alomița, asomie, atagan (în cântecele din Olenia).

ișlic — vorba revine într'un cântec d. Tulcea (MATER. FOLKL. 1472: Doi-trii frați ai lui, Cu *ișlici* 'n brîi...)

lalea — Var. (oltene): *lala*, *lelea* și *lelie* (ȚAPU, 23: F'ôie verdo ș'o *lelea*, D-șeu că-l asculta... 747: F'ôie, f'ôie și o *lelie*, Daoleo, dragă Marie... MATER. FOLKL. 1253: F'runză verde de *lalale*, Se uita pe drum la vale...).

lêfă — *lefea*, și în cântecele oltene (ȚAPU, 80: Săvai-Aga al Diului, Mustafa de la Baba, Care le împarte *lefeua*...)

mahalagiū — adaogă: (adj.) din mahala (ȚAPU, 133: Că Turcii silnicii, Căinii *mahalagiū*, Averea mi-au jetuit...).

maidan — adaogă: locuțiunea „a face maidan“, a încura calul, în cântecele oltene (ȚAPU, 148: Dară Corbea ce-mi făcea Pê Roșu că 'ncăleca, Pușintel *maidan* făcea, Până când bine 'nflerbinta).

martac — adaogă: *mărtăcesc*, a propti cu martaci, într'o ghicitôro oltănă despre „opincă“ (ȚAPU, 536: Au o casă desvelită, Întâi o *mărtăcesc*, La urmă o 'nvelesc).

melez — în loc de „Basarabia“ a se citi „Moldova“ (TARIF 1792: *melez* și halali, totul 30 bani).

moșmone — ȚAPU, 339: Maica mea e vrăjitoare, Ia dăsağıi la spinare, Plécă 'n sat după *moșmone*.

năstrapă — adaogă: *năstrăpat* adv. în locuțiunea „a călca năstrăpat“ (=a călca în strachini sau farfurii), în cântecele oltene (ȚAPU, 53: Calcă rar și *năstrăpat*, Cum e lui Topală drag; 97: Priscovónu cel bogat, Boier mare și aședat, Calcă rar și *năstrăpat*).

năzuros — adaogă: 2. (despre cai) când se sperie de te miri co.

odalic — Var. *ardalic* și *ardalip*, în baladele oltene (ȚAPU, 102: La ciobani că poruncia, Oișele le pornia, Cam cu căinii, Cam cu ciobani, Cam cu *ardalicu* tot; 104: Dar Dobrișan c'a sosit, Cam cu oi, Cam cu miei, Cam cu ciobanii, Cam cu *ardalip* cu tot; 105: Să mi-l aduci poruncia, Cam cu oi, cam cu ciobani, Cam cu *ardalic* cu tot).

papuc — adaogă: la o casă țărănească, flôrea ce se face la capătul silpilor (Damé, Terminol. 90).

TABLA DE MATERII

Prefață	V—VI
Abreviațiuni	VII
Vorbe populare	1—392
Împrumuturi locale	393—398
Adaose și îndreptări	399
I la Introducerea	399—401
II la Vorbele populare	401—406